

นโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือของรัฐบาลไทยระหว่าง พ.ศ.2494-2519

นางสาวสมศรี ชัยวนิชยา

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์

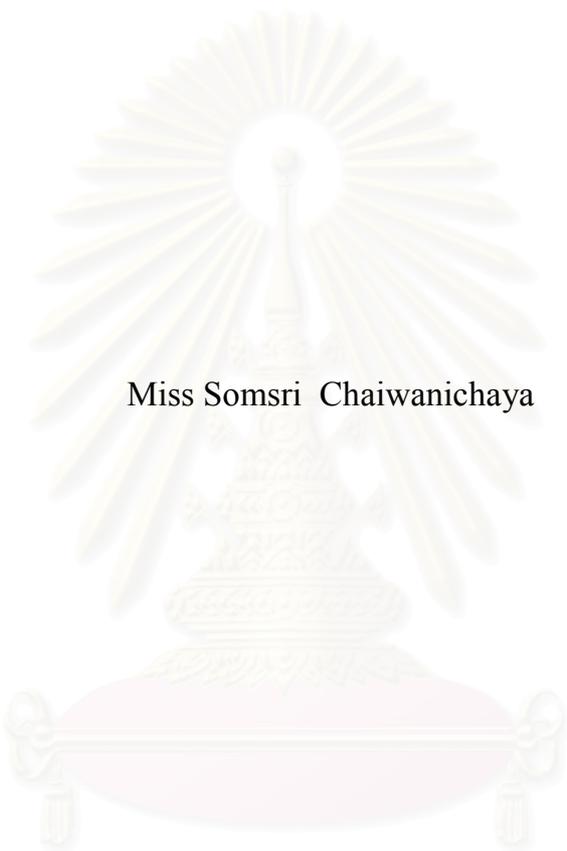
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2548

ISBN 974-53-2477-9

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

THE THAI GOVERNMENT'S POLICIES TO DEVELOP THE NORTHEAST, 1951-1976

Miss Somsri Chaiwanichaya

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Doctor of Philosophy Program in History

Department of History

Faculty of Arts

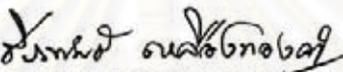
Chulalongkorn University

Academic Year 2005

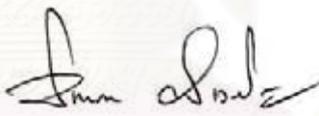
ISBN 974-53-2477-9

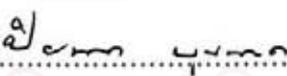
หัวข้อวิทยานิพนธ์ นโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือของรัฐบาลไทย
ระหว่างพ.ศ.2494-2519
โดย นางสาวสมศรี ชัยวนิชยา
สาขาวิชา ประวัติศาสตร์
อาจารย์ที่ปรึกษา ศาสตราจารย์ ดร.ปิยนาด บุนนาค

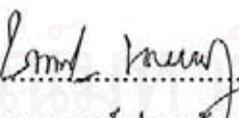
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาคุุณบัณฑิต

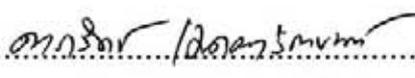

.....คณบดีคณะอักษรศาสตร์
(ศาสตราจารย์ ดร. ชีระพันธ์ เหลืองทองคำ)

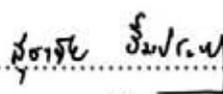
คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ พิพาดา ยังเจริญ)

.....อาจารย์ที่ปรึกษา
(ศาสตราจารย์ ดร.ปิยนาด บุนนาค)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ประหยัด หงษ์ทองคำ)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.คารารัตน์ เมตตาริกานนท์)

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุชาชัย ยิ้มประเสริฐ)

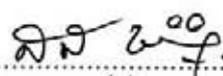
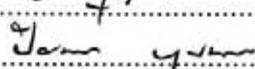
สมศรี ชัยวนิชยา : นโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือของรัฐบาลไทยระหว่าง พ.ศ.2494-2519.
(THE THAI GOVERNMENT'S POLICIES TO DEVELOP THE NORTHEAST, 1951-1976)
อ.ที่ปรึกษา : ศ.ดร.ปิยนาด นุนนาค, 458 หน้า. ISBN 974-53-2477-9

วิทยานิพนธ์นี้มุ่งศึกษากระบวนการกำหนดนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือของรัฐบาลไทย
ระหว่าง พ.ศ.2494-2519

ผลการศึกษาพบว่า นโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือของรัฐบาลไทยระหว่าง พ.ศ. 2494-2519
ก่อตัวและดำเนินการจากบริบทในสังคมได้แก่ การเมืองการปกครอง การต่างประเทศ เศรษฐกิจและทฤษฎีขงภัย
สถาบันที่มีบทบาทในการกำหนดและสะท้อนผลการดำเนินนโยบายการพัฒนาของรัฐบาลคือสถาบันรัฐสภา
โดยเฉพาะบทบาทสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในระยะต่างๆ 3 ระยะ ได้แก่ ระยะ
พ.ศ.2495-2501 ได้นำเสนอปัญหา สะท้อนผลการดำเนินงานและให้ข้อเสนอแนะต่อรัฐบาลด้านการศึกษา ปัญหา
ทฤษฎีขงภัยที่เกิดจากลักษณะของที่ตั้งและภูมิศาสตร์ของภาค ส่งผลให้การเพาะปลูกข้าวและพืชไร่ไม่ได้ผล, ระยะ พ.ศ.2512
และพ.ศ.2514 ได้เสนอปัญหา สะท้อนผลการดำเนินงาน และข้อเสนอแนะต่อรัฐบาล ด้านความมั่นคงทางการเมืองระหว่าง
ประเทศในภูมิภาคอินโดจีน ปัญหาทฤษฎีขงภัย ปัญหาจากโครงการพัฒนาของรัฐบาล และระยะ พ.ศ.2518-2519
ปัญหาสำคัญที่เสนอคือการแก้ปัญหาภัยคอมมิวนิสต์ของรัฐบาลที่ส่งทหาร เจ้าหน้าที่รัฐเข้าไปพัฒนาพื้นที่เป้าหมาย แต่
ทหารและเจ้าหน้าที่รัฐกลับทำให้ประชาชนเดือดร้อน ปัญหาสำคัญที่เสนอรองลงมา คือ ปัญหาจากการดำเนินโครงการ
พัฒนาชลประทาน ซึ่งยังคงสร้างความเดือดร้อนให้แก่ประชาชน

องค์กรของรัฐที่มีบทบาทในการกำหนดและดำเนินนโยบายพัฒนามี 2 ระยะ คือ ระยะก่อนการวางแผน
พัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ พ.ศ.2494-2503 คือ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงกลาโหม กระทรวงเกษตร และ กระทรวง
ศึกษาธิการ ร่วมกับองค์กร STEM และ JUSMAG กำหนดนโยบายโดยมีนโยบายทางการเมืองภายในอันสัมพันธ์กับปัญหา
ความมั่นคงทางการเมืองระหว่างประเทศในภูมิภาคอินโดจีนเป็นสำคัญ โครงการพัฒนาส่วนใหญ่มุ่งเตรียมการต่อต้านภัย
คอมมิวนิสต์ในเวียดนามเหนือและลาว มิได้มุ่งพัฒนาเพื่อแก้ไขสภาพเศรษฐกิจอันมาจากสภาพที่ตั้งและภูมิศาสตร์ของ
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และระยะการวางแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2504-2519 องค์กรของรัฐที่สำคัญ
คือสภาพพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ คณะกรรมการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สำนักนายกรัฐมนตรี กระทรวง
มหาดไทย กระทรวงกลาโหม กระทรวงอุตสาหกรรม กระทรวงเศรษฐกิจ กระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ สภาพความมั่นคง
แห่งชาติ องค์กรเหล่านี้ปรับเปลี่ยนการกำหนดนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเน้นด้านเศรษฐกิจเป็น
สำคัญ พร้อมกับการพัฒนาเพื่อต่อต้านภัยคอมมิวนิสต์ในภูมิภาคอินโดจีน อันเป็นผลจากความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลไทย
กับสหรัฐอเมริกา การดำเนินนโยบายพัฒนาเน้นการพัฒนาการคมนาคมเป็นหลัก การเกษตรกรรม และการอุตสาหกรรม
รองลงมาตามลำดับ นโยบายดังกล่าวส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจแบบยังชีพไปสู่เศรษฐกิจการค้าทุนนิยม ขณะ
เดียวกันโครงการพัฒนาชลประทานเพื่อแก้ปัญหาทฤษฎีขงภัยยังไม่ประสบผล การดำเนินนโยบายดังกล่าวส่งผลให้สัมพันธภาพ
ของประชาชนในท้องถิ่น โดยเฉพาะชาวนาชาวไร่ต้องพึ่งพาพ่อค้ามากขึ้น โดยการกู้ยืมเงิน และอพยพขายแรงงานในต่างถิ่น

ภาควิชา ประวัติศาสตร์
สาขาวิชา ประวัติศาสตร์
ปีการศึกษา 2548

ลายมือชื่อนิสิต
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา

4480914222: MAJOR HISTORY

KEY WORD: THE THAI GOVERNMENT'S POLICIES/ DEVELOPMENT/ THE NORTHEAST
SOMSRI CHAIWANICHAYA: THE THAI GOVERNMENT'S POLICIES TO DEVELOP THE
NORTHEAST, 1951-1976. THESIS ADVISOR: PROF. PIYANART BUNNAG, Ph.D. 458 pp.
ISBN 974-53-2477-9

This dissertation studies the process of the Thai government's policies to develop the Northeast from 1951 to 1976.

The Thai government's policies to develop the Northeast during the period from 1951-1976 have been determined and shaped by social contexts such as internal politics, foreign politics, the economy and scarcity. The Parliament, especially members of the House of representatives from the Northeast played the important role of assigning and implementing the government's policies during three periods: 1) 1952-1958 that suggested and implemented development projects on problems of education and emphasized resource scarcity by location and geography including insufficient water and poor soils; 2) 1969 and 1971 that suggested and implemented development projects on problems of security in the Indochina countries, scarcity of resources and also the proceedings of development projects that caused trouble for villagers, such as, failed dams; 3) 1975-1976 that suggested and implemented development projects to resist communist activities in the local villages, however these resulted in more problems for villagers, including failed irrigation projects.

The role of government organizations in assigning and implementing development policies occurred in two periods; 1) Before Economic Development Planning, during 1951-1960 key players included the ministry of Interior, ministry of Defense, ministry of Agricultural, ministry of Education together with STEM and JUSMAG which determined the meaning of internal politics and security problems with Indochina that were related to all of the development projects. All of the development projects emphasized preparing to resist communists in North Vietnam and Laos; they did not emphasize solving economic issues that were basic problems for the Northeast region 2) During the Economic Development Planning period, from 1961-1976, key players were the National Economic Development Council, Northeast Development Committee, the Office of the Prime Minister, ministry of Interior, ministry of Defense, ministry of Industry, ministry of Economy, ministry of National Development, and the National Security Council. All of the government organizations reformed economic policies and emphasized economic growth together with development projects to resist communists in the Indochina countries. During this period the Thai government cooperated with the United States of America. Moreover, the implementation of development projects emphasized communication first, second agriculture and then industry. The results and effects of these projects changed the economy from subsistence based agriculture to capitalism. However, many of the irrigation projects failed to improve the lives of the people in the Northeast. Moreover, these changes have affected relations between villagers in the Northeast, especially the relationship between farmers and merchants where farmers depended on merchants more than in the past. Also more villagers have migrated to towns or cities to become laborers.

Department History

Field of study History

Academic year 2005

Student's signature.....

Advisor's signature.....

Somsri Chaiwanichaya
Piyant Bunnag

กิตติกรรมประกาศ

การสร้างหรือการพัฒนาองค์ความรู้จะเกิดขึ้นได้ด้วยกลไกของบริบททางสังคมและวัฒนธรรม เช่นเดียวกับผลสำเร็จของการศึกษานี้ ผู้วิจัยได้รับการบ่มเพาะความรู้และขัดเกลาความคิดจากคณาจารย์ของภาควิชาประวัติศาสตร์ด้วยความเมตตาเป็นที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งศาสตราจารย์ ดร.ปิยนาด บุนนาค อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผู้มีวิริยอุตสาหะเป็นอย่างยิ่งในการเชิญผู้วิจัยให้ดำเนินการวิจัยอย่างมีทิศทางและเป็นระบบ กระจ่างให้เห็นโอกาสและชี้แนะแนวทางในการแสวงหาความรู้ทั้งด้านวิชาการและวิชาชีวิต คำชี้แนะ ความห่วงใย และกำลังใจของครูที่มีให้แก่ศิษย์อยู่เสมอ ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งใจในพระคุณของครูและขอกราบขอบพระคุณ ณ ที่นี้

กราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์พิพาดา ยังเจริญ รองศาสตราจารย์ประหยัด หงษ์ทองคำ รองศาสตราจารย์ ดร.คารารัตน์ เมตตาริกานนท์ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุชาชัย ยิ้มประเสริฐ ที่กรุณาให้คำแนะนำในการแก้ไขวิทยานิพนธ์ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น กราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ฉลอง สุนทรวานิชย์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีรวัต ฌ ป้อมเพชร รองศาสตราจารย์ ดร.สมบัติ จันทรวงศ์ อาจารย์ ดร.สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล ซึ่งให้คำปรึกษาและจุดประกายความคิดในการวิเคราะห์ สังเคราะห์ ทำให้เกิดความรู้รอบและรู้กว้างยิ่งขึ้น ขอบพระคุณ Professor Dwight King, Director of The Center for Southeast Asian Studies และ Professor Kenton Clymer, Chair of History Department ที่ให้ความอนุเคราะห์เป็นที่ปรึกษาแก่ผู้วิจัย ในการค้นคว้าข้อมูล ณ Founders Memorial Library, Northern Illinois University

ขอขอบพระคุณสำนักจดหมายเหตุแห่งชาติ ศูนย์สารนิเทศมนุษยศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ สถาบันวิทยบริการ ห้องสมุดคณะรัฐศาสตร์ ห้องสมุดคณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ห้องสมุดศาสตราจารย์ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ห้องสมุดมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ห้องสมุดสำนักงานสถิติแห่งชาติ ห้องสมุดสภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และห้องสมุดสำนักงานเลขาธิการนายกรัฐมนตรี ที่ให้ความเอื้อเฟื้อในการเก็บข้อมูล

ขอขอบคุณคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.) ที่ให้ทุนสนับสนุนการศึกษาและการทำวิจัยจนสำเร็จการศึกษา

ขอบคุณอาจารย์วางคณา นิพัทธ์สุขกิจ คุณโดม ไกรปกรณ์ เพื่อนร่วมรุ่นที่ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและให้กำลังใจแก่กันอยู่เสมอ อาจารย์พัชรีย์ จำปา อาจารย์ธานีรัตน์ จตุทะศรี อาจารย์อภิรักษ์ เกษมผลกุล อาจารย์อาทิตย์ ชีวณิชย์กุล อาจารย์เปรม สวนสมุทร ครอบครัวแสงศรีจันทร์ ครอบครัวกอบบุญ และครอบครัวชานาญกิจ กัลยาณมิตรและผู้มีพระคุณที่คอยช่วยเหลือทั้งร่างกายและกำลังใจอยู่เสมอ

ขอบพระคุณพี่ปราณี ชัยวนิชยา พี่สมนึก ชัยวนิชยาและครอบครัว พี่สาวและพี่ชายผู้เป็นที่เคารพรักยิ่งที่ให้การสนับสนุนและช่วยเหลือผู้วิจัยตลอดระยะเวลาของการศึกษา

เหนืออื่นใดคือพระคุณของคุณแม่ทองคำ คุณพ่อสมภพ และ คุณพี่สมบุญ ชัยวนิชยา ผู้สร้างพลังชีวิตและจิตวิญญาณแก่ผู้วิจัย คุณค่าของงานวิจัยนี้ขออุทิศเป็นเครื่องแสดงกตัญญูตาแด่บุพการีทั้งสามผู้ล่วงลับ

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฐ
สารบัญภาพ.....	ณ
สารบัญแผนภูมิ.....	ด
บทที่	
1 บทนำ.....	1
1.1 ปัญหาและที่มาของการศึกษา	1
1.2 ทบทวนวรรณกรรม.....	12
1.3 แนวความคิดที่เกี่ยวข้อง.....	32
1.4 สมมติฐาน.....	36
1.5 วัตถุประสงค์.....	36
1.6 ขอบเขตของการศึกษา.....	37
1.7 วิธีการศึกษา.....	38
1.8 ผลที่คาดว่าจะได้รับ.....	38
1.9 ปัญหาและอุปสรรค.....	39
2 ดินแดนภาคตะวันออกเฉียงเหนือและนโยบายการพัฒนาของรัฐบาลไทย	
ก่อนพ.ศ.2494.....	40
2.1 ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์.....	40
2.2 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: ปัญหาและปัจจัยที่นำไปสู่การกำหนด	
นโยบายการพัฒนา.....	44
2.2.1 ที่ตั้งและสภาพภูมิศาสตร์.....	44
2.2.2 จำนวนประชากร.....	55
2.2.3 เศรษฐกิจ.....	57

บทที่	หน้า
3 บริบทในสังคมที่ส่งผลต่อการกำหนดนโยบายการพัฒนา	
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของรัฐบาลไทยระหว่าง พ.ศ.2494-2519	70
3.1 บริบททางการเมืองการปกครองระหว่าง พ.ศ.2494-2500.....	70
3.1.1 การเมืองภายใน.....	70
3.1.2 การเมืองระหว่างประเทศ.....	80
ก. การเปลี่ยนแปลงนโยบายต่างประเทศ.....	80
ข. ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกา.....	81
1) ความช่วยเหลือของสหรัฐอเมริกาที่มีต่อไทย.....	82
2) ความช่วยเหลือของสหรัฐอเมริกาใน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.....	88
3.2 บริบททางการเมืองการปกครองระหว่าง พ.ศ.2500-2519.....	93
3.2.1 การเมืองภายใน.....	93
ก) วิกฤตการณ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: การทำ ‘รัฐประหาร’ และ ‘การปฏิวัติ’ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์.....	93
ข) นโยบายต่อต้านภัยคอมมิวนิสต์.....	99
ค) สภาพการเมืองภายหลังการก่อรัฐประหารของจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ พ.ศ.2506-2519.....	103
3.2.2 การเมืองระหว่างประเทศ.....	107
ก) สถานการณ์ในลาวและภูมิภาคอินโดจีน.....	107
1) การรัฐประหารในวันที่ 9 สิงหาคม พ.ศ.2503.....	107
2) การรัฐประหารในเดือนธันวาคม พ.ศ.2503.....	108
ข) ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกาภายหลัง การก่อรัฐประหารของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ พ.ศ.2506-2512.....	111
ค) การถอนทหารสหรัฐอเมริกา พ.ศ.2512-2519.....	116
3.3 เศรษฐกิจและทรัพยากร.....	122
3.3.1 ระยะก่อนวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ.2494-2503).....	122
3.3.2 ระยะการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1-3 (พ.ศ.2504-2519).....	133

บทที่	หน้า
3.3.2.1 สภาพการณ์ก่อนทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจ.....	133
3.3.2.2 การวางแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2505-2509 และการวางแผนพัฒนาภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2510-2519.....	137
4 สถาบันและองค์กรของรัฐในการกำหนดและดำเนินนโยบายการพัฒนา	
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (พ.ศ.2494-2519).....	152
4.1 ขั้นตอนและองค์กรในกระบวนการกำหนดและดำเนินนโยบาย การพัฒนาของรัฐ.....	153
4.2 สถาบันและองค์กรของรัฐ.....	153
4.2.1 สถาบันรัฐสภา.....	153
4.2.2 องค์กรของรัฐ.....	161
4.3 โครงการ แผนพัฒนาและคณะกรรมการซึ่งเป็นผลมาจากกระบวนการกำหนด และดำเนินนโยบายของรัฐบาล.....	169
4.3.1 โครงการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2494-2503.....	169
ก. โครงการบูรณะชนบท พ.ศ.2494 และพ.ศ.2496.....	170
ข. โครงการปรับปรุงงานเกษตร พ.ศ.2493-2503.....	172
ค. โครงการส่งเสริมการผลิตและจัดหาอาหารไว้สำหรับ ขามจุจกเงิน พ.ศ.2494.....	174
ง. โครงการบูรณะและปรับปรุงภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จุกเงิน พ.ศ.2496-2497.....	177
จ. โครงการศูนย์กลางการอบรมการศึกษาผู้ใหญ่ จังหวัดอุบลราชธานี (ศ.อ.ศ.อ.) พ.ศ.2497.....	181
ฉ. โครงการพัฒนาการท้องถิ่น พ.ศ.2499-2503.....	184
ช. คณะกรรมการบริหารราชการแผ่นดินภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 14 สิงหาคม พ.ศ.2500.....	188

4.3.2 แผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คณะกรรมการวางแผน	
พัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โครงการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2504-2519.....	191
4.3.2.1 แผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.....	198
ก. แผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2505-2509.....	198
1) สาขาการคมนาคม.....	206
2) สาขาการเกษตรและสหกรณ์.....	207
2.1) โครงการชลประทาน.....	209
2.2) โครงการคันคว่ำและส่งเสริมพืชไร่....	211
2.3) โครงการคันคว่ำและส่งเสริมการเลี้ยงไหม.....	211
2.4) โครงการสินเชื่อการเกษตร.....	212
3) สาขาการพัฒนาการท่องเที่ยว ที่ดินและการสาธารณสุขโลก.....	212
4) สาขาการอุตสาหกรรมและการพลังงาน.....	216
5) สาขาการศึกษา.....	217
6) โครงการการสาธารณสุข.....	218
ข. แผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2510 -2514 และพ.ศ.2515-2519.....	218
4.3.2.2 คณะกรรมการวางแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.....	224
ก. ที่มาของคณะกรรมการวางแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.....	224
ข. คณะกรรมการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2507.....	229
ค. คณะอนุกรรมการประสานงานพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (NEED).....	232

บทที่	หน้า
4.3.2.3 โครงการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.....	245
ก. โครงการพัฒนาชุมชน.....	245
ข. หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่.....	247
ค. โครงการเร่งรัดพัฒนาชนบท พ.ศ.2507-2519.....	253
ง. โครงการเงินผัน.....	257
4.4 สรุป.....	264
5 ผลของการดำเนินนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือของรัฐบาลไทย	
ระหว่าง พ.ศ.2494-2519.....	270
5.1 การเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจตามแนวนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจของ	
รัฐบาลไทย.....	270
5.1.1 สภาพเศรษฐกิจภาคตะวันออกเฉียงเหนือก่อนพ.ศ.2494.....	270
5.1.2 การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจระหว่าง พ.ศ.2494-2519.....	271
5.2 สัมพันธภาพทางการเมืองการปกครองของรัฐบาลและประชาชนในท้องถิ่น.....	305
5.2.1 สภาพการเมือง การปกครองก่อน พ.ศ.2494.....	305
5.2.2 สัมพันธภาพของรัฐบาลไทยกับประชาชนในท้องถิ่นระหว่าง	
พ.ศ.2494-2519.....	307
5.3 สัมพันธภาพระหว่างประชาชนในท้องถิ่น.....	314
5.3.1 สภาพวิถีชีวิตของประชาชนก่อน พ.ศ.2494.....	314
5.3.2 การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของประชาชน พ.ศ.2494-2519.....	316
5.3.2.1 สัมพันธภาพระดับหมู่บ้าน.....	316
ก. การอพยพแรงงาน.....	316
ข. ศาสนา: พระสงฆ์กับชุมชน.....	318
5.3.2.2 สัมพันธภาพระดับหมู่บ้านกับเมือง.....	320
ก. การขยายตัวของเมืองและความสัมพันธ์กับหมู่บ้าน.....	320
ข. ขาวนา ชาวไร่กับพ่อค้า.....	324
6 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ.....	331

	หน้า
รายการอ้างอิง.....	348
ภาคผนวก ก ตารางแสดงการตั้งกระทู้ถามของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ภาคตะวันออกเฉียงเหนือในที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎร (พ.ศ.2495-2519) และการวิเคราะห์ตาราง.....	375
ภาคผนวก ข รายชื่อและคณะอนุกรรมการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (NEED)พ.ศ.2513.....	433
ภาคผนวก ค ตารางแสดงผลงานการปฏิบัติงานของหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ จังหวัดกาฬสินธุ์ สกลนคร และนครพนม นับตั้งแต่วันที่เริ่ม ปฏิบัติการ - พ.ศ.2519.....	437
ภาคผนวก ง ตารางแสดงโครงการอำเภอในจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 15 จังหวัด.....	443
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	458

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1 การกระจายตัวของประชากรเป็นรายภาค พ.ศ.2480, 2490.....	56
2 น้ำหนักสินค้าที่ได้รับและส่งออกจากบริเวณลุ่มน้ำมูล โดยขบวนรถไฟ พ.ศ.2444-2461.....	58
3 สินค้าที่ใช้แลกเปลี่ยนของบ้านท่าลาด, ห้วยอึ่งและโนนแดง(หมู่บ้านบริเวณลุ่มแม่น้ำชี).....	59
4 ชนิดและสิ่งของที่แลกเปลี่ยนกันเปรียบเทียบระหว่างพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตอนบน ตอนกลาง และตอนล่าง.....	60
5 เหตุการณ์ทางการเมือง รัฐสภาและเหตุการณ์ทางการเมืองอื่น ๆ ระหว่าง พ.ศ.2489-2500.....	71
6 รายงานการเงินเกี่ยวกับความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและวิชาการของสหรัฐอเมริกา เริ่มตั้งแต่ต้น(ปลายปี 2493) จนถึง 31 สิงหาคม 2498 เฉพาะปีงบประมาณ 2494-2498 ด้าน Technical Cooperation.....	84
7 รายงานการเงินเกี่ยวกับความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและวิชาการของสหรัฐอเมริกา เริ่มตั้งแต่ต้น(ปลายปี 2493) จนถึง 31 สิงหาคม 2498 เฉพาะปีงบประมาณ 2494-2498 เฉพาะปีงบประมาณ FY1951-1955 (พ.ศ.2494-2498).....	85
8 ความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกาในโครงการต่าง ๆ ภายในปี 2497-2506.....	87
9 เหตุการณ์ทางการเมืองและเหตุการณ์ทางรัฐสภา ระหว่างพ.ศ.2500-2506.....	96
10 เหตุการณ์ทางการเมืองและเหตุการณ์ทางรัฐสภา ระหว่างพ.ศ.2506-2519.....	103
11 การช่วยเหลือของ USOM ที่มีต่อรัฐบาลไทย/โครงการช่วยเหลือต่าง ๆ ในช่วงปี งบประมาณ FY1965-FY1970.....	113
12 การชลประทานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2482.....	124
13 โครงการและวงเงินที่อนุมัติให้จังหวัดต่าง ๆ ดำเนินการช่วยเหลือราษฎรในกรณี เฉพาะหน้าของคณะกรรมการบริหารราชการแผ่นดินภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2500	129
14 การช่วยเหลือทางด้านการเงินแบบให้เปล่าและเงินกู้ระหว่าง ค.ศ.1949-1967.....	135

ตารางที่	หน้า
15	เปรียบเทียบความเห็นและข้อเสนอแนะของดร.จอห์น เอ ลอฟตัส รายงาน ธนาคารโลก ทีมสำรวจเศรษฐกิจ USOM ภายใต้การนำของ ดร.โฮเวิร์ด โบเวน และแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504-2509)..... 140
16	อัตราส่วนแยกตามสาขาจากงบประมาณแผ่นดิน พ.ศ.2505-2509..... 203
17	งบเงินช่วยเหลือจากภายนอกที่ต้องการเพิ่มเติมแยกตามประเภท(พ.ศ.2505-2509)..... 204
18	รวมงบประมาณเงินพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือแยกตามสาขา(พ.ศ.2505-2509)..... 204
19	โครงการและเป้าหมายของสาขาการคมนาคม พ.ศ.2505-2509..... 206
20	โครงการและเป้าหมายของสาขาการเกษตรและสหกรณ์ พ.ศ.2505-2509..... 208
21	จุดหมายส่วนเอกชนประเภทอุตสาหกรรมขนาดใหญ่และวัตถุดิบที่คาดว่าจะใช้ใน พ.ศ.2505-2509..... 210
22	โครงการและเป้าหมายสาขาการพัฒนาการท่องเที่ยว ที่ดินและการสาธารณสุข พ.ศ.2505-2509..... 213
23	โครงการและเป้าหมายของสาขาอุตสาหกรรมและพลังงาน พ.ศ.2505-2509..... 216
24	โครงการและเป้าหมายของสาขาการศึกษา พ.ศ.2505-2509..... 217
25	โครงการและเป้าหมายของสาขาการสาธารณสุข พ.ศ.2505-2509..... 218
26	งบประมาณตามแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2510-2514 และ พ.ศ.2515-2519..... 221
27	โครงการที่ได้รับอนุมัติจากงบประมาณภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2512..... 242
28	ผลการดำเนินงานตามโครงการปชช.2518 แยกเป็นประเภทและ เขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 16 จังหวัด..... 263
29	การกระจายตัวของประชากรเป็นรายภาค พ.ศ.2480,2490,2503,2513 และพ.ศ.2523..... 272
30	เนื้อที่เสียหายรายจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2495-2501..... 276
31	เนื้อที่เก็บเกี่ยวรายจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2495-2501..... 277
32	การบรรทุกสินค้าส่งและรับของสถานีรถไฟจังหวัดต่าง ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2495-2501..... 279
33	พืชไร่ที่ใช้เป็นอาหาร : เนื้อที่เพาะปลูกและจำนวนผลผลิตในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2493-2510..... 284

ตารางที่	หน้า
34 พืชไร่ที่ใช้ผลิตน้ำมัน : เนื้อที่เพาะปลูกและจำนวนผลผลิตในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2493-2510.....	285
35 พืชไร่ที่ใช้เส้นใย : เนื้อที่เพาะปลูกและจำนวนผลผลิตในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2493-2510.....	286
36 งบประมาณพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ. 2505-2509 แยกตามสาขา.....	288
37 งบประมาณพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2510-2514 และ พ.ศ.2515-2519 แยกตามสาขา.....	289
38 ผลงานถนนชนบท ตามโครงการเร่งรัดพัฒนาชนบท ปีงบประมาณ 2508-2513.....	290
39 จุดหมายส่วนเอกชน การผลิตด้านการเกษตร.....	292
40 การใช้เนื้อที่เพาะปลูกข้าวและพืชไร่.....	293
41 อันดับความสำคัญของพืชที่ปลูกในจังหวัดต่าง ๆ พ.ศ.2508.....	294
42 มูลค่าผลผลิตทางการเกษตรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือระหว่าง พ.ศ.2503-2512.....	295
43 อัตราความก้าวหน้าของมวลรวมผลิตภัณฑ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเฉลี่ยต่อปี ตามราคาคนที่ พ.ศ.2505 ในระยะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1-3 (พ.ศ.2504-2519).....	297
44 สถานะความยากจนในประเทศไทย พ.ศ.2519.....	299
45 พัฒนาการการสร้างถนนลาดยางสายสำคัญในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.....	321
46 พัฒนาการการสร้างถนนลาดยางสายรองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.....	322
47 สถิติราคาเฉลี่ยสินค้าข้าวเปลือกและปอรายเดือนในท้องที่อ.บ้านไผ่ จ.ขอนแก่น.....	325
48 ภาวะหนี้สินและการคาดคะเนปริมาณหนี้สินของเกษตรกรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แยกตามรายจังหวัด พ.ศ.2515.....	326
49 เงินให้กู้ยืมและให้เครดิตของธนาคารพาณิชย์แยกประเภท ตามวัตถุประสงค์ พ.ศ.2519.....	327
50 โครงการชลประทานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือในแผนพัฒนา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ. 2505-2509.....	343
51 ปริมาณกักเก็บน้ำโครงการชลประทานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2519.....	344

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1 แผนที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือสมัยรัชกาลที่ 5.....	44
2 แผนที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือในช่วงพ.ศ.2490-2519.....	45
3 แผนที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือแสดง 16 จังหวัด.....	46
4 แผนที่แสดงบริเวณแอ่งโคราชและแอ่งสกลนคร.....	48
5 แสดงความร่วมมือไทย-อเมริกัน กิจกรรมต่าง ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.....	89
6 โครงการความร่วมมือระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกาและรายละเอียด.....	90
7 การตั้งฐานทัพสหรัฐอเมริกาในประเทศไทย.....	120
8 ศูนย์พัฒนาชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (AGRIMETRO).....	215
9 แผนงานเร่งรัดพัฒนาชนบท “พุทธเจดีย์”.....	255
10 จังหวัดในเขตเร่งรัดพัฒนาชนบท.....	256
11 แผนที่แสดงการตัดถนนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตาม โครงการเร่งรัดพัฒนาชนบท.....	312

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญแนกมูม

แนกมูมที่	หน้า
1 โครงสร้างของบริบททางการเมือง การปกครอง การต่างประเทศ และเศรษฐกิจ/ ทุกภคภคภคที่ส่งผลต่อการกำหนดนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2494-2503.....	149
2 โครงสร้างของบริบททางการเมือง การปกครอง การต่างประเทศ และเศรษฐกิจ/ ทุกภคภคภคที่ส่งผลต่อการกำหนดนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2504-2519.....	150
3 โครงสร้างของราชการส่วนภูมิภาค.....	162
4 การจัดองค์กรของจังหวัด.....	163
5 การจัดองค์กรของอำเภอ.....	164
6 โครงสร้างการกำหนดและการดำเนินนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2494-2503.....	166
7 โครงสร้างการกำหนดและการดำเนินนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2504-2519.....	168
8 องค์กรของรัฐที่มีบทบาทในการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือในระดับโครงสร้าง ส่วนบน.....	228
9 โครงสร้างคณะกรรมการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2512-2513.....	234
10 โครงสร้างและเป้าหมายโครงการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2510-2519.....	236

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ปัญหาและที่มาของการศึกษา

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสาน* เป็นภาคที่มีโครงสร้างทางภูมิศาสตร์กายภาพและภูมิศาสตร์การเมืองที่เป็นปัญหาพื้นฐานอันนำไปสู่ปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาเรื่องแหล่งน้ำ สภาพของพื้นดินที่เป็นดินปนทราย ปริมาณน้ำฝนที่ตกกระจายไม่สม่ำเสมอทั่วทั้งภาค นอกจากนี้ยังมีสภาพพื้นที่สูงต่ำต่างกันอยู่ในระหว่าง 300-600 ฟุต และเป็นบริเวณที่น้ำท่วมไม่ถึง น้ำจากลำน้ำต่าง ๆ บนที่ราบสูงโดยเฉพาะลำน้ำชีและลำน้ำมูลจะไหลลงสู่แม่น้ำโขง ดังที่โรเบิร์ต แอล เพ็นเดิลตัน (Robert L. Plendleton) บรรยายลักษณะภูมิศาสตร์ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือว่า

ลักษณะเป็นที่สูงๆ ต่ำๆ และเป็นทิวขวางขวางปกคลุมด้วยป่าไม้ที่ขึ้นอย่างช้า ๆ และเป็นไม้จำพวกเนื้อแข็ง พื้นดินไม่ค่อยจะอุดมสมบูรณ์และน้ำไม่เพียงพอพื้นที่เหมาะที่จะถางเพื่อทำการเพาะปลูกในบริเวณที่ราบต่ำหรือลาดต่ำ ซึ่งน้ำฝนสามารถขังอยู่ได้ในระดับที่พอเหมาะในฤดูร้อน เป็นบริเวณที่ท่อน้ำเข้ามาปลูกข้าวขนาดเล็ก บริเวณที่ราบเป็นทุ่งหญ้ามีอยู่ทั่วไป มีต้นไม้หนามขึ้นอยู่ตามโขดหินต่าง ๆ เป็นที่ ๆ ยังไม่ได้ใช้ทำการเพาะปลูก เนื่องจากในฤดูน้ำ

* คำว่า “อีสาน” เท่าที่พบในเอกสารในสำนักจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร พบว่ามีการเขียนหลายรูปแบบคือ “อีสาน” “อีสาน” และ “อิสาน” คำว่า “อีสาน” “อีสาน” “อิสาน” เป็นคำที่เริ่มใช้ครั้งแรกใน พ.ศ.2443 โดยสำนักกรุงเทพฯ ใช้เรียกมณฑลอิสาน ต่อมาใน พ.ศ.2465 มีการประกาศเป็นทางการโดยใช้คำว่า “ภาคอีสาน” “ภาคอีสาน” หรือ “ภาคอิสาน” โปรดดูรายละเอียดในคาราร์ตัน เมตตาริกานนท์, “การรวมกลุ่มทางการเมืองของ “ส.ส.อีสาน” พ.ศ.2476-2494,” ใน *คณาภิวัตน์* ทัศนิพนธ์, หน้า 2. เอกสารประกอบการสัมมนาคุณูปการบัณฑิตนิพนธ์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ณ อาคารมหาจุฬาลงกรณ์, 30 กรกฎาคม 2544. (เอกสาร ไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

อย่างไรก็ดี การเรียก “ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” แทนการเรียก “อีสาน” “อีสาน” และ “อิสาน” นั้น พบว่าถูกเปลี่ยนเมื่อวันที่ 27 พฤษภาคม พ.ศ.2496 ตามวัตถุประสงค์ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ดังปรากฏเหตุผลตามประกาศของกรมประชาสัมพันธ์ว่า การเรียกชื่อภาคต่าง ๆ ของประเทศไทยในทางภูมิศาสตร์ในขณะนั้นมีความไม่เหมาะสม คือ บางภาคใช้ชื่อเป็นภาษาไทย แต่บางภาคก็ยังไม่ใช้ชื่อเป็นศัพท์บาลีหรือสันสกฤตอยู่ กรมประชาสัมพันธ์จึงเชิญชวนให้ส่วนราชการและประชาชนเรียกชื่อภาคต่าง ๆ ในทางภูมิศาสตร์ให้เหมาะสมตามภาษาไทย เช่น “ภาคเหนือ” “ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” “ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” “ภาคตะวันตก” “ภาคกลาง” และ “ภาคใต้” เป็นต้น (โปรดดูรายละเอียดใน สจช.สร.0201.37/2 ที่ 15/118 เรื่องการเปลี่ยนชื่อภาคอิสาน, 27 พฤษภาคม 2496).

น้ำจะท่วมอย่างรวดเร็ว และมีระดับลึกลงกว่าจะปลูกข้าวได้ ในฤดูแล้งก็จะ
แล้งเกินไป¹

เมื่อเปรียบเทียบกับภาคอื่น ๆ ของประเทศไทยในด้านพื้นที่และประชากร อาจกล่าวได้ว่า ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภาคที่ใหญ่ที่สุด กล่าวคือ พื้นที่ของภาคนี้มี 170,266 ตารางกิโลเมตร ซึ่งเป็นพื้นที่ถึง 1 ใน 3 ของพื้นที่ทั้งหมดของประเทศ ตามสำมะโนประชากรซึ่งสำรวจเมื่อ พ.ศ.2503 ประชากรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีทั้งสิ้นประมาณ 9 ล้านคน หรือมากกว่าเศษ 1 ส่วน 3 ของประชากรของประเทศทั้งหมด 26.3 ล้านคน²

ลักษณะประชากร พบว่ามีความหลากหลายทางกลุ่มชาติพันธุ์ ทั้งนี้ด้วยสภาพภูมิศาสตร์ที่ติดต่อกับประเทศในกลุ่มอินโดจีน ได้แก่ ลาว กัมพูชา และเวียดนาม ตลอดจนประวัติศาสตร์ความเป็นมาของสังคมและวัฒนธรรมในภูมิภาคอินโดจีนนี้ได้ก่อให้เกิดการอพยพ การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม ดังจะพบว่ามีการประชากรจำนวนราว 8 ล้านคนพูดภาษาไทยท้องถิ่นต่าง ๆ แต่ประชากรทั้ง 8 ล้านคนก็มีภาษาวัฒนธรรมแตกต่างจากคนไทยในภาคกลาง และถือว่าตนมีความใกล้ชิดกับคนลาวที่อยู่อีกฟากหนึ่งของแม่น้ำโขงมากกว่า³ แม้ว่าประชาชนบนสองฝั่งแม่น้ำโขงจะอยู่คนละฝั่งแม่น้ำ แต่ก็ไม่ใช่อุปสรรคในการติดต่อระหว่างกัน เมื่อเป็นดังนี้ที่ราบสูงโคราชกับที่ราบลุ่มแม่น้ำโขงของลาวแทนที่จะถูกแบ่งแยกโดยแม่น้ำโขงกลับรวมกันเป็นภูมิภาคอันเดียวกัน อาณาเขตธรรมชาติที่แท้จริงของภูมิภาคนี้คือ เทือกเขาต่าง ๆ ที่อยู่ทางด้านทิศเหนือของประเทศลาว เทือกเขาญวนที่ขยายไปทางเบื้องล่างตั้งแต่อณาเขตตอนกลางและทางทิศใต้ของลาว ทางด้านประเทศไทยก็มีเทือกเขาที่ตัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือออกจากดินแดนส่วนอื่นของประเทศเป็นพรมแดน นอกจากนี้แม่น้ำสายสำคัญต่าง ๆ ของลาวและของที่ราบสูงโคราช จะมีกั้นกันบ้างสายเท่านั้น ต่างไหลลงสู่แม่น้ำโขง

ความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่กระจัดกระจายโดยทั่วไปมีลักษณะกลมกลืนกันมาก แม้ว่าประวัติศาสตร์ในช่วงทศวรรษ 2480 จะมีการแบ่งประเทศไทยกับดินแดนที่อยู่ภายใต้การปกครองของฝรั่งเศส ทำให้เกิดความแตกต่างระหว่างปัญญาชน แต่ในลักษณะที่สำคัญแล้วคนลาวในประเทศลาวและคนไทยลาวหรือคนอีสานก็ยังคงเหมือนกัน ยกเว้นภาษาวัฒนธรรมอาจแตกต่างกันในข้อปลีกย่อยต่าง ๆ เพียงเล็กน้อยเท่านั้น โดยเฉพาะเมื่อมีการเปรียบเทียบระหว่างชุมชนต่าง ๆ ในบริเวณหลวงพระบางเหนือกับปากเซหรืออุบลราชธานีทางใต้ คนไทยลาวหรือคนอีสานกับ

¹ Robert L. Plendleton, "Land Use in Northeastern Thailand," **Geographical Review** 33 (1943): 21.

² Ibid., p.22.

³ Charles F. Keyes, **ISAN: REGIONALISM IN NORTHEASTERN THAILAND** (Ithaca: Cornell University, 1967), pp.2-3.

คนลาวที่อยู่คนละฟากแม่น้ำโขงนั้นมีลักษณะทางวัฒนธรรมใกล้เคียงกันมาก ยิ่งกว่านั้นในประวัติศาสตร์ บรรพบุรุษของคนลาวและคนอีสานปัจจุบันได้เคยอยู่ร่วมกันในสมัยอาณาจักรต่าง ๆ ของทั้งไทยและลาวมาก่อนแล้ว

ในพ.ศ.2405 ฝรั่งเศสเข้ามามีอิทธิพลในอินโดจีน ส่งผลให้ไทยและลาวต้องแบ่งแยกกันโดยมีแม่น้ำโขงกั้นใน พ.ศ.2450 จนกระทั่งในปลาย พ.ศ.2493 เมื่อไทยทำสนธิสัญญาระหว่างไทยและสหรัฐอเมริกา และในพ.ศ. 2497 เมื่อลาวได้อิสระภาพ ปัญหาที่เกิดขึ้นใหม่ก็คือ “ปัญหาคอมมิวนิสต์” ที่อาจนำไปสู่การแบ่งแยกระหว่างลาวและไทย โดยเฉพาะดินแดนภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย ต้องตกอยู่ในภาวะการคุกคามและเป็นเป้าหมายในการแบ่งแยกดินแดน เนื่องจากมีอาณาเขตติดกับประเทศลาวและคนในภาคมีความใกล้ชิดทางวัฒนธรรมกับลาว จึงกลายเป็นปัญหาสำคัญที่ทำให้รัฐบาลไทยต้องกำหนดนโยบายบูรณะปรับปรุงและพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

การศึกษาประวัติศาสตร์ไทยในด้านนโยบายของรัฐบาลไทยที่มีต่อภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ผ่านมานั้นมักเน้นประเด็นการศึกษานโยบายการปกครองของรัฐบาลกลางที่มีต่อภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเฉพาะการอธิบายเหตุการณ์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงยกเลิก “ระบบกินเมือง” จากเดิมที่เจ้าเมือง กรมการชาวพื้นเมือง “ลาว” ปกครองสืบตระกูลกันมา เปลี่ยนเป็นการส่งเจ้านายหรือข้าราชการที่มาจากถิ่นอื่น และข้าราชการชาวพื้นเมืองซึ่งผ่านการอบรมจากการศึกษาแบบใหม่ เข้ามาปกครองแทนที่โดยได้รับนโยบายและขึ้นตรงต่อกระทรวงต้นสังกัดในกรุงเทพฯ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในหัวเมืองอีสาน จึงแสดงปฏิกิริยาออกมาในรูปของกบฏ ดังกรณีกบฏผีบุญในช่วงระหว่างปี พ.ศ.2444–2445 ปรากฏในงานศึกษาของเดิม วิพากษ์พจนกิจ เรื่อง **ประวัติศาสตร์อีสาน**⁴ เตช บุนนาค เรื่อง **ขบถ ร.ศ.121**⁵ นงลักษณ์ ลิ้มศิริ เรื่อง **ความสำคัญของกบฏหัวเมืองอีสาน พ.ศ.2325–2445**⁶ เป็นต้น

⁴ดูรายละเอียดในเดิม วิพากษ์พจนกิจ, **ประวัติศาสตร์อีสาน**, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2515).

⁵ดูรายละเอียดในเตช บุนนาค, **ขบถ ร.ศ.121** (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2524).

⁶ดูรายละเอียดในนงลักษณ์ ลิ้มศิริ, “ความสำคัญของกบฏหัวเมืองอีสาน พ.ศ.2325–2445,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร), 2524.

งานศึกษาของปิยนาด บุณนาค เรื่อง การพัฒนาการคมนาคมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว⁷ อธิบายให้เห็นถึงนโยบายด้านการคมนาคม การสื่อสาร โดยการสร้างเส้นทางรถไฟเชื่อมกรุงเทพฯ-นครราชสีมา การสร้างระบบโทรเลขในมณฑลอีสานเพื่อเป็นการเชื่อมการปกครองของรัฐบาลสยามกับหัวเมืองให้มีความสะดวกรวดเร็วในการติดต่อกันมากขึ้น อีกทั้งเป็นการตั้งรับจักรวรรดินิยมฝรั่งเศสที่เข้ามามีอิทธิพลในอินโดจีนและมุ่งแผ่อิทธิพลต่อรัฐสยามในขณะนั้น

ประเด็นการศึกษาเหตุการณ์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ดังกล่าวข้างต้นชี้ให้เห็นถึงนโยบายและผลของการดำเนินนโยบายการปกครองของรัฐบาลที่มีต่อภาคตะวันออกเฉียงเหนือในช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 ส่วนการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยในด้านนโยบายการปกครองของรัฐบาลไทยที่มีต่อภาคตะวันออกเฉียงเหนือในช่วงสมัยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 งานศึกษาส่วนใหญ่จะอธิบายเหตุการณ์ในช่วงสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม และจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์เป็นสำคัญ การอธิบายเหตุการณ์ในช่วงสมัยหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 มักเน้นการอธิบายบทบาทของนักการเมืองที่เป็นตัวแทนของภาคอีสานหรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือในสมัยรัฐบาลจอมพลแปลก พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี โดยเฉพาะการนำเสนอประเด็นปัญหาความไม่เท่าเทียมกันของภาคตะวันออกเฉียงเหนือกับภาคอื่น ๆ จนทำให้ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นที่รับรู้ในสังคมไทย ภายใต้ภาพลักษณ์ “ที่แห้งแล้ง” “ยากจน” “เกียจคร้าน” “ซื่อ” เป็นต้น แม้ว่าความพยายามของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะใช้รัฐสภาเป็นทางผลักดันให้รัฐบาลหันมาสนใจการพัฒนาภาคอีสานและทำให้รัฐบาลต้องยุบสภาในพ.ศ.2481 ดังปรากฏในงานศึกษาของพิริยา กุวัณณะศิริ เรื่อง แนวคิดและบทบาททางการเมืองของทองอินทร์ ภูริพัฒน์⁸ สุวัฒน์ชัย แสนราช เรื่อง แนวคิดและบทบาททางการเมืองของนายถวิล อุดล สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดร้อยเอ็ด พ.ศ.2480-2492⁹ ชีรวีร ประนัตสุดจำ เรื่อง แนวคิดและบทบาททางการเมืองของนายจำลอง ดาวเรือง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดมหาสารคาม ในช่วงปีพ.ศ.2480-2492¹⁰ อภิสิทธิ์ กิจเจริญสิน เรื่อง แนวคิดและบทบาททางการเมืองของนายเตียง ศิริขันธ์ สมาชิกสภาผู้

⁷ปิยนาด บุณนาค, การพัฒนาการคมนาคมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รายงานผลการวิจัยทุนวิจัยรัชดาภิเษกสมโภช จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), 2518.

⁸พิริยา กุวัณณะศิริ, “แนวคิดและบทบาททางการเมืองของทองอินทร์ ภูริพัฒน์,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), 2533.

⁹สุวัฒน์ชัย แสนราช, “แนวคิดและบทบาททางการเมืองของนายถวิล อุดล สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดร้อยเอ็ด พ.ศ.2480-2492,” (ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม), 2541.

¹⁰ชีรวีร ประนัตสุดจำ, “แนวคิดและบทบาททางการเมืองของนายจำลอง ดาวเรือง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดมหาสารคามในช่วงปี พ.ศ.2480-2492,” (ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม), 2541.

แพนราษฎร์ จังหวัดสกลนคร พ.ศ.2480-2495¹¹ งานศึกษาของ Charles F. Keyes เรื่อง **Isan: Regionalism in Northeastern Thailand**¹² อธิบายให้เห็นถึงสำนักทางชาติพันธุ์ของคนอีสานที่มองผ่านจากสมาชิกผู้แทนราษฎรภาคอีสานหรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ถูกทอนความเป็นชาติพันธุ์ “ลาว” มาสู่ความเป็น “อีสาน” (ไทย) ส่งผลให้เกิดแนวคิด “ท้องถิ่นนิยม” และ “ภูมิภาคนิยม” ดังจะเห็นจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือนำไปเป็นแนวคิดในการรวมกลุ่มกันและมีบทบาททางการเมืองอย่างชัดเจนเพื่อเรียกร้องให้รัฐบาลหันมาสนใจแก้ไขปัญหาวิกฤตการณ์ทางธรรมชาติของภาคตะวันออกเฉียงเหนือและหาทางพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือให้ทัดเทียมกับภาคอื่น ๆ ของประเทศไทย และงานศึกษาของคารารัตน์ เมตตาริกานนท์ เรื่อง การรวมกลุ่มทางการเมืองของ “ส.ส.อีสาน” พ.ศ.2476-2494¹³ สะท้อนให้เห็นพัฒนาการและความเป็นมาของแนวคิดดังกล่าวอย่างชัดเจน

ข้อที่น่าสังเกตคือ การศึกษาทางประวัติศาสตร์ในประเด็นนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือของรัฐบาลไทยนั้นกลับพบว่ามีย่อยกว่างานศึกษาการปกครองในสมัยรัชกาลที่ 5 งานศึกษาที่สำคัญ ได้แก่ งานศึกษาของยูภาพิณ ภาระศรี เรื่อง การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมภาคอีสาน พ.ศ.2505-2515¹⁴ งานศึกษาเรื่องนี้อธิบายให้เห็นนโยบายของรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในการกำหนดและดำเนินนโยบายการพัฒนาทางเศรษฐกิจภาคตะวันออกเฉียงเหนือในช่วง พ.ศ.2505-2509 โดยเน้นให้เห็นผลกระทบของนโยบายการพัฒนาดังกล่าวต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมภาคตะวันออกเฉียงเหนือในช่วงพ.ศ.2505-2515 นอกจากนี้ยังมีงานศึกษาของนักวิชาการที่สำคัญของมหาวิทยาลัยขอนแก่น ได้แก่ งานศึกษาของชอบ ดีสวน โลก สุวิทย์ ชีรสาศวัต เศกสรรค์ ขงวนิชย์ และชุมพล แนวจำปา เรื่อง การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในชุมชนลุ่มแม่น้ำมูล ตั้งแต่พ.ศ.2475 ถึงปัจจุบัน(พ.ศ.2532)¹⁵ งานศึกษาของวิยุทธ์ จำรัสพันธ์และคณะ เรื่องการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรมและการพัฒนาทางการเมืองในประเทศไทยในช่วง 1950-1990: กรณีศึกษาภาค

¹¹ อภิสิทธิ์ กิจเจริญสิน, “แนวคิดและบทบาททางการเมืองของนายเตียง ศิริขันธ์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดสกลนคร พ.ศ. 2480-2495,” (ปริญญาหมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม), 2542.

¹² Charles F. Keyes, **Isan: Regionalism in Northeastern Thailand** (Ithaca: Cornell University, 1967).

¹³ คารารัตน์ เมตตาริกานนท์, “การรวมกลุ่มทางการเมืองของ “ส.ส.อีสาน” พ.ศ.2476-2494,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาคุฎฎบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), 2543.

¹⁴ ยูภาพิณ ภาระศรี, “การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมภาคอีสาน พ.ศ.2505-2515,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาหมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร), 2533.

¹⁵ ชอบ ดีสวน โลก, สุวิทย์ ชีรสาศวัต, เศกสรรค์ ขงวนิชย์ และชุมพล แนวจำปา, การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในชุมชนลุ่มแม่น้ำมูลตั้งแต่พ.ศ.2475 ถึงปัจจุบัน(พ.ศ.2532) (รายงานการวิจัยทุนสนับสนุนวิจัยโดยสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ), 2532.

อีสาน¹⁶ งานศึกษาเหล่านี้มุ่งเน้นให้เห็นผลกระทบของการกำหนดและการดำเนินนโยบายของรัฐบาลในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและการเมืองเป็นสำคัญ แต่งานศึกษาเหล่านี้ยังขาดภาพการอธิบายกระบวนการในการกำหนดนโยบายการพัฒนาและดำเนินนโยบายพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เริ่มต้นจากปัจจัยและปัญหาพื้นฐานของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 2 ประการคือ ลักษณะเฉพาะของที่ตั้งและภูมิศาสตร์ที่ส่งผลให้เกิดอุปถัมภ์ ได้แก่ ความแห้งแล้งและน้ำท่วม และความมั่นคงทางการเมืองอันเป็นผลมาจากบริบทในสังคม ได้แก่ การเมืองการปกครองทั้งภายในและภายนอก ตลอดจนสภาพเศรษฐกิจ ทั้งนี้จากการค้นคว้าเอกสารชั้นต้นที่สำนักจดหมายเหตุแห่งชาติและสำนักงานเลขาธิการสำนักนายกรัฐมนตรี ผู้วิจัยพบว่าเอกสารที่มาจากองค์กร/หน่วยงานของรัฐบาลในยุคสมัยต่าง ๆ แสดงให้เห็นถึงแนวความคิดในการกำหนดนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเริ่มปรากฏเป็นนโยบายและโครงการพัฒนาในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามสมัยแรก (16 ธันวาคม พ.ศ.2481- 1 สิงหาคม พ.ศ.2487) โดยมีการก่อตัวและพัฒนาการตามลำดับ ดังนี้

ในพ.ศ.2482 รัฐบาลกำหนดนโยบายการพัฒนาเพื่อแก้ปัญหาความความแห้งแล้งของภาคตะวันออกเฉียงเหนือภายใต้โครงการบูรณะและขุดอ่างเก็บน้ำโดยการดำเนินงานของกรมชลประทานเพื่อช่วยให้ภาคตะวันออกเฉียงเหนือสามารถเพิ่มผลผลิตในทางเกษตรกรรมโดยมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นผู้นำเสนอ ต่อมาใน พ.ศ. 2485 รัฐบาลกำหนดโครงการบูรณะชนบทหรือแผนบูรณะชนบทและโครงการบูรณะและส่งเสริมสวัสดิภาพของประชาชน¹⁷ เหตุผลในการดำเนินโครงการนี้คือ “แผนการสร้างชาติ” ที่จะต้อง “ปลูกเสกชีวิตจิตใจของราษฎรให้เหมาะสมแก่ที่เป็นพลเมืองของชาติ ให้มีที่อยู่ที่ดีมีการอยู่ดีกินดี” ดังปรากฏในเอกสารสจข.(2)สร.0201.2/26 เรื่องโครงการบูรณะชนบทหรือแผนการบูรณะชนบทและโครงการบูรณะและส่งเสริมสวัสดิภาพของประชาชน (17 พฤศจิกายน 2485–26 กรกฎาคม 2495) ว่า

แผนการสร้างชาตินั้นมีการที่จะต้องปลูกเสกชีวิตจิตใจของราษฎรให้เหมาะสมแก่ที่เป็นพลเมืองของชาติ ให้มีที่อยู่ที่ดีมีการอยู่ดีกินดี ซึ่งทั้งนี้จะต้องพิจารณาข้อเท็จจริงอันมีอยู่ทั่วไปตามชนบทซึ่งเป็นชาวกลีกรที่นับว่าสำคัญ ๆ ดังนี้

¹⁶ วิยุทธ์ จำรัสพันธ์, สุวิทย์ ชีรสาคัด และดารารัตน์ เมตตาริกานนท์, การเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม และการพัฒนาทางการเมืองในประเทศไทยในช่วง 1950–1990: กรณีศึกษาภาคอีสาน (รายงานการวิจัยทุนสนับสนุนวิจัยองค์การบริหารวิเทศกิจแห่งประเทศไทยแคนาดา มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย), 2534.

¹⁷ สจข.(2) สร.0201.2/26 เรื่องโครงการบูรณะชนบทหรือแผนการบูรณะชนบทและโครงการบูรณะและส่งเสริมสวัสดิภาพของประชาชน , 17 พฤศจิกายน 2485–26 กรกฎาคม 2495.

1.บ้านเรือนชาวกลีกรบางแห่งปลูกสร้างกันอยู่อย่างชิดเขียดอัดแอ ทั้งบางแห่งก็อยู่ห่างกันหรืออยู่โดดเดี่ยว ไม่มีบริเวณสำหรับการทำสวนครัว เลี้ยงสัตว์ การทำงานช่างภายในบ้านและอาคารที่ปลูกสร้างก็มีชนิดชั่วคราว อยู่ไม่น้อย ซึ่งโดยทั่วไปก็พร้อมด้วยสุขลักษณะ

2.หมู่บ้านต่าง ๆ ขาดสมบัติส่วนกลางอันเป็นของใช้ประโยชน์ ร่วมกัน เช่น

ก) ไม่มีสถานที่สำหรับการประชุม ซึ่งควรจะต้องมีการประชุม อยู่เนืองนิตย์

ข) ไม่มีสนามนั่งเล่นและสนามกีฬาประจำหมู่บ้าน

ค) ไม่มีทางคมนาคมขนส่งสินค้าติดต่อกับตลาด

ง) ในที่ดินไม่มีแม่น้ำ ลำคลอง ก็จะต้องสร้างบ่อน้ำหรือสระน้ำ แต่ไม่มีที่อันเป็นศูนย์กลางที่เหมาะสมแก่การสร้าง

จ) หมู่บ้านใหญ่ซึ่งควรจะต้องมีโรงเรียนประชาบาล ก็ไม่มีแผน เหมาะแก่การสร้างโรงเรียน

ฉ) ร้านค้าเครื่องอุปโภคบริโภคสำหรับหมู่บ้านยังไม่มี

3.หลายหมู่บ้านซึ่งจัดเป็นตำบลอันเป็นองค์การปกครองท้องถิ่น จะต้องมีส่วนกลางขยายมากขึ้นและจะต้องมีเพิ่มขึ้น เช่น

ก) วัดพุทธ

ข) โรงเรียนประชาบาล

ค) สุขศาลา

ทั้งนี้จะต้องตั้งอยู่ในทำเลที่เหมาะสมเป็นศูนย์กลางท้องถิ่น

4.ตลาดชุมนุมต่าง ๆ ที่ใกล้อำเภอหรือกิ่งอำเภออยู่ตามท้องที่ ตำบลใดก็ดีซึ่งยังไม่ได้จัดตั้งเทศบาล จะต้องจัดการระบอบและจัดการ บำรุงพร้อมทั้งเตรียมการป้องกันภัยทางอากาศและอัคคีภัย¹⁸

¹⁸ สจข.(2) สร.0201.2/26 เรื่องโครงการบูรณะชนบทหรือแผนการบูรณะชนบทและโครงการบูรณะและ ส่งเสริมสวัสดิภาพของประชาชน, 17 พฤศจิกายน 2485-26 กรกฎาคม 2495.

จะเห็นว่าการกำหนดโครงการดังกล่าวเป็นการกำหนดเพื่อบูรณะชนบทของประเทศไทยทั่วประเทศโดยไม่เน้นภาคใดภาคหนึ่ง แสดงให้เห็นแนวคิดในการพัฒนาภายใต้ความเป็นรัฐชาติไทย ระยะเวลาในการดำเนินโครงการนี้กำหนดแผนการดำเนินการในระหว่าง พ.ศ.2496–2500 โดยเริ่มดำเนินการในอำเภอเมืองของจังหวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศก่อน¹⁹ ข้อสังเกตของโครงการดังกล่าวคือ เป็นการบูรณะชนบทเฉพาะส่วนที่จะเกี่ยวข้องกับการบริหารราชการส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่นให้เป็นรูปแบบเดียวกันทั่วประเทศ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือก็เป็นส่วนหนึ่งในการบริหารภายใต้โครงการดังกล่าว อย่างไรก็ตามโครงการนี้ต้องยกเลิกไปก่อนด้วยข้อจำกัดของงบประมาณและโครงการนี้ถูกรื้อฟื้นใหม่ภายใต้โครงการพัฒนาท้องถิ่นใน พ.ศ.2499

ต่อมาสถานการณ์ทางการเมืองภายใต้ระบบรัฐสภาเป็นสาเหตุที่ทำให้รัฐบาลจอมพลแปลก พิบูลสงครามต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนืออย่างเป็นทางการที่ชัดเจน กล่าวคือ ในวันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ.2493 คณะสมาชิกผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นำโดย นายเลียง ไชยกาล ได้เรียกประชุมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือทั้งหมด จำนวน 30 คน พร้อมทำบันทึกขอเงินยี่สิบล้านบาทเป็นอย่างน้อยที่สุด เพื่อการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือต่อจอมพลแปลก พิบูลสงครามในที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งจอมพลแปลก พิบูลสงคราม ได้รับบันทึกด้วยอาการสงบและสัญญาจะจัดสรรเงิน 20 ล้านบาท สำหรับการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ²⁰

ต่อมาใน พ.ศ.2494 ถึง พ.ศ.2495 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเกิดปัญหาภัยแล้งขึ้น ส่งผลให้มีชาวอีสานอพยพออกไปประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียง ได้แก่ ลาว เขมร ทั้งนี้ประเด็นปัญหาดังกล่าวนำไปสู่การวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลจอมพลแปลก พิบูลสงครามมาก²¹ ขณะเดียวกันรัฐบาลก็ได้ดำเนินงานปรับปรุงสร้างอ่างเก็บน้ำในทุกจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจำนวน 80 อ่าง²² และดำเนินงาน

¹⁹สจข.(2) สร.0201.2/26, เรื่อง โครงการบูรณะชนบทหรือแผนการบูรณะชนบทและ โครงการบูรณะและ ส่งเสริมสวัสดิภาพของประชาชน, หน้า 59.

²⁰สมุทร สุรักกะ, 26 การปฏิวัติไทยและรัฐประหาร 2489–2504 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สื่อการพิมพ์, ม.ป.ป.), หน้า 559.

²¹สจข.สร.0201.32/14 เรื่อง ความเคลื่อนไหวทางภาคอีสาน.

²²กรมศิลปากร, กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, บันทึกผลงานของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ระหว่าง พ.ศ.2491–2499 (กรุงเทพฯ: สีพพร, 2500), หน้า110–112. (พิมพ์เนื่องในโอกาสกษัตริย์สยามยี่สิบวันเกิดครบ 5 รอบ ของ ฯพณฯ จอมพลป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี, 14 กรกฎาคม 2500)

ปรับปรุงระบบชลประทานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจนถึง พ.ศ.2497 นอกจากนี้ยังมีการจัดซื้อรถนาถเพื่อใช้ในการสูบน้ำสำหรับภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยเฉพาะ²³

ในระหว่างพ.ศ.2499 - พ.ศ.2500 ได้เกิดภัยแล้งขึ้นในภาคตะวันออกเฉียงเหนืออย่างรุนแรงมากกว่าครั้งพ.ศ.2494 ส่งผลให้มีการอพยพของราษฎรเข้าสู่กรุงเทพฯ จำนวนมาก ซึ่งนักคิดนักเขียนนิสิตนักศึกษาแสดงพลังต่อกรณีดังกล่าวอย่างมากและสะท้อนให้เห็นว่ารัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามไม่ได้เหลียวแลชาวอีสานที่ต้องอดอยากหนีตายเข้ากรุงเทพฯ²⁴ ด้วยสถานการณ์เช่นนี้จึงเป็นข้ออ้างประการหนึ่งของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ในการดำเนินการรัฐประหารรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามขึ้นในวันที่ 16 กันยายน พ.ศ.2500²⁵

ดังนั้นจะเห็นได้ว่านโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือข้างต้นนั้นก่อตัวจากปัจจัยของลักษณะเฉพาะที่ตั้งและภูมิศาสตร์ที่แตกต่างจากภาคอื่น ๆ เมื่อมีสถาบันรัฐสภาซึ่งเป็นสถาบันในระบอบประชาธิปไตยจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองพ.ศ.2475 ที่ให้ประชาชนเลือกตัวแทนในการเข้าร่วมบริหารประเทศเข้าสู่ระบบรัฐสภา ผู้วิจัยพบว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีบทบาทสำคัญในการผลักดันรัฐบาลให้ตัดสินใจในการกำหนดและดำเนินนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือให้ทัดเทียมกับภาคอื่น ๆ อย่างไรก็ตามจากการพิจารณาโครงการช่วยเหลือประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือดังกล่าวไว้ข้างต้นแล้ว สะท้อนให้เห็นว่าการตัดสินใจดังกล่าวเป็นเพียงการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าเพื่อรักษาความมั่นคงของสภาพทางการเมืองภายในขณะนั้น เนื่องจากรัฐบาลจอมพลแปลก พิบูลสงครามเพิ่งก่อการรัฐประหารมาใหม่ ๆ ดังนั้นรูปธรรมของนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือจึงบังเกิดขึ้นเพียงโครงการพัฒนาระบบชลประทานเพื่อแก้ไขปัญหาภัยแล้งแบบเฉพาะหน้าเป็นครั้ง ๆ ไปเท่านั้น

การกำหนดนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นอกจากจะมาจากปัญหาที่ตั้งและภูมิศาสตร์แล้ว การกำหนดนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังเป็นผลมาจากปัจจัยทางการเมืองระหว่างประเทศด้วย กล่าวคือ สถานการณ์ในประเทศลาวในช่วงพ.ศ.2495-2496 ส่งผลต่อรัฐบาลไทยในการกำหนดนโยบายและดำเนินนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือภายใต้

²³กรมศิลปากร, กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, บันทึกผลงานของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ระหว่าง พ.ศ.2491-2499, หน้า 112-113.

²⁴ปีตุลุมิรายส์ปาดาร์ 2 (19 สิงหาคม 2500). เป็นฉบับที่เน้นการวิพากษ์วิจารณ์การดำเนินการแก้ไขปัญหาคความแห้งแล้งและอดอยากของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามในขณะนั้น

²⁵ทักษ์ เฉลิมเตียรณ , การเมืองระบบพ็อซุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ, แปลโดยพรณี ฉัตรพลรักษ์ และ ม.ร.ว.ประภาสทอง สิริสุข (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2526), หน้า 143-145.

โครงการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือถูกเงินระหว่างประเทศไทยกับสหรัฐอเมริกาในพ.ศ. 2496²⁶ เนื่องจาก “ภัยคอมมิวนิสต์” ซึ่งเป็นปัญหาทางการเมืองระหว่างประเทศในภูมิภาคอินโดจีนกับประเทศในกลุ่มเสรีนิยมประชาธิปไตยซึ่งมีประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นผู้นำและประเทศในกลุ่มนิยมสังคมนิยม(คอมมิวนิสต์)ซึ่งมีจีนและรัสเซียเป็นผู้นำ โครงการนี้เป็นโครงการร่วมมือกันระหว่างไทยกับประเทศสหรัฐอเมริกา วัตถุประสงค์และเป้าหมายของโครงการนี้ต้องดำเนินการบูรณะภาคตะวันออกเฉียงเหนืออย่างเร่งด่วนภายในระยะเวลา 1 ปี โดยมุ่งปรับปรุงเส้นทางยุทธศาสตร์ ระบบสาธารณูปโภค การอนามัย เป็นต้น ข้อสังเกตที่สำคัญสำหรับการดำเนินโครงการอย่างเร่งด่วนนี้สะท้อนให้เห็นว่ารัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้รับอิทธิพลของปัจจัยภายนอกเป็นตัวกำหนดนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพื่อเตรียมการสำหรับสหรัฐอเมริกาในการตั้งฐานทัพเพื่อใช้ต่อต้านคอมมิวนิสต์ในเวียดนามเหนือและลาว กอปรกับความมั่นคงของรัฐบาลและประเทศมากกว่าที่จะดำเนินการพัฒนาเพื่อยกระดับมาตรฐานการครองชีพตามที่ถูกต้องที่ถูกรังเกียจจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือในช่วงระยะเวลาก่อนหน้านี้ ผู้วิจัยพบว่าในช่วงระยะเวลาเดียวกันนี้ปัญหาของความมั่นคงทางภาคใต้ก็เป็นปัญหาที่รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามต้องใช้นโยบายทางการเมืองและการพัฒนาเช่นเดียวกัน²⁷

อย่างไรก็ตาม นโยบายทางการเมืองระหว่างประเทศระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกาในการต่อต้านภัยคอมมิวนิสต์ยังคงเป็นนโยบายหลักและนำมาสู่แนวคิดในการพัฒนาเศรษฐกิจระดับชาติและระดับภาค ในสมัยรัฐบาลคณะรัฐประหารจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์* ภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ และแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

โดยสรุปภาพรวมของงานศึกษาดังที่กล่าวมาทั้งหมด จะเห็นว่าการศึกษานโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือของรัฐบาลไทยมุ่งเน้นการอธิบายความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมอันเป็นผลกระทบจากการกำหนดนโยบายการปกครองและการพัฒนาของรัฐบาลในสมัยต่าง ๆ เป็นประเด็นหลักในการศึกษา งานศึกษาดังกล่าวไม่ได้แสดงให้เห็นถึงกระบวนการการก่อตัว

²⁶ สจข.สร.0201.37/1 เรื่องการบูรณะบำรุงจังหวัดต่าง ๆ ภาคอีสาน, 13 พฤษภาคม - 30 ตุลาคม 2496.

²⁷ โปรดดูรายละเอียดในปิยนาก บุนนาค, นโยบายการปกครองของรัฐบาลต่อชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (2475-2516), พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546).

* ผู้วิจัยหมายถึงรัฐบาลนายพจน์ สารสิน รัฐบาลพลโทถนอม กิตติขจร รัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจรในช่วง พ.ศ.2500-2516.

และการดำเนินนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือของรัฐบาล ซึ่งมีพัฒนาการมาตั้งแต่ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองพ.ศ.2475 และเริ่มชัดเจนขึ้นในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม

นอกจากนี้งานศึกษาดังกล่าวยังมุ่งเน้นอธิบายบทบาทเฉพาะบุคคล เช่น บทบาทการดำเนินนโยบายพัฒนาหัวเมืองอีสานของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 บทบาทของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือในสมัยรัฐบาลจอมพลแปลก พิบูลสงคราม บทบาทของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ในการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือทางด้านเศรษฐกิจ เป็นต้น รวมทั้งเน้นการอธิบายผลและผลกระทบของการดำเนินนโยบายพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือเฉพาะด้านเศรษฐกิจ หรือด้านความมั่นคงด้านใดด้านหนึ่ง ขณะเดียวกันก็ไม่ได้อธิบายให้เห็นปัญหาพื้นฐานทางที่ตั้งและภูมิศาสตร์ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ก่อให้เกิดปัญหาทุกภิกขภัย ปัญหาการเมืองภายในระบบรัฐสภาและรัฐบาลของคณะรัฐประหาร และปัญหาการเมืองระหว่างประเทศที่นำมาสู่แนวคิดการพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยมและการพัฒนาความมั่นคงของชาติอันก่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนการดำเนินนโยบายบูรณะ ปรับปรุงและพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีต่อการดำเนินงานขององค์กร สถาบันทางการเมืองที่เกี่ยวข้อง เช่น สถาบันรัฐสภา กรมพัฒนาชุมชน กรมพัฒนาเร่ร่อนและพัฒนาชนบท จังหวัด สื่อมวลชน ประชาชน เป็นต้น และการดำเนินนโยบายตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504–2509) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2510–2514) และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ.2515–2519) ซึ่งส่งผลต่อวิถีชีวิตของราษฎรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ²⁸

การศึกษาในหัวข้อ “นโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือของรัฐบาลไทยระหว่าง พ.ศ.2494–2519” จึงมีจุดมุ่งหมายที่จะประมวลและวิเคราะห์ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่จะอธิบายให้เห็นถึงบริบทในสังคม ได้แก่ การเมืองการปกครอง การต่างประเทศ เศรษฐกิจ และทุกภิกขภัยที่ส่งผลต่อกระบวนการกำหนดนโยบายและการดำเนินนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และมีจุดมุ่งหมายที่จะอธิบายให้เห็นผลของนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงวิถีในการดำเนินชีวิตของราษฎรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือในด้านสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพียงใด และอย่างไรในช่วงระยะเวลาที่ศึกษา

²⁸โปรดดูรายละเอียดในหัวข้อบททวนวรรณกรรม

1.2 ทบทวนวรรณกรรม

การทบทวนวรรณกรรมในงานวิจัยนี้จะเริ่มต้นจากการสรุปภาพรวมงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือของฉลอง สุนทรวิชย์²⁹ ซึ่งพบว่าหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 มีแนวโน้มระยะแรกว่าการเปลี่ยนแปลงการปกครองซึ่งมีจุดประสงค์ประการหนึ่งคือ การสร้างชาตินั้นจะให้ความสำคัญและความสนใจท้องถิ่นมากขึ้น และให้ท้องถิ่นมีบทบาทมากขึ้นในการปกครอง “ระบอบใหม่” ดังจะเห็นว่าหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว สถานีวิทยุกระจายเสียงของรัฐมีรายการใหม่ที่เชิญสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมาบรรยายออกอากาศทางวิทยุในหัวข้อเกี่ยวกับประวัติและความเป็นอยู่ของราษฎรในจังหวัดต่าง ๆ³⁰ แต่ในช่วงต่อมาความสนใจของหน่วยราชการที่มีต่อเรื่องราวและปัญหาของท้องถิ่นดูเหมือนจะลดน้อยลงซึ่งน่าจะเป็นเพราะกระแสแนวคิดของการสร้างชาติและชาตินิยมที่ครอบงำการเมืองไทยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง รวมทั้งการให้ความสำคัญต่อการสร้าง “ระบอบใหม่” ที่ศูนย์กลางให้เข้มแข็ง ทำให้ความสนใจของ “รัฐ” ต่อท้องถิ่นลดลง

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จนถึงประมาณ พ.ศ.2500 ปัญหาทางเศรษฐกิจการเมืองในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลกระทบจากการเมืองในภูมิภาคอินโดจีน เป็นต้นว่า กบฏแบ่งแยกดินแดนและอิทธิพลคอมมิวนิสต์ทั้งภายในและภายนอกภูมิภาคนี้ ทำให้ภาคตะวันออกเฉียงเหนือกลายเป็นภูมิภาคที่ได้รับความสนใจมากขึ้นจากรัฐในฐานะที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภูมิภาคที่ล่อแหลมต่อความมั่นคงทางการเมือง ขณะเดียวกันภาพลักษณ์ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่เป็นภาคที่แห้งแล้งและล้าหลังก็เริ่มถูกตอกย้ำในความรู้ของคนไทย³¹ ในฐานะที่ภาพลักษณ์ดังกล่าวเป็นปัจจัยพื้นฐานให้กับการเผยแพร่อิทธิพลของคอมมิวนิสต์

ภายใต้บริบทดังกล่าวส่งผลให้เกิดการศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนืออย่างจริงจัง โดยมีงานศึกษาที่ดำเนินงานโดยหน่วยราชการหรือสถาบันอุดมศึกษาทางด้านการเมืองการปกครองของไทย เช่น กระทรวงมหาดไทย คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และงานศึกษาที่ดำเนินงานโดยหน่วยงานรัฐบาลต่างประเทศที่ให้ความช่วยเหลือทางด้านการพัฒนาและความมั่นคงภายในและภายนอกประเทศไทย แต่เป็นงานที่ดำเนินการโดยนักวิชาการไทย อย่างเช่นองค์การยูเซมของรัฐบาลสหรัฐอเมริกา งานเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นงานวิจัยพื้นฐานทางสังคมวิทยา มานุษยวิทยาเพื่อใช้เป็นข้อมูล

²⁹ ฉลอง สุนทรวิชย์ ใน แกมสุข นุ่มนนท์ และคณะ, *สถานภาพงานวิจัยสาขาประวัติศาสตร์ในประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ.2503–2535* (กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2536), หน้า 122–147.

³⁰ *ดูปาฐกถาของผู้แทนราษฎรเรื่องสภาพของจังหวัดต่าง ๆ* (พระนคร: โรงพิมพ์ไทยเกษม, 2478).

³¹ ฉลอง สุนทรวิชย์, *สถานภาพงานวิจัยสาขาประวัติศาสตร์ในประเทศไทยระหว่างพ.ศ.2503–2535*, หน้า 123.

สำหรับการวางแผนพัฒนาทางการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ของรัฐบาลไทยต่อภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือ³²

อย่างไรก็ดีปีเตอร์ เอฟ เบลล์³³ เสนอภาพของภูมิหลังและสภาพของภาคตะวันออกเฉียงเหนือรวมทั้งบทบาทของทางการเมืองที่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับว่าเป็นผลมาจากความสนใจทางการเมือง จึงส่งผลลงใจให้กลุ่มนักวิจัยและหน่วยพัฒนาได้เข้ามามีบทบาทด้วย แต่กระนั้นข้อเท็จจริงต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ไม่ว่าจะเป็นทางด้านเศรษฐกิจสังคมหรือการเมืองก็ยังคงเป็นที่เข้าใจได้ยากอยู่นั่นเอง ประการที่สำคัญก็คือความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับชุมชนแถบนี้ยังไม่สมบูรณ์พอ ดังจะเห็นจากความแตกต่างกันทางชนบประเพณีและวัฒนธรรมระหว่างภาคต่าง ๆ ของประเทศไทยและยังเป็นที่ยอมรับกันว่าชาวอีสานนั้นสืบทอดวัฒนธรรมพื้นฐานมาจากวัฒนธรรมไทย-ลาว แต่ก็ยังคิดกันว่าลักษณะส่วนใหญ่แบบไทย ๆ นั้นสามารถนำไปใช้กับภาคที่เล็กกว่าได้ (งานวิจัยส่วนใหญ่ก่อนหน้านี้นี้ทำกันในภาคกลาง) เอกสารทางวิชาการที่มีอยู่สองสามเรื่อง³⁴ ตัวอย่างจากข้อเขียน 2-3 เรื่องบ่งชี้ว่าผลงานทางด้านการวิจัยที่ทำกันเมื่อไม่นานนี้เกือบทุกเรื่องอยู่ภายใต้การสนับสนุนของทหารทั้งสิ้นเพื่อจะได้ใช้เป็นข้อมูลในการต่อต้านการก่อการร้าย³⁵ ตัวอย่างของงานวิจัยเรื่องหนึ่งคือ หนังสือคู่มือประจำจังหวัด ซึ่งมีอยู่ทั้งหมด 5 เล่มด้วยกัน เล่มแรกเป็นความพยายามที่จะสร้างภาพที่สมบูรณ์ของจังหวัดต่างๆ ในภาคอีสานโดยอาศัยข้อมูลและเอกสาร เท่าที่พอจะหาได้ทั้ง ๆ ที่ ปีเตอร์ เอฟ เบลล์ก็เป็นผู้ร่วมงานชิ้นนี้ด้วยคนหนึ่ง³⁶ โดยทำหน้าที่เป็นผู้รวบรวมหนังสือ

³² ฉลอง สุนทรวิชย์, สถานภาพงานวิจัยสาขาประวัติศาสตร์ในประเทศไทยระหว่างพ.ศ.2503-2535, หน้า 125.

³³ ปีเตอร์ เอฟ เบลล์, “อีสาน: ปัญหาความด้อยพัฒนา ผู้ก่อการร้ายและปฏิกริยาโต้ตอบจากทางราชการ,” แปลโดยกนกศักดิ์ แก้วเทพ, จุลสาร โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย 3 (กรกฎาคม-กันยายน 2519): 42-53.

³⁴ อันได้แก่ Charles F. Keyes, *Peasant and Nation: A Thai-Lao Village in a Thai State* (Doctoral dissertation, Cornell University, 1966). Thomas E. Lux, *The Internal Structure and External Relations of Northeastern Village* (Bangkok, n.p., 1966), Final Report to the National Research Council of Thailand. และดู Thomas A. Kirch, “The Development and Mobility of the Phu Thai of Northeastern Thailand,” *Asian Survey* VI, 7 (July 1966): 370-378.

³⁵ “Symposium on Northeast Thailand,” *Asian Survey* (n.d.): 349-390 และดู “Thailand The Northeast: A Group Discussion,” *Asia* 6 (Autumn 1966): 1-27.

³⁶ การวิจัยนี้ควบคุมโดยคณะกรรมการการวิจัยทางทหารเพื่อการพัฒนาไทย-อเมริกัน ที่กรุงเทพฯ (ซึ่งบริหาร โดย The Advanced Research Projects Agency of the Defense Department) และยังได้ทำสัญญาฉบับวิทยวิจัยของเอกชนด้วย

ประจำจังหวัดเล่มที่ว่าด้วยสภาพแวดล้อมทางสังคม³⁷ ปีเตอร์ เอฟ. เบลล์เองก็หมดกำลังใจอยากกับข้อมูลพื้นฐานเหล่านี้เพราะหาความน่าเชื่อถือไม่ได้เลย ไม่ว่าจะเป็นข้อมูลทางด้านประชากร ทำเลที่ตั้งของหมู่บ้าน หรือลักษณะของวัฒนธรรมและบุคลิกภาพที่แตกต่างออกไป

ภาพลักษณ์ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือในความเข้าใจของสังคมส่วนใหญ่ ได้แก่ ความรู้สึกที่นักท่องเที่ยวได้รับเมื่อเห็นถึงความล้าหลัง ซ้ำยังถูกทอดทิ้งให้อยู่อย่างโดดเดี่ยว ขาดการลงทุนจากสังคมส่วนรวมเพียงพอ ทำให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บ โรคขาดอาหาร ขาดความเจริญ และติดตามมาด้วยมาตรฐานการครองชีพที่ต่ำ³⁸

สิ่งที่แสดงให้เห็นลักษณะเฉพาะของภาคตะวันออกเฉียงเหนือก็คือการขาดการพัฒนาด้วยเหตุธรรมชาติ ในขณะที่ความเป็นจริงแล้วสิ่งนี้มีความสัมพันธ์กับแบบแผนการพัฒนาเศรษฐกิจของไทยอยู่มากทีเดียว เพราะลักษณะพื้นฐานที่สุดของการพัฒนาในภูมิภาคนี้ก็คือการขยายพื้นที่ทำการเพาะปลูกและเพิ่มปริมาณผลผลิตทางเกษตรเพื่อตอบสนองความต้องการจากภายนอก ทำให้ส่วนเกินจากภาคเกษตรกรรมเคลื่อนย้ายเข้าสู่เมืองหลวง(กรุงเทพฯ) ตั้งแต่ พ.ศ.2493 เป็นต้นมาในช่วงระยะเวลา 15 ปีของการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 3 ฉบับ (พ.ศ.2504-2519) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้ถูกผนวกเข้าในระบบเศรษฐกิจแบบการค้า ดังจะเห็นจากการขยายพื้นที่เพาะปลูกในบริเวณที่ราบสูงและมีการปลูกพืชประเภทเส้นใยกันอย่างแพร่หลาย แต่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือก็ได้รับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงนี้น้อยมาก ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคนิควิทยาในการผลิต หรือมาตรฐานการครองชีพที่ดีขึ้นอันเป็นผลเนื่องมาจากกลไกในการเคลื่อนย้ายส่วนเกินและลักษณะวิธีการผลิตของพืชผลทางการเกษตรเอง มีผลทำให้ชนบทรอบนอกพัฒนา(หรือขยายตัว) ได้เล็กน้อยเท่านั้น ฉะนั้นรูปแบบการผลิตแบบนี้จึงส่งผลให้ภาคตะวันออกเฉียงเหนือกลายเป็นภาคเศรษฐกิจที่มีผลส่วนเกินทางการเกษตรเพื่อส่งออก แต่ผลประโยชน์ส่วนใหญ่กลับไปตกอยู่ในเมืองหลวง รูปแบบการผลิตแบบนี้เราจะเห็นได้ในทุกสาขาเศรษฐกิจในระบบเศรษฐกิจไทย

แนวโน้มดังกล่าวมาแล้วสามารถแก้ไขได้โดยจัดให้มีโครงการพัฒนาระดับภาคขึ้น รวมทั้งสังคมส่วนรวมควรให้ความสนใจมากขึ้นด้วย โดยการจัดสรรงบประมาณของชาติไปในการพัฒนาภูมิภาคที่ยากจนกว่าให้มากขึ้น ในความเป็นจริงแล้วงบประมาณที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้รับการจัดสรรนั้นอยู่ในระดับที่ต่ำมากจนกระทั่งได้มีกรณี “ลูกเงิน” เกิดขึ้น และเงินทุนภายนอกจึงพอจะหา

³⁷หนังสือคู่มือสำหรับจังหวัด: จังหวัดนครพนม, ประเทศไทย เล่มที่ 2: สภาพแวดล้อมทางสังคม (กรุงเทพฯ: ศูนย์การวิจัยทางทหารและการพัฒนา, 2510).

³⁸ อ้างถึงในฉลอง สุนทรวิชช์, สถานภาพงานวิจัยสาขาประวัติศาสตร์ในประเทศไทยระหว่าง พ.ศ.2503-2535, หน้า 125.

ได้สำหรับโครงการพัฒนาต่าง ๆ อันมีผลทำให้ผลประโยชน์ของชนชั้นปกครองที่กรุงเทพฯ ซึ่งเคยได้รับจากการปกครองส่วนภูมิภาคลดน้อยลงไป

ดังนั้นจึงไม่ต้องสงสัยเลยว่าการเคลื่อนไหวทางการเมืองมีส่วนสัมพันธ์กับสภาพทางเศรษฐกิจ เพียงแต่ความสัมพันธ์ที่แนบชิดไม่ได้ถูกแสดงออกมาให้เห็นเท่านั้นเอง ยิ่งไปกว่านั้นภาพของภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังเต็มไปด้วยส่วนประกอบต่าง ๆ มากมาย ดังเช่นจากการศึกษาภาคอีสานของ Charles F. Keyes³⁹ แสดงให้เห็นว่าความสนใจของรัฐบาลที่มีต่อภาคตะวันออกเฉียงเหนือนั้นเกิดขึ้นมาภายหลังความต้องการที่จะรวมภาคตะวันออกเฉียงเหนือเข้าไปปกครองเสียอีก นอกจากนี้วัฒนธรรมของภาคอีสานหรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังเป็นอุปสรรคต่อเป้าหมายของชาติ⁴⁰

การนำเสนอของปีเตอร์ เอฟ เบลล์ดังกล่าวขยายภาพให้เห็นถึงสถานภาพทางการศึกษาของนักวิชาการทั้งไทยและต่างประเทศ และสะท้อนให้เห็นถึงความสนใจของรัฐบาลที่มีต่อภาคตะวันออกเฉียงเหนือจากปัจจัยทางการเมืองก่อนปัจจัยทางเศรษฐกิจภายใต้กรอบความคิดเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่รัฐไทยต้องการดูดซับส่วนเกินจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือในยุคแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

กล่าวโดยสรุปภาพรวมของการนำเสนอในงานศึกษาข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงสถานภาพการศึกษาประวัติศาสตร์การปกครองของประเทศไทยที่มีต่อภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มุ่งเน้นอธิบายการดำเนินนโยบายการปกครองแบบรวมศูนย์อำนาจการปกครองมาสู่เมืองหลวง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการดำเนินนโยบายการพัฒนาของรัฐบาลไทยนับตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา ผู้วิจัยจะนำเสนอตามเนื้อหาและเวลาที่ศึกษาดังนี้

1.2.1 นโยบายการปกครองของรัฐบาล

ช่วงที่หนึ่ง การศึกษาประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองสมัยก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 การศึกษาที่ผ่านมามุ่งเน้นการอธิบายการปกครองสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 งานศึกษาของเดิม วิชาคัพจนกิจ อธิบายให้เห็นถึงนโยบายการปกครองของรัฐสยามที่มีต่อหัวเมืองภาคตะวันออกเฉียงเหนือในช่วงก่อนหน้าการปกครองสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ในหนังสือเรื่อง ประวัติศาสตร์อีสาน⁴¹ บางส่วนของหนังสือเรื่องนี้เคยตีพิมพ์แล้วเมื่อพ.ศ.2499 ในชื่อว่า สองฝั่งโขง ผู้แต่งได้อาศัย

³⁹ Charles F. Keyes, **Isan: Regionalism in Northeast Thailand.**

⁴⁰ Ibid., p.65.

⁴¹ เดิม วิชาคัพจนกิจ, **ประวัติศาสตร์อีสาน**, เล่ม 1 และเล่ม 2, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2515).

พงศาวดารหัวเมืองอีสานกับบันทึกการปกครองหัวเมืองมณฑลตะวันออกเฉียงเหนือของหม่อมอมรวงศ์วิจิตรและของบิดาผู้แต่งเอง ในชุดที่จัดพิมพ์ครั้งที่สองซึ่งผู้วิจัยนำมาศึกษานี้ มีเนื้อหาในการนำเสนอแบ่งออกเป็น 2 เล่ม คือ เล่มที่หนึ่งเป็นการอธิบายการดำเนินนโยบายการปกครองของรัฐอยุธยาธนบุรีและรัตนโกสินทร์ตอนต้น ที่ให้อำนาจแก่หัวเมืองอีสานตามลุ่มน้ำมูลตอนต้น ลุ่มน้ำมูลตอนล่าง ลุ่มน้ำชีและลุ่มน้ำโขงปกครองกันเอง ส่วนในเล่มที่สองเป็นการอธิบายการดำเนินนโยบายของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ในการปฏิรูปการปกครองอันเป็นผลมาจากปัจจัยของอิทธิพลจักรวรรดินิยมฝรั่งเศสและการพยายามสร้างรัฐประชาชาติขึ้นจากประชาชน ที่ขาดสำนึกในเรื่องนี้ขึ้นมาโดยเร็ว มาตรการเพื่อบรรเทาหมายนี้รัฐบาลกรุงเทพฯ อาศัยการศึกษาแผนใหม่ การขยายผลบังคับของกฎหมายที่ออกจากราชสำนักให้ขยายออกไปทั่วพระราชอาณาจักร การสื่อสารคมนาคมที่มีประสิทธิภาพของเทคนิควิทยาแผนใหม่⁴² นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นนโยบายการปกครองที่ใช้การพระศาสนา โดยการปฏิรูปคณะสงฆ์เพื่อให้สอดคล้องกับการสร้างรัฐประชาชาติด้วย

การบรรยายของเดิม วิกาศย์พจนกิจ ดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงสภาพพื้นฐานของการปกครองและการมุ่งเน้นนโยบายด้านการปกครองของรัฐสยามเพื่อสร้างความเป็นเอกภาพภายใต้รัฐประชาชาติสยาม แต่มิได้มุ่งเน้นการดำเนินนโยบายด้านเศรษฐกิจต่อภาคตะวันออกเฉียงเหนือ งานศึกษาของ เตช บุนนาค เรื่อง**ขบถ.ศ.121**⁴³ อธิบายผลการดำเนินนโยบายการปกครองที่ไปกระทบต่อโครงสร้างทางเศรษฐกิจของคนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กล่าวคือผลของการปฏิรูปการปกครองในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในเรื่องการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นแบบมณฑลเทศาภิบาลนั้นในระยะแรกดูเหมือนจะไม่ราบรื่น ด้วยสาเหตุของทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกที่มีต่อสังคมไทยในขณะนั้น ก่อให้เกิดการขบถต่อต้านการปฏิรูปการปกครองหัวเมืองทางภาคอีสาน ภาคเหนือและภาคใต้ในปี ร.ศ.121 หรือ พ.ศ.2445 อย่างไรก็ตามด้วยความสามารถของชนชั้นผู้นำในรัฐบาลกลางขณะนั้น จึงทำให้เกิดขบถทั้ง 3 หัวเมืองดังกล่าวถูกปราบปรามด้วยมาตรการทางทหารและการปกครองอย่างเฉียบขาดและรุนแรง อย่างไรก็ตามแม้ว่าจะปราบขบถได้สำเร็จ แต่นโยบายทางการเมืองก็ยังมีได้แก้ไขปัญหาค้นพื้นฐานในด้านนโยบายการปกครองที่ไปกระทบต่อเศรษฐกิจของคนในภาคตะวันออกเฉียงเหนืออันเป็นเหตุให้เกิดขบถขึ้น โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงการเก็บภาษีของป่ามาเป็นเงินตราแทน ซึ่งเป็นการขัดแย้งกับวิถีการดำเนินชีวิตของคนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือในขณะนั้น ดังนั้นมุมมองของเตช บุนนาคจึงแสดงให้เห็นปัจจัยของโครงสร้างทางเศรษฐกิจ อันสัมพันธ์กับวิถีความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่นอีสาน

⁴²เดิม วิกาศย์พจนกิจ, **ประวัติศาสตร์อีสาน**, เล่ม 2, หน้า 381-382.

⁴³เตช บุนนาค, **ขบถ.ศ.121** (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์), 2524.

การอธิบายในมุมมองใหม่ของเดช บุญนาคดังกล่าว นอกจากจะเป็นการอธิบายที่มุ่งมาสู่ความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจแล้ว ยังสะท้อนให้เห็นการเปลี่ยนแปลงในการอธิบายประวัติศาสตร์ที่เน้นมุมมองจากการดำเนินนโยบายของรัฐฝ่ายเดียวมาสู่มุมมองในการพิจารณาปัญหาของท้องถิ่นที่ศึกษาด้วย ขณะเดียวกันงานวิทยานิพนธ์ทางประวัติศาสตร์ของนงลักษณ์ ลิ้มศิริ เรื่อง **ความสำคัญของกบฏหัวเมืองอีสาน พ.ศ.2325–2445**⁴⁴ และงานศึกษาของประนุช ทรัพย์สาร เรื่อง **วิวัฒนาการเศรษฐกิจหมู่บ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย พ.ศ.2394–2475**⁴⁵ ก็มีลักษณะเป็นมุมมองในการอธิบายในมิติทางเศรษฐกิจของภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งต่อการดำเนินนโยบายของรัฐไทยอย่างเด่นชัด

นอกจากประเด็นการศึกษาในมุมมองเศรษฐกิจของภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่สัมพันธ์กับนโยบายการปกครอง งานศึกษาของอรุณลักษณ์ สติรบุตร เรื่อง **มณฑลอีสานและความสำคัญในทางประวัติศาสตร์**⁴⁶ ได้อธิบายให้เห็นว่าการที่รัฐไทยให้อิสระภาพในการปกครองตนเองแก่บริเวณจำปาศักดิ์(ลาวตอนใต้) อุบลราชธานี ศรีสะเกษ สุรินทร์ ร้อยเอ็ด ยโสธร มหาสารคาม กาฬสินธุ์ในปัจจุบันมาโดยตลอด ก่อให้เกิดความผูกพันกับรัฐไทยส่วนกลางเพียงแค่การส่งส่วย เกณฑ์แรงงาน และกำลังพล ครั้นเมื่อฝรั่งเศสขยายอิทธิพลเข้าครอบครองดินแดนเขมรและญวน รัฐไทยจึงต้องเข้าไปจัดการปรับปรุงการปกครองบริเวณนี้ให้รัดกุมและเข้มงวดขึ้น ส่งผลให้สภาพสังคมความเป็นอยู่เพื่อให้คนในมณฑลอีสานอยู่ภายใต้ความควบคุมของรัฐส่วนกลางแบบใหม่ ก่อให้เกิดสภาพของการปรับเปลี่ยนต่อคนในมณฑลอีสานอย่างมากมาย เช่น ขนบธรรมเนียมประเพณี การปกครอง การเก็บผลประโยชน์เพื่อตอบสนองนโยบายการปกครองของรัฐไทยมากกว่า ความสัมพันธ์ระหว่างคนในมณฑลอีสานนี้จึงยังคงอยู่ในฐานะที่มีภาระหน้าที่ต่อกันเท่านั้น ส่วนขนบธรรมเนียมประเพณีส่วนใหญ่ก็คงเป็นไปแบบเดิม แม้จะถูกผสมกลมกลืนไปมากแล้วก็ตาม งานศึกษาของธีรชัย บุญมาธรรม เรื่อง **ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของหัวเมืองกาฬสินธุ์ พ.ศ.2336–2450**⁴⁷ อธิบายให้เห็นพัฒนาการทาง

⁴⁴นงลักษณ์ ลิ้มศิริ, “ความสำคัญของกบฏหัวเมืองอีสาน พ.ศ.2325–2445,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร), 2524.

⁴⁵ประนุช ทรัพย์สาร, “วิวัฒนาการเศรษฐกิจหมู่บ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย พ.ศ.2394–2475,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), 2524.

⁴⁶อรุณลักษณ์ สติรบุตร, “มณฑลอีสานและความสำคัญในทางประวัติศาสตร์,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), 2525.

⁴⁷ธีรชัย บุญมาธรรม, “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของหัวเมืองกาฬสินธุ์ พ.ศ.2336–2450,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), 2527.

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของหัวเมืองลาวฝ่ายตะวันออกที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมที่สัมพันธ์กับนโยบายการตั้งอำนาจการปกครองเข้าสู่ศูนย์กลางของรัฐได้อย่างราบรื่น งานศึกษาของอรุณลักษณ์ สติรบุตร และธีรชัย บุญมาธรรมได้ทำให้เห็นภาพย่อยของภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่นำมาต่อดิดกันให้เห็นรูปธรรมของการดำเนินนโยบายการปกครองรวมศูนย์อำนาจรัฐอย่างชัดเจน

นอกจากนี้ยังมีงานศึกษาที่สะท้อนให้เห็นสำนึกของชนชั้นนำไทยที่มีต่อความเป็น “ท้องถิ่น” ของแต่ละภูมิภาค คืองานศึกษาของพิชิต พิทักษ์ เรื่อง “ท้องถิ่น” ในการรับรู้ของชนชั้นนำไทยช่วงสมัยปฏิรูปการปกครอง พ.ศ.2445⁴⁸ อธิบายให้เห็นว่าในรัฐแบบจารีตไทยที่เรียกว่า “รัฐจักรวรรดิ” การรับรู้ของชนชั้นนำไทยยอมรับ “ความเป็นอิสระ” ของ “ท้องถิ่น” ต่าง ๆ เช่น “หัวเมืองลาวภาคอีสาน” “ล้านนา” “หัวเมืองมลายู” ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างศูนย์กลางกับ “ท้องถิ่น” เหล่านี้เป็นแบบหลวม ๆ แต่ด้วยเหตุผลของการเปรียบเทียบที่ใช้มุมมองมาตรฐานจากรัฐศูนย์กลางทำให้ชนชั้นนำเห็นว่า ภายใต้อำนาจ “ท้องถิ่น” มี “ความล่าหลัง” “ความเกียจคร้าน” “การไร้การศึกษา” “การไร้ระเบียบวินัยและกฎหมายที่ก่อให้เกิดปัญหาอาชญากรรม” “การไร้ประสิทธิภาพในการจัดเก็บภาษี” ฯลฯ เป็นข้ออ่อนด้อย” และเป็น “ปัญหา” ของ “ท้องถิ่น” เหล่านั้น จึงนำไปสู่การพยายามปฏิรูปการปกครอง “ท้องถิ่น” ที่มี “ความเป็นอิสระ” ตามแบบรัฐจารีตมาสู่การปกครอง “ท้องถิ่น” ที่มีความสัมพันธ์ในลักษณะขึ้นต่อศูนย์กลางอำนาจกรุงเทพฯอย่างเข้มข้นในความหมายของรัฐแบบใหม่ ดังนั้นงานของพิชิต พิทักษ์ จึงเป็นการอธิบายให้เห็นถึงเหตุผลในเชิงสำนึกของชนชั้นปกครองที่ต้องใช้โยบายการปกครองปรับปรุงปฏิรูปหัวเมืองอีสานและหัวเมืองในภาคอื่น ๆ โดยมีรัฐศูนย์กลางในกรุงเทพฯ เป็นตัวควบคุม

งานศึกษาของพิชิต พิทักษ์ดังกล่าวสัมพันธ์กับงานศึกษาของบังอร ปิยะพันธุ์ เรื่องประวัติศาสตร์ของชุมชนชาวลาวในหัวเมืองขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น⁴⁹ อธิบายให้เห็นถึงสำนึกและการรับรู้ของชนชั้นนำในรัฐศูนย์กลางที่มีต่อคนลาว(อีสาน)และ(เหนือ)ที่ถูกกวาดต้อนมาครั้งสมัยกรุงธนบุรีและครั้งปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์ในสมัยรัชกาลที่ 3 ในลักษณะที่ไม่ทัดเทียมกัน และคนเหล่านี้ต้องมีภาระหน้าที่ใน “ระบบไพร่” ในขอบเขตจำกัดที่รัฐไทยเป็นผู้กำหนด

⁴⁸พิชิต พิทักษ์, “ท้องถิ่น” ในการรับรู้ของชนชั้นนำไทยช่วงสมัยปฏิรูปการปกครอง พ.ศ.2445,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), 2540.

⁴⁹บังอร ปิยะพันธุ์, “ประวัติศาสตร์ของชุมชนชาวลาวในหัวเมืองขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร), 2529.

ช่วงที่สอง การศึกษาประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองในสมัยหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 อาจแบ่งการศึกษาได้สองช่วงคือ ช่วงปี พ.ศ.2475-2500 และช่วงปี พ.ศ.2500-2516 ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ก.ช่วงปี พ.ศ. 2475–2500 การศึกษาประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองในสมัยหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองพ.ศ.2475 เน้นการอธิบายนโยบายของรัฐบาลไทยต่อการจัดการปัญหาการเมืองภายในรัฐไทยในกรุงเทพฯจากกลุ่มอำนาจและกลุ่มผลประโยชน์ทางการเมืองในระบบรัฐประหารปีใดที่มีความขัดแย้งกัน การอธิบายที่แสดงให้เห็นถึงนโยบายที่มีต่อภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นเพียงบริบททางการเมืองของการอธิบายความขัดแย้งของกลุ่มตัวแทนของภาคตะวันออกเฉียงเหนือกับกลุ่มอำนาจทางการเมืองในสมัยรัฐบาลจอมพลแปลก พิบูลสงคราม ที่ทำหน้าที่เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร(ส.ส.) ดังปรากฏในงานศึกษาของพิริยา คุ้มณะศิริ เรื่อง แนวคิดและบทบาททางการเมืองของทองอินทร์ ภูริพัฒน์⁵⁰ สุวัฒน์ชัย แสนราช เรื่อง แนวคิดและบทบาททางการเมืองของนายถวิล อุดล สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดร้อยเอ็ด พ.ศ.2480–2492⁵¹ ชีร์วัชร ประนัดสุดจำ เรื่อง แนวคิดและบทบาททางการเมืองของนายจำลอง ดาวเรือง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดมหาสารคามในช่วงปี พ.ศ.2480–2492⁵² อภิสิทธิ์ กิจเจริญสิน เรื่อง แนวคิดและบทบาททางการเมืองของนายเตียง ศิริขันธ์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดสกลนคร พ.ศ.2480–2495⁵³

งานศึกษาบทบาทของกลุ่มสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเหล่านี้ได้อธิบายให้เห็นถึงผลสะท้อนของการปกครองส่วนภูมิภาคของภาคตะวันออกเฉียงเหนือในด้านความไม่เท่าเทียมกันในการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทั้งนี้บรรดาสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือในฐานะตัวแทนภาคทำหน้าที่นำเสนอปัญหาข้อทุกข์ยากของประชาชนและอุปสรรคในการปฏิบัติงานของข้าราชการในระดับภูมิภาคและระดับท้องถิ่นทำให้ผู้นำรัฐบาลหันมาดำเนินนโยบายใน

⁵⁰พิริยา คุ้มณะศิริ, “แนวคิดและบทบาททางการเมืองของทองอินทร์ ภูริพัฒน์,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), 2533.

⁵¹สุวัฒน์ชัย แสนราช, “แนวคิดและบทบาททางการเมืองของนายถวิล อุดล สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดร้อยเอ็ด พ.ศ.2480–2492,” (ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม), 2541.

⁵²ชีร์วัชร ประนัดสุดจำ, “แนวคิดและบทบาททางการเมืองของนายจำลอง ดาวเรือง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดมหาสารคาม ในช่วงปีพ.ศ.2480–2592,” (ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม), 2541.

⁵³อภิสิทธิ์ กิจเจริญสิน, “แนวคิดและบทบาททางการเมืองของนายเตียง ศิริขันธ์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดสกลนคร พ.ศ.2480–2495,” (ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม), 2542.

การพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนืออย่างจริงจังมากขึ้น อย่างไรก็ตามก็ตั้งงานศึกษาบทบาทของกลุ่มสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือเหล่านี้ Charles F. Keyes นักวิจัยทางสังคมวิทยา พัฒนาการได้อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกลางกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือภายใต้กรอบความคิดที่ส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงทางสำนึกทางชาติพันธุ์ของคนในภาคตะวันออกเฉียงเหนืออันเป็นกระบวนการจากพัฒนาการในการปฏิรูปโครงสร้างและนโยบายทางการเมืองไทยนับตั้งแต่อดีตของภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ก่อให้เกิดความสำนึกผ่านความเป็นชาติพันธุ์ “ลาว” ไปสู่ความเป็น “อีสาน” และการปลุกฝังความเป็น “ไทย” ของรัฐบาลสยาม-รัฐบาลไทย ก่อให้เกิดความสำนึกในความเป็นภูมิภาคนิยมในกลุ่มของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้เกิดวิกฤตการณ์น้ำท่วมส่งผลต่อการผลิตข้าวไม่เพียงพอในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นำไปสู่การรวมกลุ่มของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผลจากการรวมกลุ่มของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรนี้ นำไปสู่การนำเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาวิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือต่อรัฐบาลจอมพลแปลก พิบูลสงคราม⁵⁴

การอธิบายภายใต้กรอบความคิดทางชาติพันธุ์ของ Charles F. Keyes ดังกล่าวนำไปสู่การศึกษาของดาร์รตัน เมตตาริกานนท์ เรื่อง การรวมกลุ่มทางการเมืองของ “ส.ส.อีสาน” พ.ศ.2476–2494⁵⁵ ที่เปลี่ยนแปลงการอธิบายถึงบทบาทของบรรดากลุ่มสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จากการศึกษาบทบาทของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือของพิริยา ภูวัฒน์ศิริ สุวัฒน์ชัย แสนราช ธีรวัชร ประนัดสุดจำ อภิสิทธิ์ กิจเจริญสิน ดาร์รตัน เมตตาริกานนท์ อธิบายให้เห็นถึงพัฒนาการในการปฏิรูปโครงสร้างของการดำเนินนโยบายของรัฐบาลในการสถาปนาหน่วยการปกครองที่เรียกว่า “ภาค” และคำว่า “อีสาน” ก็ได้ถูกสร้างขึ้นมาใช้ ร่วมกับกระแสการสร้างความเป็นไทยของอำนาจรัฐส่วนกลางจากกรุงเทพฯ เข้ามาทอนความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ลาวลงนับตั้งแต่สมัยปฏิรูปการปกครองเป็นต้นมา จึงมีผลต่อความเป็นภูมิภาคนิยมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือภายใต้คำว่า “ภาคอีสาน” อันเป็นปัจจัยพื้นฐานให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้รวมกลุ่มกันและมีบทบาททางการเมืองอย่างชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามและช่วงสมัยรัฐบาลนายปรีดี พนมยงค์ อันทำให้เห็นกระบวนการการดำเนินนโยบายของรัฐต่อภาคตะวันออกเฉียงเหนือในเชิงโครงสร้างที่ชัดเจนมากขึ้น

⁵⁴ Charles F. Keyes, *Isan: Regionalism Northeastern Thailand*, pp. 36-49.

⁵⁵ ดาร์รตัน เมตตาริกานนท์, “การรวมกลุ่มทางการเมืองของ “ส.ส.อีสาน” พ.ศ.2476–2494,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาคุญบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), 2543.

ข. ช่วงปี พ.ศ.2500–2516 การศึกษาประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองของรัฐบาล ในช่วงนี้อาจแบ่งเป็นประเด็นศึกษาได้ดังนี้

1. บทบาทของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ในฐานะผู้นำแห่งการพัฒนาประเทศไทย มุ่งเน้นการอธิบายบทบาทของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ในการทำรัฐประหารรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่ไม่สามารถแก้ไขวิกฤตการณ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนืออย่างจริงจัง นอกเหนือจากการดำเนินนโยบายทางการเมืองที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งกับกลุ่มผลประโยชน์และกลุ่มผลอำนาจ งานศึกษาที่สำคัญคืองานของทักษ์เฉลิมเตียรณ เรื่อง การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ⁵⁶

งานศึกษาเรื่องสำคัญที่อธิบายให้เห็นนโยบายของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคอื่น ๆ คืองานศึกษาของทิพย์รัตน์ วานิชชา เรื่อง การปรับปรุงท้องถิ่นทุรกันดารโดยรัฐบาลสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ พ.ศ.2501–2506⁵⁷ อธิบายให้เห็นการใช้นโยบายปรับปรุงท้องถิ่นทุรกันดารของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์นั้นมาจากปัญหาความไม่มั่นคงในท้องถิ่นทุรกันดาร ซึ่งขณะนั้นกำลังเผชิญหน้าอยู่กับภัยคอมมิวนิสต์ อันเป็นแรงผลักดันที่ทำให้ต้องเริ่มต้นงานปรับปรุงท้องถิ่นทุรกันดาร นอกจากนี้ยังนำเสนอให้เห็นถึงการดำเนินนโยบายของรัฐบาลจากการกำหนดโครงการพัฒนาการท้องถิ่นผ่านหน่วยงานราชการทั้งส่วนภูมิภาคและท้องถิ่น ตลอดจนนำเสนอให้เห็นถึงผลของการดำเนินนโยบายของรัฐบาลที่ศึกษาด้วย

2. ปัญหาภัยคอมมิวนิสต์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่บ่อนทำลายความมั่นคงของประเทศ ผู้วิจัยส่วนใหญ่เน้นการอธิบายถึงปัจจัยภายในและภายนอกประเทศที่ก่อให้เกิดประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือถูกชักนำเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย งานศึกษาที่เป็นงานบุกเบิกคือเรื่อง ภาคอีสานกับความมั่นคงของประเทศไทย ของพลตรีชงเจิม ตั้งขวณิช⁵⁸ ซึ่งมุ่งเน้นการอธิบายให้เห็นปัญหาของภาคอีสานหรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือในด้านปัญหาความยากจนและความแห้งแล้งตามสภาพภูมิศาสตร์ของภาคอันเป็นปัจจัยที่นำมาเป็นข้อโจมตีและข้ออ้างของกลุ่มขบวนการแบ่งแยกดินแดนและกลุ่มคอมมิวนิสต์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

⁵⁶ทักษ์ เฉลิมเตียรณ , การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ, แปลโดยพรรณิ ฉัตรพลรักษ์ และ ม.ร.ว.ประกายทอง สิริสุข (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2526).

⁵⁷ทิพย์รัตน์ วานิชชา, “การปรับปรุงท้องถิ่นทุรกันดารโดยรัฐบาลสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ พ.ศ.2501–2506,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), 2526.

⁵⁸พลตรีชงเจิม ตั้งขวณิช, ภาคอีสานกับความมั่นคงของประเทศไทย (พระนคร: วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, 2507).

งานวิจัยของชาวต่างชาติที่สำคัญคือ ยัตสึชิโร โทชิโอะ (Yatsushiro Toshio)⁵⁹ เรื่อง **The Northeast Villager's Approach to their Problem and Needs** สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาและความต้องการของคนในหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือในเขตจังหวัดที่ได้รับอิทธิพลของภัยคอมมิวนิสต์ ว่าสภาพปัญหาของหมู่บ้านโดยส่วนใหญ่มีฐานะยากจนเพราะสภาพของภูมิภาคที่แห้งแล้งเพาะปลูกไม่ได้ผล จึงทำให้ต้องกู้ยืมเงินจากนายทุนท้องถิ่น นอกจากนี้ข้าราชการที่อยู่ในพื้นที่ก็มีได้สนใจแก้ปัญหาให้กับคนในหมู่บ้านอย่างจริงจัง ต่อมาได้มีงานวิจัยของสุเทพ สุนทรเกสัช และคณะ⁶⁰ เรื่อง **สังคมวิทยาในหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ** งานศึกษาหมู่บ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเรื่องนี้นำเสนอในรูปแบบบทความของนักวิชาการทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ ทั้งนี้ลักษณะร่วมกันของการนำเสนอในงานศึกษานี้คือ ศึกษาหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือภายใต้กรอบความคิด “สังคมชาวนา” สุเทพ สุนทรเกสัช⁶¹ อธิบายความหมายของ “สังคมชาวนา” (Peasant society) ว่าหมายถึงระบบเศรษฐกิจสังคมของผู้ผลิตขนาดเล็กโดยมีเทคนิคในการผลิตแบบง่าย ๆ ซึ่งต่างกับระบบอุตสาหกรรม ความสัมพันธ์ทางสังคมมักจะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างสังคมในเมืองกับชนบท โดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างชาวนาในหมู่บ้านกับพ่อค้าตลาดในเมือง สังคมชาวนามักจะมีลักษณะประจำท้องถิ่นของตัวเอง ส่วนหนึ่งมีความสัมพันธ์ภายในชุมชนของตนเองอย่างแน่นแฟ้น และอีกส่วนหนึ่งมีลักษณะความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจสังคมไปในทางที่จะรับเอาและส่งเสริมวัฒนธรรมในเมือง โดยเฉพาะทางด้านการค้าและอุดมการณ์โดยทั่วไป คำว่า “ชาวนา” มักจะหมายถึงผู้ผลิตที่ทำการเพาะปลูก (agricultural producers) โดยเฉพาะแม้ว่าบุคคลดังกล่าวจะไม่ได้มีส่วนหรือยึดครองที่ดินอย่างแท้จริงก็ตาม นอกจากนี้สุเทพ สุนทรเกสัชได้อ้างความเห็นของเรมอนด์ เฟิร์ท เครดิต (Ramond Firth Credit) ที่มีต่อคำว่า “ชาวนา” ว่า ไม่ควรจะจำกัดเฉพาะพวกที่ทำการเพาะปลูกและเป็นเจ้าของที่ดินเท่านั้น ควรจะรวมถึงชาวชนบท (countrymen) พวกอื่น ๆ เข้าไว้ด้วย เพราะบุคคลพวกดังกล่าวเป็นผู้ที่เข้าร่วมชีวิตและระบบคุณธรรมกับพวกที่ทำการเพาะปลูกด้วย เมื่อเป็นเช่นนั้นจะทำให้เราพูดถึงชาวนาพวกที่ทำการเพาะปลูกและทำการประมง ชาวนาที่เป็นช่างฝีมือ และเป็นพ่อค้าได้ด้วย ถ้าบุคคลพวกดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของระบบสังคมเดียวกัน เมื่อเป็นดังนั้นคำว่า ชาวนา หรือ สังคมชาวนา ในความหมายหลังจึง

⁵⁹ Yatsushiro Toshio, **The Northeast Villager's Approach to their Problem and Needs, A Study in Village Organization and Leadership in Thailand**, Research Division Thailand (May 1966).

⁶⁰ สุเทพ สุนทรเกสัช และคณะ, **สังคมวิทยาในหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ** (กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2511).

⁶¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 77.

หมายถึงความสัมพันธ์ทางโครงสร้างและความสัมพันธ์ทางสังคม แทนที่จะเป็นความหมายในแง่ของระดับเทคนิคของการผลิตและการมีอาชีพในการผลิตร่วมกันอย่างเดียว⁶²

การมองภายใต้กรอบความคิด “สังคมชาวนา” ดังกล่าวจึงทำให้เห็นว่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังมีความล้าหลัง เป็นสังคมเพาะปลูก ต่างกับสังคมอุตสาหกรรมที่มีความก้าวหน้า ซึ่งเป็นการมองภายใต้กรอบความคิดทฤษฎีภาวะทันสมัย (Modernization Theory)⁶³ ดังนั้นการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือจึงต้องพัฒนา “สังคมชาวนา” ให้เป็น “สังคมอุตสาหกรรม” และ/หรือพัฒนา “สังคมชนบท” ให้เป็น “สังคมเมือง”

สุเทพ สุนทรเกสัช ได้สรุปประเด็นปัญหาของภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่นำไปสู่ความไม่มั่นคงของประเทศคือ

1. ในทางเชื้อชาติ คนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีลักษณะแตกต่างจากคนไทยในภาคกลาง และมีลักษณะคล้ายคลึงกับคนลาวในประเทศลาว
2. การแยกตัวเป็นอิสระของประเทศลาวเป็นสิ่งที่น่าวิตก
3. ในประเทศไทยมีชุมชนของคนที่ไม่ใช่คนไทย เช่น เขมรและเวียดนาม
4. การที่ประชากรตามดินแดนส่วนที่สำคัญ ๆ ของภูมิภาคนี้อยู่ห่างไกลจากเจ้าหน้าที่รัฐบาลไทย
5. เศรษฐกิจของภาคตะวันออกเฉียงเหนือส่วนใหญ่ถูกทอดทิ้ง
6. โดยที่ดินแดนบริเวณที่ติดต่อกับประเทศลาว มีการแทรกซึมโดยคนไทยและอื่น ๆ ที่เป็นฝ่ายตรงกันข้ามกับรัฐบาล
7. การที่อาวุธเข้ามาได้ทางประเทศลาว
8. เกิดความรุนแรงต่าง ๆ ที่อาจถือได้ว่ามูลเหตุจูงใจเป็นเรื่องการเมือง
9. ความไม่ลงรอยทางการเมืองที่เป็นมาในประวัติศาสตร์

⁶² Ramond Firth Credid, **Capital and Saving in Peasant Society** (London: n.p., 1964), p. 7, อ้างถึงในสุเทพ สุนทรเกสัช และคณะ, **สังคมวิทยาในหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**, หน้า 77.

⁶³ โปรดดูคำอธิบายในหัวข้อแนวความคิดที่เกี่ยวข้อง

บทความที่สำคัญอีกบทความหนึ่งในงานศึกษานี้คือ เรื่อง “ลักษณะทางชาติพันธุ์และความรักดีของชาวบ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” ของชาร์ล เอฟ ไคลส์ ซึ่งนำเสนอให้เห็นทัศนะของนักการเมืองระหว่างประเทศในภาคเอเชียอาคเนย์และรัฐบาลไทยในขณะที่ศึกษาว่าปัญหาทางด้านเศรษฐกิจและการเมืองของภาคตะวันออกเฉียงเหนือรวมกัน อาจจะก่อให้เกิดผลกระทบแก่บูรณภาพอันมั่นคงและถาวรของประเทศได้ โดยเชื่อว่าเป็นผลมาจากความผูกพันทางด้านชาติพันธุ์ระหว่างประชากรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและชุมชนส่วนใหญ่ในประเทศลาว เพื่อบ่อนทำลายอิทธิพลของประเทศไทยและเข้าควบคุมประชากรที่มีจำนวน 1 ใน 3 ของประชากรทั้งหมดในราชอาณาจักรที่อาศัยอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ชาร์ล เอฟ ไคลส์ ใช้กรอบความคิดของ จี คับริว สกินเนอร์ ที่ว่า “ความสำนึกในชาติพันธุ์จะมีมากขึ้นเมื่อมีการติดต่อระหว่างชาติพันธุ์ และความรักดีต่อชาติพันธุ์ของตนจะปรากฏออกมาเด่นชัดก็ต่อเมื่อสมาชิกของกลุ่มต่างสำนึกในผลประโยชน์ของตนเมื่อเผชิญหน้ากับคนกลุ่มอื่น”⁶⁴ ชาร์ล เอฟ ไคลส์ ให้ข้อสรุปและข้อเสนอแนะต่อการมองคนในท้องถิ่นอีสานในช่วงทศวรรษ 2510 ว่า

จะเป็นการเข้าใจผิดอย่างมากที่จะทึกทักเอาว่า ลักษณะทางชาติพันธุ์และความรักดีของชาวบ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความหมายไปในทางที่ว่า เมื่อโอกาสเปิดให้สำหรับคนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พวกเขาจะเข้าไปอยู่ภายใต้รัฐบาลที่อยู่ในประเทศลาวมากกว่ารัฐบาลที่อยู่ในประเทศไทย ลักษณะและความรักดีทางชาติพันธุ์ที่ยึดถือโดยชาวนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเกี่ยวข้องกับนโยบายต่างๆ ที่รัฐบาลดำเนินต่อภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และนอกขอบเขตของคตินิยมท้องถิ่น ซึ่งเป็นลักษณะของสังคมนานาชาติทุกแห่ง ชาวบ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือสามารถที่จะใช้ลักษณะความเป็นลาวอีสานเพื่อแสดงความไม่ไว้วางใจ ความรู้สึกขุ่นเคืองและความเพิกเฉยต่อคนไทยภาคกลาง ในอดีตผู้นำทางการเมืองท้องถิ่นได้ใช้ความรู้สึกในความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน อันมีอยู่อย่างเลือนลางในหมู่ชาวตะวันออกเฉียงเหนือเพื่อให้เกิดความรู้สึกทางการเมือง เพื่อให้ปัญหาของภาคตะวันออกเฉียงเหนือเข้ามาสู่ความสนใจของปัญญาชนที่อยู่ในกรุงเทพฯ พลังของการที่จะรวมกันดังกล่าวมีมากในปัจจุบัน เนื่องจากว่าชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

⁶⁴ชาร์ล เอฟ ไคลส์, “ลักษณะทางชาติพันธุ์และความรักดีของชาวบ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ,” ใน สุเทพ สุนทรเกศัชและคณะ, สังคมวิทยาหมู่บ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, หน้า 229.

เฉียงเหนือมีประสบการณ์ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มเชื้อชาติต่าง ๆ ซึ่งหมายถึง การที่ตนเองได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับคนไทยภาคกลางมากขึ้น ความรักดีทางชาติพันธุ์ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อาจจะใช้ได้ต่อไปเพื่อให้เกิดความรู้สึกในภูมิภาคว่าตนถูกทอดทิ้งในทางเศรษฐกิจเมื่อเปรียบเทียบกับภาคอื่น ๆ ของประเทศไทย...ลักษณะของความเป็นลาวอีสานไม่ได้หมายถึงความแตกต่างอย่างเคร่งครัดแน่นอนระหว่างชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือและคนไทยในภาคกลาง “วิถีชีวิตของคนไทย” มีสิ่งดึงดูดหลายประการต่อชาวบ้านอีสาน และความดึงดูดดังกล่าวมีมากขึ้น เมื่อชาวบ้านมีประสบการณ์ ในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คนไทยเป็นผู้กำหนดมากขึ้น นอกจากนี้ชาวบ้านยังได้ยอมรับ “วิถีชีวิตของคนไทย” ว่าเป็นลักษณะของปัญญาชนของชาติ ซึ่งตนเป็นส่วนหนึ่งและยอมรับว่าพวกเขาเอง ถ้าต้องการก็อาจจะเขยิบฐานะขึ้นไปและกลายเป็นไทยได้ แต่นี้ก็ไม่ควรจะไปตีความไปว่าลักษณะและความรักดีต่อความเป็นไทยอาจหรือควรจะเป็นสิ่งที่ต้องบังคับแก่คนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แต่การยอมรับหรือยกย่องควรจะให้เหมาะสมกับลักษณะความเป็นลาวอีสาน ซึ่งเป็นตัวแทนของคุณค่าทางประเพณีที่คนอีสานแต่ละคนเช่นเดียวกับที่ลักษณะของคนทางภาคเหนือได้รับการยอมรับและยกย่อง จุดมุ่งหมายของรัฐบาลไทยไม่ควรจะบีบบังคับในเรื่องชาติพันธุ์ แต่โดยการให้โอกาสที่คนในภาคตะวันออกเฉียงเหนืออาจจะดำรงความเป็นลาวอีสานและไทยไว้ได้ในขณะเดียวกัน⁶⁵

การนำเสนอมุมมองในการอธิบายของสุเทพ สุนทรเกสัช และงานศึกษาของชาร์ล เอฟ ไคลส์ ทำให้เห็นว่าคนท้องถิ่นอีสานนั้นมีกระบวนการพัฒนาลักษณะเฉพาะของตนเองภายใต้โครงสร้างเศรษฐกิจ สังคม-วัฒนธรรมที่ปรับเปลี่ยนจาก “วิถีลาว” มาสู่ความเป็น “วิถีไทย” ซึ่งเป็นไปตามความสัมพันธ์ทางอำนาจและผลประโยชน์ที่จะธำรงศักดิ์ศรีและชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองเพื่อให้เกิดความเป็นเอกภาพและความมั่นคงที่ต้องเผชิญภายใต้ร่มเงาของประเทศไทย

⁶⁵ชาร์ล เอฟ ไคลส์, “ลักษณะทางชาติพันธุ์และความรักดีของชาวบ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ,” ใน สุเทพ สุนทรเกสัช และคณะ, สังคมวิทยาหมู่บ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, หน้า 229–246.

งานศึกษาของบัญชา สุมา เรื่อง การเคลื่อนไหวของพวกคอมมิวนิสต์กับนโยบาย

ป้องกันและปราบปรามของรัฐบาล (พ.ศ.2500–2523)⁶⁶ อธิบายให้เห็นถึงการเคลื่อนไหวของพวกคอมมิวนิสต์ในประเทศไทยนั้นเกิดขึ้นและดำเนินการ โดยการชักนำของพรรคคอมมิวนิสต์ต่างชาติมากกว่าที่จะเกิดขึ้นด้วยอุดมการณ์หรือความต้องการของคนในชาติ ดังนั้นนโยบายของรัฐบาลก็คือการใช้โครงการพัฒนาทั้งของกองอำนาจการรักษาความปลอดภัยแห่งชาติและของกรมพัฒนาชุมชนและสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท พร้อมกับการปราบปรามอย่างรุนแรงด้วยอาวุธ นอกจากนี้ยังมีในงานศึกษาในลักษณะเดียวกัน คืองานศึกษาของพยุงศาสตร์ อุทโท เรื่องนโยบายของรัฐบาลในการป้องกันและปราบปรามพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือระหว่างพ.ศ.2508–2523⁶⁷

กล่าวโดยสรุป การศึกษาการเมืองการปกครองในช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง อาจตั้งเป็นข้อสังเกตได้ว่าผู้วิจัยส่วนใหญ่มุ่งเน้นศึกษากฎรูปการปกครองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 อันแสดงให้เห็นพัฒนาการในการปกครองท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือนับแต่นั้นมาจนถึงการเปลี่ยนแปลงการปกครองพ.ศ.2475 ต่อมาภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองพ.ศ.2475 เมื่อสถาบันรัฐสภาเป็นส่วนหนึ่งของการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย โดยแต่ละจังหวัดและแต่ละภาคสามารถเลือกผู้แทนราษฎรของตนเองในการบริหารประเทศ การศึกษาของผู้วิจัยจึงมุ่งเน้นที่บทบาทสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งมีบทบาทสำคัญในการสะท้อนและนำเสนอให้รัฐบาลและสาธารณชนรับทราบถึงปัญหาและความต้องการพัฒนาของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเฉพาะในช่วงทศวรรษ 2480-2490 การศึกษาบทบาทของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรดังกล่าวนี้ส่งผลให้ผู้วิจัยสนใจบทบาทของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือในการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ว่ามีบทบาทมากน้อยเพียงใดในการผลักดันให้รัฐบาลกำหนดและดำเนินนโยบายพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อย่างไรก็ตามการศึกษาของผู้วิจัยในระหว่าง พ.ศ.2500-2516 มุ่งเน้นศึกษาบทบาทของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ในการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือและท้องถิ่นทุรกันดาร และมุ่งเน้นศึกษาปัญหาคอมมิวนิสต์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

⁶⁶บัญชา สุมา, “การเคลื่อนไหวของพวกคอมมิวนิสต์กับนโยบายป้องกันและปราบปรามของรัฐบาล (พ.ศ.2500–2523),” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), 2528.

⁶⁷พยุงศาสตร์ อุทโท, “นโยบายของรัฐบาลในการป้องกันและปราบปรามพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือระหว่าง พ.ศ.2508–2523,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร), 2536.

เฉียงเหนือและนโยบายการแก้ปัญหาคอมมิวนิสต์ของรัฐบาล งานวิจัยเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงเป้าหมายของการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือของรัฐบาลในช่วงที่ศึกษามุ่งเน้นด้านความมั่นคงมากกว่าการพัฒนาด้านเศรษฐกิจของชาวนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อย่างไรก็ตามผู้วิจัยเห็นว่าการศึกษาบทบาทของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งยังคงมีบทบาทเสนอแนะผลักดันให้รัฐบาลกำหนดและดำเนินนโยบายการพัฒนา รวมถึงสะท้อนผลการดำเนินนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือผ่านสถาบันรัฐสภาทุกครั้งที่รัฐบาลเปิดโอกาสให้มีสถาบันรัฐสภาร่วมบริหารประเทศนั้น ยังไม่มีการศึกษาไว้โดยละเอียด ดังปรากฏว่าการวิจัยผลและผลกระทบในการดำเนินนโยบายของรัฐบาลมุ่งเน้นหาสาเหตุแห่งความไม่ภักดีของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือต่อรัฐบาลกลาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงทศวรรษ 2500 ดังจะนำเสนอต่อไป

1.2.2 ผลและผลกระทบในการดำเนินนโยบายของรัฐบาล

การศึกษาผลและผลกระทบในการดำเนินนโยบายของรัฐบาล อาจแบ่งการศึกษาเป็น 2 ช่วงเวลา คือ

ช่วงที่หนึ่ง ผลและผลกระทบในการดำเนินนโยบายการปกครองของรัฐบาลก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองพ.ศ.2475 ถึงทศวรรษ 2500

สืบเนื่องจากการศึกษาเรื่องนโยบายการปกครองของรัฐบาลในงานศึกษาที่ผ่านมา ดังกล่าวมุ่งเน้นอธิบายผลกระทบในการดำเนินนโยบายของรัฐไทยที่มีต่อภาคตะวันออกเฉียงเหนือในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 มีงานศึกษาที่สำคัญได้แก่ งานศึกษาของ เตช บุนนาค นางลักขณ์ ลี้มศิริ และไพฑูรย์ มีกุล⁶⁸ เป็นต้น

อย่างไรก็ดี การอธิบายการดำเนินนโยบายการปกครองของรัฐโดยผ่านสถาบันศาสนา ดังในงานศึกษาของกิติรัตน์ สีหพันธ์ เรื่อง การรวมคณะสงฆ์อีสานเข้ากับคณะสงฆ์ไทยพ.ศ.2434–2468⁶⁹ อธิบายให้เห็นว่ามูลเหตุสำคัญของการรวมคณะสงฆ์อีสานเข้ากับคณะสงฆ์ไทยในช่วงดังกล่าว มีมูลเหตุสำคัญ 2 ประการ คือ ปัญหาภัยคุกคามของจักรวรรดินิยมตะวันตก และความต้องการใช้พระสงฆ์ในท้องถิ่นจัดการกับหัวเมืองอีสาน

⁶⁸ไพฑูรย์ มีกุล, การปฏิรูปมณฑลอีสาน พ.ศ.2436-2453 (กรุงเทพฯ: หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู, 2517).

⁶⁹กิติรัตน์ สีหพันธ์, “การรวมคณะสงฆ์อีสานเข้ากับคณะสงฆ์ไทย พ.ศ.2434–2468,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), 2533.

งานศึกษาของนาฏนภา ปัจจังคะโต เรื่อง **บทบาทของคณะสงฆ์ในหัวเมืองอีสานในการสนับสนุนนโยบายการปกครองของรัฐระหว่าง พ.ศ.2435–2503**⁷⁰ อธิบายให้เห็นพัฒนาการของบทบาทของคณะสงฆ์ในหัวเมืองอีสานที่มีอิทธิพลต่อประชาชนในภาคอีสาน ทั้งนี้บทบาทของคณะสงฆ์ในหัวเมืองอีสานได้มีบทบาทต่อการสนับสนุนนโยบายการปกครองของรัฐนับตั้งแต่ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 ดังนั้นรัฐบาลในยุکتศวรรษ 2500 จึงได้นำสถาบันศาสนา มาเป็นสื่อกล่อมเกล่าให้ประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือปฏิบัติตามนโยบายการปกครองของรัฐ

งานศึกษาทั้งสองเรื่องดังกล่าว สะท้อนให้เห็นถึงการพัฒนาหัวเมืองอีสานเพื่อทอนความเป็นวิถีลาวมาสู่ความเป็นวิถีไทยอันจะส่งผลต่อความสำนึกเชิงซ้อนของคนในสังคมอีสานในสมัยหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475

นอกจากนี้งานศึกษาของจารุพิชญ์ เรื่องสุวรรณ เรื่อง **นโยบายของรัฐบาลไทยเกี่ยวกับการผลิตไหมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ระหว่าง พ.ศ.2444–2503**⁷¹ อธิบายให้เห็นพัฒนาการของปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองในช่วงเวลาที่ศึกษาที่ชนชั้นนำไปสู่โครงการพัฒนาและส่งเสริมวัฒนธรรมของการผลิตผ้าไหมของคนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ช่วงที่สอง ผลและผลกระทบในการดำเนินนโยบายการปกครองของรัฐบาลในทศวรรษ 2500

การศึกษาในประเด็นนี้มักมุ่งอธิบายถึงผลกระทบจากนโยบายในการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือในช่วงสมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร โดยการพิจารณาจากโครงสร้างของความสัมพันธ์ที่รัฐและประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีส่วนร่วม ก่อให้เกิดกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนืออย่างไม่สมดุลกันในระดับจังหวัดต่อจังหวัด ในลักษณะความเป็นเมืองและชนบท ดังปรากฏในงานศึกษาของวิลเลียม เจ คลอสเนอร์⁷² เรื่อง **สะท้อนวัฒนธรรมไทย** โดยเฉพาะในเล่ม 1 มีบทความ

⁷⁰นาฏนภา ปัจจังคะโต, “บทบาทของคณะสงฆ์ในหัวเมืองอีสานในการสนับสนุนนโยบายการปกครองของรัฐระหว่างพ.ศ.2435–2503,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร), 2524.

⁷¹จารุพิชญ์ เรื่องสุวรรณ, “นโยบายของรัฐบาลไทยเกี่ยวกับการผลิตไหมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือระหว่าง พ.ศ.2444 – 2503,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร), 2535.

⁷²วิลเลียม เจ คลอสเนอร์, **สะท้อนวัฒนธรรมไทย** เล่ม 1 และเล่ม 2, แปลโดยชัตติยา กรรณสูต (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา), 2537.

เน้นให้เห็นการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของคนในหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือจากนโยบายพัฒนาภูมิภาคในด้านการปกครอง การเกษตร การสาธารณสุข การปรับเปลี่ยนการยังชีพจากสังคมพึ่งตนเองไปสู่การพึ่งพาสังคมเมืองและสังคมเมืองหลวง ในช่วงพ.ศ.2499–2520 ซึ่งผู้เขียนได้ลงพื้นที่ทำการวิจัยในหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รวมถึงการสะท้อนถึงความสำเร็จและความล้มเหลวของโครงการพัฒนาชนบทของรัฐบาลไทยที่มีต่อสังคมหมู่บ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือในขณะที่ทำการศึกษาค้นคว้า

นอกจากงานศึกษาของวิลเลียม เจ คลอสเนอร์ ในช่วงเวลาเดียวกันมีงานเขียนในเชิงประสบการณ์ของชาวต่างชาติที่เข้ามาทำหน้าที่เป็นอาสาสมัครในด้านการเรียนการสอนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในช่วง พ.ศ.2504–2506 คืองานของ Francis Cripps เรื่อง **The Far Province** ต่อมาได้แปลเป็นภาษาไทยชื่อว่า **สภาพอีสาน**⁷³ งานเรื่องนี้สะท้อนให้เห็นถึงสภาพของการพัฒนาของรัฐในด้านการศึกษา ด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน เขื่อน การสาธารณสุข โดยสะท้อนให้เห็นการทำงานพัฒนาของข้าราชการที่ดำเนินตามนโยบายของรัฐบาลในขณะนั้นในหน่วยงานต่าง ๆ ระดับจังหวัด ตลอดจนสะท้อนทัศนคติที่มีต่อคนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือในด้านการดำเนินชีวิตที่ต้องมีปฏิสัมพันธ์ทั้งเชิงวัฒนธรรมและเชิงความสัมพันธ์ทางอำนาจกับหน่วยงานของรัฐทั้งในระดับจังหวัดและรัฐบาลกลางในกรุงเทพฯ อันทำให้เห็นนโยบายและการดำเนินนโยบาย ตลอดจนผลของการดำเนินนโยบายของรัฐในขณะนั้น

นอกจากงานวิชาการของชาวต่างชาติดังกล่าวแล้ว ยังมีวรรณกรรมประเภทนวนิยายที่สะท้อนให้เห็นสภาพของผู้เชี่ยวชาญชาวต่างชาติที่เข้ามาพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือ นวนิยายของ เกราดิน ฮอลล์ เรื่อง **The Silk Project London 21s.**⁷⁴ ซึ่งแปลเป็นภาษาไทยชื่อว่า **ไหมอีสาน** นวนิยายเรื่องนี้สะท้อนให้เห็นการเข้ามาทำงานพัฒนาภายใต้โครงการความร่วมมือระหว่างไทยกับสหประชาชาติที่จะพัฒนาประเทศในกลุ่มด้อยพัฒนาให้มีความเจริญทัดเทียมประเทศกลุ่มพัฒนา ผู้เขียนได้นำเสนอให้เห็นว่าผู้เชี่ยวชาญซึ่งเข้ามาพัฒนาเมืองนครกันทรวิชัย (จังหวัดอุบลราชธานี) แต่ละคนก็มีพื้นฐานอุดมการณ์และปรัชญาชีวิตที่จะพัฒนาความด้อยพัฒนาแตกต่างกัน กล่าวคือ ผู้เชี่ยวชาญที่มีพื้นฐานจากสังคมอเมริกันก็มักจะมองการพัฒนาในเชิงทุนนิยม ในขณะที่ผู้เชี่ยวชาญที่มีพื้นฐานจากสังคมอังกฤษมักจะมองการพัฒนาในเชิงอนุรักษ์ที่จะคงไว้ซึ่งศักดิ์ศรีของคนในท้องถิ่น ในชุมชนที่มีภูมิปัญญาเป็นของตนเอง นอกจากนี้ยังได้สะท้อนให้เห็นถึงเจ้าหน้าที่ไทยที่ทำงานร่วมกับคณะผู้เชี่ยวชาญซึ่งฉวยโอกาสเก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากการดำเนินโครงการไหมอีสาน ท้ายที่สุดก็ส่งผลให้โครงการไหมอีสานต้องยกเลิกไป

⁷³ Francis Cripps, **The Far Province** (London: Hutchinson & Co.Ltd.),1965. และ ฟรานซิส คริปส์, **สภาพอีสาน**, แปลโดยคุณจันทร์ (พระนคร: ศึกษิตสยาม), 2514.

⁷⁴ เกราดิน ฮอลล์, **ไหมอีสาน**, แปลโดยรัตนนา (พระนคร: ศึกษิตสยาม), 2510.

แม้ว่านวนิยายเรื่องนี้จะเขียนขึ้นจากประสบการณ์และนำเสนอจินตนาการของผู้แต่ง แต่ที่สะท้อนให้เห็นถึงสัจจะของการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้สอดคล้องกับงานของ คลอสเนอร์ เจ วิลเลียม และบริบทของการพัฒนาในขณะนั้น ดังปรากฏในงานศึกษาวิทยานิพนธ์และงานวิจัยดังจะกล่าวต่อไป

งานศึกษาของยุภาพิน ภาระศรี เรื่อง การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของ ภาคอีสาน พ.ศ.2505–2515⁷⁵ อธิบายให้เห็นผลของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของภาคตะวันออกเฉียงเหนือระหว่างพ.ศ.2505–2515 ที่มาจากปัจจัยทางการเมืองทั้งในและต่างประเทศที่อยู่เบื้องหลังการวางนโยบายพัฒนาภาคอีสานปีพ.ศ.2505–2509 ของรัฐบาลมากกว่าความต้องการของราษฎรในพื้นที่ ผลที่เกิดขึ้นคือเกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่ไม่สมดุลทำให้เมืองที่ได้รับการพัฒนา เช่น ขอนแก่น นครราชสีมา อุรธานี อุบลราชธานี ได้กลายเป็นเมืองที่มีความเจริญกว่าเมืองอื่น ๆ ที่ไม่ได้รับการพัฒนา ส่งผลให้มีกลุ่มนายทุนเพิ่มมากขึ้น แต่ชาวนา ชาวไร่กลับต้องพึ่งพานายทุนเพื่อขยายพื้นที่เพาะปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยวมากขึ้น ในที่สุดชาวนา ชาวไร่ก็ยากจนลง

งานศึกษาของปฏิมากร คุ่มเดช เรื่อง ระบอบเผด็จการกับการพัฒนาเศรษฐกิจในประเทศไทย: ศึกษากรณีรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์⁷⁶ อธิบายให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของทุนนิยมโลกทำให้รัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เริ่มพัฒนาเศรษฐกิจขึ้นและใช้การพัฒนาเศรษฐกิจเป็นเครื่องมือเพื่อสร้างความชอบธรรมในการปกครอง รวมทั้งปรับปรุง ก่อตั้งหน่วยงานและกฎหมายเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจ ตลอดจนให้สิทธิประโยชน์แก่ผู้ลงทุนและการควบคุมแรงงาน งานศึกษาของปฏิมากร คุ่มเดช แสดงให้เห็นปัจจัยภายนอกที่ส่งผลกระทบต่อการสร้างหน่วยงานในการพัฒนาทั้งในระบบราชการและเอกชนอันจะนำไปสู่การดำเนินนโยบายเศรษฐกิจในภาคต่าง ๆ ของไทย รวมทั้งภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญ

⁷⁵ ยุภาพิน ภาระศรี, “การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของภาคอีสาน พ.ศ.2505–2515,” 2533.

⁷⁶ ปฏิมากร คุ่มเดช, “ระบอบเผด็จการกับการพัฒนาเศรษฐกิจในประเทศไทย: ศึกษากรณีรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), 2538.

นอกจากนี้งานศึกษาเรื่อง การเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรมและการพัฒนาทางการเมืองในประเทศไทยในช่วง 1950–1990: กรณีศึกษาภาคอีสาน⁷⁷ อธิบายโดยใช้กรอบความคิดความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างของกลุ่มคนต่าง ๆ ได้แก่ ชวนา นักธุรกิจ นักการเมือง และข้าราชการกับการเปลี่ยนแปลงค่านิยมและกลยุทธ์ในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่ศึกษา เพื่อให้เห็นกระบวนการพัฒนาการของการผลิตเชิงพาณิชย์ การขยายตัวของรัฐ การเปลี่ยนแปลงอุดมการณ์ การเข้าถึงและผลกระทบของข้อมูลข่าวสาร ความสัมพันธ์ระหว่างเมืองกับชนบท ดังนั้นงานศึกษาเรื่องนี้จึงเป็นงานศึกษาผลกระทบเชิงโครงสร้างของนโยบายของรัฐบาลที่มีต่อภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่น่าสนใจ

กล่าวโดยสรุป การศึกษาผลและผลกระทบในการดำเนินนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือในช่วงก่อนและหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองพ.ศ.2475 ดังกล่าวข้างต้น นอกจากจะสะท้อนให้เห็นการวิจัยที่มุ่งเน้นหาสาเหตุแห่งความไม่รักดีของประชาชนต่อรัฐบาลกลางแล้ว ยังสะท้อนให้เห็นว่าผลและผลกระทบในการดำเนินนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองนั้นส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจ สังคมของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนืออย่างค่อยเป็นค่อยไป การดำรงวิถีชีวิตในภาคดำเนินไปอย่างมีอิสระและพอเพียง อย่างไรก็ตามภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 นโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือขยายตัวอย่างรวดเร็วขึ้นภายหลังความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกาในปลาย พ.ศ.2493 เป็นต้นมา ส่งผลให้รัฐบาลไทยกับสหรัฐอเมริกาต้องพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพื่อเป็นฐานปฏิบัติการต่อต้านคอมมิวนิสต์ในเวียดนามเหนือและลาว ขณะเดียวกันวิถีเศรษฐกิจการค้าภายนอกก็หลั่งไหลเข้าสู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนืออย่างรวดเร็วผ่าน โครงการถนนยุทธศาสตร์และโครงการพัฒนาของรัฐบาล

จากการทบทวนวรรณกรรมประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองของรัฐบาลต่อภาคตะวันออกเฉียงเหนือข้างต้น พบว่าการศึกษาที่ผ่านมาเน้นการศึกษาการดำเนินนโยบายการปกครองผลและผลกระทบของการดำเนินนโยบายการปกครองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 และการดำเนินนโยบายการปกครองของรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์เป็นส่วนใหญ่ การศึกษาเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของรัฐบาลไทยที่มีต่อภาคตะวันออกเฉียงเหนือสองด้าน คือ

⁷⁷ วิยุทธ์ จำรัสพันธ์, สุวิทย์ ชีรสาคัด และดารารัตน์ เมตตาริกานนท์, การเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรมและการพัฒนาทางการเมืองในประเทศไทยในช่วง 1950–1990: กรณีศึกษาภาคอีสาน, 2534.

ด้านความมั่นคงและด้านเศรษฐกิจ ทั้งนี้มีข้อสังเกตว่าการศึกษารัฐธรรมนูญส่วนใหญ่จะเน้นการศึกษาไปที่ด้านใดด้านหนึ่ง โดยมิได้พิจารณาไปถึงสภาพภูมิศาสตร์ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กระบวนการในการดำเนินนโยบายบูรณะ ปรับปรุงและพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือของรัฐบาลไทยแต่ละสมัยอย่างต่อเนื่อง โดยส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนสัมพันธภาพระหว่างรัฐบาลกับราษฎรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และสัมพันธภาพระหว่างราษฎรกับราษฎรกันเองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นต้น

1.3 แนวความคิดที่เกี่ยวข้อง

แนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับงานศึกษาเรื่องนี้คือ แนวคิดเกี่ยวกับนโยบายของรัฐบาล และแนวคิดการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

นโยบายของรัฐบาล มีผู้ให้ขอบเขตและแนวความคิด ดังนี้

เดวิด อีสตัน (David Easton) : นโยบายของรัฐเป็นเรื่องเกี่ยวกับการจัดสรรคุณค่าต่าง ๆ ของสังคมที่ชอบด้วยกฎหมายและเป็นไปเพื่อสังคมส่วนรวม การปกครองก็เป็นเรื่องเกี่ยวกับการจัดสรรคุณค่าต่าง ๆ ของสังคมที่ชอบด้วยกฎหมาย⁷⁸

เจมส์ อี แอนเดอร์สัน (James E. Aderson) : นโยบายคือแนวทางปฏิบัติที่กำหนดขึ้นเพื่อตอบสนองต่อการแก้ปัญหา ดังนั้นนโยบายของรัฐก็คือแนวทางที่รัฐบาลหรือหน่วยงานของรัฐได้กำหนดขึ้นโดยเจตนาเพื่อแก้ปัญหา⁷⁹

ธีโอดอร์ โลวี (Theodore Lowi)⁸⁰ แบ่งนโยบายออกเป็น 3 ประเภทหลักคือ

1. นโยบายที่เกี่ยวกับการนำบริการของรัฐสู่ประชาชน (distributive policies)
2. นโยบายที่เกี่ยวกับการจัดสรรทรัพยากรใหม่ในสังคมให้เกิดการกระจายเพิ่มขึ้น (redistributive policies)
3. นโยบายที่เกี่ยวกับการควบคุมพฤติกรรมของบุคคลหรือของภาคเอกชนเพื่อประโยชน์ของสังคมส่วนรวม (regulatory policies)

⁷⁸ ปิยนาด บุนนาค, นโยบายการปกครองของรัฐบาลต่อชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (พ.ศ.2475-2516), พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546), หน้า 7.

⁷⁹ เรื่องเดียวกัน.

⁸⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 8.

จะเห็นได้ว่าแนวความคิดเกี่ยวกับนโยบายของรัฐก็คือ แผนหรือแนวทางที่รัฐกำหนดขึ้น อันประกอบด้วยเป้าหมายที่จะแก้ปัญหา คุณค่า และการปฏิบัติต่าง ๆ มิใช่เป็นเพียงเป้าหมายเท่านั้น ในความหมายเช่นนี้ นโยบายของรัฐก็คือ แนวทางกว้าง ๆ ที่รัฐบาลของประเทศหนึ่ง ๆ ได้กำหนดขึ้น เป็นโครงการ แผนการ หรือกำหนดการเอาไว้ล่วงหน้าเพื่อเป็นหนทางชี้แนะในการปฏิบัติต่าง ๆ ให้บรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่วางไว้ ตลอดจนเพื่อธำรงรักษาหรือเพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ของชาติ

เมื่อเป็นเช่นนั้นนโยบายของรัฐบาลจึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องมีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจของผู้มีอำนาจในการตัดสินใจ เพื่อหาทางเลือกนโยบายหรือทางเลือกที่จะนำนโยบายนั้นไปปฏิบัติ หรือไม่ปฏิบัติ

กระบวนการของนโยบายมีดังนี้⁸¹

ในงานศึกษานี้จะนำเสนอตั้งแต่การก่อตัวของปัญหาสาธารณะที่เป็นรากฐานทำให้เกิดการก่อตัวของนโยบายและนำไปสู่การกำหนดนโยบายและการปฏิบัติ โดยจะพิจารณาถึงการประเมินผลนโยบายด้วย

ปัญหาสาธารณะของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในการศึกษานี้หมายถึง ปัจจัยของที่ตั้งและภูมิศาสตร์ที่ก่อให้เกิดปัญหาทุกภักขภัยคือความแห้งแล้งและอุทกภัย ปัญหาความมั่นคง ปัญหาเศรษฐกิจ

⁸¹ ปิยนาด บุณนาค, นโยบายการปกครองของรัฐบาลต่อชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (พ.ศ.2475-2516), หน้า 9.

นโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในการศึกษานี้หมายถึง นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจในด้านการเกษตรโดยพิจารณาโครงการที่เกี่ยวกับการเพิ่มผลผลิตและการปลูกพืชเศรษฐกิจ และนโยบายการพัฒนาในด้านความมั่นคง

การพิจารณาการดำเนินนโยบายของรัฐจะเป็นการศึกษาโดยใช้กรอบแนวคิดทางรัฐศาสตร์ ในแนว **Institutionalism** คือ ในเรื่องกิจกรรมของสถาบันและองค์กรต่าง ๆ ของรัฐเช่น สถาบันบัญญัติ ฝ่ายตุลาการ ฝ่ายบริหาร ระบบราชการ หรือสถาบันทางการเมืองอื่น ๆ เพราะถือว่าการเตรียมนโยบาย การอนุมัติ หรือประกาศเป็นนโยบาย หรือการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติล้วนมีศูนย์กลางอยู่ที่สถาบันต่าง ๆ โดยเป็นไปตามหลักการเบื้องต้นที่ว่า การกำหนดนโยบาย และการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ ถือเป็นกิจกรรมทางสถาบันของรัฐ

สำหรับนโยบายของรัฐในการพัฒนาภาคต่าง ๆ นั้น ตามระเบียบการบริหารราชการแผ่นดิน แบ่งเป็น 2 รูปแบบ คือ

รูปแบบที่ 1 รัฐบาลเป็นผู้กำหนดโครงการพัฒนา

รูปแบบที่ 2 ภูมิภาคหรือท้องถิ่นเป็นผู้กำหนดโครงการพัฒนา

ในงานศึกษานี้ผู้วิจัยจะวิเคราะห์ว่ารัฐบาลไทยกำหนดนโยบายและดำเนินนโยบายรูปแบบใดในการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ระหว่างพ.ศ.2494-2519

แนวคิดการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

คำว่า “การพัฒนา” (Development) ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานฉบับ พ.ศ.2525 ให้ความหมายคำว่า “พัฒนา” หมายถึง ทำให้เจริญ⁸² ฉะนั้นคำว่า “การพัฒนา” จึงหมายความว่า “การทำความเจริญ”

เกอฮาร์ด คอล์ม และธีโอดอร์ ไกเกอร์ ให้ความเห็นว่า “การพัฒนาเป็นกระบวนการทางสังคมที่ผลิตผลออกมาในรูปที่อาจอธิบายหรือวัดได้ด้วยเกณฑ์ทางเศรษฐศาสตร์” ส่วนความเจริญเติบโตหมายถึง “การขยายตัวทางเศรษฐกิจภายในโครงสร้างทางสังคมวัฒนธรรมที่มีอยู่”⁸³

⁸² ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525, พิมพ์ครั้งที่ 6 (กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์, 2539), หน้า 591.

⁸³ Gerhard Colm and Theodore Geiger, “Country Programming as a Guide to Development,” in R.E Asher and E.E. Hagem, **Development of the Emerging Countries** (Washington D.C.: The Bookings Institution, 1962), p.49 อ้างถึงใน อมร รัชยาสิทธิ์ และชัตติยา กรรณสูต, บรรณาธิการ, **ทฤษฎีและแนวความคิดในการพัฒนาประเทศ**, ฉบับแก้ไขเพิ่มเติมครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2515), หน้า 3.

ผู้วิจัยเห็นว่า “การพัฒนา” (Development) มีความหมายคาบเกี่ยวกันระหว่างกระบวนการทางสังคมที่ผลิตผลออกมาในรูปที่อาจอธิบายหรือวัดได้ด้วยเกณฑ์ทางเศรษฐศาสตร์และการขยายตัวทางเศรษฐกิจภายใน โครงสร้างทางสังคมวัฒนธรรมที่มีอยู่ ทั้งนี้จะพบว่า การดำเนินนโยบายพัฒนาของรัฐบาลจะมีตัวชี้วัดที่เป็นตัวเลขทางเศรษฐศาสตร์ เช่น รายได้ต่อหัวประชากร รายได้ผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศ เป็นต้น เพื่อเป็นเกณฑ์ในการประเมินผลงานของรัฐบาลที่จะชี้ให้เห็นว่า รัฐบาลสามารถขยายตัวทางเศรษฐกิจที่ผ่านมาจากช่วงก่อนการบริหารงานได้หรือไม่ นอกจากนี้ วิธีชีวิตที่ปรับเปลี่ยนจากสังคมชนบทมาสู่ความเป็นสังคมเมืองสามารถเป็นเครื่องแสดงให้เห็นถึงการขยายตัวทางวัฒนธรรมที่มีอยู่เป็นอยู่ของประชากรด้วย ดังจะพิจารณาได้จากกรอบความคิดตามทฤษฎีภาวะทันสมัย (Modernization Theory)

ทฤษฎีภาวะทันสมัย (Modernization Theory) เป็นทฤษฎีที่ได้รับความนิยมสูงในสังคมตะวันตกตอนปลายสงครามโลกครั้งที่สอง โดยนักเศรษฐศาสตร์ เริ่มใช้อย่างจริงจังในโครงการฟื้นฟูประเทศยุโรปตะวันตกและแพร่ขยายออกไปในประเทศด้อยพัฒนาช่วงทศวรรษที่ 1950–1960 เป็นแนวคิดที่กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงในแง่ต่าง ๆ ของชีวิตมนุษย์ ทฤษฎีนี้อาศัยทฤษฎีเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิกและทฤษฎีสังคมศาสตร์อเมริกันมาประยุกต์ใช้เป็นกรอบวิเคราะห์ปัญหาและนักคิดส่วนใหญ่มักใช้สังคมตะวันตกเป็นตัวแบบ

ทฤษฎีภาวะทันสมัยถือว่าสังคมทันสมัยนั้นต่างจากสังคมดั้งเดิมอยู่มาก กล่าวคือ การพัฒนาประเทศให้ทันสมัยจะต้องดำเนินไปทั้งในแง่เศรษฐกิจ สังคม การเมือง ความรู้สึนึกคิด และความรู้ของคนในสังคมนั้น จะขาดด้านใดด้านหนึ่งไม่ได้ เพราะแต่ละด้านย่อมมีความสัมพันธ์ซึ่งผลถึงกันและกัน⁸⁴

ส่วน “ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” ผู้วิจัยหมายถึง 16 จังหวัด อันได้แก่ กาฬสินธุ์ ขอนแก่น ชัยภูมิ นครพนม นครราชสีมา หนองคาย บุรีรัมย์ มหาสารคาม ร้อยเอ็ด เลย ยโสธร ศรีสะเกษ สกลนคร สุรินทร์ อุดรธานี อุบลราชธานี ตามการแบ่งเขตจังหวัดในภาคตามปรากฏในระยะเวลาที่ศึกษา⁸⁵

กล่าวโดยสรุป การศึกษานโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือของผู้วิจัยในที่นี้คือ การศึกษากระบวนการในการกำหนดนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจและการพัฒนาความมั่นคงของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เนื่องมาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีที่ตั้งและภูมิศาสตร์ที่ส่งผลให้เกิดความแห้งแล้งและอุทกภัย ปัญหาคความมั่นคง และการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ

⁸⁴ เกื้อ วงศ์บุญสิน, ประชากรกับการพัฒนา, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540), หน้า 37–38.

⁸⁵ ดูรายละเอียดในแผนที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือในบทที่ 2, หน้า 44-46.

1.4 สมมติฐาน

1) นโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือของรัฐบาลไทยระหว่าง พ.ศ.2494–2519 ก่อตัวและดำเนินการสืบเนื่องจากปัจจัย 2 ประการ คือ

ประการแรก สภาพภูมิศาสตร์ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีลักษณะแห้งแล้งในฤดูแล้ง และน้ำท่วมในฤดูฝน ก่อให้เกิดปัญหาทุพภิกขภัย การอพยพย้ายถิ่น และสภาพพรมแดนติดกับประเทศเพื่อนบ้านโดยเฉพาะกลุ่มประเทศอินโดจีนซึ่งมีปัญหาทางการเมืองภายในและการเมืองระหว่างประเทศ นำไปสู่ปัญหาความมั่นคงทางการเมือง เศรษฐกิจและวัฒนธรรม

ประการที่สอง บทบาทของรัฐบาลในระบบรัฐสภาและรัฐบาลของคณะปฏิวัติที่เน้นนโยบายเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ก่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนการดำเนินนโยบายบูรณะ ปรับปรุงและพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือต่อการดำเนินงานของหน่วยงานต่าง ๆ รวมถึงการกำหนดและการดำเนินการตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504–2509) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2510–2514) และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ.2515–2519)

2) การดำเนินนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือของรัฐบาลไทยระหว่าง พ.ศ.2494–2519 ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสัมพันธภาพระหว่างรัฐบาลกับราษฎรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และสัมพันธภาพระหว่างราษฎรในท้องถิ่นด้วยตนเอง

1.5 วัตถุประสงค์ เพื่อศึกษา

1) ปัจจัยด้านภูมิศาสตร์ ด้านความมั่นคงทางการเมืองภายในตามสถานภาพของรัฐบาลแต่ละสมัย และด้านความมั่นคงทางการเมืองระหว่างประเทศโดยเฉพาะในภูมิภาคอินโดจีน รวมทั้งปัจจัยทางด้านการขยายตัวเศรษฐกิจแบบทุนนิยมในประเทศ ทั้งนี้จะพิจารณาถึงสัมพันธภาพขององค์กรสถาบันต่าง ๆ ที่ถูกตั้งขึ้นเพื่อพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รวมถึงการกำหนดและการดำเนินการตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504–2509) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2510–2514) และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ.2515–2519)

2) ผลของการดำเนินนโยบายพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือของรัฐบาลที่มีต่อราษฎร รัฐบาลและต่อประเทศชาติ โดยพิจารณาสัมพันธภาพระหว่างรัฐบาลกับราษฎรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สัมพันธภาพระหว่างราษฎรในท้องถิ่นด้วยตนเอง

1.6 ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษานี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาจะอยู่ระหว่าง พ.ศ. 2494–2519 เนื่องจากปัญหาพื้นฐานของภาคตะวันออกเฉียงเหนืออันได้แก่ ปัญหาของที่ตั้งและภูมิศาสตร์ ปัญหาความมั่นคง และปัญหาความยากจนได้ก่อตัวขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม กล่าวคือ ได้ส่งผลให้คนภาคตะวันออกเฉียงเหนือต้องอพยพออกจากภูมิภาคจำนวนมาก เนื่องมาจากความแห้งแล้งและความยากจน โดยเฉพาะในพ.ศ.2494, พ.ศ.2499-2500 และ พ.ศ.2502–2519 ขณะเดียวกันเป็นช่วงที่ประเทศสหรัฐอเมริกาได้เข้ามามีบทบาทในการกำหนดนโยบายการพัฒนาทางเศรษฐกิจและความมั่นคงในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มาก โดยเฉพาะประเทศไทยซึ่งมีดินแดนภาคตะวันออกเฉียงเหนือติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้าน เช่น ลาว เขมร เวียดนาม และสถานการณ์ของทั้งสามประเทศกำลังตกอยู่ภายใต้การเมืองแบบระบอบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ ดังนั้นภาคตะวันออกเฉียงเหนือและประเทศไทยจึงเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญในการต่อต้านภัยคอมมิวนิสต์ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศสหรัฐอเมริกา ขณะเดียวกันรัฐบาลไทยได้ตระหนักถึงปัญหาและสถานการณ์ดังกล่าว พร้อมทั้งมีนโยบายที่จะเน้นระบอบการเมืองแบบเสรีประชาธิปไตยตามแบบประเทศสหรัฐอเมริกา ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกาจึงมีผลต่อการกำหนดนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจและความมั่นคงของประเทศ นับตั้งแต่ได้มีการลงนามร่วมกันตามสนธิสัญญาว่าด้วยความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและเทคนิคเมื่อวันที่ 17 ตุลาคม พ.ศ. 2493 และรัฐบาลสหรัฐอเมริกาได้ส่งผู้เชี่ยวชาญมาช่วยสำรวจและเสนอโครงการพัฒนาร่วมกัน โดยเริ่มจากโครงการสำรวจแหล่งน้ำและการสาธารณสุขในการกำจัดโรคมาลาเรียในภาคตะวันออกเฉียงเหนือในพ.ศ. 2494 ต่อมาเมื่อสถานการณ์ในเวียดนามและลาวได้เลวร้ายลงในระหว่าง พ.ศ.2495–2496 รัฐบาลไทยและรัฐบาลสหรัฐอเมริกาได้มีโครงการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือฉุกเฉินขึ้นในพ.ศ.2496 เพื่อจะพัฒนายุทธศาสตร์ทางการทหารให้กับภาคตะวันออกเฉียงเหนือในการรองรับสถานการณ์จากลาวและเวียดนาม อย่างไรก็ตามรัฐบาลไทยขณะนั้นยังไม่มีแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนืออย่างเป็นทางการ รัฐบาลมีเพียงนโยบายที่จะบูรณะปรับปรุงชนบททุกภูมิภาคให้มีความทัดเทียมกันภายใต้โครงการบูรณะชนบท พ.ศ.2494 และพ.ศ.2496 (โครงการนี้ปรับปรุงมาจากโครงการบูรณะชนบท พ.ศ.2485) รัฐบาลไทยสมัยต่อมาได้มีนโยบายพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพื่อยกระดับรายได้ทางเศรษฐกิจและป้องกันการแทรกซึมของคอมมิวนิสต์ ภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติในพ.ศ.2504–2509 และแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2505–2509 แผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 2 พ.ศ.2510–พ.ศ.2514 และแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 3 พ.ศ.2515–2519

ทั้งนี้ผู้วิจัยจะใช้เอกสารหลักฐานการศึกษาของการศึกษาที่มีมาก่อนและหลังช่วงการศึกษา เพื่อนำมาประกอบกันให้เห็นกระบวนการในการกำหนดนโยบายพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือของ รัฐบาลไทยตามโครงการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือในช่วง พ.ศ.2494-2519 ด้วย ในส่วนของพื้นที่ ศึกษา ผู้วิจัยจะใช้เขตพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือทั้ง 16 จังหวัดเป็นตัวกำหนดอย่าง กว้าง ๆ ตามการแบ่งเขตจังหวัดในระยะเวลาที่ทำการศึกษา⁸⁶

1.7 วิธีการศึกษา

ผู้วิจัยใช้วิธีการศึกษาทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยการศึกษาจากเอกสารชั้นต้นและชั้นรอง และเสริมประเด็นให้กับการ วิจัยเอกสารด้วยวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์บอกเล่า (Oral History) หลังจากนั้นจึงนำข้อมูลดังกล่าวมา วิเคราะห์ตีความ และนำเสนอในแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

1.8 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) ทำให้รู้และเข้าใจกระบวนการในการกำหนดและการดำเนินนโยบายพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือและผลของการดำเนินนโยบายดังกล่าวต่อราษฎรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและประเทศชาติ อันจะนำไปสู่ความรู้และความเข้าใจนโยบายการปกครองประเทศโดยรวมต่อไป
- 2) เป็นแบบอย่างในการศึกษากระบวนการกำหนดและการดำเนินนโยบายพัฒนาภาคอื่น ๆ ในสังคมไทยของรัฐบาลไทยในสมัยต่อมาและในสมัยปัจจุบัน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁸⁶ ดูรายละเอียดในแผนที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือในบทที่ 2, หน้า 44-46.

1.9 ปัญหาและอุปสรรค

1) องค์กรของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความหลากหลายและซับซ้อนทั้งในระดับส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ส่งผลต่อการศึกษาคำเนินนโยบายและผลของการดำเนินนโยบายขององค์กร หน่วยงานที่ตั้งขึ้น กล่าวคือ แต่ละองค์กรของรัฐจะมีโครงการเป็นจำนวนมาก ทั้งที่เป็นโครงการซึ่งกำหนดนโยบายโดยรัฐบาลและโครงการซึ่งกำหนดนโยบายโดยรัฐบาลไทยกับสหรัฐอเมริกาด้วยกัน อีกทั้งโครงการบางโครงการก็ปรากฏไม่ชัดเจนในเอกสารชั้นต้นและเอกสารชั้นรอง ดังนั้นผู้วิจัยจึงเลือกนำเสนอโครงการบางโครงการที่ปรากฏชัดเจนเท่านั้น

2) ขอบเขตของพื้นที่ในการศึกษากว้างขวางมาก ส่งผลต่อการศึกษาผลของการกำหนดและการดำเนินนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังนั้นผู้วิจัยจึงแก้ไขโดยการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารเป็นหลักและสัมภาษณ์ข้อมูลจากผู้เกี่ยวข้องในท้องถิ่นเฉพาะบางประเด็นเพื่อจะช่วยเหลือความชัดเจนให้กับการวิเคราะห์ข้อมูลเอกสาร

3) จากการเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยพบว่าข้าราชการที่เคยปฏิบัติอยู่ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือส่วนใหญ่เป็นคนต่างภาค ดังนั้นจึงสืบหาอดีตข้าราชการที่เคยปฏิบัติราชการในพื้นที่เพื่อให้สัมภาษณ์ได้ยากมาก ทั้งนี้จากการสัมภาษณ์ข้าราชการบางท่านซึ่งเคยเป็นข้าราชการในพื้นที่และมีอายุประมาณ 80-85 ปี เมื่อสอบถามเกี่ยวกับโครงการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือก็ได้รับคำตอบว่าจำไม่ได้ โครงการพัฒนามีมากจนไม่ทราบว่าโครงการไหนมาก่อนมาหลัง เป็นต้น อย่างไรก็ตามผู้วิจัยได้ใช้วิธีถามถึงผู้นำรัฐบาลที่สำคัญในยุคการพัฒนาโดยเฉพาะในสมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ รัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ก็ได้รับคำตอบถึงการดำเนินงานโครงการพัฒนาของรัฐบาลในยุคนี้บ้าง

บทที่ 2

ดินแดนภาคตะวันออกเฉียงเหนือและนโยบายการพัฒนา ของรัฐบาลไทยก่อนพ.ศ.2494

2.1 ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์

บริเวณที่เรียกว่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยในปัจจุบันนี้ ในสมัยโบราณเป็นดินแดนที่มีกลุ่มชนชาติทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย โดยเฉพาะลาว เขมร ส่วย แสก ญไท ข่า กลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ได้มีส่วนร่วมสร้างรากฐานทางวัฒนธรรมและระบบการเมืองการปกครองขึ้น ดังนั้นขอบเขตและสภาพของเมืองที่ก่อตั้งจึงมีการปรับเปลี่ยนอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ในวิทยานิพนธ์นี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงเฉพาะสภาพของภาคตะวันออกเฉียงเหนือในช่วงที่เกี่ยวข้องกับรัฐไทยอย่างชัดเจน โดยเริ่มจากสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี และสมัยพระมหากษัตริย์ในราชวงศ์จักรี ซึ่งมีส่วนสำคัญในการทำให้ภาคนี้ขึ้นเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรไทย ดังจะพิจารณาได้จากประวัติของเมืองต่าง ๆ อาจแยกการตั้งเมืองในแถบนี้ออกได้เป็นประเภทต่าง ๆ ดังนี้¹

1. เมืองซึ่งเกิดขึ้นพร้อมกับการตั้งนครจำปาศักดิ์ โดยเจ้าสร้อยศรีสมุทรพุทธางกูรทรงส่งญาติวงศ์หรือขุนนางมารวบรวมผู้คนตั้งขึ้นเป็นเมืองนครจำปาศักดิ์ เช่น เมืองร้อยเอ็ด สุวรรณภูมิ เมืองเหล่านี้รวมทั้งเมืองนครจำปาศักดิ์ได้ตกเป็นของไทยในสมัยที่พระเจ้ากรุงธนบุรีทรงส่งทัพไปปราบดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง เมืองเหล่านี้ส่วนใหญ่อยู่ในแถบลุ่มน้ำชีตอนล่าง

2. เมืองซึ่งเกิดขึ้นจากการปราบปรามเวียงจันทน์ในสมัยกรุงธนบุรี หลังการปราบเวียงจันทน์แล้วได้โปรดฯให้กวาดต้อนผู้คนจากฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงมาอยู่ฝั่งขวาจำนวนหนึ่ง (ประจวบกับแนวโน้มในสมัยนั้นมักมีการเคลื่อนย้ายประชากรจากฝั่งซ้ายมาสู่ฝั่งขวาอยู่แล้ว) จากนั้นมาการเพิ่มประชากรก็สูงขึ้นเนื่องจากความสงบปลอดภัยที่การปกครองของราชวงศ์จักรีอำนวยให้เกิดขึ้น ทำให้มีประชาชนที่หลบซ่อนตามป่าดงอพยพมาเข้าเมืองเพิ่มขึ้น จะเห็นได้ว่าในรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้โปรดฯยกท้องที่อีกหลายแห่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือปัจจุบันขึ้นเป็นเมือง เช่น เมืองอุบลราชธานี เมืองกาฬสินธุ์ เป็นต้น เมืองประเภทนี้มีอยู่ในทุกส่วนของดินแดนภาคตะวันออกเฉียงเหนือในปัจจุบัน

¹ โปรดดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน เต็ม วิกาศย์พจนกิจ, ประวัติศาสตร์อีสาน เล่ม 1 และเล่ม 2, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2514).

การปราบเวียงจันทน์ทั้งในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรีและในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ล้วนมีผลอย่างสำคัญต่อดินแดนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กล่าวคือเมืองที่เคยขึ้นกับ นครเวียงจันทน์ทางฝั่งขวาแม่น้ำโขงก็กลับมาขึ้นกับไทยในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อสยามสามารถปราบเวียงจันทน์ได้สำเร็จและกวาดต้อนผู้คนจากฝั่งซ้าย นอกจากนี้ได้ใช้วิธีลอบโทษ หรือให้รางวัลแก่เมืองต่าง ๆ ในการกบฏเจ้าอนุวงศ์ ทำให้มีการตั้งเมืองใหม่หรือยุบเมืองเก่าให้เล็กลง โดยทั่วไป โดยเฉพาะในภาคลุ่มน้ำชีและลุ่มน้ำโขง อย่างไรก็ตามการจัดระเบียบแบ่งแยกการปกครอง ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังไม่สำเร็จในรัชกาลที่ 3 จนถึงรัชกาลที่ 4 แม้จัดระเบียบการปกครอง เสร็จแล้วก็ยังโปรดฯให้ตั้งเมืองใหม่ขึ้นอีกหลายเมือง

3. ในสมัยปฏิรูปการปกครองในรัชกาลที่ 5 เมืองที่เกิดขึ้นจากขุนนางเจ้าเมืองบางคนไม่พอใจ เจ้าเมืองที่ตนสังกัดอยู่ หรือบ้างก็อยากเป็นใหญ่เอง จึงได้ทำการรวบรวมผู้คนของตนเองไปตั้งเมืองใหม่ หรือไปอาศัยหมู่บ้านเล็ก ๆ ก่อนแล้วขยายขึ้นเป็นเมือง แล้วขอทางกรุงเทพฯ ตั้งเป็นเมืองขึ้นตรงต่อ กรุงเทพฯ หรือมีจะนั้นก็ได้รับความร่วมมือจากเจ้าเมืองใหญ่อื่น ๆ เป็นผู้ขอพระราชทานพระบรม ราชานุญาตอีกต่อหนึ่ง หรือได้รับพระบรมราชานุญาตแล้วก็จะขึ้นกับเมืองใหญ่ที่เป็นผู้ขอ ดังกรณีเจ้าเมืองใหญ่นครราชสีมาได้ใช้วิธีขยายเขตดำเนินงานของตนด้วยวิธีนี้ นโยบาย “แบ่งแยกแล้ว ปกครอง” ของกรุงเทพฯ ทำให้การดำเนินงานของหัวเมืองใหญ่เช่นนี้เป็นไปได้โดยสะดวก อนึ่ง สภาพเช่นนี้ยังช่วยป้องกันมิให้หัวเมืองใหญ่เรียกร้องเกณฑ์ด้วย หรือแรงงานจากเมืองเล็กเมืองน้อย มากเกินไป เพราะเกรงว่าจะทำให้เมืองเล็กเมืองน้อยเอาใจออกห่าง หันไปขึ้นกับหัวเมืองใหญ่อื่น ๆ อันจะเป็นเหตุให้ตนเสียประโยชน์ จึงเท่ากับว่ากรุงเทพฯ สามารถควบคุมหัวเมืองใหญ่ให้ปกครอง ได้อย่างเป็นธรรมพอสมควรในดินแดนที่กรุงเทพฯ เองไม่สามารถควบคุมได้ใกล้ชิดนัก เนื่องจากการคมนาคมไม่สะดวก

ด้วยเหตุนี้ภาคตะวันออกเฉียงเหนือจึงเป็นดินแดนที่ไทยเพิ่งขยายอำนาจการปกครองเข้าไป อย่างชัดเจนในรัชกาลที่ 3 เป็นต้นมา ดังจะเห็นได้ว่าระบอบการปกครองในสมัยโบราณนั้นให้อำนาจ การปกครองตนเองแก่หัวเมืองที่อยู่พื้นเขตมณฑลราชธานีเป็นอันมาก หัวเมืองเหล่านี้จึงมีอิสระใน การปกครองอาณาเขตเมืองที่ตนครอบครองอย่างเต็มที่ ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้เผชิญกับการคุกคามของมหาอำนาจตะวันตก การจะรักษาไว้ซึ่ง ดินแดนในการปกครองให้คงอยู่ต่อไปนั้นขึ้นอยู่กับการกำหนดเส้นเขตแดนของเมืองที่ปกครองให้แน่นอน และเป็นที่รับรองของมหาอำนาจตะวันตกซึ่งกำลังคุกคามประการหนึ่ง หรือพยายามแทรกแซงเข้าไป ควบคุมหัวเมืองชั้นนอกให้มากขึ้น เพื่อแสดงสิทธิของตนอีกประการหนึ่ง และเพื่อป้องกันมิให้เกิด กรณีพิพาทกับประเทศมหาอำนาจคู่สัญญาในดินแดนหัวเมืองชั้นนอกเหล่านี้ อันจะเป็นเหตุให้ มหาอำนาจอ้างเอาสิทธิและผลประโยชน์ของตนโดยการส่งทหารเข้ามารักษาความสงบแทนรัฐบาล สยาม และในประการสุดท้าย รัฐบาลที่กรุงเทพฯ ต้องพยายามสร้างรัฐประชาชาติขึ้นจากประชาชนที่

ขาดความสำนึกในเรื่องนี้ของตนขึ้นมาโดยเร็ว มาตรการเพื่อบรรลุปเป้าหมายนี้รัฐบาลที่กรุงเทพฯ อาศัยการศึกษาแผนใหม่ การขยายผลบังคับของกฎหมายที่ออกจากราชสำนักให้ขยายไปได้ทั่วพระราชอาณาจักร และการสื่อสารคมนาคมที่มีประสิทธิภาพของเทคนิควิทยาแผนใหม่

นโยบายทั้งหมดเหล่านี้ รัฐบาลจำต้องปฏิบัติกับดินแดนทั่วทั้งพระราชอาณาจักร ไม่ใช่เฉพาะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพียงแห่งเดียว ขณะเดียวกันนโยบายดังกล่าวก็ได้นำไปสู่การพัฒนาปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยด้วย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภาคหนึ่งที่รัฐบาลมีนโยบายพัฒนาเพื่อปกครองให้ใกล้ชิดและรัดกุมขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองในระดับภูมิภาคและระดับท้องถิ่นโดยการปฏิรูปการปกครองจาก “ระบบกินเมือง”^{*} จากการเป็นหัวเมืองมาสู่การเป็นมณฑลเทศาภิบาลซึ่งอาศัยกลไกของ “ระบบราชการ” ในการดำเนินการปกครองที่ขึ้นตรงต่อรัฐบาลกลางในกรุงเทพฯ อันเป็นรากฐานสู่การปกครองภูมิภาคและท้องถิ่นภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองพ.ศ. 2475

นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปรับปรุงการคมนาคม คือการสร้างทางรถไฟขึ้นระหว่างภาคตะวันออกเฉียงเหนือกับกรุงเทพฯ ให้มีความสะดวกในการเดินทางและมีความใกล้ชิดมากขึ้น การสร้างทางรถไฟได้เริ่มต้นใน พ.ศ. 2430 โดยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้มีการสำรวจเส้นทางเพื่อสร้างทางรถไฟสายเหนือและสายตะวันออกเฉียงเหนือ เนื่องจากทรงตระหนักถึงภัยคุกคามจากมหาอำนาจตะวันตก โดยเฉพาะอังกฤษและฝรั่งเศส ซึ่งมีท่าทีคุกคามดินแดนภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยอย่างเด่นชัด ดังนั้นเพื่อการป้องกันประเทศ การปกครองและเศรษฐกิจ จึงได้ทรงว่าจ้างเซอร์ แอนดรู คลาร์ก (Sir Andrew Clark) และบริษัทบันชาร์ด แมก ทักการ์ท โลเซอร์ (Buncharad Mac. Teggart, Lowther & Co.) ทำการสำรวจเส้นทางรถไฟ² และในวันที่ 9 มีนาคม พ.ศ.2434 ได้เสด็จพระราชดำเนินขุดดินถมทางรถไฟเป็นปฐมฤกษ์

^{*} ระบบกินเมืองหมายถึง ผู้เป็นเจ้าของ ต้องทิ้งกิจธุระของตนมาประจำทำการปกครองบ้านเมืองให้ราษฎรอยู่เย็นเป็นสุขปราศจากภัยอันตราย ราษฎรก็ต้องตอบแทนคุณเจ้าเมืองด้วยการออกแรงช่วยทำการงานให้บ้าง หรือแบ่งสิ่งของซึ่งทำมาหาได้ เช่น ข้าวปลาอาหาร เป็นต้น อันมีเหลือใช้ให้เป็นของกำนัลช่วยอุปการะมิให้เจ้าเมืองต้องเป็นห่วงในการหาเลี้ยงชีพราษฎรมากด้วยกันช่วยคนละเล็กละน้อย เจ้าเมืองก็เป็นสุขสบาย รัฐบาลในราชธานีไม่ต้องเลี้ยงดู จึงให้ค่าธรรมเนียมในการต่าง ๆ ที่ทำหน้าที่เป็นตัวแทนเงินสำหรับใช้สอย กรมการซึ่งเป็นผู้ช่วยเจ้าเมืองก็ได้รับผลประโยชน์ทำนองเดียวกัน เป็นแต่ลดลงตามศักดิ์ โปรดดูรายละเอียดในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, “เทศาภิบาล,” ศิลปวัฒนธรรมฉบับพิเศษ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2545), หน้า 49-50.

² ปิยนาด บุนนาค, การพัฒนาการคมนาคมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รายงานการวิจัยทุนวิจัยรัชดาภิเษกสมโภช, 2518), หน้า 128.

และพระราชทานชื่อทางรถไฟนี้ว่า “ทางรถไฟสายนครราชสีมา” ทางรถไฟสายนครราชสีมานี้ได้สร้างเสร็จเมื่อปี พ.ศ.2443³

การสร้างทางรถไฟดังกล่าวได้นำมาสู่การสร้างทางรถไฟจนถึงจังหวัดอุบลราชธานี ในพ.ศ.2473 และจังหวัดขอนแก่น ดังปรากฏรายละเอียดของเดือนและปีที่สร้างเสร็จในจังหวัดต่าง ๆ ดังนี้

โคราช-ท่าช้าง ระยะทาง (21 กิโลเมตร) พฤศจิกายน พ.ศ.2465

ท่าช้าง-บุรีรัมย์ ระยะทาง (91 กิโลเมตร) เมษายน พ.ศ.2468

บุรีรัมย์-สุรินทร์ ระยะทาง (36 กิโลเมตร) มกราคม พ.ศ.2469

สุรินทร์- ห้วยทับทัน ระยะทาง (69 กิโลเมตร) พฤษภาคม พ.ศ.2470

ห้วยทับทัน-ศรีสะเกษ ระยะทาง (34 กิโลเมตร) สิงหาคม พ.ศ.2471

ศรีสะเกษ-อุบลราชธานี ระยะทาง (61 กิโลเมตร) เมษายน พ.ศ.2473⁴

นอกจากนี้ได้มีการขยายเส้นทางรถไฟจากจังหวัดนครราชสีมาไปยังจังหวัดขอนแก่นในเดือนเมษายน พ.ศ.2466⁵ และทางรถไฟเส้นนี้ได้สำเร็จใน พ.ศ.2476 ผลจากการสร้างทางรถไฟดังกล่าวนี้ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและทางการเมืองการปกครองของภาคตะวันออกเฉียงเหนือภายใต้ความสัมพันธ์กับรัฐบาลกรุงเทพฯ นับแต่นั้นเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

³ ปิยนาด บุนนาค, การพัฒนาการคมนาคมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, หน้า 131-232.

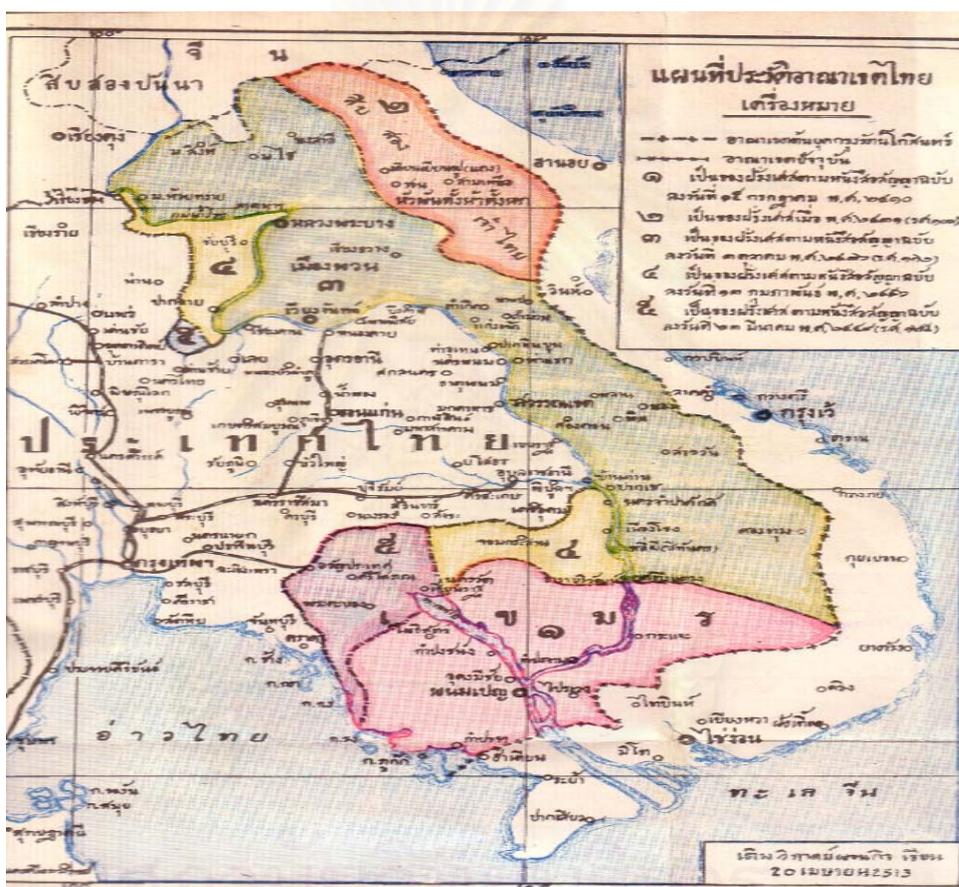
⁴ Reginald Le May, **The Economic conditions of Northeastern Siam** (Bangkok: Ministry of Commerce and Communications, 1932), p. 5.

⁵ Ibid, p.5.

2.2 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: ปัญหาและปัจจัยที่นำไปสู่การกำหนดนโยบายการพัฒนา

2.2.1 ที่ตั้งและสภาพภูมิศาสตร์

ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ข้างต้น นอกจากจะแสดงให้เห็นความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครองแล้ว ยังแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงขนาดและอาณาเขตของภาคตะวันออกเฉียงเหนือด้วย ดังปรากฏในแผนที่ดังนี้

ภาพที่ 1
แผนที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือสมัยรัชกาลที่ 5

ที่มา : เต็ม วิชาชัยพนกิจ, ประวัติศาสตร์อีสาน เล่ม 2 (กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2515), หน้าแรกในหน้าที่ 2.

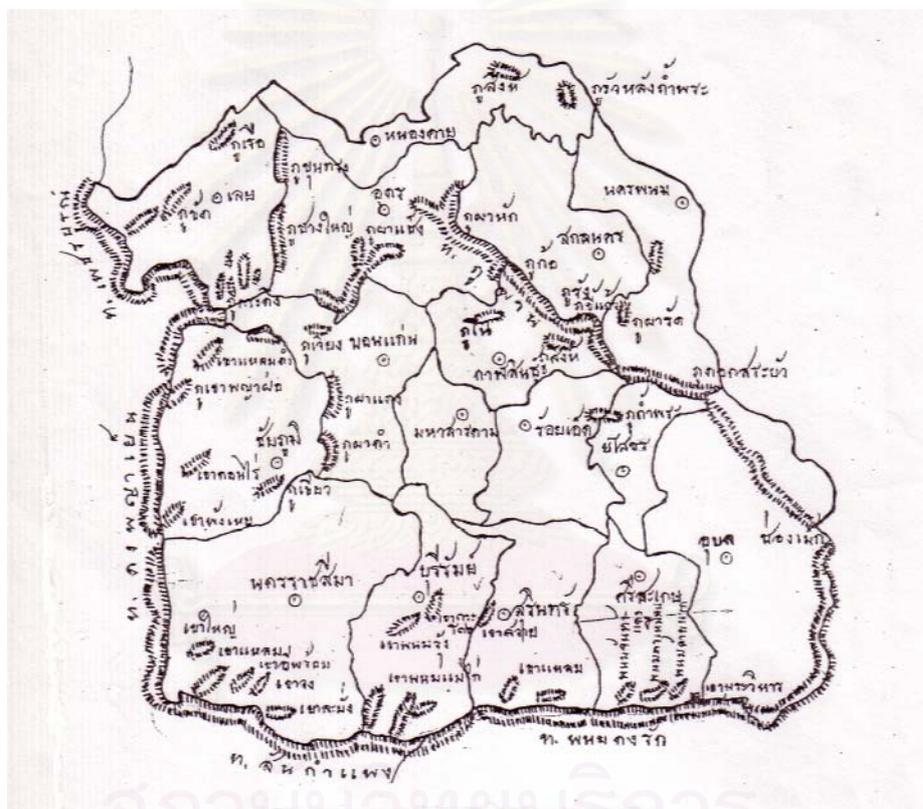
ภาพที่ 2

แผนที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือในช่วง พ.ศ. 2490-2519

ที่มา : ศรีศักร วัลลิโภดม, แอ่งอารยธรรมอีสาน (กรุงเทพฯ: มติชน, 2538), หน้า 4.

จากแผนที่ภาพที่ 1 และภาพที่ 2 แสดงให้เห็นว่าดินแดนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยเคยขยายไปถึงเขตฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง ได้แก่ เวียงจันทน์ หลวงพระบาง ของประเทศลาว และเสียมราฐ พระตะบอง และศรีโสภณ ของประเทศกัมพูชา แต่ด้วยเหตุการณ์วิกฤต ร.ศ. 112 (พ.ศ. 2445) ได้ส่งผลให้อาณาเขตของดินแดนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจำกัดอยู่เฉพาะฝั่งขวาของแม่น้ำโขงเท่านั้น

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือในช่วงที่ผู้วิจัยศึกษาประกอบด้วย 16 จังหวัด คือ กาฬสินธุ์ ขอนแก่น ชัยภูมิ นครพนม นครราชสีมา บุรีรัมย์ มหาสารคาม ชัยภูมิ ร้อยเอ็ด เลย ศรีสะเกษ สกลนคร สุรินทร์ หนองคาย อุตรธานี และอุบลราชธานี⁶

ภาพที่ 3

แผนที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือแสดง 16 จังหวัด

ที่มา : อภิศักดิ์ โสมอินทร์, ภูมิศาสตร์ภาคอีสาน (กรุงเทพฯ: พรศักดิ์แอนแอส โซซิเอท, 2525),
หน้า 37.

⁶ปัจจุบันภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้เพิ่มจังหวัดอีก 3 จังหวัด คือ มุกดาหาร หนองบัวลำภู และอำนาจเจริญ จึงมีรวมทั้งสิ้น 19 จังหวัด

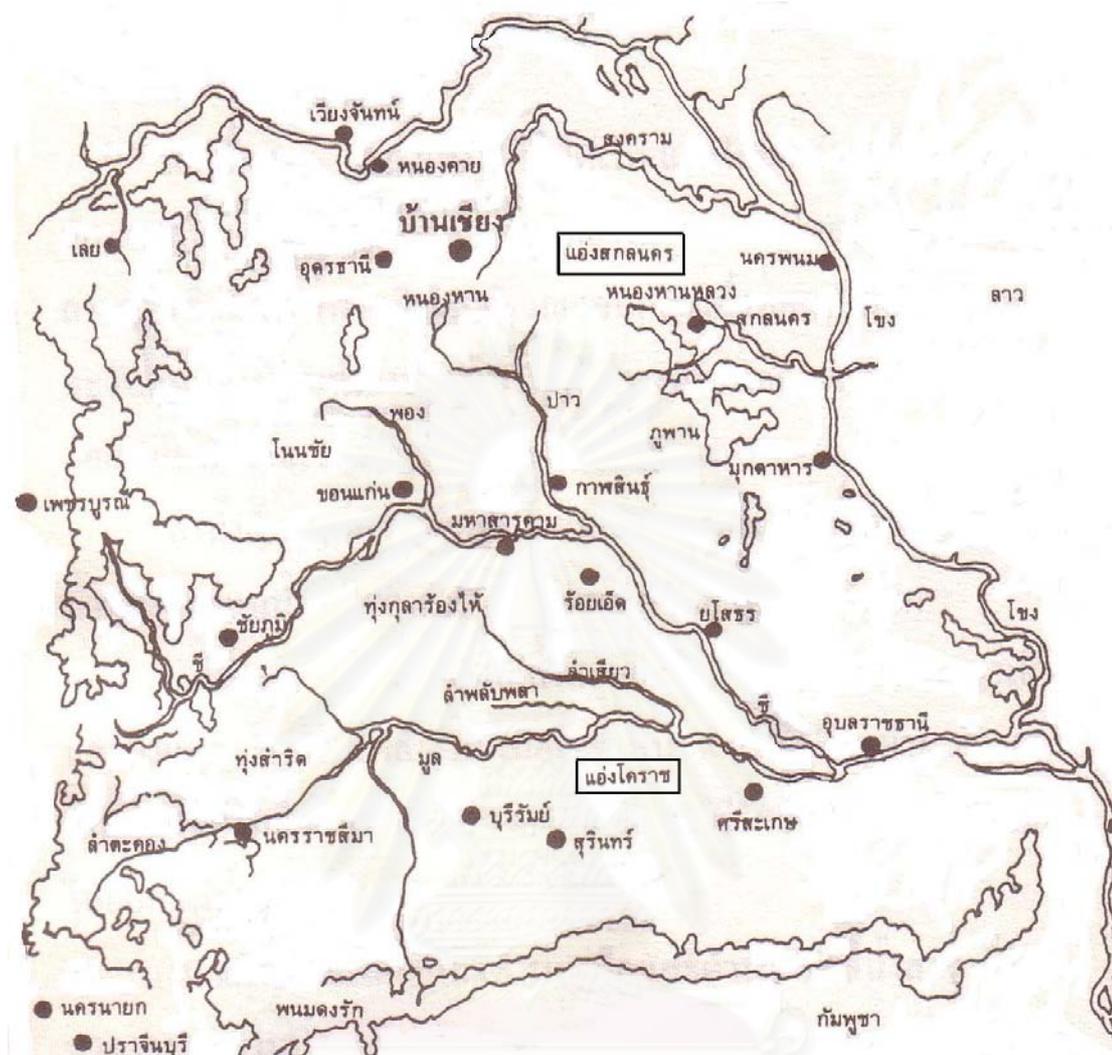
ขนาดพื้นที่ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีประมาณ 170,218 ตารางกิโลเมตร เท่ากับ 106.4 ล้านไร่ หรือประมาณร้อยละ 33.12 ของพื้นที่ของประเทศ นับว่าเป็นภาคที่มีพื้นที่ใหญ่ที่สุดของประเทศไทย

จากแผนที่ข้างต้นแสดงให้เห็นว่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีลักษณะทางกายภาพแบ่งแยกออกจากภาคอื่น ๆ อย่างชัดเจน และมักเรียกภาคนี้ว่า “ที่ราบสูงโคราช” หรือในอดีตเรียกว่า “หัวเมืองชั้นนอก” บริเวณทางตอนเหนือและทางตะวันออกของภาคมีลำน้ำโขงไหลลงมาจากทางเหนือกั้นดินแดนของภาคนี้แยกออกจากประเทศลาวและกัมพูชา ทางทิศตะวันตกของภาคมีเทือกเขาเพชรบูรณ์และดงพระยาเย็นเป็นขอบเขตแบ่งกั้นออกจากภาคเหนือและภาคกลางของไทย ทางตอนใต้มีเทือกเขาพนมดงรักซึ่งทอดยาวจากทางตะวันตกไปตะวันออกกั้นแยกภาคภาคตะวันออกเฉียงเหนือออกจากที่ราบต่ำทางด้านตะวันออกของกลุ่มน้ำเจ้าพระยาและที่ราบต่ำเขมร

ลักษณะภูมิประเทศประกอบไปด้วยเทือกเขาล้อมรอบ จึงทำให้เป็นเหมือนขอบแนวเด่นชัดเจน โดยหันหน้าด้านชันไปยังที่ราบภาคกลาง ส่วนทางใต้หันหน้าด้านชันไปทางที่ราบต่ำเขมร ที่ราบสูงที่ต้นตัวขึ้นมาทางทิศตะวันตกและลาดเอียงไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้บริเวณลุ่มแม่น้ำโขง ทำให้แม่น้ำสายสำคัญของภาคนี้ไหลจากทางตะวันตกสู่แม่น้ำโขงทางตะวันออก

สภาพโครงสร้างของแผ่นดินในภาคตะวันออกเฉียงเหนือประกอบด้วยดินทรายมีลักษณะเป็นแอ่งรูปกระทะและเนื้อที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบพื้นน้ำเก่าซึ่งแบ่งได้เป็น 2 ส่วน คือ แอ่งโคราช และแอ่งสกลนคร โดยมีเทือกเขาภูพานกั้นขวางอยู่ทางตอนกลางผ่านไปทางเหนือของภาค ดังปรากฏในแผนที่แสดงบริเวณแอ่งโคราชและแอ่งสกลนคร ดังนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 4

แผนที่แสดงบริเวณแ่งโคราชและแ่งสกลนคร

ที่มา : ปรับปรุงจาก ศรีศักร วัลลิโกดม, แ่งอารยธรรมอีสาน, หน้า 4.

แ่งโคราชมีพื้นที่ประมาณ 2 ใน 3 เป็นพื้นที่ราบกว้างขวาง คือ บริเวณทุ่งกุลาร้องไห้ ในเขตจังหวัดนครราชสีมา สุรินทร์ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ ร้อยเอ็ด มหาสารคาม และอุบลราชธานี ภายในแ่งนี้มีลำน้ำสำคัญ คือ ลำน้ำมูลและลำน้ำชี ลำน้ำสาขา คือ น้ำพอง น้ำป่าว ไหลลงสู่แม่น้ำโขงทางทิศตะวันออกของภาค

แอ่งสกลนครมีขนาดพื้นที่ประมาณ 1 ใน 3 เป็นพื้นราบที่ต่ำกว่าแอ่งโคราช มีลำน้ำสำคัญคือ แม่น้ำสงคราม ลำหลวง น้ำพุง ซึ่งไหลลงสู่แม่น้ำโขงเช่นกัน นอกจากลำน้ำต่าง ๆ แล้ว ภายในแอ่งสกลนครยังมีลำน้ำธรรมชาติที่ขังตลอดปี เช่น หนองหานในจังหวัดสกลนคร หนองญาติในจังหวัดนครพนม หนองกุมภวาปีในจังหวัดอุดรธานี

ดินฟ้าอากาศในภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยทั่วไปอากาศจะร้อนจัดในฤดูร้อน และหนาวจัดในฤดูหนาว สำหรับในฤดูฝนถ้าฝนตกมากน้ำก็จะท่วม ถ้าฝนตกน้อยก็เก็บน้ำไว้ไม่อยู่ เนื่องมาจากสภาพทางธรณีพื้นดินเป็นดินทราย⁷

ที่ตั้งและสภาพภูมิศาสตร์ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือดังกล่าว ในอดีตก่อนสร้างทางรถไฟเชื่อมต่อภูมิภาค พบว่าดินแดนนี้มีสภาพที่เป็นอิสระ ประชาชนทำมาหากินแบบพอยังชีพ และขึ้นอยู่กับเจ้าเมืองท้องถิ่นที่ปกครองตนเอง ต่อมามีการปฏิรูปการปกครองและการสร้างทางรถไฟในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้ส่งผลให้ภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้ถูกผนวกรวมเป็นดินแดนส่วนหนึ่งของรัฐไทย ใน พ.ศ.2465 พระยาราชนกุล อุปราชภาคอิสานได้เสนอรัฐบาลสยามให้คิดจัดการบำรุงทางน้ำ ทางบกในท้องที่ภาคอิสาน ดังนี้

ด้วยท้องที่ภาคอิสานเท่าที่ข้าพเจ้าได้ไปเห็นและได้เคยสังเกตมาแล้ว ความต้องการที่เป็นหลักสำคัญมีอยู่ใน 2 ประการคือ น้ำอย่าง 1 ทางอย่าง 1 ถ้าจัดบำรุงใน 2 อย่างนี้ให้ดีขึ้นได้เพียงไรก็จะนำมาซึ่งความเจริญมีการเพาะปลูกและการผสมสัตว์เป็นต้นยิ่งขึ้นเพียงนั้น

1. ในเรื่องน้ำ นอกจากที่อุบลแล้วนับว่ากันดารมาก แม้ขุดบ่อก็ไม่ใคร่ได้น้ำหรือได้น้ำที่ไม่บริสุทธิ์มีรสเค็มกร่อยเสียเป็นพื้น จักต้องคิดปิดทำนบกั้นน้ำในที่ลุ่มลาดห้วยหนองคลองเขินให้ขังน้ำไว้ใช้ได้ตลอดปี ยิ่งได้มากแห่งเพียงไรก็ยังเป็นการดี ผู้คนพลเมืองที่ตั้งอยู่อัดแอกันห่อหุ้มละมาก ๆ จะได้ขยายกระจายกันออกไปตั้งภูมิลำเนาตามแหล่งที่มีน้ำจะได้โค่นสร้างทำที่ป่าให้กลับเป็นที่ ๆ มีประโยชน์ขึ้น เคยมีเสียงกล่าวกันว่า พวกลาว ๆ ซอบอยู่กันเป็นกลุ่มใหญ่ ๆ จนที่ใกล้ ๆ บ้านกันพอจะทำนาได้หมดไม่พอแก่คน จึงต้องพากันลงมารับจ้างทำนาและทำทางรถไฟ

⁷ ปริมาณของน้ำฝนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยเฉลี่ยทั้งภาคมีปริมาณ 1,251 - 1,500 มิลลิเมตร ซึ่งก็ไม่ได้แตกต่างจากภาคอื่น ๆ ของประเทศมากนัก โปรดดูรายละเอียดใน Hans Platenius, **The North-East of Thailand: Its Problems and Potentialities** (Bangkok: National Economic Development Board, 1963).

ทางเมืองได้ การที่ผู้คนมั่วนุ่มกันอยู่เป็นกลุ่มใหญ่นั้น ก็ด้วยอาศัยนำหนองหรือ
ลำน้ำด่วนซึ่งเรียกว่าตะกุด คงเป็นอันว่าเกี่ยวข้องกับความกันดารน้ำนั่นเอง ไม่ใช่
เพราะเหตุอื่น ท้องที่ภาคนี้มีสายน้ำสำคัญอยู่ 5 สาย มีน้ำเดินตลอดปี และนอกจาก
ลำน้ำมูลแล้วเป็นลำน้ำที่ไม่แน่นอนคือ ขึ้นเร็วลงเร็ว จึงไม่เหมาะแก่การใช้เรือ
ควรคิดทำท่อบินและซิเมนต์ปิดกัน เมื่อน้ำสูงกว่าระดับท่อบินแล้วให้ไหลข้าม
ได้แล้วคิดขุดลำเหมืองปิดกัน เมื่อน้ำสูงกว่าระดับท่อบินแล้วให้ไหลข้ามได้แล้วคิด
ขุดลำเหมืองออกไปทั้ง 2 ฝั่ง ผ่านชายโคกและที่ราบ ลำน้ำอื่นนอกจาก 5 สายนี้
ยังมีอีกหลายสาย แต่มีน้ำเฉพาะฤดูฝน ควรคิดปิดท่อบินน้ำไว้ให้ราษฎรอาศัยได้
เหมือนกัน

2. เรื่องทาง การบำรุงทางหลวงของมณฑล เพียงแต่ตัดไม้ที่กีดขวางพลอด
ท้องเกวียนได้แล้วเป็นไปไหนไปได้ และเพื่อเพิ่มความสะดวกให้ยิ่งขึ้นควรทำสะพาน
ข้ามห้วยและลำน้ำให้เท่านั้นก็เป็นการเพียงพอ

ส่วนทางหลวงสำหรับแผ่นดิน ควรถือเอาทางรถไฟที่เดียว การทำถนนเดินรถ
ประเภทอื่นต้องเปลืองแรงเปลืองเงินในการรักษาไม่ได้ประโยชน์คุ้ม สำหรับมณฑล
อุดรและมณฑลร้อยเอ็ดซึ่งยังไม่มีทางรถไฟนั้น จะปล่อยให้การคมนาคมไม่สะดวก
อยู่อย่างทุกวันนี้ก็ไม่ควร เมื่อคิดบำรุงทางน้ำขยายการเพาะปลูกให้เจริญขึ้นแล้ว ก็
ต้องคิดถึงเรื่องการส่งสินค้า คือทางรถไฟประกอบไปพร้อมกันด้วย จึงจะดีเมื่อ
รัฐบาลยังไม่พร้อมที่จะทำรถไฟไปอุดรและร้อยเอ็ดในบัดนี้แล้ว ก็ควรจะทำทางหลวง
ของแผ่นดินใช้เดินรถอื่น ๆ ไปก่อนชั่วคราว ภายหลังรัฐบาลพร้อมที่จะทำรถไฟ
เมื่อใดก็ทอดรางเดินรถในทางหลวงแผ่นดินนั่นเอง จะทุ่มเงินค่าถมทางเข้าได้เป็น
จำนวนตั้งหลายแสนบาททางหลวงของแผ่นดินเช่นว่านี้ ควรจะทำตามแนวทาง
ให้เป็นความพอใจของกรมรถไฟเสียทีเดียว จะได้ไม่ต้องชักย้ายเปลี่ยนแปลงภายหลัง⁸

⁸ สจข. กร.6 ม/14 เรื่องรายงานอุปราชภาคอีสานคิดจัดการบำรุงทางน้ำ,ทางบกในท้องที่ภาคอีสาน
พ.ศ.2465.

รายงานของพระยาราชนกุล อุปราชภาคอิสานข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือในขณะนั้นมีสภาพกั้นคาน้ำและดินเค็ม* กอปรกับจำนวนประชากรที่ขยายเพิ่มขึ้น รัฐบาลสยามพิจารณาเห็นถึงความจำเป็นในการบำรุงภาคตะวันออกเฉียงเหนือให้มีความเจริญเพื่อรองรับการเพิ่มของประชากร การค้า การเพาะปลูกที่ขยายตัวเพิ่มขึ้น ด้วยการให้มีการทำท่อน้ำ การบำรุงทางเกวียน ทางหลวง แต่ด้วยข้อจำกัดของงบประมาณจึงมีนโยบายเพียงปรับปรุงทางเกวียนเพื่อรองรับการสร้างทางรถไฟเมื่อมีงบประมาณที่จะดำเนินการได้

รีจินัลด์ เลอ เมย์ (Reginald Le May) ชาวอังกฤษ ที่ปรึกษากระทรวงพาณิชย์และการคมนาคม ได้ทำการสำรวจชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือในพ.ศ.2472 และได้ทำรายงานการสำรวจเสนอต่อกระทรวงพาณิชย์และการคมนาคมว่า ประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือดำรงชีพตามวิถีเกษตรกรรมแบบพึ่งพาธรรมชาติและหาของป่า ปลูกข้าวและเลี้ยงสัตว์ และผลจากการขยายเส้นทางรถไฟและปรับปรุงถนนซึ่งเป็นทางเกวียนให้ดีขึ้น ได้ส่งผลต่อการขยายตัวทางการค้าและการเพาะปลูกพืชและการค้าสัตว์ เช่น โค กระบือ สุกร กับรัฐบาลกรุงเทพฯมากขึ้น⁹ อย่างไรก็ตามความต้องการพัฒนาเส้นทางคมนาคมโดยเฉพาะถนนและทางเกวียนเชื่อมต่อภายในภูมิภาคก็ยังคงเป็นปัญหาและปัจจัยพื้นฐานที่รัฐบาลไทยควรลงทุนพัฒนาเพิ่มขึ้นเพื่อสนองต่อความเจริญและรายได้ของประชาชนและรัฐบาลที่ต้องการเพิ่มขึ้น¹⁰

ต่อมาใน พ.ศ. 2473 คาร์ล ซี ซิมเมอร์แมน (Carle C. Zimmerman) ชาวอเมริกัน ได้เข้ามาสำรวจสภาพเศรษฐกิจชนบทประเทศไทยอย่างเป็นทางการครั้งแรก ตามคำเชิญของรัฐบาลสยามในรัชกาลที่ 7 คาร์ล ซี ซิมเมอร์แมน ได้บรรยายสภาพปัญหาและปัจจัยของภาคตะวันออกเฉียงเหนือเสนอต่อรัฐบาลไทยในการพัฒนาปรับปรุงดังนี้¹¹

* แม้ว่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะมีดินเค็ม แต่ดินเค็มนี้กลับเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญในการพัฒนาอุตสาหกรรมเคมีในประเทศไทย หลังปี พ.ศ.2520 เป็นต้นมา

⁹Reginald Le May, *The Economic conditions of Northeastern Siam*, p.1.

¹⁰ Ibid., pp.1-5.

¹¹ คาร์ล ซี ซิมเมอร์แมน (Carle C. Zimmerman), *การสำรวจเศรษฐกิจในชนบทสยาม*, แปลโดยนายชิม วีระไวทยะ, เอกสารทางวิชาการ หมายเลข 2/013 (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2525), หน้า 165-166.

1. บางตอนของภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีพลเมืองน้อย เมื่อคิดเทียบกับเนื้อที่
2. พลเมืองเอาใจใส่ในเรื่องสุขภาพน้อย โอกาสแพร่หลายของโรคในภาคนี้มี คุชทูระโรค พยาธิในกระเพาะอาหาร และไข้จับสั่น
3. การขาดน้ำรับประทาน และอาหารเป็นเหตุให้เกิดโรคติดต่อได้ง่าย อัตราตายสูง
4. นอกจากจังหวัดที่มีรถไฟผ่านไป และมีการคมนาคมติดต่อกัน โดยทางน้ำ (จังหวัดร้อยเอ็ด - อุบลราชธานี) ภาคนี้ส่วนใหญ่ยังขาดการคมนาคม ในระหว่าง ฤดูฝนเรือเดินได้ในลำน้ำ จากจังหวัดอุบลราชธานีจนถึงจังหวัดขอนแก่น
5. นอกจากข้าว ราษฎรไม่ได้บำรุงการเพาะปลูกประเภทอื่นๆ แม้ว่าพื้นที่ส่วนมาก ไม่เหมาะแก่การปลูกข้าว
6. ภาคนี้เหมาะแก่การปลูกพืชซึ่งชอบขึ้นในที่แห้ง เช่น ฝ้าย ยาสูบ ถั่วลิสง และ หนุ่ยที่ใช้เป็นอาหารสัตว์ การปลูกพืชเหล่านี้ยังไม่ได้บำรุงกันเลย การเลี้ยงไหม แพร่หลายมากกว่าในเวลาอื่น
7. ในพื้นที่ซึ่งอยู่ใกล้แม่น้ำโขงยังขาดทำนบและดินเพื่อป้องกันไม่ให้น้ำในแม่น้ำ โขงไหลบ่าเข้าทุ่งนาอย่างรวดเร็ว ในขณะนี้น้ำในแม่น้ำอยู่ในระดับสูง บางแห่ง ควรบำรุงและรักษาหนองน้ำให้ดี เพื่อใช้ในการรักษาปลาในเวลาที่มีน้ำน้อย การสร้างเขื่อนทดน้ำและประตูน้ำจะช่วยขยายเนื้อที่สำหรับปลูกข้าวให้กว้างขวาง ออกไปอีก
8. เจ้าหน้าที่ยังไม่ได้วางระเบียบในการเปรียบเทียบข้อพิพาทในเรื่องหนองและ ทุ่งสาธารณะ ข้อพิพาทในเรื่องหนองมักเกิดขึ้นในระหว่างชาวชนบทในท้องที่ บางแห่งอยู่เสมอ บางคราวการเปรียบเทียบของผู้ซึ่งขาดไม่ยุติธรรมแก่หมู่ราษฎร ที่เป็นบุคคลเรียบร้อยไม่เกะกะ

การนำเสนอปัญหาและปัจจัยพื้นฐานของทั้ง ริจินัลด์ เลอ เมย์ และ คาร์ล ซี ซิมเมอร์แมน ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นการปรับปรุงพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือของรัฐบาลไทยซึ่งยังไม่สามารถ ลงทุนพัฒนาได้มากขึ้นไปกว่าการสร้างเส้นทางรถไฟเชื่อมต่อ เพราะสภาพเศรษฐกิจและรายได้ของ รัฐบาลไทยในขณะนั้นอยู่ในภาวะตกต่ำทั่วโลกภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 และปัญหาการใช้จ่ายเงิน เกินดุลในสมัยรัชกาลที่ 6 สืบเนื่องมาจนถึงรัชกาลที่ 7 ทั้งนี้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรง ตระหนักถึงปัญหาดังกล่าวนี้ จึงทรงปรึกษากับที่ปรึกษาชาวต่างชาติในการสำรวจเศรษฐกิจชนบท สยามในทุก ๆ ภาค เพื่อวางแผนและปรับปรุงพัฒนาภูมิภาคต่าง ๆ ให้มีศักยภาพที่จะเพิ่มรายได้ให้กับ รัฐบาลเพิ่มขึ้น สำหรับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คาร์ล ซี ซิมเมอร์แมน ได้รายงานว่

ในรายงานนี้ ไม่จำเป็นต้องกล่าวซ้ำอีกว่านิสสัยและความขยันในโรงงานของ
 ชาวชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและความหวังในความเจริญทางเศรษฐกิจ
 นั้นจะได้รับการทำนุบำรุง ถ้ารัฐบาลให้ทำการสำรวจเรื่องต่าง ๆ โดยเฉพาะแล้ว
 วิธีบำรุงจะไม่เปลืองเงินทองของรัฐบาลมากมายเลย แม้ว่ารัฐบาลต้องลงทุนบ้าง
 เล็กน้อยเงินที่ลงทุนไปนั้นจะได้กลับคืนโดยไม่ช้า โดยวิธีการเก็บภาษีอากรหลาย
 ประเภทจากชาวชนบท¹²

คาร์ล ซี ซิมเมอร์แมน ได้กล่าวถึงปัญหาและปัจจัยสำคัญเรื่องหนึ่งที่เป็นผลมาจากที่ตั้งและ
 ภูมิศาสตร์ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือคือปัญหาแม่น้ำโขง¹³ แม่น้ำโขงเป็นแม่น้ำที่กว้างและลึกมาก
 การสร้างเขื่อนทดน้ำขนาดใหญ่ย่อมเปลืองเงินทองมากมายและรัฐบาลไม่สามารถจะทำการก่อสร้าง
 ในขณะนี้ได้ นอกจากนี้แม่น้ำโขงยังเป็นเขตแดนระหว่างประเทศสยามและญวน แม่น้ำโขงไหลผ่าน
 ที่ราบ พื้นที่ทางฝั่งตะวันตกเป็นที่ลุ่มและมีน้ำขังอยู่มากในฤดูฝน แต่ในฤดูแล้งแห้งตลอดฤดู ใน
 เวลาที่ราษฎรไม่ใช้ที่ลุ่มปลูกข้าว เพราะเหตุว่าในขณะที่น้ำในแม่น้ำโขงอยู่ในระดับสูง น้ำนั้นจะ
 ไหลไปตามทางน้ำทุกสายเข้านา กำลังแรงของน้ำที่พัฒมานั้นจะทำลายดินข้าวซึ่งกำลังตั้งเนื้อตั้งตัวหมด
 ในเวลาที่แม่น้ำโขงลด น้ำที่ยังอยู่ในที่ลุ่มทางฝั่งตะวันตกจะไหลลงสู่แม่น้ำโขงอย่างรวดเร็ว เนื่องด้วย
 แม่น้ำลึกกว่า โดยเหตุนี้บางแห่งจึงไม่มีน้ำเพียงพอสำหรับหล่อเลี้ยงต้นข้าวจนใกล้เวลาเก็บเกี่ยว
 ปลาที่ขังอยู่ในที่ลุ่มก็จะว่ายลงแม่น้ำโขงหมด

คาร์ล ซี ซิมเมอร์แมน ได้เสนอแนวทางแก้ไขว่า การสร้างเขื่อนทดน้ำอย่างถาวรในท้องที่
 ต่าง ๆ เพื่อเก็บน้ำไว้ใช้ในฤดูทำนา ตลอดจนการรักษาจะต้องมีเงินทองมากมาย เพราะฉะนั้นใน
 ขณะนี้รัฐบาลยังไม่ควรดำริเรื่องนี้ ในขั้นต้นควรแนะนำให้ราษฎรในจังหวัดต่าง ๆ ซึ่งตั้งอยู่ใกล้แม่น้ำ
 โขงช่วยกันทำการชลประทานเองตามโครงการซึ่งนายช่างชลประทานของรัฐบาลเป็นผู้คิดขึ้น โดย
 การสร้างประตูน้ำซึ่งทำด้วยไม้ที่แข็งแรง (ส่วนฐานนั้นใช้ก่อด้วยคอนกรีต) ไม่เป็นการเปลืองเงิน
 ทอง แต่จะต้องพึ่งแรงงานของราษฎรที่อาศัยอยู่ในตำบลนั้น ๆ เป็นส่วนใหญ่ การงานต่าง ๆ
 ราษฎรควรปฏิบัติตามข้อแนะนำของนายช่างและอาศัยเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองเป็นผู้ควบคุม เมื่อการ
 สร้างประตูน้ำเสร็จแล้วก็ควรฝึกหัดในราษฎรบังคับน้ำเอง ก่อนที่จะสร้างประตูน้ำและทำนบขึ้นควร
 ส่งนายช่างไปสำรวจท้องที่ต่าง ๆ อย่างละเอียดเสียก่อนและกินหาระดับน้ำตลอดปี

¹² คาร์ล ซี ซิมเมอร์แมน (Carle C. Zimmerman), การสำรวจเศรษฐกิจในชนบทสยาม, หน้า 171.

¹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 169-170.

ถ้าการชลประทานในเขตนี้เป็นผลสำเร็จ ผลข้าวที่ได้จากการเพาะปลูกจะทวีมากขึ้น เพราะขยายเนื้อที่ทำการเพาะปลูกออกไปได้อีกและมีน้ำหล่อเลี้ยงต้นข้าวพอ ปลาในหนองต่าง ๆ ก็จะมีมากขึ้น ถ้าภาคนี้มีข้าวเหลือ คงส่งไปจำหน่ายในจังหวัดต่าง ๆ ที่อยู่ไกลจากแม่น้ำโขงหรือในเขตขุดเหมืองแร่(ในเขตฝรั่งเศส) ถ้ารัฐบาลสร้างทางรถไฟและถนนขึ้น สินค้าข้าวจะลงมาถึงตลาดกรุงเทพฯ เหมือนกัน เพราะเหตุว่าถ้ามีจำนวนพลเมืองที่ทวีขึ้นย่อมจำเป็นจะต้องใช้อาหารมากขึ้น

จากข้อเสนอของคาร์ล ซี ชิมเมอร์แมน นั้นปรากฏว่ารัฐบาลไทยได้ดำเนินการสร้างทางรถไฟขยายต่อไปจนถึงจังหวัดอุบลราชธานี ในพ.ศ.2473 และจังหวัดขอนแก่นใน พ.ศ. 2476 ส่วนการชลประทานนั้นไม่ปรากฏหลักฐานว่ามีการดำเนินการต่อ จนกระทั่งได้มีการริเริ่มโครงการใน พ.ศ.2482 โดยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม แต่ก็ดำเนินการเพียงอ่างเก็บน้ำเล็ก ๆ และหยุดดำเนินการในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 จนถึง พ.ศ.2494 รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามได้กลับมาเริ่มดำเนินการอีกครั้ง คราวนี้ได้ขยายการสร้างอ่างเก็บน้ำทั่วทุกจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดละ 1-2 แห่ง

เจมส์ เอ็ม แอนดรูส์ (James M. Andrews)¹⁴ ชาวอเมริกัน ได้เสนอให้รัฐบาลไทยสร้างทางรถไฟในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อีก 2 สาย คือ สายระหว่างขอนแก่นกับอุดรธานี และสายระหว่างอุดรธานีกับหนองคายเท่านั้นก็พอแล้ว¹⁵ เจมส์ เอ็ม แอนดรูส์ เสนอว่ารัฐบาลควรหันมาบำรุงสร้างถนน โดยได้กล่าวเหตุผลว่า

มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมิดถนนที่ดีสำหรับให้รถยนต์เดินได้ ทุกฤดูกาลตลอดปี นโยบายที่ดีกันมิให้ทางคมนาคมอื่น ๆ มาแย่งรถไฟนั้น ถึงเวลาแล้วที่ควรล้มเลิกเสีย และควรคิดให้ไกลไปโดยถือเสียว่าความเจริญของรถไฟนั้นมีเพียงพอแล้ว และการค้าขายบางประเภทซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับความเจริญแห่งภคกิจนั้น รถไฟไม่สามารถจะจัดการให้สมปรารถนาได้ และโดยเหตุว่าทั้งรถไฟหรือถนนนั้นเป็นสมบัติของรัฐบาล ฉะนั้นจึงไม่เป็นอะไรนักหนาหากว่ารัฐบาลจะมีรายได้จากการขนส่งโดยตรง หรือโดยทางอ้อมจากถนนหนทาง¹⁶

¹⁴ เจมส์ เอ็ม แอนดรูส์, รายงานการสำรวจโลกกิจตามชนบทสยาม ครั้งที่ 2 พ.ศ.2477 (พระนคร: โรงพิมพ์กรมแผนที่, 2480), หน้า 523.

¹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 523-524.

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 525.

เยมส์ เอ็ม แอนดรูส์ ได้อธิบายต่อว่า ความเคยเห็นมามากในภาคอื่น ๆ ของโลกแสดงให้เห็นว่ารถไฟซึ่งเคยเป็นทางทำการขนส่งสำคัญที่สุดนั้น บัดนี้ฐานะกำลังด้อยลงแล้วและไม่มีนโยบายอันใดในการผดุงฐานะของรถไฟที่จะป้องกันมิให้รถยนต์บรรทุกแย่งสินค้าส่วนหนึ่งซึ่งแต่เดิมเป็นของรถไฟ การลงทุนสร้างทางรถไฟต่อไปนั้นดูท่าทางจะเป็นการลงทุนที่ไม่ดี, การลงทุนทำถนนหนทางนั้นจำเป็นนี่กระไร ถ้าจะเปิดโอกาสให้โอกาสในตำบลต่าง ๆ ตามชนบทของสยามมีความก้าวหน้า...ยังหวังว่าจะริบเร่งสร้างถนนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือให้เร็วที่สุดเท่าที่จะเร็วได้ในภาคนี้แหละที่ได้รับความเดือดร้อนมากที่สุดเพราะขาดทางคมนาคม¹⁷

ข้อเสนอและความเห็นของ เยมส์ เอ็ม แอนดรูส์ดังกล่าวข้างต้นได้สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาและปัจจัยสำคัญของการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นั่นคือ การคมนาคม โดยเฉพาะการสร้างถนนซึ่งจะทำให้สามารถขยายตัวทางการค้าในภาคต่อไปได้

กล่าวโดยสรุป แม้ว่าที่ตั้งและสภาพภูมิศาสตร์ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือทำให้ภาคตะวันออกเฉียงเหนือแห้งแล้งในฤดูแล้งและน้ำท่วมในฤดูฝนซึ่งเป็นปัญหาต่อการประกอบกิจกรรม แต่รัฐบาลกลับเห็นว่าการคมนาคมเพื่อเชื่อมโยงภาคตะวันออกเฉียงเหนือกับรัฐบาลที่กรุงเทพฯ เป็นเรื่องจำเป็นเร่งด่วนที่รัฐบาลต้องพัฒนาด้วยเหตุผลทางการปกครองและรายได้ของรัฐบาลส่วนกลางที่กรุงเทพฯ ส่วนระบบการชลประทาน รัฐบาลได้เริ่มนโยบายพัฒนาอย่างค่อยเป็นค่อยไป และล่าช้ากว่าภาคอื่น ๆ ได้แก่ ภาคเหนือและภาคกลางซึ่งมีแหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์กว่า

2.2.2 จำนวนประชากร

ปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่ นโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือ การเพิ่มจำนวนประชากรที่สูงกว่าภาคอื่น ๆ ทั้งประเทศ ริจินัลด์ เลอ เมย์¹⁸ ได้นำเสนอข้อมูลของกระทรวงมหาดไทยที่ได้ทำการสำรวจประชากรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือในพ.ศ.2472 ในมณฑลนครราชสีมาจำนวนประชากรประมาณ 2,822,710 คน และในมณฑลอุดรมีจำนวนประชากรประมาณ 1,064,565 คน รวมจำนวนประชากรทั้งภาค 3,887,275 คน เมื่อเทียบกับจำนวนประชากรในพ.ศ.2462 พบว่าจำนวนประชากรได้เพิ่มขึ้นถึง 795,158 คน คิดเป็นเปอร์เซ็นต์ที่เพิ่มขึ้นได้ถึง 33.78 เปอร์เซ็นต์ของจำนวนประชากรสยามทั้งประเทศ จังหวัดที่มีประชากรเพิ่มสูงสุดเรียงตามลำดับได้แก่ จังหวัดอุบลราชธานี 121,464 คน จังหวัดนครราชสีมา 98,869 คน จังหวัดขอนแก่น 91,828 คน และจังหวัดร้อยเอ็ด 82,321 คน เมื่อคิดค่าเฉลี่ยการเพิ่มจำนวนประชากรใน 10 ปีเมื่อเทียบกับพ.ศ.2462 พบว่า

¹⁷เยมส์ เอ็ม แอนดรูส์ , รายงานการสำรวจโอกาสตามชนบทสยาม ครั้งที่ 2 พ.ศ.2477.

¹⁸Reginald Le May, *The Economic conditions of Northeastern Siam*, pp.3-4.

ได้เพิ่มขึ้นถึง 25.72 เปอร์เซ็นต์ ในขณะที่อัตราการเพิ่มประชากรของทั้งประเทศเพิ่มเพียง 24.96 เปอร์เซ็นต์ การเพิ่มจำนวนประชากรดังกล่าวนี้เป็นผลมาจากการขยายตัวของเส้นทางรถไฟและการค้าที่ขยายตัวเพิ่มขึ้นอันเป็นปัจจัยให้มีการอพยพประชากรจากภาคอื่นๆ และชาวจีนโพ้นทะเลเข้ามาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ริจินัลด์ เลอ เมย์ กล่าวว่า การเพิ่มจำนวนประชากรดังกล่าว น่าจะเป็นเงื่อนไขสำคัญที่รัฐบาลควรขยายการพัฒนาภูมิภาคในด้านถนนเชื่อมต่อจังหวัดและทางรถไฟในอนาคต ทั้งนี้เพื่อที่จะให้มีการอพยพประชากรในภูมิภาคเพื่อประโยชน์ในการขยายตัวในทางการค้าให้เจริญเติบโตมากขึ้น¹⁹ อันเป็นการรองรับกับจำนวนประชากรที่เพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว

อัตราการเพิ่มของประชากรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ดังจะพบว่าใน พ.ศ. 2490 อัตราการกระจายตัวของประชากรสูงถึงร้อยละ 35.6 ซึ่งนับว่าสูงสุดในระดับประเทศ ดังปรากฏในตารางที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 1 การกระจายตัวของประชากรเป็นรายภาค พ.ศ. 2480, 2490.

ปี	ทั้งประเทศ	ภาคกลาง (ไม่รวมกทม.)	กรุงเทพฯ	ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	ภาคเหนือ	ภาคใต้
จำนวนประชากร						
2480 ⁽¹⁾	14,464,105	3,556,390	890,453	4,952,292	3,223,234	1,841,736
2490 ⁽¹⁾	17,442,689	4,250,016	1,178,881	6,210,281*	3,642,711	2,160,800
อัตราส่วน						
2480	100	24.6	6.2	34.2	22.3	12.7
2490	100	24.4	6.7	35.6*	20.5	12.4

ที่มา : สถิติพยากรณ์รายปี กรมประมวลสถิติพยากรณ์ กรมเลขาธิการรัฐมนตรี

เมื่อเปรียบเทียบการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือกับภาคอื่น ๆ แล้ว พบว่าในแต่ละปีภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะมีจำนวนประชากรมากกว่าทุกภาค คือ มีจำนวนถึง 1 ใน 3 ของประชากรทั้งประเทศ อัตราการเพิ่มขึ้นสูงสุดใน พ.ศ. 2490 นั้น เป็นผลมาจากการขยายเส้นทางรถไฟ ถนน ที่เชื่อมต่อระหว่างภาคมากขึ้น ทำให้ประชากรภาคต่าง ๆ อพยพเข้าภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพื่อตั้งหลักแหล่ง ขยายที่ทำกรเกษตรและการค้าขายสะดวกขึ้น นอกจากนี้ยังเป็นผลมา

¹⁹ Reginald Le May, *The Economic conditions of Northeastern Siam*, p.4.

จากนโยบายการพัฒนาสาธารณสุขและอนามัย คือการสร้างโรงพยาบาลประจำจังหวัดทุกจังหวัด²⁰ การเพิ่มจำนวนประชากรจำนวนมากและการมีประชากรในภาคถึง 1 ใน 3 ของประเทศ ได้กลายเป็นปัญหาเมื่อสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้นำเสนอปัญหาต่อสภาผู้แทนราษฎรเรียกร้องให้รัฐบาลสนใจปัญหาการเพิ่มจำนวนประชากร โดยให้รัฐบาลพิจารณางบประมาณพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังกรณีเหตุการณ์วันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ. 2493 นายเลียง ไชยกาล ได้เรียกประชุมสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อขอร้องให้ยื่นข้อเสนอขอเงินยี่สิบล้านบาทเป็นอย่างน้อยที่สุดเพื่อการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือทั้งหมดจึงได้ก่อตั้งเป็น “ค่ายอีสาน” ในสภา เพื่อพิจารณาบัญชีการเงินทั้งหมดที่เกี่ยวกับการจัดสรรเพื่อการพัฒนา สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 30 คน ได้ร่วมกันร่างและลงนามบันทึกแล้วยื่นเสนอต่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม เรียกร้องส่วนแบ่งจากเงินทุนพัฒนาที่ควรจะให้แก่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จอมพล ป. พิบูลสงครามได้รับบันทึกด้วยอาการสงบและสัญญาว่าจะจัดสรรเงิน 20 ล้านบาทสำหรับการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ²¹

กล่าวโดยสรุป การเพิ่มปริมาณของจำนวนประชากรเป็นทั้งปัญหาและปัจจัยในการกำหนดนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเฉพาะการพัฒนาทางด้านการคมนาคมเป็นหลัก

2.2.3 เศรษฐกิจ

คาร์ล ซี ซิมเมอร์แมน ได้กล่าวถึงสภาพของภาคตะวันออกเฉียงเหนือในการสำรวจเศรษฐกิจในชนบทสยามเมื่อ พ.ศ. 2473 ว่า “ในเวลานี้ภาคนี้เป็นภาคที่มีการเศรษฐกิจในขั้นพอเลี้ยงปากเลี้ยงท้องในทางกลไกกรรมเป็นส่วนใหญ่ แต่กำลังจะเปลี่ยนสภาพเป็นเศรษฐกิจในขั้นการค้า”²²

อย่างไรก็ตามสภาพเศรษฐกิจของภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการขยายตัวจากระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพมาสู่ระบบเศรษฐกิจการค้าแล้วนับตั้งแต่มีการปรับปรุงเส้นทางรถไฟในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา ชุมพล แนวจำปา²³ ได้อธิบายว่า ก่อนการสร้างทางรถไฟมาถึงภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีสินค้าจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือส่งเข้ากรุงเทพฯ ปีละประมาณ

²⁰ กรมศิลปากร, บันทึกผลงานของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ระหว่างพ.ศ.2491-2499 (กรุงเทพฯ: ศิวพร, 2500), หน้า 232-236. (พิมพ์เนื่องในโอกาสจิตสมัยคล้ายวันเกิดครบ 5 รอบของ ฯพณฯ จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี, 14 กรกฎาคม 2500)

²¹ ทักซ์ เฉลิมเกียรติ, การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ, หน้า 95.

²² คาร์ล ซี ซิมเมอร์แมน (Carle C. Zimmerman), การสำรวจเศรษฐกิจในชนบทสยาม, หน้า 165.

²³ ชุมพล แนวจำปา, “การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจบริเวณลุ่มแม่น้ำมูลตอนบน พ.ศ. 2443-2468,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528), หน้า 131, 161.

2,400 ตัน ปรากฏว่าเมื่อมีทางรถไฟมาถึงนครราชสีมา ปริมาณสินค้าได้เพิ่มขึ้นประมาณ 8 เท่าใน พ.ศ. 2444 และ 30 เท่าใน พ.ศ. 2461 ดังรายละเอียดในตารางที่ 2 ดังนี้

ตารางที่ 2 นำหนักสินค้าที่ได้รับและส่งออกจากบริเวณลุ่มน้ำมูลโดยขบวนรถไฟ พ.ศ. 2444-2461

รายการ สินค้า	ก่อนมีทาง รถไฟ	2444	2445	2446	2448	2461
ส่งออก	2,400	18,872	28,936	27,994	28,580	73,937
รับเข้า	-----	3,692	4,275	5,548	9,075	17,372

ที่มา : ปรับปรุงจาก ชุมพล แนวจำปา, “การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจบริเวณลุ่มแม่น้ำมูลตอนบน พ.ศ. 2443-2468,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528), หน้า 131, 161.

นอกจากนี้ในช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองพ.ศ. 2475 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความชัดเจนในการขยายตัวจากระบบการผลิตแบบยังชีพมาสู่การค้าจากภายนอกมากขึ้น ดังปรากฏในหลักฐานที่พระยาสารคามคณาภิบาลเสนอโครงการตั้งโรงงานชักเส้นด้ายในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้สะท้อนให้เห็นถึงการคลี่คลายการผลิตแบบยังชีพดั้งเดิมในการทำหัตถกรรมพื้นบ้านไปสู่การบริโภคสินค้าที่ผลิตจากภายนอกส่งผลให้ลดการผลิตลง ดังจะเห็นได้จากการทอผ้าฝ้าย ดังนี้

กล่าวเฉพาะเครื่องนุ่งห่ม เดียวนี้ทางอีสานใช้ผ้าต่างประเทศ
เสียโดยมาก และถึงแม้จะมีการทอผ้าใซ้อยู่บ้าง ส่วนมากใช้ด้ายที่
ชักจากต่างประเทศ ที่จะปลูกฝ้ายแล้วชักเส้นด้ายทอผ้าเองมีน้อย²⁴

อย่างไรก็ตามการผลิตในหมู่บ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีลักษณะเป็นการผลิตเพื่อแลกเปลี่ยนผลผลิตภายในระหว่างหมู่บ้าน หมู่บ้านกับตัวเมืองในจังหวัด ดังปรากฏในตารางที่ 3²⁵ และตารางที่ 4 การแลกเปลี่ยนสินค้าในส่วนต่าง ๆ ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ²⁶ มีดังนี้

²⁴ สจข.(2) สร.0201.2.2.5/1 เรื่องพระยาสารคามคณาภิบาล (อนงค์ พยัคฆ์พันธ์) เสนอโครงการตั้งโรงงานชักเส้นด้ายในภาคอีสาน (22 มกราคม - 17 มีนาคม 2476).

²⁵ ขอบ คีสวนโคก, สุวิทย์ ธีรศาสตร์ และสุเมธ แก่นมณี, ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจลุ่มแม่น้ำชีระหว่าง พ.ศ. 2475-2527: กรณีสามหมู่บ้านในจังหวัดร้อยเอ็ด กาฬสินธุ์ และขอนแก่น (รายงานการวิจัยมหาวิทยาลัยขอนแก่น) (ม.ป.ท., 2529), หน้า 199-200.

²⁶ สุวิทย์ ธีรศาสตร์, ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านอีสาน 2488-2544 (กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์, 2546), หน้า 149-150.

ตารางที่ 3 สินค้าที่ใช้แลกเปลี่ยนของบ้านท่าลาด, ห้วยอึ่ง และโนนแดง (หมู่บ้านบริเวณลุ่มน้ำชี)

หมู่บ้าน	สินค้าในหมู่บ้าน	สินค้านับหมู่บ้านอื่น	อัตรา	ระยะเวลา
ท่าลาด	เกลือ	ฝ้าย	เกลือ 1 ฝืน : ฝ้าย 5 กก.	2481-2486
	แดง	ข้าวเปลือก	แดง 1 ต้า : ข้าว 1.5-2 ต้า	2477
	ผัก	ข้าวเปลือก	ไม่แน่นอน	2477-2482
	พลาสติก	ข้าวเปลือก	ปลา 1-2 กก. : ข้าว 1 หมื่น	2477-2482
	แดงโม	ข้าวเปลือก	แดงโม 4-5 ลูก : ข้าว 1 หมื่น	2482-2484
ห้วยอึ่ง	ไก่	เกลือ	ไก่ 1 ตัว : เกลือ 1-3 ต้า	2480-2498
	ขนม	เกลือ	ขนม 2 หวด : เกลือ 1 หาบ	2480-2498
	ข้าว	เกลือ	ไม่แน่นอน	2480-2498
	เกลือ	ข้าวเปลือก	เกลือ 10 ปีบ : ข้าว 35 ถัง	2468-2508
	เกลือ	ข้าวเปลือก	เกลือ 1 ฝืน : ข้าว 2-3 ต้า	2468-2508
	ผ้าชิ้นไหม	ข้าวเปลือก	ชิ้นไหม 1 ฝืน : ข้าว 8-15 ถัง	2468-2508
	ปลาร้า	ข้าวเปลือก	ปลาร้า 2-3 ถ้วย : ข้าว 1 ต้า	2487-2488
			ปลาร้า 2 ไห : ข้าว 24-32 ถัง	2499
โนนแดง	ปลาเค็ม	ข้าวเปลือก	แล้วแต่เจ้าของจะให้	2474/2475 (ฝนแล้ง)

ที่มา : ปรับปรุงจากตารางสินค้าที่ใช้แลกเปลี่ยนของบ้านท่าลาด, ห้วยอึ่ง และโนนแดง ใน ขอบ ดีสวน โศก, สุวิทย์ ชีรสาคัด และสุเมธ แก่นมณี, ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจลุ่มแม่น้ำชีระหว่าง พ.ศ. 2475-2527: กรณีสามหมู่บ้านในจังหวัดร้อยเอ็ด กาฬสินธุ์ และขอนแก่น (รายงานการวิจัยมหาวิทยาลัยขอนแก่น, 29 ธันวาคม 2529), หน้า 199-200.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 4 ชนิดและสิ่งของที่แลกเปลี่ยนกัน เปรียบเทียบระหว่างพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
ตอนบน ตอนกลาง และตอนล่าง

ผลผลิตในการแลกเปลี่ยน	ตอนบน	ตอนกลาง	ตอนล่าง
1. ใต้(กระบอง) : ข้าวเปลือก	แล้วแต่เจ้าของข้าวจะให้	10 เล่ม : 12 กก.	
2. เกลือ : ข้าวเปลือก	1 กก. : 1 กก.	1 กก. : 1-2 กก.	
3. พริกแห้ง : ข้าวเปลือก	แล้วแต่เจ้าของพริกจะให้	1 ต้า : 1 ต้า	
4. เข้ : ข้าวเปลือก		30-40 ตัว : 12 กก.	
5. ห่อโจด : ข้าวเปลือก		1 มัด : 10 กก.	
6. ส้มกวาง : ข้าวเปลือก		3-4 ห่อ : 12 กก.	
7. หม้อดินเผา : ข้าวเปลือก	1 หม้อ : 1 หม้อ	1 หม้อ : 1 หม้อ	1 หม้อ : 1 หม้อ
8. เกลือ : แฝก		5 กก. : 10 ตับ	
9. ปลาสด : ข้าวเปลือก	แล้วแต่เจ้าของปลาจะให้	1 : 2 ถึง 1 : 4 กก.	แล้วแต่เจ้าของจะให้
10. ปลาร้า : ข้าวเปลือก	1 ไห : 10 กก.	1 : 9 กก. 1 ไห : 6-20 ถึง	1 กก. : 6-12 กก.
11. ปลาข่าง : ข้าวเปลือก		2-3 กก. : 1-2 ถึง	2 ตัวใหญ่ : 8 กก.
12. ถั่วลิสง : ข้าวเปลือก		1 กก. : 2.5 - 3.5 กก.	
13. ไก่ : ข้าวเปลือก		2 ตัว : 1 หาบ	
14. ปลาสด : เกลือ		4-5 กก. : 1 กะทอ (5 กก.)	1 กู : 2-3 ถ้วย
15. ปลาร้า : เกลือ		1 ไห : 6-7 กะทอ	
16. ไก่ : เกลือ		1 ตัว : 1 ปีบ	
17. ปลาร้า : ฝ้าย		4 ถ้วย : กะเปาะ	2 ถ้วย : 1-2 กก.
18. ปลาร้า : ใต้		10 ถ้วย : 12 อัน	
19. มัน หมาก พลู : ฝ้าย		แล้วแต่จะตกลงกัน	
20. หมาก ฝัก มะพร้าว พลู พริก : ข้าว		แล้วแต่จะตกลงกัน	
21. ปลาร้า : มะม่วง		แล้วแต่จะตกลงกัน	
22. แดง : หม้อดิน		แล้วแต่จะตกลงกัน	
23. น้ำอ้อย : เศษเหล็ก		แล้วแต่จะตกลงกัน	
24. ยาสูบ : ข้าวเปลือก			1 กก. : 20 กก.
25. ยาสูบ : ข้าวสาร			1 กก. : 20 กก.
26. ห่อไม้ : ปลาร้า	1 มัด : 1 หมื่น		
27. ห่อไม้ : โอง	แล้วแต่เจ้าของโองจะให้		
28. ห่อไม้ : เกลือ	แล้วแต่เจ้าของจะให้		
29. นกเขา : เกลือ	3-4 ตัว : 12 กก.		

ที่มา : ปรับปรุงจาก สุวิทย์ ธีรศาสตร์, ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านอีสาน 2488-2544,

(กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์, 2546), หน้า 149-150.

การแลกเปลี่ยนสินค้าภายในสังคมหมู่บ้านของภาคตะวันออกเฉียงเหนือในตารางที่ 3 และ 4 ข้างต้น สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิต การทำมาหากินของคนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่พึ่งพาตนเองและพึ่งพาธรรมชาติในการผลิต กล่าวคือ มีการแลกเปลี่ยนผลผลิตระหว่างหมู่บ้าน เช่น บางหมู่บ้านไม่สามารถเพาะปลูกข้าวได้เพียงพอ แต่มีการทำหัตถอุตสาหกรรม เช่น จักสาน ทอเสื่อ ทอผ้าก็นำผลผลิตที่ได้ไปแลกกับหมู่บ้านที่มีการเพาะปลูกข้าวที่มีผลผลิตส่วนเกินที่จะให้แลกเปลี่ยนได้ หรือบางหมู่บ้านสามารถผลิตเกลือได้ ก็นำไปแลกเปลี่ยนกับหมู่บ้านที่อยู่ใกล้แม่น้ำซึ่งทำการประมงและนำปลาที่จับได้มาทำปลากระป๋อง หรือบางหมู่บ้านที่อยู่ใกล้ป่าซึ่งมีหน่อไม้มากก็นำไปแลกกับหมู่บ้านที่ปลูกข้าวได้ผลดี แม้ว่าความจำเป็นในการต้องพึ่งพาสินค้าที่มาจากภายนอกจะขยายตัวเพิ่มขึ้นในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ก็ตาม

การที่สภาพเศรษฐกิจของภาคตะวันออกเฉียงเหนือข้างต้นยังคงเป็นลักษณะเศรษฐกิจแบบยังชีพที่ยังไม่ขยายตัวไปสู่การผลิตแบบการค้าเต็มทีนั้น เป็นเพราะสภาพทางภูมิศาสตร์มีสภาพที่แห้งแล้งในฤดูแล้งและสภาวะน้ำท่วมในช่วงฤดูฝน ดังปรากฏในหลักฐานการตรวจราชการหัวเมืองต่าง ๆ ที่สะท้อนปัญหาดังกล่าว²⁷ กอปรกับเส้นทางคมนาคมในภาคและระหว่างภาคกลางกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ก็มีเพียงเส้นทางรถไฟและการขนส่งทางน้ำในฤดูฝนเป็นหลักเท่านั้น

นอกจากการแลกเปลี่ยนผลผลิตกันระหว่างหมู่บ้านด้วยกันเอง และระหว่างหมู่บ้านกับเมืองในจังหวัดในส่วนต่าง ๆ ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือข้างต้นแล้ว การดำเนินการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าและผลผลิตในภาคตะวันออกเฉียงเหนือกลับเป็นผลงานของพ่อค้าคนจีนที่เข้ามาทำหน้าที่เป็นพ่อค้าคนกลาง ทั้งนี้พบว่าการขยายตัวเข้ามาของคนจีนนั้นสัมพันธ์กับการสร้างเส้นทางรถไฟเชื่อมหัวเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือด้วย คือใน พ.ศ. 2462 ในมณฑลนครราชสีมามีคนจีน

²⁷ โปรดดูรายละเอียดใน สจข.(3) สร.0201.8.7.1/13,14 เรื่องข้าหลวงใหญ่พระยาสังฆาภิรมย์ ตรวจราชการภูมิภาคจังหวัดหนองคาย อุดรธานี ขอนแก่น มหาสารคาม พ.ศ. 2478. สจข.(3) สร.0201.22/2 เรื่องรัฐมนตรีและข้าราชการผู้ใหญ่กระทรวงเสถียร ตรวจราชการหัวเมือง พ.ศ. 2483. สจข.(3) สร.0201.22/11 เรื่องพันเอกหลวงสฤษฏ์ ยุทธศิลป์ รัฐมนตรีกระทรวงเกษตรราธิการ ตรวจราชการหัวเมืองและเสนอความเห็น (7 กันยายน 2483 - 20 กุมภาพันธ์ 2487). และ สจข.(3) สร.0201.22/7 เรื่อง รัฐมนตรีกระทรวงเกษตรราธิการ ตรวจราชการหัวเมือง (10-22 มีนาคม 2487).

รายงานการตรวจราชการเหล่านี้ได้แสดงให้เห็นถึงการผลิตในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่เรียงตามความสำคัญคือ ข้าวเหนียว ข้าวเจ้า ฝ้าย อ้อย ไหม, การเลี้ยงสัตว์ ได้แก่ สุกร กระบือ เป็ด ไก่ เกือบสินเชาว์ และการหาของป่า ได้แก่ กล้วย สีสียด เป็นต้น ทั้งนี้การผลิตข้าวเหนียวและข้าวเจ้าจำนวนผลิตต่อไร่นั้นได้น้อยอันเป็นผลมาจากความแห้งแล้งและน้ำท่วม ซึ่งเป็นปัญหาทางภูมิศาสตร์ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือเอง นอกจากนี้ในรายงานเหล่านี้ยังได้เสนอให้รัฐบาลจัดงบประมาณสำหรับทำอ่างเก็บน้ำและลอกคูคลอง หนอง บึง เพื่อแก้ปัญหาอีกด้วย.

4,175 คน มณฑลอุบลราชธานี 882 คน มณฑลอุดรธานี 654 คน และมณฑลร้อยเอ็ด 515 คน รวมทั้งภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีคนจีน 6,226 คน²⁸

การขยายตัวการผลิตเพื่อการค้าเพิ่มมากขึ้นเมื่อมีเส้นทางรถไฟเชื่อมต่อกับกรุงเทพฯ และคนจีนได้เข้ามาทำหน้าที่ขยายการผลิตและการค้าให้เพิ่มขึ้น ต่อมาในพ.ศ.2470-2477 เศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกครั้งนั้นเป็นภาวะความปั่นป่วนทางเศรษฐกิจครั้งใหญ่ที่สุดใน โลกสมัยใหม่ ซึ่งมีสาเหตุมาจาก (1) ผลผลิตเกินขนาด (2) วิกฤติการณ์ทางการคลัง ผลจากวิกฤติการณ์ดังกล่าวส่งผลให้ราคาข้าว ไม้สัก ดินบุก ยางพาราของไทยราคาตกต่ำ และขายในตลาดต่างประเทศไม่ได้ รายได้ของงบประมาณก็ตกต่ำลง รัฐบาลในสมัยนั้นแก้ไขปัญหาด้วยการตัดทอนรายจ่าย²⁹

ผลกระทบดังกล่าวส่งผลให้รัฐบาลในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 เริ่มไหวตัวในการที่จะศึกษาสภาพเศรษฐกิจชนบทของสยามอันเป็นหลักสำคัญของเศรษฐกิจของประเทศ ดังนั้นรัฐบาลจึงได้เชิญคาร์ล ซี ชิมเมอร์แมน เข้ามาสำรวจเศรษฐกิจชนบทสยาม³⁰ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือก็เป็นเป้าหมายในการสำรวจด้วย³¹

คาร์ล ซี ชิมเมอร์แมน ได้เสนอให้รัฐบาลไทยพัฒนาพันธุ์พืชอื่น ๆ แทนการปลูกข้าว ซึ่งไม่เหมาะสมกับที่ตั้งและสภาพภูมิศาสตร์ซึ่งเป็นที่ราบสูงและเป็นดินเค็มและดินปนทราย คาร์ล ซี ชิมเมอร์แมนเสนอให้รัฐบาลไทยสร้างสถานีทดลองปลูกฝ้าย ยาสูบและต้นหญ้าซึ่งใช้เป็นอาหารสัตว์และการเลี้ยงไหมให้แพร่หลายมากขึ้น³² นอกจากนี้ยังเสนอให้รัฐบาลจัดทำเส้นทางคมนาคมและพัฒนาระบบสาธารณสุขในด้านการกำจัดโรคคุดทะราด และการสร้างระบบชลประทานในเขตจังหวัดชายแดนที่ติดกับแม่น้ำโขง³³

การเข้ามาสำรวจเศรษฐกิจในภาคตะวันออกเฉียงเหนือดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นการเปลี่ยนแปลงในการขยายตัวของรัฐและนโยบายของรัฐบาลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพิ่มมากขึ้นเป็นสำคัญ ดังปรากฏว่าใน พ.ศ.2476 รัฐบาลไทยได้เชิญเฮมส์ เอ็ม แอนดรูส์ มาสำรวจเศรษฐกิจชนบทสยามอีกครั้ง

²⁸ ชุมพล แนวจำปา, “การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจบริเวณลุ่มแม่น้ำมูลตอนบน พ.ศ. 2443-2468,” หน้า 164.

²⁹ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, “คาน้ำในการจัดพิมพ์ พ.ศ. 2525,” ใน คาร์ล ซี ชิมเมอร์แมน, การสำรวจเศรษฐกิจในชนบทสยาม, หน้า 2-3.

³⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 2.

³¹ เฮมส์ เอ็ม แอนดรูส์ ได้สำรวจสภาวะเศรษฐกิจชนบทของสยามในพ.ศ. 2476 และใน พ.ศ. 2493 รัฐบาลได้ดำเนินการสำมะโนเกษตรทั่วประเทศ

³² คาร์ล ซี ชิมเมอร์แมน, การสำรวจเศรษฐกิจในชนบทสยาม, หน้า 168.

³³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 167-169.

ตามที่ คาร์ล ซี ชิมเมอร์แมน ได้เคยสำรวจไว้ โดยเหตุผลที่สำคัญในการสำรวจครั้งนี้ เชมซ์ เอ็ม แอนดรูส์ สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศไทยในบทนำของการรายงานการสำรวจว่า

ประเทศสยามทุกวันนี้อยู่ในเงื้อมมือเศรษฐกิจของโลกอันตกต่ำทั่วไป เป็นผลร้ายแรงแผ่ไพศาลไปทุกทิศทุกทางอย่างไม่เคยปรากฏในกาลก่อน ...การที่รายได้ของราษฎรลดน้อยลงไปนั้น มิได้ทำให้บังเกิดผลร้ายเท่าใดนัก ราษฎรเพาะปลูกอาหารเอง เครื่องนุ่งห่มที่ต้องการใช้เล็กน้อยก็ทำเอง และบ้านก็สร้างเองด้วยวัสดุ ซึ่งหาได้ด้วยมูลค่าอันน้อย ส่วนการตกต่ำในรายได้ของรัฐบาลนั้นร้ายแรงกว่ามาก แม้รัฐบาลมีนโยบายการเงินมั่นคงสามารถดำรงรักษาระดับการเงินของชาติไว้ได้ด้วยดีเป็นที่ที่ปรารถนาของชาติอื่นทั่วไปก็ตาม มีความจำเป็นสำหรับพระราชอาณาจักรสยามอาศัยเงินรายได้เป็นเบื้องต้นจากผลที่ได้และภาษีอากรจากรายการทั่ว ๆ ไป ในคามเขตต์ชนบทสยามนั้นไซ้ร้ ต้องการสำรวจและการเผยแพร่โภคกิจมากที่สุด ...อย่างไรก็ตามคนไทยทุกคนมีความปรารถนาให้รัฐบาลของตนมีรายได้ อันจำเป็น ถ้าจะให้รัฐบาลรักษาตำแหน่งของชาติไว้ให้ได้ในหมู่ประชาชาติ และก็แจ่มแจ้งอยู่แล้วว่ารายได้อันนี้จะสัมฤทธิ์ผลได้ก็โดยการขยายการค้าในชนบทของสยามให้เจริญขึ้นเท่านั้น อนึ่งจะประสพโชคดีร้ายก็ตาม เรื่องการดำเนินการค้าเป็นสิ่งที่โลกทุกวันนี้บังคับให้จำใจทำ³⁴

ดังนั้นการสำรวจของ เชมซ์ เอ็ม แอนดรูส์ ในชนบทภาคต่าง ๆ โดยเฉพาะภาคตะวันออกเฉียงเหนือจึงเป็นส่วนหนึ่งที่จะสำรวจข้อมูลทางเศรษฐกิจเพื่อรองรับกับการขยายตัวของการค้าระดับโลก ตลอดจนเป็นการหาทางเพิ่มรายได้และการจัดเก็บภาษีอากรของรัฐบาลไทย

³⁴ เชมซ์ เอ็ม แอนดรูส์, รายงานการสำรวจโภคกิจตามชนบทสยามครั้งที่ 2 พ.ศ.2477, แปลโดยกระทรวงเศรษฐกิจ (พระนคร: โรงพิมพ์กรมแผนที่, 2480), หน้า 1-3.

นอกจากนี้เฮอร์ เอ็ม แอนดรูส์ ได้นำเสนอผลการสำรวจโภคกิจในภาคตะวันออกเฉียงเหนือในด้านต่าง ๆ พร้อมทั้งเสนอแนวทางการพัฒนาในด้านต่าง ๆ หลายประการ อาทิเช่น การกสิกรรม การประมง ปศุสัตว์ ที่ดินและเคหสถาน การหัตถกรรม แรงงาน การค้าขาย เป็นต้น ในที่นี้ ผู้วิจัยจะขอยกตัวอย่างบางด้านพอเป็นสังเขปดังนี้

การกสิกรรม เฮอร์ เอ็ม แอนดรูส์ รายงานว่าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ระบายในการทำไม่ปรากฏว่าแตกต่างกันมากมายระหว่างหมู่บ้านต่าง ๆ แต่ดูสูงขึ้นในตำบลต่าง ๆ ใกล้เคียงนครราชสีมา อุบลราชธานี และขอนแก่นกว่าตำบลอื่น ๆ ทั้งนี้เหตุผลคงจะเป็นเพราะสามตำบลตามลำดับนี้ แห่งหนึ่งเป็นสถานีชุมทาง อีกสองแห่งเป็นจุดปลายทางของรถไฟสายตะวันออกเฉียงเหนือ และเนื่องด้วยผลของการค้าขายและความเจริญอย่างมากขึ้นในศูนย์กลางของสามจังหวัดนี้ การกสิกรรมจึงได้ดำเนินไปทางการค้ามากกว่าตำบลอื่น ๆ ที่อยู่ไกลออกไปกว่านั้น³⁵

นอกจากตำบลใกล้เคียงนครราชสีมาแล้ว ระบายได้จากพืชผลส่วนมากได้จากข้าวเหนียว หมู่บ้านในนครราชสีมามีระบายได้จากพืชผลเมื่อเฉลี่ยแล้วสูงเกือบสองเท่าของส่วนเฉลี่ยที่เป็นรายได้ที่สูงที่สุดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือและส่วนเฉลี่ยสูงนี้ได้จากข้าวเจ้าเป็นต้น ซึ่งเหมาะสำหรับส่งเป็นสินค้าออก ความจริงในข้อนี้ นำตัวเรามาเผชิญหน้ากับปัญหาสำคัญ คือ การเผยแพร่กสิกรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศสยาม ดังที่เฮอร์ เอ็ม แอนดรูส์ กล่าวว่า

ข้าวเจ้า ข้าวซึ่งซื้อขายกันในท้องตลาดนั้น อาจปลูกเป็นสินค้า และส่งเป็นสินค้าออกได้ ขณะเดียวกันข้าวเหนียวกลับเป็นสินค้าและ ส่งเป็นสินค้าออกไม่ได้ เพราะตลาดสำหรับข้าวเหนียวมีจำกัดเฉพาะภาค คือ ภาคเหนือกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พื้นที่ดินและบริเวณใดที่ใช้ ปลูกข้าวเหนียวขึ้นได้ ตามธรรมชาติก็ใช้ปลูกข้าวเจ้าขึ้นเหมือนกัน ฉะนั้น ราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศสยาม ก็สามารถปลูกข้าว ธรรมชาติได้และเขาควรปลูก ถ้าจะให้การปลูกข้าวในภาคนี้มีกำไรใน ทางโภคกิจ³⁵

³⁵ เฮอร์ เอ็ม แอนดรูส์, รายงานการสำรวจโภคกิจตามชนบทสยามครั้งที่ 2 พ.ศ.2477, หน้า 33-34.

³⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 38-43.

จากการสำรวจของเฮมส์ เอ็ม แอนดรูส์ พบว่าได้มีการปลูกข้าวเจ้าเพื่อการส่งออก จากจังหวัดนครราชสีมาและการปลูกข้าวเจ้าได้ขยายไปยังจังหวัดขอนแก่นและสุรินทร์โดยไม่ได้เป็น เหตุผลมาจากการสร้างทางรถไฟ แต่เป็นเหตุผลจากการมีถนนหลวงเชื่อมต่อระหว่างขอนแก่นกับ นครราชสีมา และได้มีการตั้งกิจการโรงสีข้าวขึ้นในอำเภอกิ่งไผ่และชนบท การขนส่งข้าวเจ้าเพื่อไป ขายนั้นได้ใช้รถยนต์บรรทุกไปตามถนนหลวงที่เชื่อมต่อ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าเมื่อมีถนนให้รถยนต์ วิ่งได้ การค้าขายและการขนส่งก็เร็วขึ้น ชาวนาาก็เริ่มปลูกพืชผลที่ขายได้³⁶

เฮมส์ เอ็ม แอนดรูส์จึงเสนอให้รัฐบาลไทยพัฒนาปรับปรุงถนนที่ใช้ได้ในทุกฤดูกาล ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นวิธีที่ดีที่สุด ในการขยายการกสิกรรมให้ดำเนินไปในทางการค้าขาย ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งลงทุนน้อยกว่าการขยายเส้นทางรถไฟ³⁷

การทอผ้า เฮมส์ เอ็ม แอนดรูส์ รายงานว่าได้มีการเปลี่ยนแปลงการทอผ้าใช้เองมา เป็นการซื้อผ้าจากภายนอกมาใช้ ดังในรายงานกล่าวว่า

เหตุสำคัญสำหรับการซื้อผ้า แม้มีผ้าดีเลิศกันตามบ้านแทบทุกบ้าน ก็เพราะการเปลี่ยนแปลงประเพณีนิยม (the changing of fashions) นั่นเอง อูร์พันท์ (breastband) หรือผ้าคาดนมของสตรีสยามที่ทอเองตามบ้านนั้น อันตรธานไปหมดสิ้นแล้ว และบัดนี้มีอูร์พันท์ต่างประเทศเข้ามาแทนที่และ ยังมีสิ่งหนึ่งซึ่งคล้ายกับเสื้อเอวชั้นในสยามในสมัยเก่าของสตรีชาวยุโรป โสร่งมีลวดลายดอกไม้สีสด ๆ นั้น มีผู้ถามซื้อการมาขายทุกตลาด ลวดลาย เป็นแบบมะลายูและชวา และสั่งเข้ามาจากโรงงานต่างประเทศ ราคาถูก และสีก็ฉูดฉาด³⁸

เฮมส์ เอ็ม แอนดรูส์ ได้รายงานให้เห็นว่ารายจ่ายส่วนมากสำหรับเสื้อผ้าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นั้น นอกจากการซื้อผ้าคาดนม ผ้าซิ่น ผ้าเช็ดตัวจากต่างประเทศแล้ว ยังเป็นรายจ่ายในการ ซื้อวัตถุดิบสำหรับการทอผ้าด้วย เช่น สีย้อมผ้า ฝ้าย และไหมเทียม ทั้งนี้สีย้อมผ้าของชาวบ้านนั้นเป็น

³⁶ เฮมส์ เอ็ม แอนดรูส์, รายงานการสำรวจภาคกิจตามชนบทสยามครั้งที่ 2 พ.ศ.2477, หน้า 41.

³⁷ เรื่องเดียวกัน.

³⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 177-178.

สีหม่นและได้มาจากการพืชผลต่าง ๆ บัดนี้สีย้อมผ้าต่างประเทศชนิดเดียวกันเข้ามาแทนที่ซึ่งมีราคาถูกและให้สีสดมากกว่าไหมเทียมให้สีสดใสเป็นมันกว่าไหมแท้ที่ทำกันอย่างหยาบ ๆ ตามบ้าน ชาวบ้านมักจะซื้อไหมเทียมสำหรับทอผ้าอย่างประณีต ฝ้ายก็มักจะต้องซื้อเพราะเหตุว่าหาซื้อได้น้อยในภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หลายตำบลไหมมีราคาต่ำกว่าฝ้าย³⁹ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าแม้ว่าคาร์ล ซี ชิมเมอร์แมน ได้เคยเสนอให้รัฐบาลไทยจัดตั้งสถานีทดลองปลูกฝ้ายขึ้นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือไปแล้ว แต่จากรายงานของเฮมส์ เอ็ม แอนดรูส์ ดังกล่าวพบว่า การปลูกฝ้ายนั้นยังไม่แพร่หลาย

อย่างไรก็ดีในปีเดียวกันกับการสำรวจของ เฮมส์ เอ็ม แอนดรูส์ (พ.ศ.2476) พระยาศรคามาภิบาล(อนงค์ พยัคฆันต์) เป็นเจ้าหน้าที่ปกครองภาคตะวันออกเฉียงเหนือคนแรกได้เสนอรัฐบาลให้ส่งเสริมเศรษฐกิจ “แบบทำมาหากิน” ของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือให้พึ่งตนเองและทำเป็นอาชีพส่งไปขาย ทำเงินตราเข้าประเทศเพื่อพุงฐานะทางเศรษฐกิจ โดยการตั้ง “โรงงานชักเส้นด้ายขึ้นในจังหวัดนครราชสีมา ซึ่งเป็นเมืองศูนย์กลางทางคมนาคมที่สะดวก โดยมีหลักการที่ว่า เนื่องจากขณะนั้นราษฎรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้เลิกการปลูกฝ้าย และการทอผ้าเสียโดยมาก ด้วยราษฎรนั้นหันไปบริโภคเครื่องนุ่งห่มจากภายนอกทำให้เงินตราไหลออกนอกประเทศ เกิดผลเสียต่อเศรษฐกิจชาติ ขณะที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีสภาพภูมิศาสตร์เหมาะแก่การเพาะปลูกฝ้าย และราษฎรส่วนใหญ่เคยปลูกฝ้าย หีบฝ้าย ชักเส้นด้ายและทอผ้าเพื่อใช้เป็นเครื่องนุ่งห่มมาช้านาน ดังนั้นหากมีการตั้งโรงงานทอผ้าก็ทำให้ราษฎรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือรักษาภาวะการพึ่งตนเองในเรื่องการจัดการเครื่องนุ่งห่มได้ดั้งเดิมและรัฐบาลก็จะสามารถพุง บรรเทาความเดือดร้อนในทางเศรษฐกิจของประเทศชาติที่เป็นอยู่ในขณะนั้น⁴⁰ ดังที่พระยาศรคามาภิบาลเสนอรัฐบาล ดังนี้

โรงงานชักเส้นด้ายเพียงแต่ขายด้ายกลับไปให้พลเมืองเพื่อให้

ใช้ทอผ้ากันเองแทนด้านที่พลเมืองต้องซื้อจากต่างประเทศ เพื่อส่งเสริม

อาชีพการปลูกฝ้ายให้กับชาวอีสาน ทั้งเป็นการเปิดทางให้พลเมืองได้มี

ช่องทางทำกินและเพื่อพุงฐานะทางเศรษฐกิจของประเทศชาติ ถ้าฝ้าย

และด้ายไหลเวียนอยู่ในประเทศ ฐานะของเราก็ย่อมจะกระเตื้องขึ้นมา⁴¹

³⁹ เฮมส์ เอ็ม แอนดรูส์, รายงานการสำรวจโลกกิจตามชนบทสยามครั้งที่ 2 พ.ศ.2477, หน้า 178-179.

⁴⁰ สจข.(2) สร.0201.2.2.2.5/1 เรื่องพระยาศรคามาภิบาล(อนงค์ พยัคฆันต์) เสนอโครงการตั้งโรงงานชักเส้นด้ายในภาคอีสาน, 22 พฤษภาคม-17 มีนาคม 2476.

⁴¹ เรื่องเดียวกัน.

มาตรการที่พระยาสารคามคณาภิบาลได้เสนอรัฐบาลในการดำเนินการจัดตั้ง
โรงงานชักเส้นด้าย คือ

- 1) ให้โรงเรียนกสิกรรมเป็นที่รับซื้อฝ้ายและทดลองการปลูกฝ้าย
ผลิตบุคคลากรที่ชำนาญในการปลูกฝ้ายตามหลักวิชาการ
- 2) รัฐบาลแจกพันธุ์ฝ้ายที่ต้องการส่งเสริมให้ราษฎรไปปลูกและ
ราษฎรสงสัยก็ให้มาเรียนรู้หรือดูวิธีการทำที่โรงเรียนกสิกรรม
- 3) ตั้งโรงงานชักเส้นด้ายขึ้นที่นครราชสีมาหรืออยุธยา⁴²

ส่วนผลที่คาดว่าจะได้รับ พระยาสารคามคณาภิบาล ได้เสนอรัฐบาลดังนี้

- 1) ส่งเส้นด้ายไปขายให้กับราษฎรในราคาพอสมควร
- 2) กั้นเงินซื้อด้ายให้หมุนเวียนอยู่ในประเทศ
- 3) พยายามทางเศรษฐกิจของเกษตรกร
- 4) รัฐบาลเก็บภาษีได้ง่ายขึ้น
- 5) ได้แสดงให้เห็นว่ารัฐบาลได้ช่วยเหลือให้เกิด

ความสมบูรณ์พูนสุข⁴³

อย่างไรก็ดีข้อเสนอในการแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจด้วยการตั้งโรงงานชัก
เส้นด้ายของพระยาสารคามคณาภิบาลไม่ได้รับความเห็นชอบให้การดำเนินการแต่อย่างใด ทั้งนี้
อาจเป็นเพราะเสนอในช่วงภาวะเศรษฐกิจของประเทศตกต่ำ รัฐบาลไม่มีเงินทุนในการดำเนินการ
ประกอบกับภาวะผันผวนทางการเมืองเพราะเป็นปีแรกของการเปลี่ยนแปลงการปกครองจาก

⁴² สจข.(2) สร.0201.2.2.2.5/1 เรื่อง พระยาสารคามคณาภิบาล(อนงค์ พยัคฆพันธ์) เสนอโครงการตั้ง
โรงงานชักเส้นด้ายในภาคอีสาน, 22 พฤษภาคม-17 มีนาคม 2476.

⁴³ เรื่องเดียวกัน.

ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบบรัฐสภา ดังนั้นความสนใจของรัฐบาลจึงอยู่ที่ สถานภาพความมั่นคงในอำนาจทางการเมือง ขณะเดียวกันรัฐบาลไทยก็ได้ละเลยปัญหาทาง เศรษฐกิจโลกเป็นปัจจัยในการกำหนดนโยบายการพัฒนา ดังปรากฏว่ารัฐบาลได้มีการเชิญ เยมส์ เอ็ม แอนดรูส์ เข้ามาสำรวจเศรษฐกิจชนบทสยามในภาคต่าง ๆ เป็นครั้งที่ 2 ในพ.ศ.2476

ต่อมาในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ความขาดแคลนวัตถุดิบในการทอผ้าได้เกิดขึ้น เนื่องจากไม่สามารถจะส่งวัตถุดิบได้จากต่างประเทศ จึงส่งผลให้ราษฎรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หันกลับมาทอผ้างดเดิม ดังคำสัมภาษณ์ของมานิตย์ วงศ์อนันต์ว่า

ชาวอีสานตื่นตัวผลิตเสื้อผ้ามากในช่วงสงคราม เพราะสินค้า ส่งเข้าจากต่างประเทศเข้าไทยไม่ได้ จึงขาดวัสดุเกี่ยวกับการดำรงชีพ มีอาหาร เสื้อผ้า ยารักษาโรคขาดแคลนมาก แต่ชาวอีสานเคยปลูกฝ้าย ปลูกหม่อนเลี้ยงไหมมาจนชำนาญ แต่ไม่เคยขายได้เงิน เพราะของนอก ดีกว่า ในช่วงนี้ชาวอีสานผลิตฝ้ายขายได้จากเดิมวาระประมาณ 50 สตางค์ กลับขายได้สูงถึงวาระ 18-20 บาท ทำให้ชาวอีสานผลิตฝ้ายกันมากใน ระยะเวลาสงครามนี้⁴⁴

ดังนั้นจะเห็นว่าราษฎรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือนั้นสามารถปรับเปลี่ยนพัฒนา ตนเองไปสู่हतอดอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออกภายนอกภูมิภาคได้เช่นเดียวกันนอกเหนือจากที่รัฐบาลกลาง เป็นผู้กำหนดนโยบายการพัฒนา

⁴⁴ สัมภาษณ์ มานิตย์ วงศ์อนันต์, 25 ธันวาคม 2532, อ้างถึงใน ยูภาพิน ภาระศรี, “การเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจและสังคมของภาคอีสาน พ.ศ.2505-2515,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชา ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2533), หน้า 21.

กล่าวโดยสรุป ก่อนพ.ศ.2494 ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ ที่ตั้งและสภาพภูมิศาสตร์

การขยายตัวของประชากรอย่างรวดเร็ว และการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจจากการยังชีพผู้
เศรษฐกิจเพื่อการค้าอันเป็นผลกระทบจากปัจจัยทางการค้าระดับโลก เป็นปัญหาและปัจจัยให้รัฐบาล
ปรับปรุงพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยการเน้นการสร้างทางคมนาคมเป็นหลักเพื่อยุทธศาสตร์
ทางการปกครองและขยายตัวทางการค้าและการเก็บภาษี ตั้งแต่ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง
พ.ศ.2475 นอกจากนี้รัฐบาลในสมัยนั้นยังได้กำหนดนโยบายพัฒนาส่งเสริมการปลูกพืชพันธุ์อื่น ๆ
เพิ่มขึ้นจากการปลูกข้าวเหนียวและข้าวเจ้า ตลอดจนมีการพัฒนาระบบชลประทาน ขณะเดียวกัน
ราษฎรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือก็สามารถกำหนดและดำเนินนโยบายพัฒนาตนเองได้ในทาง
เศรษฐกิจ ดังเช่นกรณีการทอผ้าเพื่อการส่งออกในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 3

บริบทในสังคมที่ส่งผลต่อการกำหนดนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ของรัฐบาลไทยระหว่าง พ.ศ.2494-2519

ดินแดนภาคตะวันออกเฉียงเหนือและนโยบายการพัฒนาของรัฐบาลไทยก่อนพ.ศ.2494 เป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญต่อการกำหนดนโยบายการพัฒนาของรัฐบาลไทยในช่วงพ.ศ.2494 โดยเฉพาะปัญหาที่ตั้งและสภาพภูมิศาสตร์ การขยายตัวของประชากร การค้าเพื่อการส่งออกระหว่างประเทศที่เพิ่มขึ้น นอกจากนี้ความตกต่ำของเศรษฐกิจไทยที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งส่งผลต่อการที่รัฐบาลต้องหาทางส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรทั่วทุกภาคของประเทศ รวมทั้งการปรับเปลี่ยนนโยบายทางการเมืองระหว่างประเทศระหว่างรัฐบาลไทยกับรัฐบาลสหรัฐอเมริกาเพื่อรองรับสถานการณ์ในภูมิภาคอินโดจีนนั้นเป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่นำมาสู่การกำหนดนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ด้วยเหตุนี้บริบทในสังคมของไทยอันได้แก่ บริบททางการเมืองการปกครอง และสภาพทางเศรษฐกิจและทุกภิกขภัย จึงส่งผลต่อการกำหนดนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังจะพิจารณาโดยลำดับต่อไปนี้

3.1 บริบททางการเมืองการปกครองระหว่าง พ.ศ. 2494-2500

3.1.1 การเมืองภายใน

สภาพการเมืองภายในระหว่าง พ.ศ. 2494-2500 เป็นผลสืบเนื่องมาจากความขัดแย้งของกลุ่มการเมืองสามกลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มปรีดี-เสรีไทย กลุ่มพรรคประชาธิปัตย์ นำโดยนายควง อภัยวงศ์ และกองทัพบก¹ ทั้งสามกลุ่มมีความขัดแย้งกันอย่างชัดเจนนับตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา ดังนั้นเมื่อรัฐบาลขึ้นมารับบริหารประเทศจึงต้องพยายามรักษาความสมดุลทางการเมืองภายในให้บริหารต่อไปได้ ดังจะเห็นได้จากความพยายามของจอมพล ป. พิบูลสงครามจากตารางที่ 5 แสดงเหตุการณ์ทางการเมืองและเหตุการณ์ทางรัฐสภาระหว่าง พ.ศ. 2489-2500 ดังนี้

¹โปรดดูรายละเอียดความขัดแย้งทางการเมืองของกลุ่มต่าง ๆ ในคณัย ทองใหญ่, “ปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (พ.ศ. 2501-2506),” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2518). ทักษิณ เจริญศิริ, การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ, แปลโดยพรณี นัทรพลรักษ์ และ ม.ร.ว.ประกายทอง สิริสุข (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2526). สุราชัย ชัยประเสริฐ, “การเคลื่อนไหวทางการเมืองที่ต่อต้านรัฐบาลสมัยจอมพลแปลก พิบูลสงคราม(พ.ศ.2491-2500),” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532). และดาร์วิน วัฒนศิริกันท์, “การรวมกลุ่มทางการเมืองของ “ส.ส.อีสาน” พ.ศ.2476-2494,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543).

ตารางที่ 5 แสดงเหตุการณ์ทางการเมืองและเหตุการณ์ทางรัฐสภาระหว่างพ.ศ. 2489-2500

ว/ด/ป	เหตุการณ์ทางการเมือง	เหตุการณ์ทางรัฐสภา
6 มกราคม 2489		การเลือกตั้งครั้งที่ 4 มีส.ส. ได้รับเลือกตั้งทั้งหมด 96 คน พรรคทั้งสองของนายปรีดี พนมยงค์ได้รับเสียงข้างมากในสภาโดยได้รับคะแนนเสียงมากเป็นพิเศษในเขตชนบท ในขณะที่พรรคก้าวหน้าได้คะแนนเสียงมากในกรุงเทพฯ ภายหลังการเลือกตั้ง รัฐสภาเลือกนายควง อภัยวงศ์เป็นนายกรัฐมนตรี
มีนาคม 2489	นายควง อภัยวงศ์ ลาออกจากการเป็นนายกฯ ในวันที่ 24 มีนาคม นายปรีดี พนมยงค์ได้รับเลือกตั้งเป็นนายกรัฐมนตรีแทนในวันเดียวกัน	เกิดความขัดแย้งในรัฐสภาเกี่ยวกับเรื่องนโยบายและอุดมการณ์ทางเศรษฐกิจ รัฐบาลควง อภัยวงศ์แพ้เสียงในสภาเมื่อส.ส.กลุ่มนายปรีดีเสนอร่างพ.ร.บ.คุ้มครองการใช้จ่ายประชาชนในภาวะคับขันมีการตั้งพรรคประชาชนในวันที่ 6 เมษายน
9 พฤษภาคม 2489		ประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับร่างใหม่ พ.ศ.2489 มีบทบัญญัติให้เลิกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทแต่งตั้งโดยให้วุฒิสภามาจากการคัดเลือกของส.ส.ในสภาผู้แทนราษฎร
9 มิถุนายน 2489	พระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลสวรรคตด้วยอาวุธปืน โดยไม่ทราบสาเหตุที่ชัดเจนและข่าวลือทั่วไปว่านายปรีดีอยู่เบื้องหลังกรณีที่เกิดขึ้น	
5 สิงหาคม 2489	หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ได้รับเลือกเป็นนายกฯ แทนนายปรีดี พนมยงค์ เมื่อ 23 สิงหาคม	การเลือกตั้งครั้งที่ 5 มี ส.ส. 82 คน ได้รับเลือกเพิ่มเข้าไปเพื่อให้ครบองค์รัฐสภาจำนวน 178 คน ตามรัฐธรรมนูญ มีการเลือกสมาชิกวุฒิสภาโดยส.ส.ในสภาผู้แทนราษฎร
พฤษภาคม 2490	หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ลาออกตามมารยาททางการเมือง แต่ก็ได้รับเลือกให้รับเลือกให้รับตำแหน่งอีกครั้ง	รัฐสภาเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐบาลหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ กรณีการกินจอบเสียมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แต่รัฐบาลยังคงชนะด้วยเสียงข้างมาก
8 พฤศจิกายน 2490	เกิดการรัฐประหารโดยการนำของพล.ท.ผิน ชุณหะวัณ น.อ.อ.กวาง กางสงคราม พ.อ.เผ่า ศรียานนท์ พ.อ.สฤษดิ์ ณะรัชต์ประกาศยกเลิกรัฐธรรมนูญ 2489 ประกาศใช้ธรรมนูญการปกครองชั่วคราว คณะรัฐประหารได้ขอร้องให้	พรรคสหชีพและพรรคแนวรัฐธรรมนูญหมดบทบาทลงในขณะที่กลุ่มของจอมพลป.พิบูลสงครามจัดตั้งพรรค“ธรรมาธิปไตย” สนับสนุนจอมพล ป. พิบูลสงครามขึ้น

	นายควงดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ส่วนนายปรีดี พนมยงค์ ต้องลี้ภัยออกนอกประเทศ	
29 มกราคม 2491		การเลือกตั้งครั้งที่ 6 มี ส.ส. ได้รับเลือกตั้งเข้าสภา 99 คน พรรคประชาธิปัตย์ได้รับเสียงข้างมากในรัฐสภา (53 ที่นั่ง)
6-8 เมษายน 2491	คณะรัฐประหารบีบบังคับให้นายควง อภัยวงศ์ ลาออกจากตำแหน่งและให้ออมพล ป. พิบูลสงครามเข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแทน	
สิงหาคม 2491	เกิดกรณีกบฏแบ่งแยกดินแดนและมีการจับกุมตัวส.ส.ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นายฟอง สิทธิธรรม นายเตียง ศิริขันธ์และพรรคพวก ในข้อหาแบ่งแยกดินแดน	
1 ตุลาคม 2491	เกิดกรณีกบฏเสนาธิการทหารรัฐบาลสามารถจับกุมตัว พล.ต.สมบุญ ศรีนาชิต พล.ต.เนตร เขมะโยธิน พ.อ.กิตติ ทัดตานนท์ พ.ต.โพยม จุพานนท์ ซึ่งเป็นกลุ่มนายปรีดี	
มกราคม 2492	ประกาศใช้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2492	เกิดกรณีความขัดแย้งระหว่างพรรคประชาธิปัตย์กับคณะรัฐบาล เรื่องประกาศใช้รัฐธรรมนูญ ซึ่งยุติลงโดยคณะรัฐมนตรียอมผ่อนปรนให้
กุมภาพันธ์ 2492	เกิดกรณีกบฏระบบสังหารของชน รัฐบาลจับกุมพ.อ.ทวน วิชัยชัคคะ ร.อ.ชลิต ชัยสิทธิเวช และพรรคพวก	
26 กุมภาพันธ์ 2492	เกิดกรณีกบฏวังหลวง นำโดยนายปรีดีกับ พล.ร.ต.สังวร สุวรรณชีพ และ นายสมบุญ ศรีนาชิต ทำการยึดพระบรมมหาราชวังเป็นศูนย์กลางรัฐบาลใช้คำสั่งทหาร ซึ่งนำโดย พล.ท.สฤษดิ์ ธนะรัชต์ เข้าทำการปราบปรามได้สำเร็จ มีการจับกุมนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ นายจำลอง ดาวเรือง นายถวิล อุดล และ ดร.ทองเปลว ชลภูมิซึ่งเป็นฝ่ายตรงข้ามกับรัฐบาล ทั้ง 4 คนถูกจับกุมและสังหารโหด ในวันที่ 4 มีนาคม 2492 ที่ทุ่งบางเขน	
5 มิถุนายน 2492	จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้รับเลือกเป็นนายกรัฐมนตรีต่อ	การเลือกตั้งครั้งที่ 7 เป็นการเลือกตั้งเพิ่มเฉพาะ 19 จังหวัด มี ส.ส. ได้รับเลือก 21 คน

29 มิถุนายน 2494	เกิดกรณีกบฏแมนฮัตตันจากทหารเรือกลุ่มเก่าอีกครั้ง	
29 พฤศจิกายน 2494	เกิดรัฐประหารเงียบโดยคณะรัฐประหาร ซึ่งนำโดยพล.อ.ผิน หลวงยุทธศาสตร์โกศล โดยมี พล.อ.เผ่าเป็นเลขานุการ มีการประกาศยกเลิกรัฐธรรมนูญและนำรัฐธรรมนูญฉบับถาวร พ.ศ.2475 มาแก้ไขและใช้แทน คณะรัฐประหารได้แต่งตั้งจอมพล ป. เป็นนายกรัฐมนตรี ต่อมา มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ ฉบับ 2475 และยกเลิกพ.ร.บ.พรรคการเมือง	
26 กุมภาพันธ์ 2495	มีการตั้งสมาชิกสภาฝ่ายสนับสนุนรัฐบาลเป็นคณะกรรมการการศึกษาทางด้านนิติบัญญัติซึ่งนำโดย พล.ต.อ.เผ่า ศรีนิรันตน์ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้รับแต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรี	การเลือกตั้งครั้งที่ 8 มีส.ส. ได้รับเลือกตั้งทั้งหมด 123 คน
10-13 พฤศจิกายน 2495	มีการกวาดจับกลุ่มกบฏสันติภาพ รัฐบาลออกพ.ร.บ. ว่าด้วยการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ พ.ศ. 2495 ซึ่งเสนอโดย พล.ต.อ. เผ่า ศรีนิรันตน์ ในวันที่ 13 พฤศจิกายน	
28 กันยายน 2498	คณะรัฐประหารผ่านกฎหมายพรรคการเมืองฉบับแรก พรรคประชาธิปไตยเริ่มมีบทบาทอีกครั้งหนึ่ง ส่วนทางรัฐบาลก็จัดตั้งพรรค “เสรีมนังคศิลา” ภายใต้การนำของจอมพล ป. พิบูลสงคราม และพล.ต.อ.เผ่า ศรีนิรันตน์	
26 กุมภาพันธ์ 2500	มีพรรคการเมืองส่งผู้แทนสมัครทั้งสิ้น 23 พรรค และผู้สมัครอิสระอีก 13 คน จอมพล ป. ได้รับเลือกเป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้ง นักศึกษาก่อการประท้วงเรื่องการเลือกตั้งสกปรก	การเลือกตั้งครั้งที่ 9 มี ส.ส. ได้รับเลือกตั้งทั้งหมด 160 คน พรรคเสรีมนังคศิลาได้รับเสียงข้างมากในสภา ท่ามกลางข้อกล่าวหาว่าการเลือกตั้งครั้งนี้เป็นการ “เลือกตั้งที่สกปรก”
มิถุนายน 2500	“พรรคสหภูมิ” ได้ก่อตั้งขึ้นโดยนายสงวน จันทรสาขา น้องชายจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์	
กรกฎาคม-สิงหาคม 2500	เกิดภาวะวิกฤตทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รัฐบาลตั้งคณะกรรมการบริหารราชการแผ่นดินภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพื่อแก้ไขปัญหาและจัดสรรงบประมาณ 53 ล้านบาทให้คณะกรรมการชุดนี้จัดสรรในการบรรเทาภาวะวิกฤต	

สิงหาคม 2500	จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์และคณะ ลาออกจาก การร่วมรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม และ ลาออกจากพรรคเสรีมนังคศิลาด้วย	
กันยายน 2500		รัฐสภาเปิดการอภิปรายไม่ไว้วางใจทั่วไป เกี่ยวกับนโยบายของรัฐบาล
16 กันยายน 2500	จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ทำการรัฐประหาร จอมพล ป. พิบูลสงคราม, พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ ลี้ภัยออกนอกประเทศ, นายพจน์ สารสินได้รับ การแต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรี	

ที่มา : ปรับปรุงจาก เซวานะ ไตรมาส, ข้อมูลพื้นฐาน 66 ปี ประชาธิปไตยไทย (กรุงเทพฯ: บริษัทสุทุมและบุตร, 2541), หน้า 31-36.

เหตุการณ์ทางการเมืองและบทบาทของกลุ่มการเมืองดังในตารางที่ 5 แสดงให้เห็นถึงการรักษาคุณอำนาจของจอมพล ป. พิบูลสงครามที่มีต่อกลุ่มของนายปรีดี-เสรีไทย กลุ่มนี้มีฐานกำลังจากส.ส.ภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่สำคัญคือ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (อุบลราชธานี) นายจำลอง ดาวเรือง (มหาสารคาม) นายเตียง ศิริขันธ์ (สกลนคร) นายถวิล อุดล (ร้อยเอ็ด) และกลุ่ม ส.ส. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ไม่ได้อยู่ในกลุ่มปรีดี-เสรีไทย คือ กลุ่มส.ส.ที่นำโดยนายเลียง ไชยกาล (อุบลราชธานี)² อีกทั้งเป็นบริบทสำคัญที่ส่งผลต่อการดำเนินนโยบายพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในระหว่าง พ.ศ.2494-2500

ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์³ อธิบายให้เห็นว่าภายหลังการปราบปรามกลุ่มปรีดี-เสรีไทยแล้ว การรวมกลุ่มของ ส.ส. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือในเวลาต่อมาได้เคลื่อนไหวโดยอาศัยความเป็นท้องถิ่นนิยมและภูมิภาคนิยม เพื่อให้เกิดความเท่าเทียมกันในการพัฒนาและการปกครอง โดยยกกรณี การตั้งรัฐอิสระจากการวิเคราะห์หนังสือพิมพ์ ประชากร พ.ศ.2492 ว่า

² โปรดดูรายละเอียดในดารารัตน์ เมตตาริกานนท์, “การรวมกลุ่มทางการเมืองของ “ส.ส.อีสาน” พ.ศ. 2476-2494,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาคุฎิบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543).

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 329-337.

เมื่อปีที่แล้ว(พ.ศ.2491) ได้มีการจับกุมนักการเมืองกลุ่มหนึ่งด้วยข้อหาที่ว่า ขบถภายในโดยมีความประสงค์ที่จะแยกดินแดน บัดนี้กรณีอันคล้ายคลึงกัน แต่ทว่า ความประสงค์นั้นผลักดันได้บังเกิดขึ้นและก่อหวอดอย่างจริงจัง โดยสมาชิกสภา กลุ่มหนึ่งซึ่งประกอบไปด้วยสมาชิกทุกภาคของประเทศไทยได้หารือกันที่จะแก้ไข รัฐธรรมนูญเพื่อให้ประเทศไทยมี 6 รัฐบาลประจำรัฐ เหนือ กลาง ตะวันออก อีสาน และภาคใต้ โดยเฉพาะภาคใต้มี 6 รัฐบาลตั้งแต่นครปฐมไปจนถึงประจวบรัฐบาล หนึ่ง และตั้งแต่ประจวบลงไปอีกรัฐบาลหนึ่ง⁴

สาเหตุที่ต้องให้มี 6 รัฐบาลนั้น ในหนังสือพิมพ์ประชากรไทยได้วิเคราะห์ว่ามีมูลเหตุมาจาก ความไม่เป็นธรรมในการเก็บภาษี ค่าใช้จ่ายบำรุงท้องถิ่น ตลอดจนกฎหมายที่ใช้บังคับเกี่ยวกับ ประเพณี เนื่องจากมีกฎหมายบางอย่างขัดกับภูมิประเทศและขนบธรรมเนียมประเพณีของประชาชน บางภาค เช่น ในเรื่องอากรค่าน้ำ ประชาชนจะยกขอทอดแหจะต้องมาขออนุญาตต่ออำเภอ ซึ่งจะต้อง เดินทางมาเป็นเวลา 2 วันก็มี โดยส.ส.ที่เคลื่อนไหวในเรื่องนี้ส่วนใหญ่เป็น ส.ส. จากภาคตะวันออก เฉียงเหนือ ได้แก่ นายฟอง สิทธิธรรม (อุบลราชธานี) นายชื่น ระวีวรรณ (หนองคาย) นายนารถ เงินทาบ (มหาสารคาม) นายขงยุทธ พึ่งพบ (อุบลราชธานี) นายสาคร กลิ่นผกา (พังงา) นายบุญมี ปาล์มวงศ์ (ลพบุรี) และนายล้วน เวชาริกานนท์ (นครปฐม)⁵

การดำเนินการของส.ส.กลุ่มนี้ก็คือผลักดันให้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญโดยมีข้อเสนอ ดังนี้

ขณะนี้การปกครองก็แบ่งเป็นภาคอยู่แล้ว 5 ภาค ตามความมุ่งหมายนั้นจะได้ เปลี่ยนจากภาคเป็นรัฐ แต่ละรัฐมีรัฐบาลบริหารราชการของตนไป แล้วส่งผู้แทนของ แต่ละรัฐไปประชุมยังภาคกลาง มีรัฐบาลกลางเป็นใหญ่อีกทีหนึ่ง เช่นเดียวกับใน สหรัฐอเมริกา ผิดแต่ว่าไม่ใช่ประธานาธิบดี เรายังคงมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข เช่นเดิม⁶

สำหรับการปกครองของแต่ละรัฐนั้นแยกกันเป็นอิสระโดยเด็ดขาด ดังมีส่วนร่วมเฉพาะ การทหาร การเศรษฐกิจ และการต่างประเทศเท่านั้น ส่วนในเรื่องของเงินนั้น ส.ส.กลุ่มนี้เสนอว่า

⁴ ประชากรไทย (4 ธันวาคม 2492), อ้างถึงในคารารัตน์ เมตตาริกานนท์, “การรวมกลุ่มทางการเมืองของ “ส.ส.อีสาน” พ.ศ. 2476-2494,” หน้า 330.

⁵ เรื่องเดียวกัน.

⁶ เรื่องเดียวกัน.

เพื่อให้แต่ละรัฐแข่งขันในด้านความเจริญและเงินที่เก็บได้จากภาษีอากรของรัฐใดก็จะใช้บำรุงเฉพาะรัฐนั้นๆ จะได้ไม่เป็นที่น้อยเนื้อต่ำใจเช่นในขณะนี้ กล่าวคือเงินที่เก็บมาได้ส่วนมากรัฐบาลก็มาบำรุงส่วนกลางเสียเกือบทั้งหมด⁷

ดังนั้นจะเห็นว่าการแบ่งแยกครั้งนี้เป็นผลมาจากการที่รัฐกระจายทรัพยากรระหว่างส่วนกลางและท้องถิ่น ภูมิภาค ไม่เท่าเทียมกัน จึงส่งผลให้ส.ส.กลุ่มนี้ต้องออกมาเคลื่อนไหวให้แก่ไขรัฐธรรมนูญข้อเสนอดังกล่าว ปรากฏว่าส.ส.กลุ่มนี้ก็ต้องกลับใจและเห็นว่าเป็นการผิดรัฐธรรมนูญและข้อสำคัญคือเกรงถูกฆาตกรรมเหมือนส.ส.ภาคตะวันออกเฉียงเหนือกลุ่มปรีดี-เสรีไทย⁸ ขณะเดียวกันในบทบรรณาธิการของหนังสือพิมพ์สยามนิกร วันที่ 9 ธันวาคม 2492 ก็ได้แสดงความเห็นต่อเรื่องข้อเสนอของ ส.ส.กลุ่มนี้ว่า

รูปการปกครองตามความคิดของสมาชิกสภาผู้แทนดังกล่าวนี้เป็นของใหม่สำหรับชาวเขา เพราะฉะนั้นจึงชวนจะให้คนจำนวนมากเข้าใจว่าเป็นความคิดที่จะแบ่งแยกแผ่นดิน ซึ่งมีหวังที่จะถูกกล่าวหาเป็นกบฏได้ง่าย ๆ ตามจริงรูปการปกครองแบบนี้หรือคล้ายกันนี้ได้เคยมีผู้กล่าวถึงมาแล้วครั้งหนึ่ง พร้อมกับความดำริที่จะก่อตั้งสันนิบาตเอเชียอาคเนย์ขึ้น และอีกครั้งหนึ่งเมื่อมีการประกาศรับสมัครสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ เราเข้าใจว่าผู้เสนอความคิดเห็นในเรื่องรูปการปกครองแบบนี้มีเจตนาดีและเหตุผลของเขามีข้อน่าฟังอยู่มากเหมือนกัน ... ความคิดเช่นนี้ออกจะก้าวหน้าเกินความเข้าใจของประชาชนไปสักหน่อย และโดยเหตุที่การปรับปรุงจะกระทำได้โดยการแก้รัฐธรรมนูญ จึงเป็นการยากที่จะหวังความสำเร็จได้ ในที่สุดแม้การณจะเป็นไปตามที่คาดหมายกันไว้ว่า ความคิดความพยายามเรื่องนี้จะต้องระงับไป ... แต่น่าจะเป็นข้อกระตุ้นเตือนใจรัฐบาลให้คำนึงถึงเรื่องการทำนุบำรุงท้องถิ่นให้มากขึ้นกว่าแต่ก่อนบ้างเป็นแน่⁹

⁷ ประชากรไทย (4 ธันวาคม 2492), อ้างถึงในคารารัตน์ เมตตาริกานนท์.

⁸ ไทยใหม่ (9 ธันวาคม 2492), อ้างถึงในเรื่องเดียวกัน, หน้า 332.

⁹ เรื่องเดียวกัน.

ต่อมา ส.ส.กลุ่มดังกล่าวได้เข้าพบจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ดังปรากฏในหนังสือพิมพ์ **สัจจา** วันที่ 15 ธันวาคม 2492 เรื่อง ส.ส.ผู้คิดแยกแผ่นดินไทยเป็นรัฐเข้าหาจอมพลฯ เสนอให้ตั้งพรรคพิบูลในอีสาน ดังนี้

ส.ส. ... อ้างเจตน์จำนงว่าพวกตนเป็นสมาชิกพรรคพิบูลตลอดกาล และมีความหวังดีในพรรคนี้ตลอดมา และจะจงรักภักดีตลอดไป ส่วนความคิดที่หวังจะแยกดินแดนไทยออกเป็นสหรัชนั้นก็เพราะความหวังดีในการปกครองอยากจะเห็นเมืองไทยมีการปกครองรัดกุมกว่าที่เป็นอยู่ และอยากจะทำให้การปกครองง่ายเข้าอีกไม่เจตนาร้ายต่อรัฐบาลแต่ประการใด แต่เมื่อความคิดนั้นเล็ดลุ่มไปแล้ว ก็อยากจะขอร้องต่อรัฐบาลขอตั้งสำนักพิบูลตลอดกาลขึ้นในภาคอีสาน เพื่อให้เป็นสำนักงานให้ความสะดวกแก่ประชาชนในการร้องเรียนสารทุกข์สุกดิบ ... ต่อจากนั้นก็ให้ผู้แทนคนใดคนหนึ่งนำคำร้องเรียนนั้นเสนอต่อสภา¹⁰

จอมพล ป. พิบูลสงครามเห็นด้วยกับข้อเสนอดังกล่าว จึงมีคำสั่งให้สมาชิกในพรรคพิบูลตลอดกาลทุก ๆ ภาคนำความคิดนี้ไปพิจารณาเพื่อจะตั้งสำนักงานไว้ในภาคต่าง ๆ แล้วร่างโครงการนี้เสนอขึ้นมา ต่อมา ส.ส.กลุ่มนี้ก็ได้ขออนุมัติจากจอมพล ป. พิบูลสงครามไปเปิดสาขาพรรคในภาคต่าง ๆ จำนวน 3 แขนงบาท แต่จอมพล ป. พิบูลสงครามยังขัดข้องในเรื่องเงินจำนวนดังกล่าว จึงส่งเรื่องให้ประธานสหพรรครับไปพิจารณาเพื่อดำเนินการต่อไป¹¹

จากเหตุการณ์ข้างต้นจะเห็นได้ว่าจอมพล ป. พิบูลสงครามตระหนักถึงอำนาจในการปกครอง โดยเฉพาะในส่วนท้องถิ่นและภูมิภาคอยู่ไม่น้อย แต่ก็ไม่เห็นด้วยกับการแบ่งแยกรัฐ กล่าวคือ ความเป็นชาติไทยจะแบ่งแยกมิได้ ดังกล่าวในสัมภาษณ์ในหนังสือพิมพ์ **ประชากร** วันที่ 16 ธันวาคม 2492 ว่า “หากรวมกันละผมเห็นด้วย ผมไม่ต้องการให้มีการแบ่งแยกกันในเมืองไทย”¹²

อย่างไรก็ดี แนวคิดแบ่งแยกดินแดนก็เป็นผลมาจากความไม่เสมอภาคในการพัฒนาเศรษฐกิจ ต่อมาแนวคิดดังกล่าวเป็นปัจจัยผลักดันให้เกิดแนวคิดของ ส.ส.ภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ต้องการผลักดันให้รัฐบาลหันมาสนใจฟื้นฟูเศรษฐกิจภาคตะวันออกเฉียงเหนืออีกครั้งหนึ่งเนื่องจากมีความพยายามที่จะรวบรวมส.ส.ภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่กระจายอยู่ตามพรรคต่าง ๆ ให้เป็นกลุ่มใหญ่

¹⁰ **สัจจา** (15 ธันวาคม 2492), อ้างถึงในคารารัตน์ เมตตาริกานนท์.

¹¹ เรื่องเดียวกัน.

¹² **ประชากรไทย** (16 ธันวาคม พ.ศ. 2492).

หากสามารถรวมส.ส.ดังกล่าวได้ก็จะสามารถขึ้นมาบริหารประเทศได้ ดังข้อความในหนังสือพิมพ์ **ประชาธิปไตย** ฉบับปลายเดือนธันวาคม พ.ศ.2492 กล่าวว่า

ข่าวนี้ได้รับการยืนยันจากนายเทพ โชติณัฐิต รัฐมนตรีสั่งราชการ ให้กระทรวงพาณิชย์และผู้แทนราษฎรจังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งเป็นผู้หนึ่งในจำนวนผู้แทนอีสาน 43 คนที่ได้รวมกลุ่มอีสานขึ้น โดยกล่าวว่า ผู้แทนราษฎรภาคอีสานได้ปรึกษาหารือกันที่จะรวมกลุ่มการเมืองใหม่ที่ไม่มีหัวหน้าเหมือนอย่างพรรคอื่นๆ และมีนโยบายที่จะบำรุงฟื้นฟูเศรษฐกิจของอีสานเท่านั้น - ขณะนี้ผู้แทนอีสานสังกัดอยู่ในสหพรรค 70 เปอร์เซนต์ ประชาธิปัตย์ 20 เปอร์เซนต์ ส่วนธรรมาธิปัตย์ไม่มีเลย กลุ่ม 43 คนนี้ไม่มีหัวหน้า แต่ถ้าใครควบคุมได้ก็มีหวังเป็นนายกเลยทีเดียว¹³

การเคลื่อนไหวของ ส.ส. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือแม้จะไม่บรรลุผล แต่ก็น่าจะทำให้รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามตระหนักถึงการรักษาความสมดุลอำนาจในการปกครอง โดยเฉพาะภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งมีพลังอำนาจของกลุ่ม ส.ส. ที่ยังคงมีแนวคิดแบ่งแยกการปกครองอันเนื่องมาจากความไม่เสมอภาคในการพัฒนาเศรษฐกิจ อีกทั้งยังมีปัจจัยในด้านการเมืองระหว่างประเทศในภูมิภาคอินโดจีนซึ่งกำลังอยู่ภายใต้สถานการณ์ของภัยคอมมิวนิสต์

ดังนั้นภายหลังการลงนามในสนธิสัญญาระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกาในวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2493 แล้ว รัฐบาลก็มุ่งที่จะดำเนินนโยบายพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือมากขึ้น ดังปรากฏว่า ในพ.ศ. 2494 รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามได้สร้างอ่างเก็บน้ำ จำนวน 60 อ่าง ใน 15 จังหวัดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และจัดซื้อรถนาฬิกาให้เฉพาะภาคตะวันออกเฉียงเหนืออีกด้วย

ต่อมาใน พ.ศ. 2496 จอมพล ป. พิบูลสงครามได้เดินทางตรวจราชการภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นครั้งแรก และแสดงทัศนคติต่อภาคตะวันออกเฉียงเหนือในขณะนั้นว่า

¹³ **ประชาธิปไตย** (24 ธันวาคม พ.ศ. 2492), อ้างถึงในดารารัตน์ เมตตาริกานนท์.

ตามที่ได้รับรายงานหรือข่าวต่าง ๆ ว่า ภาคอีสานที่ว้าแห้งแล้งนั้น นี้อาจจะดู
ในแง่รัฐบาล แต่ว่าเท่าที่ผมดูในแง่รัฐบาล หมายความว่า อยู่ในระดับของส่วนต่าง ๆ
ของประเทศไทย ผมได้เดินทางจากกรุงเทพฯ ไปจังหวัดตาก พิชญ โลก และคราวนี้
ไปนครสวรรค์ ก็รู้สึกว้า ภาวะการครองชีพของราษฎรภาคอีสานกล่าวได้ว่าดีกว่านิค
น้อยกว่าทางจังหวัดตาก เช่น บ้านที่อยู่ การแต่งเนื้อแต่งตัว เท่าที่เห็นและอนามัย
เกี่ยวกับร่างกาย ก็รู้สึกว้ามีความสมบูรณ์พอควร และนอกจากนั้น ทุกจังหวัดได้สอบ
ถามประชาชนและข้าราชการก็รู้สึกว้ามีความพอใจ เกี่ยวด้วยทุกจังหวัด ณ ที่ตั้ง
จังหวัดก็ดี อำเภอก็ดี โดยเฉพาะจังหวัดในจำนวน 15 จังหวัดนั้น ได้มีการไฟฟ้าที่
สร้างขึ้นใหม่ครบหมดทุกจังหวัด และก็ได้มีการสร้างโรงพยาบาลขึ้นใหม่ครบทุก
จังหวัด นอกจากนั้นในเขตเทศบาลถนนหนทางได้เพิ่มจำนวนมากขึ้น และมีการลาด
ยางและเทคอนกรีตเหล่านี้ ก็ทำให้จังหวัดต่าง ๆ นั้นรู้สึกว้ามีความเจริญและให้ความ
ผาสุกแก่ราษฎรดีขึ้น ทั้งนี้เว้น 3 จังหวัด คือ ศรีสะเกษ สุรินทร์ บุรีรัมย์ ที่ยังขาดถนน
อยู่ ทางรัฐบาลก็คิดที่จะสร้างถนนและได้ประกาศพระราชกฤษฎีกาโครงการที่จะ
สร้างถนน และกำลังจะเร่งทำถนนจากจังหวัดบุรีรัมย์ สุรินทร์ และศรีสะเกษ ให้
เชื่อมกับอุบลโดยด่วน¹⁴

ทัศนะข้างต้นของจอมพล ป. พิบูลสงคราม แสดงให้เห็นว่ารัฐบาลได้ดำเนินการพัฒนาภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือเหมือนกับภาคอื่น ๆ ของประเทศ เช่น การสร้างระบบสาธารณูปโภค โครงสร้างพื้น
ฐาน นอกจากการแสดงทัศนะดังกล่าวจะปรากฏในหนังสือพิมพ์อีสานแล้ว จอมพลป. พิบูลสงครามยัง
ได้ย้ำประเด็นดังกล่าวในการตอบกระทู้ของนายสอิ่ง มารังกุล (ส.ส.บุรีรัมย์) อีกด้วย¹⁵

การรักษาความปลอดภัยทางการเมืองระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ที่มาจากกลุ่มปรีดี-เสรีไทยซึ่งส่วนใหญ่
เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้นำมาสู่นโยบายบูรณะและฟื้นฟูภาคตะวันออกเฉียง
เหนือตามสภาพทางการเมืองภายใน ซึ่งมีสถานการณ์ที่ไม่ค่อยมั่นคงเท่าใดนักเพราะมีเหตุการณ์
กบฏเกิดขึ้นหลายครั้ง ดังปรากฏรายละเอียดในตารางที่ 5 สถานการณ์กบฏดังกล่าวส่งผลให้รัฐบาล
จอมพล ป. พิบูลสงครามไม่สามารถดำเนินการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพื่อรองรับสภาพความ
แห้งแล้งซึ่งเป็นธรรมชาติของภาคได้ ดังปรากฏว่าในระหว่าง พ.ศ. 2499 – 2500 เกิดสภาพความแห้งแล้ง
อย่างรุนแรงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ราษฎรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือต้องอพยพหนีภัยแล้งเข้ามา
ในกรุงเทพฯ เป็นจำนวนมาก สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือและสาธารณชน

¹⁴ อีสาน รายสองเดือน 3 (มิถุนายน 2496): 25-26.

¹⁵ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร สมัยสามัญ พ.ศ. 2496, หน้า 1205-1210.

ขณะนั้นต่างเรียกร้องให้รัฐบาลแก้ไขปัญหากาศตะวันออกเฉียงเหนืออย่างจริงจัง รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามจึงตั้งคณะกรรมการบริหารราชการแผ่นดินภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และอนุมัติงบประมาณ 53 ล้านบาท เพื่อนำไปแก้ปัญหาดังกล่าว

เหตุการณ์ดังกล่าวมาทั้งหมด จึงกล่าวสรุปได้ว่า การรักษาคุณอำนาจทางการเมืองภายในระหว่างกลุ่มจอมพล ป. พิบูลสงครามกับกลุ่มปรีดี-เสรีไทย นับเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่น่าไปสู่การก่อตัวและดำเนินนโยบายการบูรณะฟื้นฟูและพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2494 – 2500

3.1.2 การเมืองระหว่างประเทศ

การรักษาความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มอำนาจทางการเมืองในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม นอกจากจะก่อให้เกิดการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือแล้ว ยังส่งผลต่อนโยบายการเมืองระหว่างประเทศด้วย และผลจากนโยบายทางการเมืองระหว่างประเทศนี้ได้ส่งผลสืบเนื่องต่อการกำหนดและดำเนินนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือด้วย โดยเฉพาะความร่วมมือช่วยเหลือกันอย่างใกล้ชิดระหว่างรัฐบาลไทยกับรัฐบาลสหรัฐอเมริกา* ดังจะอภิปรายต่อไป

ก. การเปลี่ยนแปลงนโยบายต่างประเทศ

ก่อนแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติจะเริ่มขึ้นในปีพ.ศ.2504 นโยบายต่างประเทศของไทยมุ่งที่จะหาทางเจรจาระงับสถานะสงครามกับประเทศต่าง ๆ ให้เสร็จสิ้นไปโดยเร็ว โดยเฉพาะกับประเทศอังกฤษ และตลอดระยะเวลาที่ประเทศไทยดำเนินการเจรจากับอังกฤษนั้น โอกาสที่เอื้ออำนวยให้ประเทศไทยกับประเทศสหรัฐอเมริกาได้เข้ามามีความสัมพันธ์กันมากขึ้น ทั้งนี้ประเทศไทยได้ใช้อิทธิพลของประเทศสหรัฐอเมริกาเข้ามาค้ำมิให้อังกฤษบีบบังคับไทยมากเกินไป ด้วยเหตุนี้ประเทศไทยจึงได้เปลี่ยนแปลงนโยบายจากการเป็นกลางมาเป็นนโยบายฝักใฝ่ฝ่ายตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับประเทศสหรัฐอเมริกา ทั้งนี้เพราะไทยพยายามรักษาผลประโยชน์ของชาติและความมั่นคงของชาติให้มากที่สุด

นับแต่นั้นมานโยบายการต่างประเทศของไทยจึงเป็นไปตามสถานการณ์ที่ประเทศสหรัฐอเมริกาได้เข้ามามีบทบาททั้งทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะในกรณีของประเทศเวียดนาม ลาว และเขมร ซึ่งมีดินแดนติดต่อกับประเทศไทย และปัญหาความขัดแย้งในประเทศเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อประเทศไทย ดังนั้นการศึกษาความสัมพันธ์

* โปรดดูรายละเอียดในตารางที่ 5 หน้า 72-75 ประกอบ

ระหว่างประเทศไทยกับประเทศสหรัฐอเมริกา ก่อนแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติย่อมจะทำให้เห็นนโยบายภายในประเทศของไทยที่มีต่อภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือด้วย

ข. ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกา

การเปลี่ยนแปลงนโยบายระหว่างประเทศในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามได้นำมาสู่ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลไทยกับรัฐบาลสหรัฐอเมริกาอย่างแน่นแฟ้นและมีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายการพัฒนาประเทศไทยอย่างมาก โดยเฉพาะนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทั้งนี้ภายหลังจากสงครามเกาหลีในพ.ศ. 2493 เป็นต้นมา ประเทศไทยได้ทำสนธิสัญญา 3 ฉบับกับประเทศสหรัฐอเมริกา คือ ฉบับที่หนึ่ง เป็น “ความตกลงทางการศึกษาและวัฒนธรรม” ลงนามเมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2493 เนื้อหาเป็นการส่งเสริมและมีการแลกเปลี่ยนนักศึกษา ครู อาจารย์ นักวิจัยระหว่างกัน เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจอันดีในด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม ฉบับที่สอง เป็น “ความตกลงร่วมมือทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยี” ลงนามเมื่อวันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2493 และฉบับที่สาม เป็น “ความตกลงช่วยเหลือทางทหาร” ลงนามเมื่อวันที่ 17 ตุลาคม พ.ศ. 2493 สำหรับข้อตกลงในฉบับที่สามนี้ เอกอัครราชทูตเอ็ดวิน สแตนตัน (Edwin Stanton) ได้ย้ำหนักแน่นว่าไม่เกี่ยวข้องกับเรื่องฐานทัพบก ทัพเรือ ทัพอากาศ แต่อย่างไร เพราะรัฐบาลทั้งสองมิได้สนใจในเรื่องนี้ แต่เป็นเรื่องของการต่อต้านคอมมิวนิสต์โดยเฉพาะ เพราะทางรัฐบาลไทยขอความช่วยเหลือไปที่สหรัฐอเมริกาโดยให้เหตุผลว่า ภัยคุกคามของคอมมิวนิสต์กำลังลุกลามอยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และประเทศไทยกำลังถูกขังอยู่อย่างหิวกระหาย

อย่างไรก็ดี แม้ว่าไทยจะมีพันธะร่วมกับสหรัฐอเมริกาตามข้อตกลงทั้ง 3 ฉบับ แต่ท่าทีของสหรัฐอเมริกาในขณะนั้นยังลังเลที่จะช่วยเหลือไทยเต็มที่ เพราะฝ่ายบริหารเกิดไม่พอใจที่รัฐบาลประธานาธิบดีทรูแมน นำประเทศเข้าร่วมรบสงครามเกาหลี ความไม่พอใจรุนแรงมากขึ้นในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2493 ถึงกับนายแอสซีสันตั้งสมญาให้เป็น “เดือนธันวาคมแห่งความเศร้าใจ” และเมื่อพระองค์เจ้าวรรณไวทยากร เอกอัครราชทูตไทยประจำกรุงวอชิงตันได้รับคำสั่งจากกรุงเทพฯ ให้ทรงทบทวนกระทรวงการต่างประเทศสหรัฐอเมริกาว่า จะช่วยไทยได้แค่ไหนในกรณีที่จีนบุกไทย ก็ได้รับคำตอบจากนายเคนเนซ แลนดอน เจ้าหน้าที่กระทรวงการต่างประเทศฝ่ายกิจการไทย มลายู และอินโดจีน นายคินส์ รัสต์ ผู้ช่วยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศฝ่ายกิจการตะวันออกเฉียง

ไกลว่ายังไม่อาจให้คำตอบยืนยันที่แน่นอนได้ เพียงแต่สหรัฐอเมริกาอาจถือว่ากรณีเงินบุกไทยเป็น เรื่องรุนแรงอย่างยิ่งเท่านั้น¹⁶

แถมสุข นุ่มนนท์¹⁷ อธิบายกรณีดังกล่าวว่าทำที่สหรัฐอเมริกาเปลี่ยนไปเมื่อนายพล ไอเซนฮาวร์เข้ารับตำแหน่งประธานาธิบดีในต้นปี พ.ศ. 2496 นายพลไอเซนฮาวร์แถลงว่าสหรัฐอเมริกา จะใช้แนวนโยบายต่างประเทศแบบใหม่ที่ได้ผลในการสกัดกั้นการขยายตัวของคอมมิวนิสต์ และจะ เพิ่มการสนับสนุนประเทศพันธมิตรอเมริกาที่ต่อต้านคอมมิวนิสต์ แนวนโยบายใหม่นี้จึงมุ่งไปทาง เสริมสร้างฐานะทางทหาร และการใช้กำลังทหารของประเทศพันธมิตรของสหรัฐอเมริกาเพื่อให้ฝ่าย คอมมิวนิสต์หวาดกลัว ยิ่งเมื่อพรรคชาตินิยมของเวียดนามซึ่งนำโดยโฮจิมินห์ชนะกองทหารฝรั่งเศสที่ เดียนเบียนฟู รัฐบาลไทยเกรงว่าถ้าคอมมิวนิสต์คิดแทรกซึมบ่อนทำลายความมั่นคงของชาติในขณะนั้น ย่อมกระทำไม่ได้สะดวก เพราะคอมมิวนิสต์สามารถตั้งฐานซ่องสุมผู้คนใกล้เมืองไทย ด้วยเหตุนี้จึงยอมปลงใจ เข้าเป็นพวกในค่ายต่อต้านคอมมิวนิสต์เร็วขึ้น โดยเข้าร่วมเป็นสมาชิกขององค์การสนธิสัญญาซีโต้ เมื่อวันที่ 8 กันยายน พ.ศ. 2497

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกานับตั้งแต่ปลาย พ.ศ.2493 เป็นต้นมา ดังกล่าวข้างต้นได้นำมาสู่ความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกา ดังนี้

1) ความช่วยเหลือของสหรัฐอเมริกาที่มีต่อไทย

ประเทศไทยเริ่มได้รับความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกาตั้งแต่ พ.ศ. 2494 เช่นเดียวกับประเทศต่าง ๆ สหรัฐอเมริกามีสำนักงานเพื่อการพัฒนาระหว่างประเทศ หรือ เอ.ไอ.ดี. (A.I.D.) เป็นหน่วยงานที่ดำเนินการให้ความช่วยเหลือ องค์กรนี้เป็นแหล่งที่ให้ความช่วยเหลือแก่ ประเทศไทยมากที่สุดในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม และสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ อย่างไรก็ตาม วิธีการให้ความช่วยเหลือของสหรัฐอเมริกาก็เปลี่ยนไปตามนโยบายของประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกา แต่ละคน เช่น ในสมัยของประธานาธิบดีทรูแมน ได้เปลี่ยนนโยบายจากการฟื้นฟูเศรษฐกิจ สงครามโลกอย่างเดียวนำมาเป็นการฟื้นฟู การพัฒนาและปรับปรุงทางด้านเศรษฐกิจและการทหาร เห็นได้จากคำปราศรัยของประธานาธิบดีทรูแมนที่ว่า สหรัฐอเมริกาจะพยายามนำเอาการพัฒนาทาง

¹⁶ แถมสุข นุ่มนนท์, ความสัมพันธ์ระหว่างไทย - สหรัฐอเมริกาภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง (กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2525), หน้า 4.

¹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 4-5.

วิทยาศาสตร์และความมั่นคงทางอุตสาหกรรมมาช่วยปรับปรุงและพัฒนาประเทศด้อยพัฒนาต่างๆ¹⁸ ส่วนในสมัยของประธานาธิบดีไอเซนเฮาว์ได้สานต่อนโยบายจากประธานาธิบดีทรูแมน แต่ได้ปรับเปลี่ยนยุทธการป้องกันอำนาจคอมมิวนิสต์ จากการเน้นความสำคัญในการป้องกันท้องถิ่นมาเป็นอำนาจสกัดกั้นของชุมชนหรือยุทธศาสตร์สกัดกั้น (Containment Policy) ต่อมาในสมัยประธานาธิบดีเคนเนดีและสมัยประธานาธิบดีจอห์นสันมีหลักการว่าจะส่งเสริมการพัฒนาชนบทมากกว่าด้านอื่น ดังนั้นจะเห็นได้ว่าโครงการความช่วยเหลือต่าง ๆ ทางด้านเศรษฐกิจและวิชาการมักจะขึ้นอยู่กับนโยบายทางการเมืองของประเทศผู้ให้ความช่วยเหลือ จากสภาวะดังกล่าวการให้ความช่วยเหลือของสหรัฐอเมริกาโดยผ่านองค์การ A.I.D. จึงมีการเปลี่ยนแปลงเป็น 2 ระยะดังนี้

ระยะที่หนึ่ง ระหว่าง พ.ศ. 2494 – 2496 สหรัฐอเมริกาได้ให้ความช่วยเหลือในรูปวัสดุอุปกรณ์เป็นส่วนใหญ่ ส่วนมากจะให้ความช่วยเหลือทางด้านเกษตรกรรม การคมนาคม และการสาธารณสุข ดังรายละเอียดในตารางที่ 6 และ 7 ต่อไปนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹⁸ David A. Boldwin, "Inaugural Address of Harry S. Truman 'January 20, 1949'," in **Foreign Aid and American Foreign Policy: A Documentary Analysis** (New York: Praeger, 1966), p. 61.

ตารางที่ 6 รายงานการเงินเกี่ยวกับความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและวิชาการของสหรัฐอเมริกา
เริ่มตั้งแต่ต้น (ปลายปี 2493) จนถึง 31 สิงหาคม 2498 เฉพาะปีงบประมาณ 2494-2498
ด้าน Technical Cooperation

ความช่วยเหลือด้าน	มูลค่าที่สหรัฐอเมริกาช่วยเหลือ (เหรียญสหรัฐฯ)	เงินสมทบที่ไทยจ่าย (บาท)
การเกษตร	4,474,163.00	107,244,391.98
การอุตสาหกรรม	1,140,593.00	26,458,679.00
การคมนาคม	2,295,803.00	24,992,728.77
แรงงาน	31,527.00	-
สาธารณสุข	5,501,568.00	84,561,661.79
การศึกษา	2,823,772.00	42,990,130.04
การบริหาร	1,520,000.00	1,500,000.00
ประชาสงเคราะห์	-	10,765,702.17
ทั่วไป - เบ็ดเตล็ด	86,569.00	72,109,302.48
	17,873,995.00	370,622,600.20

ที่มา : สมศรี ชัยวนิชยา แปลจากกองกลาง สลค. คบ.17/6 บันทึกการประชุมกรรมการ ก.ศ.ว.
และกระทำร่วมกันระหว่างรัฐบาลไทยกับ ไอ.ซี.เอ. วันที่ 18 พฤศจิกายน 2498 ที่ ส.3459/2498.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 7 รายงานการเงินเกี่ยวกับความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและวิชาการของสหรัฐอเมริกา เริ่มตั้งแต่ต้น (ปลายปี 2493) จนถึง 31 สิงหาคม 2498 เฉพาะปีงบประมาณ FY 1951-1955 (พ.ศ.2494-2498)

ความช่วยเหลือด้าน	มูลค่าที่สหรัฐอเมริกา ช่วยเหลือ (เหรียญสหรัฐฯ)	เงินสมทบที่ไทยจ่าย (บาท)
การเกษตรและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ	3,680,000.00	81,946,396.49
อุตสาหกรรมและเหมืองแร่	830,000.00	17,074,425.00
การคมนาคม	948,000.00	16,150,104.51
สุขภาพและการส่งเสริมสุขภาพ	4,405,000.00	53,774,107.56
การศึกษา	1,432,000.00	29,558,908.50
การพัฒนาชุมชน สังคมสงเคราะห์และ การจัดการที่พักอาศัย	-	4,665,702.14
ทั่วไปและเบ็ดเตล็ด	45,000.00	6,000,000.00
ทุนฝึกอบรม(TA Trust Fund)	-	48,439,822.58
การสาธารณสุข	105,000.00	
	11,445,000.000	257,609,466.68

ที่มา : สมศรี ชัยวิเศษยา แปลจากกองกลางสลด. คช.17/6 รายละเอียดเอกสาร ก.6 เพิ่มบันทึกการประชุม
กรรมการก.ศ.ว.และกระทำร่วมกันระหว่างรัฐบาลไทยกับไอ.ซี.เอ.วันที่ 18 พฤศจิกายน 2498

จากตารางที่ 6 และ 7 แสดงให้เห็นว่า ในช่วงแรกนี้สหรัฐอเมริกามีเป้าหมายที่จะช่วยไทยแก้ปัญหาเศรษฐกิจและผลักดันให้ไทยหันมาเน้นนโยบายเศรษฐกิจเพื่อการค้า โดยการให้ความช่วยเหลือองค์กรของรัฐซึ่งทำหน้าที่กำหนดนโยบายเกี่ยวกับการเพิ่มผลผลิต ดังเช่นการให้ความช่วยเหลือทางวิชาการในด้านการเกษตรแก่กระทรวงการเกษตร กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงพาณิชย์ ซึ่งกำลังขยายการดำเนินงานออกไปสู่ภาคต่าง ๆ ของประเทศอยู่ในเวลานั้น ทั้งนี้เพราะเป็นระยะเวลาที่ประเทศไทยอยู่ในระยะฟื้นตัวจากสงครามโลกครั้งที่ 2 สหรัฐอเมริกาได้ส่งผู้เชี่ยวชาญหลายสาขามาเมืองไทย 30 คน มีทั้งในสาขาวิชาการเพาะปลูกข้าว การชลประทาน การสาธารณสุข การรถไฟและท่าเรือ และการคมนาคม รวมทั้งเกี่ยวกับการจัดโรคมมาเลเรีย โครงการทั้งหมดนี้สหรัฐอเมริกาได้ให้เงินช่วยเหลือเพื่อพัฒนาอย่างรีบด่วน โดยให้รัฐบาลไทยจัดหาเงินทุนสมทบ (Counterpart fund) แต่ปรากฏว่ารัฐบาลไทยยังไม่พร้อม สหรัฐอเมริกาจึงได้นำเอาเงินเหรียญสหรัฐฯส่วนหนึ่งมาแตกเป็นเงินบาทเพื่อนำไปพร้อมกับงบประมาณสมทบเพื่อนำไปเป็นค่าใช้จ่าย ตั้งแต่ปีพ.ศ.2498 เป็นต้นมา ดังปรากฏในตารางที่ 6 และ 7 ข้างต้น

ระยะที่สอง ระหว่าง พ.ศ. 2497 - 2502 สถานการณ์ทางการเมืองระหว่างประเทศที่มีผลกระทบต่อความมั่นคงของไทยในช่วงนี้คือ การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในประเทศจีน ประธานพรรคคอมมิวนิสต์จีนคือเหมาเซตง ได้รับความสำเร็จในการขึ้นมาเป็นผู้นำและผู้บริหารประเทศจีน ปัญหาสงครามกลางเมืองในประเทศเกาหลี และการตกลงร่วมระหว่างประเทศในภูมิภาคอินโดจีน และประเทศมหาอำนาจ ณ กรุงเจนีวา ที่มีท่าทีว่าฝ่ายคอมมิวนิสต์จะขยายตัวลงมาทางเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ประเทศไทยเป็นเสมือนด่านแรกที่จะนำไปสู่การตกอยู่ภายใต้อิทธิพลคอมมิวนิสต์ได้ง่าย เนื่องจากยังไม่มีแผนพัฒนาเศรษฐกิจที่จะทำให้ประเทศไทยมีความมั่นคง เจ้าหน้าที่ชาวอเมริกันเริ่มคิดว่าฝ่ายคอมมิวนิสต์จะทำทุกวิถีทางที่จะเข้ามาเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์เมื่อมีโอกาส ดังนั้นสหรัฐอเมริกาจึงให้ความช่วยเหลือด้านงบประมาณเพิ่มจากปี 2494-2497 จากเดิมเฉลี่ยประมาณ 7.8 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ มาเป็น 36.0 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ในช่วงพ.ศ. 2498-2503 อย่างไรก็ตาม ในช่วงนี้ไม่มีการริเริ่มโครงการใหม่ในสาขาเกษตรกรรมและสาธารณสุข ในทางตรงกันข้าม โครงการบางโครงการที่สหรัฐอเมริกาได้เคยช่วยเหลือได้ลดจำนวนลงจนกระทั่งยกเลิกไป เช่น โครงการชลประทานและการประมง สหรัฐอเมริกาก็กลับไปทุ่มเทให้ความช่วยเหลือทางการคมนาคมถึง 46.9% ของความช่วยเหลือทั้งหมด เฉพาะการก่อสร้างทางอย่างเดียวได้ถึง 33.3% และการก่อสร้างสนามบินได้ 9.8% ส่วนความช่วยเหลือด้านอื่น ๆ ได้รับความลดลงตามลำดับคือ ด้านอุตสาหกรรม 17.7% การศึกษา 8.6% การเกษตรกรรม 8.4% การสาธารณสุข 7.3% การพัฒนาการบริหาร 3.5% และการตำรวจ 1.5% ดังปรากฏในตารางที่ 8 ต่อไปนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 8 ความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกาในโครงการต่างๆ ภายในปี 2497-2506

สาขา	มูลค่าเงินเหรียญ สหรัฐอเมริกา	การบริจาคช่วย เหลือจากสหรัฐฯ ^๑	จำนวนเงิน เหรียญที่ได้รับ บริจาค	ยอดรวม%ของ สาขาต่างๆ
การเกษตรและธรรมชาติ	4.9	9.1	14.0	8.4
อุตสาหกรรมพลังงานและเหมืองแร่	25.1	4.2	29.3	17.7
การคมนาคม	45.7	32.0	77.7	46.9
ถนน	32.5	23.2	55.7	33.3
ทางรถไฟ	2.5	1.9	4.4	2.6
ทางอากาศ	10.0	6.3	16.3	9.8
ทางน้ำ	0.8	0.6	1.4	0.8
สุขภาพและการส่งเสริมสุขภาพ	5.8	6.3	12.1	7.3
การศึกษา	9.3	4.9	14.3	8.6
การสาธารณสุข	4.9	0.9	5.8	3.5
ตำรวจชุมชน	1.9	0.6	2.5	1.5
การพัฒนา	0.1	0.4	0.5	0.3
ทั่วไป	5.6	4.0	9.6	5.7
รวม	103.3	62.3	165.3	100.0

ที่มา : ปรับปรุงจากจันทรา บุรณฤกษ์ และปิยนาด บุนนาค, การศึกษาผลกระทบทางการเมืองจากความสัมพันธ์ ไทย-สหรัฐอเมริกา (พ.ศ. 2463-2506) (รายงานผลการวิจัยทุนวิจัยรัชดาภิเษกสมโภช, 2521), หน้า 129, อ้างจาก United States of America Operations Missions to Thailand เรื่อง A Report on Thai-American Economic Cooperation (Bangkok, 1961).

รัฐบาลสหรัฐอเมริกาแนะนำให้รัฐบาลไทยรวมโครงการย่อยต่างๆ ที่ดำเนินไปแล้ว เข้าเป็นโครงการใหญ่ โดยเฉพาะการสร้างทางหลวงเส้นทางต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อสะดวกในการประเมินความช่วยเหลือ และเหตุผลประการสำคัญก็คือสหรัฐอเมริกาต้องการจะทุ่มเทความช่วยเหลือไปทางด้านการพัฒนาการคมนาคม โดยการสร้างเส้นทางเชื่อมโยงจุดต่าง ๆ โดยเฉพาะทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพราะเป็นเส้นทางยุทธศาสตร์ติดต่อกับประเทศลาวและเขมร¹⁹

¹⁹ แผนกเก็บ สลค.คป.17/5 จ.ม.ที่ ส.3488/2499 ลงวันที่ 28 สิงหาคม 2499 จากนายสุนทร หงส์ลดารมภ์ กรรมการและเลขานุการ ก.ศ.ว. เรื่องปรับปรุงโครงการช่วยเหลือของสหรัฐอเมริกาต่อประเทศไทย เสนอเลขาธิการ ก.ร.ม. ฝ่ายบริหาร

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการช่วยเหลือของสหรัฐอเมริกาที่ตั้งอยู่บนฐานของนโยบายทางการเมืองระหว่างประเทศของสหรัฐอเมริกาในการต่อต้านคอมมิวนิสต์ ส่งผลให้โครงการต่าง ๆ ในด้านการปรับปรุงเสริมสร้างเศรษฐกิจและสังคมให้ทันสมัยไม่ได้ผลตามเป้าหมายเท่าที่ควร เจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่ของทั้งสองประเทศจะทุ่มเทเวลาในด้านการจัดจำนวนวัสดุอุปกรณ์ที่ได้รับหรือที่ได้ให้ฝ่ายไทย เช่น จำนวนวิทยุ รถยนต์ เฮลิคอปเตอร์ และเครื่องมืออุปกรณ์ต่าง ๆ ความช่วยเหลือมักจะมุ่งไปทางด้านปริมาณแทนที่จะสนใจในเรื่องคุณภาพ²⁰ เช่น โครงการปรับปรุงเส้นทางหลวงของไทยนั้นเป็นการช่วยเหลือภายใต้พื้นฐานทางการเมือง ซึ่งเน้นการปรับปรุงเส้นทางในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นพิเศษ เพราะเป็นเส้นทางยุทธศาสตร์ติดต่อกับลาว การปรับปรุงเส้นทางสายอื่น ๆ ที่มีได้มีเรื่องการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้องมักจะได้รับความช่วยเหลือไม่มากนัก

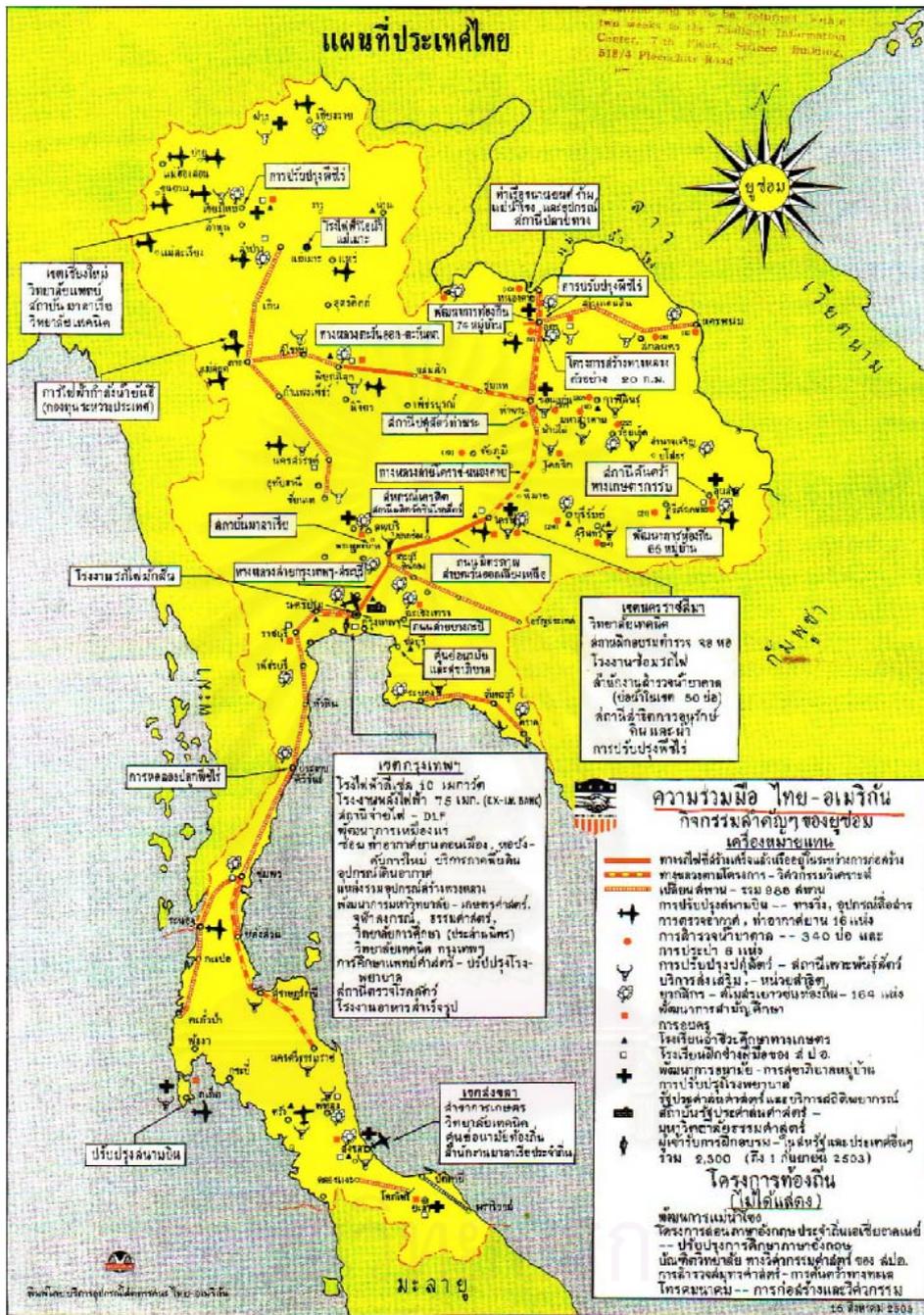
2) ความช่วยเหลือของสหรัฐอเมริกาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

จากความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลไทยกับรัฐบาลสหรัฐอเมริกาดังกล่าวมาแล้ว ได้นำมาสู่ความช่วยเหลือประเทศไทยในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2493-2495 ซึ่งมักจะเป็นด้านเทคนิคและวิชาการมากกว่า โดยเฉพาะโครงการพัฒนาการเกษตร มุ่งเน้นโดยตรงต่อการบูรณะภาคตะวันออกเฉียงเหนือ²¹ ดังภาพแสดงสถานีกสิกรรมในภาคต่างๆ ศูนย์ส่งเสริมการกสิกรรม สถานีทดลองข้าวสถานีบำรุงพันธุ์สัตว์ อ่างเก็บน้ำ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

²⁰ Alexander J. Caldwell, **American Economic Aid to Thailand** (Lexington, Mass: D.C. Heat, 1974), p.155.

²¹ สจข.มท.0201.2.1.11/28 โครงการปรับปรุงงานเกษตรในประเทศไทย พ.ศ.2493-2495.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ภาพที่ 5

แสดงความร่วมมือไทย-อเมริกัน

ที่มา : USOM, US. Economic Aid to Thailand Three Decades of Cooperation (Bangkok: United States Information services, 1982), p.5.

รายละเอียด

● โครงการที่กำลังดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน

- 1 โครงการพัฒนาการเกษตรโดยอาศัยน้ำฝน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- 2 นิคมสร้างตนเอง
- 3 นิคม(ปลูกหม่อน) เชียงใหม่
- 4 ชลประทานขนาดย่อมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- 5 การพัฒนาชนบทรวม ด่านซ้าย.
- 6 คลังเมล็ดพันธุ์พืช
- 7 การพัฒนาหมู่บ้านแอ่ง
- 8 เขตโครงการต่อต้านโรควัยฉับต้น.
- 9 ศูนย์การศึกษาชาวเขา.
- 10 กิจกรรมของหน่วยงานเอกชนซึ่งได้รับความช่วยเหลือจากยู.เอส.ดี.
- 11 บ่อเลี้ยงปลาหมู่บ้าน
- 12 การจัดการการพัฒนาแบบกระจายอำนาจ
- 13 การศึกษานอกโรงเรียน.

● โครงการสำคัญซึ่งเสร็จสมบูรณ์แล้ว

- 21 การพัฒนาปศุสัตว์ (ปีงบประมาณ ค.ศ. 1952 - 1966)
- 22 โรงเรียนฝึกอาชีพเคลื่อนที่ (ปีงบประมาณ ค.ศ. 1966 - 1972)
- 23 การก่อสร้างโดยหน่วยงานอาสาป้องกันชาติ (ค.ศ. 1955 - 1959)
- 24 ถนนมิตรภาพ (ปีงบประมาณ ค.ศ. 1954 - 1958)
- 25 การชลประทานและการกักเก็บน้ำ (ปีงบประมาณ ค.ศ. 1951 - 1958)
- 26 การพัฒนาอนามัยท้องถิ่น (ปีงบประมาณ ค.ศ. 1951 - 1959)
- 27 ทางหลวงสายตะวันออกเฉียง - ตะวันตก (ค.ศ. 1955 - 1960)
- 28 คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (ค.ศ. 1962 - 1969)
- 29 การพัฒนาท่าอากาศยาน (ปีงบประมาณ ค.ศ. 1951 - 60)
- 30 การบริการพลังงานไฟฟ้าและการฝึกอบรม (ค.ศ. 1951 - 1967)
- 31 ศูนย์ความช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชนภูมิภาค (ค.ศ. 1962 - 1968)
- 32 เครื่องส่งวิทยุขนาด 50 กิโลวัตต์ (ค.ศ. 1966 - 1971)
- 33 ศูนย์ฝึกอบรมทางวิชาการสำหรับ ว.พ.ช. (ค.ศ. 1966 - 1971)

ภาพที่ 6

แผนที่และรายละเอียด โครงการความร่วมมือไทยกับสหรัฐอเมริกา

ที่มา : USOM,US. Economic Aid to Thailand Three Decades of Cooperation (Bangkok: United States Information services, 1982), pp.11-12.

ภาพข้างต้นแสดงให้เห็นว่าสหรัฐอเมริกาให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจเพื่อให้รัฐบาลไทยสามารถดำเนินโครงการช่วยเหลือเกษตรกรในการขยายการผลิตที่กำลังขยายตัวมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากวัตถุประสงค์ของโครงการดังกล่าวดังนี้

1. เพิ่มปริมาณและปรับปรุงระบบการผลิตพืชผลและการเลี้ยงสัตว์
2. เพิ่มปริมาณและบำรุงสงวนไว้ซึ่งทรัพยากรในด้านการประมง
3. วางระบบการชลประทานให้แก่ท้องที่ซึ่งยังมีน้ำใช้ไม่พอเพียง
4. ขยายงานส่งเสริมกิจกรรมให้กว้างขวางออกไปจนเกษตรกรทั่วราชอาณาจักรได้รับประโยชน์จริง ๆ จากโครงการเหล่านั้น
5. รักษา บำรุง และปรับปรุงอุตสาหกรรมป่าไม้ของชาติ²²

อย่างไรก็ตาม ในพ.ศ. 2496 สถานการณ์ในภูมิภาคอินโดจีนได้เข้าสู่ภาวะวิกฤตอีกครั้งหลังจากมีการก่อตั้งองค์การสนธิสัญญาป้องกันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ส.ป.อ. หรือ SEATO) ขึ้นอย่างรีบร้อนเพื่อเป็นการขยายการสกัดกั้นการขยายตัวของคอมมิวนิสต์ในภูมิภาคนี้ รัฐบาลไทยได้เข้าร่วมดำเนินการกับสหรัฐอเมริกาด้วยความกระตือรือร้น ซึ่งความจริงแล้วเป็นวิธีที่จะทำให้เวียดนามได้ดำรงอยู่ได้โดยพฤตินัย²³ ผลกระทบที่สำคัญต่อภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยนั้นก็คือการเร่งดำเนินโครงการบูรณะภาคตะวันออกเฉียงเหนือฉุกเฉิน²⁴ ดังปรากฏข้อความในจดหมายจากกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ดังนี้

ด้วยในการประชุมคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม 2496 ได้พิจารณาเห็นว่าจังหวัดต่าง ๆ ทางภาคอีสานของไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งทางจังหวัดชายแดนด้านแม่น้ำโขงสมควรที่จะได้รับดำเนินการบูรณะให้เกิดประโยชน์แก่ประเทศชาติ แต่โดยที่มีได้ตั้งงบประมาณไว้ และต้องรีบดำเนินการโดยด่วนเป็นพิเศษ จึงเห็นสมควรขอความช่วยเหลือจาก MSA โดยผ่านทาง ก.ศ.ว.

²² สจข.มท. 0201.2.1.11/28 โครงการปรับปรุงงานเกษตรในประเทศไทย พ.ศ. 2493-2495, หน้า 4

²³ ทักษ์ เฉลิมเตียรณ, การเมืองระบบพหุชนูปถัมภ์แบบเผด็จการ, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2548), หน้า 121-122. (พิมพ์เนื่องในวาระ 72 ปี การปฏิวัติสยาม)

²⁴ สจข.สร.0201.37 เรื่อง ขอความช่วยเหลือจาก MSA ในการบูรณะและทำนุบำรุงจังหวัดต่าง ๆ ทางภาคอีสาน, 22 พฤษภาคม 2496.

ในที่สุดได้ลงมติให้เร่งรัดดำเนินการในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

1. บูรณะทาง ทางสายต่าง ๆ ทางภาคอีสานซึ่งยังสร้างไม่เสร็จก็ให้เร่งสร้างให้เสร็จ เช่นหนองคายไปนครพนม ฯลฯ ส่วนทางที่มีอยู่แล้วก็ให้เร่งบูรณะให้เป็นทางชั้น 1
2. การก่อสร้างอ่างเก็บน้ำและกั้นลำน้ำ ให้น้ำขังไว้ใช้ประโยชน์ได้นั้น จะต้องรีบดำเนินการโดยด่วน
3. การศึกษาในภาคนี้ให้มุ่งส่งเสริมวัฒนธรรม การอนามัย การครองชีพและการกินอยู่ ซึ่งจำเป็นต้องเพิ่มและขยายโรงเรียนในภาคนี้และเปลี่ยนแปลงวิธีการสอนใหม่ให้เหมาะสมเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์
4. การป่าไม้ ปรากฏว่าได้ถูกทำลายไปเสียเป็นจำนวนมาก จึงควรจะได้รับหาทางป้องกันการทำลาย โดยจัดสร้างถนนผ่านป่าไม้เพื่อให้เจ้าหน้าที่ได้เข้าไปตรวจสอบดูแลรักษาป่าไม้ไว้เป็นประโยชน์ต่อไป
5. การกสิกรรม ควรจะได้ส่งเสริมให้มีการปลูกผัก เลี้ยงปลา และปศุสัตว์ให้มากยิ่งขึ้น
6. การอุตสาหกรรม ควรจะส่งเสริมให้เปิดการอุตสาหกรรมที่ใช้วัตถุดิบที่มีสมบูรณ์ในภาคนั้น
7. การทหาร ให้กระทรวงกลาโหมทำบันทึกในการเจรจาว่าจะสมควรขอความช่วยเหลือจากรัฐบาลอเมริกาอย่างไรต่อไปอีกบ้าง ทั้งอาวุธและเงิน เพื่อให้มีกำลังรบสมบูรณ์ตามโครงการ²⁵

มติคณะรัฐมนตรีตามโครงการบูรณะและทำนุบำรุงจังหวัดต่าง ๆ ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตั้งแต่ตอนให้เห็นว่รัฐบาลไทยได้กำหนดนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จากปัจจัยของสถานการณ์ทางการเมืองระหว่างประเทศในขณะนั้นเป็นสำคัญและลักษณะเช่นนี้ได้ส่งผลต่อการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือหลัง พ.ศ. 2500 จนถึงพ.ศ. 2519 ดังจะได้กล่าวต่อไป

²⁵ สจข.สร.0201.37 เรื่องขอความช่วยเหลือจากรัฐบาล MSA ในการบูรณะและทำนุบำรุงจังหวัดต่าง ๆ ทางภาคอีสาน, 22 พฤษภาคม 2496.

3.2 บริบททางการเมืองการปกครองระหว่าง พ.ศ. 2500 - 2519

3.2.1 การเมืองภายใน

ก) วิกฤตการณ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: การทำ 'รัฐประหาร' และ 'การปฏิวัติ' ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์

การสิ้นสุดสภาพทางการเมืองของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในวันที่ 16 กันยายน พ.ศ. 2500 โดยการรัฐประหารของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์นั้น ในถ้อยแถลงการณ์ของคณะรัฐประหารได้กล่าวว่า

บัดนี้บ้านเมืองอยู่ในสถานการณ์อันแสนยุ่งยาก และมีแต่จะนำความทุกข์ลำบากมาสู่ประชาชนชาวไทยที่ขึ้นทุกวัน ฉะนั้นคณะทหารจึงเห็นเป็นภาระอันสุดแสนที่จะดำเนินการ โดยวิธีสงบเพื่อแก้ไขสถานการณ์ได้ต่อไป จึงจำเป็นต้องส่งกำลังเข้ายึดพระนครและตำบลต่าง ๆ ไว้แล้วโดยสิ้นเชิง²⁶

นอกจากสถานการณ์อันยุ่งยากดังในแถลงการณ์ข้างต้น โดยเฉพาะกรณีการเลือกตั้งสกปรกในวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2500 ได้ส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพทางการเมืองของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามอย่างมากแล้ว วิกฤตการณ์ความแห้งแล้งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ส่งผลให้มีการอพยพของประชาชนเข้าสู่กรุงเทพฯ เป็นจำนวนมาก ก็เป็นปัญหาอีกประการหนึ่งที่ทำให้คณะรัฐประหารเห็นว่ารัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามบริหารบ้านเมืองไม่มีประสิทธิภาพ

จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้แสดงทรรศนะต่อกรณีดังกล่าว ดังปรากฏถ้อยคำสัมภาษณ์ในหนังสือพิมพ์ไทยรายวันและสารเสรี ดังนี้

ความเหลวไหลหลายประการ เช่น กรณีชนบัตรปลอมจากฮ่องกง กรณีบริษัทซีซีพหลายชนหีบลิกลับ 69 หีบ และที่สำคัญคือกรณีความเดือดร้อนในภาคอีสาน รัฐบาลเอาแต่ใจพวกพ้องให้กินกัน ประชาชนทนค่าครองชีพสูงไม่ไหว²⁷

²⁶ อ้างถึงในชวนะ ไตรมาส, ข้อมูลพื้นฐาน 66 ปี ประชาธิปไตยไทย, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพฯ: สถาบันนโยบายการศึกษา, 2542), หน้า 156.

²⁷ ไทยรายวัน (21-22 สิงหาคม 2500).

ทั้งนี้จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ กล่าวเน้นว่า เป็นรัฐบาลในระบบ
ประชาธิปไตย ถ้าไม่ปฏิบัติตามเสียงเรียกร้องของประชาชนแล้วจะ
เป็นยังไง²⁸

ในระหว่างพ.ศ. 2499-2500 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือต้องประสบทุกขภัยจาก
ธรรมชาติที่แห้งแล้งและเลวร้ายที่สุด จนทำให้ประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือต้องพากันอพยพ
หลังไหลเข้ามาในกรุงเทพฯจำนวนมาก แต่เหตุการณ์เหล่านี้ดูเสมือนว่าในช่วงแรกๆ จอมพล ป.
พิบูลสงครามกลับเห็นว่าเป็นการกระทำของพรรคการเมืองฝ่ายค้านที่นิยมในลัทธิคอมมิวนิสต์ ดัง
คำสัมภาษณ์ของจอมพล ป. พิบูลสงครามในหนังสือพิมพ์สารเสรี ว่า

การที่ชาวอีสานอพยพหลังไหลเข้ามากรุงเทพฯ เพื่อหนีความอดอยากแห้ง
แล้งนั้น รัฐบาลได้สอบสวนดูแล้วไม่เป็นความจริง ผมทราบว่าได้มีแผนการณ์ที่จะ
แบ่งแยกอีสานออกไปตั้งเป็นประเทศอิสระขึ้นเหมือนช่าเหนือและพงสาตี คุณเผ่า
เป็นคนรายงานผมเอง แผนการณ์อย่างนี้อดีตรัฐมนตรีทองอินทร์ ภูริพัฒน์เคยนำมา
ใช้ครั้งหนึ่งแล้ว... โดยมีโฮจิมินห์แห่งเวียดนามให้การช่วยเหลือสนับสนุน และร่วม
ในการปกครองนั้นด้วย ... เป็นแผนการณ์ของคอมมิวนิสต์ ซึ่งดำเนินการเคลื่อนไหว
อยู่ตลอดเวลา...ขณะนี้ชาวอีสานมีความโน้มเอียงที่จะแยกตัวเองออกไปถึง25 เปอร์เซ็นต์
แล้ว²⁹

กุหลาบ สายประดิษฐ์³⁰ เขียนบทความวิจารณ์คำสัมภาษณ์ดังกล่าวว่า สถานการณ์ใน
ขณะนั้นปรากฏหลักฐานจากรายงานของหนังสือพิมพ์ที่ได้ส่งผู้แทนไปสำรวจความเป็นอยู่ และทางได้
ทางเสียในการทำงานของชาวอีสานตามจังหวัดต่าง ๆ ของภาคอีสานและคำแถลงการณ์ของผู้แทนราษฎร
ภาคอีสาน ก็สอดคล้องตรงกันกับรายงานของรัฐมนตรีภาคอีสานบางท้องที่ได้ไปสำรวจมา และได้
เสนอรายงานนั้นต่อนายกรัฐมนตรีแล้ว อนึ่ง รัฐมนตรีว่าการเกษตรผู้เป็นประธานคณะกรรมการ

²⁸ สารเสรี (21 สิงหาคม 2500).

²⁹ สารเสรี (23 สิงหาคม 2500).

³⁰ กุหลาบ สายประดิษฐ์, “โฆษณาชวนเชื่อ,” ในอดีตที่เป็นบทเรียน, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: สมบูรณ์การพิมพ์, 2522), หน้า 228-231.

บริหารราชการแผ่นดินภาคตะวันออกเฉียงเหนือ* ซึ่งได้ออกไปสำรวจความเป็นอยู่ของอีสานมาแล้วหลายจังหวัดได้ยอมรับความจริงว่า “การทำงานเสียหายประมาณ 80 ถึง 90 เปอร์เซ็นต์ เพราะฝนแล้ง ผิดปกติ ราษฎรอดอยาก แม่พระสงฆ์ก็อด”³¹ และ “ประชาชนเร้นแค้นจริง ๆ” การทำงานที่จังหวัดบุรีรัมย์ สุรินทร์ และศรีสะเกษ ได้ผลแห่งละห้าเปอร์เซ็นต์เท่านั้น ส่วนเงิน 53 ล้านบาทที่รัฐบาลอนุมัติให้นำไปช่วยเหลือนี้ ท่านรัฐมนตรีกล่าวว่า “ข้าพเจ้าคิดว่าไม่พอ”³²

ดังนั้นวิกฤตการณ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจึงเป็นอีกปัจจัยหนึ่งทางการเมืองที่นำไปสู่การ ‘รัฐประหาร’ รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในวันที่ 16 กันยายน พ.ศ. 2500

เหตุการณ์ภายหลังจากการทำรัฐประหารวันที่ 16 กันยายน พ.ศ. 2500 จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์มิได้ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีทำหน้าที่บริหารรัฐบาลโดยทันที ดังพิจารณาตารางที่ 9 แสดงเหตุการณ์ทางการเมืองและเหตุการณ์ทางรัฐสภาระหว่าง พ.ศ. 2500 - 2519 ต่อไปนี้

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

* พล.อ.ผิน ชุณหะวัณ.

³¹ สารเสรี (27 สิงหาคม 2500).

³² พิมพ์ไทย (27 สิงหาคม 2500).

ตารางที่ 9 แสดงเหตุการณ์ทางการเมืองและเหตุการณ์ทางรัฐสภาระหว่าง พ.ศ. 2500 – 2506

ว/ด/ป	เหตุการณ์ทางการเมือง	เหตุการณ์ทางรัฐสภา
16 กันยายน 2500	จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ทำรัฐประหารจอมพล ป. พิบูลสงครามและพล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ ต้องลี้ภัยออกนอกประเทศ นายพจน์ สารสินได้รับการแต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรีโดยยังใช้รัฐธรรมนูญฉบับเดิม	
15 ธันวาคม 2500	มีพรรคการเมืองส่งสมาชิกพรรคเข้าเลือกตั้ง 30 พรรค แต่ได้รับเลือกเพียง 8 พรรค และส.ส.อิสระ 58 คน	การเลือกตั้งครั้งที่ 10 มี ส.ส. ได้รับเลือกตั้งทั้งหมด 160 คน ต่อมาในวันที่ 21 ธันวาคม รัฐบาลรวบรวมส.ส.อิสระและพรรคการเมืองเล็ก ๆ เข้าเป็นพรรคชาติสังคม จนทำให้รัฐบาลคณะรัฐประหารจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ได้รับเสียงข้างมาก จำนวน 80 เสียง
1 มกราคม 2501	พล.ท.ถนอม กิตติขจร ได้รับการแต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรี	
28 มกราคม 2502	แต่งตั้งสมาชิกสภาว่างรัฐธรรมนูญทำหน้าที่เป็นสภานิติบัญญัติแห่งชาติ จำนวน 240 คน	
9 กุมภาพันธ์ 2502	ประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว มีการแต่งตั้งจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี	
8 ธันวาคม 2506	จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ถึงแก่อสัญกรรม พล.อ.ถนอม กิตติขจร ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสืบแทน	

ที่มา : เขวณะ ไตรมาศ, ข้อมูลพื้นฐาน 66 ปี ประชาธิปไตยไทย (กรุงเทพฯ: สถาบันนโยบายศึกษา, 2542), หน้า 36-37.

จากตารางที่ 9 ข้างต้น แสดงให้เห็นถึงความพยายามของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในช่วงหลังจากการทำรัฐประหารวันที่ 16 กันยายน พ.ศ. 2500 ที่จะทำหน้าที่ตามมติมหาชน จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ไม่เข้าบริหารประเทศในทันที แต่ได้รัฐบาลรักษาการขึ้น ทั้งนี้ผู้วิจัยพิจารณาเห็นว่าสิ่งที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ไม่ขึ้นมาบริหารประเทศในทันทีเพราะเป็นการสร้างความชอบธรรมทางการเมืองที่แสดงเจตนาให้เห็นว่าการทำรัฐประหารเป็นไปเพื่อประเทศชาติเป็นสำคัญ ขณะเดียวกันสุขภาพของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ก็ทรุดโทรม ดังจะเห็นได้ว่าภายหลังจากทำรัฐประหารสำเร็จ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ก็ได้เดินทางไปรักษาตัวที่ประเทศสหรัฐอเมริกา ดังนั้นการให้นายพจน์ สารสิน ซึ่งเป็นบุคคลที่เป็นที่ยอมรับทั้งภายในและภายนอกประเทศ

ณ ขณะนั้นมาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีรักษาการจึงเป็นเรื่องที่เหมาะสมที่สุด เพื่อเตรียมการเลือกตั้งครั้งที่ 10 ในวันที่ 15 ธันวาคม พ.ศ. 2500 หลังจากการเลือกตั้งแล้ว พล.ท.ถนอม กิตติขจร ได้รับการแต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรี ในวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2501

พล.ท.ถนอม กิตติขจร ได้ดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นเป้าหมายแรก เนื่องจากปัญหาภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นปัญหาสำคัญและกระทบต่อความมั่นคงทางการเมือง เนื่องจากสถานการณ์ระหว่างประเทศในวิกฤตการณ์ในลาวและเวียดนามเนื่องจากลัทธิคอมมิวนิสต์ ส่งผลให้สหรัฐอเมริกาสนใจในการต่อต้านภัยคอมมิวนิสต์ การแก้ไขปัญหาจึงจะนำไปสู่การเจรจาขอเงินงบประมาณมาช่วยเหลือในด้านพัฒนาประเทศไทย เพื่อให้มีความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและทำให้คอมมิวนิสต์ไม่สามารถเข้าครอบงำได้ง่าย ดังจะพบว่า พล.ท.ถนอม กิตติขจร ได้เริ่มงานโดยเดินทางไปตรวจราชการภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในวันที่ 4 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2501 ภายหลังจากได้รับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี³³ พล.ท.ถนอม กิตติขจร ได้กล่าวปาฐกถาถึงการไปตรวจราชการภาคตะวันออกเฉียงเหนือให้นักศึกษาที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ฟังว่า

เมื่อข้าพเจ้าได้รับแต่งตั้งเป็นหัวหน้ารัฐบาลในครั้งนี ในคราวแถลงนโยบายขอความไว้วางใจต่อสภาผู้แทนราษฎร เมื่อวันที่ 9 มกราคมปีนี้ ข้าพเจ้าจึงได้ยืนยันแก่ผู้แทนราษฎรบางท่านที่พูดถึงเรื่องความอดอยากแร้นแค้นของภาคอีสานว่า เมื่อข้าพเจ้าได้รับความไว้วางใจจากสภาผู้แทนราษฎรแล้ว ข้าพเจ้าจะไปดูสภาพที่เป็นจริงของชาวอีสาน จะไปดูสภาพของท้องถิ่นชนบท และความเป็นอยู่ของราษฎรว่าเป็นอย่างไร เพื่อจะได้เห็นด้วยตาตนเอง จึงจะสามารถนำสิ่งที่พบเห็นนั้นมาพิจารณาปรับปรุงแก้ไขเพื่อช่วยเหลือราษฎรให้มีความเป็นอยู่ดีขึ้น³⁴

ดังนั้นจะเห็นได้ว่ารัฐบาลพลเอกถนอม กิตติขจร ได้ดำเนินตามนโยบายตามหลักเหตุผลของคณะรัฐประหารโดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ อย่างไรก็ตามด้วยสภาพการณ์ทางการเมืองในช่วงที่พลเอกถนอม กิตติขจรบริหารอยู่ในครั้งแรกนี้ ผลปรากฏว่ามีสภาพไม่แตกต่างกับสมัยก่อนการรัฐประหาร (โปรดดูตารางที่ 9 แสดงเหตุการณ์ทางพรรคการเมืองและเหตุการณ์ทางรัฐสภาประกอบ)

³³ พลเอกถนอม กิตติขจร, การไปเยือนภาคอีสานของข้าพเจ้า, ปาฐกถาที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 7 มีนาคม 2501.

³⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 1-2.

ด้วยสภาพการณ์เมืองเช่นนี้จึงส่งผลให้จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ทำการปฏิวัติอีกครั้งในวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2501 โดยให้เหตุผลในการปฏิวัติว่า

ทางสถานการณ์ภายใน ลัทธิคอมมิวนิสต์เป็นภัยยิ่งใหญ่ เป็นที่ประจักษ์แจ้งอยู่ทั่วไปในเรื่องความแทรกซึมของลัทธิคอมมิวนิสต์ที่พยายามสร้างอิทธิพลเหนือจิตใจของประชาชนชาวไทย

ปวงชนชาวไทยได้เสียดุลและเล็งภัยกับนาระบบรัฐธรรมนูญเข้ามาใช้เพื่อถือเอาสิทธิและเสรีภาพเป็นทางจรจร โลงประเทศชาติ แต่มีคนบางพวกบางเหล่านี้เห็นแต่ตัวเอง แอบอิงเอาระบบรัฐธรรมนูญเป็นทางก่อความทำลายความสงบ ใช้สิทธิและเสรีภาพเป็นเครื่องมือขัดขวางความก้าวหน้าของงาน ก่อความริ้วรานขุแยกให้แตกความสามัคคีกันในชาติ จูงใจคนให้โน้มเอียงไปในทางเป็นปฏิปักษ์ซึ่งกันและกัน...

นอกจากเหตุการณ์ภายใน เหตุการณ์ภายนอกก็เพิ่มความลำบากหนักใจยิ่งขึ้นทุกที โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแคว้นใกล้เคียงกับประเทศไทย เหตุร้ายอาจจะเกิดขึ้นในวันพรุ่ง และถ้าเหตุร้ายเหล่านั้นเข้ามาถึงประเทศไทยในขณะที่บ้านเมืองของเราเต็มไปด้วยความคิดทำลายกัน ความเป็นปฏิปักษ์ซึ่งกันและกัน ความกลั่นแกล้งเสกสรรสร้างสถานการณ์ที่ร้ายแรง และความต้องการของคนพวกที่อยากเห็นความเสื่อมโทรมระส่ำระสายอยู่เช่นนี้ ประเทศชาติก็จะถึงความแตกดับโดยไม่มีปัญหา³⁵

เหตุผลในการปฏิวัติของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ สะท้อนให้เห็นปัญหาคอมมิวนิสต์และสภาพความขัดแย้งทางการเมืองภายในและเหตุการณ์ภายนอกประเทศ ซึ่งหมายถึงเหตุการณ์ในเวียดนามและลาว ทั้งนี้ภายหลังจากการปฏิวัติแล้ว จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ มุ่งเป้าหมายที่จะเร่งรัดพัฒนาประเทศภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และที่สำคัญคือการดำเนินงานเพื่อวางแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือควบคู่ไปกับการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504-2509) และแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ. 2505-2509 ซึ่งแล้วเสร็จสมบูรณ์ใน พ.ศ.2505

³⁵ “ประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 4 ลงวันที่ 20 ตุลาคม 2501,” ในสยามรัฐ (23 ตุลาคม 2501).

การพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนืออย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมและชัดเจนในแผนพัฒนาเศรษฐกิจดังกล่าวอาจพิจารณาได้อีกประการ คือ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์เป็นคนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังสะท้อนจากคำปราศรัยในการเยี่ยมประชาชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ วันที่ 4 เมษายน พ.ศ.2503 ดังนี้

ข้าพเจ้าทราบดีว่าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือนี้ เป็นภาคที่มีอาณาเขตใหญ่โตกว่าภาคอื่น และมีจำนวนประชาชนมากกว่าภาคอื่น ความแห้งแล้งต่าง ๆ มีมากกว่าภาคอื่น เนื่องจากลักษณะภูมิประเทศที่เป็นอยู่นี้เป็นประการแรก ในประการหลังข้าพเจ้ารู้สึกเป็นเกียรติที่เรียนต่อพี่น้องที่รักในภาคนี้ว่า ข้าพเจ้าเองก็เป็นคนที่มิเชื่อสาຍอยู่ในภาคนี้เช่นเดียวกับท่านที่รักทั้งหลาย ก่อนที่ข้าพเจ้าจะเดินทางมาครั้งนี้ ข้าพเจ้าได้ถือโอกาสไปเยี่ยมมุกดาหาร จังหวัดนครพนม เพื่อแสดงคารวะต่ออัฐิของมารดาข้าพเจ้า อันเป็นถิ่นพำนักของข้าพเจ้ามาแต่ก่อนแล้ว³⁶

เหตุผลในการดำเนินการเร่งรัดพัฒนาประเทศและความจำเป็นในการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือดังกล่าวเป็นไปภายใต้ความร่วมมือระหว่างประเทศไทยกับสหรัฐอเมริกาอย่างมั่นคงมากขึ้น ดังจะกล่าวในหัวข้อต่อไป

ข) นโยบายต่อต้านภัยคอมมิวนิสต์

สภาพของภาคตะวันออกเฉียงเหนือนอกจากจะมีปัญหาของลักษณะทางภูมิศาสตร์กายภาพแล้ว ยังเป็นดินแดนที่คอมมิวนิสต์ก่อตัวและแทรกซึมเข้ามาตั้งแต่พ.ศ.2470 เนื่องจากมีดินแดนที่ติดต่อกับประเทศในภูมิภาคอินโดจีน โดยเฉพาะลาวและเวียดนาม ผู้ที่นำแนวคิดคอมมิวนิสต์เข้ามาเคลื่อนไหวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือคือโฮจิมินห์ โดยมีเป้าหมายเพื่อหากำลังสนับสนุนในการกู้ชาติจากกลุ่มชาวยวนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีเป็นจำนวนมากให้เข้าร่วมพรรคคอมมิวนิสต์

³⁶ คณะรัฐมนตรี, ประมวลสุนทรพจน์ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในระยะ 3 ปีแห่งการบริหาร (พระนคร: โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2505), หน้า 42.

อินโดจีน³⁷ ในระหว่าง พ.ศ.2474-2476 โฮจิมินห์ได้ย้ายที่ตั้งพรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีนมาอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยเป็นการชั่วคราว เพื่อหลบการปราบปรามอย่างรุนแรงของทางการฝรั่งเศสที่ปกครองอาณานิคมในอินโดจีน³⁸

ต่อมาในพ.ศ.2477 การเคลื่อนไหวของพรรคคอมมิวนิสต์เริ่มชัดเจนขึ้น มีการทิ้งระเบิดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือในนามของ “คณะไทยหนุ่ม” ในจังหวัดต่าง ๆ ตั้งแต่ นครราชสีมา อุบลราชธานี นครพนม สกลนคร และหนองคาย³⁹ เหตุดังกล่าวนี้จึงเป็นสิ่งที่รัฐบาลนับตั้งแต่คณะปฏิวัติของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ใช้เป็นเหตุผลที่ต้องพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ในพ.ศ. 2479 มีการเดินขบวนครั้งแรกของกลุ่มชาวนวนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่จังหวัดขอนแก่น การเดินขบวนของกลุ่มชาวนวนดังกล่าว นำไปสู่การปราบปรามโดยรัฐบาลอย่างรุนแรงในเวลาต่อมา ดังในเอกสารกระทรวงมหาดไทย กล่าวว่า

พวกชาวนวน ประมาณ 30-40 คน ได้ประชุมกันที่ป่าริมสนามบินตำบลพระลับ เจ้าพนักงานเข้าทำการจับกุมได้ตัวพวกนี้ 11 คน พร้อมด้วยระเบิดวิทยุและแฟลชคอมมิวนิสต์ นอกนั้นหลบหนีไปได้ เมื่อจับกุมตัวชาวนวน 11 คนมาแล้ว ได้มีชาวนวนอีกพวกหนึ่งประมาณ 50 คน เดินขบวนแห่ถือธงเครื่องหมายคอมมิวนิสต์เข้ามายังถนนกลางเมือง มีการร้องไห้โยเยและให้สัมภาษณ์กับทำร้ายผู้คนที่อยู่ข้างทาง เจ้าพนักงานไปปะทะปราบปราม ผลจากการปราบปรามครั้งนี้คือ พวกชาวนวนถูกยิงตาย 2 คน บาดเจ็บ 10 คน รวมทั้งจับได้ในขณะต่อสู้และตามจับภายหลัง 121 คนด้วยกัน⁴⁰

เหตุการณ์ดังกล่าวข้างต้นส่งผลให้รัฐบาลไทยหวาดระแวงชาวนวนที่อพยพเข้ามาอาศัยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เนื่องจากเข้าใจว่าชาวนวนอพยพนี่เป็นที่มาของภัยคอมมิวนิสต์นับแต่เหตุการณ์ประท้วงของชาวนวนในพ.ศ.2470 เป็นต้นมา

³⁷ ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์, “การเข้ามาครั้งแรกของคอมมิวนิสต์ในภาคอีสาน,” *มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์* 17(1 มกราคม-มีนาคม 2543): 62-70.

³⁸ เรื่องเดียวกัน.

³⁹ พงษ์ศาสตร์ อุทโท, “นโยบายของรัฐบาลในการป้องกันและปราบปรามพรรคคอมมิวนิสต์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ระหว่าง พ.ศ.2508-2523,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2536), หน้า 5.

⁴⁰ สจข.กต.39/30 เรื่องชาวนวนที่จังหวัดขอนแก่นก่อความไม่สงบ พ.ศ.2479-2480.

ต่อมาเมื่อรัฐบาลไทยกับรัฐบาลสหรัฐอเมริกา มีนโยบายร่วมกันในการป้องกันภัยคอมมิวนิสต์ในภูมิภาคอินโดจีนนับตั้งแต่พ.ศ.2493 เป็นต้นมา ชาวญวนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือก็ยังคงมีการเคลื่อนไหว รัฐบาลไทยจึงมีนโยบายให้ชาวญวนพำนักอาศัยอยู่ในจังหวัดชายแดน 5 จังหวัด คือ หนองคาย สกลนคร นครพนม อุบลราชธานี และปราจีนบุรี ในพ.ศ.2496 รัฐบาลไทยมีนโยบายผสมกลมกลืนชาวญวนดังกล่าว โดยการเคลื่อนย้ายชายฉกรรจ์ญวนจากจังหวัดหนองคายไปไว้ที่จังหวัดพัทลุงถึง 725 คน และปีเดียวกันนี้ยังได้จัดส่งชาวญวนอพยพทั้งหญิงและชายที่สงสัยว่าจะเป็นหัวหน้าก่อความไม่สงบจากจังหวัดหนองคาย สกลนคร นครพนมไปไว้ที่จังหวัดสุราษฎร์ธานีอีก 126 คน⁴¹

ความหวาดระแวงและนโยบายการปราบปรามคอมมิวนิสต์ดังกล่าวอาจนำมาเป็นข้อสังเกตได้ว่า ความจริงแล้วการเคลื่อนไหวของคอมมิวนิสต์อินโดจีนซึ่งนำโดยโฮจิมินห์ดำเนินการเพื่อวัตถุประสงค์ในการขับไล่อิทธิพลของเจ้าอาณานิคมฝรั่งเศสในอินโดจีน แต่ผู้นำรัฐบาลไทยขณะนั้นกลับนำความหวาดระแวงและนโยบายการปราบปรามไปสู่การกำจัดนักการเมืองฝ่ายค้านรัฐบาล ซึ่งส่วนใหญ่เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือว่ามีแนวคิดจะแบ่งแยกดินแดนไทยไปอยู่กับรัฐบาลคอมมิวนิสต์ในภูมิภาคอินโดจีน ขณะเดียวกันก็สามารถนำสถานการณ์นี้มาเป็นข้อเสนอต่อรัฐบาลสหรัฐอเมริกาเพื่อให้เงินช่วยเหลือในการพัฒนาประเทศและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังจะพบว่ารัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามได้จัดตั้งโครงการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือฉุกเฉินในพ.ศ.2496-2497 เพื่อเตรียมรับสถานการณ์คอมมิวนิสต์จากประเทศในภูมิภาคอินโดจีน การกำหนดโครงการดังกล่าวดำเนินการอย่างไม่เป็นระบบและไม่มีแผนการที่ชัดเจน

ต่อมาจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ได้ทำการปฏิวัติ เมื่อวันที่ 16 กันยายน พ.ศ.2500 โดยให้เหตุผลสำคัญประการหนึ่ง คือ การต่อต้านคอมมิวนิสต์ ดังคำกล่าวของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ว่า

แผนปฏิวัติในขั้นต่อไป คือกวาดล้างสิ่งซึ่งเป็นภัยของชาติ เสมือนทำการชำระล้างสิ่งโสโครกโรคร้ายในบ้านของเรา ท่านได้ทราบความในประกาศของคณะปฏิวัติฉบับแรก ๆ แล้วว่า ภัยอันใหญ่หลวงของชาติคือ คอมมิวนิสต์ จำจะต้องขจัดภัยอันนี้ให้จงได้และถ้ามิได้อาศัยอำนาจปฏิวัติ ก็ยากที่จะทำให้สำเร็จได้ด้วยวิธีอื่น ข้าพเจ้าจึงจำเป็นต้องอาศัยอำนาจปฏิวัติ สั่งจับคอมมิวนิสต์ ซึ่งตำรวจมีร่องรอยรู้เห็นอยู่แล้วว่า ผู้ใดเป็นตัวแทนดำเนินการเพื่อลัทธิอันเป็นภัย

⁴¹ สจข.(1) สร.3.1.7.4/6 เรื่องการเลือกปฏิบัติต่อชนส่วนน้อยในเรื่องสิทธิทางการเมืองสหประชาชาติ (10 มิถุนายน -3 กันยายน พ.ศ.2500).

แก่ชาติ ความพยายามที่จะขจัดภัยคอมมิวนิสต์ได้ชักจูงไปถึงเรื่องที่ว่าชาวจีน
หมื่นคน ที่มาพำนักอาศัยอยู่ในประเทศไทยและอยู่ใต้อิทธิพลคอมมิวนิสต์
จำเป็นต้องหาส่งออกไปนอกประเทศ เพื่อจัดการอย่างหนึ่งอย่างใดให้เป็นการ
ปลอดภัยแก่ประเทศ⁴²

เมื่อพิจารณาในภาพรวมจะเห็นว่ารัฐบาลคณะปฏิวัติจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์มี
วัตถุประสงค์ที่ชัดเจนกว่าในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งเน้นการรักษาสมดุลอำนาจทางการเมือง
และความต้องการที่จะได้รับความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและทางทหารจากสหรัฐอเมริกามากกว่า จึง
ส่งผลให้นโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์ขาดเอกภาพและไม่มีประสิทธิภาพ⁴³ ทั้งนี้กลุ่มชาวจีนในภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือยังคงเป็น “จินตนาการคอมมิวนิสต์” ที่สำคัญ อย่างไรก็ตามนโยบายการต่อต้าน
คอมมิวนิสต์สมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เน้นการปรับปรุงและพัฒนาด้านเศรษฐกิจ ตลอดจน
ความเป็นอยู่ของประชาชนควบคู่ไปด้วย ดังคำกล่าวของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ในคำนำของหนังสือ
แผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ. 2505-2509 ตอนหนึ่งว่า

ตามที่รัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้วางแผนพัฒนาการ
เศรษฐกิจแห่งชาติขึ้นแล้ว โดยมีวัตถุประสงค์จะให้พัฒนาการเศรษฐกิจดำเนินไป
อย่างมีระเบียบแบบแผน และให้เกิดผลตอบแทนในด้านการอยู่ดีกินดีของประชาชน
ชาวไทยมากที่สุดเท่าที่จะกระทำได้นั้น ต่อมาข้าพเจ้าได้พิจารณาเห็นว่า ภาคตะวัน
ออกเฉียงเหนือของประเทศไทยเป็นภาคที่มีความสำคัญทั้งในด้านการเศรษฐกิจ การ
เมืองและยุทธศาสตร์มาก สมควรที่จะได้รับการทุนบำรุงให้ทัดเทียมภาคอื่น ๆ ของ
ราชอาณาจักร⁴⁴

⁴²คณะรัฐมนตรี, *ประมวลสุนทรพจน์ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในระยะ 3 ปีแห่งการบริหาร*, หน้า 22.

⁴³ ประจักษ์ ก้องกีรติ, “ก่อนจะถึง 14 ตุลาฯ: ความเคลื่อนไหวทางการเมือง วัฒนธรรมของนักศึกษาและ
ปัญญาชนภายใต้ระบอบเผด็จการทหาร(พ.ศ.2506-2516),” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545), หน้า 101-103. และดูรายละเอียดใน ธงชัย พิงกันไทย, “ลัทธิ
คอมมิวนิสต์และนโยบายต่อต้านของรัฐบาลไทย พ.ศ. 2486-2500,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต สาขาวิชา
ประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520), หน้า 391-392.

⁴⁴สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ, *แผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2505-2509*
(กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2505), หน้าคำนำ ก.

ต่อมาในสมัยรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร ซึ่งบริหารประเทศต่อมาถึง 10 ปี (9 ธันวาคม พ.ศ. 2506 - 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516) นโยบายการต่อต้านคอมมิวนิสต์และการกำหนดนโยบายพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้ดำเนินการในแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 สืบต่อจากสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ รวมทั้งการดำเนินนโยบายในการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 2 และฉบับที่ 3 ทั้งนี้เหตุการณ์ในภูมิภาคอินโดจีน โดยเฉพาะเหตุการณ์ในเวียดนามและลาวได้ส่งผลให้รัฐบาลไทยและรัฐบาลสหรัฐอเมริกาต้องร่วมมือพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือมากขึ้น

ค) สภาพการเมืองภายหลังการอสัญกรรมของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์

พ.ศ.2506-2519

สภาพการเมืองภายหลังการอสัญกรรมของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ รัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจรได้ดำเนินการบริหารประเทศต่อมาจนกระทั่งถึง พ.ศ.2516 รัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจรต้องประสบกับปัญหาความแตกแยกทางการเมือง จนต้องมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ตารางที่ 10 แสดงเหตุการณ์ทางการเมืองและเหตุการณ์ทางรัฐสภาระหว่าง พ.ศ. 2506- 2519

ว/ด/ป	เหตุการณ์ทางการเมือง	เหตุการณ์ทางรัฐสภา
8 ธันวาคม 2506	จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ถึงแก่อสัญกรรม จอมพลถนอม กิตติขจร ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสืบแทน	
20 มิถุนายน 2511		ประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่พร้อมกับการเตรียมการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ในการนี้ได้มีการอนุญาตให้มีการจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นได้ แต่วุฒิสมาชิกยังมาจากการแต่งตั้งตามเดิม
10 กุมภาพันธ์ 2512	จอมพลถนอม กิตติขจรได้รับเลือกเป็นนายกรัฐมนตรี	มีการส่งสมาชิกพรรคในการเลือกตั้งครั้งที่ 11 ทั้งสิ้น 14 พรรค แต่ได้รับเลือกเพียง 7 พรรค และผู้สมัครอิสระจำนวนหนึ่ง มี ส.ส. ได้รับการเลือกตั้งทั้งหมด 219 คน โดยพรรคสหประชาไทยของรัฐบาลได้ 76 ที่นั่ง พรรคประชาธิปไตยได้ 37 ที่นั่ง ผู้สมัครอิสระได้ 71 ที่นั่ง และพรรคเล็กพรรคน้อยอีก 15 ที่นั่ง

2512-พฤศจิกายน 2514	สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสังกัดพรรคสหประชาไทยเพิ่มจาก 75 ที่นั่งเป็น 127 ที่นั่ง โดยเพิ่มมาจากพรรคเล็กพรรคน้อย ต่อมาในเดือนพฤศจิกายน รัฐบาลทำการรัฐประหารตนเองและปกครองโดยคณะปฏิวัติ 1 ปีกว่า	เกิดกรณีความขัดแย้งระหว่างฝ่ายนิติบัญญัติกับฝ่ายบริหารเรื่อง พ.ร.บ.งบประมาณ การเพิ่มภาษี การควบคุมหนังสือพิมพ์ โครงการสร้างฝายชลุมการ สิทธิหน้าที่ของพลเมือง โครงการพัฒนา นโยบายต่างประเทศ การถือราษฎรบังหลวงของรัฐบาลและปัญหาอื่น ๆ อีกมาก
2515	ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ชักชวนประชาชนประท้วงสินค้าญี่ปุ่น	
ธันวาคม 2515	ประกาศใช้รัฐธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2515 และจอมพลถนอม กิตติขจร ได้รับการแต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรี	แต่งตั้งสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติจำนวน 299 คน ทำหน้าที่ในรัฐสภา
14 ตุลาคม 2516	ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาฯเป็นผู้นำการประท้วงและการเรียกร้องให้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญเกิดการจลาจล จอมพลถนอม กิตติขจร พล.อ.ประภาส จารุเสถียรและพันเอกณรงค์ กิตติขจร ต้องเดินทางออกนอกประเทศ นายสัญญาธรรมศักดิ์ได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี	
ธันวาคม 2516		แต่งตั้งสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติจำนวน 299 คน โดยแต่งตั้งจากการเลือกตั้งกันเองของสมาชิกสมัชชาแห่งชาติ 3,347 คน
26 มกราคม 2518	มีพรรคการเมืองที่จดทะเบียนก่อนวันเลือกตั้งถึง 42 พรรค แต่ได้รับเลือกเพียง 22 พรรค	การเลือกตั้งครั้งที่ 12 มี ส.ส. ได้รับเลือกตั้งทั้งหมด 269 คน ได้เสียงมากที่สุด
กุมภาพันธ์ 2518	ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ ที่มีจำนวน ส.ส. ในสภามากที่สุด แต่ไม่ได้รับความไว้วางใจในแถลงนโยบาย ม.ร.ว. กิจกฤทธิ ปราโมช จึงเป็นแกนกลางจัดตั้งรัฐบาลผสมขึ้นสำเร็จและดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี	
12 มกราคม 2519	ม.ร.ว. กิจกฤทธิ ปราโมช ประกาศยุบสภา	พรรคประชาธิปัตย์เตรียมเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐบาล
4 เมษายน 2519	มีการส่งสมาชิกพรรคสมัคร ทั้งสิ้น 39 พรรค แต่ได้รับเลือกเพียง 19 พรรค พรรคประชาธิปัตย์เป็นแกนกลางจัดตั้งรัฐบาลผสม ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมชเป็นนายกรัฐมนตรี	การเลือกตั้งครั้งที่ 13 มี ส.ส. ได้รับเลือกตั้งทั้งสิ้น 279 คน พรรคประชาธิปัตย์ได้รับเลือกสูงสุด แต่สมาชิกพรรคยังมีจำนวนไม่ถึงกึ่งหนึ่งของ ส.ส. ในสภา

6 ตุลาคม 2519	เกิดการจลาจลและปราบปรามนักศึกษาที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ คณะรัฐประหารนำโดยพล.ร.อ.สงัด ชลออยู่ เข้ายึดอำนาจ ประกาศยุบสภา ยกเลิกรัฐธรรมนูญ และแต่งตั้ง นายธานินทร์ กรัยวิเชียร เป็นนายกรัฐมนตรี	แต่งตั้งสมาชิกสภาปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน จำนวน 340 คน ทำหน้าที่รัฐสภา
---------------	--	--

ที่มา : เชาวนะ ไตรมาส, ข้อมูลพื้นฐาน 66 ปีประชาธิปไตยไทย (กรุงเทพฯ: สถาบันนโยบายศึกษา, 2542), หน้า 37-42.

จากตารางที่ 10 ข้างต้นแสดงให้เห็นถึงปัญหาความแตกแยกทางการเมืองของรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจรนับตั้งแต่ พ.ศ.2511 ซึ่งมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ แต่การบริหารประเทศภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่กลับก่อให้เกิดความแตกแยกทางการเมืองที่ชัดเจนขึ้นระหว่างฝ่ายนิติบัญญัติกับฝ่ายบริหารในเรื่องพระราชบัญญัติงบประมาณ การเพิ่มภาษี การควบคุมหนังสือพิมพ์ โครงสร้างฝ่ายตุลาการ โครงการพัฒนา นโยบายต่างประเทศ ตลอดจนปัญหาทางเศรษฐกิจที่ตกต่ำลง เนื่องมาจากการถอนทหารของสหรัฐอเมริกาในพ.ศ.2512 เป็นต้นมา ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในเดือนตุลาคม พ.ศ.2516 จอมพลถนอม กิตติขจรและคณะรัฐบาลต้องลี้ภัยทางการเมืองไปต่างประเทศ

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2516 มีการแต่งตั้งรัฐบาลรักษาการขึ้น โดยมีนายสัญญา ธรรมศักดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรี เพื่อทำหน้าที่บริหารประเทศให้มีการดำเนินการเลือกตั้งในเดือนมกราคม พ.ศ.2518 ในช่วงที่นายสัญญา ธรรมศักดิ์ทำหน้าที่เป็นผู้นำรัฐบาล ต้องประสบกับเหตุการณ์การเคลื่อนไหวของพลังประชาชนในภาคต่าง ๆ ที่ประสบปัญหาการผลิตทางการเกษตรและการกดขี่แรงงาน โดยเฉพาะประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งอพยพเข้ามาเป็นแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรมในกรุงเทพฯ⁴⁵ ปัญหาเหล่านี้ส่งผลต่อเนื่องมาถึงสมัยรัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช กล่าวถึงปัญหาที่รัฐบาลในขณะนั้นกำลังประสบว่า

⁴⁵ โปรดคูรายละเอียดยใน พ.อ.ชัยชาญ งามโกมุท, “แรงงานกับปัญหาการนัดหยุดงานในประเทศไทย,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520), หน้า 3-65.

ในช่วงเวลานั้นแผ่นดินกำลังลุกเป็นไฟ ชาวบ้านประสบความเดือดร้อนมากต้องอดอยากปากแห้ง ปัญหาทางด้านแรงงาน และปัญหาขานาชาวไร่ การประท้วงกันแทบทุกวัน ไม่รู้ว่าใครเป็นใคร ความเคลื่อนไหวของฝ่ายคอมมิวนิสต์ก็กำลังลุกลามและทวีความรุนแรงอย่างมาก ไม่รู้ว่าใครเป็นใคร รัฐบาลต้องเร่งสร้างศรัทธาให้กับประชาชนมีความผูกพันกับรัฐบาลเพื่อเป็นการดึงประชาชนไว้⁴⁶

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้กล่าวถึงการแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยการใช้วิธีผันเงินในสมัยรัฐบาลของตนเองว่า

ตอนนั้นผมก็เป็นอาจารย์สอนหนังสืออยู่ที่ธรรมศาสตร์ด้วย พอเข้าไปในธรรมศาสตร์ก็ไม่รู้ว่าใครเป็นใครมานอนเกะกะกันไปหมด ถามคูก็ได้ความว่าเป็นชาวนาเข้ามาประท้วงรัฐบาลกัน พอนโยบายเงินผันออกมา ชาวไร่ชาวนาในชนบทก็ได้ไปรับจ้างทำงานกัน พวกชาวนาที่ยกขบวนมาประท้วงพอเห็นว่ารัฐบาลผันเงินออกไปอย่างนั้นก็อยากจะกลับไปรับจ้างบ้าง แต่กลับกันไม่ได้เพราะไม่มีเงินกลับกัน มาขอให้รัฐบาลช่วยส่งกลับ ผมก็ถามไปว่าใครพามา เขาก็บอกว่านักศึกษาพามา ผมก็เลยบอกไปว่าใครเป็นคนพามา ก็ให้คนนั้นพากลับไปก็แล้วกัน ผมแกล้งไม่ส่งกลับตอนนั้นเพราะถ้าตอนนั้นรัฐบาลจัดรถส่งกลับไปพร้อมกันหมด เดียวก็จะตีใจตีกลองร้องเพลงกันกลับไปว่ามาประท้วงรัฐบาลและได้ชัยชนะกลับไป ก็เลยต้องทยอยส่งกลับไปทีละคน⁴⁷

การสะท้อนสถานการณ์ทางการเมืองของม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ข้างต้น แสดงให้เห็นถึงการกำหนดนโยบายเงินผัน ซึ่งม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมชใช้เป็นนโยบายในการพัฒนาชนบทเพื่อแก้ไขสถานการณ์ทางการเมืองในขณะนั้น

⁴⁶ สัมภาษณ์ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, 25 กันยายน 2529, อ้างถึงในสมศักดิ์ ชันติวิริยะ โยธิน, “กระบวนการกำหนดนโยบายในการจัดสรรงบประมาณเพื่อพัฒนาชนบท,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530), หน้า 67.

⁴⁷ เรื่องเดียวกัน.

3.2.2 การเมืองระหว่างประเทศ

ก) สถานการณ์ในลาวและภูมิภาคอินโดจีน

สถานการณ์ในลาวและเวียดนามซึ่งก่อตัวขึ้นในช่วง พ.ศ. 2494 ในขณะที่โฮจิมินห์ได้ส่งกำลังจากเวียดนามเหนือเข้ามาช่วยเหลือฝ่ายขบวนการปะเทดลาวที่มีเจ้าสุภานุวงศ์เป็นหัวหน้าทำการต่อสู้กับฝ่ายรัฐบาลกลาง กำลังของเวียดนามเหนือเหล่านี้ได้ช่วยทำให้ขบวนการปะเทดลาวสร้างฐานที่มั่นคงขึ้นทางภาคเหนือของลาวในบริเวณจังหวัดพงสาลีและซำเหนือ พร้อมทั้งให้การสนับสนุนแก่ขบวนการปะเทดลาวในด้านกำลังอาวุธและการฝึกยุทธวิธีต่าง ๆ ด้วย

สถานการณ์สู้รบในลาวได้ทวีความรุนแรงและขยายตัวขึ้นในช่วงระหว่างพ.ศ. 2502-2505 โดยเริ่มจากปลายเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2502 เมื่อคณะทหารซึ่งนำโดยนายพลภูมิ หน่อสวน ได้ก่อการรัฐประหารโค่นรัฐบาลท้าวสุย ชนะนิกร การรัฐประหารสำเร็จเรียบร้อย และลาวได้ตั้งรัฐบาลชุดใหม่โดยมีเจ้าสมสนธิเป็นนายกรัฐมนตรี(นายพลภูมิดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกลาโหม) การเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ทำให้รัฐบาลไทยขณะนั้นคลายความวิตกกังวลเกี่ยวกับภัยคอมมิวนิสต์ลงได้ ณ ขณะหนึ่ง

ในพ.ศ. 2503 ได้เกิดเหตุการณ์สำคัญ 2 เหตุการณ์ คือ การรัฐประหารในวันที่ 9 สิงหาคม 2503 และการรัฐประหารในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2503

1) การรัฐประหารในวันที่ 9 สิงหาคม 2503

ร้อยเอกกองแล ผู้บังคับการหน่วยทหารพลร่มได้ก่อการรัฐประหารโค่นล้มเจ้าสมสนธิที่เวียงจันทน์ลงได้สำเร็จ สาเหตุในการรัฐประหารคือร้อยเอกกองแลต้องการที่จะให้ลาวมีรัฐบาลที่มีนโยบายต่างประเทศที่เป็นกลางและมีฝ่ายขบวนการปะเทดลาวเข้าร่วมอยู่ด้วย⁴⁸ ดังนั้นภายหลังการรัฐประหารแล้ว ร้อยเอกกองแลได้เชิญเจ้าสุวรรณภูมาขึ้นเป็นรัฐบาลชุดใหม่ที่ดำเนินนโยบายต่างประเทศเป็นกลาง ส่วนนายพลภูมิไม่ยอมรับร่วมรัฐบาลนี้ได้หลบหนีลงมาตั้งที่มั่นที่เมืองสุวรรณเขตทางภาคใต้ แล้วจัดตั้งกองกำลังขึ้นต่อสู้กับรัฐบาลเจ้าสุวรรณภูมา

เหตุการณ์รัฐประหารดังกล่าวสร้างความวิตกกังวลแก่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ว่าอาจจะนำภัยคอมมิวนิสต์มาถึงไทยได้ ดังปรากฏคำกล่าวในพิธีปิดการศึกษาของวิทยาลัยกองทัพบก ชุดที่ 2 ประจำปีการศึกษา 2503 เมื่อวันที่ 7 พฤศจิกายน 2503 ดังนี้

⁴⁸ ดนัย ทองใหญ่, “ปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (พ.ศ. 2501-2506),” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2518), หน้า 177.

กรณีราชอาณาจักรลาว ลาวจะปฏิบัติรัฐประหาร หรือจะทำอะไรเป็นการภายใน เราไม่อยากจะเกี่ยวข้อง ขออย่างเดียวอย่าเป็นสะพานให้คอมมิวนิสต์เดินมาถึงเรา แต่รัฐประหารในราชอาณาจักรลาวเป็นเรื่องที่แลเห็นชัดมาตั้งแต่ต้นว่าจะเป็นภัยแก่ไทย โดยจะเปิดทางให้คอมมิวนิสต์เข้ามา แต่ถึงกระนั้นเราก็ไม่ได้ทำอะไรในทางที่จะขัดขวาง ตรงกันข้ามเราได้ทำทุกอย่างโดยยึดหลักเมตตาอารี อดอยากขอซื้อข้าวเราก็ตกลงขายให้ ขอน้ำมันใช้ เราก็ให้ตามความจำเป็น แต่คนส่วนหนึ่งในราชอาณาจักรลาวมิได้ลดความพยายามที่จะขั้วเข้าให้เกิดเหตุการณ์รุนแรงโดยเชื่อแน่ว่าแสนยานุภาพของคอมมิวนิสต์จะเข้ามาช่วยเขา⁴⁹

ความวิตกกังวลของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นำไปสู่นโยบายระหว่างประเทศที่พยายามดึงสหรัฐอเมริกาให้หันมาสนใจช่วยเหลือไทยและนายพลภูมิ หนองสรวง ในการต่อต้านรัฐบาลขบวนการปะเทดลาว

2) การรัฐประหารในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2503

ประมาณกลางเดือนธันวาคม พ.ศ. 2503 ลาวฝ่ายขวาของนายภูมิ หนองสรวง และเจ้าบุญอุ้ม ณ จำปาศักดิ์ ได้รับความสนับสนุนอย่างเต็มที่จากรัฐบาลไทยและสหรัฐอเมริกาจนมีกองกำลังที่กล้าแข็งจนสามารถก่อการรัฐประหารซ้ำอีกครั้ง โดยเข้ายึดเวียงจันทน์ไว้ได้เป็นผลสำเร็จ การรัฐประหารครั้งนี้ นายพลภูมิ หนองสรวง ได้เชิญเจ้าบุญอุ้ม ณ จำปาศักดิ์ ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี ส่วนเจ้าสุวรรณภูมิหนีไปตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นอยู่ที่พนมเปญ ประเทศเขมร ส่วนร้อยเอกกองแลหนีไปร่วมกับขบวนการปะเทดลาว การรัฐประหารครั้งนี้ส่งผลทำให้เกิดความแตกแยกภายในลาวทวีความรุนแรงมากขึ้น ในพ.ศ. 2504 เนื่องจากสหภาพโซเวียตได้ให้ความสนับสนุนในด้านการขนส่งอาวุธทางอากาศให้ฝ่ายขบวนการปะเทดลาวและนายพลกองแล นอกจากนี้สหภาพโซเวียตได้ให้การรับรองรัฐบาลพลัดถิ่นของเจ้าสุวรรณภูมิที่พนมเปญว่าเป็นรัฐบาลที่ชอบด้วยกฎหมายเพียงรัฐบาลเดียว

ต่อมาในเดือนกุมภาพันธ์ไปจนถึงสิ้นเดือนมีนาคม พ.ศ. 2504 สถานการณ์ในลาวเริ่มทรุดหนักลงไปเมื่อฝ่ายขบวนการปะเทดลาวนิยมคอมมิวนิสต์เป็นฝ่ายมีชัยเหนือฝ่ายนายพลภูมิทุกสมรภูมิ ทำความวิตกกังวลให้กับรัฐบาลไทยมากด้วยการกล่าวว่าคอมมิวนิสต์จะยึดลาวทั้งประเทศ ในขณะที่รัฐบาลสหรัฐอเมริกาก็ยังมีได้ตัดสินใจดำเนินการใด ๆ ต่อกรณีดังกล่าว⁵⁰

⁴⁹ คณะรัฐมนตรี, ประมวลสุนทรพจน์ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในระยะ 3 ปี แห่งการบริหาร, หน้า 359-360.

⁵⁰ คณีย์ ทองใหญ่, “ปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (พ.ศ. 2501-2506),” หน้า 187.

อย่างไรก็ดีในตอนปลายเดือนมีนาคม พ.ศ. 2504 นายจอห์น เอฟ. เคนเนดี (John F. Kennedy) ประธานาธิบดีคนใหม่ได้ประกาศแนวนโยบายใหม่ของสหรัฐอเมริกาต่อกรณีลาวว่าสหรัฐอเมริกาต้องการที่จะเห็นลาวมีสันติภาพ เป็นอิสระ และไม่ผูกพันกับฝ่ายใด ตลอดจนไม่ทำตัวให้มีลักษณะคุกคามต่อความมั่นคงของประเทศเพื่อนบ้านด้วย สันติภาพในลาวจะไม่บังเกิดผลเลย ตราบใดที่คอมมิวนิสต์จากภายนอกประเทศคือเวียดนามเหนือยังไม่ยุติการสนับสนุนช่วยเหลือในการบ่อนทำลายภายในชาติของลาว หากยังมีสภาพการณ์เช่นนี้อยู่แล้ว ความเป็นกลางที่แท้จริงของลาวก็ยากที่จะเกิดขึ้น⁵¹ และเพื่อแสดงให้ฝ่ายคอมมิวนิสต์เห็นว่าสหรัฐอเมริกานั้นต้องการเจรจาตกลงเรื่องลาวโดยสันติวิธี แต่ถ้าฝ่ายตรงข้ามยังละเมิดกฎเกณฑ์อยู่ สหรัฐอเมริกาก็มีมาตรการบังคับและป้องกันด้วย

ภายหลังจากการแถลงนโยบายดังกล่าวในปลายเดือนมีนาคม พ.ศ.2504 ประธานาธิบดีเคนเนดีได้สั่งให้กำลังของตนในแถบมหาสมุทรแปซิฟิกเตรียมพร้อม และในเดือนเมษายนก็ได้จัดส่งหน่วยนาวิกโยธินอเมริกันประมาณ 250 คน⁵² มายังจังหวัดอุดรธานี เพื่อทำหน้าที่ช่วยกำลังของฝ่ายนายพลภูมิในลาวในด้านการส่งกำลังสนับสนุนด้วยเฮลิคอปเตอร์ แต่จุดประสงค์ใหญ่จริง ๆ ของการส่งกองกำลังนี้เข้ามา ก็เพื่อที่จะเตือนสำทับมิให้ฝ่ายคอมมิวนิสต์รุกคืบหน้าต่อไปในลาว และเข้ามาใกล้ประเทศไทยจนเกินไป⁵³

ในพ.ศ.2505 ภาวะความขัดแย้งในลาวยังคงดำเนินต่อมา แม้ว่าจะเริ่มมีการประชุมที่เจนีวาเพื่อให้รัฐบาลผสมของลาวสามารถจัดตั้งเป็นรัฐบาลบริหารประเทศได้ ขณะเดียวกันปัญหาการแทรกซึมของคอมมิวนิสต์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือก็ได้เริ่มทวีความรุนแรงมากขึ้น สถานการณ์ดังกล่าวนี้จึงส่งผลให้จอมพลสฤษดิ์ รัชชต์ออกมาเคลื่อนไหวผ่านองค์การสนธิสัญญาป้องกันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้(ส.ป.อ.) เพื่อกระตุ้นให้สหรัฐอเมริกาหันมาตระหนักถึงปัญหาในสถานการณ์การเมืองในลาว

ผลตอบสนองที่ได้จากสหรัฐอเมริกาคือการประชุมปรึกษาหารือร่วมกันโดยรัฐบาลไทยและสหรัฐอเมริกาในวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ.2505 เป็นการเจรจาระหว่างนายถนัด คอมันตร์ กับรองประธานาธิบดีลินดอน บี จอห์นสัน (Lindon B. Johnson) และนายดีน รัสต์ (Dean Rust) รัฐมนตรีกระทรวงการต่างประเทศของสหรัฐอเมริกา ผลจากการเจรจาได้ออกมาเป็นแถลงการณ์ร่วมกัน (Joint Communiqué) ที่เรียกว่า “ข้อตกลงถนัด-รัสต์” (Thanat – Rust Agreement) ในวันที่ 6 มีนาคม พ.ศ.2505 ซึ่งมีสาระสำคัญ 4 ประเด็น คือ

⁵¹ ดนัย ทองใหญ่, “ปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยสมัยจอมพลสฤษดิ์ รัชชต์ (พ.ศ. 2501-2506),” หน้า 188.

⁵² เรื่องเดียวกัน.

⁵³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 198-199.

1. ความหนักแน่นในแถลงการณ์ร่วมฉบับนี้สร้างความมั่นใจให้แก่ประเทศไทยว่าจะไม่ถูกทอดทิ้งให้อยู่โดดเดี่ยวในกรณีที่ถูกรุกราน แต่ไทยจะได้รับความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกาอย่างแน่นอน
2. สหรัฐอเมริกาได้ให้คำมั่นที่จะร่วมกับรัฐบาลและประชาชนชาวไทยในอันที่จะธำรงรักษาสันติภาพในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และจะช่วยต่อต้านภัยรุกรานและการคุกคามที่จะมีต่อประเทศไทยตามพันธกรณีภายใต้สนธิสัญญา ส.ป.อ. ทั้งนี้โดยมีต้องรอความเห็นชอบเป็นเอกฉันท์ และการร่วมมือของประเทศภาคีอื่น ๆ
3. ในกรณีที่ฝ่ายสมรภูมิได้ทำการรุกรานโดยเปิดเผยต่อประเทศไทย แต่ต้องใช้วิธีการแทรกซึมบ่อนทำลายแทน สหรัฐอเมริกาก็ได้แสดงเจตนาอันชัดแจ้งที่จะสนับสนุนกิจการปฏิบัติการต่อต้านของไทย เช่น ที่สหรัฐอเมริกากำลังกระทำอยู่ในเวียดนามใต้ในขณะนั้น
4. รัฐบาลสหรัฐอเมริกาได้แสดงเจตจำนงที่จะช่วยเหลือไทยในการสร้างสรรค์กำลังทางเศรษฐกิจและการทหารของชาติให้ก้าวหน้าและเข้มแข็งขึ้นอีกด้วย⁵⁴

ผลจากการแถลงการณ์ “ถนัด-รัสต์” ข้างต้นได้นำมาสู่ความร่วมมือระหว่างไทยและสหรัฐอเมริกาอย่างแน่นแฟ้นมากขึ้น โครงการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือก็ได้ถูกเตรียมการวางแผนพัฒนาภาคในช่วงนี้ภายใต้การดำเนินการตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1

ในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2505 สถานการณ์ในลาวเริ่มรุนแรงมากขึ้น เมื่อขบวนการฝ่ายปะเทดลาวและเวียดนามเหนือสามารถเข้ายึดเมืองน้ำทาและบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ติดกับพรมแดนสาธารณรัฐประชาชนจีน) ของลาวไว้ได้ กำลังของลาวฝ่ายนายพลภูมิถูกตีถอยร่นลงมาอยู่แถบบริเวณชายแดนไทย ดังนั้นในวันที่ 17 พฤษภาคม พ.ศ. 2505 หน่วยนาวิกโยธินอเมริกันประมาณ 4,800 คน เดินทางมาถึงไทย จากนั้นก็เตรียมกำลังไปประจำอยู่ที่จังหวัดอุดรธานี

⁵⁴ ดูรายละเอียดใน ถนัด คอมันตร์, “ปัญหาทหารต่างด้าวในประเทศไทย และนโยบายต่างประเทศของไทย,” สังคมศาสตร์ปริทัศน์ 5 (พฤษภาคม 2516): 28-29.

ต่อมาในวันที่ 12 มิถุนายน พ.ศ.2505 ลาวทั้งสามฝ่ายสามารถเจรจาตกลงร่วมกันเป็นรัฐบาลผสมได้สำเร็จ อย่างไรก็ตามความสำเร็จของการเจรจาตกลงร่วมกันนี้ก็มิได้ทำให้รัฐบาลไทยวางใจในปัญหาภัยคอมมิวนิสต์ ทั้งนี้รัฐบาลไทยได้หันมาใช้นโยบายเร่งรัดพัฒนาพื้นที่ที่ติดกับชายแดนลาวและกัมพูชาเพื่อรองรับสถานการณ์ในลาวและเวียดนามที่จะเกิดขึ้น ดังปรากฏว่านับตั้งแต่ พ.ศ. 2505 เป็นต้นมา ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและทหารจากสหรัฐอเมริกาได้เพิ่มขึ้นอย่างมาก แม้ว่าประธานาธิบดีจอห์น เอฟ. เคนเนดีได้ถูกลอบสังหารในวันที่ 22 พฤศจิกายน พ.ศ. 2506 และจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ได้ถึงแก่อสัญกรรมในวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2506 ก็ตาม เนื่องจากสถานการณ์ในเวียดนามได้ทวีความรุนแรงขึ้น อันนำมาสู่ปัญหาภัยคุกคามจากคอมมิวนิสต์ในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2508-2519 ในประเทศไทยในเวลาต่อมา

ข) ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกาภายหลังการอสัญกรรมของ

จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ พ.ศ. 2506-2512

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกาอย่างแน่นแฟ้นบนพื้นฐานความร่วมมือกันภายใต้นโยบายป้องกันภัยคอมมิวนิสต์ที่เริ่มขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. 2493 เป็นต้นมา ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจของไทยอย่างมาก โดยเฉพาะในช่วงรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ความสัมพันธ์ระหว่างไทยและสหรัฐอเมริกายังคงดำเนินต่อมาด้วยดี และแม้ว่าจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ถึงแก่อสัญกรรมในวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2506 รัฐบาลใหม่ภายใต้การนำของจอมพลถนอม กิตติขจรยังคงไม่เปลี่ยนแปลงนโยบายความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ขณะเดียวกันก็เป็นช่วงที่รัฐบาลสหรัฐอเมริกาเปลี่ยนแปลงผู้นำเช่นกัน เนื่องมาจากประธานาธิบดีจอห์น เอฟ. เคนเนดี ได้ถูกลอบสังหารในวันที่ 22 พฤศจิกายน พ.ศ. 2506 รองประธานาธิบดีคือ นาย ลินดอน บี จอห์นสัน (Lyndon B. Johnson) ได้ขึ้นมาเป็นประธานาธิบดีแทน นายลินดอน บี จอห์นสันมีนโยบายแผ่ขยายสงครามในเวียดนามอย่างเต็มที่ และที่สำคัญคือการสนับสนุนไทยให้เป็นที่มั่นต่อสถานการณ์ในเวียดนาม ดังที่นายโรเจอร์ ฮิลล์แมน (Roger Hillman) ผู้ช่วยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศฝ่ายตะวันออกไกลได้ชี้แจงนโยบายของสหรัฐอเมริกาเกี่ยวกับประเทศไทยว่า

ในฐานะที่ประเทศไทยเป็นพันธมิตรผู้ซื่อสัตย์และเป็นกุญแจสำคัญของบทบาทของอเมริกาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เราจะต้องเริ่มส่งทหารบก และทหารอากาศไปประจำในประเทศนั้นเพื่อที่จะแสดงให้เห็นแจ้งชัดว่า เราพร้อมที่จะส่งกองทัพเข้าไปในลาวถ้าเกิดความจำเป็น และเพื่อเป็นหลักประกันว่าไม่ว่าอะไรจะเกิดขึ้นเมืองไทยจะต้องไม่ถูกทอดทิ้งให้ตกอยู่ในกำมือของคอมมิวนิสต์⁵⁵

นายเกรแฮม มาร์ติน (Graham Martin) เอกอัครราชทูตสหรัฐอเมริกาประจำประเทศไทยในขณะนั้น (เดือนกันยายน พ.ศ.2507) ได้ชี้แจงว่าการสร้างและขยายกำลังของทหารสหรัฐอเมริกาในไทยนั้นมีความถูกต้องและสมเหตุผลกับความรุนแรงของสงครามเวียดนาม⁵⁶

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกาในสมัยรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร เป็นเรื่องของความมั่นคงของชาติโดยตรง ที่น่าสังเกตคือ ความช่วยเหลือของสหรัฐอเมริกาในสาขาความมั่นคงปลอดภัย ซึ่งเดิมรวมอยู่ในสาขาบริหารรัฐกิจ เริ่มแยกเป็นโครงการความมั่นคงต่างหาก โดยเฉพาะใน พ.ศ. 2508 เมื่อสถานเอกอัครราชทูตสหรัฐอเมริกาประจำประเทศไทยได้จัดอันดับให้การแทรกซึมบ่อนทำลายของคอมมิวนิสต์เป็นปัญหาสำคัญอันดับหนึ่งของความมั่นคงของประเทศ พร้อมกันนั้นสหรัฐอเมริกาก็เน้นเรื่องการพัฒนาชนบทควบคู่กันไป ทั้งนี้เพื่อเพิ่มสมรรถภาพของประเทศให้เพียงพอแก่ความต้องการในการป้องกันจากภัยรุกรานทางการเมืองและมุ่งหวังให้การพัฒนาในท้องถิ่นชนบทเป็นพื้นฐานในการพัฒนาประเทศ⁵⁷ ดังจะเห็นได้จากตารางที่ 11 ต่อไปนี้

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁵⁵ Department of State, **Roger Hillman - Secretary of State, 14 March 1964**, อ้างถึงในแอมสุข นุ่มนนท์, ความสัมพันธ์ระหว่างไทย-สหรัฐอเมริกาภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง (กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2525), หน้า 19.

⁵⁶ แอมสุข นุ่มนนท์, อ้างถึงในความสัมพันธ์ระหว่างไทย-สหรัฐอเมริกาภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง, หน้า 19.

⁵⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 19-20.

ตารางที่ 11 แสดงการช่วยเหลือของ USOM ที่มีต่อรัฐบาลไทย / โครงการช่วยเหลือต่าง ๆ ในช่วง
ปีงบประมาณ FY1965 - FY 1970 : (พันดอลลาร์)

โครงการ	FY 1965	FY 1966	FY 1967	FY 1968	FY 1969	FY 1970 คาดการณ์
ความมั่นคง	6,446	14,257	19,937	14,228	7,607	12,815
กรมตำรวจ	6,434	12,455	17,286	12,774	7,081	12,505
การควบคุมพื้นที่เพื่อความ มั่นคง	12	652	1,437	542	314	310
วิทยุหมู่บ้าน	-	900	781	775	113	-
ศูนย์การปฏิรูป(CSOC)	-	-	38	50	-	-
อาสาป้องกันภัยหมู่บ้าน (VSF)	-	170	109	23	99	-
การติดตั้งคลื่นวิทยุ 50 KW	-	140	286	64	-	-
การสนับสนุนจังหวัดและการ ปกครองท้องถิ่น	5,915	11,693	14,490	12,428	10,675	12,940
การเร่งรัดพัฒนาชนบท (ARD)	5,162	10,326	12,502	10,723	8,513	8,900
หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ (MDU)	352	744	783	588	1,056	1,000
การพัฒนาชุมชน	229	358	660	647	569	390
การจัดการปกครองท้องถิ่น และการฝึกอบรม	165	226	445	470	537	750
การปรับปรุงกองทัพ	-	-	100	-	-	-
การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค	7	39	-	-	-	2,500
การเกษตร	679	2,815	2,296	4,111	3,158	4,940
การพัฒนาการเกษตร	679	2,815	-	-	-	-
การเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร	-	-	686	1,136	1,519	2,250
สินเชื่อการเกษตร	-	-	23	64	59	40
การพัฒนาดินและน้ำ	-	-	445	510	380	155
การวิจัยการเกษตร	-	-	658	647	315	885

โครงการ	FY 1965	FY 1966	FY 1967	FY 1968	FY 1969	FY 1970 คาดการณ์
การจัดกลุ่มชาวนาอำเภอ	-	-	357	590	200	560
การพัฒนาการปศุสัตว์	-	-	-	242	5	305
การจัดการธุรกิจการเกษตร	-	-	127	188	130	185
การพัฒนาการประมง	-	-	-	168	133	160
แรงงานควบคุมน้ำ	-	-	-	566	417	400
การศึกษาและการฝึกอบรม	306	2,684	3,347	3,613	3,446	4,885
การฝึกอบรมชนบท	56	515	1,220	1,354	2,149	3,245
เทคนิคการฝึกอบรมเพื่อการบริหารจัดการ	-	976	1,611	1,586	226	500
การพัฒนาอาชีวศึกษา	84	-	-	-	-	-
การวางแผนการศึกษา	157	656	256	89	-	-
การฝึกอบรมพิเศษเฉพาะด้าน	9	37	162	200	189	350
การบริการของรัฐ	3,932	8,820	6,822	9,549	7,546	6,000
การบริการประชาชน	130	131	201	45	346	-
กรมแรงงาน	-	-	48	100	95	100
การปรับปรุงการบริหาร	349	317	282	62	317	-
การสถิติ	154	267	240	240	138	-
การควบคุมยาและเกสัชกรรม	28	58	20	-	-	-
ยานพาหนะ	-	-	475	-	-	-
การจัดการงบประมาณ	-	-	-	-	-	250
การส่งเสริมประสิทธิภาพ	-	-	-	-	-	100
อนามัยชนบท	206	897	1,150	1,163	687	595
หน่วยแพทย์เคลื่อนที่	-	-	-	435	105	50
อนามัยครอบครัว	-	-	-	650	1,299	1,600
การป้องกันมาลาเรีย	2,501	2,175	2,600	2,508	2,472	1,070
โรงเรียนแพทย์เชียงใหม่	183	809	458	731	-	-
การพัฒนาอาหาร โปรตีน	-	-	-	-	108	75

โครงการ	FY 1965	FY 1966	FY 1967	FY 1968	FY 1969	FY 1970 คาดการณ์
น้ำบาดาล	-	1,518	616	405	635	300
การพัฒนาอิสระ	111	524	223	549	425	625
อนุกรรมการพัฒนาภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ(N.E.E.D.)	-	-	-	977	72	400
การทำอากาศยาน	128	1,446	216	372	458	420
ที่ราบลุ่มแม่น้ำมูล ชี	142	678	293	1,312	389	415
อื่น ๆ	1,733	3,066	2,928	2,806	3,115	3,420
การสนับสนุนทางเทคนิค	1,161	2,155	2,211	2,604	2,826	3,115
การพัฒนากิจกรรมพิเศษ	-	75	20	8	3	5
กิจกรรมการวิจัย	-	84	62	42	286	300
การศึกษาทางวิศวกรรม	572	752	635	152	-	-
รวมโครงการ	19,011	43,335	49,820	46,735	35,547	45,000

ที่มา : สมศรี ชัยฉนิชยา แปลจาก Thailand Development Report, July 1969, "U.S. Economic Assistance to Thailand 1949 through 1967. (เอกสารอัดสำเนา TIC/CU 15939 ศูนย์เอกสารแห่งประเทศไทย สำนักวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย)

นอกจากการพัฒนาชนบทเป็นพื้นฐานแล้ว สหรัฐอเมริกาได้ใช้ไทยเป็นฐานทัพสำหรับสงครามเวียดนามและสถานะทางการเมืองในประเทศลาวและสาธารณรัฐกัมพูชา โดยเริ่มต้นใน พ.ศ. 2507 และในพ.ศ. 2512 มีทหารสหรัฐอเมริกาประจำอยู่ในประเทศไทยถึง 49,000 คน ทหารเหล่านี้มีทั้งทหารบก ทหารอากาศ ทหารเรือ หน่วยนาวิกโยธิน หน่วยลาดตระเวน และหน่วยทหารช่างเทคนิคประจำตามศูนย์วิจัยข่าวกรองสื่อสารต่าง ๆ ลักษณะหน้าที่ของทหารสหรัฐอเมริกามีดังนี้

1. กองทัพบก ทำการสร้างระบบโทรคมนาคมของการทหาร โดยมีหน่วยก่อสร้าง หน่วยทหารช่าง ทหารเสปียงสัมภาระ ยุทธศาสตร์มีกองบัญชาการในลพบุรี นครราชสีมา อุดรธานี ภูเก็ต สกลนคร เป็นต้น
2. กองทัพอากาศ กองหนุน 7 กองบิน กองบินทิ้งระเบิด 7 กองบิน กองบินสังเกตการณ์ 2 กองบิน กองบินยุทธการและหน่วยสื่อสารอื่นๆ มีฐานทัพที่ดอนเมือง ดาคลี เชียงใหม่ พิษณุโลก นครราชสีมา อุดรธานี นครพนม มุกดาหาร อุบลราชธานี น้ำพอง และที่อุตะเถา
3. กองทัพเรือ กำลังขนส่งทางทะเล หน่วยควบคุมการก่อสร้าง⁵⁸

จากลักษณะการปฏิบัติการของหน่วยรบดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า กำลังทหารส่วนใหญ่ที่ตั้งอยู่ในประเทศไทยนั้นมีหน้าที่ปฏิบัติการรบในสงครามเวียดนามและลาว แต่จะมีบางส่วนของกำลังรบช่วยฝ่ายไทยสร้างถนนยุทธศาสตร์และการก่อสร้างสนามบินซึ่งในที่สุดจะตกเป็นของไทย⁵⁹

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกาข้างต้นมีส่วนทำให้รัฐบาลไทยต้องกำหนดนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือภายใต้โครงการความช่วยเหลือที่ได้รับ แม้ว่าโดยส่วนใหญ่จะเป็นการพัฒนาชนบทในสังคมหมู่บ้าน แต่ก็มักเป็นไปเพื่อความมั่นคงทางยุทธศาสตร์ในการต้านภัยคอมมิวนิสต์ภายใน และการสงครามในเวียดนาม ลาว และกัมพูชาเป็นหลัก ขณะเดียวกันก็เป็นที่ไปเพื่อยกระดับทางเศรษฐกิจตามทิศทางของนโยบายเศรษฐกิจเสรีนิยมของประเทศด้วย

ค) การถอนทหารสหรัฐอเมริกา พ.ศ.2512-2519

ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลไทยกับรัฐบาลสหรัฐอเมริกานับตั้งแต่พ.ศ.2493 จนถึง พ.ศ.2504 นั้น ส่งผลให้มีการปฏิบัติการทางยุทธศาสตร์ต่อต้านคอมมิวนิสต์ในภูมิภาคอินโดจีน และการตั้งฐานทัพสหรัฐอเมริกาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รวมทั้งการถอนทหารกลับออกไป จากประเทศไทย อาจพิจารณาเรียงตามลำดับ พ.ศ.ดังนี้

⁵⁸ แกรมสุข นุ่มนนท์, อ้างถึงในความสัมพันธ์ระหว่างไทย-สหรัฐอเมริกาภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง, หน้า 24-25.

⁵⁹ เรื่องเดียวกัน.

- พ.ศ.2504 สหรัฐอเมริกาส่งหน่วย 6012 ABS เข้ามาลาดตระเวนสำรวจสถานที่ที่จะตั้งฐานทัพและสถานการณ์ทั่ว ๆ ไป
- พ.ศ.2506 สหรัฐอเมริกาส่งหน่วย 722 ABS เข้ามาควบคุมและส่งเสริมการปฏิบัติการของเครื่องบิน F.4s
- พ.ศ.2507 สหรัฐอเมริกาส่งฝูงบินตรวจการเข้ามาอย่างไม่เปิดเผย
- พ.ศ.2508 ฝูงบินรบยุทธศาสตร์ (TFS) ที่แปลได้เข้ามาปฏิบัติการในจังหวัดนครราชสีมาและอุดรธานี
- พ.ศ.2509 ฝูงบินรบยุทธศาสตร์(TFS) ที่แปลได้ออกบินยุทธการในภูมิภาคอินโดจีน 14,000 เที่ยวบิน
- พ.ศ.2510 ปฏิบัติการยุทธการ “โบโล” โจมตีเครื่องบินมิกซ์ของเวียดนามเหนือ ย้ายหน่วย 435 TFS จากจังหวัดอุดรธานีเข้ามาปฏิบัติการในจังหวัดอุบลราชธานี
- พ.ศ.2511 หน่วยทหารของสหรัฐอเมริกาที่ตั้งฐานทัพในไทยได้เริ่มปฏิบัติการทิ้งระเบิดเหนือเส้นทางที่ 20 ในเวียดนามเหนือ และหน่วยยุทธศาสตร์(TFS) ที่แปลก็ได้มีฝูงบินร่วมคือ AC-130 ซึ่งได้ปฏิบัติการทำลายรถบรรทุกของเวียดนามเหนือถึง 1,300 คัน
- พ.ศ.2512 สหรัฐอเมริกาส่งฝูงบิน AC-123 และ B-56 G เข้ามาเพิ่มที่ฐานบินจังหวัดอุบลราชธานี การปฏิบัติการของฝูงบินจากฐานบินจังหวัดอุบลราชธานีนี้ได้ทำการบินในภูมิภาคอินโดจีนถึงหนึ่งแสนเที่ยว ผู้นำสหรัฐฯ ได้ดูรัฐสภาของตนให้ออนกำลังทหารปฏิบัติการในเวียดนามเหนือ เนื่องจากประชาชนอเมริกันต้องถูกเกณฑ์มาเป็นทหารและบาดเจ็บล้มตายเป็นจำนวนมาก ดังนั้นผู้นำสหรัฐฯจึงได้เปลี่ยนยุทธ

- ศาสตร์ในการรบเป็น “เวียดนามไมเซชั่น” คือให้คนเวียดนาม
ได้สู้รบกับคนเวียดนามเหนือ
- พ.ศ.2514 หน่วยบินรบยุทธศาสตร์ที่แปด ได้เป็น “หน่วยบินรบยุทธ
ศาสตร์ที่ดีที่สุดในภูมิภาคอินโดจีน
- พ.ศ.2516 หน่วยบินรบยุทธศาสตร์ที่แปด ได้ปฏิบัติการทำลายเส้นทาง
ส่งกำลังบำรุงของเวียดนามเหนือก่อนที่จะทำการหยุดยิงตาม
มติของข้อตกลงในการถอนกำลังทหารระหว่างคณะผู้แทน
ไทยและคณะ ผู้แทนฝ่ายสหรัฐอเมริกา ในวันที่ 24 สิงหาคม
2516 หลังจากนั้นได้เริ่มปฏิบัติการถอนกำลังออกจากฐานบิน
น้ำพอง ฐานบินโคราช ฐานบินอุบลราชธานี ฐานบินตาคี
และฐานบินอุตะเกา
- พ.ศ.2517 ได้มีการประชุมร่วมอีกครั้งในการถอนกำลังทหารและ
ปฏิบัติการถอนกำลังทหารจากฐานบินในภาคตะวันออกเฉียง
เฉียงเหนือรวมทั้งสิ้น 10,255 คน
- พ.ศ.2518 รัฐบาลไทยภายใต้การนำของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมชได้แถลง
นโยบายเพื่อขอความไว้วางใจจากสภาผู้แทนราษฎร เมื่อเดือน
มีนาคม 2518 ว่ารัฐบาลมีนโยบายจะให้สหรัฐอเมริกาถอนกำลัง
ทหารออกจากไทยให้หมดภายใน 1 ปี⁶⁰

ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลไทยกับรัฐบาลสหรัฐอเมริกาข้างต้น จะเห็นว่าเป็น
ไปเพื่อการปฏิบัติการในยุทธการต่อต้านคอมมิวนิสต์ในเวียดนามเหนือ โดยใช้ฐานปฏิบัติการในภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือของไทยเป็นที่ตั้งฐานทัพในการยุทธ์ดังกล่าว ดังนั้นนโยบายการพัฒนาภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือจึงเป็นไปเพื่อยุทธศาสตร์ของประเทศสหรัฐอเมริกา ดังจะเห็นได้จากโครงการ
พัฒนาส่วนใหญ่จะเป็น โครงการคมนาคมและโครงการสาธารณูปโภคเป็นหลัก ขณะเดียวกัน

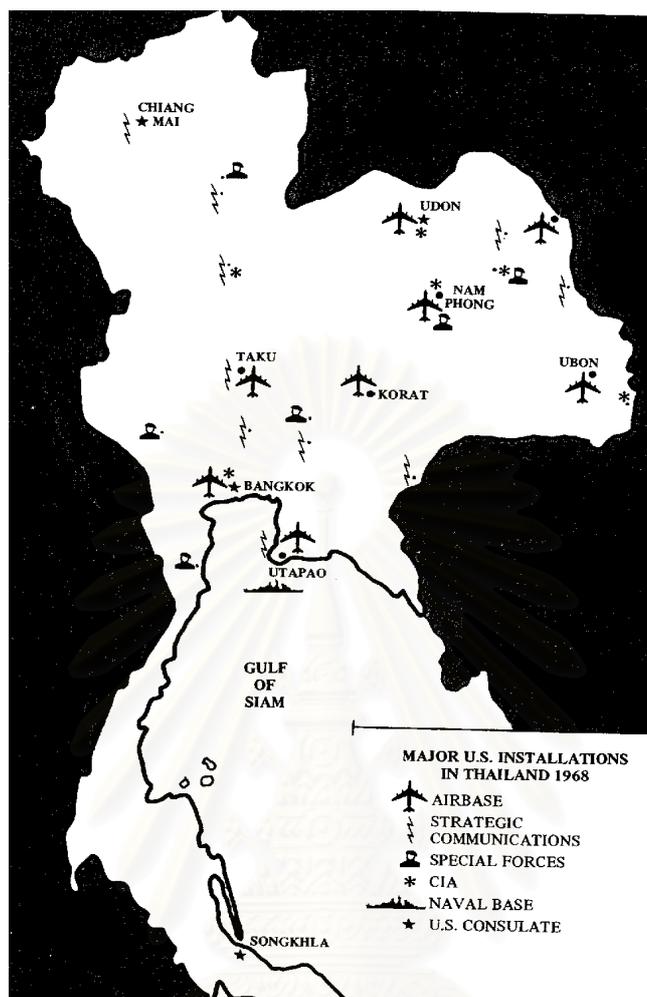
⁶⁰ สยามรัฐ (19 มีนาคม 2519).

โครงการพัฒนาชนบท เช่น โครงการพัฒนาการเคลื่อนที่ โครงการเร่งรัดพัฒนาชนบท โครงการพัฒนาการท่องเที่ยว โครงการเหล่านี้มีเป้าหมายเพื่อจูงใจให้ประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความจงรักภักดีต่อรัฐบาลส่วนกลางและต่อต้านภัยคอมมิวนิสต์

อย่างไรก็ตามเมื่อสถานการณ์ในเวียดนามเหนือเปลี่ยนไปโดยฝ่ายรัฐบาลสหรัฐอเมริกาต้องพ่ายแพ้ในพ.ศ.2512-2513 ส่งผลให้สหรัฐอเมริกาต้องถอนกำลังทหารออกไปจากเวียดนามเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย รัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจรตระหนักถึงปัญหาดังกล่าวจึงเตรียมการปรับปรุงวางแผนการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือใหม่ โดยเน้นการพัฒนาภาคลงไปสู่ประชาชนในระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัดให้มีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาภาคเพื่อตอบสนองความต้องการและความจำเป็นของแต่ละระดับตามความต้องการที่จะพัฒนา อันแสดงให้เห็นถึงนโยบายของรัฐบาลที่ต้องการให้ประเทศไทยพึ่งพาตนเอง เนื่องจากการถอนทหารของสหรัฐอเมริกาจะส่งผลต่อเศรษฐกิจของไทยโดยตรงและต่อการดำเนินการวางแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

อย่างไรก็ดีในการดำเนินการปรับปรุงแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือดังกล่าวนี้ ไทยยังคงได้รับความช่วยเหลือจากรัฐบาลสหรัฐอเมริกา รัฐบาลสหรัฐอเมริกาได้มอบหมายให้บริษัทหลุยส์ เบเยอร์(Louis Berger & System) เข้ามาช่วยรัฐบาลไทยในการจัดทำแผนฯ ดังนั้นแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือจึงยังคงดำเนินไปภายใต้กรอบแนวคิดของรัฐบาลสหรัฐอเมริกา ดังเดิม ทั้งนี้สหรัฐอเมริกาและผู้นำรัฐบาลไทยขณะนั้นต้องการให้ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นแนวกันชนในการต่อต้านคอมมิวนิสต์ในภูมิภาคอินโดจีนต่อไป ดังปรากฏในแผนภาพที่ 7 แสดงการตั้งฐานทัพของประเทศสหรัฐอเมริกา ดังนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภาพที่ 7

การตั้งฐานทัพอเมริกาในประเทศไทย

ที่มา : Thomas Lobe, **United States National Security Policy and AID To The Thailand Police**, Monograph series in World Book Affairs ,Volume 14, Book II (United States of America: University of Denver, 1947), p.43.

ต่อมาเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลไทยหลังตุลาคม พ.ศ.2516 เหตุการณ์ดังกล่าวส่งผลให้เห็นนโยบายความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลไทยกับสหรัฐอเมริกาเปลี่ยนแปลงไปด้วย กล่าวคือประชาชนไทยตระหนักถึงการตั้งฐานทัพของสหรัฐอเมริกาที่ไม่ส่งผลต่อการพัฒนาและความมั่นคงในการดำเนินชีวิตของประชาชนที่ดีขึ้น ประชาชนในชนบทซึ่งประกอบอาชีพเกษตรกรรมต้องอพยพเข้ามาขายแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรมในเขตเมืองใหญ่และกรุงเทพฯ ประชาชนได้เรียกร้องให้รัฐบาลสหรัฐอเมริกาถอนทหารออกไป ดังนั้นรัฐบาลม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมชจึงปรับเปลี่ยนนโยบายความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ คือประเทศไทยอยู่ในฐานะรักษาความเป็นกลาง เป็นมิตรกับทุกประเทศ โดยเฉพาะกับประเทศจีนคอมมิวนิสต์ซึ่งเป็นฝ่ายตรงข้ามกับรัฐบาลสหรัฐอเมริกา ส่วนการบริหารการปกครองส่วนท้องถิ่นได้เน้นการพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วมและพึ่งพาตนเอง ดังเช่นการให้ราษฎรในแต่ละท้องถิ่นเสนอโครงการพัฒนาหมู่บ้านในช่วงฤดูแล้งโดยรัฐบาลได้ผันเงิน 2,500 ล้านบาทให้แก่ประชาชนในท้องถิ่นที่ทำโครงการพัฒนาเสนอมายังรัฐบาลกลาง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3.3 เศรษฐกิจและทฤษฎีกษัย

3.3.1 ระยะก่อนการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ.2494-2503)

สภาพเศรษฐกิจในช่วงระหว่างพ.ศ.2494-2503 ยังเป็นวิถีการผลิตเพื่อการยังชีพแต่มีการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรเพื่อการค้าเพิ่มขึ้น เนื่องจากการพัฒนาปรับปรุงการคมนาคมระหว่างภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้สำเร็จตามเป้าหมาย กล่าวคือ มีถนนเชื่อมต่อและเส้นทางรถไฟ ซึ่งทำให้การเดินทางไปมาระหว่างภาคมีความสะดวกมากขึ้น นอกจากนี้จำนวนประชากรขยายเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วจากการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของประชากรจากภายนอก รวมทั้งผลจากนโยบายของรัฐบาลที่ส่งเสริมให้ประชากรผลิตผลเมืองเพิ่มขึ้น ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ได้ส่งผลให้มีการขยายตัวทางการค้าระหว่างภาคเพิ่มขึ้น ดังนั้นรัฐบาลจึงได้กำหนดนโยบายที่จะเพิ่มผลผลิตขึ้นดังกล่าวนี้ ใจนโยบายการปฏิบัติราชการของนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 30 มกราคม พ.ศ.2494 ที่ปรากฏในเอกสารคำบรรยายในการประชุมข้าหลวงตรวจการกระทรวงมหาดไทยภาค ข้าหลวงประจำจังหวัด ปลัดจังหวัด นายอำเภอและเลขานุการข้าหลวงตรวจการกระทรวงมหาดไทยภาค รุ่นที่ 1-3 ระหว่างวันที่ 15 มกราคม ถึง 1 กุมภาพันธ์ 2494 ณ ทำเนียบรัฐบาล ดังนี้

ในการปกครองของเรานั้นก็คือว่า... ต้องให้ราษฎรนั้นได้มีการผลิตข้าวของขึ้นสำหรับจะได้มีการเลี้ยงชีพ... ในเรื่องการผลิตนี้เป็นเรื่องที่สำคัญที่สุดแล้วก็คือ 8-9 กระทรวงที่จะส่งเสริม มีชลประทาน ถ้าจะพูดถึงความที่เห็น ๆ หน้าที่กรมเกษตร กรมสหกรณ์ กรมปศุสัตว์ กรมชลประทาน กรมทางเหล่านี้ รวมความว่าไปบำรุงในเรื่องเศรษฐกิจของเรา กล่าวคือว่าได้ส่งเสริมให้ราษฎรได้มีการผลิตมากขึ้น และได้ช่วยราษฎรในการขนส่งสินค้าไปมาซึ่งกันและกันให้มากขึ้น⁵⁶

นโยบายในการเพิ่มผลผลิตที่สำคัญ รัฐบาลยังคงเน้นการเพิ่มผลผลิตข้าว ขณะเดียวกันก็ได้ส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจอื่น ๆ ได้แก่ ยาสูบ ปอ และฝ้าย โดยเฉพาะการปลูกฝ้ายรัฐบาลให้ความสำคัญเป็นพิเศษ ดังที่อธิบดีกรมการเกษตรบรรยายเกี่ยวกับงานด้านการเกษตรว่า

⁵⁶ กระทรวงมหาดไทย, คำบรรยายในการประชุมข้าหลวงตรวจการกระทรวงมหาดไทย ภาคข้าหลวงประจำจังหวัด ปลัดจังหวัด นายอำเภอและเลขานุการ ข้าหลวงตรวจการกระทรวงมหาดไทยภาค รุ่นที่ 1-3, 15 มกราคม - 1 กุมภาพันธ์ 2494 ณ ทำเนียบรัฐบาล (ม.ป.ท., ม.ป.ป.), หน้า 347 และ หน้า 362.

ทางการก็ได้พยายามส่งเสริมในเรื่องฝ้ายให้เกิดขึ้นในที่เหมาะสม อยู่เสมอ และเราได้พยายามที่จะไปเที่ยวซื้อเพื่อให้ได้ราคาดี ซึ่งในเวลานี้ เราพยายามส่งเจ้าหน้าที่ขึ้นไปซื้ออยู่ที่จังหวัดเลย ในเรื่องการทำเจ้าหน้าที่ ไปช่วยเหลือซื้อฝ้ายจากรายภูนั้น เราพยายามจะติดต่อกับรายภูโดยตรง ก็จะให้รายภูได้ราคาดีที่สุด⁵⁷

นโยบายดังกล่าวของรัฐบาลได้นำไปสู่การให้ความสำคัญในการเพิ่มผลผลิตทางการ เกษตร ทั้งนี้ในส่วนของกรมชลประทานได้เสนอรัฐบาลในการที่จะช่วยเพิ่มผลผลิตทางเกษตรให้มาก ขึ้น โดยการพัฒนาระบบชลประทานในภาคต่าง ๆ โดยเฉพาะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อธิบดีกรม ชลประทานได้กล่าวว่า

กรมชลประทานจึงได้เสนอนโยบายไปเมื่อเดือนกันยายน 2492 มีว่า

1.เราพยายามทำการชลประทานในภาคต่าง ๆ เพื่อการทำนาให้เกิดผล เพียงพอแก่การรับประทานในภาคนั้น โดยที่ถือว่าพลเมืองจะต้องเพิ่มขึ้นปีละ 2 เปอร์เซ็นต์

2.โครงการที่จะผลิตข้าวเพิ่มขึ้นให้ถึง 2,000,0000 ตันเพื่อที่จะเอาข้าว ไปขายต่างประเทศก็หมายความว่าข้าวที่เหลือกิน เหลือใช้...ทางภาคอีสาน... กระทบได้เคยขึ้นไปตรวจเมื่อ 2482-83-84 ก็คิดว่าควรจะทำแบบอ่างเก็บน้ำ เล็ก ๆ ขึ้น ได้ขอร้องให้ F.A.O. และ ECAFE ไปช่วยตรวจ เขาก็เห็นด้วย จึง ได้มากราบเรียนรัฐมนตรี ท่านก็ได้เสนอสภาเศรษฐกิจของชาติ และคณะ รัฐมนตรีจึงได้รับหลักว่าต่อไปจะสร้าง Tank ...และเมื่อกระทบขึ้นไปภาค อีสานเมื่อต้นปี 2493 ก็ได้พบกับท่านข้าหลวงและนายอำเภอหลายแห่ง ได้ ขอความร่วมมือให้ช่วยชี้แจงกับรายภูให้ทราบ...ต่อไปก็คิดจะทำเป็น Tank ...เพราะว่าเมื่อเราเก็บน้ำไว้ในอ่างเล็ก ๆ แล้ว เราก็จะใช้น้ำนั้นมาใช้ เวลาขาดน้ำฝนก็ได้ และยังมีน้ำไว้ในฤดูแล้งให้วัวควายกิน⁵⁸

⁵⁷ กระทรวงมหาดไทย, คำบรรยายในการประชุมข้าหลวงตรวจการกระทรวงมหาดไทย ภาคข้าหลวง ประจำจังหวัด ปลัดจังหวัด นายอำเภอ และเลขานุการ ข้าหลวงตรวจการกระทรวงมหาดไทยภาค รุ่นที่ 1-3, หน้า 898.

⁵⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 92.

คำกล่าวข้างต้นชี้ให้เห็นว่า รัฐบาลเริ่มสนใจที่จะพัฒนาการชลประทานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตั้งแต่พ.ศ.2482 เพื่อเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร ผู้วิจัยพบว่าการพัฒนาชลประทานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นครั้งแรกนั้น รัฐบาลได้เริ่มโครงการในจังหวัดต่าง ๆ ดังนี้

ตารางที่ 12 : การชลประทานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2482

โครงการ	ลักษณะโครงการ
1. โครงการลำตะคอง จังหวัดนครราชสีมา	การท่อน้ำและส่งน้ำ
2. โครงการทุ่งสัมฤทธิ์ จังหวัดนครราชสีมา	การท่อน้ำและส่งน้ำ
3. โครงการห้วยเสนง จังหวัดสุรินทร์	การท่อน้ำและส่งน้ำ
4. โครงการห้วยน้ำหามาน จังหวัดเลย	การท่อน้ำและส่งน้ำ
5. โครงการห้วยหลวง จังหวัดอุดรธานี	การท่อน้ำและส่งน้ำ
6. โครงการบ้านตูม-บ้านดิว จังหวัดมหาสารคาม	การบรรเทาอุทกภัยแบบสร้างพนัง (กั้นน้ำ)
7. โครงการทุ่งแซงบาดาล จังหวัดร้อยเอ็ด	การบรรเทาอุทกภัยแบบสร้างพนัง (กั้นน้ำ)
8. โครงการลุ่มน้ำโขง จังหวัดหนองคาย	การบรรเทาอุทกภัยแบบสร้างพนัง (กั้นน้ำ)

ที่มา : กรมชลประทาน, การพัฒนาน้ำในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและการพัฒนาลุ่มน้ำลำตะคอง (ม.ป.ท., 2515), หน้า 5. (พิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศลในโอกาสที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ นายแสวง พูลสุข อธิบดีกรมชลประทาน เชิญผ้าพระกฐินส่วนพระองค์ไปทอดถวายยังที่ชุมนุมสงฆ์ ณ วัดชีราลกรณวราราม อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา, 15 พฤศจิกายน 2515

จากตารางที่ 12 ข้างต้นแสดงให้เห็นว่านับตั้งแต่พ.ศ. 2482 เป็นต้นมา รัฐบาลไทยมีนโยบายพัฒนาการชลประทานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 8 โครงการ เป็นโครงการท่อน้ำและส่งน้ำจำนวน 5 โครงการ ในจังหวัดนครราชสีมา 2 โครงการ ในจังหวัดสุรินทร์ เลย และอุดรธานี จังหวัดละ 1 โครงการ และเป็นโครงการบรรเทาอุทกภัยแบบสร้างพนัง(กั้นน้ำ) จำนวน 3 โครงการ ในจังหวัดมหาสารคาม ร้อยเอ็ด และหนองคาย อย่างไรก็ตามโครงการทั้งหมดนี้ต้องยุติลงไปอีก 2 ปีต่อมา ด้วยเหตุของสถานการณ์สงครามโลกเกิดขึ้นใน พ.ศ.2484 ทั้งนี้โครงการเหล่านี้ได้มาเริ่มใหม่อีกครั้งในพ.ศ.2494⁵⁹

⁵⁹ กรมชลประทาน, การพัฒนาน้ำในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและการพัฒนาลุ่มน้ำลำตะคอง, หน้า 5.

การที่รัฐบาลให้ความสำคัญกับการพัฒนาระบบชลประทานในจังหวัดนครราชสีมาถึง 2 โครงการนั้น เนื่องจากโครงการดังกล่าวเป็นโครงการที่เคยดำเนินการในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว กล่าวคือ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานพระราชทรัพย์ให้กรมชลประทานสร้างประตูลอยน้ำอัยภูงค์กั้นลำตะคองตอนที่ผ่านจังหวัดขึ้นเมื่อพ.ศ.2472 เพื่อเป็นถาวรวัตถุอนุสรณ์แด่สมเด็จพระเชษฐาธิราชเจ้าฟ้าอัยภูงค์เดชาวุธ กรมหลวงนครราชสีมา พระราชทานให้เป็นสาธารณประโยชน์แก่ประชาชนได้ใช้ในการอุปโภคบริโภคและใช้ในการเพาะปลูกในบริเวณใกล้เคียง นอกจากนี้ในตัวเมืองนครราชสีมาขณะนั้นประชากรขยายตัวเพิ่มขึ้นจากการอพยพเข้ามาสู่จังหวัดสะดวกขึ้นเนื่องจากการปรับปรุงเส้นทางรถไฟและถนนเชื่อมต่อ ความต้องการน้ำในการอุปโภคบริโภคจึงเพิ่มขึ้น⁶⁰ ต่อมาสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามตระหนักถึงความสำคัญของจังหวัดนครราชสีมาที่ส่งผลต่อความมั่นคงทางการเมืองจากกรณีกบฏบวรเดช (11 ตุลาคม พ.ศ.2476) ทหารส่วนใหญ่ที่ทำการกบฏในครั้งนั้นได้รับกำลังหนุนจากทหารในจังหวัดนครราชสีมา การกบฏในครั้งนั้นเป็นปฏิกริยาต่อต้านการเปลี่ยนแปลงการปกครองของคณะราษฎร พ.ศ.2475 ซึ่งจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นบุคคลหนึ่งที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองดังกล่าว ต่อมาใน พ.ศ.2481 จอมพล ป. พิบูลสงครามได้ขึ้นมารับบริหารประเทศแทนรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนา ซึ่งยุบสภาและลาออกไป ดังนั้นเพื่อเป็นการสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างประชาชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือกับรัฐบาลกลาง รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามจึงมีนโยบายพัฒนาการชลประทานดังกล่าว

ต่อมาใน พ.ศ.2494 รัฐบาลได้มีโครงการพัฒนาชลประทานโดยการสร้างอ่างเก็บน้ำขึ้น รวม 27 โครงการ ใน 14 จังหวัดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ยกเว้นจังหวัดสกลนคร เนื่องจากยังมีแหล่งน้ำตามธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์กว่าจังหวัดอื่น ๆ เมื่อสิ้น พ.ศ.2500 อ่างเก็บน้ำนี้ได้สร้างเสร็จไป 107 แห่ง โดย 86 แห่งสร้างเพื่อเก็บน้ำไว้ใช้ในระหว่างฤดูปลูกข้าวถ้าฝนไม่เพียงพอ อีก 21 แห่งสำหรับเป็นน้ำใช้และน้ำบริโภคเท่านั้น ตามโครงการอ่างเก็บน้ำนี้มีเป้าหมายการส่งน้ำให้แก่ประชาชนในเขตชลประทาน 209,000 ไร่ แต่เนื่องจากคลองส่งน้ำยังไม่เสร็จ เนื้อที่ที่ได้รับการชลประทานใน พ.ศ.2500 จึงมีเพียง 62,500 ไร่เท่านั้น⁶¹ ส่วนพื้นที่นอกเขตชลประทานรัฐบาลได้ใช้ “รตนาค”^{*} สำหรับสูบน้ำเคลื่อนที่ซึ่งช่วยสูบน้ำได้ปีละประมาณ 225,000 ไร่⁶²

⁶⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 11-12.

⁶¹ สจช.กค.0301.10/40 บทความเรื่อง “พัฒนาการของประเทศไทย บทบาทของรัฐบาล พ.ศ.2500”

และผู้เชี่ยวชาญการคลัง นายเรณู สุวรรณสิทธิ์.

* คือรถยนต์ที่ใช้สูบน้ำในห้วยหนองคลองบึงในฤดูแล้ง

⁶² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, กรมศิลปากร, บันทึกผลงานของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ระหว่าง พ.ศ.2491-2499 (กรุงเทพฯ: คิวพร, ม.ป.ป.), หน้า 109-113.

อย่างไรก็ตามแม้ว่ารัฐบาลจะพัฒนาระบบชลประทานเพื่อเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร แต่การพัฒนาดังกล่าวก็ยังไม่เพียงพอ สภาพภูมิศาสตร์ซึ่งมีความแห้งแล้งจนราษฎรไม่สามารถทำการเพาะปลูกได้และส่งผลให้ราษฎรต้องอพยพจากชุมชน ดังรายงานข่าวจากหนังสือพิมพ์**ประชากร**ว่า ในจังหวัดร้อยเอ็ดราษฎรเป็นจำนวนมาก 1,000 ครอบครัวต้องอพยพไปอยู่ต่างจังหวัดอื่น เช่น ขอนแก่นและบุรีรัมย์ และราษฎร(ต้อง) กินพันธุ์ข้าวในปีหน้าหมดแล้ว เพราะอดอยากยิ่งกว่านั้นควายทำนาราคาซื้อมาตัวละ 400-600 บาท ก็จำต้องขายเพียง 300 บาทเท่านั้น⁶³ นอกจากนี้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังได้รายงานการอพยพของราษฎรว่า

ภาคนี้ราษฎรส่วนมากยากจน เป็นภาคที่มีพลเมืองมาก แต่พื้นแผ่นดินไม่อำนวยพอที่ราษฎรจะทำมาหากินเองโดยลำพังไม่ต้องพึ่งรัฐบาล ชายหนุ่มของภาคนี้จึงจำต้องบำเพ็ญชีวิตเป็นไปในทำนองคนโบราณสุด แต่ที่ไหนมีทางหากินก็เร่ร่อนไป (NOMADS) ดังจะเห็นว่าที่ซานซาลาสดานีหัวลำโพง และที่บ้านเจ้าของสามล้อกรุงเทพฯ เนืองแน่นไปด้วยคนหนุ่มภาคนี้ และโดยอาชีพบังคับ คนหนุ่มภาคนี้ได้ตกเป็นเหยื่อของ “นายฮ้อยค้ำหมู” อยู่ตามเคย เช่น ถูกชักชวนให้ไปต่อสู้อยู่ป่าที่สวนยางปักษ์ใต้ ล้มตายกันจนกลับบ้านไม่ได้ก็มี ถูกชักชวนไปเป็นลูกจ้างทำนาต้องขายตัวให้หัวหน้าเป็นรายหัว พฤติการณ์อันนี้ชาวอีสานให้ฉายาว่า “นายฮ้อยค้ำหมู”⁶⁴

แม้ว่าความแห้งแล้งจะเกิดขึ้นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและการพัฒนาระบบชลประทานยังไม่สามารถขยายเพิ่มขึ้น แต่ในพ.ศ.2496 รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามกลับมีนโยบายส่งเสริมการเพาะปลูกพืชไร่เพื่อใช้เป็นอาหารสัตว์ เนื่องจากขณะนั้นมีปัญหาโรคขาดแคลน⁶⁵ และต่อมาใน พ.ศ. 2497 รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามได้มีนโยบายการเพิ่มผลผลิตโดยการส่งเสริมการผลิตข้าวและส่งเสริมการทำพืชไร่ ส่งเสริมเลี้ยงสัตว์และอุตสาหกรรม ดังปรากฏในหนังสือที่ น.ว.125/2497 สำนักนายกรัฐมนตรีถึงอธิบดีกรมต่าง ๆ ผู้ว่าราชการภาค ผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอและกิ่งอำเภอทุกจังหวัด ลงวันที่ 19 พฤษภาคม 2497 ความว่า

⁶³ **ประชากร** (22 เมษายน และ 24 เมษายน 2493).

⁶⁴ สจข.มท.0201.2.1.37.2/32 เรื่องรายงานข้อราชการของจังหวัดสุรินทร์-ศรีสะเกษ บุรีรัมย์ พ.ศ.2494.

⁶⁵ สจข.(2) สร.0201.29/30 เรื่องการส่งเสริมพืชไร่ พ.ศ.2496.

ด้วยในการประชุมคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 12 พฤษภาคม 2497 ได้พิจารณาเห็นว่า ปรากฏตามรายงานแสดงการผลิตผลทางกสิกรรมของโลกว่า ข้าวที่ได้ผลผลิตขึ้นในประเทศต่างๆ มีปริมาณเพียงพอแก่ผู้บริโภคแล้ว นอกจากนั้นยังมีการผลิตอาหารทางวิทยาศาสตร์ซึ่งสามารถใช้บริโภคแทนข้าวขึ้นได้อีกด้วย ฉะนั้นตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป ประเทศไทยจะยึดเอาข้าวเป็นสินค้าหลักอย่างเดียวสำหรับเป็นมูลฐานการเศรษฐกิจและการเงินของประเทศชาติตลอดจนของประชาชนย่อมจะไม่มีประสิทธิภาพผลเจริญงอกงามสมปรารถนาได้ดี⁶⁶

นโยบายทางการเกษตรดังกล่าวของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม แสดงให้เห็นปัจจัยความต้องการของตลาดโลก ซึ่งรัฐบาลจะต้องปรับให้สอดคล้องกับสถานะเศรษฐกิจของไทยที่จะต้องขึ้นอยู่กับการจัดการค้าภายนอก นอกจากนี้ในวันที่ 12 ตุลาคม พ.ศ.2497 รัฐบาลยังได้ออกพระราชบัญญัติส่งเสริมอุตสาหกรรม พ.ศ.2497⁶⁷ ด้วย การเปลี่ยนแปลงนโยบายดังกล่าวเป็นผลมาจากการลงนามร่วมกับรัฐบาลสหรัฐอเมริกาเมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ.2493 ว่าด้วยเรื่องความตกลงความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและวิชาการ (Economic and Technical Cooperation Agreement)⁶⁸

ภายหลังจากการกำหนดนโยบายและออกพระราชบัญญัติส่งเสริมอุตสาหกรรมดังกล่าวแล้ว รัฐบาลสหรัฐอเมริกา ธนาคารโลก และกองทุนการเงินระหว่างประเทศได้เข้ามาช่วยประเทศไทยให้ดำเนินเศรษฐกิจแบบการค้าหรือที่รู้จักกันดีว่า เศรษฐกิจแบบเสรีนิยม โดยเริ่มจากการสำรวจสภาพเศรษฐกิจประเทศไทยทั่วทุกภาคซึ่งได้เริ่มดำเนินการในพ.ศ.2498 แต่คณะสำรวจ

⁶⁶ สจข.มท.0201.2.25/34 เรื่องนโยบายเกี่ยวกับการผลิตข้าว ส่งเสริมการทำพืชไร่ ส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์ และอุตสาหกรรม, 19 พฤษภาคม 2497.

⁶⁷ พระราชบัญญัติส่งเสริมอุตสาหกรรม พ.ศ.2497, ราชกิจจานุเบกษา 71 (12 ตุลาคม 2497).

⁶⁸ ข้อ 3 ของความตกลงดังกล่าวนี้ มีบทบัญญัติว่า ประเทศทั้งสองตกลงที่จะ "...จัดกระบวนการซึ่งคนเห็นว่าเหมาะสมและร่วมมือกับประเทศอื่น ๆ ในอันที่จะลดสิ่งกีดขวางต่อการค้าระหว่างประเทศ และป้องกันมิให้ธุรกิจเอกชนหรือสาธารณะใช้วิธีปฏิบัติทางการค้าหรือจัดการค้า ซึ่งจำกัดการเข้าสู่ตลาด ในเมื่อวิธีปฏิบัติหรือการจัดการ เช่นว่านั้นขัดขวางต่อการค้าภายในระหว่างประเทศ" คำแปลของกระทรวงการต่างประเทศ, กระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ, กรมวิเทศสหการ, คู่มือการปฏิบัติราชการกรมวิเทศสหการ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สหกรณ์ฯขายส่งแห่งประเทศไทย, 2509), หน้า 38-41.

เศรษฐกิจธนาคารโลกได้เดินทางเข้ามาสำรวจสภาพเศรษฐกิจไทยในระหว่างเดือนกรกฎาคม พ.ศ.2500 ถึงเดือนมิถุนายน พ.ศ.2501 รวม 1 ปีเต็ม⁶⁹

นโยบายดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงการผลิตเพื่อยังชีพผู้การผลิตเพื่อการค้า อันเป็นผลจากการผลักดันของสหรัฐอเมริกา ธนาคารโลก และกองทุนการเงินระหว่างประเทศให้รัฐบาลไทยปฏิบัติตามระเบียบเศรษฐกิจระหว่างประเทศและยอมรับนโยบายเศรษฐกิจแบบเสรีนิยม นับตั้งแต่ลงนามร่วมกันว่าด้วยความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและวิชาการใน พ.ศ.2493 เป็นต้นมา⁷⁰

ระหว่าง พ.ศ. 2499-2500 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือประสบภาวะแห้งแล้งจนทำให้ประชาชนในภาคต้องอพยพเข้าสู่กรุงเทพฯ เป็นจำนวนมาก หนังสือพิมพ์และวารสารลงข่าวและเสนอบทความวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลเรื่องการให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชนที่กำลังเดือดร้อนในขณะนั้น²⁸ สะท้อนให้เห็นว่าปัญหากรณีชาวอีสานอดอยากได้ยกระดับขึ้นเป็นปัญหาสาธารณะและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือเสนอให้รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ดำเนินการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจภาคตะวันออกเฉียงเหนือทั้งในระยะเฉพะหน้าและระยะถาวร ผลปรากฏว่ารัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามยอมรับข้อเสนอดังกล่าวและได้กำหนดแผนการแก้ปัญหาเศรษฐกิจภาคตะวันออกเฉียงเหนือขึ้น โดยในวันที่ 14 สิงหาคม พ.ศ. 2500 คณะรัฐมนตรีได้ลงมติแต่งตั้ง “คณะกรรมการบริหารราชการแผ่นดินภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”⁷¹

การแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าของรัฐบาลคือ การอนุมัติงบประมาณ 36,900,000 บาท เป็น 53 ล้านบาท เพื่อให้คณะกรรมการบริหารราชการแผ่นดินภาคตะวันออกเฉียงเหนือดำเนินการแจกจ่ายให้แก่จังหวัดต่าง ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังปรากฏในตารางที่ 13 แสดงโครงการและวงเงินอนุมัติให้จังหวัดต่าง ๆ ดังนี้

⁶⁹ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, หม่อมหลวงเดช สนิทวงศ์กับงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชาติ (ม.ป.ท., 2518), หน้า 30-33. (อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพหม่อมหลวงเดช สนิทวงศ์ ณ เมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส วันพุธที่ 17 ธันวาคม พ.ศ. 2518)

⁷⁰ รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์, กระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจประเทศไทย: บทวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์และเศรษฐกิจการเมือง พ.ศ.2475-2530 (กรุงเทพฯ: มาสเตอร์เพส, 2532), หน้า 35.

⁷¹ แผนกอนุรักษเอกสาร (2) สลค.3.8/27 เรื่องการแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารราชการแผ่นดินภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, 14 สิงหาคม 2500.

ตารางที่ 13 โครงการและวงเงินที่อนุมัติให้จังหวัดต่าง ๆ ดำเนินการช่วยเหลือราษฎรในกรณีเฉพาะหน้าของคณะกรรมการบริหารราชการแผ่นดิน
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ลำดับ	จังหวัด	ทางหลวง จังหวัด/ชนบท	ขุดลอกคลอง หนอง บึง	ช่วยเหลือการ ทำนา	พืชไร่ สวนครัว เลี้ยงสัตว์	สงเคราะห์ผู้ยาก จนไม่สามารถพึ่ง ตนเองได้	ช่วยเหลือผู้ยาก จนที่ติด ขัดของที่ดิน	การชลประทาน	การประปา
1	นครราชสีมา	1,400,000	1,270,000	525,000	290,000	315,000	300,000	1,600,000	300,000
2	บุรีรัมย์	1,700,000	1,032,000	100,000	64,000	100,000	-	-	-
3	สุรินทร์	1,380,000	900,000	-	-	100,000	15,000	605,000	-
4	ศรีสะเกษ	3,090,000	500,000	-	300,000	100,000	10,000	-	-
5	อุบลราชธานี	3,000,000	2,000,000	1,000,000	280,000	100,000	220,000	-	-
6	นครพนม	1,450,000	400,000	500,000	100,000	100,000	50,000	-	-
7	ร้อยเอ็ด	2,700,000	450,000	400,000	300,000	100,000	50,000	-	-
8	มหาสารคาม	2,435,000	275,000	120,000	100,000	60,000	10,000	-	-
9	กาฬสินธุ์	1,837,000	593,000	250,000	100,000	100,000	120,000	-	-
10	ขอนแก่น	2,330,000	2,000,000	400,000	120,000	100,000	50,000	-	-
11	อุดรธานี	2,631,100	726,900	352,000	130,000	60,000	100,000	-	-
12	สกลนคร	1,638,100	720,000	356,200	70,650	80,000	95,150	-	-
13	หนองคาย	682,000	47,000	104,000	20,000	20,000	127,000	-	-
14	ชัยภูมิ	2,130,000	520,000	300,000	-	20,000	30,000	-	-
15	เลย	380,000	250,000	140,000	200,000	30,000	100,000	-	-
รวมทั้งสิ้น		28,823,200	12,087,900	4,547,100	2,374,650	1,385,000	1,277,150	2,205,000	300,000

รวม 15 จังหวัด ทุกรายการเป็นเงินทั้งสิ้น 53 ล้านบาท (ห้าสิบสามล้านบาท)

ที่มา : ศจช. มท.0201.2.1.49/6 เรื่องรายงานการปฏิบัติงานของคณะกรรมการบริหารราชการแผ่นดินภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ระหว่าง 18-31 สิงหาคม 2500.

ส่วนการปกครองภูมิภาค กรมมหาดไทย.

จากตารางที่ 13 โครงการและวงเงินที่อนุมัติให้จังหวัดต่าง ๆ จำนวน 53 ล้านบาท ซึ่งให้เห็นว่าปัญหาที่ประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือขาดแคลนน้ำสำหรับการเพาะปลูกข้าว เนื่องจากภาวะฝนแล้ง แต่รัฐบาลกลับแก้ปัญหาโดยการจ่ายเงิน 53 ล้านบาทไปที่การสร้างทางหลวงจังหวัด/ชนบทถึง 28,823,200 บาท ลอกคลอง หนอง บึง 12,087,900 บาท ช่วยเหลือการทำนา 4,547,100 บาท ฟ้าไร่ สวนครัว เลี้ยงสัตว์ เพียง 2,374,650 บาท สงเคราะห์ผู้ยากจนไม่สามารถพึ่งตนเองได้ 1,385,000 บาท การชลประทาน 2,205,000 บาท และการประปา 300,000 บาท จะเห็นว่าปัญหาเรื่องความขาดแคลนนํานี้ได้รับงบประมาณพัฒนาน้อยมาก นอกจากนี้ในแต่ละจังหวัดก็ได้รับงบประมาณที่ไม่เท่าเทียมกัน เช่น การสร้างทางหลวงจังหวัด/ชนบท จังหวัดนครราชสีมา 1,400,000 บาท จังหวัดเลย 380,000 บาท จังหวัดศรีสะเกษ 3,090,000 บาท จังหวัดอุบลราชธานี 3,000,000 บาท จังหวัดร้อยเอ็ด 2,700,000 บาท จังหวัดอุดรธานี 2,631,100 บาท จังหวัดมหาสารคาม 2,435,000 บาท จังหวัดกาฬสินธุ์ 1,837,000 บาท จังหวัดขอนแก่น 2,330,000 บาท จังหวัดบุรีรัมย์ 1,700,000 บาท จังหวัดสุรินทร์ 1,380,000 บาท จังหวัดนครพนม 1,450,000 บาท จังหวัดสกลนคร 1,638,100 บาท จังหวัดชัยภูมิ 2,130,000 บาท และจังหวัดหนองคาย 682,000 บาท การชลประทาน มีเพียงจังหวัดนครราชสีมาได้รับงบชลประทาน 1,600,000 บาท และการประปา 300,000 บาท และจังหวัดสุรินทร์ได้รับงบชลประทาน 605,000 บาทเท่านั้น จังหวัดที่มีปัญหาการขาดแคลนน้ำมากเช่น ร้อยเอ็ด มหาสารคาม ขอนแก่น บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ กาฬสินธุ์ อุบลราชธานี เป็นต้น แต่จังหวัดเหล่านี้กลับไม่มีงบพัฒนาการชลประทานเลย จนถึงกับมีการแสดงความคิดเห็นในเชิงวิพากษ์วิจารณ์ถึงการคอร์รัปชันในการแก้ปัญหา ดังนี้

การแก้ไขปัญหาน้ำในอีสานอนุมัติเงินช่วยเหลือ 53 ล้านบาท เมื่อมาเฉลี่ยให้กับประชาชนอีสานจำนวน 8 ล้านคน คนละเกือบ 2 สตางค์ต่อวันเกินจำนวนที่จะเอาไปเป็นค่าจ้างราษฎรขุดดินพูนขึ้นมาเป็นถนนในอัตราค่าจ้างกิโลละ 10 สตึง วันหนึ่ง ๆ ถ้าคนไหนแข็งแรงมากขุดดินได้ถึง 4 คิว ก็จะได้ค่าแรงวันละ 10 บาท แต่ทว่าวิธีขุดดินให้ราษฎรนั้นมีอภินิหารงอกออกไปทุกวัน จนกระทั่งยาวกว่าไม้เมตรจริงถึง 3 คืบ หลุมดินหลุมหนึ่งนั้นจะว่าได้ดิน 4 คิว คือ ยาว 8 เมตร กว้าง 2-50 ซม. แต่ถ้าไม้เมตรของผู้วัดถ้าวัด 8 เมตร ความยาวก็ปาเข้าไปถึง 10 เมตร คือเพิ่มเข้าไปอีก 25% ทั้งความกว้าง ยาว ลึก เสรีเพราะว่าเมื่อเบิกเงินมาแจกราษฎร 125 บาท ก็จะได้ค่าบริการทางการวัด 25 บาท จ่ายให้ราษฎรเสีย 100 บาท ถ้าเบิกจ่าย 50 ล้านบาทก็จะจ่ายให้ราษฎรเพียง 40 ล้านบาท ส่วนอีก 10 ล้านบาทก็เป็นค่าออกแรงในการยกไม้เมตรไปวัด⁷²

⁷² เสรี น้อยบัวทิพย์, “อีสานแล้ง,” สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ 8 (15 เมษายน 2505).

หากพิจารณาปัญหาที่ประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือขาดแคลนน้ำ สำหรับการเพาะปลูกข้าวเนื่องจากภาวะฝนแล้งแล้ว ผู้วิจัยเห็นว่าข้อกล่าวหาเกี่ยวกับทุจริตคอร์รัปชัน จากการอนุมัติเงินนี้เป็นเครื่องบ่งชี้ให้เห็นถึงระดับความจริงจังของรัฐบาลในการแก้ไขปัญหา เศรษฐกิจภาคตะวันออกเฉียงเหนือในทรรศนะของผู้วิจารณ์

ส่วน โครงการพัฒนาเศรษฐกิจแบบถาวร โดยคณะกรรมการบริหารราชการแผ่นดิน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่เสนอเป็นโครงการมีดังนี้⁷²

- ก. โครงการส่งเสริมการทำนาให้เหมาะสมกับพื้นที่
- ข. โครงการส่งเสริมการปลูกพืชไร่นอกนอกรูปแบบการทำนาไม่ได้ผล
- ค. โครงการส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์
- ง. โครงการส่งเสริมการป่าไม้ โดยการสงวนพันธุ์ไม้และปลูกไม้ในที่ซึ่งไม่ได้ถูกตัดไปแล้ว
- จ. โครงการส่งเสริมอุตสาหกรรมหนัก เช่น การตั้งโรงงานส่งเสริมอุตสาหกรรม ทำกระสอบ โรงงานสกัดน้ำมันถั่ว เป็นต้น
- ฉ. โครงการส่งเสริมอุตสาหกรรมในครอบครัว เช่น เครื่องปั้นดินเผา การจักสาน การทอผ้า รวมทั้งการจัดตั้งตลาดเพื่อผลิตผลดังกล่าว
- ช. โครงการส่งเสริมการจัดตั้งสหกรณ์รูปที่เหมาะสมกับสภาวะการณ์ทางเศรษฐกิจ และสังคมของภาคนี้ให้มีปริมาณเพียงพอกับความต้องการและจำเป็นของประชาชน
- ซ. โครงการชลประทานหลวง เช่น การสร้างอ่างเก็บน้ำให้ด้วยตามโครงการ 2,500 แห่ง และเขื่อนกั้นน้ำตามโครงการของกรมชลประทาน
- ฌ. โครงการส่งเสริมการเลี้ยงปลาในอ่างเก็บน้ำที่สร้างขึ้น
- ญ. โครงการจัดสรรที่ดิน
- ฎ. โครงการส่งเสริมการประกอบอาชีพของราษฎรอื่น ๆ ตามระเบียบว่าด้วยการจัดระบบของอาชีพราษฎร
- ฏ. โครงการอบรมเด็กวัยรุ่นให้ประกอบอาชีพเป็นหลักฐาน

⁷² สจข. มท.0201.1.64/6 เรื่องรายงานการปฏิบัติงานของคณะกรรมการบริหารราชการแผ่นดินภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ระหว่าง 15-31 สิงหาคม 2500.

โครงการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามที่คณะกรรมการบริหารราชการแผ่นดินภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้เตรียมการข้างต้นไม่สามารถจะดำเนินการได้ตามวัตถุประสงค์เนื่องจากจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ได้ทำการรัฐประหารรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในวันที่ 16 กันยายน พ.ศ. 2500 อันเป็นการสิ้นสุดการบริหารประเทศของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม

อย่างไรก็ดีรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ดำเนินการให้คณะสำรวจสถานะเศรษฐกิจธนาคารโลกเข้ามาสำรวจสถานะเศรษฐกิจไทยในพ.ศ. 2498 และคณะสำรวจเดินทางเข้ามาสำรวจใน พ.ศ. 2500-2501 คณะสำรวจเสนอให้รัฐบาลจัดทำโครงการพัฒนาระบบชลประทานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพิ่มมากขึ้นตามความจำเป็นเร่งด่วน เพราะเป็นมาตรการที่จะช่วยให้ประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งมีจำนวนมากและยากจนได้มีงานทำ มีรายได้⁷³ โครงการชลประทานที่คณะสำรวจเสนอให้ทำมี 4 วิธี คือ การสร้างอ่างเก็บน้ำและคลองส่งน้ำ การสร้างทำนบดิน การสร้างเขื่อน และการขุดบ่อน้ำบาดาล โดยมีเป้าหมายเพื่อผลทางด้านเกษตร การบริโภค และการผลิตกระแสไฟฟ้า ดังนี้

ระยะ 10 ปี ควรสร้างอ่างเก็บน้ำและคลองส่งน้ำเพื่อให้การชลประทานแก่เนื้อที่ 500,000 ไร่ สร้างทำนบดินที่ลำพระเพลิงใกล้จังหวัดนครราชสีมา หรือให้การชลประทานและการควบคุมน้ำท่วมในเนื้อที่ 3 แห่ง รวมทั้งสิ้นกว่า 60,000 ไร่ ในจำนวนนี้อาจปลูกพืชได้ 2 ครั้งในเนื้อที่ 17,000 ไร่ จะให้กำเนิดพลังไฟฟ้า 1,400 กิโลวัตต์ ... ปรับปรุงโครงการชลประทานห้วยปลาหางใกล้จังหวัดสกลนคร โครงการนี้ให้การชลประทานแก่เนื้อที่ประมาณ 200,000 ไร่ ... สร้างเขื่อนลำน้ำเปาใกล้จังหวัดกาฬสินธุ์ ส่วนใหญ่เพื่อป้องกันน้ำท่วม เขื่อนนี้อาจใช้ผลิตพลังงานไฟฟ้าประมาณ 3,000 กิโลวัตต์ได้ด้วย การจัดหาน้ำกินน้ำใช้อาจทำได้โดยวิธีขุดบ่อน้ำบาดาล⁷⁴

นอกจากนี้คณะสำรวจชุดนี้ยังแนะนำให้รัฐบาลไทยเปลี่ยนแปลงการเพาะปลูกในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเสียใหม่ กล่าวคือ ลดการเพาะปลูกข้าวให้น้อยลงและเพิ่มไร่นาประเภทที่ต้องการน้ำน้อย รวมทั้งเพิ่มการเลี้ยงสัตว์ให้มากขึ้น⁷⁵

⁷³ สจข. กค.0301.10/40 บทความเรื่อง การพัฒนาการของประเทศไทย บทบาทของรัฐบาล, พ.ศ. 2500.

⁷⁴ เรื่องเดียวกัน.

⁷⁵ เรื่องเดียวกัน.

ข้อเสนอดังกล่าวมิได้จบลงแค่สมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม แต่รัฐบาลของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้นำข้อเสนอดังกล่าวมาปรับปรุงในแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2509) และแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (พ.ศ. 2505-2509) ในเวลาต่อมา

3.3.2 ระยะการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1–3 (พ.ศ.2504-2519)

3.3.2.1 สภาพการณ์ก่อนทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ

จากเหตุการณ์วิกฤตของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ. 2499–2500 การแก้ไขปัญหาระยะหน้าและถาวรในพ.ศ. 2500 และการให้คณะสำรวจสถานะเศรษฐกิจของโลกได้เข้ามาสำรวจสถานะเศรษฐกิจภาคตะวันออกเฉียงเหนือในช่วงพ.ศ. 2500–2501 รวมทั้งการรัฐประหารรัฐบาลโดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในวันที่ 16 กันยายน พ.ศ.2500 รัฐบาลใหม่แต่งตั้งพลโทถนอม กิตติขจร ขึ้นมาบริหารประเทศแทน⁷⁶ ในระหว่างวันที่ 1 มกราคม พ.ศ.2501 - 20 ตุลาคม พ.ศ.2501 ทันทีที่พลโทถนอม กิตติขจรรับตำแหน่ง ผลงานอันดับแรกของรัฐบาลคือการสำรวจภาคตะวันออกเฉียงเหนือ⁷⁷ ระหว่างวันที่ 4 - 21 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2501 พลเอกถนอม กิตติขจร กล่าวสรุปในการปาฐกถา ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ วันที่ 7 มีนาคม 2501 เรื่องที่รัฐบาลจะดำเนินการช่วยเหลือภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีทั้งหมด 8 เรื่อง คือ น้ำ ถนน อุตสาหกรรม สหกรณ์ การตลาด การศึกษา การสาธารณสุข และการพัฒนาการท่องเที่ยว⁷⁸

ข้อสรุปของพลเอกถนอม กิตติขจร ในการที่รัฐบาลจะต้องเร่งแก้ไขทั้ง 8 เรื่องข้างต้น จะเห็นได้ว่าไม่แตกต่างจากการพยายามแก้ไขปัญหาของคณะกรรมการบริหารราชการแผ่นดินภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นอกจากนี้พลเอกถนอม กิตติขจรยังได้แสดงทัศนคติต่อการแก้ไขปัญหาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังนี้

⁷⁶ ในที่นี้จะไม่กล่าวถึงรัฐบาลชั่วคราวที่นายพจน์ สารสิน ได้รับการแต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรี (ระหว่างวันที่ 21 กันยายน 2500 - 26 ธันวาคม 2500)

⁷⁷ พลเอกถนอม กิตติขจร, การไปเยือนภาคอีสานของข้าพเจ้า, ปาฐกถาที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 7 มีนาคม 2501.

⁷⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 49–54.

1. การแก้ไขเหตุการณ์เฉพาะหน้า รัฐบาลจะจัดหาเงินเพื่อดำเนินการสร้างถนน ขุดลอกห้วย หนอง คลอง บึง ทำทำนบกั้นน้ำ ขุดสระน้ำ บ่อน้ำ ทำอ่างเก็บน้ำ เพื่อให้ประชาชนที่ต้องประสบภัยแล้งและว่างงานมาออกแรงรับจ้างทางราชการ ก็จ่ายเงินสดค่าแรงให้เป็นวัน ๆ ไปดังนี้ ผู้อดอยากจริง ๆ ก็จะได้พากันมารับจ้าง และได้เงินไปเลี้ยงครอบครัว ถ้าวางจ้างมาก ๆ ก็อาจมีเงินทุนเอาไปใช้ในการทำนาในปี 2501 ได้โดยไม่ต้องไปกู้ยืมใคร ๆ ในด้านทางราชการก็จะได้สร้างสาธารณประโยชน์ในท้องที่ชนบท เช่น สร้างทาง สระน้ำ บ่อน้ำ ขุดลอกห้วยหนอง คลองบึง ซึ่งจะใช้เป็นประโยชน์ในท้องที่นั้นต่อไป ถ้าทำได้ดังนี้ผู้อพยพที่มาหางานทำหรือมาขอทานก็จะหมดไป
2. การแก้ไขด้วยโครงการถาวร รัฐบาลมีนโยบายที่จะจัดทำแผนพัฒนาต่าง ๆ ทั้งนี้ในขณะนั้น รัฐบาลกำลังขอความช่วยเหลือจากผู้เชี่ยวชาญจากธนาคารโลก และรัฐบาลสหรัฐอเมริกามาร่วมดำเนินการจัดทำแผนดังกล่าว⁷⁹

จะเห็นว่าทัศนะของพลเอกถนอม กิตติขจร ต่อการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าและถาวร ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือรัฐบาลไทยต้องพึ่งพาอาศัย “ผู้เชี่ยวชาญ” ซึ่งก็คือ ธนาคารโลก รัฐบาลสหรัฐอเมริกานั้นเองที่เข้ามาช่วยผลักดันให้รัฐบาลไทยดำเนินการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ นับตั้งแต่ไทยได้ทำสนธิสัญญาว่าด้วยความร่วมมือทางเศรษฐกิจและวิชาการ วันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ.2493⁸⁰ หลังจากนั้นประเทศสหรัฐอเมริกาได้ให้ความช่วยเหลือไทยมาโดยตลอด ทั้งทางการเงินและวิชาการ ในปีงบประมาณ 1949-1967 ดังนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁷⁹ พลเอกถนอม กิตติขจร, การไปเยือนภาคอีสานของข้าพเจ้า, ปาฐกถาที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 7 มีนาคม 2501, หน้า 55-57.

⁸⁰ สจข.(1)มท 3.1.5.18/2/ปี 4/5 ราชกิจจานุเบกษาฉบับพิเศษ เรื่องความตกลงว่าด้วยความช่วยเหลือทางทหารระหว่างประเทศไทยกับรัฐบาลสหรัฐอเมริกา พ.ศ. 2493.

ตารางที่ 14 แสดงการช่วยเหลือทางการเงินแบบให้เปล่า และเงินกู้ระหว่าง ค.ศ. 1949-1967

: Million of US.

Fiscal year:	1949-52	1953-57	1958	1959	1960	1961	1965
Grants :	16.1	109.1	24.0	24.1	23.8	24.2	24.7
Loans:	-	20.0	1.8	20.8	-	-	11.1
Total	16.1	129.1	25.8	44.9	23.8	24.2	35.8
Fiscal year:	1963	1964	1965	1966	1967		
Grants :	15.5	12.7	19.0	43.3	49.8		
Loans:	-	-	-	-	3.5		
Total	15.5	12.7	19.0	43.3	53.3		

Total Grants: \$386.3

Total Loans: \$57.2

Overall 1949-1967: \$443.5

ที่มา : Thailand Development Report, **U.S. Economic Assistance to Thailand**, July 1969, p.2.⁸¹

นอกจากการได้รับความช่วยเหลือทางด้านงบประมาณจากสหรัฐอเมริกาดังกล่าวแล้ว การพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังได้รับคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญธนาคารโลกที่ได้เข้ามาทำการสำรวจสถานะเศรษฐกิจของประเทศไทยระหว่างเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2500 ถึง มิถุนายน 2501⁸²

คณะสำรวจเศรษฐกิจของธนาคารโลกได้แนะนำว่าในระยะเวลา 10 ปี ควรจะสร้างอ่างเก็บน้ำและคลองส่งน้ำเพื่อให้การชลประทานแก่เนื้อที่ 500,000 ไร่ แต่ในขั้นแรกนี้ควรจะให้อ่างเก็บน้ำที่สร้างเสร็จแล้วมีระบบคลองส่งน้ำอย่างเพียงพอเสียก่อน นอกจากโครงการอ่างเก็บน้ำแล้ว คณะสำรวจเศรษฐกิจยังได้แนะนำให้ทำโครงการชลประทานในแม่น้ำต่าง ๆ 3 แห่ง ได้แก่ การสร้างทำนบกั้นลำพระเพลิงใกล้จังหวัดนครราชสีมา หรือให้การชลประทานและควบคุมน้ำท่วมในเนื้อที่ 3 แห่ง รวมทั้งสิ้นกว่า 60,000 ไร่ ในจำนวนนี้อาจปลูกพืชได้ 2 ครั้งในเนื้อที่ประมาณ 17,000 ไร่ โครงการนี้จะให้กำเนิดพลังงานไฟฟ้า 1,500 กิโลวัตต์ และจะทำให้จังหวัดนครราชสีมามีน้ำกินน้ำใช้เพิ่มขึ้น โครงการที่สอง ได้แก่ โครงการปรับปรุงการชลประทานห้วยปลาหางใกล้จังหวัดสกลนคร โครงการนี้สำเร็จจะให้การชลประทานแก่เนื้อที่ประมาณ 100,000 ไร่ โครงการที่สาม ได้แก่ โครงการสร้างเขื่อนลำน้ำทาใกล้จังหวัดกาฬสินธุ์ ส่วนใหญ่เพื่อป้องกันน้ำท่วมในพื้นที่ดินอันกว้างใหญ่ เขื่อนนี้อาจ

⁸¹U.S. Operations Mission in Thailand (A.I.D.), Department of Technical & Economics Cooperation Royal Irrigation Department, Department of Public Relations, **U.S. Economic Assistance to Thailand, 1949 through 1967**, Thailand Development Report, July 1969, p. 2.

⁸² สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ, โครงการพัฒนาของรัฐสำหรับประเทศไทย (คำแปล) รายงานของคณะสำรวจเศรษฐกิจของธนาคารต่างประเทศเพื่อการบูรณะและวิวัฒนาการ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สลากกินแบ่งรัฐบาล, 2503), หน้าคำนำ ง.

ใช้ผลิตไฟฟ้าประมาณ 3,000 กิโลวัตต์ ส่วนการจัดการน้ำกินน้ำใช้อาจทำได้โดยวิธีการขุดบ่อน้ำบาดาล⁸³

นอกจากนี้คณะสำรวจชุดนี้ยังได้ให้คำแนะนำอีกว่า ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือควรเปลี่ยนแปลงการเพาะปลูกเสียใหม่ กล่าวคือลดการเพาะปลูกข้าวให้น้อยลงและเพิ่มไร่นาประเภทต้องการน้ำน้อย รวมทั้งเพิ่มการเลี้ยงสัตว์ให้มากขึ้น⁸⁴

กล่าวโดยสรุป สภาวะวิกฤตในภาคตะวันออกเฉียงเหนือระหว่าง พ.ศ. 2499 - 2500 ได้นำมาสู่ปัญหาทางเศรษฐกิจและความมั่นคงของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามโดยการตั้งคณะกรรมการบริหารราชการแผ่นดินภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และรัฐบาลคณะรัฐประหารจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งบริหารโดยพลเอกถนอม กิตติขจร ได้ดำเนินการวางแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือร่วมกับคณะสำรวจเศรษฐกิจธนาคารโลก ซึ่งกำลังทำการสำรวจสภาพเศรษฐกิจไทยทุกภาคใน พ.ศ. 2500-2501 อย่างไรก็ดีเมื่อพลเอกถนอม กิตติขจรลาออก และจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ได้ขึ้นมาบริหารประเทศ การแก้ไขปัญหาภาคตะวันออกเฉียงเหนือก็ได้รับดำเนินการอย่างเร่งด่วน เนื่องจากผลกระทบทางการเมืองภายในที่ต้องสร้างความชอบธรรมในการทำรัฐประหารและปฏิวัติรัฐบาลพลเอกถนอม กิตติขจร และการเมืองระหว่างประเทศในสถานการณ์อินโดจีนซึ่งภัยคอมมิวนิสต์กำลังขยายตัว ส่งผลให้จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ทำการติดต่อกับรัฐบาลสหรัฐอเมริกาเพื่อรื้อฟื้นความร่วมมือว่าด้วยความตกลงในสนธิสัญญาทางเศรษฐกิจและวิชาการ พ.ศ. 2493 และความร่วมมือทางการทหาร พ.ศ. 2494 นอกจากนี้ยังนำข้อเสนอและแนวคิดของคณะสำรวจเศรษฐกิจของธนาคารโลกที่ดำเนินการมาตั้งแต่ พ.ศ. 2498 มาดำเนินการปรับปรุงการวางแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ. 2505 - 2509 อีกด้วย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁸³ สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ, โครงการพัฒนาของรัฐสำหรับประเทศไทย (คำแปล) รายงานของคณะสำรวจเศรษฐกิจของธนาคารต่างประเทศเพื่อการบูรณะและวิวัฒนาการ, หน้าเดียวกัน.

⁸⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 54-59.

3.3.2.2 การวางแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ. 2505 – 2509 และ การวางแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2510-2519

การดำเนินการเพื่อวางแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้ปรากฏชัดเจนขึ้นจากหนังสือ คก.5.4 เรื่องธนาคารโลกจะส่งผู้เชี่ยวชาญมาช่วยปรับปรุงในการทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติให้สมบูรณ์และช่วยทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจภาคตะวันออกเฉียงเหนือจากหม่อมหลวงเดช สนิทวงศ์* ถึงนายกรัฐมนตรีว่า

นายอาเธอร์ การาช (Mr. Arthur Karasz) ผู้แทนธนาคารโลกได้ปรึกษากับหม่อมหลวงเดช สนิทวงศ์ ว่าทางธนาคารโลกยินดีที่จะช่วยปรับปรุงแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติให้สมบูรณ์ และช่วยเหลือในการจัดสำนักงานพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือขึ้น โดยร่วมกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทย ซึ่งหม่อมหลวงเดช สนิทวงศ์ ได้ตอบนายอาเธอร์ การาช ไปว่าไทยกำลังดำเนินการอยู่แล้วและได้ร่วมมือกับ ดร.จอห์น เอ. ลอฟตัส (Dr. John A. Loftus) ที่ปรึกษาการคลังและผู้เชี่ยวชาญอเมริกันที่จะเข้ามาอยู่แล้ว ซึ่งนายอาเธอร์ การาช ได้กล่าวว่าสำหรับผู้เชี่ยวชาญชาวอเมริกันที่จะเข้ามา บัดนี้ตนเห็นว่าเลยเวลามา 2 ปีแล้ว ยังไม่เห็นมีใครจะเข้ามาทำงานว่า⁸⁵

หม่อมหลวงเดช สนิทวงศ์ ได้รายงานในเรื่องนี้ว่า ได้ปรึกษากับ ดร.จอห์น เอ. ลอฟตัส แล้ว ดร.จอห์น เอ. ลอฟตัส กล่าวว่าได้ทราบเรื่องที่ไม่มีคนมาช่วยงานเหมือนกันและได้กล่าวว่าดูเหมือนว่าทาง USOM จะหาผู้เชี่ยวชาญไม่ได้ และดร.จอห์น เอ. ลอฟตัส ว่าจะเอา Harvard Team มาช่วย แต่ก็เห็นว่าถ้าหากนำ Harvard Team เข้ามาจะไม่เหมาะสมสำหรับประเทศไทย เพราะการทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจจะหนักไปในทาง academic มากกว่าซึ่งฝ่ายไทยเองไม่ต้องการเช่นนั้น เราต้องการให้มี

* หม่อมหลวงเดช สนิทวงศ์ เป็นผู้เชี่ยวชาญทางเศรษฐกิจของรัฐบาลไทยมาตั้งแต่สมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นผู้ก่อตั้งสภาเศรษฐกิจแห่งชาติ พ.ศ.2493 และร่วมเป็นผู้สำรวจเศรษฐกิจประเทศไทยมาตั้งแต่ พ.ศ.2473, พ.ศ.2476 และ พ.ศ.2496 นอกจากนี้ยังเป็นกรรมการในคณะกรรมการบริหารราชการแผ่นดินภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ. 2500-2501 เป็นผู้ก่อตั้งสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ พ.ศ.2502 ในรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และเป็นกรรมการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2504

⁸⁵ แผนกอนุรักษ์เอกสาร สลค. ค.ก. 5.4 เรื่องธนาคารโลกเสนอจะส่งผู้เชี่ยวชาญมาช่วยในการปรับปรุงทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติให้สมบูรณ์ และช่วยทำแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, 14 มิถุนายน 2504.

แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติซึ่งหนักไปในทางให้ผลดีจากการปฏิบัติ ถ้าธนาคารโลกจะช่วยเหลือแล้ว อาจเลือกบุคคลที่มีความรอบรู้โดยเฉพาะจริง ๆ ไม่ใช่มีแต่ความรู้ทั่วไปอย่างเดียว⁸⁶

หม่อมหลวงเดช สนิทวงศ์ ได้ชี้แจงต่อไปว่า ได้นำเรื่องราวดังกล่าวเสนอคณะกรรมการบริหารสภาพพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติพิจารณาเมื่อวันที่ 12 มิถุนายน พ.ศ. 2504 และคณะกรรมการฯ เห็นว่า

1. เรื่องการให้ผู้เชี่ยวชาญธนาคารโลกมาช่วยทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาตินั้น ขณะนี้มีข้อตกลงให้ผู้ช่วยส่งผู้เชี่ยวชาญมาช่วยสำนักงานสภาพัฒน์ ฯ อยู่แล้ว โดยมี ดร.จอห์น เอ. ลอฟตัส เป็นหัวหน้า ซึ่งการให้ผู้เชี่ยวชาญของยูซอม (ซึ่งยังไม่ถึงไทย 2 นาย) ดำเนินการไปตามข้อตกลง ถ้าธนาคารโลกมีเจตนาจะช่วยปฏิบัติงานนี้ ก็ควรขอให้ทางธนาคารโลกส่งผู้เชี่ยวชาญมาช่วยสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติปฏิบัติงานร่วมกับผู้เชี่ยวชาญของยูซอมตามที่ได้ตกลงกันต่อไป

2. เรื่องช่วยทำแผนพัฒนาการเศรษฐกิจภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นเรื่องเฉพาะ และอาจมีแง่ต้องอาศัยเงินกู้จากต่างประเทศมาก ประกอบกับเป็นงานเร่งด่วน จึงควรขอให้ธนาคารโลกส่งผู้เชี่ยวชาญมาช่วยกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติร่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจภาคตะวันออกเฉียงเหนือเสนอรัฐบาล ทั้งนี้ผู้เชี่ยวชาญของธนาคารโลกจะต้องทำงานประสานกับผู้เชี่ยวชาญของยูซอม ตามที่กล่าวในข้อ 7 เพื่อให้แผนพัฒนาเศรษฐกิจภาคตะวันออกเฉียงเหนือประสานเป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ทั้งนี้ต้องมีกรรมการประสานในสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ โดยมีประธานกรรมการบริหารสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติเป็นประธาน ดร.จอห์น เอ. ลอฟตัส กับหัวหน้าคณะผู้เชี่ยวชาญธนาคารโลกเป็นกรรมการ⁸⁷

⁸⁶ แผนกอนุรักษ์เอกสาร สลค. ค.ก. 5.4 เรื่องธนาคารโลกเสนอจะส่งผู้เชี่ยวชาญมาช่วยในการปรับปรุงทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติให้สมบูรณ์ และช่วยทำแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, 14 มิถุนายน 2504.

⁸⁷ เรื่องเดียวกัน.

ข้อตกลงของคณะกรรมการบริหารสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติดังกล่าว
ชี้ให้เห็นว่าการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติและการจัดทำแผนพัฒนาการเศรษฐกิจภาคตะวันออกเฉียงเหนือต้องดำเนินไปตามแนวคิดของธนาคารโลก สหรัฐอเมริกา และดร.จอห์น เอ ลอฟตัส ที่ปรึกษา
การคลังของรัฐบาล

แนวคิดของทั้งธนาคารโลก สหรัฐอเมริกา และ ดร.จอห์น เอ ลอฟตัส ได้เสนอ
ให้รัฐบาลนำระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมเน้นบทบาทเอกชนตามปรัชญาเศรษฐกิจทุนนิยมเข้ามาใช้ในการ
พัฒนาเศรษฐกิจชาติ อีกทั้งยังมีข้อเสนอให้จัดตั้งองค์กรเพื่อทำหน้าที่พัฒนาเศรษฐกิจให้เกิด
ประสิทธิภาพ ซึ่งองค์กรนี้ก็คือสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาตินั่นเอง⁸⁸

ข้อเสนอดังกล่าวปรากฏในแผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่หนึ่ง พ.ศ. 2504 -
2509 และแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ. 2505 - 2509 ดังจะพิจารณาได้จากตารางที่ 15
เปรียบเทียบความเห็นและข้อเสนอแนะของดร.จอห์น เอ ลอฟตัส ธนาคารโลก และยูซอม ภายใต้การนำ
ของดร.โฮเวิร์ด โบเวน(Dr. Howard Bowen) และแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-
2509) ดังนี้

⁸⁸ราชกิจจานุเบกษาฉบับพิเศษ เล่ม 76 ตอนที่ 69 (4 กรกฎาคม 2502) เรื่อง พระราชบัญญัติสภาพัฒนาการ
เศรษฐกิจแห่งชาติ พ.ศ. 2502 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาดไทย, ม.ป.ป.), หน้า 814 - 836. พระราชบัญญัตินี้เป็นไป
เพื่อให้ยกเลิกพระราชบัญญัติสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ พ.ศ. 2493 ทั้งนี้จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ให้เหตุผลในการจัด
ทำพระราชบัญญัตินี้ว่า เพื่อให้มีความเหมาะสมกับยุคสมัย และจะให้มีความหมายของสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติซึ่ง
แนวนโยบายอันจะนำไปสู่เสถียรภาพและพัฒนาการเศรษฐกิจ กำหนดจุดหมายแห่งพัฒนาการเศรษฐกิจ และจัดให้มี
การประสานโครงการพัฒนาการเศรษฐกิจแบบกระทรวง ทบวง กรมในรัฐบาล และหน่วยงานต่างๆ ของทางราชการ
ให้เป็นไปตามจุดหมายนี้กำหนดไว้ (โปรดดูรายละเอียดในรายงานประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญครั้งที่ 17,
วันพฤหัสบดีที่ 21 พฤษภาคม 2502 ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม)

ตารางที่ 15 เปรียบเทียบความเห็นและข้อเสนอแนะของ ดร.จอห์น เอ ลอฟด์ส รายงานธนาคารโลก ทีมสำรวจเศรษฐกิจ USOM ภายใต้การนำของ ดร.โฮเวิร์ด โบเวน และแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504-2509)

ข้อเสนอแนะ	ดร.จอห์น เอ ลอฟด์ส (ก)	รายงานธนาคารโลก (ข)	ดร.โฮเวิร์ด โบเวน (ค)	แผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 1 (ง)
1. ปรึกษาแห่งการ พัฒนาเศรษฐกิจ	<p>เสรีนิยมเน้นบทบาทของเอกชน</p> <p>1. ปัญหาหนึ่งที่ทำให้ไทยไม่อาจจะพัฒนาเศรษฐกิจได้ในทางอุตสาหกรรมเพราะขาดการลงทุนของเอกชนชาวต่างประเทศ...ฯพณฯได้เคยร้องขอความเห็นชอบของข้าพเจ้าเกี่ยวกับการแก้ปัญหาในเรื่องนี้มาแล้ว</p> <p>ข้าพเจ้าได้เตรียมข้อบันทึกความเห็นลงวันที่ 31 ตุลาคม 1956 ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเกิดจากไทยขาดองค์กรของรัฐ</p> <p>ก) เรื่องแรกคือทำให้ต้นทุนเพิ่มขึ้น</p> <p>ข) ด้านเทคนิควิทยานั้น ถึงแม้การตัดสินใจของรัฐบาลว่าจะไม่ลงทุนอะไรจะถูกต้องตามหลักวิชาการแต่ก็ขาดประสิทธิภาพ ส่วนนักลงทุนเอกชนของไทยก็มีประสิทธิภาพอัน</p>	<p>เสรีนิยมเน้นบทบาทของเอกชน</p> <p>...โครงการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศจะได้ผลสูงสุดถ้าหากว่ามีการใช้ทรัพยากรผสมกับความอุตสาหกรรมให้ได้สัดส่วนเท่าที่จะกระทำได้ หน้าที่ของรัฐบาลควรมีเพียงส่งเสริมและช่วยเหลือการพัฒนาทางด้านเอกชน โดยจัดหาบริการทางเศรษฐกิจและสังคมที่ดีขึ้น และจัดหาความสะดวกต่างๆ ที่ประชาชนต้องการ เช่น การขนส่งคมนาคม พลังงาน</p>	<p>เสรีนิยมเน้นบทบาทของเอกชน</p> <p>...รัฐบาลอเมริกาเสนอให้ประเทศผู้รับความช่วยเหลือจะต้องช่วยเหลือตัวเองมากขึ้น การช่วยเหลือตัวเองไม่ได้จำกัดอยู่แต่เรื่องเงินทุนที่นำมาใช้พัฒนาเศรษฐกิจตนเองเท่านั้น เรา (ทีมสำรวจเศรษฐกิจ) เสนอมาตรการดังต่อไปนี้</p> <p>(1) จัดหาอุปกรณ์ต่าง ๆ สนับสนุนการเข้ามาของธุรกิจต่างประเทศ และทุนจากต่างประเทศ</p> <p>(2) กระตุ้นการลงทุนของเอกชนภายใน</p> <p>(3) และขจัดอุปสรรคต่าง ๆ ที่จะจำกัดการลงทุนโดยเสรี</p>	<p>เสรีนิยมเน้นบทบาทของเอกชน</p> <p>...การเพิ่มผลผลิตในประเทศจะทำอย่างได้ผลดีก็โดยความพยายามของฝ่ายเอกชน ทั้งนี้โดยทางฝ่ายรัฐบาลเป็นผู้สนับสนุนและส่งเสริมแทนที่ทางฝ่ายรัฐบาลจะเป็นฝ่ายเข้าทำการผลิตเสียเอง ...ดังนั้นแนวทางสำคัญที่สุดของแผนการของรัฐบาลจึงได้แก่ การส่งเสริมให้มีความเจริญเติบโตในภาคเอกชน โดยรัฐบาลจะทุ่มเททรัพยากรของรัฐบาลเข้าไปในโครงการ ซึ่งมีวัตถุประสงค์ดังกล่าวทั้งทางด้านสาขาเกษตรและอุตสาหกรรม</p>

ข้อเสนอแนะ	ดร.จอห์น เอ ลอฟต์ส (ก)	รายงานธนาคารโลก (ข)	ดร.โฮเวิร์ด โบเวน (ค)	แผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 1 (ง)
	<p>จำกัด แต่นักลงทุนต่างประเทศมี</p> <p>ค) เรื่องการขาดทุนนั้นเป็นภาระของนักลงทุนชาวต่างประเทศ แต่ถ้าหากผลสำเร็จก็จะเป็นประโยชน์ต่อภาพเศรษฐกิจไทยและนักลงทุนผู้นั้น</p> <p>ง) ความรู้ด้านบริหารนั้นสำคัญที่สุดแต่ไทยขาดแคลนสิ่งนี้มาก คุณประโยชน์อันมหาศาลนี้จะเกิดขึ้นได้ก็โดยการเรียนรู้จากผู้ร่วมลงทุนชาวต่างประเทศ</p>			
<p>2. องค์กรกลางเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจ</p>		<p>(1) ให้มีสภาพพัฒนาการแห่งชาติขึ้นประกอบด้วยนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง เศรษฐกรมหาดไทย เกษตร อุตสาหกรรม คมนาคม ศึกษาธิการ เป็นกรรมการ สถาบันนี้ให้ความรับผิดชอบในการกำหนดแผนและนโยบายอันเกี่ยวกับ</p>	<p>“การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทยสามารถเจริญก้าวหน้าโดยการวางแผนระยะยาว แผนพัฒนานี้ไม่เพียงแต่จะช่วยในการจัดสรรเงินช่วยเหลือประเภทให้เปล่าและเงินกู้จากต่างประเทศ ยังจะช่วยรัฐบาลและประชาชนไทยตัดสินใจเลือกในสิ่งที่ตนต้องการอีกด้วย”</p>	<p>สภาพพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พ.ศ. 2502</p>

ข้อเสนอแนะ	ดร.จอห์น เอ ลอฟคัส (ก)	รายงานธนาคารโลก (ข)	ดร.โฮเวิร์ด โบเวน (ค)	แผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 1 (ง)
		<p>การพัฒนาเศรษฐกิจ กรรมการควรมีจำนวนน้อยประกอบด้วยรัฐมนตรีที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจโดยตรง</p> <p>(2) ให้มีสำนักงานเลขานุการวางผังขึ้น เพื่อทำหน้าที่ทางด้านเทคนิคของสภา ยังรวมทั้งการศึกษาการวิเคราะห์ และการประเมินผลการพัฒนาเศรษฐกิจและการจัดลำดับความสำคัญของโครงการให้ประสานกัน ตลอดจนการเงินมาใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจ สำนักงานนี้ควรขึ้นต่อนายกรัฐมนตรีโดยตรง ไม่ใช่ขึ้นอยู่กับกระทรวงการคลัง</p> <p>(3) ให้มีการประสานงานร่วมมืออย่างใกล้ชิดระหว่างสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจ สำนักงานงบประมาณ</p>	<p>“เรื่องหน่วยงานสภาพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาตินั้น เรามีข้อเสนอแนะ ดังนี้</p> <p>(1) สภาพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ เมื่อได้รับการปรับปรุงโครงสร้างแล้ว เป็นคณะกรรมการชุดหนึ่ง ภายใต้กำกับของคณะรัฐมนตรีและประธานจะเป็นผู้ช่วยนายกรัฐมนตรีทางด้านพัฒนาเศรษฐกิจ</p> <p>(2) เราเห็นด้วยกับข้อเสนอทางรัฐบาลของอเมริกาที่สนับสนุนให้ธนาคาร โลกที่ส่งทีมที่ปรึกษามายังสภาพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ</p> <p>(3) เราเสนอว่าให้ปรับปรุงอย่างขนานใหญ่ทางด้านข้อมูลสถิติ</p> <p>(4) เราเสนอว่าการพัฒนาเศรษฐกิจต้องก้าวต่อไปโดยไม่ต้องรื้อแผนพัฒนาที่ตีเลิศก็ได้</p>	

ข้อเสนอแนะ	ดร.จอห์น เอ ลอฟตัส (ก)	รายงานธนาคารโลก (ข)	ดร.โฮเวิร์ด โบเวน (ค)	แผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 1 (ง)
		<p>(4) ให้โอนสำนักงานสถิติกลางและกองรายได้ประชาชาติจากสภาเศรษฐกิจแห่งชาติเดิมมาสังกัดสภาพัฒนาแห่งชาติอันใหม่</p> <p>(5) ให้โอนหน่วยงานความร่วมมือทางเศรษฐกิจและวิชาการ (คสว.) เดิมมาสังกัดสภาพัฒนาแห่งชาติอันใหม่</p>		
<p>3. จุดมุ่งหมายและหน้าที่ของรัฐบาล</p>	<p>ไม่มีหลักที่จะชักจูงเงินลงทุนเข้าสู่ประเทศไทยได้ เว้นแต่ว่ารัฐบาลเต็มใจที่จะละเว้นไม่เข้าไปแข่งขันกับบริษัทเอกชน กับละเว้นไม่ใช้กฎข้อบังคับที่บีบบังคับต่อเอกชน</p>	<p>ในส่วนที่เกี่ยวกับการลงทุนของรัฐบาลนั้น รัฐบาลอาจให้ความช่วยเหลือดังกล่าวแก่เอกชน โดยลงทุนพัฒนากิจการขนส่งและพลังงาน และในการให้บริการบางอย่างแก่กิจการอุตสาหกรรมของเอกชนกิจการเหล่านี้จะเป็นประโยชน์มากที่สุด</p>	<p>ตามโครงการช่วยเหลือตัวเองที่เสนอให้กับรัฐบาลไทยนั้น มีมาตรการที่มีเหตุผลควรปฏิบัติคือ</p> <p>(1) รัฐบาลไทยควรดำเนินการขายพันธบัตรรัฐบาลต่อสาธารณชนเป็น 400 ล้านบาทต่อไป</p> <p>(2) ควรปรับปรุงบริการให้กับเกษตรกรทั้งทางการเงินและวิชาการ โดยเฉพาะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ</p>	<p>(1) จุดมุ่งหมายและนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจ ระหว่าง พ.ศ. 2504-2509 มุ่งเน้นไปในด้านเพิ่มประสิทธิภาพและปริมาณของการผลิตพืชผลเกษตรกรรม รวมทั้งการสงวนป่ากับการปรับปรุงการขนส่งและการสื่อสารให้สะดวก</p> <p>ส่วนการขยายตัวของอุตสาหกรรมอาศัยการส่งเสริมการลงทุนเป็นเครื่องมือสนับสนุนให้เอกชนดำเนินกิจการด้านพลังงานและ</p>

ข้อเสนอแนะ	ดร.จอห์น เอ ลอฟต์ส (ก)	รายงานธนาคารโลก (ข)	ดร.โฮเวิร์ด โบเวน (ค)	แผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 1 (ง)
			<p>(3) รัฐบาลควรเพิ่มงบประมาณด้านการศึกษาให้มากขึ้น</p> <p>(4) รัฐบาลควรลดบทบาทของรัฐวิสาหกิจลง</p> <p>(5) รัฐบาลควรดึงดูดความสนใจชาวต่างประเทศให้สนใจการลงทุนมากขึ้น โดยส่งเสริมบทบาทของคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุนและบรรษัทเงินทุนอุตสาหกรรม</p>	<p>สาธารณูปโภคอื่น ๆ จะขยายออกไปได้ตามสมควร โดยพยายามดำเนินงานตามโครงการที่มีอยู่แล้วให้ลุ่สว่างไปตามกำหนดเวลา เพราะโครงการเหล่านี้ล้วนเป็นโครงการขนาดใหญ่ซึ่งต้องใช้กำลังเงินและกำลังคนเป็นจำนวนมาก ในด้านการพาณิชย์ก็มีจุดหมายและนโยบายที่จะขยายมูลค่าสินค้าออกให้สูงขึ้นตามการขยายตัวของการผลิตและการส่งเสริมการประกอบอาชีพของคนไทยให้เป็นลำเป็นสันยิ่งขึ้น ตามความเหมาะสมของสถานการณ์</p> <p>(2) จัดทำแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ. 2505-2509 ตามโครงสร้างของแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504 - 2509)</p>

ที่มา : (ก) Dr. John A. Lofthus, Semi-Annual Report of the Economic Advisor Covering the period 11 August to 31 December B.E. 2499. Letter to H.E. Phao Boribhanbh Juddhakich, The Minister of Finance, Subject: Economic Development Planning for Thailand, 31 August 1956, Letter from Dr. John A. Lofthus to H.E. Phao the Economic Advisor, Report on Economy of Thailand by Dr. John A. Lofthus, Economic Advisor, Ministry of Finance, Bangkok 15 July 1958 “ ในรายงานครึ่งหลัง 2501 ของนายจอห์น เอ ลอฟตัส ถึงจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ใน สบ.5.1.1.2/24 เอกสารสำเนาของสำนักงานเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ลงวันที่ 22 เมษายน 2502.

(ข) ธนาคารระหว่างประเทศเพื่อการบูรณะและวิวัฒนาการ, โครงการพัฒนาการของรัฐสำหรับประเทศไทย (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กองสลากกินแบ่งรัฐบาล, 2503)

(ค) Dr. Howard R. Bowen, *The Development of Thailand* (USOM, August 1, 1961).

(ง) “ประกาศแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ,” ราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ เล่ม 77 ตอนที่ 85 (20 ตุลาคม 2503), สำนักงานสภาการพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ แผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 1 ระยะที่ 2 (2507-2509), แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ระหว่าง พ.ศ. 2504 – 2505 และถึง พ.ศ. 2509.

หมายเหตุ : (ก) (ข) (ค) และ (ง) อ้างถึงใน อุกฤษฏ์ ปีทมานันท์, “สหรัฐอเมริกากับนโยบายเศรษฐกิจไทย(1960-1970),” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526), หน้า 86-89.

จากตารางที่ 15 ข้างต้น แสดงให้เห็นถึงแนวคิดของผู้เชี่ยวชาญทางเศรษฐกิจของ ธนาคารโลก ที่สำรวจเศรษฐกิจ USOM ภายใต้การนำของ ดร.โฮเวิร์ด โบเวน และแผนพัฒนา เศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504-2509) ซึ่งเป็นแผนแม่บทของแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (พ.ศ.2505-2509) มีแนวคิดร่วมกันคือแนวคิดเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมเน้นบทบาทของเอกชน โดยให้มี สภาพพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติขึ้นเพื่อวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจทั้งระยะสั้นและระยะยาว ซึ่งมีนายก- รัฐมนตรีเป็นประธานกรรมการดังกล่าว สภาพพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาตินี้นอกจากทำหน้าที่วางแผน พัฒนาแล้ว ยังต้องมีหน้าที่ประสานงานกระทรวง ทบวง กรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนทำการเก็บ สถิติข้อมูลทางเศรษฐกิจเพื่อนำมาวิเคราะห์ในการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ เพื่อรองรับการ ขยายตัวทางเศรษฐกิจเพื่อการค้าระหว่างประเทศ ดังนั้นการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจที่เน้นแนวคิดเสรี นิยมดังกล่าวจึงเป็นกรอบแนวคิดหลักในการกำหนดนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจของรัฐบาลไทยมา โดยตลอดจนถึงปัจจุบัน

อย่างไรก็ดีสภาพของภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งประสบภาวะทุพภิกขภัยจาก ธรรมชาติและปัญหาความมั่นคงในสถานการณ์ภัยคอมมิวนิสต์ในภูมิภาคอินโดจีน ส่งผลให้รัฐบาล จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ตระหนักว่าปัญหาของภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นปัญหาระดับชาติ จึงมี นโยบายเป็นพิเศษในการที่จะพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนืออย่างจริงจัง โดยนำผลการสำรวจของ คณะสำรวจสถานะเศรษฐกิจและสังคมของธนาคารโลกและยูซอมมาเป็นแนวทางดำเนินนโยบายต่อมา ดังปรากฏว่าในพ.ศ. 2504 จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้แต่งตั้ง “คณะกรรมการบูรณะพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2504”⁸⁹

คณะกรรมการชุดนี้ได้วางแผนการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 5 ปี คือ เริ่มจาก พ.ศ.2505-2509 โดยกำหนดแผนและโครงการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือให้มีความสัมพันธ์ ถือเป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาเศรษฐกิจภาคตะวันออกเฉียงเหนือและเป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนา เศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504-2509)

แนวคิดสำคัญในการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจข้างต้นนั้นเป็นผลมาจากแนวคิด ของผู้เชี่ยวชาญทางเศรษฐศาสตร์ของธนาคารโลกและสหรัฐอเมริกาที่ได้เข้ามาช่วยรัฐบาลไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2493 แล้ว ประเด็นที่สำคัญของแนวคิดในการพัฒนาก็คือ นโยบายเศรษฐกิจเสรีนิยมเน้นบทบาท เอกชนภายนอกภาคอุตสาหกรรม โดยใช้กลยุทธ์ “ความเจริญแบบไม่สมดุล” (Unbalanced growth) กำหนดให้มีเพียงศูนย์กลางทางเศรษฐกิจและเป็นที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรม แหล่งพาณิชย์กรรมและ ธุรกิจภาคบริการ ส่วนชนบทหรือเมืองที่อยู่รอบนอกจะทำหน้าที่ป้อนวัตถุดิบ กลยุทธ์ความเจริญ

⁸⁹ สจข. กค.0202.2.10.3/1 เรื่องโครงการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ. 2504.

แบบไม่สมคูลย์คาดหวังว่าเมื่อเมืองศูนย์กลางเจริญขึ้นได้ระดับแล้วก็จะทำหน้าที่ดึงเมืองรอบนอกหรือชนบทให้เจริญก้าวหน้าด้วย ทำให้ความสมคูลในระยะแรกถูกขจัดไปในที่สุด⁹⁰

แผนและโครงการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือข้างต้นมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงภาคตะวันออกเฉียงเหนืออย่างรวดเร็วทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม และส่งผลต่อการดำเนินการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2510-2514) ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 2 ปรากฏว่าได้มีสถานะแห่งแล้งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือส่งผลกระทบต่อการผลิตทางการเกษตร ขณะเดียวกันรัฐบาลสหรัฐอเมริกามีนโยบายอาหารในภูมิภาคอินโดจีนและภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย ส่งผลให้รัฐบาลไทยตระหนักถึงปัญหาเศรษฐกิจที่จะตามมา เพราะการตั้งฐานทัพในไทยย่อมจะส่งผลกระทบต่อความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ รัฐบาลและสภาพพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติจึงปรับปรุงแผนและนโยบายเป็นการวางแผนพัฒนาภาคเพื่อรองรับสถานการณ์ดังกล่าว โดยให้จังหวัดต่าง ๆ มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและวางแผน ซึ่งจะเป็พื้นฐานในการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2515-2519) ต่อมาการวางแผนพัฒนาภาคนี้ องค์การยูซอมีได้เสนอให้บริษัทหลุยส์ เบเยอร์ (Louis Berger & System) เป็นผู้ช่วยวิเคราะห์และดำเนินการให้ ดังจะกล่าวรายละเอียดต่อไปในบทที่ 4

ต่อมาเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองหลังตุลาคม พ.ศ.2516 สถานการณ์ขณะนั้น ประชาชนไทยไม่พอใจต่อการตั้งฐานทัพของสหรัฐอเมริกา เนื่องจากไม่ได้ช่วยพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้นภายใต้โครงการพัฒนาชนบทที่จัดทำขึ้นร่วมกับรัฐบาลไทย ประกอบกับสถานการณ์ของน้ำมันที่ขึ้นราคาและการขายผลผลิตทางการเกษตรต่อตลาดโลกลดน้อยลง สถานการณ์ดังกล่าวส่งผลให้ประชาชนในชนบท โดยเฉพาะประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนืออพยพเข้ามาสู่กรุงเทพฯ เพื่อขายแรงงานมากขึ้น ประชาชนที่อพยพเข้ามาต่างเรียกร้องให้รัฐบาลกำหนดนโยบายช่วยเหลือ ดังนั้นเมื่อมีการเลือกตั้งรัฐบาลใหม่ใน พ.ศ.2517-2518 รัฐบาลม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมชได้ขึ้นมารับบริหารประเทศและได้ประกาศนโยบายรักษาความเป็นกลางและโครงการเงินผันเพื่อช่วยประชาชนเป็นการเฉพาะหน้าขณะนั้น ขณะเดียวกันได้อนุมัติงบประมาณพิเศษสำหรับโครงการพัฒนาการชลประทานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ⁹¹

⁹⁰อมร รัชชาติ และชัตติยา วรรณสุด, บรรณาธิการ, **ทฤษฎีและแนวความคิดในการพัฒนาประเทศ**, ฉบับแก้ไขเพิ่มเติมครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์แห่งชาติ, 2515), หน้า 343-377.

⁹¹ สละ ลิขิตกุล, “คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรี: ชีวิตและงาน,” **โมเดิร์นฉบับพิเศษ** (กรุงเทพฯ: ศึกษาสัมพันธ์, ม.ป.ป.), หน้า 245-246.

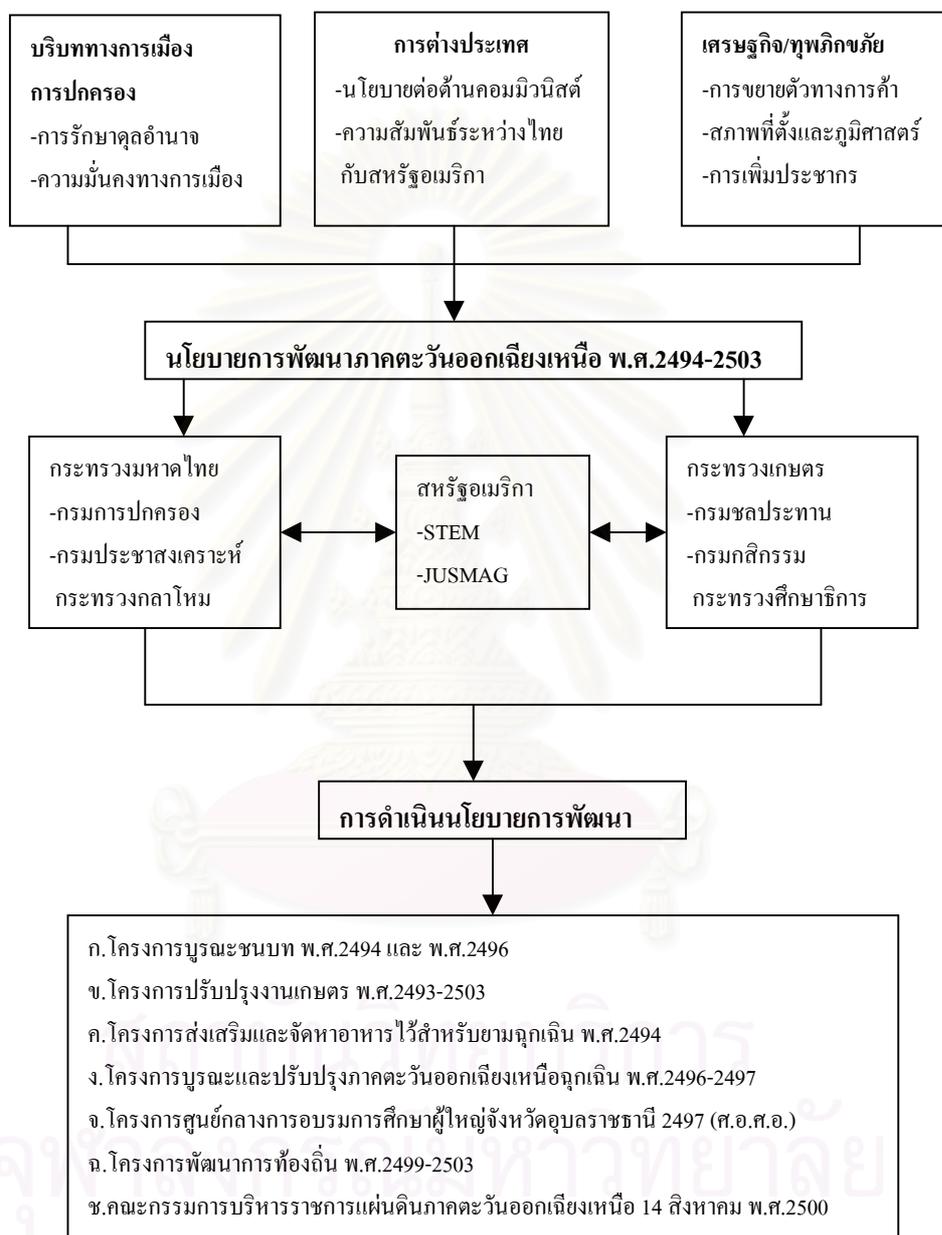
การเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจและทุกภักขภัย รวมทั้งนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามที่กล่าวมาทั้งหมด ได้ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่านอกจากสภาพที่ตั้งและภูมิศาสตร์ของภาคจะเป็นตัวก่อให้เกิดนโยบายการพัฒนาแล้ว บริบททางการเมืองภายในและการเมืองระหว่างประเทศยังเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือด้วย

จากเนื้อหาที่ผู้วิจัยได้อภิปรายมาทั้งหมดในบทที่ 3 ต่อเนื่องไปในบทที่ 4 ทำให้สามารถสรุปบริบททางการเมืองการปกครอง การต่างประเทศ และเศรษฐกิจอันส่งผลต่อการกำหนดและดำเนินนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังจะพิจารณาได้จากแผนภูมิที่ 1 และ 2 แสดงโครงสร้างของบริบททางการเมืองการปกครอง การต่างประเทศและเศรษฐกิจที่ส่งผลต่อการกำหนดและดำเนินนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือในรูปแบบโครงการ คณะกรรมการ และแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือระหว่าง พ.ศ.2494-2519 ดังนี้

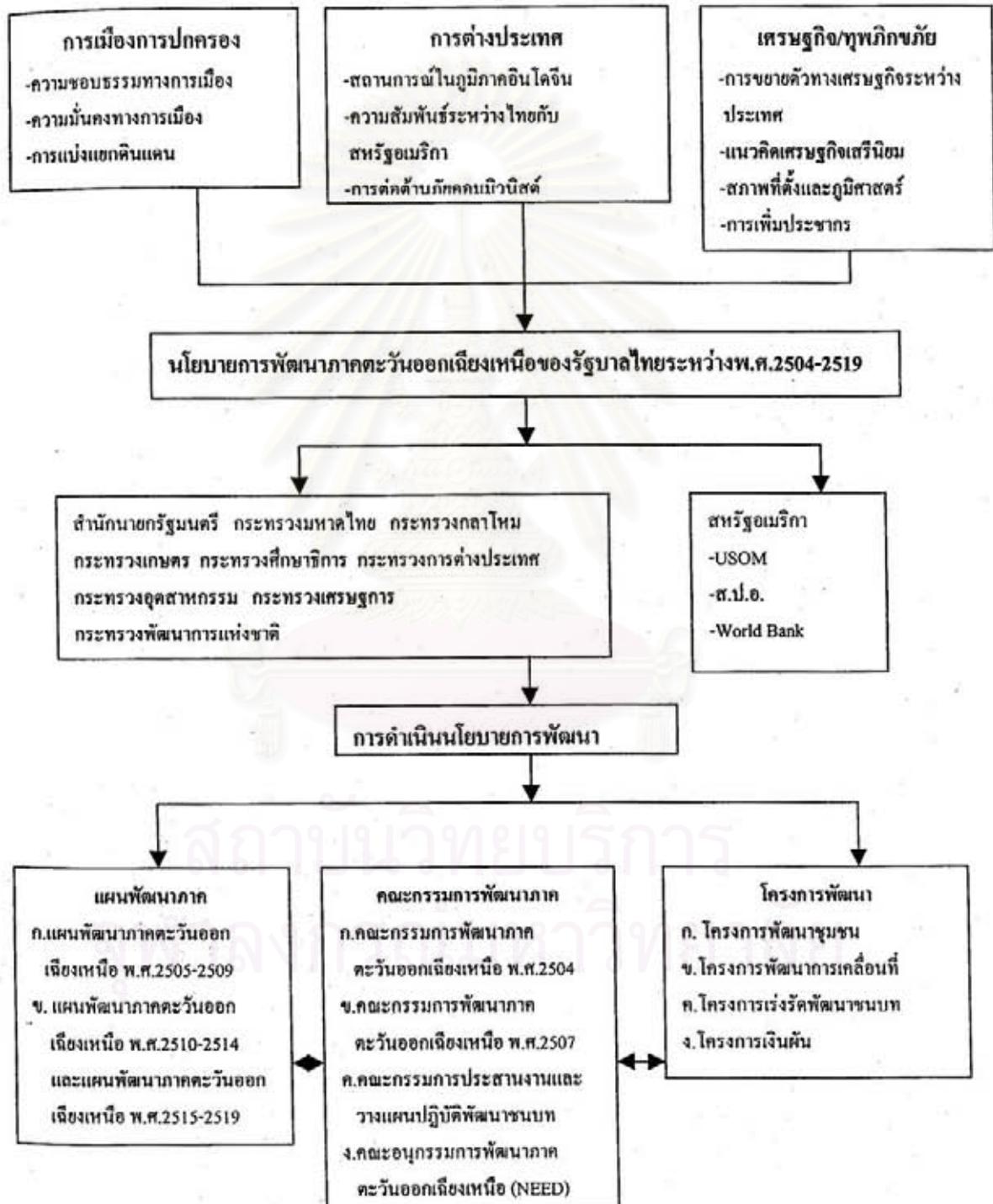
สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภูมิที่ 1 : แสดงโครงสร้างของบริบททางการเมืองการปกครอง การต่างประเทศ และเศรษฐกิจ
ที่ส่งผลต่อการกำหนดนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2494-2503⁹²

⁹² ผู้วิจัยสรุปและประมวลภาพแผนภูมิจากเนื้อหาในบทที่ 3 และบทที่ 4 ในวิทยานิพนธ์นี้

**แผนภูมิที่ 2 : โครงสร้างบริบททางการเมืองการปกครอง การต่างประเทศและเศรษฐกิจที่ส่งผลต่อ
การกำหนดนโยบายพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือของรัฐบาลไทยระหว่าง พ.ศ.2504 - 2519⁹³**

⁹³ ผู้วิจัยสรุปและประมวลภาพแผนภูมิจากเนื้อหาบทที่ 3 และบทที่ 4 ในวิทยานิพนธ์นี้

จากแผนภูมิที่ 1 และ 2 แสดงให้เห็นว่าโครงสร้างของบริบททางการเมืองการปกครอง การต่างประเทศและเศรษฐกิจส่งผลต่อการกำหนดนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ระหว่างพ.ศ.2494-2519 ในการกำหนดเป็นโครงการตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยไม่มีองค์กรของรัฐในการดำเนินโครงการอย่างเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน อย่างไรก็ตามเมื่อสถานการณ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเกิดวิกฤตอย่างหนักระหว่าง พ.ศ.2499-2500 รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามจึงตั้งคณะกรรมการบริหารราชการแผ่นดินภาคตะวันออกเฉียงเหนือขึ้นมาแก้ไขปัญหาโดยเฉพาะ

ต่อมาในวันที่ 16 กันยายน พ.ศ.2500 ได้มีการทำรัฐประหารรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในครั้งนี้ได้นำมาสู่การแก้ไขปัญหาคตะวันออกเฉียงเหนืออย่างเป็นระบบและเป็นรูปธรรม คือ การจัดทำเป็นแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2505-2509 แยกต่างหากจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 พ.ศ.2504-2509 และแผนนี้ได้เป็นแม่แบบปรับปรุงต่อมาในรูปของแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2510-2514 และพ.ศ.2515-2519 ภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 2 พ.ศ.2510-2514 และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 3 พ.ศ.2515-2519 โดยลำดับ

แผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือดำเนินงานภายใต้การประสานงานของคณะกรรมการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่จัดขึ้นในพ.ศ.2504 และพ.ศ.2507 คณะกรรมการประสานงานและวางแผนปฏิบัติพัฒนาชนบท คณะอนุกรรมการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (NEED) กับองค์กรของรัฐที่เกี่ยวข้อง เช่น กระทรวงกลาโหม กระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดบัญชาการสำนักนายกรัฐมนตรี สภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ กระทรวงเกษตร กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ นอกจากนี้ยังประสานงานกับองค์กรภายนอก เช่น ธนาคารโลก รัฐบาลสหรัฐอเมริกาผ่านองค์กร JUSMAG และ USOM เพื่อจัดทำงบประมาณสนับสนุนในรูปการให้เปล่า และการกู้ยืมเพื่อพัฒนาตามสาขาในแผนพัฒนาภาคและโครงการที่แยกออกมาเป็นพิเศษที่สำคัญ ได้แก่ โครงการพัฒนาการท้องถิ่น โครงการพัฒนาชุมชน โครงการพัฒนาการเคลื่อนที่ โครงการเร่งรัดพัฒนาชนบท ดังจะกล่าวรายละเอียดในบทต่อไป

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 4

สถาบันและองค์กรของรัฐในการกำหนดและดำเนินนโยบายการพัฒนา

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (พ.ศ. 2494-2519)

ตามที่ผู้วิจัยนำเสนอให้เห็นถึงสภาพของภาคตะวันออกเฉียงเหนือจากบริบทในสังคม คือ บริบททางการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจและทุกภักขภัยที่ส่งผลต่อการกำหนดนโยบายการพัฒนา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือในบทที่ 2 และบทที่ 3 นั้น สะท้อนให้เห็นว่าปัจจัยภายนอกทั้งในเรื่องการเมืองระหว่างประเทศตั้งแต่ระดับโลกจนถึงระดับภูมิภาค ตลอดจนแนวคิดเศรษฐกิจจากสังคมตะวันตกนำมาสู่การเปลี่ยนแปลงนโยบายของรัฐบาลไทยโดยเฉพาะภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา

อย่างไรก็ตามโครงสร้างการปกครองและเศรษฐกิจของรัฐบาลไทยแต่เดิมนั้นขึ้นอยู่กับรัฐบาลส่วนกลางซึ่งตั้งอยู่ที่กรุงเทพฯ มาโดยตลอด ดังนั้นแนวคิดในการกำหนดนโยบายของรัฐบาลจึงเน้นการรวมศูนย์อำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจเป็นหลัก การพิจารณานโยบายสำหรับภาคท้องถิ่นที่ไกลจากรัฐส่วนกลางส่วนใหญ่จึงมักให้ความสำคัญกับการปกครองเป็นหลัก ส่วนการบริหารภาคท้องถิ่นในด้านเศรษฐกิจ รัฐบาลปล่อยอิสระ แต่มีข้อแม้ต้องส่งส่วยภาษีของท้องถิ่นมายังส่วนกลาง

ต่อมาภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 นโยบายเศรษฐกิจของรัฐบาลไทยต้องเปลี่ยนแปลงอีกครั้งภายใต้นโยบายเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมตามข้อตกลงในสนธิสัญญาความร่วมมือระหว่างรัฐบาลไทยและสหรัฐอเมริกา แนวคิดเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมในระยะแรกมีจุดมุ่งเน้นเพื่อใช้ต่อต้านคอมมิวนิสต์และเน้นความเจริญแบบไม่สมดุลย์ โดยเน้นความสำคัญของภาคเมืองมากกว่าชนบท

ดังนั้นกรอบแนวคิดเสรีนิยมจึงดูเข้ากันได้ดีกับนโยบายของรัฐบาลไทยตามแบบเดิมๆ แต่หากมีการขยายบทบาททางเศรษฐกิจในภาคท้องถิ่น เพื่อยกระดับให้เกิดความเจริญและเสมอภาคกับรัฐบาลส่วนกลาง ดังจะเห็นได้ในพัฒนาการของการกำหนดนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือของรัฐบาลไทยและองค์กรที่มีบทบาทในการกำหนดและดำเนินนโยบาย ในบทนี้ผู้วิจัยจะอธิบายเกี่ยวกับสถาบันและองค์กรของรัฐในการกำหนดนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รวมทั้งโครงการในการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อันเป็นผลจากเป้าหมายและการดำเนินนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือในช่วงเวลาที่ศึกษา

4.1 ขั้นตอนและองค์กรในกระบวนการกำหนดและดำเนินนโยบายการพัฒนาของรัฐ

ขั้นตอนการกำหนดนโยบายของรัฐ สามารถพิจารณาได้เป็น 2 แนวทางใหญ่ๆ คือ¹

ก.จากหน่วยงานราชการระดับกอง กระทรวง ซึ่งเป็นข้าราชการประจำ โดยปลัดกระทรวงจะเป็นผู้นำเสนอรัฐมนตรีหรือคณะรัฐมนตรีเพื่อพิจารณาก่อนจะนำเสนอเข้าสู่รัฐสภา

ข.จากระดับกระทรวงผ่านทางสายการเมือง โดยรับฟังความคิดเห็นของฝ่ายต่างๆ แล้วจึงนำมาเป็นนโยบายของตน แต่ก็จะมีเชิญปลัดกระทรวงมาปรึกษาเสียก่อนว่าสมควรเพียงใด มีทางปฏิบัติได้หรือไม่ เมื่อมีแนวทางจะปฏิบัติได้ รัฐมนตรีก็อาจจะมอบหมายให้ปลัดกระทรวงนำแนวความคิดมาทำเป็นข้อเสนอนโยบายต่อไป ซึ่งในกรณีนี้มักจะส่งเรื่องกลับไปให้กรมและกองไปยกร่างและเรื่องทั้งหมดก็จะส่งกลับคืนมายังสายการเมืองโดยเร็ว

จึงเห็นได้ชัดว่าแม้การกำหนดนโยบายจะมาจากฝ่ายการเมืองก็ตามแต่ข้าราชการประจำก็ยังมีบทบาทที่สำคัญในการเข้าร่วมปรึกษาและปรับปรุงการกำหนดนโยบายนั้นๆ โดยรับหน้าที่สำคัญคือ ยกร่างนโยบายก่อนที่จะส่งกลับคืนมายังสายการเมืองทำหน้าที่ตัดสินใจเลือกนโยบายต่อไป

สถาบันและองค์กรในกระบวนการกำหนดและดำเนินนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นั้น สามารถพิจารณาได้ดังนี้

4.2 สถาบันและองค์กรของรัฐ

4.2.1 สถาบันรัฐสภา

สถาบันรัฐสภานับว่าเป็นสถาบันที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อำนาจหน้าที่สำคัญของรัฐสภา คือ การตรากฎหมาย การควบคุมการบริหารราชการแผ่นดิน และการให้ความเห็นชอบต่อรัฐบาลในการดำเนินการเรื่องสำคัญ เช่น การประกาศสงครามและทำสัญญาต่างประเทศ เป็นต้น² กลไกสำคัญที่ตอบสนองบทบาทของรัฐสภาในด้านนี้คือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรผู้มีบทบาททำให้กระบวนการนิติบัญญัติดำเนินไปสู่เป้าหมายของการปกครองแบบรัฐสภาด้วยการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในสภาผู้แทนราษฎร เช่น การเสนอญัตติ การตั้งกระทู้ถาม และกระทู้ถามด่วน

¹ ชโลธร ภาโคตร, “การพัฒนาการปกครองท้องถิ่นไทยในระยะ พ.ศ. 2517-2519: ศึกษาในด้านนโยบายการกระจายอำนาจ,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารรัฐกิจ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522), หน้า 21, อ้างถึงใน ปิยนาด บุนนาค, **นโยบายการปกครองของรัฐบาลต่อชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (พ.ศ. 2475-2516)**, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546), หน้า 168-169.

² ศูนย์บริการเอกสารและค้นคว้าสำนักงานเลขาธิการรัฐสภา, **รัฐสภาไทย** (ม.ป.ท., ม.ป.ป.), หน้า 15-16, อ้างถึงใน ปิยนาด บุนนาค, **เรื่องเดียวกัน**, หน้า 185.

การเสนอและพิจารณาร่างพระราชบัญญัติ ตลอดจนการเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐมนตรีบางคน ในคณะรัฐบาลหรือการเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐบาลทั้งหมด รวมทั้งการลงมติในเรื่องต่างๆ ด้วย การดำเนินกิจกรรมดังกล่าวเป็นไปเพื่อให้มีการพิจารณาปัญหาที่เกิดขึ้น อันจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาโดย รัฐบาลต่อไปด้วย เหตุนี้สถาบันรัฐสภาจึงมีส่วนสำคัญยิ่งในกระบวนการกำหนดนโยบายของรัฐบาล ในระบอบประชาธิปไตย

แม้ว่าการกำหนดนโยบายการพัฒนาภูมิภาคโดยโครงสร้างทางการบริหาร บทบาทการ กำหนดและการตัดสินใจจะขึ้นอยู่กับนายกรัฐมนตรีและคณะรัฐมนตรีต่างๆ จากกระทรวงต่าง ๆ ก็ตาม แต่สำหรับกรณีการกำหนดนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นั้น สถาบันรัฐสภาโดยเฉพาะ บทบาทของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้มีส่วนร่วมในกระบวนการ กำหนดนโยบายและสะท้อนปัญหาของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในด้านการศึกษา ความมั่นคง ทุกษิกขภัย การสาธารณสุข เป็นต้น และตรากฎหมายที่เกี่ยวข้องสำหรับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ระหว่าง พ.ศ. 2495-2519 รวมทั้งประเมินผลและติดตามการดำเนินนโยบายของรัฐบาล³ ดังพิจารณา จากตารางในภาคผนวก ก⁴ แสดงการตั้งกระทู้ถามของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียง เหนือเกี่ยวกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือในการประชุมสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2495-2519

ตารางรายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรในระหว่าง พ.ศ. 2495-2501, 2512, 2514 และ 2518-2519 ในภาคผนวก ก แสดงให้เห็นว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นั้นมีบทบาทในการตั้งกระทู้ถามรัฐบาลมากเป็นพิเศษ กล่าวคือ ตั้งกระทู้ถามถึง 133 ครั้ง เป็นกระทู้ถาม 80 ครั้ง และกระทู้ด่วน 53 ครั้ง การตั้งกระทู้ถามด่วนส่วนใหญ่เป็นปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดจาก ทุกษิกขภัย เช่น ภัยแล้ง น้ำท่วม หนูกัดกินต้นข้าว โรคระบาดในสัตว์ เป็นต้น รองลงมาจะเป็น ปัญหาเกี่ยวกับสถานการณ์ความมั่นคงจากสถานการณ์การเมืองในภูมิภาคอินโดจีน นอกจากนี้ สมาชิกสภาผู้แทนเหล่านี้ยังมีส่วนเสนอและพิจารณาเกี่ยวกับพระราชบัญญัติถึง 26 ครั้ง

การดำเนินกิจกรรมของสถาบันรัฐสภาจากการศึกษาในรายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร นั้นอยู่ภายใต้บริบทของการรัฐประหารทำให้บางช่วงเวลาสถาบันรัฐสภาเป็นรัฐสภาจากการแต่งตั้ง

³ใน พ.ศ. 2494 ไม่ปรากฏข้อมูลในเอกสารรายงานการประชุมรัฐสภา และในระหว่าง พ.ศ. 2502-2511 เป็น ช่วงที่ไม่มี การเลือกตั้ง บทบาทของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจึงไม่ปรากฏ ต่อมาเมื่อมีการเลือกตั้ง พ.ศ. 2512 บทบาทของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจึงดำเนินการอีกครั้งจนถึงปัจจุบัน.

⁴โปรดดูตารางแสดงการตั้งกระทู้ถามของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือเกี่ยวกับภาค ตะวันออกเฉียงเหนือในที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ.2495-2519 และการวิเคราะห์ตารางอย่างละเอียดในภาค ผนวก ก .

เช่น ระหว่างพ.ศ.2501-2511 และระหว่าง พ.ศ.2514-2517 หลังจากนั้นในระหว่าง พ.ศ. 2518-2519 ซึ่งเป็นรัฐสภาที่มาจากกรเลือกตั้ง* ช่วงระยะเวลาที่สมาชิกสภาผู้แทนมาจากการแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมีบทบาทค่อนข้างน้อยที่จะผลักดันให้รัฐบาลกำหนดนโยบายในการพัฒนา บางช่วงเวลาสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไม่มีบทบาทเลยโดยเฉพาะในสมัยรัฐบาลคณะรัฐประหารของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ สถาบันรัฐสภาไม่มีโอกาสทำหน้าที่ในกระบวนการนำเสนอปัญหาและผลักดันให้รัฐบาลกำหนดนโยบายการพัฒนา กล่าวคือรัฐบาลต้องการบริหารโดยเด็ดขาดและเห็นว่าระบบสภาผู้แทนราษฎรนั้นมักจะนำความยุ่งยากและนำความไม่มั่นคงมาสู่รัฐบาลดังเช่นที่ปรากฏในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ทั้งนี้รัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์และจอมพลถนอม กิตติขจร ได้ใช้วิธีการพิจารณาปัญหาต่างๆ และออกกฎหมายโดยผ่าน “คณะกรรมการสภาร่างรัฐธรรมนูญ” แทนสถาบันรัฐสภา

ประเด็นปัญหาและข้อเสนอแนะของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2495-2501 ส่วนใหญ่จะเน้นปัญหาการศึกษา ได้แก่ เรื่องการขาดแคลนครู ขาดแคลนตำราการศึกษา ปัญหาบุคลากร ปัญหาดังกล่าวบางปัญหาถ้ารัฐบาลไม่สามารถดำเนินการได้ รัฐบาลมักจะชี้แจงว่าติดขัดในเรื่องงบประมาณ ดังเช่นลำดับที่ 3 เรื่องการอุดหนุนโรงเรียนราษฎรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือให้เท่าเทียมกับโรงเรียนรัฐบาล ลำดับที่ 42 เรื่องการเพิ่มโรงเรียนประจำอำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น ลำดับที่ 61 เรื่องการจัดตั้งโรงเรียนอนุบาลจังหวัดขอนแก่น

ส่วนบางปัญหาที่รัฐบาลสามารถดำเนินการให้ได้หรือมีโครงการที่จะดำเนินการอยู่แล้ว ดังเช่นลำดับที่ 65 เรื่องเด็กตามชนบทไม่มีที่เรียนหนังสือ ลำดับที่ 100 เรื่องสถานที่เรียนชั้นเรียนไม่เพียงพอ ลำดับที่ 119 เรื่องครูไม่เพียงพอแก่นักเรียนในจังหวัดร้อยเอ็ด และลำดับที่ 129 เรื่องการช่วยเหลือนักเรียนที่จบชั้นมัธยมบริบูรณ์ เป็นต้น

นอกจากปัญหาการศึกษาแล้วสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังเสนอปัญหาเศรษฐกิจที่กระทบต่อการผลิตทางการเกษตร ได้แก่ เรื่องราคาพืชผลตกต่ำ ผลกระทบจากเศรษฐกิจต่างประเทศ ปัญหาทุพภิกขภัย ได้แก่ ปัญหาภัยแล้ง น้ำท่วม หนูกัดกินต้นข้าว โรคระบาดในสัตว์ ปัญหาดังกล่าวรัฐบาลได้ชี้แจงว่ากำลังดำเนินการ ดำเนินการให้แล้วและได้จัดสรรงบประมาณช่วยเหลือเป็นกรณีพิเศษ ดังเช่นลำดับที่ 1 เรื่องเงินงบประมาณในการบำรุงจังหวัดบุรีรัมย์ กระทรวงมหาดไทยกล่าวตอบว่าได้อนุมัติเงินงบประมาณให้จำนวน 8,602,762 บาทและให้คลังจังหวัดบุรีรัมย์เป็นผู้รับผิดชอบในการดำเนินงานเงินงบประมาณดังกล่าว ลำดับที่ 7 เรื่องการช่วยเหลือผู้ประสบภัยจากมรสุมในจังหวัดขอนแก่น ลำดับที่ 22 เรื่องราษฎรอีสานอดอยากล้มตายในจังหวัด

* รายงานประชุมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเท่าที่ผู้วิจัยพยายามค้นหาจากห้องสมุดรัฐสภานั้นมิให้ศึกษาเฉพาะ พ.ศ.2495-2501 หลังจากนั้นเว้นไป 10 ปี มาเริ่มอีกครั้งใน พ.ศ.2512, 2514 และพ.ศ.2518-2519.

ร้อยเอ็ด กระทรวงมหาดไทยชี้แจงว่าได้ดำเนินการจ่ายข้าวบริโภคเพื่อช่วยเหลือแล้ว ลำดับที่ 19 เรื่องหนูกัดกินต้นข้าวในจังหวัดขอนแก่น กระทรวงเกษตรชี้แจงว่าได้ดำเนินการให้มีการนิตยาและให้ยาเบื่อหนูไปกำจัดแล้ว และลำดับที่ 44 เรื่องน้ำท่วมข้าวราษฎรในจังหวัดกาฬสินธุ์ กระทรวงเกษตรชี้แจงว่าจะดำเนินการแก้ไขโดยด่วนและจะสร้างอ่างเก็บน้ำเพื่อป้องกันปัญหาดังกล่าวในอนาคต และลำดับที่ 138 เรื่องราคาปอตกต่ำ ซึ่งรัฐบาลตอบว่ากำลังอยู่ในระหว่างดำเนินการ เป็นต้น

อย่างไรก็ตามบางปัญหาที่รัฐบาลไม่สามารถดำเนินการให้ได้ รัฐบาลชี้แจงว่าเป็นปัญหาเรื่องงบประมาณ ดังเช่นลำดับที่ 21 เรื่องการตั้งอุตสาหกรรมน้ำตาลไทย ที่อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี ลำดับที่ 38 เรื่องการจัดให้มีประปาในจังหวัดขอนแก่น

นอกจากนี้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังตั้งกระทู้ติดตามเรื่องการตรวจราชการภาคตะวันออกเฉียงเหนือของจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี พ.ศ.2496 ว่า เมื่อตรวจราชการแล้วมีแผนทะนุบำรุงภาคตะวันออกเฉียงเหนืออย่างไร จอมพล ป. พิบูลสงครามได้ตอบกระทู้ดังกล่าวว่า สภาพความแห้งแล้งในบางท้องที่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นั้น รัฐบาลจะนำไปกำหนดเป็นนโยบายในการพัฒนาการชลประทานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือต่อไป ดังปรากฏในลำดับที่ 51 เรื่องกระทู้ถามนายกรัฐมนตรี* ตรวจราชการภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ส่วนปัญหาการคมนาคม สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้ตั้งกระทู้ถามเพื่อเสนอให้รัฐบาลดำเนินการ ดังเช่นลำดับที่ 54 เรื่องการเดินรถ ร.ศ.พ. ในจังหวัดอุบลราชธานี เนื่องจากมีความจำเป็นในการขนถ่ายสินค้าภายในจังหวัดและระหว่างจังหวัดเพิ่มขึ้น กระทรวงมหาดไทยชี้แจงว่าจะนำข้อเสนอนี้ไปดำเนินการต่อไป และลำดับที่ 127 เรื่องการบูรณะทางสายชนบท-บ้านไผ่-มหาสารคาม-กาฬสินธุ์-ร้อยเอ็ด กระทรวงคมนาคมชี้แจงว่ากระทรวงคมนาคมมีนโยบายที่จะสร้างถนนมาตรฐานให้ แต่ต้องขึ้นอยู่กับกำลังของงบประมาณที่จะจัดสรร

ปัญหาที่น่าสนใจคือการติดตามเรื่องการทุจริตของบริษัทส่งเสริมเศรษฐกิจแห่งชาติ สมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในสมัยรัฐบาลพลเอกถนอม กิตติขจร สมัยแรก สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือพยายามตั้งกระทู้ถามเพื่อติดตามการดำเนินการของรัฐบาลใหม่ต่อกรณีปัญหาดังกล่าว รัฐบาลชี้แจงว่ากำลังดำเนินการสอบสวนและจะหาทางป้องกันมิให้เกิดการทุจริตอีก ดังเช่นลำดับที่ 147 เรื่องการขอปันซื้อน้ำตาลแบบอภิสิทธิ์ผู้ด้อยและ 148 เรื่องบริษัทส่งเสริมเศรษฐกิจแห่งชาติส่อไปในทางทุจริต

สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรผู้มีบทบาทมากที่สุดในช่วง พ.ศ. 2495-2501 คือ นายญาติ ไหวดี (สุรินทร์) นายแคล้ว นรปติ (ขอนแก่น) นายสอิ่ง มารังกุล (บุรีรัมย์) นายอารีย์ ตันติเวชกุล (นครราชสีมา) และนายเสรี อิศรางกูร ณ อยุธยา (บุรีรัมย์)

* จอมพล. พิบูลสงคราม

กระทรวงที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือตั้งกระทู้ถามมากที่สุดคือ กระทรวงมหาดไทย คือ 42 ครั้ง รองลงมาเป็นกระทรวงศึกษา 21 ครั้ง กระทรวงการคลัง 14 ครั้ง สำนักนายกรัฐมนตรี 11 ครั้ง กระทรวงสาธารณสุข 8 ครั้ง กระทรวงเกษตร และกระทรวงคมนาคม กระทรวงละ 7 ครั้ง กระทรวงกลาโหม 6 ครั้ง กระทรวงอุตสาหกรรม 5 ครั้ง กระทรวงเศรษฐกิจ 5 ครั้ง กระทรวงวัฒนธรรม 3 ครั้ง และกระทรวงสหกรณ์ 1 ครั้ง

รัฐมนตรีที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือตั้งกระทู้ถามมากที่สุดคือ รัฐมนตรีกระทรวงมหาดไทย พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ 18 ครั้ง เป็นกระทู้ถาม 16 ครั้ง และกระทู้ด่วน 2 ครั้ง รองลงมาเป็นรัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการ พล.อ.มังกร พรหมโยธี 13 ครั้ง เป็นกระทู้ถาม 11 ครั้งและกระทู้ด่วน 2 ครั้ง และรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย พล.อ.ท.เดช เดชประดิษฐ เป็นกระทู้ถาม 13 ครั้ง

การตั้งกระทู้ถามรัฐมนตรีของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่า กระทรวงมหาดไทยและกระทรวงศึกษาธิการ มีความสำคัญต่อการปกครองและการพัฒนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนืออย่างมาก ทั้งนี้เนื่องจากหน้าที่หลักของกระทรวงมหาดไทย เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการปกครองท้องถิ่นโดยตรง ขณะเดียวกันกระทรวงศึกษาธิการก็เป็นเครื่องมือสำคัญของรัฐที่จะทำให้ท้องถิ่นมีความรู้ทัดเทียมกับคนในภาคกลางและเข้าใจระบบการปกครองของรัฐบาลไทย

ระหว่าง พ.ศ. 2512-2514 ประเด็นปัญหาและข้อเสนอแนะของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือเสนอกระทู้ถามรัฐบาลที่น่าสนใจ คือ ปัญหาความมั่นคงทางการเมืองระหว่างประเทศจากสถานการณ์ในภูมิภาคอินโดจีน โดยเฉพาะปัญหาการที่ประเทศสหรัฐอเมริกาใช้ไทยเป็นที่ตั้งฐานทัพเพื่อยุทธศาสตร์ในเวียดนามใต้ ดังเช่นลำดับที่ 197 เรื่องการทิ้งระเบิดของทหารส่งผลเสียหายต่อราษฎรในจังหวัดอุดรธานี รัฐบาลชี้แจงเพียงว่าจะดำเนินการตรวจสอบให้ ลำดับที่ 203 เรื่องการกอบกู้ศักดิ์ศรีของชาติ เนื่องจากสหรัฐอเมริกาให้สัมพันธภาพว่า การให้การช่วยเหลือทหารไทยมากกว่า 1,000 ดอลลาร์ รวมทั้งการให้เงินทหารไทยไปรบที่เวียดนามใต้ดีกว่าการส่งทหารสหรัฐอเมริกาไปรบแทน พลเอกกฤษณ์ สีวะรา รัฐมนตรีกระทรวงกลาโหมชี้แจงว่า รัฐบาลจะค่อย ๆ ดำเนินการถอนทหารออกจากสมรภูมิดังกล่าว ลำดับที่ 205 เรื่องครุสงค์องค์การบริหารส่วนจังหวัดถูกผู้ก่อการร้ายรบกวน รัฐบาลชี้แจงว่าจะมอบหมายให้ราชการส่วนที่เกี่ยวข้องดำเนินการปกป้องครุสงค์ให้

นอกจากปัญหาความมั่นคงทางการเมืองดังกล่าวแล้ว ปัญหาเกี่ยวกับพหุภิกขัยยังคงเป็นปัญหาที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือให้ความสนใจ ดังเช่นลำดับที่ 160 เรื่องราษฎรขาดแคลนน้ำบริโภคในจังหวัดศรีสะเกษ ลำดับที่ 169 เรื่องโรคระบาดสัตว์ อำเภอกุศบาก จังหวัดสกลนคร ลำดับที่ 171 เรื่องการอพยพของราษฎรในภาคอีสานเนื่องจากภาวะแห้งแล้ง บาง

ปัญหาที่สมาชิกผู้แทนราษฎรเสนอให้เตรียมการป้องกันล่วงหน้า รัฐบาลชี้แจงว่า วางแผนและเตรียมการแล้ว ดังเช่นลำดับที่ 177 เรื่องการป้องกันอุทกภัยของจังหวัดหนองคาย เนื่องจากต้องประสบภาวะน้ำในแม่น้ำโขงเอ่อล้นจนท่วมทุกปี และลำดับที่ 200 เรื่องชวานาขาดแคลนน้ำในการทำนา

สิ่งที่น่าสนใจและเป็นข้อสังเกตที่สำคัญคือ การสะท้อนผลการพัฒนาระบบการชลประทาน คือ เรื่องการสร้างเขื่อน อ่างเก็บน้ำที่ส่งผลต่อประชาชนในพื้นที่ทำการพัฒนา โดยเฉพาะค่าชดเชยบางโครงการรัฐบาลชี้แจงว่า ดำเนินการและให้กระทรวงที่รับผิดชอบ คือ กระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ ดำเนินการแล้ว ดังเช่นลำดับที่ 179 เรื่อง การเวนคืนที่ดินสำหรับสร้างเขื่อนอุบลรัตน์ ที่อำเภอภูเวียง เขื่อนน้ำพอง ที่อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น ลำดับที่ 207 เรื่อง ค่าทดแทนที่ดินที่สร้างอ่างเก็บน้ำในจังหวัดมหาสารคาม

นอกจากนี้แล้ว ระหว่าง พ.ศ.2512 และพ.ศ.2514 สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคอื่น ๆ ร่วมกันดำเนินงานคือการทำหน้าที่เสนอพระราชบัญญัติถึง 43 ครั้ง เนื่องจากเป็นสมัยที่สถาบันรัฐสภากลับมาดำเนินการอีกครั้งเพื่อดำเนินการบริหารประเทศตามรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.2511 พระราชบัญญัติที่สำคัญคือ พระราชบัญญัติว่าด้วยการปกครองท้องถิ่น ดังเช่นลำดับที่ 183, 185 ถึง 187 พระราชบัญญัติว่าด้วยการบริหารราชการแผ่นดิน ดังเช่นลำดับที่ 189

สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรผู้มียุทธศาสตร์มากที่สุดในช่วง พ.ศ. 2512 และ พ.ศ.2514 คือ นายแคล้ว นรปติ(ขอนแก่น) นายสุมนา นิตยสุทธิ(ศรีสะเกษ) นายขุนทอง ภูผาเดือน(กาฬสินธุ์) นายเกียรติ นาคะพงษ์ (มหาสารคาม) ส่วนจังหวัดอื่นอีก 11 จังหวัด จะมีบทบาทแบบกระจายกันไป

กระทรวงที่ถูกตั้งคำถามมากที่สุด คือ กระทรวงมหาดไทย 17 ครั้ง รองลงมาเป็นกระทรวงเกษตร 8 ครั้ง สำนักนายกรัฐมนตรี 7 ครั้ง กระทรวงกลาโหม 4 ครั้ง กระทรวงศึกษาธิการ และ กระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ 3 ครั้ง กระทรวงการต่างประเทศ กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงอุตสาหกรรม และ กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงละ 2 ครั้ง และกระทรวงการคลัง 1 ครั้ง

รัฐมนตรีที่ถูกถามในช่วงนี้มากที่สุด คือ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย คือ นายประกอบ ประยูร โภคผล 6 ครั้ง รองลงมาเป็นรัฐมนตรีกระทรวงมหาดไทย คือ พลเอกประภาส จารุเสถียร 5 ครั้ง ส่วนกระทรวงอื่น ๆ ประมาณ 1-3 ครั้ง

ระหว่าง พ.ศ.2518-2519 บริบททางการเมืองการปกครองมีการเปลี่ยนแปลงอีกครั้ง ปัญหาที่ยังคงเป็นปัญหาสำคัญคือ ปัญหาความมั่นคงทางการเมืองระหว่างประเทศ โดยเฉพาะปัญหาภัยคอมมิวนิสต์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังคงติดตามผลการดำเนินการของรัฐบาลเกี่ยวกับการแทรกซึมของคอมมิวนิสต์และการปฏิบัติงานของหน่วยงานที่ดำเนินการในพื้นที่ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือก็ให้ความสำคัญเช่นเดียวกัน ดังเช่นลำดับที่ 253

เรื่องลาวแทรกซึมเข้ามาอยู่ในค่ายอพยพที่หนองคาย กระทรวงกลาโหมชี้แจงว่ากำลังดำเนินการตรวจสอบ ลำดับที่ 262 เรื่องชาวญวนอพยพในจังหวัดอุดรธานี รัฐบาลชี้แจงว่ากำลังดำเนินการตรวจสอบ และลำดับที่ 276 เรื่องการตั้งหน่วยกรป.กลาง บ้านส้มเสี้ยว อำเภอเพ็ญ จังหวัดอุดรธานี เพื่อปราบปรามผู้ก่อการร้ายออกไป เนื่องจากสร้างปัญหาให้ชาวบ้าน ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช นายกรัฐมนตรีตอบว่า ยังไม่มีความจำเป็นจะต้องย้ายออกไป

สภาพของภาคตะวันออกเฉียงเหนือระหว่าง พ.ศ.2518-2519 ปัญหาทุกภิกขภัยได้เพิ่มขึ้น ขณะเดียวกันสถาบันรัฐสภามีโอกาสดำเนินการอีกครั้ง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือสะท้อนปัญหาและเสนอแนะรัฐบาลด้วยการตั้งกระทู้ถามให้ดำเนินการแก้ปัญหาทุกภิกขภัย บางปัญหาที่รัฐบาลสามารถดำเนินการได้ รัฐบาลชี้แจงว่าดำเนินการอย่างรีบด่วนและมอบหมายให้กระทรวงที่รับผิดชอบดำเนินการแล้ว ลำดับที่ 235 เรื่องราษฎรอดข้าวอดน้ำในจังหวัดขอนแก่น 3 ปี ติดต่อกันเพราะฝนแล้ง ลำดับที่ 251 เรื่อง ราษฎรอำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมาประสบภาวะขาดแคลนน้ำใช้ รัฐบาลชี้แจงว่ากระทรวงมหาดไทยมีโครงการแก้ไขปัญหาน้ำทั้งเฉพาะหน้าและถาวรแล้ว

ข้อสังเกตที่น่าสนใจคือ การสะท้อนผลการดำเนินงานพัฒนาระบบการชลประทาน คือ เรื่องการสร้างเขื่อน อ่างเก็บน้ำ กล่าวคือ บางโครงการรัฐบาลดำเนินการล่าช้า ดังเช่นลำดับที่ 238 เรื่องการสร้างเขื่อนและอ่างเก็บน้ำในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีความล่าช้า รัฐบาลชี้แจงว่ากำลังหาทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยด่วนแล้ว บางโครงการก็ได้สร้างความเสียหายให้กับประชาชนในพื้นที่ ดังเช่นลำดับที่ 265 เรื่องน้ำในอ่างเก็บน้ำไหลบ่าไปท่วมที่นาของราษฎร รัฐบาลชี้แจงว่ากำลังพิจารณาหาทางช่วยเหลือ แต่ไม่สามารถจะจ่ายค่าเสียหายให้ได้ เนื่องจากติดขัดเรื่องงบประมาณ และลำดับที่ 272 เรื่องชลประทานลุ่มน้ำโขง เนื่องจากคานชำรุดเสียหายมาก

นอกจากการสะท้อนปัญหาการดำเนินนโยบายการพัฒนาดังกล่าวแล้ว สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ยังสะท้อนปัญหาผลกระทบทางเศรษฐกิจ เนื่องมาจากการขาดแคลนปุ๋ยและและปุ๋ยมีราคาแพง ดังเช่นลำดับที่ 221 เรื่องการขาดแคลนปุ๋ยและปุ๋ยราคาแพง ปัญหาโรคระบาดในสัตว์ ดังเช่นลำดับที่ 169 เรื่องการป้องกันโรคระบาดสัตว์ในจังหวัดนครพนม รัฐบาลชี้แจงว่าจะดำเนินการให้โดยด่วน ขณะเดียวกันปัญหาการเอาเปรียบของพ่อค้าคนกลางต่อประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และราคาพืชผลตกต่ำ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือก็ให้ความสำคัญ ซึ่งรัฐบาลดำเนินการแก้ไขโดยการพยุงราคาสินค้า โดยเฉพาะข้าวเปลือก ปอ ยาสูบ และนุ่นโดยมอบหมายให้องค์การตลาดกลาง กระทรวงพาณิชย์ และกระทรวงอุตสาหกรรมเข้าไปดำเนินการ ดังเช่นลำดับที่ 225 เรื่องการพยุงราคาสินค้าของเกษตรกรที่เดือดร้อนจากราคาสินค้าตกต่ำ และถูกพ่อค้าคนกลางเอาเปรียบในสินค้าข้าวเปลือก ปอ ยาสูบ และนุ่น ลำดับที่ 260 เรื่องการส่งเสริมราคาปอเนื่องจากราคาปอไม่แน่นอน

สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรผู้มียศมากที่สุดในช่วง พ.ศ. 2518-2519 คือ นายประทีป ทองคำใส (อุบลราชธานี) นายศิริ ผาสุก (สุรินทร์) นายสุทัศน์ เงินหมื่น (อุบลราชธานี) นายขุนทอง ภูผิวเดือน (กาฬสินธุ์) ส่วนจังหวัดอื่น ๆ อีก 11 จังหวัด จะมีบทบาทแบบกระจายกันไป

บทบาทของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรยังคงสภาพไม่แตกต่างจาก 2 ช่วงที่ผ่านมา กล่าวคือ จังหวัดที่มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเสนอกะทู้มากที่สุด คือ ชัยภูมิ 8 ครั้ง รองลงมา คือ สุรินทร์และหนองคาย จังหวัดละ 7 ครั้ง ศรีสะเกษ 4 ครั้ง อุรธานี 2 ครั้ง จังหวัดที่เหลือ ได้แก่ ขอนแก่น นครพนม มหาสารคาม เลย สกลนคร อุบลราชธานี จังหวัดละ 1 ครั้ง ส่วนกาฬสินธุ์ นครราชสีมา บุรีรัมย์ ร้อยเอ็ด ไม่มีการตั้งกะทู้ถามจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประจำจังหวัด

รัฐมนตรีกระทรวงที่ถูกตั้งคำถามมากที่สุด คือ รัฐมนตรีกระทรวงเกษตร 12 ครั้ง (นายทวิช กลิ่นประทุม 3 ครั้ง นายประมา อติเรกสาร 2 ครั้ง นายอนุวรรตน์ วัฒนพงศ์ศิริ 5 ครั้ง นายอนันต์ ภัคดีประไพ 1 ครั้ง และนายไกรสร ดันติพงศ์ 1 ครั้ง) รองลงมาเป็นรัฐมนตรีกระทรวงมหาดไทย 11 ครั้ง (นายประกอบ ประยูร โภคโลก 7 ครั้ง ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช 2 ครั้ง นายสมบุญ ศิริธร 1 ครั้ง และนายสมัคร สุนทรเวช 1 ครั้ง) รัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการ 6 ครั้ง (นายดาบชัย อัครราช 2 ครั้ง นายนิพนธ์ ศศิธร 2 ครั้ง และนายศิริ สิริโยธิน 2 ครั้ง) รัฐมนตรีกระทรวงพาณิชย์ 3 ครั้ง (นายทองหยด จิตตวีระ 2 ครั้ง นายคล้าย ละอองมณี 1 ครั้ง) นอกนั้นกระจายกระทรวงละ 1-2 ครั้ง

กล่าวโดยสรุประหว่าง พ.ศ.2512 และพ.ศ.2514 และพ.ศ.2518 -2519 สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้มีบทบาทและทำหน้าที่ในการสะท้อนให้เห็นการดำเนินการและการปฏิบัติการต่อปัญหาความมั่นคงทางการเมืองระหว่างประเทศของรัฐบาลขณะนั้น ทั้งนี้ในช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงที่รัฐบาลไทยต้องเผชิญกับภัยคอมมิวนิสต์อันมาจากสถานการณ์ในภูมิภาคอินโดจีนที่กำลังวิกฤตมากขึ้น ในขณะที่เดียวกันปัญหาทุพภิกขภัยและเศรษฐกิจก็ยังคงเป็นปัญหาสำคัญเช่นเดียวกับในช่วง พ.ศ. 2495-2501 แม้ว่ารัฐบาลในช่วงเวลา พ.ศ. 2512 และพ.ศ.2514 และพ.ศ.2518 -2519 จะทุ่มเทงบประมาณลงไปเพื่อพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพียงไร แต่สภาพภาคตะวันออกเฉียงเหนือก็ยังคงล้าหลังทั้งทางเศรษฐกิจและมีความไม่มั่นคงทางการเมืองอยู่แน่นอน

อย่างไรก็ตามการตั้งกะทู้ถามของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือระหว่าง พ.ศ. 2495-2519 นั้น รัฐมนตรีและนายกรัฐมนตรีที่ถูกตั้งกะทู้ถามต่างก็ได้นำปัญหาและข้อเสนอแนะในการตั้งกะทู้ถามไปดำเนินการในรูปของโครงการต่างๆ ที่จะพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังเช่น ปัญหาเศรษฐกิจและทุพภิกขภัย รัฐบาลได้จัดทำโครงการชลประทานสร้างอ่างเก็บน้ำ และเขื่อนให้ ตลอดจนแจกจ่ายพันธุ์ข้าวยามที่ราษฎรถูกน้ำท่วม โครงการสร้างถนน ไฟฟ้า ประปา โครงการบูรณะชนบท โครงการพัฒนาชนบท โครงการเร่งรัดพัฒนาชนบท โครงการปรับปรุงพืชผล และการปลูสดัว เป็นต้น

ข้อสังเกตจากบทบาทของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในช่วงเวลาดังกล่าวคือ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมักจะมีภูมิลำเนาอยู่แถบบริเวณลุ่มแม่น้ำมูลและน้ำชี ดังจะพบว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดอุบลราชธานีเสนอกระทู้ถึง 44 ครั้ง รองลงมาเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดขอนแก่น เสนอกระทู้ถึง 25 ครั้ง สุรินทร์ 18 ครั้ง ร้อยเอ็ด 17 ครั้ง บุรีรัมย์ 16 ครั้ง นครราชสีมา 13 ครั้ง ศรีสะเกษ และชัยภูมิ จังหวัดละ 8 ครั้ง มหาสารคาม 6 ครั้ง อุรธานี 4 ครั้ง นครพนม 2 ครั้ง เลย และสกลนคร จังหวัดละ 1 ครั้ง ส่วนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดหนองคายไม่ได้แสดงบทบาทนี้เลย

จากตัวอย่างบทบาทของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จะเห็นได้ชัดเจนว่าสถาบันรัฐสภาเป็นสถาบันสำคัญที่มีส่วนร่วมในกระบวนการกำหนดนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือในการผลักดันและเสนอให้รัฐบาลและองค์กรของรัฐที่เกี่ยวข้องกำหนดและดำเนินนโยบายพัฒนา ขณะเดียวกันก็สะท้อนผลการดำเนินนโยบายการพัฒนาขององค์กรของรัฐด้วย

4.2.2 องค์กรของรัฐ

องค์กรของรัฐนับเป็นกลไกสำคัญในการบริหารราชการแผ่นดิน ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยระเบียบราชการบริหารแห่งราชอาณาจักรสยาม ซึ่งทางราชการประกาศใช้ในวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2476 ได้แบ่งส่วนราชการบริหารดังนี้⁵

- 1) ราชการบริหารส่วนกลาง เป็นกระทรวงหรือทบวงการเมือง
- 2) ราชการบริหารส่วนภูมิภาค เป็นจังหวัดและอำเภอ
- 3) ราชการบริหารส่วนท้องถิ่น เป็นเทศบาลเมือง นครบาล เทศบาลตำบล และสาขาเทศบาล

พระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวเป็นผลให้มีการยุบเลิกมณฑลทั่วราชอาณาจักร ดังนั้นหัวเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจึงมีฐานะเป็นจังหวัดในราชการบริหารส่วนภูมิภาคนับแต่นั้นมา

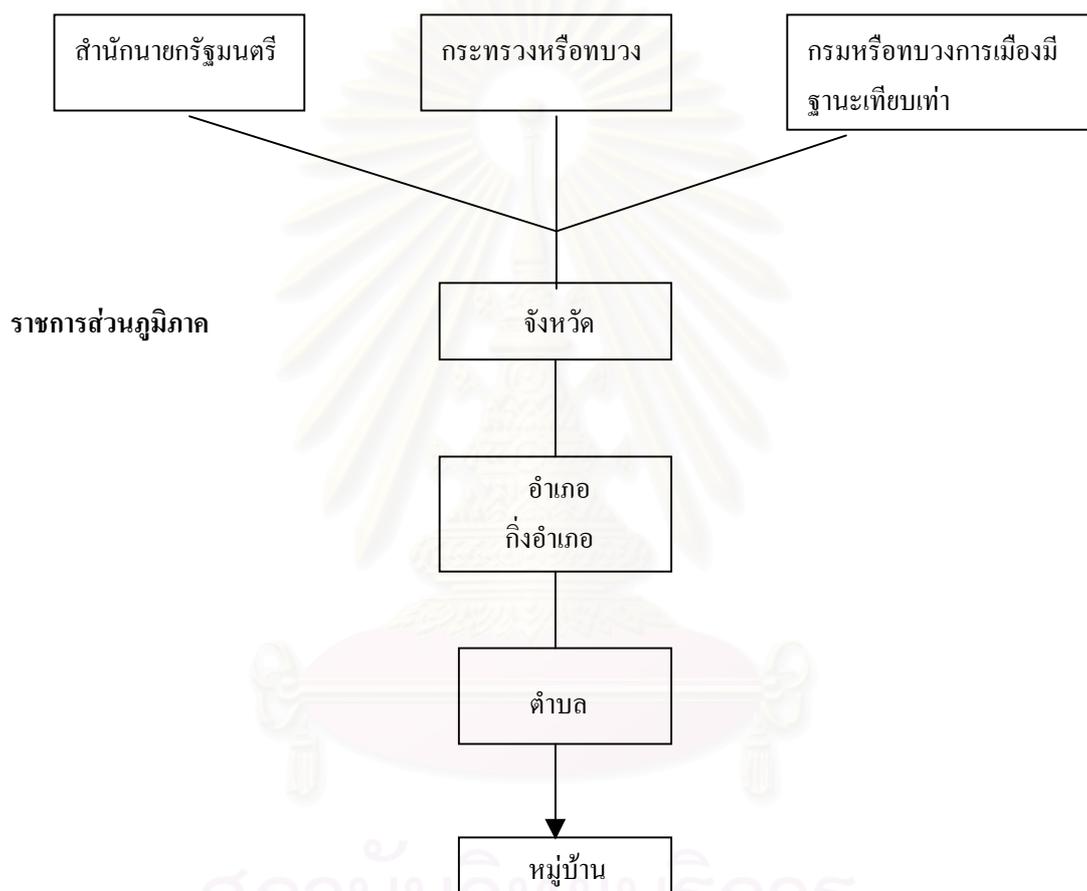
ส่วนราชการบริหารทั้งสามส่วนนี้นับเป็นองค์กรสำคัญในกระบวนการกำหนดและดำเนินนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือของรัฐบาลไทยโดยนโยบายจะกำหนดขึ้นมาจากราชการบริหารส่วนกลางในรูปของมติคณะรัฐมนตรี พระราชกฤษฎีกาประเภทและโครงการของกระทรวงต่างๆ แล้วมอบหมายให้ราชการบริหารส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่นของจังหวัดในภาค

⁵ ปิยนาด นูนาค, นโยบายการปกครองของรัฐบาลต่อชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (พ.ศ. 2475-2516), พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546), หน้า 212.

ตะวันออกเฉียงเหนือนำไปปฏิบัติเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของนโยบาย ดังจะพิจารณาจากแผนภูมิแสดงโครงสร้างการบริหารงานราชการระดับภูมิภาค จังหวัด และอำเภอ ดังนี้

แผนภูมิที่ 3 แสดงโครงสร้างของราชการส่วนภูมิภาค

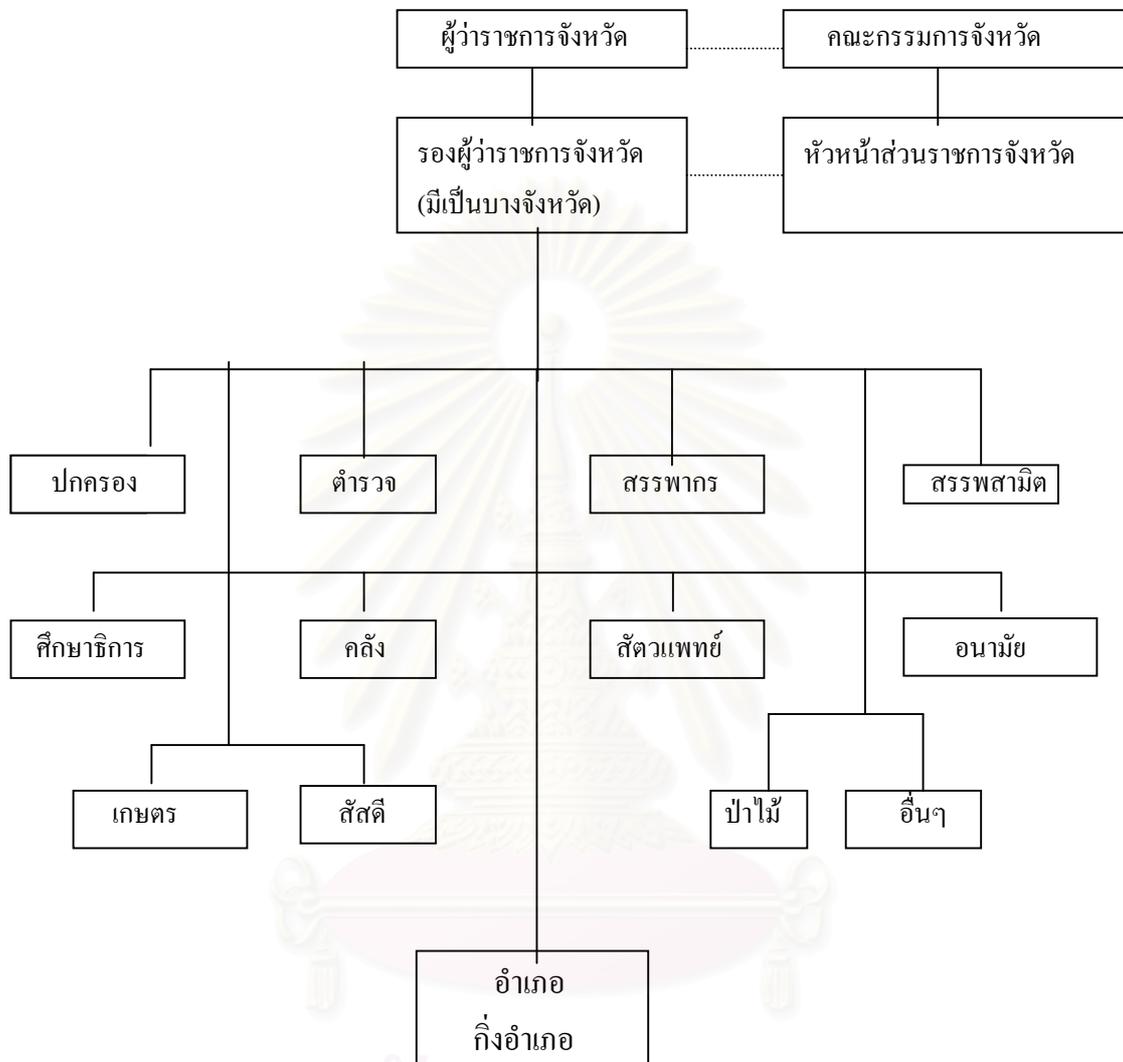
ราชการส่วนกลาง

ราชการส่วนภูมิภาค

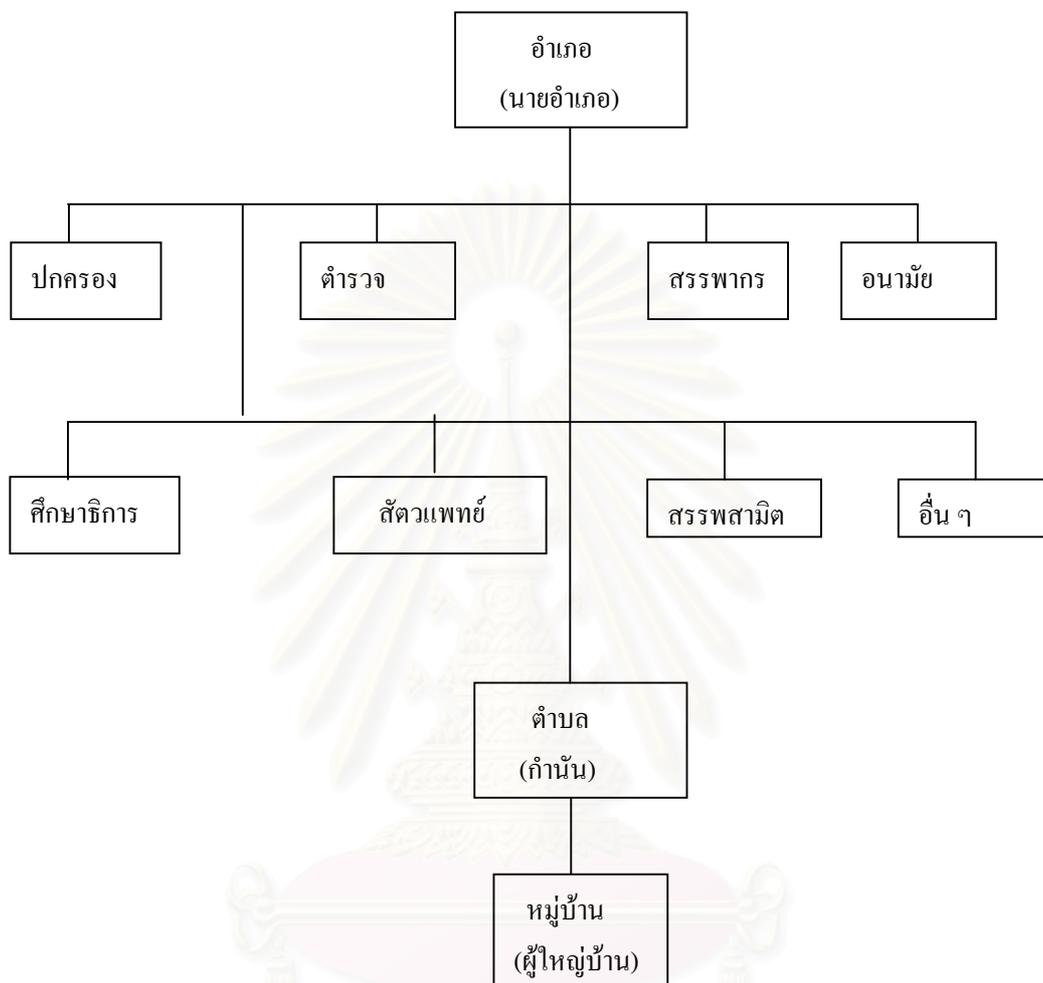
ที่มา : ปิยนาด บุนนาค, นโยบายการปกครองของรัฐบาลต่อชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (พ.ศ. 2475-2516), พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546), หน้า 2.

แผนภูมิที่ 4 แสดงการจัดองค์กรของจังหวัด

ที่มา: ปิยนาด บุณนาค, นโยบายการปกครองของรัฐบาลต่อชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (พ.ศ. 2475-2516), หน้า 215.

แผนภูมิที่ 5 แสดงการจัดองค์กรของอำเภอ

ที่มา : ปิยนาด บุณนาค, นโยบายการปกครองของรัฐบาลต่อชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้
(พ.ศ. 2475-2516), หน้า 216.

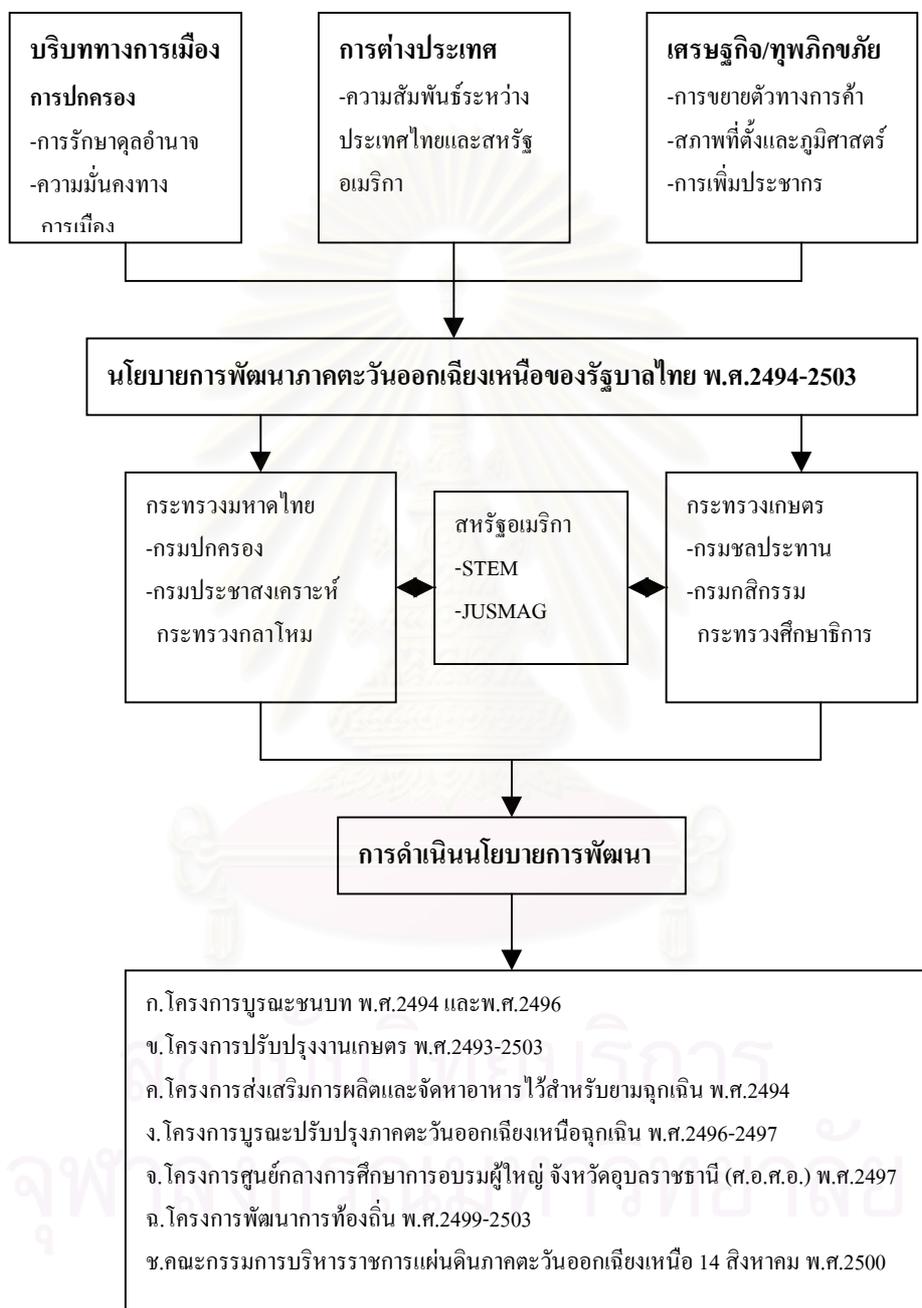
แผนภูมิที่ 3, 4 และ 5 ข้างต้น แสดงให้เห็นว่าการปฏิบัติการใดที่จะลงไปสู่ท้องถิ่น จะต้องผ่านโครงสร้างการบริหารราชการส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ดังนั้นการกำหนดนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือจึงดำเนินไปตามโครงสร้างการบริหารองค์กรของรัฐ

องค์กรสำคัญของราชการบริหารส่วนกลางที่รับผิดชอบในการกำหนดและดำเนินนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือคณะรัฐมนตรี โดยมีนายกรัฐมนตรีเป็นผู้บริหารและประสานงานกับรัฐมนตรีประจำกระทรวงต่าง ๆ ในการกำหนดนโยบายและการดำเนินนโยบายการพัฒนา จากระดับกระทรวงไปสู่ระดับภูมิภาค จังหวัด และอำเภอ

การกำหนดและดำเนินนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2494-2503 นั้น กระทำไปตามโครงสร้างการบริหารที่กำหนดโดยส่วนกลางโดยตรง กระทรวงที่มีบทบาทสำคัญคือ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงกลาโหม กระทรวงเกษตรและกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงเหล่านี้กำหนดโครงการขึ้นตามสถานการณ์ทางการเมืองทั้งภายในและภายนอกประเทศ รวมทั้งสภาวะทางสังคมและเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น โครงการที่กำหนดขึ้นบางโครงการเป็นการกำหนดเพื่อบูรณะชนบทในภาพรวมทั้งประเทศ เช่น โครงการบูรณะชนบท พ.ศ.2494 และ พ.ศ.2496 บางโครงการเป็นการบูรณะทะนุบำรุงภาคตะวันออกเฉียงเหนือเฉพาะกิจ เช่น โครงการปรับปรุงงานเกษตร พ.ศ.2493-2503 โครงการบูรณะและปรับปรุงภาคตะวันออกเฉียงเหนือฉุกเฉินพ.ศ.2496-2497 เป็นต้น การกำหนดนโยบายและการดำเนินนโยบายดังกล่าวจึงไม่มีแผนการและคณะกรรมการที่รับผิดชอบที่ชัดเจน ดังจะพิจารณาได้จากแผนภูมิที่ 6 โครงสร้างการกำหนดและดำเนินนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือของรัฐบาลไทยระหว่าง พ.ศ.2494-2503 ดังนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภูมิที่ 6 โครงสร้างการกำหนดและการดำเนินนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออก
เชิงเหนือของรัฐบาลไทยระหว่าง พ.ศ.2494-2503⁶

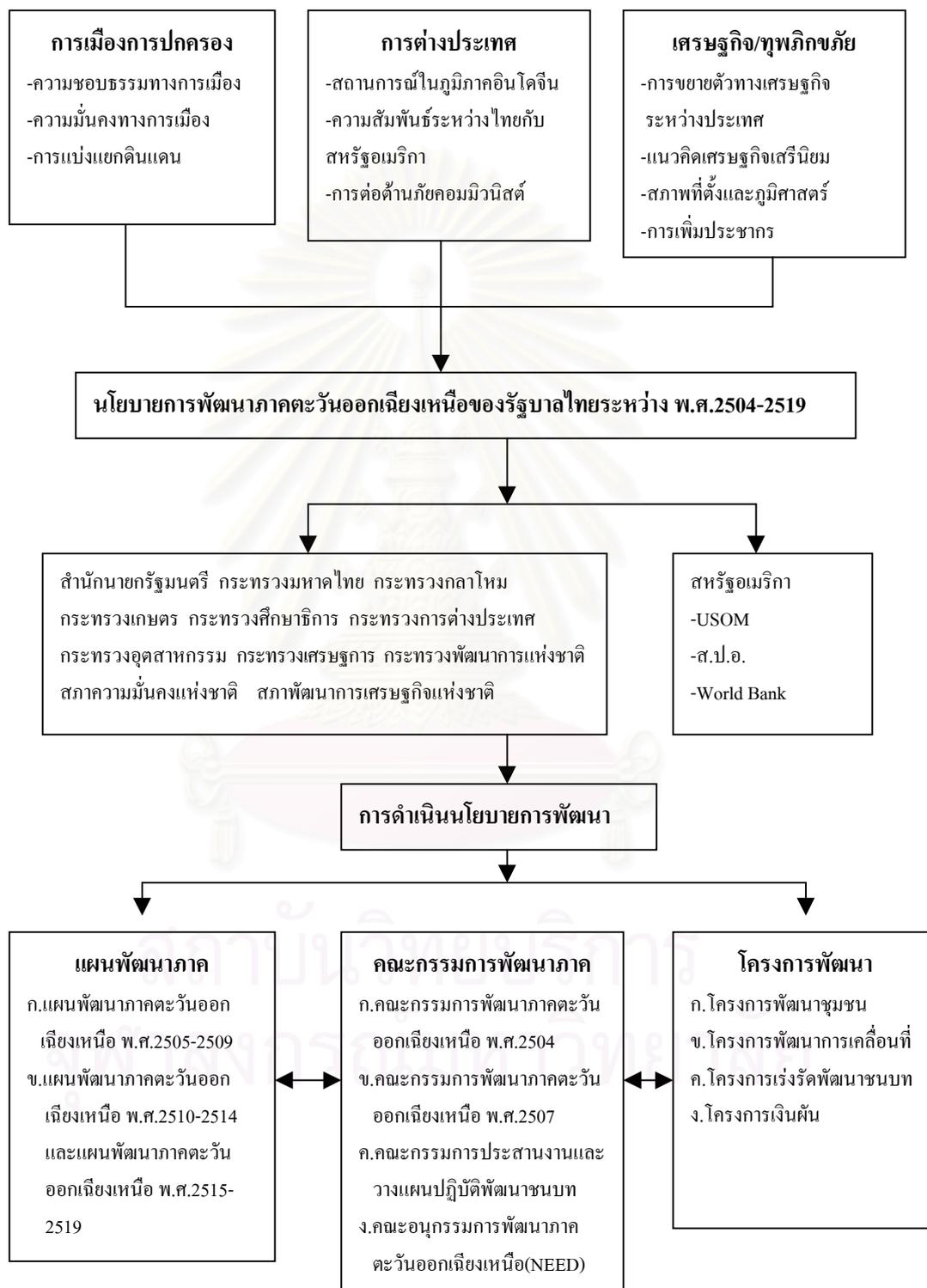
⁶ผู้วิจัยสรุปและประมวลภาพแผนภูมิจากเนื้อหาบทที่ 3 และบทที่ 4 ในวิทยานิพนธ์นี้

ต่อมาในสมัยรัฐบาลคณะรัฐประหารจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ การกำหนดและดำเนินนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ยังคงดำเนินการบริหารจากรัฐบาลกลางเป็นหลัก แต่มีองค์กรของรัฐได้เข้ามามีส่วนร่วมกำหนดและดำเนินนโยบายเพิ่มเติมขึ้น คือ สำนักนายกรัฐมนตรี กระทรวงมหาดไทย กระทรวงกลาโหม กระทรวงเกษตร กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงการต่างประเทศ กระทรวงอุตสาหกรรม กระทรวงเศรษฐกิจ กระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ สภาความมั่นคงแห่งชาติ สภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ คณะกรรมการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภายใต้การดำเนินการตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504-2509) และแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ฉบับแรก พ.ศ.2505-2509 หลังจากนั้นใน พ.ศ. 2511-2512 รัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร ได้ปรับปรุงแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นแผนพัฒนาภูมิภาคซึ่งเป็นระบบมากยิ่งขึ้น โดยอาศัยข้อมูลจากการดำเนินงานตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 1 และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 2 มาวิเคราะห์ปรับปรุง

นอกจากองค์กรของรัฐดังกล่าวได้ทำหน้าที่กำหนดและดำเนินนโยบายการพัฒนาแล้ว การพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังมีองค์กรและสถาบันภายนอกประเทศซึ่งเป็นผลมาจากความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยและสหรัฐอเมริกา คือ ธนาคารโลก USOM SEATO(ส.ป.อ.) เป็นต้น องค์กรและสถาบันเหล่านี้ล้วนมีบทบาทในการกำหนดโครงการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นสำคัญ ดังจะพิจารณาได้จากแผนภูมิที่ 7 ดังนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภูมิที่ 7 โครงสร้างการกำหนดและการดำเนินนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
ของรัฐบาลไทยระหว่าง พ.ศ.2504-2519⁷

⁷ ผู้วิจัยสรุปและประมวลภาพแผนภูมิจากเนื้อหาบทที่ 3 และบทที่ 4 ในวิทยานิพนธ์นี้

4.3 โครงการ แผนพัฒนาและคณะกรรมการ ซึ่งเป็นผลมาจากกระบวนการกำหนดและดำเนินนโยบายของรัฐบาล

ผลจากการกำหนดและดำเนินนโยบายของรัฐบาลในการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย คือโครงการต่างๆ ซึ่งในที่นี้จะนำมากล่าวถึงเฉพาะโครงการ แผนพัฒนาและคณะกรรมการที่สำคัญ ในประเด็นที่มาของโครงการจนกระทั่งออกประกาศเป็นโครงการ แผนพัฒนาและคณะกรรมการเท่านั้น ทั้งนี้ระหว่าง พ.ศ. 2494-2503 และระหว่าง พ.ศ. 2504-2519 นั้น ลักษณะโครงการ แผนพัฒนาและคณะกรรมการ มีข้อแตกต่างกันในด้านรูปแบบและการดำเนินนโยบาย ดังนั้นผู้วิจัยจึงแยกโครงการ แผนพัฒนาตามระยะเวลาออกเป็น 2 ช่วง คือ ระหว่าง พ.ศ. 2494-2503 และระหว่าง พ.ศ. 2504-2519 ซึ่งจะทำให้เห็นพัฒนาการของโครงการต่างๆ เพื่อพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้ชัดเจนยิ่งขึ้น นอกจากนี้ในการนำเสนอโครงการแต่ละโครงการโดยลำดับนี้ ผู้วิจัยได้คำนึงถึงลำดับเวลาของโครงการที่จัดตั้งขึ้น อีกทั้งบางโครงการได้เกิดขึ้นเพราะผลในการดำเนินงานโครงการบางโครงการก่อนหน้านี้ไม่บรรลุผลตามเป้าหมาย หรืออาจจะมีปัญหาที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้าแทรกเข้ามาทำให้รัฐบาลจำเป็นต้องจัดตั้งอีกโครงการขึ้นมาเพื่อแก้ไขปัญหาเหล่านั้น ดังตัวอย่างเช่นการจัดตั้งคณะกรรมการบริหารราชการแผ่นดินภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เมื่อ 14 สิงหาคม พ.ศ.2500 เพื่อแก้ไขปัญหาทุกภิกขภัยจากลักษณะเฉพาะของที่ตั้งและภูมิศาสตร์ของภาคซึ่งเกิดวิกฤตอย่างหนัก ส่งผลให้ประชาชนต้องอพยพเข้าสู่กรุงเทพฯ และได้รับการวิพากษ์วิจารณ์จากสาธารณะชนอย่างมาก ดังจะได้กล่าวรายละเอียดต่อไป

4.3.1 โครงการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ. 2494-2503

โครงการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือระหว่าง พ.ศ.2494-2503 นั้นไม่มีการวางแผนพัฒนาที่ชัดเจน เนื่องจากรัฐบาลในช่วงนี้ไม่ได้กำหนดโครงสร้างการบริหารภาคที่ชัดเจน ดังนั้นการกำหนดโครงการโดยส่วนใหญ่จึงมักขึ้นอยู่กับบริบททางการเมือง การปกครอง การต่างประเทศและเศรษฐกิจเป็นสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการต่างประเทศที่ไทยต้องสัมพันธ์กับสหรัฐอเมริกาในการต่อต้านภัยคอมมิวนิสต์ ส่งผลต่อการกำหนดนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือภายใต้โครงการบูรณะฟื้นฟูภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทั้งในทางเศรษฐกิจและการยุทธศาสตร์ อันเป็นรากฐานให้กับรัฐบาลคณะรัฐประหารสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ในเวลาต่อมา⁸

⁸ โปรดดูแผนภูมิที่ 6 บริบททางการเมือง การปกครอง การต่างประเทศ และเศรษฐกิจที่ส่งผลต่อการกำหนดนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือของรัฐบาลไทยระหว่าง พ.ศ.2494-2503 ประกอบ

ก. โครงการบูรณะชนบท พ.ศ. 2494 และ พ.ศ. 2496

ระหว่าง พ.ศ. 2494-2503 รัฐบาลยังไม่ได้มีการกำหนดแผนการที่เป็นนโยบาย โดยส่วนใหญ่มักเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นตามสถานการณ์ทางการเมืองเศรษฐกิจและสังคมในช่วงที่บริหาร ดังกรณีการแก้ปัญหาอัตคัดขาดแคลนข้าวบริโภคในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ. 2494 องค์กรของรัฐคือกระทรวงมหาดไทยได้ชี้แจงถึงการกำหนดนโยบายและการดำเนินการว่า

เมื่อมีกรณีราษฎรอัตคัดข้าวบริโภคขึ้นในที่ใดกระทรวงมหาดไทยก็ได้ให้จังหวัดเจ้าของท้องที่ปฏิบัติตามระเบียบการพิจารณาจ่ายข้าวบริโภคช่วยเหลือราษฎร พ.ศ. 2490 เช่นหากจังหวัดใดการทำนาไม่ได้ผลเพราะฝนแล้งหรือน้ำท่วม หรือเหตุอื่นใดก็ตามอันเป็นมูลกรณีให้ราษฎรอดหยากเกิดอัตคัดขาดแคลนข้าวบริโภค จึงจะรายงานมายังกระทรวงมหาดไทย เพื่อคณะกรรมการพิจารณาจ่ายข้าวบริโภคช่วยเหลือราษฎรในส่วนกลาง ซึ่งมีผู้แทนกระทรวงมหาดไทยเป็นประธานกรรมการและผู้แทนกระทรวงการคลัง ผู้แทนกระทรวงเกษตรฯ เป็นกรรมการพิจารณาช่วยเหลือเป็นกรณีๆ ไปตามความจำเป็น⁹

การกำหนดนโยบายและดำเนินการข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าของรัฐบาลโดยการแจกข้าวให้ราษฎรเป็นครั้ง ๆ ไปเมื่อเกิดมีปัญหาทุกข์ภัยขึ้น อย่างไรก็ตามในส่วนการวางแผนปรับปรุงทะนุบำรุงประชาชนในส่วนภูมิภาคและท้องถิ่น รัฐบาลโดยกระทรวงมหาดไทยได้กำหนดนโยบายภายใต้แผนการบูรณะชนบท ซึ่งเคยกำหนดมาแล้วใน พ.ศ. 2485¹⁰ และ พ.ศ. 2494-2496 รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามได้รื้อฟื้นแผนการบูรณะชนบทขึ้นอีกครั้ง โดยให้เหตุผลว่า

⁹สจข.(2) สร.0201.39/26 หนังสือจากกระทรวงมหาดไทยถึงเลขาธิการคณะรัฐมนตรี เรื่องขออนุมัติวงเงินเพื่อจัดซื้อข้าวสงเคราะห์ราษฎร ซึ่งอัตคัดข้าวบริโภคในจังหวัดต่างๆ (11 ตุลาคม 2494), หน้า 54-55.

¹⁰สจข.(2)สร.0201.5/26 โครงการบูรณะชนบทหรือแผนการบูรณะชนบทและโครงการบูรณะและส่งเสริมสวัสดิภาพของประชาชน (17 พฤศจิกายน 2485-26 กรกฎาคม 2495).

แผนการสร้างชาตินั้นมีการที่จะต้องปลูกเสกชีวิตจิตใจของราษฎรให้เหมาะสมแก่ที่เป็นพลเมืองของชาติให้มีที่อยู่ที่ดีมีการอยู่กินดี ซึ่งทั้งนี้จะต้องพิจารณาข้อเท็จจริงและจัดการปรับปรุงแก้ไขตั้งแต่ตามชนบทจนมาถึงชุมนุมชนในเมืองและนคร ข้อบกพร่องอันมีอยู่ทั่วไปตามชนบท ซึ่งเป็นชาวกสิกรที่นับว่าสำคัญๆ ดังนี้

1. บ้านเรือนชาวกสิกรบางแห่งปลูกสร้างกันอยู่อย่างอัดเยียดอัดแอทั้งบางแห่งก็อยู่ห่างกันเพื่ออยู่โดดเดี่ยวไม่มีบริเวณสำหรับการทำสวนครัว การเลี้ยงสัตว์ การทำงานช่างภายในบ้าน และอาคารที่ปลูกสร้างก็มีชนิดชั่วคราวอยู่ไม่น้อย ซึ่งโดยทั่วไปบกพร่องด้วยสุขลักษณะ

2. หมู่บ้านต่างๆ ขาดสมบัติส่วนกลางอันเป็นของใช้ประโยชน์ร่วมกัน เช่น

- ก) ไม่มีสถานที่สำหรับประชุม ซึ่งควรจะต้องมีการประชุมกันอยู่เนืองนิตย์
- ข) ไม่มีสนามนั่งเล่นและสนามกีฬาประจำหมู่บ้าน
- ค) ไม่มีทางคมนาคมขนส่งสินค้าติดต่อกับตลาด
- ง) ในที่ดินไม่มีแม่น้ำลำคลองก็จะต้องจัดสร้างแม่น้ำหรือสระน้ำ แต่ไม่มีที่อันเป็นศูนย์กลางที่เหมาะสมแก่การสร้าง
- จ) หมู่บ้านใหญ่ซึ่งจะต้องมีโรงเรียนประชาบาลก็ไม่มีที่เหมาะสมแก่การสร้างโรงเรียน
- ฉ) ร้านเครื่องอุปโภคบริโภคสำหรับหมู่บ้านยังไม่มี

3. หลายหมู่บ้านซึ่งจัดเป็นตำบลอันเป็นองค์การปกครองท้องถิ่นจะต้องมีสมบัติส่วนกลางขยายมากขึ้นและจะต้องมีเพิ่มขึ้น เช่น

- ก) วัดพุทธ
- ข) โรงเรียนประชาบาล
- ค) สุขศาลา (ทั้งนี้จะต้องอยู่ในทำเลที่เหมาะสมเป็นศูนย์กลางท้องถิ่น)

4. ตลาดชุมนุมต่างๆ ที่ใกล้อำเภอหรือกิ่งอำเภออยู่ตามท้องที่ ตำบลใดก็ดี ซึ่งยังไม่ได้จัดตั้งเทศบาลจะต้องจัดการสะอาดและจัดการบำรุงพร้อมทั้งเตรียมการป้องกันภัยทางอากาศและอัคคีภัย¹¹

โครงการบูรณะชนบทดังกล่าวไม่สามารถดำเนินการได้เพราะงบประมาณไม่เพียงพอ อย่างไรก็ตาม ใน พ.ศ. 2496 แผนการนี้ก็ได้อีกครั้งหนึ่ง เนื่องจากรัฐบาลมีความประสงค์ที่จะพัฒนาชนบทอย่างจริงจัง ดังจะเห็นได้ว่ารัฐบาลได้ให้มีการสำรวจสภาพเศรษฐกิจชนบทด้านการเกษตรอีกครั้งใน พ.ศ. 2496 โดยได้รับการสนับสนุนจากนายจอห์น ซี. แคสซีบอม (John C. Kassebaum) ผู้เชี่ยวชาญด้านเศรษฐกิจการเกษตรขององค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ¹² นอกจากการสำรวจดังกล่าวแล้ว การเข้ามาให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและทางวิชาการของสหรัฐอเมริกา นับตั้งแต่ พ.ศ. 2493 เป็นต้นมา นับว่าเป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่ส่งผลให้รัฐบาลไทยต้องดำเนินการพัฒนาชนบททั่วประเทศ แต่ก็ไม่สามารถดำเนินการได้เพราะงบประมาณมีไม่เพียงพอ ทั้งนี้งบประมาณส่วนใหญ่ในขณะนั้นมุ่งไปที่การพัฒนาความมั่นคง เนื่องจากสถานการณ์ทางการเมืองภายในและการเมืองระหว่างประเทศ ดังจะพิจารณาเห็นได้จากโครงการต่อไป

ข. โครงการปรับปรุงงานเกษตร พ.ศ. 2493-2503

โครงการปรับปรุงงานเกษตรภาคตะวันออกเฉียงเหนือดำเนินการภายใต้โครงการปรับปรุงงานเกษตรในประเทศไทย พ.ศ. 2493-2503 ตามข้อตกลงความช่วยเหลือระหว่างรัฐบาลไทยและรัฐบาลสหรัฐอเมริกา ในวันที่ 19 ตุลาคม พ.ศ. 2493 และต่อมาในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2493 รัฐบาลสหรัฐอเมริกาได้ส่งนายโนลส์ ไรย์เออร์สัน (Noles Lyerson) มายังกรุงเทพฯ เพื่อดำเนินงานวางแผนในกิจการที่จะช่วยรัฐบาลไทยปรับปรุงงานเกษตร

ต่อมาในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2494 รัฐบาลสหรัฐอเมริกาได้ส่งผู้เชี่ยวชาญด้านการเกษตรอีก 2 คน มาดำเนินการช่วยเหลือเกษตร คือ นายคาร์ล ดับบลิว เลอโว (Carl W. Levo) และนายโรเบิร์ต ดับบลิว มอนยอนห์ (Robert W. Monyohn) พร้อมกันนี้รัฐบาลสหรัฐอเมริกายังจัดหาเครื่องอุปกรณ์ต่างๆ ส่งมายังประเทศไทย คิดเป็นเงินประมาณ 46,340,000 บาท¹³

¹¹ สจข.(2)สร.0201.5/26 โครงการบูรณะชนบทหรือแผนการบูรณะชนบทและโครงการบูรณะและส่งเสริมสวัสดิภาพของประชาชน (17 พฤศจิกายน 2485-26 กรกฎาคม 2495).

¹² กองเศรษฐกิจการเกษตร, สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงเกษตร, รายงานผลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจของที่ถือครองทำการเกษตร พ.ศ. 2496 (พระนคร: ม.ป.ท., 2498).

¹³ สจข.มท.0201.2.1.11/28 โครงการปรับปรุงงานเกษตรในประเทศไทย พ.ศ. 2493-2495, หน้า 1-3.

จุดประสงค์ของการช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกามีดังนี้

- 1) เพิ่มปริมาณและปรับปรุงระบบการผลิตพืชผลและการเลี้ยงสัตว์
- 2) เพิ่มปริมาณและบำรุงสวนไม้ซึ่งทรัพยากรในด้านการประมง
- 3) วางระบบการชลประทานให้แก่ท้องที่ซึ่งยังมีน้ำใช้ไม่พอเพียง
- 4) ขยายงานส่งเสริมการกสิกรรมให้กว้างขวางออกไปจนกสิกรทั่วราชอาณาจักรได้รับประโยชน์จริงๆ จากโครงการเหล่านั้น
- 5) รักษา บำรุง และปรับปรุงอุตสาหกรรมป่าไม้ของชาติ
- 6) จัดตั้งระบอบการศึกษาสำหรับฝึกเจ้าหน้าที่ชั้นผู้นำในวงการกสิกรรม การป่าไม้ และการประมงเตรียมเอาไว้
- 7) ขยายงานค้นคว้าในวงงานกสิกรรม เพื่อจะได้ใช้ทรัพยากรธรรมชาติของประเทศให้เกิดผลอย่างเต็มอัตรา และเพื่อประชาชนชาวไทยจะได้เขยิบมาตรฐานการครองชีพของกสิกรไทยให้สูงขึ้นกว่าเดิม¹⁴

โครงการที่รัฐบาลสหรัฐอเมริกาช่วยเหลือประเทศไทยตามกรมต่างๆ ของกระทรวงเกษตรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นั้น คือ สถานีกสิกรรมร้อยเอ็ด สถานีกสิกรรมร่วมมือระหว่างกรมปศุสัตว์และกรมกสิกรรมท่าพระ จังหวัดขอนแก่น และสถานีกสิกรรมซึ่งได้รับความช่วยเหลือจากเอ็ม.เอส.เอ และโรงเรียนกสิกรรมจังหวัดสุรินทร์ นอกจากนี้ยังมีสถานีกสิกรรมของกรมกสิกรรมบ้านใหม่สำโรง และบ้านโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา สถานีกสิกรรมเหล่านี้ รัฐบาลสหรัฐอเมริกาได้ส่งผู้เชี่ยวชาญมาช่วยในด้านการค้นคว้าทางการเกษตรเกี่ยวกับการใส่ปุ๋ยบำรุงพันธุ์พืช ปรับปรุงพันธุ์ข้าว พืชไร่ และพืชสวน

ในด้านการปศุสัตว์ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่ท่าพระ จังหวัดขอนแก่น ได้มีการค้นคว้าหรือขจัดปัญหาของกรมปศุสัตว์ ดังนี้

- 1) จัดตั้งศูนย์การควบคุมโรคสัตว์
- 2) นำพันธุ์สัตว์ที่ตีมาจากต่างประเทศเพื่อปรับปรุงคุณภาพของพันธุ์พื้นเมือง
- 3) จัดหาพืชอาหารสัตว์

¹⁴ สจข.มท.0201.2.1.11/28 โครงการปรับปรุงงานเกษตรในประเทศไทย พ.ศ. 2493-2495, หน้า 4.

นอกจากนี้ในการจัดการน้ำในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กรมชลประทาน ตระหนักดีในความสำคัญ จึงอนุมัติโครงการเก็บกักน้ำของกรมชลประทานในพ.ศ. 2494 โดยมุ่งหวังจะจัดความแห้งแล้งเวลาฝนทิ้งช่วงและในฤดูแล้ง และป้องกันน้ำท่วมในเวลาฝนตกชุก เพื่อจะแก้ไขสถานะเศรษฐกิจและสังคมของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สหรัฐอเมริกาภายใต้การดำเนินงานโดยหน่วยงานสเต็ม(STEM)ส่งผู้เชี่ยวชาญมาร่วมงานและให้เครื่องจักรก่อสร้างส่วนหนึ่ง¹⁵ ตามโครงการสร้างอ่างเก็บกักน้ำในภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งเริ่มในพ.ศ.2494 รัฐบาลจะสร้างอ่างเก็บน้ำให้ได้ 50 แห่ง แล้วจะค่อยๆ เพิ่มปริมาณขึ้นในอำเภอละ 1 แห่ง รวมเป็น 100 แห่ง¹⁶ อย่างไรก็ตามการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำดังกล่าวก็ไม่พอเพียงต่อความต้องการในการขยายพื้นที่ทางการเกษตร ทั้งนี้เพราะระบบการส่งน้ำจากอ่างเก็บน้ำดังกล่าวไปยังพื้นที่การเกษตรที่ต้องการยังไม่สามารถดำเนินการได้

ก. โครงการส่งเสริมการผลิตและจัดหาอาหารไว้สำหรับยามฉุกเฉิน พ.ศ. 2494

โครงการส่งเสริมการผลิตและจัดหาอาหารไว้สำหรับยามฉุกเฉินเกิดขึ้นจากการประชุมคณะรัฐมนตรีวันที่ 14 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2494 เนื่องจากคณะรัฐมนตรีเห็นว่า เหตุการณ์ในขณะนั้นประเทศไทยอาจถูกคอมมิวนิสต์รุกรานโดยจับพลัน¹⁷ ดังปรากฏในหนังสือซึ่งลงนามโดยหลวงชำนาญอักษร เลขาธิการคณะรัฐมนตรี ทำหนังสือถึงกระทรวงเกษตรราชการ ดังนี้

ด้วยในคราวประชุมคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์นี้ ท่านนายกรัฐมนตรีได้เสนอว่าเนื่องจากเหตุการณ์ในปัจจุบันประเทศต่างๆ ในโลก ต่างเตรียมตัวเพื่อเผชิญกับสถานะสงครามและโดยที่ประเทศไทยอาจถูกคอมมิวนิสต์รุกรานได้โดยจับพลันอันเป็นเหตุให้ต้องทำการรบต่อสู้เพื่อป้องกันราชอาณาจักรโดยทันด่วน หากสถานการณ์เกิดขึ้นดังนี้แล้ว ก็เป็นที่น่าห่วงเกรงว่าประชาชนอาจเกิดขาดแคลนอาหารการกินขึ้นได้...นอกจากนั้นก็มิได้มีการส่งเสริมปลูกพืชผักให้มีปริมาณมากขึ้น มีแต่จะลดน้อยลงทุกวันและไม่เพียงพอทั่วถึงกันตลอดทั้งประเทศสมควรที่กระทรวงทบวงกรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องจะได้พิจารณาจัดวางโดยการส่งเสริมการผลิตสิ่ง

¹⁵ สจข.มท.0201.2.1.11/28 โครงการปรับปรุงงานเกษตรในประเทศไทย พ.ศ. 2493-2495, หน้า 16.

¹⁶ สจข.มท.0201.2.11/24 ของขวัญปีใหม่จากกรมชลประทาน พ.ศ.2494.

¹⁷ สจข.(3)สร.0201.29/21 โครงการส่งเสริมการผลิตและจัดหาอาหารไว้สำหรับยามฉุกเฉิน พ.ศ.2494.

ต่างๆ ที่ใช้เป็นอาหารและจัดหาเตรียมไว้ให้ประชาชนได้มีบริโภคโดยเพียงพอต่อไป¹⁸

หนังสือเรื่องการตอบรับการดำเนินงาน โครงการส่งเสริมการผลิตและจัดหาอาหารไว้สำหรับยามฉุกเฉินดังกล่าว กระทรวงเกษตรราธิการทำหน้าที่ประสานกับกระทรวงมหาดไทย กระทรวงกลาโหม และกระทรวงศึกษาธิการ พิจารณาจัดวางโครงการส่งเสริมการผลิตและจัดหาอาหารไว้สำหรับยามฉุกเฉินแล้วเสนอคณะรัฐมนตรีพิจารณา¹⁹ โครงการส่งเสริมการผลิตและจัดหาอาหารนี้มีหลักในการดำเนินการดังนี้²⁰

- 1) ให้ส่งเสริมและแนะนำให้ราษฎรจัดทำสวนครัวและเลี้ยงสัตว์ เพื่อให้เกิดเป็นนิสัย และเป็นการลดค่าครองชีพไปในตัว
- 2) ให้ทางราชการจัดหาหรืออำนวยความสะดวกในการจัดหาพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ให้แก่ราษฎร
- 3) ให้ทางราชการจัดหาตลาดให้
- 4) ให้ทางราชการต่างๆ สืบหาแหล่งผลิตไว้และคอยส่งเสริมมิให้ผู้ผลิตต้องล้มเลิกไปได้
- 5) ให้ข้าราชการทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาคจัดทำสวนครัวและเลี้ยงสัตว์ตามกำลังและโอกาสที่พอจะทำได้ โดยให้ผู้บังคับบัญชาจัดทำเป็นตัวอย่างแก่ผู้ช่วยแล้วรายงานผลให้ผู้บังคับบัญชาทราบตามลำดับ

หลักในการดำเนินการข้างต้นที่เกี่ยวข้องกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือ การดำเนินการแพร่พันธุ์สัตว์ คือ โคนม สุกร ไก่ เป็ด และแกะ ในสถานที่ที่ลำพูนากลาง ตำบลสะพานหิน อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา สถานีท่าพระ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น สถานีมหาสารคาม ตำบลเวียงน่าน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม²¹

¹⁸ สจข.(3)สร.0201.29/21 โครงการส่งเสริมการผลิตและจัดหาอาหารไว้สำหรับยามฉุกเฉิน พ.ศ.2494.

¹⁹ สจข.(3) สร.0201.29/21 หนังสือพระช่วงเกษตรศิลปากร รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรราธิการ ถึงเลขาธิการคณะรัฐมนตรี เรื่องตอบรับการดำเนินงานโครงการส่งเสริมการผลิตและจัดหาอาหารไว้สำหรับยามฉุกเฉิน (23 มิถุนายน 2494), หน้า 4.

²⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 5.

²¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 7-8.

นอกจากนี้ในส่วนแผนงานที่จะส่งเสริมการผลิตอาหารเกี่ยวกับการเลี้ยงปลาตามแหล่งน้ำต่างๆ ในโครงการภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กรมชลประทานได้เสนอว่า

กรมชลประทานได้เปิดโครงการประเภทอ่างเก็บน้ำโดยกำหนดว่าจะพยายามจัดทำทุก ๆ อำเภอๆ ละ 1 แห่ง รวมทั้งหมด 100 แห่ง แต่งบประมาณประจำปีนี้ได้ถูกตัดทอนลงเล็กน้อย จึงคาดว่าจะทำได้ไม่เกิน 10 แห่งในพ.ศ. 2494 ฉะนั้นเมื่อได้เกิดอ่างเก็บน้ำขึ้นแล้ว ที่ดินที่บริเวณอ่างจมน้ำบางส่วนก็สามารถจะเป็นแหล่งเลี้ยงเพาะพันธุ์ปลาได้อีกด้วย ส่วนที่ได้เคยทำไว้แล้วบางแห่งสามารถจะบำรุงเลี้ยงและเพาะพันธุ์ปลาในขณะนี้มียู่ด้วยกัน 4 แห่ง คือ

- ก. ท่งพิชพิศ จังหวัดขอนแก่น
- ข. ท่งละเลิงหวาย จังหวัดขอนแก่น
- ค. ท่งกระโดง จังหวัดบุรีรัมย์
- ง. ท่งห้วยอารี จังหวัดสุรินทร์

ทั้ง 4 แห่ง ในขณะนี้จะบำรุงพันธุ์ปลาเพื่อส่งเสริมการผลิตอาหาร ควรจะได้รับความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่ของกรมประมงในฝ่ายวิชาการต่อไป²²

โครงการส่งเสริมการผลิตและจัดหาอาหารไว้สำหรับขามลูกเงิน พ.ศ. 2494 ข้างต้นนี้ โดยเฉพาะโครงการที่เกี่ยวข้องกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผู้วิจัยพิจารณาเห็นว่ามีความซ้ำซ้อนกับโครงการปรับปรุงงานเกษตรใน พ.ศ. 2493 ที่รัฐบาลไทยและสหรัฐอเมริกาได้ร่วมมือกันเป็นครั้งแรกเกี่ยวกับงานเกษตร ต่อมาเมื่อสถานการณ์ในลาวและเวียดนามเหนือวิกฤตขึ้นในพ.ศ.2494 อีกครั้ง โครงการส่งเสริมการผลิตและจัดหาอาหารไว้ขามลูกเงิน พ.ศ.2494 จึงได้รับการพิจารณาให้เกิดขึ้น หากพิจารณารายละเอียดวัตถุประสงค์ของโครงการทั้งสองแล้ว จะเห็นว่าเป็นโครงการที่อยู่ภายใต้โครงการปรับปรุงงานเกษตรใน พ.ศ.2493 นั่นเอง เพราะองค์กรของรัฐเช่นกระทรวงเกษตร มีกรมชลประทานดำเนินโครงการนี้อยู่แล้ว เมื่อมีสถานการณ์ฉุกเฉิน โครงการเดิมก็ถูกปรับมาเป็นโครงการใหม่ คือโครงการส่งเสริมการผลิตและจัดหาอาหารไว้สำหรับขามลูกเงิน พ.ศ.2494 จนอาจจะกล่าว

²² สจข.(3) สร.0201.29/21, หนังสือพระช่วงเกษตรศิลปากร รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรธิการ ถึงเลขาธิการคณะรัฐมนตรี เรื่องตอบรับการดำเนินงานโครงการส่งเสริมการผลิตและจัดหาอาหารไว้สำหรับขามลูกเงิน (23 มิถุนายน 2494), หน้า 11-12.

ได้ว่าเป็นแผนงานเดียวกัน นอกจากนี้สถานการณ์ทางการเมืองในภูมิภาคอินโดจีนยังต่อเนื่องถึง พ.ศ.2496-2497 ในช่วงนี้รัฐบาลสหรัฐอเมริกาต้องการให้ไทยเป็นฐานที่มั่นในการดำเนินการต่อสถานการณ์ดังกล่าวอย่างชัดเจน รัฐบาลไทยและสหรัฐอเมริกาจึงได้ร่วมมืออย่างจริงจังภายใต้โครงการบูรณะและปรับปรุงภาคตะวันออกเฉียงเหนือฉุกเฉิน พ.ศ.2496-2497 โดยเน้นการบูรณะปรับปรุง ถนนยุทธศาสตร์เป็นสำคัญ รองลงมาเป็นการสร้างอ่างเก็บน้ำ การศึกษา การป่าไม้ การกสิกรรม การอุตสาหกรรม และการทหาร ดังจะกล่าวต่อไป

ง. โครงการบูรณะและปรับปรุงภาคตะวันออกเฉียงเหนือฉุกเฉินพ.ศ.2496-2497

โครงการบูรณะและปรับปรุงภาคตะวันออกเฉียงเหนือฉุกเฉินนี้เกิดขึ้นเพราะสถานการณ์ทางการเมืองในภูมิภาคอินโดจีน กรณีชัยชนะของเวียดนามเหนือที่มีต่อประเทศฝรั่งเศส ทำให้รัฐบาลไทยและรัฐบาลสหรัฐอเมริกาทันทีต่อสถานการณ์ดังกล่าว ดังนั้นเป้าหมายที่สำคัญของการปรับปรุงภาคตะวันออกเฉียงเหนือฉุกเฉินครั้งนี้ จึงเป็นการเตรียมการเพื่อการสงครามในภูมิภาคอินโดจีนเป็นสำคัญ ดังปรากฏต่อมาในพ.ศ. 2496 รัฐบาลไทยได้ขอความช่วยเหลือจาก M.S.A. (Mutual Security Agency) ของรัฐบาลสหรัฐอเมริกาในการบูรณะและทำนุบำรุงจังหวัดต่างๆ ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ²³ ดังปรากฏรายละเอียดดังนี้

ด้วยในคราวประชุมคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม 2496 ได้พิจารณาเห็นว่าจังหวัดต่างๆ ทางภาคอีสานของประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางจังหวัดชายแดนด้านแม่น้ำโขง สมควรที่จะได้รับดำเนินการบูรณะให้เกิดประโยชน์แก่ประเทศชาติ แต่โดยที่มีได้มีงบประมาณตั้งไว้และจะต้องรีบดำเนินการโดยด่วน พิเศษ จึงเห็นสมควรขอความช่วยเหลือจาก M.S.A. โดยผ่านทาง ก.ศ.ว.

ในที่สุดได้ลงมติให้เร่งรัดดำเนินการในเรื่องต่างๆ นี้

1. การบูรณะทาง ทางสายต่างๆ ทางภาคอีสาน ซึ่งยังสร้างไม่เสร็จ ก็ให้เร่งสร้างให้เสร็จ เช่น หนองคายไปนครพนม ฯลฯ ส่วนทางที่มีอยู่แล้วก็ให้เร่งบูรณะให้เป็นทางชั้น 1

²³ สจข.มท.0201.2.11/29/57 หนังสือที่ มท.7034/2496 จากกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย เรื่องการขอความช่วยเหลือจาก M.S.A. ในการบูรณะและทำนุบำรุงจังหวัดต่าง ๆ ทางภาคอีสาน (22 พฤษภาคม 2496).

2. การก่อสร้างอ่างเก็บน้ำ และกั้นลำน้ำ ให้น้ำขังไว้ใช้ประโยชน์
ได้นั้นจะต้องรีบดำเนินการโดยด่วน
3. การศึกษา ในภาคนี้ให้มุ่งส่งเสริมในด้านวัฒนธรรม การอนามัย
การครองชีพ และการกินอยู่ ซึ่งจำต้องเพิ่มและขยายโรงเรียนในการนี้
และเปลี่ยนแนววิธีสอนเสียใหม่ให้เหมาะสมเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์
4. การป่าไม้ ปรากฏว่าได้ถูกทำลายไปเสียเป็นจำนวนมาก จึงควรจะได้
ริบหาทางป้องกันการทำลายโดยจัดสร้างถนนผ่านป่าไม้เพื่อให้เจ้าหน้าที่
ได้เข้าไปตรวจดูและรักษาป่าไม้ไว้ใช้ประโยชน์ต่อไป
5. การกสิกรรม ควรจะได้ส่งเสริมให้มีการปลูกผัก เลี้ยงปลา และปศุสัตว์
ให้มากยิ่งขึ้น
6. การอุตสาหกรรม ควรจะส่งเสริมให้เปิดการอุตสาหกรรมที่ใช้วัตถุดิบ
ที่มีสมบูรณ์ในภาคนั้น
7. การทหาร ให้กระทรวงกลาโหมทำบันทึกในการที่เจรจาว่าจะสมควร
ขอความช่วยเหลือจากรัฐบาลอเมริกาอย่างไรต่อไปอีกบ้างทั้งอาวุธและเงิน
เพื่อให้มีกำลังรบสมบูรณ์ตาม โครงการ²⁴

จากหนังสือดังกล่าวสะท้อนให้เห็นวิกฤตการณ์ในภูมิภาคอินโดจีนซึ่งรัฐบาลไทย
ตระหนักเป็นอย่างยิ่ง จึงมีหนังสือขอความร่วมมือกับ M.S.A. นอกจากนี้ผลจากการประชุมคณะรัฐมนตรี
ในวันที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2496 ตามที่ระบุไว้ในหนังสือดังกล่าว กระทรวงมหาดไทยได้มีหนังสือ
ด่วนมากไปยังผู้ว่าราชการภาค 3-4 เพื่อแจ้งตามไปยังผู้ว่าราชการจังหวัดต่างๆ ในภาค 3-4 เรื่อง
การส่งเสริมการกสิกรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ²⁵

ขณะเดียวกันสำนักงาน ก.ศ.ว. (กรมวิเทศสหการ) ได้ทำหนังสือด่วนมากที่
มท.1181/2496 วันที่ 21 กรกฎาคม พ.ศ. 2496 ถึงเลขาธิการคณะรัฐมนตรี เรื่อง การขอความช่วยเหลือ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

²⁴ สจข.มท.0201.1.11/29/37-38. เรื่องการบูรณะและทะนุบำรุงจังหวัดต่าง ๆ ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
(20 พฤษภาคม 2496).

²⁵ สจข.มท.0201.2.11/29 (35) หนังสือที่ 395/2496 กระทรวงมหาดไทย ถึง ผู้ว่าราชการภาค 3-4
เพื่อแจ้งความไปยังผู้ว่าราชการจังหวัดในภาค 3-4 เรื่อง การส่งเสริมการกสิกรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
(28 กรกฎาคม 2496).

จากเอ็ม.เอส.เอ ในการบูรณะและทะนุบำรุงจังหวัดต่างๆ ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ²⁶ ดังปรากฏรายละเอียดในการดำเนินงานของสำนักงาน ก.ส.ว. ซึ่งมีหน้าที่ประสานงานกับผู้แทนกระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งกระทรวงกลาโหมได้ปรึกษาพิจารณาร่วมกับเจ้าหน้าที่ของคณะผู้แทนพิเศษฝ่ายเศรษฐกิจและวิชาการ “สเต็ม” และหน่วย “แมก” โดยมีพันเอกเดวิส เป็นหัวหน้า ซึ่งผลจากการประสานงานทุกฝ่ายนั้นได้ตกลงกันในหลักการและรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. โครงการบูรณะและทะนุบำรุงจังหวัดต่างๆ ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ควรถือเป็นโครงการพิเศษและฉุกเฉินโดยแท้ ซึ่งจะปฏิบัติการให้เสร็จสิ้นไปในระยะเวลา 1 ปี แยกต่างหากจากโครงการประจำ สำหรับปี 1954 (1 กรกฎาคม 2496-30 มิถุนายน 2497 ตามปีงบประมาณของอเมริกา)ซึ่งก็มุ่งไปทางด้านตะวันออกเฉียงเหนือ
2. จังหวัดที่อยู่ในบริเวณฉุกเฉิน แบ่งออกเป็น 2 เขต **เขตฉุกเฉินที่หนึ่ง** คือ จังหวัดเลย หนองคาย อุดรธานี นครพนม สกลนคร ขอนแก่น กาฬสินธุ์ มหาสารคาม ร้อยเอ็ด และอุบลราชธานี **เขตฉุกเฉินที่สอง** จังหวัดศรีสะเกษ สุรินทร์ และนครราชสีมา
3. การช่วยเหลือตามโครงการฉุกเฉินจะแยกออกเป็นรายการย่อยดังนี้
 - ก. **การบรรเทาทุกข์และการอพยพประชากร 5,000,000 บาท** (เพื่อช่วยค่าใช้จ่ายในการอพยพชาวนวนออกจากภาคอีสาน)
 - ข. **สาธารณสุข 300,000 ดอลลาร์** (ค่าเครื่องมือศัลยกรรม เวชภัณฑ์ เช่น ยาเพนนิซิลิน ผ้าพันแผล ผ้าก๊อซ เป็นต้น) กับ 7,100,000 บาท (ตีพิมพ์ยาบาล 25 เติง ตีคนางพยาบาล ค่าซ่อมแซมสุขศาลาชั้นสอง และเวชภัณฑ์บางอย่าง)
 - ค. **การเกษตร 450,000 ดอลลาร์**
ชลประทาน (ค่าเครื่องขุดดิน 10 เครื่อง ฯลฯ)
ปศุสัตว์ (ค่าเครื่องอุปกรณ์ต่างๆ เช่น เต็นท์ รถสเตชันแวกกอน รถแทรกเตอร์ ฯลฯ)

²⁶ สจข.มท.0201.2.11/29 (30) หนังสือที่ ม.1181/2496 สำนักงาน ก.ส.ว. ถึงเลขาธิการคณะรัฐมนตรี เรื่องขอความช่วยเหลือจากเอ็ม.เอส.เอ ในการบูรณะและทะนุบำรุงจังหวัดต่างๆ ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (21 กรกฎาคม 2496).

ประมง (รถบรรทุกสูบน้ำ ฯลฯ) 17,000,000 บาท ซึ่งแบ่งออกเป็นของชลประทาน 6,000,000 บาท (ค่าก่อสร้างอ่างเก็บน้ำ 12 อ่าง ค่าแรงงานและเครื่องอุปกรณ์ประกอบที่จำเป็น) เป็นของปศุสัตว์ 5,200,000 บาท (ค่าตั้งหน่วยรักษาสัตว์) และเป็นของประมง 6,000,000 บาท (ค่าแรงงานขนส่ง เครื่องใช้ต่างๆ ที่ต้องจัดซื้อภายในประเทศ)

จ. คมนาคม

การทาง 1,000,000 ดอลลาร์ (ค่าเครื่องอุปกรณ์ก่อสร้างทางคือรถแทรกเตอร์ 30 คัน เครื่องเจาะ รถบรรทุก ฯลฯ)
การสื่อสาร 125,000 ดอลลาร์ (ค่าเครื่องวิทยุสื่อสาร แบตเตอรี่ ฯลฯ)
 รวม 1,935,000 ดอลลาร์ กับ 29,000,000 บาท ซึ่งจะเอามาจากเงินกองทุนสมทบ (Counterpart fund)
 (ส่วนโครงการปกติประจำปี ค.ศ. 1954 ซึ่งจะได้รับรายงานตามมานั้นรวมเป็นเงิน 5 ล้านดอลลาร์ กับ 99,580,000 บาท)

ส่วนที่เกี่ยวกับการทางโดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย คือ ผู้แทนกองทัพบก ฝ่าย “แมก” กรมทางหลวงแผ่นดิน และคณะผู้แทนพิเศษฯ “สเต็ม” เห็นพ้องต้องกันว่า เพื่อเผชิญต่อเหตุฉุกเฉินควรจะสร้างเสริมถนนตอนระหว่างนครราชสีมา-บ้านไผ่ (180 กม.) เป็นอันดับแรกโดยขยายความกว้างจาก 8 เมตร เป็น 11 เมตร โดยให้มีการเสริมฐานและขยายผิวถาวรให้กว้าง 7 เมตร ซึ่งจะต้องใช้เงินงบประมาณ 42,800,000 บาท และเครื่องอุปกรณ์ราคา 506,000 ดอลลาร์ พร้อมทั้งขยายและสร้างสะพานใหม่ด้วย และในอันดับสองควรสร้างเสริมถนนสายตรงจากสระบุรีไปนครราชสีมา (158 กม.) ตามมาตรฐานใหม่ซึ่งจะต้องใช้เงิน 71,800,000 บาท และเครื่องอุปกรณ์ราคา 612,000 ดอลลาร์ เอ็ม.เอส.เอ. จะสนับสนุนของเครื่องอุปกรณ์เป็นมูลค่าประมาณ 940,000 ดอลลาร์ ดังที่กล่าวไว้ก็ต่อเมื่อทางฝ่ายรัฐบาลไทยเห็นชอบตามนี้แล้วเจ้าหน้าที่กรมทางหลวงแผ่นดินชี้แจงว่า ถ้าเสริมสร้างทางดังกล่าวแล้วจะไม่สามารถสร้างทาง 10 สาย กล่าวคือ

หนองคาย – บึงกาฬ	ประมาณ 140 กม.
หนองคาย – ท่าบ่อ – ศรีเชียงใหม่	ประมาณ 53 กม.
ชุมแพ – ภูเขียว	ประมาณ 20 กม.
หล่มสัก – เลย – เชียงคาน	ประมาณ 200 กม.
แพร่ – รื่องขวาง – งาว	ประมาณ 137 กม.

พิษณุโลก – ด่านซ้าย ประมาณ 141 กม.

พิษณุโลก – เด่นชัย ประมาณ 221 กม.

รวมทั้งสิ้น 912 กม.

ซึ่งกรมทางหลวงได้รับคำสั่งให้ก่อสร้าง และ

เชียงราย – เทิง – เชียงราย 173 กม.

พินุด – โขงเจียม 37 กม.

สว่างดินแดน – บึงกาฬ 120 กม.

รวมทั้งสิ้น 330 กม.

ซึ่งกรมโยธาเขตเทศบาลได้รับคำสั่งให้ก่อสร้าง

สำหรับทาง 10 สายนี้ ทางทหารทั้งสองฝ่ายเห็นชอบกันว่ามีความจำเป็นและความสำคัญทางยุทธศาสตร์น้อยกว่าการเสริมสร้างทางระหว่างนครราชสีมา – บ้านไผ่ และระหว่างสระบุรี – นครราชสีมา

ตามข้อตกลงรัฐบาลไทยจะต้องตั้งเงินบาท* เข้ากองทุนสมทบสำหรับเครื่องอุปกรณ์ซึ่งรัฐบาลอเมริกันส่งมาให้ด้วยเงินดอลลาร์ในอัตราตลาดเสรี เฉลี่ยวันแรกของเดือนที่ธนาคารทำงานซึ่งอุปกรณ์มาถึงกรุงเทพฯ แต่สำหรับกรณีโครงการฉุกเฉินภาคตะวันออกเฉียงเหนือดังกล่าว รัฐบาลไทยเห็นว่ารัฐบาลอเมริกันควรจะต้องถือเป็นกรณีพิเศษ ดังนั้นรัฐบาลได้ลงทาบทามนายออสตัน เอฟ เฟลเกล (Euston F. Fegel) ด้วยวาจาและได้มีหนังสือตามไปเพื่อขอให้ทำหน้าที่ประสานงานกับรัฐบาลสหรัฐอเมริกา เพื่อขอให้มีการเรียกเงินบาทเข้ากองทุนสมทบสำหรับอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่จะส่งมาช่วยในโครงการฉุกเฉินนี้ อันเป็นมูลค่าประมาณ 35,000,000 บาท²⁷

จ. โครงการศูนย์กลางการอบรมการศึกษาผู้ใหญ่ จังหวัดอุบลราชธานี (ศ.อ.ศ.อ.)

พ.ศ. 2497

นายบุญทัน ฉลวยศรี อดีตผู้อำนวยการศูนย์กลางการอบรมการศึกษาผู้ใหญ่ จังหวัดอุบลราชธานี บรรยายถึงประวัติความเป็นมาของโครงการนี้ว่า²⁸ โครงการนี้เกิดขึ้นเนื่องจากการ

* หมายความว่า รัฐบาลไทยจะต้องตั้งงบประมาณของไทยเองสมทบร่วมกับโครงการพัฒนาของรัฐบาลสหรัฐอเมริกา

²⁷ สจข.มท.0201.2.11/29 (30-32)) หนังสือที่ ม.1181/2496 สำนักงาน ก.ศ.ว. ถึง เลขธิการคณะรัฐมนตรี เรื่อง ขอความช่วยเหลือจาก เอ็ม.เอส.เอ. ในการบูรณะและทะนุบำรุงจังหวัดต่างๆ ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (21 กรกฎาคม 2496).

²⁸ บุญทัน ฉลวยศรี, หนังสือที่ระลึกครบรอบ 80 ปี อภัย จันทวิมล (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2531), หน้า 105-106.

ประชุมใหญ่ครั้งที่ 6 ขององค์การวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรม (UNESCO) แห่งสหประชาชาติ ณ กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส เมื่อ พ.ศ. 2494 ที่ประชุมใหญ่ครั้งนี้ลงมติว่าจะจัดตั้งศูนย์การอบรมบุคลากรศึกษาประจำภาคขึ้น 6 แห่ง และจะจัดสร้างขึ้น 2 แห่งในกลุ่มประเทศตะวันออก ม.ล.ปิ่น มาลากุล (ปลัดกระทรวงศึกษาธิการขณะนั้น) ในฐานะหัวหน้าคณะผู้แทนไทยที่ไปประชุมได้พิจารณาเห็นว่าการจะจัดตั้งศูนย์ดังกล่าวขึ้น ประเทศไทยก็จะได้รับประโยชน์และเป็นการสอดคล้องกับแผนบูรณะชนบทของรัฐบาลที่จะจัดให้มีขึ้นในขณะนั้น และเสนอต่อที่ประชุมให้จัดตั้งศูนย์ดังกล่าวขึ้นในประเทศไทย โดยขอโทรเลขถามคณะรัฐบาลก่อนและขององค์การยูเนสโกบันทึกความประสงค์ไว้ก่อน

นายบุญทัน ฉลวยศรี²⁹ อธิบายว่าในขณะนั้น (พ.ศ.2494) นายเลียง ไชยกาล เป็นรัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการ นายเลียง ไชยกาล สนับสนุนความคิดเห็นของ ม.ล.ปิ่น มาลากุล จึงเสนอเรื่องนี้ไปยังคณะรัฐมนตรี คณะรัฐมนตรีจึงประชุมปรึกษากันและลงมติรับหลักการและโทรเลขแจ้งไปยังยูเนสโก เมื่อวันที่ 3 ตุลาคม พ.ศ. 2494 ต่อมาเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2494 ทางยูเนสโกมอบหมายให้นายจอห์น เบาเออร์ส (Mr. John Bowers) มาสำรวจสถานที่ที่เหมาะสมสำหรับจัดตั้งศูนย์กลางการศึกษาหลักมูลฐานและพิจารณาว่าสมควรจะจัดตั้งขึ้น ณ ที่ใด รัฐบาลไทยเสนอสถานที่ 2 แห่งคือ ที่อ่างศิลา จังหวัดชลบุรี และที่จังหวัดอุบลราชธานี นายจอห์น เบาเออร์ส มีความเห็นว่าจังหวัดชลบุรีมีความเจริญอยู่แล้วไม่เหมาะที่จะจัดตั้งศูนย์กลาง ดังนั้นเมื่อเดินทางไปสำรวจบริเวณโรงเรียนฝึกหัดครูอุบลราชธานี จึงพิจารณาเห็นว่าจังหวัดอุบลราชธานีเป็นที่เหมาะสมเนื่องเพราะ

- 1) จังหวัดอุบลราชธานีมีสภาพความเป็นอยู่คล้ายกับจังหวัดต่างๆ ในภาคอื่นๆ ของประเทศ ประกอบกับเป็นจังหวัดที่มีพลเมืองมากเป็นที่ 2 รองจากจังหวัดที่มีพลเมืองมากเป็นที่ 2 รองจากจังหวัดพระนคร สมควรอย่างยิ่งที่จะให้การศึกษาเพื่อความเจริญก้าวหน้ากว่าที่เป็นอยู่
- 2) จังหวัดอุบลราชธานีมีความสะดวกสบายในการคมนาคม ทั้งทางเครื่องบิน รถไฟ และรถยนต์ ซึ่งสะดวกแก่การติดต่อกับจังหวัดพระนคร อันเป็นศูนย์กลางของประเทศ นอกจากนี้จังหวัดอุบลราชธานียังมีการคมนาคมติดต่อกับจังหวัดต่างๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้สะดวกสบายทุกๆ จังหวัดและทุกๆ ฤดูกาล³⁰

²⁹ บุญทัน ฉลวยศรี, หนังสือที่ระลึกครบรอบ 80 ปี อภัย จันทวิมล, หน้า 105-106.

³⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 106-107.

หลังจากที่คณะรัฐมนตรีมีความเห็นชอบและอนุมัติโครงการแล้ว การดำเนินการจัดตั้งศูนย์การศึกษานี้ได้สำเร็จลงในวันที่ 14 พฤษภาคม 2497 พลเอกมังกร พรหมโยธี รัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการเป็นประธานในพิธีเปิดศูนย์กลางอบรมการศึกษาผู้ใหญ่จังหวัดอุบลราชธานี โดยมีวัตถุประสงค์ในการจัดตั้ง ศ.อ.ศ.อ. ดังนี้

- 1) เพื่อศึกษาภาวะทางสังคมและเศรษฐกิจเพื่อจะได้ทราบว่าท้องถิ่นต่างๆ ในประเทศไทยมีความต้องการและมีปัญหาอะไรบ้างที่มูลสารศึกษาจะเข้าไปแก้ไขได้
- 2) เพื่อฝึกอบรมผู้ชำนาญ(Specialists) และผู้ปฏิบัติงานท้องถิ่น(Field-Workers) ซึ่งบุคคลเหล่านี้มีชื่อเรียกเฉพาะว่า “สารนิเทศก์”
- 3) เพื่อเปลี่ยนแปลง แก้ไข ชีวิต จิตใจ และความรู้สึกรักนึกคิดของราษฎรให้มีความรู้สึกปรารถนาและกระตือรือร้นร่วมมือกันทำงานทั้งในด้านแรงงานและในด้านการเงินเพื่อแก้ปัญหาของตนและท้องถิ่น
- 4) เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนได้นำทรัพยากรในท้องถิ่นที่มีอยู่มาใช้ประโยชน์หรือเพื่อเป็นการเพิ่มรายได้ให้แก่ตนเองและประเทศชาติ

ผู้เข้ารับการอบรมนี้จะต้องเป็นข้าราชการที่มีอายุไม่ต่ำกว่า 23 ปีและไม่เกิน 40 ปี มีเวลารับราชการไม่น้อยกว่า 2 ปี นับถึงวันสมัครและยังรับราชการอยู่ กับมีพื้นความรู้ภาษาอังกฤษพอสมควร และจะต้องมีคุณสมบัติตามหมวดวิชาที่จะเลือกศึกษาโดยเฉพาะคือ หมวดอนามัย หมวดเกษตรกรรม หมวดการเรียน หมวดอุตสาหกรรมภายในครอบครัว หมวดสวัสดิภาพสังคม หมวดการศึกษา³¹

ศ.อ.ศ.อ. ทำการอบรมสารนิเทศก์สำเร็จเป็นรุ่นแรกเมื่อ พ.ศ. 2499 และผลิตสารนิเทศก์ออกมาปีละ 10 ทีมเรื่อยไปทุกปี ต่อมาใน พ.ศ. 2502 คณะรัฐมนตรีลงมติรวบรวมงานพัฒนาการท้องถิ่นซึ่งดำเนินงานกระจัดกระจายอยู่หลายแห่งไปรวมอยู่ที่กรมมหาดไทยแต่เพียงแห่งเดียว กระทรวงศึกษาธิการกับกระทรวงมหาดไทยจึงทำความตกลงโอนสารนิเทศก์มาสังกัดกรมมหาดไทยตั้งแต่นั้นมา และตกลงว่าจะผลิตสารนิเทศก์ออกมาให้ครบทุกจังหวัด จังหวัดละ 1 ทีม

จะเห็นว่าโครงการ ศ.อ.ศ.อ. ในตอนต้นมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาการท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือก่อนเป็นประการสำคัญ อย่างไรก็ตามเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงรัฐบาล โครงการนี้ได้กลายเป็นโครงการที่ดำเนินการโดยกระทรวงมหาดไทยซึ่งมองภาพรวมการพัฒนาการท้องถิ่นอย่างกว้างๆ มิได้เน้นเฉพาะภูมิภาคใดภูมิภาคหนึ่ง

³¹บุญทัน ฉลวยศรี, หนังสือที่ระลึกครบรอบ 80 ปี อภัย จันทวิมล, หน้า 108.

ฉ. โครงการพัฒนาการท่องเที่ยว พ.ศ. 2499-2503

โครงการพัฒนาการท่องเที่ยว พ.ศ. 2499 เกิดขึ้นจากการที่กรมประชาสงเคราะห์ไปศึกษาและดูงานพัฒนาการท่องเที่ยวในประเทศอินเดียและพม่า พบว่าประเทศทั้งสองใช้โครงการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อปรับปรุงสภาวะเศรษฐกิจและสังคมให้แก่ชนบทประสบผลสำเร็จอย่างดีและเห็นว่าถ้าประเทศไทยนำเอาโครงการพัฒนาการท่องเที่ยวมาเป็นเครื่องมือในการดำเนินงานเพื่อปรับปรุงสภาพชนบทแล้ว ย่อมจะสำเร็จทำนองเดียวกับสหภาพพม่าและอินเดียซึ่งได้ดำเนินการมาแล้วตั้งแต่พ.ศ. 2494³² กรมประชาสงเคราะห์จึงเสนอโครงการพัฒนาการท่องเที่ยวต่อกระทรวงมหาดไทย กระทรวงมหาดไทยเห็นว่า โครงการพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นโครงการที่สมควรใช้เป็นหลักปฏิบัติ จึงเสนอโครงการนั้นต่อคณะรัฐมนตรีเพื่อพิจารณาอนุมัติพร้อมด้วยเสนอให้แต่งตั้งคณะกรรมการกลางพัฒนาการท่องเที่ยวขึ้น คณะรัฐมนตรีลงมติเห็นชอบและให้ถือเอาโครงการพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นโครงการของชาติ ในการประชุมคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 6 มิถุนายน 2499³³

โครงการพัฒนาการท่องเที่ยวฉบับกรมประชาสงเคราะห์ กำหนดวัตถุประสงค์ไว้

5 ประการ คือ

- 1) มุ่งที่จะสร้างประสิทธิภาพในการทำงานและประสานงานระหว่างหน่วยราชการต่างๆ ทุกส่วนของชาติ เพื่อนำบริการไปถึงมือราษฎรในหมู่บ้านอย่างทั่วถึง
- 2) มุ่งที่จะเพิ่มพูนประสิทธิภาพในการทำงานของหน่วยราชการส่วนภูมิภาค และท้องถิ่น โดยจัดให้มีการอบรมเจ้าหน้าที่และหัวหน้าราษฎร (ผู้นำท้องถิ่น)
- 3) ให้คำแนะนำและช่วยเหลือสุขาภิบาล สถาปัตยกรรม และคณะกรรมการหมู่บ้านและองค์กรต่างๆ ในการพัฒนาท้องถิ่น
- 4) ส่งเสริมและเผยแพร่วิธีการในการเกษตร การอุตสาหกรรมในครอบครัว การสหกรณ์ เลหศาสตร์ การศึกษา การอนามัย การคมนาคม การชลประทาน และการทะนุบำรุงหมู่บ้านในด้านอื่นๆ
- 5) มุ่งที่จะชักจูงประชาชนให้เข้าร่วมในการสร้างความกินดีอยู่ดีแก่ตนเอง ท้องถิ่น โดยการดำเนินงานของพัฒนากรซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐประจำทำงานอยู่ในหมู่บ้าน

³² สจข.คค.0201.2.7/3 โครงการพัฒนาการท่องเที่ยว พ.ศ.2499-2500.

³³ เรื่องเดียวกัน.

โครงสร้างในการดำเนินงาน

- ส่วนกลาง**
- 1) คณะกรรมการพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ นายกรัฐมนตรี เป็นประธาน รัฐมนตรีทุกท่าน เป็นกรรมการ
 - 2) คณะกรรมการกลางพัฒนาการท่องเที่ยว นายกรัฐมนตรี เป็นประธาน ปลัดกระทรวงและอธิบดีกรมต่างๆ เป็นกรรมการ
 - 3) คณะกรรมการประสานงานพัฒนาการท่องเที่ยว

- ส่วนภูมิภาค**
- 1) คณะกรรมการพัฒนาการท่องเที่ยวส่วนจังหวัด
 - 2) คณะกรรมการพัฒนาการท่องเที่ยวส่วนอำเภอ
 - 3) คณะกรรมการพัฒนาการตำบล
 - 4) คณะกรรมการพัฒนาการหมู่บ้าน
- เจ้าหน้าที่ที่ดำเนินงานพัฒนาการท่องเที่ยว

1) พัฒนาการ

2) สารนิเทศก์

การดำเนินงานพัฒนาการท่องเที่ยวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

กรมมหาดไทย กระทรวงมหาดไทย เริ่มดำเนินงานพัฒนาการท่องเที่ยวตามโครงการพัฒนาการท่องเที่ยวทดลองของกระทรวงมหาดไทย³⁴ เมื่อ พ.ศ. 2501 เฉพาะภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย พอสรุปย่อๆ ได้ดังต่อไปนี้คือ

พ.ศ. 2501 เริ่มเปิดเขตพัฒนาทดลองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือในจังหวัด นครราชสีมา นครพนม บุรีรัมย์ สุรินทร์ อุรธานี และอุบลราชธานี

พ.ศ. 2502 เปิดเขตพัฒนาและทดลองในจังหวัดกาฬสินธุ์ ขอนแก่น ชัยภูมิ มหาสารคาม ร้อยเอ็ด ศรีสะเกษ และสกลนคร

อนึ่ง พ.ศ. 2501-2502 เป็นการเปิดเขตพัฒนาทดลองตามโครงการมูลสารศึกษาใน 21 จังหวัดของประเทศ ซึ่งเป็นสถานะ Radiation Area *

³⁴ ส่วนการพัฒนาการท่องเที่ยว กรมมหาดไทย, รายงานประจำปี 2503, (ม.ป.ท., ม.ป.ป.) หน้า 31-33.

* Radiation Area หมายถึงเขตซึ่งกำหนดขึ้นสำหรับดำเนินงานปรับปรุงส่งเสริมมาตรฐานความเป็นอยู่ของประชาชนในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการอนามัยตามหลักการในโครงการพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ โดยมีพัฒนาการหรือสารนิเทศก์จากส่วนกลางประจำอยู่ในเขตนั่น

พ.ศ. 2503 เปิดเขตพัฒนาแบบเดิมที่ได้ปฏิบัติร่วมกับโครงการมูลสารศึกษา (ศ.อ.ศ.อ.) ในจังหวัดนครราชสีมา หนองคาย บุรีรัมย์ เลย สุรินทร์ และอุบลราชธานี และเปิดเขตพัฒนาตามโครงการขยายเขตพัฒนาการท้องถิ่น (Area Coverage)* ในพ.ศ. 2503 ใน 2 จังหวัด คือ

- 1) อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ เปิดเขตพัฒนาตามโครงการขยายเขต 11 เขต รวม 5 ตำบล 65 หมู่บ้าน จำนวนประชากร 23,959 คน มีพัฒนากรดำเนินงาน 11 คน
- 2) อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี เปิดเขตพัฒนาตามโครงการขยายเขต 10 เขต รวม 7 ตำบล 85 หมู่บ้าน จำนวนประชากร 75,239 คน มีพัฒนากรดำเนินงาน 10 คน

วิธีการดำเนินงาน

การดำเนินงานพัฒนาการท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยใน 3 ปีแรก เป็นการดำเนินงานในขั้นทดลองตามแบบ Radiation Area โดยเริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2501 จำนวน 21 เขต ใน 21 จังหวัด ภาคตะวันออกเฉียงเหนือทำที่จังหวัดนครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ อุดรธานี และอุบลราชธานี และใน พ.ศ. 2503 ทำที่จังหวัดนครราชสีมา หนองคาย บุรีรัมย์ เลย สุรินทร์ และอุบลราชธานี

ต่อมาใน พ.ศ. 2503 กรมมหาดไทย ได้เลือกดำเนินการตามแบบ (Area Coverage) ซึ่งมีอาณาเขตขยายครอบคลุมเกือบทั้งอำเภอ ซึ่งกรมมหาดไทยประสงค์จะทดสอบผลงานตามแบบนี้ เป็นการเฉพาะแห่งเท่านั้น โดยเริ่มแรกใน 4 อำเภอของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือ

- 1) อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ
- 2) อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี
- 3) อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี
- 4) อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

การพัฒนาแบบนี้ในแต่ละเขตจะแบ่งออกเป็นกลุ่ม ในกลุ่มหนึ่งครอบคลุม 5-10 หมู่บ้าน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อประสิทธิภาพในการบริหารงานคือ ไม่เลือกท้องถิ่นที่เหมือนแบบ Radiation Area ซึ่งมุ่งเพื่อเป็นเขตทดสอบการดำเนินงานเพื่อการทดลองค้นคว้าหามาตรการในการดำเนินงานในท้องถิ่นต่างๆ กัน กับเพื่อเป็นตัวอย่างในการประชาสัมพันธ์ สาธิต และขยายงานให้กว้างขวางออกไป

* Area Coverage หมายถึงเขตซึ่งกำหนดขึ้นสำหรับการดำเนินงานปรับปรุงมาตรฐานความเป็นอยู่ของประชาชนในด้านการดำเนินชีวิตในแต่ละอำเภอ โปรดดูรายละเอียดใน สุวิทย์ ยี่วรพันธ์, **พัฒนาชนบทในประเทศไทย**, พิมพ์ครั้งที่ 3 ฉบับปรับปรุงแก้ไข (พระนคร : ม.ป.ท., 2512), หน้า 152-159.

ลักษณะขอบเขตพัฒนาตามแบบ Area Coverage จึงต่างกับแบบ Radiation Area ซึ่งกระจายอยู่ในท้องที่ต่างกัน มิได้มีอาณาเขตติดต่อกัน

การดำเนินงานภายใต้โครงการพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาตินี้ ต่อมาใน พ.ศ. 2505 รัฐบาลได้ปรับเปลี่ยนเป็นโครงการพัฒนาชุมชนในประเทศไทย ที่มุ่งเน้นเฉพาะภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นอันดับแรก เนื่องจากประเทศไทยได้รับความกดดันจากประเทศเพื่อนบ้าน³⁵

กล่าวโดยสรุปหากพิจารณาโครงการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือในระหว่าง พ.ศ.2494-2503 ดังกล่าวข้างต้น คือ โครงการปรับปรุงงานเกษตรในประเทศไทย พ.ศ. 2493-2503 โครงการส่งเสริมการผลิตและจัดหาอาหารไว้สำหรับยามฉุกเฉิน พ.ศ. 2494 และโครงการบูรณะและปรับปรุงภาคตะวันออกเฉียงเหนือฉุกเฉิน พ.ศ. 2496-2497 รวมถึงโครงการบูรณะชนบท พ.ศ. 2494 และโครงการพัฒนาการท่องเที่ยว พ.ศ. 2499 จะเห็นได้ว่า ลักษณะโครงการและการดำเนินโครงการนั้น สะท้อนให้เห็นถึงการกำหนดและดำเนินนโยบายการบูรณะและปรับปรุงภาคตะวันออกเฉียงเหนือขึ้น อยู่กับเหตุผลของสถานการณ์ทางการเมืองระหว่างประเทศเป็นสำคัญ มากกว่าจะพิจารณาถึงปัจจัยทางเศรษฐกิจที่เป็นผลมาจากสภาพที่ตั้งทางภูมิศาสตร์แล้วนำมากำหนดเป็นนโยบายในการพัฒนา ดังปรากฏว่านโยบายที่จะบูรณะทางเศรษฐกิจของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นเกษตรกรโดยส่วนใหญ่มักประสบปัญหาความแห้งแล้งจากสภาพทางภูมิศาสตร์ รัฐบาลกลับมีโครงการพัฒนาการชลประทานโดยการสร้างอ่างเก็บน้ำเพียงแค่ 10 อ่าง ในขณะที่การสร้างทางยุทธศาสตร์โดยเฉพาะเพื่อเชื่อมต่อกับจังหวัดชายแดนแม่น้ำโขงกลับได้รับการสนับสนุนอย่างเร่งด่วนฉุกเฉิน

ดังนั้นจึงไม่น่าแปลกใจว่า เพราะเหตุใดในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2499-2500 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือจึงต้องประสบกับภาวะแห้งแล้งอย่างหนักจนทำให้ประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือต้องพากันอพยพเข้ากรุงเทพฯเป็นจำนวนมาก³⁶ เพื่อขายแรงงาน³⁷ ดังปรากฏว่าแม้รัฐบาลจะมีโครงการปรับปรุงงานเกษตร พ.ศ.2493 เป็นต้นมา โครงการส่งเสริมการผลิตและจัดหาอาหารไว้สำหรับยามฉุกเฉิน พ.ศ.2494 โครงการบูรณะและปรับปรุงภาคตะวันออกเฉียงเหนือฉุกเฉิน พ.ศ.2496-2497 เป็นต้น แต่โครงการเหล่านี้เป็นโครงการเพื่อยุทธศาสตร์ในสถานการณ์ภูมิภาคอินโดจีน การดำเนินโครงการมุ่งบูรณะปรับปรุงการคมนาคมเป็นหลัก การสร้างอ่างเก็บน้ำที่เกิดขึ้นก็สร้างได้เพียงจำนวนจำกัดและไม่สามารถส่งน้ำไปยังแหล่งเพาะปลูกได้อย่างทั่วถึง เนื่องจากลักษณะที่ตั้งและภูมิศาสตร์ทำให้การสร้าง

³⁵ กรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, โครงการพัฒนาชุมชนแห่งประเทศไทย ช่วยนำทรัพยากรของท้องถิ่นมาใช้ให้เป็นประโยชน์, เอกสารทางวิชาการฉบับที่ 2/2508 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, 2508), หน้า 2.

³⁶ สจข.ก/ป /7/2500/มท.10 เรื่อง กรณีชาวอีสานอดอยาก , จำนวน 2 ปี

³⁷ สุขน (นามแฝง), “ความอดอยากของชาวอีสาน,” ใน **ปีตุลุมิ รายสัปดาห์** 2(19 สิงหาคม 2500): 15-18 และ 42-43.

อ่างเก็บน้ำดำเนินไปอย่างยากลำบาก แม้สร้างอ่างเก็บน้ำได้ แต่ก็ไม่มีปริมาณน้ำเพียงพอจะส่งน้ำไปยังฝืนนาฝืนไร่ เนื่องจากอ่างเก็บน้ำเก็บน้ำไว้ไม่ได้ เพราะพื้นดินเป็นดินทรายไม่สามารถกักเก็บน้ำไว้ได้เพียงพอในฤดูแล้ง แม้ว่ารัฐบาลจะพยายามดูแลแก้ไขปัญหาอย่างต่อเนื่องภายใต้การดำเนินงานของกรมชลประทาน ดังปรากฏว่ารัฐบาลได้จัดตั้งคณะกรรมการบริหารราชการแผ่นดินภาคตะวันออกเฉียงเหนือขึ้นมาพิเศษในวันที่ 14 สิงหาคม พ.ศ.2500³⁸ เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวในหัวข้อ ข. ต่อไป

ข. คณะกรรมการบริหารราชการแผ่นดินภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

14 สิงหาคม พ.ศ.2500

คณะกรรมการบริหารราชการแผ่นดินภาคตะวันออกเฉียงเหนือจัดตั้งขึ้นเนื่องเพราะปัญหาความแห้งแล้งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งวิกฤตอย่างหนักในระหว่าง พ.ศ. 2499 – ช่วงต้น พ.ศ. 2500 จนทำให้ราษฎรในภาคต้องอพยพเข้าสู่กรุงเทพฯ เป็นจำนวนมาก หนังสือพิมพ์และวารสารลงข่าวและเสนอบทความวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลในการให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชนที่กำลังเดือดร้อนในขณะนั้น³⁹ ส่งผลให้ปัญหาชาวอีสานอดอยากกลายเป็นปัญหาสาธารณะและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือเสนอให้รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามแก้ปัญหาเศรษฐกิจภาคตะวันออกเฉียงเหนือทั้งในระยะเฉพาะหน้าและระยะถาวร ผลปรากฏว่ารัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามยอมรับข้อเสนอดังกล่าวและกำหนดแผนแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจภาคตะวันออกเฉียงเหนือขึ้นในการประชุมคณะรัฐมนตรี ในวันที่ 14 สิงหาคม พ.ศ. 2500 โดยมีมติแต่งตั้ง “คณะกรรมการบริหารราชการแผ่นดินภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”⁴⁰ เพื่อดำเนินการแก้ไขปัญหาภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยเฉพาะ คณะกรรมการบริหารราชการแผ่นดินภาคตะวันออกเฉียงเหนือประกอบด้วยบุคคลดังต่อไปนี้

1. จอมพลผิน ชุณหะวัณ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตร	ประธาน
2. พล.อ.ท.เฉลิมเกียรติ วัฒนางกูร รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตร	รองประธาน
3. นายเลียง ไชยกาล รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม	กรรมการ
4. ขุนคงฤทธิศึกษากร รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ	กรรมการ
5. นายชื่น ระวีวรรณ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม	กรรมการ

³⁸ แผนกอนุรักษ์เอกสาร สลค.(2)3.8.2/27 เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการบริหารราชการแผ่นดินภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (14 สิงหาคม 2500).

³⁹ สจช.ก/ป/7/2500 มท.10 เรื่องกรณีชาวอีสานอดอยาก.

⁴⁰ แผนกอนุรักษ์เอกสาร, สลค.(2)3.8.2/27.

6. นายศ อินทร โทมาลย์สุด รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย กรรมการ
7. รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศ กรรมการ
8. พล.ท.ประภาส จารุเสถียร รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย กรรมการ
9. ผู้แทนกระทรวงการคลัง กรรมการ
10. ปลัดกระทรวงมหาดไทย กรรมการและเลขานุการ⁴¹

คณะกรรมการบริหารราชการแผ่นดินภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีหลักการและวิธีดำเนินการปัญหาวิกฤตการณ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็น 2 ระยะ คือ

1) ระยะเฉพะหน้า

- ก. การทำนา เนื่องจากฝนไม่ตกตามฤดูกาล การทำนาจึงเริ่มลงมือช้า และส่วนมากปักดำไว้ได้จำนวนน้อย ต้นข้าวซึ่งปักดำไว้แล้วจะต้องจัดการช่วยเหลือเพื่อให้เติบโตต่อไป จนเก็บเกี่ยวผลได้ที่ใดมีน้ำพอทำนาได้และตกกล้าไว้แล้ว ก็จะช่วยเร่งกล้าให้เติบโตโดยใช้ปุ๋ยช่วย
- ข. ส่งเสริมการปลูกพืชไร่ สวนครัว และเลี้ยงสัตว์ ส่วนผู้ที่ทำนาไม่ได้หรือได้น้อยมีที่นาว่างเปล่าอยู่และพอจะปลูกพืชไร่อย่างอื่นได้ ก็จะช่วยส่งเสริมให้ปลูกพืชไร่สวนครัวและเลี้ยงสัตว์แทนพอให้มีรายได้หรือสิ่งของบริโภคบรรเทาความขาดแคลนให้น้อยลง
- ค. การหางานให้ทำ ในขณะเดียวกันก็จะได้ช่วยเหลือราษฎรที่ว่างอาชีพให้มีงานทำโดยจัดให้ทำงานของส่วนราชการต่าง ๆ เช่น
 - (1) ทำงานดินทางหลวงแผ่นดิน ทางหลวงจังหวัด และทางชนบท
 - (2) ทำงานดินตามโครงการชลประทาน
 - (3) จัดการช่วยเหลือผู้ยากจนซึ่งไม่มีที่ทำกินให้ได้จับจองที่ดิน
 - (4) ทำงานดินในกิจการอื่น ๆ เช่น ซ่อมสนามบินพลเรือนที่จังหวัดศรีสะเกษ

⁴¹ แผนกอนุรักษ์เอกสาร, สลค.(2)3.8.2/27เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการการบริหารราชการแผ่นดินภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (14 สิงหาคม 2500).

(5) การจ่ายค่าแรงงานให้แก่ราษฎรที่มารับจ้างทำงานดิน
คณะกรรมการวางหลักว่า จะต้องจ่ายให้ถึงมือราษฎร
โดยตรง และไม่มีผู้รับเหมา

(6) การสงเคราะห์ สำหรับราษฎรที่ยากจนและไม่อาจพึ่ง
ตนเองได้ก็จะต้องจัดการสงเคราะห์ด้วยตามกรณีจำเป็น

ง. การช่วยเหลือผู้อพยพ สำหรับผู้อพยพลงมาจากกลาง คณะกรรมการมี
มติตั้งอนุกรรมการขึ้นเพื่อพิจารณาจัดการช่วยเหลือโดยรับควนและ
ศึกษาหามูลเหตุที่มีการอพยพ เพื่อหาทางแก้ไขต่อไป⁴²

2) ระยะเวลา

การแก้ไขปัญหาการทำนาไม่ได้ผลคือการวางแผนส่งเสริมการผลิตเพื่อป้อนโรงงาน
อุตสาหกรรม โดยอาศัยผู้เชี่ยวชาญจากต่างประเทศในการสำรวจสภาพการเกษตรกรรมและจัดทำแผน
พัฒนาเป็นรายปี⁴³

ในการดำเนินการแก้ไขปัญหานี้เฉพาะหน้าของรัฐบาลดังกล่าว รัฐบาลได้อนุมัติงบประมาณ 36,900,000 บาท เป็น 53 ล้านบาท เพื่อให้คณะกรรมการบริหารราชการแผ่นดินภาคตะวันออกเฉียงเหนือดำเนินการแจกจ่ายให้กับจังหวัดต่างๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังที่ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ให้เห็นถึงจำนวนเงินที่อนุมัติรายจังหวัด ตลอดจนความคิดเห็นเกี่ยวกับการกำหนดและดำเนินโครงการดังกล่าวแล้วในบทที่ 3 จากตารางที่ 13

นอกจากโครงการดังกล่าวแล้วรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามได้ดำเนินการให้มีการสำรวจสภาพเศรษฐกิจไทยทั่วทุกภูมิภาคอีกครั้งในปลายพ.ศ.2498-2499 โดยได้รับความช่วยเหลือจากคณะสำรวจสภาพเศรษฐกิจธนาคารโลก แต่คณะสำรวจนี้เดินทางเข้ามาสำรวจในพ.ศ. 2500-2501 คณะสำรวจฯเสนอให้รัฐบาลจัดทำโครงการพัฒนาระบบชลประทานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพิ่มมากขึ้นตามความจำเป็นเร่งด่วน เพราะเป็นมาตรการที่จะช่วยให้ประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งมีจำนวนมากและยากจนได้มีงานทำ มีรายได้⁴⁴ โดยโครงการชลประทานนี้คณะสำรวจฯเสนอให้ดำเนินการ 4 วิธี คือ การสร้างอ่างเก็บน้ำและคลองส่งน้ำ สร้างทำนบกั้นน้ำ สร้างเขื่อน และการขุดบ่อน้ำบาดาล เพื่อเป้าหมายในการเพิ่มผลผลิตด้านการเกษตร การบริโภคน้ำและการผลิตกระแสไฟฟ้า คณะ

⁴² แผนกอนุรักษ์เอกสาร, สลค.(2)3.8.2/27เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการบริหารราชการแผ่นดินภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (14 สิงหาคม 2500).

⁴³ เรื่องเดียวกัน.

⁴⁴ สจช. กค.0301.10/40 บทความเรื่อง การพัฒนาการของประเทศไทยบทบาทของรัฐบาล พ.ศ. 2500.

สำรวจชุดนี้ได้แนะนำให้รัฐบาลไทยเปลี่ยนแบบการเพาะปลูกในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเสียใหม่ กล่าวคือ ลดการเพาะปลูกข้าวให้น้อยลงและเพิ่มไร่นาประเภทที่ต้องการน้ำน้อย รวมทั้งเพิ่มการเลี้ยงสัตว์ให้มากขึ้น⁴⁵ ดังที่ผู้วิจัยได้อภิปรายแล้วในบทที่ 3

ข้อเสนอของคณะสำรวจดังกล่าวดำเนินการต่อมาในสมัยรัฐบาลคณะรัฐประหารของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ โดยนำข้อเสนอดังกล่าวมาปรับปรุงในแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2509) และแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (พ.ศ. 2505-2509) ในเวลาต่อมา

4.3.2 แผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คณะกรรมการวางแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โครงการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ. 2504-2519

สภาพการณ์ก่อนทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจ

เหตุการณ์วิกฤตของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ. 2499-2500 และการเข้ามาแก้ไข ปัญหาทั้งเฉพาะหน้าและถาวรใน พ.ศ. 2500 และจากการให้คณะสำรวจสถานะเศรษฐกิจของโลกเข้ามาสำรวจสถานะเศรษฐกิจภาคตะวันออกเฉียงเหนือในช่วงพ.ศ. 2500-2501 รวมทั้งการรัฐประหาร รัฐบาลโดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในวันที่ 16 กันยายน พ.ศ.2500 นั้น รัฐบาลใหม่ดำเนินการเลือกตั้ง และผลจากการเลือกตั้งมีมติให้พลเอกถนอม กิตติขจร ขึ้นมาบริหารประเทศแทน⁴⁵ ในระหว่างวันที่ 1 มกราคม 2501-20 ตุลาคม 2501 ภายหลังจากการรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี 1 เดือน พลเอกถนอม กิตติขจรได้ทำการสำรวจภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นอันดับแรก⁴⁶ ระหว่างวันที่ 4 - 21 กุมภาพันธ์ 2501 พลเอกถนอม กิตติขจรสรุปผลการสำรวจและเสนอว่ารัฐบาลจะช่วยเหลือประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีทั้งหมด 8 เรื่อง คือ น้ำ ถนน การอุตสาหกรรม สหกรณ์ การตลาด การศึกษา การสาธารณสุข และการพัฒนาการท้องถิ่น⁴⁷

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁴⁵ สจข.กค.0301.10/40 บทความเรื่อง การพัฒนาการของประเทศไทยบทบาทของรัฐบาล พ.ศ. 2500.

⁴⁵ ในที่นี้จะไม่ขอกล่าวถึงรัฐบาลชั่วคราวที่นายพจน์ สารสิน ได้รับการแต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรี (ระหว่างวันที่ 21 กันยายน 2500 - 26 ธันวาคม 2500)

⁴⁶ พลเอกถนอม กิตติขจร, การไปเยือนภาคอีสานของข้าพเจ้า, ปาฐกถาที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 7 มีนาคม 2501.

⁴⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 49-54.

ข้อสรุปของพลเอกถนอม กิตติขจร ในการที่รัฐบาลจะต้องเร่งแก้ไขทั้ง 8 เรื่องข้างต้น จะเห็นได้ว่าไม่แตกต่างจากการพยายามแก้ไขปัญหาของคณะกรรมการบริหารราชการแผ่นดินภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ นอกจากนี้พลเอกถนอม กิตติขจรยังแสดงทัศนคติต่อการแก้ปัญหาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังนี้*

1. การแก้ไขเหตุเฉพาะหน้า เราทราบแล้วว่าชาวนาภาคอีสานทำนาด้วยการอาศัยน้ำฝนแต่อย่างเดียว ที่น้ำยังขาดการระบายน้ำ การท่อน้ำตามแบบสมัยใหม่ ปีใดฝนดีการทำนาก็ได้ผล ปีใดฝนแล้งก็เกิดการเดือดร้อน เมื่อปี 2500 ฝนได้ตกลงไป ทำให้ชาวนาบางจังหวัดทำนาได้ผลไม่ถึง 20 เปอร์เซ็นต์ และเราคงทราบอีกว่าในปีหนึ่ง ๆ ชาวนาทำงานเกี่ยวกับการปักดำและเก็บเกี่ยวโดยใช้เวลาเพียง 6 หรือ 7 เดือน ส่วนเวลาที่เหลือ 5 หรือ 6 เดือนนั้นเป็นเวลาที่ว่าง ในระยะที่ว่างนี้ก็มีในระหว่างเดือนมกราคมถึงเดือนมิถุนายนของปี ปีใดทำนาได้ชาวนาก็มักปล่อยเวลาว่างไปโดยไร้ประโยชน์นับเป็นแรงงานสูญเปล่า ถ้าปีใดทำนาไม่ได้ผล ชาวนาก็เอาเวลาว่างนี้ไปเที่ยวรับจ้างเขาบ้าง อพยพไปประกอบอาชีพทางจังหวัดอื่นบ้าง เหตุนี้จึงมีราษฎรจากจังหวัดทั้ง 3 คือ สุรินทร์ ศรีสะเกษ และบุรีรัมย์ พากันเดินทางมาขอทานในกรุงเทพฯ มากต่อมากและมีเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ นั้น ข้าพเจ้าได้ทราบหลักฐานบางรายว่าเกิดจากนายทุนที่หากินบนหลังคนจนของชาวอีสานเป็นผู้ออกทุนรอนให้ โดยมีเงื่อนไขว่าจะออกค่าพาหนะให้เดินทางมากรุงเทพฯ เป็นเงิน 100 บาท เมื่อขอทานได้เงินแล้วจะต้องนำเงินไปคืนเขา 200 บาท เป็นเช่นนี้ก็มีส่วนรายได้เดินทางมาขอทานด้วยความอดอยากจริง ๆ ก็มีจำนวนมาก ในระหว่างเดือนนี้ไปจนถึงฤดูฝนจะมีพี่น้องชาวอีสานอพยพมามากขึ้นเช่นนี้จึงจำเป็นต้องยื่นมือเข้าแก้เหตุเฉพาะหน้าโดยด่วนและการแก้เหตุเฉพาะหน้านั้น ข้าพเจ้าเห็นว่าจะไม่ทำอย่างรัฐบาลที่แล้ว ๆ มา คือ พอถึงเวลาอดน้ำก็ซื้อถังน้ำไปแจก พอถึงเวลาอดข้าวก็เอาข้าวสารไปแจก พอถึงหน้าหนาวก็เอาผ้าห่มไปให้ เพราะวิธีปฏิบัติเช่นนี้ นอกจากจะไม่ได้ผลแล้วยังเป็นการกระทำที่แก้ขัดไปได้ชั่วคราว และเป็นการเพาะนิสัยไม่ดีให้บังเกิดขึ้น ฉะนั้น การแก้เหตุเฉพาะหน้าซึ่งรัฐบาลจำเป็นต้องยื่นมือเข้าจัดการโดยด่วน ตามความนึกคิดของข้าพเจ้านี้ ข้าพเจ้าเห็นว่าจะต้องหาเงินจำนวนหนึ่งจัดการสร้างถนน ขุดลอก ห้วย หนอง คลอง บึง ทำท่อบก้นน้ำ ขุดสระน้ำ บ่อน้ำ ทำอ่างเก็บน้ำ แล้วให้ชาวนาผู้ว่างงานเหล่านั้นมาออก

* ผู้วิจัยได้อภิปรายแล้วในบทที่ 3 เช่นกัน แต่ในเนื้อหาช่วงนี้ผู้วิจัยขอนำมากล่าวอภิปรายซ้ำอีกครั้งเพื่อให้เห็นภาพความต่อเนื่อง อีกทั้งผู้วิจัยได้เพิ่มรายละเอียดทรรศนะของพลเอกถนอม กิตติขจร ที่มีต่อการดำเนินโครงการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ผ่านมาและแนวทางในการดำเนินการพัฒนาของรัฐบาลตน

แรงรับจ้าง ทางราชการก็จ่ายเงินสดค่าแรงให้เป็นวัน ๆ ไป ดังนี้ ผู้คอยอยากจริง ๆ ก็จะได้พากันมารับจ้าง และได้เงินไปเลี้ยงครอบครัว ถ้ารับจ้างมาก ๆ ก็อาจมีเงินทุนเอาไปใช้ในการทำนาในปี 2501 ได้โดยไม่ต้องไปกู้ยืมใคร ๆ ในด้านทางราชการก็จะได้สร้างสาธารณประโยชน์ในท้องที่ชนบท เช่น สร้างทาง ระบายน้ำ บ่อน้ำ ขุดลอกห้วยหนองคลองบึง ซึ่งจะใช้เป็นประโยชน์ในท้องที่นั้นต่อไป ถ้าทำได้ดังนี้ผู้อพยพที่มาหางานทำหรือมาขอทานก็จะหมดไป

2. การแก้ไขถาวร ตามที่ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้วว่าประเทศต่าง ๆ ในย่านเอเชียเขาได้ตั้งโครงการส่งเสริมการผลิตเพื่อช่วยเหลือชาวนาในประเทศของเขาให้สามารถปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ได้คุณภาพและมีปริมาณมากขึ้น เขาผลิตผลเหล่านั้นไปเลี้ยงครอบครัวและส่งไปจำหน่ายจ่ายแจกให้แก่โรงงานอุตสาหกรรม โรงงานอุตสาหกรรมก็จะผลิตวัตถุที่เกี่ยวข้องกับเครื่องอุปโภคบริโภคมาจำหน่ายในประเทศและส่งไปจำหน่ายในตลาดต่างประเทศเป็นการช่วยเหลือดุลย์การค้าระหว่างประเทศมิให้เสียเปรียบ การส่งเสริมการผลิตนี้ อันดับแรก การสร้างโครงการส่งเสริมการผลิตจากการกสิกรรมแบบถาวรก่อน โครงการนี้ควรจัดทำเป็นโครงการเดียวกันทุกภาค ใช้เวลาแรก 5 ปีและควรกำหนดเป็นปี ๆ ไปด้วย ปีใดจะลงมือทำอะไร ใช้เงินงบประมาณเท่าไร ผลผลิตที่ได้นั้นจะจัดการทำอย่างไรราคาจึงไม่ตกหรือไม่ถูกกดราคา โครงการที่จะทำเป็นแบบถาวรและระยะยาวนี้จำเป็นต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญในทางนี้มาประชุมวางโครงการเป็นบรรทัดฐานและจำเป็นต้องเอาโครงการนี้ไปขอความเห็นชอบจากสภาผู้แทนราษฎรเพื่อเป็นข้อผูกพันเกี่ยวกับเงินงบประมาณประจำปี และให้เป็นข้อผูกมัดรัฐบาลชุดต่อ ๆ ไป โดยถือว่าโครงการนี้เป็นโครงการของชาติ ห้ามมิให้มีการเปลี่ยนแปลงหรือยกเลิก โครงการนี้ เห็นว่าควรเอางานของการพัฒนา-การท้องถิ่น การจัดนิคมสร้างตนเอง การจัดสรรที่ดิน โครงการศ.อ.ศ.อ. มาบรรจุเข้าเป็นโครงการหรือหน่วยเดียวกันด้วย ทั้งนี้เพื่อให้ได้ผลแก่ชาวนาโดยทั่วถึงกันทุกภาคทุกจังหวัดและเพื่อสะดวกแก่การควบคุมดูแลบังคับบัญชาหรือวัดผลปฏิบัติตามโครงการว่าในปีหนึ่ง ๆ ทำได้ผลแค่ไหน เพียงไร มีอะไรควรแก้ไขหรือปรับปรุงเมื่อได้เริ่มทำโครงการ 5 ปีแรก ซึ่งเป็นโครงการส่งเสริมการผลิตแล้ว ขึ้นต่อไปก็สร้างโครงการ 5 ปีหลังโดยดำเนินการเช่นเดียวกับโครงการ 5 ปีแรก โครงการ 5 ปีหลังนี้ควร

เฟื่องเลี้ยงให้หนักไปทางการอุตสาหกรรมทั้งหนักและเบาตามความเหมาะสมของแต่ละภาคไป⁴⁸

จะเห็นว่าพลเอกถนอม กิตติขจร ได้ย้ำเน้นประเด็นการแก้ไขปัญหาลเฉพาะหน้าและถาวรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทั้งแสดงให้เห็นว่า การที่รัฐบาลไทยต้องพึ่งพาอาศัย “ผู้เชี่ยวชาญ” ก็คือธนาคารโลกและรัฐบาลสหรัฐอเมริกาที่เข้ามาช่วยผลักดันให้รัฐบาลไทยดำเนินการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาตินับตั้งแต่ไทยได้ทำสนธิสัญญาว่าด้วยความร่วมมือทางเศรษฐกิจและวิชาการวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2493⁴⁹ หลังจากนั้นประเทศสหรัฐอเมริกาได้ให้ความช่วยเหลือไทยมาโดยตลอดทั้งทางการเงินและวิชาการในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2492-2510 ดังกล่าวมาแล้วในบทที่ 3⁵⁰

นอกจากการได้รับความช่วยเหลือทางด้านงบประมาณจากสหรัฐอเมริกาดังกล่าวแล้ว การพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังได้รับคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญธนาคารโลกที่ได้เข้ามาทำการสำรวจสถานะเศรษฐกิจของประเทศไทยระหว่างเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2500 ถึงมิถุนายน 2501⁵¹

คณะสำรวจเศรษฐกิจของธนาคารโลกได้แนะนำว่าในระยะ 10 ปี ควรจะสร้างอ่างเก็บน้ำและคลองส่งน้ำ เพื่อให้การชลประทานแก่เนื้อที่ 500,000 ไร่ แต่ในขั้นแรกนี้ควรจะให้อ่างเก็บน้ำที่สร้างเสร็จแล้วมีระบบคลองส่งน้ำอย่างเพียงพอเสียก่อนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นอกจากโครงการอ่างเก็บน้ำแล้ว คณะสำรวจเศรษฐกิจยังได้แนะนำให้ทำโครงการชลประทานในแม่น้ำต่าง ๆ 3 แห่ง ได้แก่ การสร้างทำนบดินลำพระเพลิงใกล้จังหวัดนครราชสีมาหรือให้การชลประทานและควบคุมน้ำท่วมในเนื้อที่ 3 แห่ง รวมทั้งสิ้นกว่า 60,000 ไร่ ในจำนวนนี้อาจปลูกพืชได้ 2 ครั้งในเนื้อที่ประมาณ 17,000 ไร่ โครงการนี้จะให้กำเนิดพลังงานไฟฟ้า 1,500 กิโลวัตต์ และจะทำให้จังหวัดนครราชสีมาใช้น้ำกินน้ำใช้เพิ่มขึ้น โครงการที่สอง ได้แก่ โครงการปรับปรุงการชลประทานห้วยปลาหางใกล้จังหวัดสกลนคร โครงการนี้สำเร็จจะให้การชลประทานเนื้อที่ประมาณ 100,000 ไร่ โครงการที่สาม ได้แก่

⁴⁸ พลเอกถนอม กิตติขจร, *การไปเยือนภาคอีสานของข้าพเจ้า*, หน้า 55-57.

⁴⁹ สจข.(1) มท 3.1.5.18/2/ปีก 4/5 *ราชกิจจานุเบกษาฉบับพิเศษ เรื่องความตกลงว่าด้วยความช่วยเหลือทางทหารระหว่างประเทศไทยกับรัฐบาลสหรัฐอเมริกา พ.ศ. 2493.*

⁵⁰ U.S. Operations Mission in Thailand (AID), Department of Technical & Economic Cooperation Royal Irrigation Department, Department of Public Relations, *U.S. Economic Assistance to Thailand, 1949 Through 1967*, Thailand Development Report, July 1969, p.2. เอกสารอัดสำเนา TIC/CU 15939 ศูนย์เอกสารแห่งประเทศไทย สำนักวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โปรดดูรายละเอียดในบทที่ 3 ตารางที่ 3.

⁵¹ สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ, *โครงการพัฒนาของรัฐสำหรับประเทศไทย (คำแปล) รายงานของคณะสำรวจเศรษฐกิจของธนาคารต่างประเทศเพื่อการบูรณะและวิวัฒนาการ* (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สลากกินแบ่งรัฐบาล, 2503), หน้า คำนำ ง.

โครงการสร้างเขื่อนลำน้ำทาใกล้จังหวัดกาฬสินธุ์ ส่วนใหญ่เพื่อป้องกันน้ำท่วมในพื้นที่ดินอันกว้างใหญ่ เขื่อนนี้อาจใช้ผลิตไฟฟ้าประมาณ 3,000 กิโลวัตต์ ส่วนการจัดหาน้ำกินน้ำใช้อาจทำได้โดยวิธีการขุดบ่อน้ำบาดาล⁵²

นอกจากนี้ คณะสำรวจชุดนี้ยังแนะนำอีกว่า ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือควรเปลี่ยนแปลงการเพาะปลูกเสียใหม่ กล่าวคือ ลดการเพาะปลูกข้าวให้น้อยลง และเพิ่มไร่นาประเภทต้องการน้ำน้อย รวมทั้งเพิ่มการเลี้ยงสัตว์ให้มากขึ้น⁵³

ข้อเสนอของคณะสำรวจสภาวะเศรษฐกิจธนาคารโลกดังกล่าวนั้น ไม่ได้ต่างไปจากการตรวจราชการภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยพลเอกถนอม กิตติขจร ดังได้กล่าวแล้ว อย่างไรก็ตาม ผลการสำรวจสภาวะเศรษฐกิจภาคตะวันออกเฉียงเหนือดังกล่าว ทำให้รัฐบาลไทยในขณะนั้นตระหนักถึงงบประมาณที่จะนำมาพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามข้อเสนอแนะ ทั้งนี้ในช่วงที่พลเอกถนอม กิตติขจรได้เป็นผู้นำรัฐบาลในช่วง 1 มกราคม 2501 - 20 ตุลาคม 2501 นั้น เป็นช่วงเปลี่ยนผ่านทางการเมือง รัฐบาลไทยขณะนั้นเองเกรงว่าสหรัฐอเมริกาจะลดการช่วยเหลือลง เนื่องจากยังไม่แน่ใจในนโยบายของผู้นำรัฐบาลคนใหม่ ดังนั้นรัฐบาลพลเอกถนอม กิตติขจร จึงได้ตั้งคณะกรรมการเพื่อขอเจรจาความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกา ดังปรากฏในจดหมายของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ลงวันที่ 18 สิงหาคม 2501 ได้กล่าวถึงการตั้งคณะกรรมการเจรจาขอความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกา ซึ่งประกอบด้วย

1. จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ผู้บัญชาการทหารสูงสุด ประธานกรรมการ
2. พลโทจิตติ นาวิเสถียร รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเศรษฐกิจ กรรมการ
3. พล.อ.อ.ทวี จุลละทรัพย์ รองเสนาธิการกลาโหม กรรมการ
4. นายถนัด คอมันตร์ เอกอัครราชทูตไทยประจำกรุงวอชิงตัน กรรมการ
5. นายประยูร กาญจนกุล อธิบดีกรมการค้าภายใน กรรมการ
6. ผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารบกประจำสหรัฐอเมริกา กรรมการ
7. ผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารเรือประจำสหรัฐอเมริกา กรรมการ
8. ผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศประจำสหรัฐอเมริกา กรรมการ
9. พันเอกเฉลิมชัย จารุวัตร นายทหารคนสนิท
ผู้บัญชาการทหารบก กรรมการและเลขานุการ⁵⁴

⁵² สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ, โครงการพัฒนาของรัฐสำหรับประเทศไทย (คำแปล) รายงานของคณะสำรวจเศรษฐกิจของธนาคารต่างประเทศเพื่อการบูรณะและวิวัฒนาการ, หน้าคำนำ ง.

⁵³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 54-59.

⁵⁴ สจข.(3) สร.0201.13.1/1 เรื่องการเจรจาขอความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกา 18 สิงหาคม 2501.

จดหมายดังกล่าวนี้ รายงานให้ทราบถึงการดำเนินงานเจรจาซึ่งเริ่มขึ้นตั้งแต่เดือน พฤษภาคม 2501 และในการพบกับประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกา ซึ่งก็ได้รับการต้อนรับและยินดีช่วยเหลือประเทศไทยต่อไป ดังนั้น คณะกรรมการชุดนี้จึงทำเอกสาร 3 ฉบับคือ

- (1) บันทึกกรมโครงการขอความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจ
- (2) บันทึกกรมโครงการขอความช่วยเหลือทางทหาร
- (3) บันทึกโครงการต่อต้านภัยจากคอมมิวนิสต์

ทั้งนี้ ผลของการเจรจาขอความช่วยเหลือดังกล่าว จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้สรุปไว้ในหนังสือฉบับเดียวกันดังนี้

(ก) รัฐบาลสหรัฐฯ มีความพึงพอใจในความสนใจของข้าพเจ้าในวิธีการที่จะดำเนินเพื่อต่อต้านก่อการของคอมมิวนิสต์และได้แสดงความหวังว่าการเจรจาซึ่งข้าพเจ้าได้เริ่มขึ้นนี้จะดำเนินต่อไปทางประเทศไทยเพื่อส่งเสริมโครงการในเรื่องนี้ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

(ข) ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกิจการทหาร ก็ได้มีการยืนยันที่จะสร้างเสริมกำลังทหารไทยให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น โดยดำเนินการตามโครงการปีก่อน ๆ ที่ได้จัดทำอยู่แล้ว ส่วนโครงการบางข้อที่ได้เสนอใหม่ก็จะได้มีการพิจารณาในรายละเอียดต่อไปกับเจ้าหน้าที่ JUSMAG ในกรุงเทพฯ นอกจากนี้ สหรัฐฯ ได้ย้ำถึงนโยบายซึ่งมีต่อประเทศไทยในอันที่จะช่วยเหลือให้ความพยายามของประเทศไทยที่จะรักษาความมั่นคงและเพิ่มกำลังป้องกันประเทศให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

(ค) ข้อเสนออันเกี่ยวกับโครงการขอความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจก็ได้รับการพิจารณาโดยละเอียดถี่ถ้วน เพราะสหรัฐฯ มีความตั้งใจที่จะช่วยเหลือประเทศไทยให้มีความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจต่อไปภายในขอบเขตที่อาจจะกระทำได้ ภายในวงเงินที่ได้รับอนุมัติจากรัฐสภาอเมริกัน เฉพาะการขอความช่วยเหลือเพื่อฟื้นฟูภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยปรากฏว่างบประมาณการช่วยเหลือทางเศรษฐกิจที่สหรัฐอเมริกาให้แก่ประเทศไทยประมาณร้อยละ 30 ของจำนวนทั้งสิ้นได้ใช้

จ่ายไปในการบำรุงภาคตะวันออกเฉียงเหนือ⁵⁵

อย่างไรก็ตามก่อนหน้าการเจรจาของคณะกรรมการชุดนี้ รัฐบาลพลเอกถนอม กิตติขจร ก็ได้มีการเจรจากับนายจอห์นสัน ยู อเล็กซิส (Johnson U. Alexist) เอกอัครราชทูตอเมริกาประจำประเทศไทย ซึ่งทางนายจอห์นสัน ยู อเล็กซิส ก็ได้ดำเนินการเรื่องช่วยฟื้นฟูภาคตะวันออกเฉียงเหนือทันที โดยแจ้งให้นายกรัฐมนตรีไทย พลเอกถนอม กิตติขจร ทราบว่า การช่วยเหลือนั้นยินดีจะกระทำกันในรูปแบบฝ่ายองค์การยูซอมประจำประเทศไทยตามที่ฝ่ายไทยเสนอ และเพื่อที่จะให้การปรับปรุงบูรณะสภาพความเป็นไปของภาคตะวันออกเฉียงเหนือดำเนินการไปอย่างรวดเร็วที่สุด ทางฝ่ายอเมริกันจะพิจารณาเตรียมแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ซึ่งจะเร่งร่วมปรึกษาหารือกับฝ่ายไทยโดยด่วน⁵⁶

กล่าวโดยสรุปจะเห็นว่าจากสภาวะวิกฤตในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ใน พ.ศ. 2499 - 2500 ได้นำมาสู่ปัญหาทางเศรษฐกิจและความมั่นคงของรัฐบาลคณะรัฐประหารจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และปัญหานี้รัฐบาลคณะรัฐประหารจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ก็ได้ดำเนินการแก้ไขต่อเนื่องทันที โดยการนำเอาข้อเสนอและแนวคิดที่รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่ดำเนินการไว้ก่อนแล้วและนำมาปรับปรุงดำเนินการต่อไปภายใต้การดำเนินการในแผนพัฒนาเศรษฐกิจของภาคตะวันออกเฉียงเหนืออย่างจริงจัง ดังปรากฏในแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ. 2505 – 2509 แผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2510-2514 และแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2515-2519⁵⁷

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁵⁵ สจข.(3) สร.0201.13.1/1 เรื่องการเจรจาขอความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกา 18 สิงหาคม 2501.

⁵⁶ สจข. ก/ช 7/2501/สร. 17 เรื่องสหรัฐช่วยเหลือฟื้นฟูอีสาน หนังสือพิมพ์สยามนิกร (27 กุมภาพันธ์ 2501).

⁵⁷ โปรดดูแผนภูมิที่ 6 และ 7 แสดงโครงสร้างการกำหนดนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ระหว่างพ.ศ.2494-2519 , หน้า 167 และ 169.

4.3.2.1 แผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ก. แผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2505-2509

สภาพการณ์ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือดังที่กล่าวมา สะท้อนให้เห็นว่าบริบททางการเมือง การปกครอง การต่างประเทศ และเศรษฐกิจส่งผลให้ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความสำคัญที่รัฐบาลจะต้องกำหนดและดำเนินนโยบายการพัฒนา โดยเฉพาะกรณีภาวะทุพภิกขภัยที่ส่งผลให้ประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือต้องอพยพเข้าสู่กรุงเทพฯจำนวนมาก⁵⁸ และปัญหาภัยคอมมิวนิสต์จากประเทศเพื่อนบ้าน ดังในคำกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เรื่องเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (กรณีนายครองจันดาวงศ์) ดังนี้

ดินแดนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นจุดต่อแหลมต่อภัยคอมมิวนิสต์มากที่สุด เนื่องจากว่าคอมมิวนิสต์ที่ลี้ภัยในสมัยอินโดจีนต้องสู้รบกับฝรั่งเศสนั้นพากันเข้ามาพำนักอาศัย นายโฮจิมินห์เองก็ได้มาพักพิงอยู่ในแดนถิ่นนี้เป็นเวลานาน การเผยแพร่อบรมในลัทธิคอมมิวนิสต์จึงได้เริ่มฝังรกรากอยู่ไม่น้อย ในบรรดาคนที่เป็นผู้ต้องหาครั้งนี้ บางคนปรากฏว่ามีการศึกษาทั่วไปเพียงเล็กน้อย ยังสามารถพูดเรื่อง Dialectic ในลัทธิคอมมิวนิสต์ ด้วยเหตุนี้ข้าพระพุทธเจ้าจึงหวาดเกรงอยู่เสมอว่า ถ้าราชอาณาจักรลาวตกอยู่ภายใต้ลัทธิคอมมิวนิสต์อย่างแท้จริงแล้ว การที่คอมมิวนิสต์จะแทรกซึมเข้ามาในดินแดนภาคตะวันออกเฉียงเหนือนั้นจะเป็นเรื่องที่ป้องกันได้ยากที่สุด ... เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทำให้ข้าพระพุทธเจ้าแน่ใจยิ่งขึ้นว่ารัฐบาลจะต้องให้ความสนใจเป็นพิเศษแก่ภาคตะวันออกเฉียงเหนืออยู่เสมอไป และความสนใจอันนี้จะต้องกระทำเป็น 2 ทาง คือ (1) นโยบายภายนอกจะต้องทำ ความพยายามอย่างสุดความสามารถมิให้ราชอาณาจักรลาวตกอยู่ในความครอบงำของคอมมิวนิสต์ (2) นโยบายภายในจะต้องดำเนินงานอย่างเข้มงวดกวดขันทั้งในทางปราบปรามและในการบำรุง โดยเฉพาะในเรื่องคมนาคม นอกจากจะต้องขมกเขม้นให้มีถนนหนทางมากขึ้นแล้ว เวลานี้กำลังสร้างสถานีวิทยุกระจายเสียงที่ ขอนแก่นเพื่อดำเนินการสงครามจิตวิทยาให้มีสมรรถภาพยิ่งขึ้น⁵⁹

⁵⁸ มาเรียน อาร์ ไมน์ค็อธ (Marian R. Meinkoth), การอพยพประชากรของประเทศไทย, แปลโดยไพศาล ชัยมงคล, สุบินศิริ เนาวัฒน์สุข และมนตรี เจนวิทย์การ (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2514).

⁵⁹ สดก. บันทึกการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 23/2504 เรื่องที่ 14 “หนังสือกราบบังคมทูลถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (กรณีนายครองจันดาวงศ์),” วันอังคารที่ 6 มิถุนายน 2504, หน้า17-20.

คำกราบบังคมทูลของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นคำชี้แจงถึงเหตุผลความจำเป็น ในการกำหนดนโยบายพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือว่าเป็นผลมาจากปัจจัยทางด้านความมั่นคง ทางการเมืองระหว่างประเทศ กรณีวิกฤตการณ์ในลาวและกลุ่มนักการเมืองภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้ คิดที่จะแบ่งแยกดินแดนไปรวมอยู่กับกลุ่มลาวอิสระ ซึ่งกำลังได้รับชัยชนะในลาวขณะนั้น

ส่วนมูลเหตุสำคัญอีกประการหนึ่งคือรัฐบาลได้เล็งเห็นว่าเป็นความจำเป็นอย่างยิ่ง ที่จะต้องรีบดำเนินการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทั้งในด้าน เศรษฐกิจ การเมืองและยุทธศาสตร์ แต่ประชาชนในภูมิภาคยังคงมีความขาดแคลน โดยเฉพาะสิ่ง สำคัญ 2 อย่างคือทางคมนาคมและกั้นคาน้ำ

ด้วยเหตุประกอบกันนี้ เพื่อให้การดำเนินการตามนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นไปตามเป้าหมาย รัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จึงดำเนินการวางแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2505-2509 ให้เป็นแผนพัฒนาฯที่จัดทำขึ้นเป็นพิเศษและสอดคล้องกับแผนพัฒนา เศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 พ.ศ.2504-2509 โดยชี้แจงเหตุผลของการวางแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือไว้ในคำนำของหนังสือ แผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2505-2509 ดังนี้

ตามที่รัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้วางแผนพัฒนาการ เศรษฐกิจแห่งชาติขึ้นแล้ว โดยมีวัตถุประสงค์จะให้พัฒนาการเศรษฐกิจดำเนิน ไปอย่างมีระเบียบแบบแผน และให้เกิดผลตอบแทนในด้านการอยู่ดี กินดีของ ประชาชนชาวไทยมากที่สุดเท่าที่จะกระทำได้นั้น ต่อมาข้าพเจ้าได้พิจารณาเห็น ว่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยเป็นภาคที่มีความสำคัญทั้งในด้าน การเศรษฐกิจ การเมืองและยุทธศาสตร์มาก สมควรที่จะได้รับการอุดหนุนให้ ทัดเทียมกับภาคอื่น ๆ ของราชอาณาจักรในโอกาสที่ข้าพเจ้าออกไปตรวจราชการ ในภาคนี้อยู่เนื่อง ๆ เพื่อดูแลทุกข์สุขของราษฎร ข้าพเจ้าแลเห็นด้วยตนเองว่า ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภาคที่ยังขาดสิ่งสำคัญยิ่ง 2 อย่างคือ ทางคมนาคม ยังไม่เพียงพอและกั้นคาน้ำอยู่ทั่วไป น้ำมักจะท่วมในฤดูฝน ส่วนในฤดูแล้งน้ำ กลับแห้ง เป็นเหตุให้การทำนาและพืชไร่ได้รับความเสียหายอยู่เป็นประจำ ข้าพเจ้าจึงมีความคิดว่าการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือไม่เพียงแต่เป็นงาน ที่สำคัญอย่างยิ่งเท่านั้น หากแต่เป็นงานที่เร่งด่วน และต้องรีบดำเนินการอีกด้วย อนึ่งงานพัฒนาการเศรษฐกิจในปัจจุบันต้องอาศัยความรู้ทางวิชาการในด้าน ต่าง ๆ เป็นสำคัญโดยจะต้องมีการสำรวจให้แน่นอนว่าโครงการแต่ละโครงการ

ที่ก่อสร้างนั้น จะได้ประโยชน์จริงตามจุดหมายและคุ้มกับเงินที่ลงทุนหรือไม่⁶⁰

ความสำคัญของภาคตะวันออกเฉียงเหนือในด้านความมั่นคงและเศรษฐกิจข้างต้น รัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ได้นำมาสู่การกำหนดวัตถุประสงค์และดำเนินนโยบายในการพัฒนา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังนี้

1. จัดหาน้ำสำหรับอุปโภคบริโภคและสำหรับใช้ในการชลประทาน การเกษตร และอุตสาหกรรม โดยทั่วถึง บรรดาแหล่งน้ำธรรมชาติที่มีลักษณะพอจะเก็บกักไว้ได้ ก็จะดำเนินการก่อสร้างเขื่อนกักน้ำและอ่างเก็บน้ำ เพื่อใช้ให้เป็นประโยชน์ในการชลประทาน การเกษตร ตลอดจนการประมง จะได้พิจารณาแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกี่ยวกับน้ำ เช่น อนุรักษ์ธรรมชาติ แหล่งต้นน้ำลำธารด้วยการบำรุงรักษาป่าไม้ การป้องกันอุทกภัย และการบูรณะแหล่งน้ำธรรมชาติ
2. ก่อสร้างและบูรณะเส้นทางคมนาคม คือ ทางหลวงแผ่นดิน ทางรถไฟ ตลอดจนทางหลวงจังหวัดและชนบทให้อยู่ในสภาพที่ถาวรและใช้การได้ทุกฤดูกาล ทางหลวงแผ่นดินที่บูรณะ 6 สายนั้นจะปรับให้เป็นถนนลาดยางทุกสาย เมื่อได้ปรับปรุงเส้นทางคมนาคมขึ้นแล้ว การทำมาหากินของประชาชนคงจะขยายออกไปอย่างกว้างขวางและอัตราขนส่งสินค้าจะถูกกลง
3. งานส่งเสริมของรัฐในด้านการเกษตร การชลประทาน และการขยายตลาด จะต้องดำเนินคู่กันไปกับงานพัฒนาเอกชนโดยจะตั้งหน่วยบูรณะการเกษตรขึ้นในจังหวัดต่างๆ และแนะนำการใช้ที่ดินและน้ำให้เป็นประโยชน์อย่างเต็มที่เพื่อให้ราษฎรประกอบอาชีพในการเกษตรตามหลักวิชา อันจะบังเกิดผลทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ ทั้งนี้จะได้เร่งการปลูกพืชที่มีความต้องการในตลาดต่างประเทศก่อน ส่วนการขยายการเกษตรนั้นจะยึดถือหลักให้ครอบครัวของเกษตรกร ได้มีที่ทำมาหากินของตนเอง และหาวิธีป้องกันไม่ให้ขนาดของไร่นาลี้กลง

⁶⁰ ส่วนวางผังพัฒนาเศรษฐกิจ สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, แผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2505-2509 (พระนคร: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ, 2504), หน้าค่านำ ก-ข.

4. จัดให้มีไฟฟ้าใช้ทั่วทั้งภาคในราคาถูกพอสมควร กิจกรรมเกี่ยวกับพลังงานถือว่าเป็นงานสำคัญอย่างหนึ่ง จะทำการสำรวจแหล่งพลังงานจากน้ำและเชื้อเพลิงธรรมชาติ และความต้องการใช้ ตลอดจนระบบการส่งไฟฟ้าทั่วทั้งภาค เมื่อการสำรวจได้ข้อเท็จจริงและมีเหตุผลยืนยันว่าควรจะสร้างพลังงานไฟฟ้า ณ ที่ใดก็จะได้นำดำเนินการต่อไป ส่วนการจัดตั้งโรงไฟฟ้าไอน้ำนั้นจะต้องเป็นไปตามผลการสำรวจและคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญต่างประเทศที่เชื่อถือได้ ในการจัดให้มีไฟฟ้าใช้ทั่วทั้งภาค นั้นได้คำนึงถึงกิจการอุตสาหกรรมประเภทต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นด้วย ในด้านเกษตร อาจจะมีการจำเป็นต้องใช้พลังงานไฟฟ้าเดินเครื่องสูบน้ำ เพื่อช่วยการเพาะปลูก

5. ในการพัฒนาอุตสาหกรรมและการค้า รัฐบาลปล่อยให้เป็นที่ของเอกชนซึ่งเป็นผู้จัดหาทุนมาสร้างโรงงาน รัฐบาลพร้อมจะอำนวยความสะดวกและให้บริการต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมให้อุตสาหกรรมประเภทต่าง ๆ เกิดขึ้น การอุตสาหกรรมใหญ่ และอุตสาหกรรมในครอบครัวที่จะส่งเสริมนั้นจะใช้วัตถุดิบที่ได้ภายในประเทศ ผลิตเป็นสินค้าสำเร็จ สำหรับแรงงานนั้นในด้านปริมาณมีเพียงพออยู่แล้ว แต่จะต้องฝึกหัดในทางฝีมือ

6. ในด้านพัฒนาการท้องถิ่น การสาธารณสุข และการศึกษาในภาคนี้จะมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าภาคอื่น ๆ รัฐบาลถือว่างานพัฒนาการท้องถิ่นเป็นงานสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นงานที่เข้าถึงประชาชนและมีวัตถุประสงค์ที่ราษฎรประกอบกิจการต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์แก่การทำมาหากินโดยอาศัยหลักการให้ประชาชนช่วยตัวเองมากที่สุด และคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ งานนี้จะได้ขยายออกไปทั่วทั้งภาคตามวิธีการที่กระทรวงมหาดไทยดำริขึ้นใหม่ รวมทั้งการพัฒนาศูนย์ชุมชน ส่วนการสาธารณสุขนั้นจะปราบปรามโรคที่เป็นภัยแก่สังคมให้หมดสิ้น และจะขยายและจัดตั้งโรงพยาบาลภาคขึ้น ในด้านการศึกษาจะยึดแผนการศึกษาแห่งชาติเป็นหลักและจะได้จัดตั้งสถาบันการศึกษาชั้นสูงขึ้น ตลอดจนปรับปรุงอาชีวศึกษาเป็นพิเศษ⁶¹

วัตถุประสงค์และนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือทั้ง 6 ประการ รัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ดำเนินการโดยจัดให้มีศูนย์กลางการพัฒนาขึ้นประมาณ 3-4 จังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในแต่ละจังหวัดที่เป็นศูนย์กลางการพัฒนานี้ รัฐบาลจัดให้มีบริการสาธารณสุขไปทั่วต่าง ๆ ที่จำเป็นให้ครบบริบูรณ์และจะให้เป็นที่รวมของงานบำรุงส่งเสริมต่าง ๆ ของรัฐบาลด้วย ทั้งนี้

⁶¹ แผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2505-2509, หน้า 1-3.

โดยอาศัยเหตุผลที่ว่าบริการสาธารณสุขปโภคและบริการบำรุงส่งเสริมต่างๆ นั้น ส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน และประโยชน์อันพึงจะได้รับจากบริการเหล่านี้จะยังผลให้แก่การพัฒนาเศรษฐกิจได้เต็มที่ก็ต่อเมื่อบริการอันจำเป็นซึ่งจะส่งเสริมซึ่งกันและกันนี้มีอยู่พร้อมแล้ว นอกจากการเพิ่มผลผลิตและผลิตภาพทางด้านการเกษตร รัฐบาลยังมีนโยบายที่ส่งเสริมการลงทุนอุตสาหกรรมของเอกชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนืออีกด้วย เป็นที่คาดได้ว่าการจัดให้มีสาธารณสุขปโภคและอื่น ๆ ที่จำเป็นในแหล่งเดียวกันนี้ จะมีผลในด้านส่งเสริมให้อุตสาหกรรมที่เหมาะสมเกิดขึ้น และเมื่อจังหวัดศูนย์กลางเหล่านี้มีความเจริญก้าวหน้าและขยายตัวออกไปก็ย่อมจะเผยแพร่ความเจริญและความก้าวหน้าด้านต่าง ๆ ไปยังท้องถิ่นและจังหวัดใกล้เคียง นับว่าเป็นการช่วยเสริมความเจริญก้าวหน้าและขยายตัวออกไป นับว่าเป็นการช่วยส่งเสริมความเจริญในท้องถิ่นในภาคนี้ให้รวดเร็ว และได้ผลดียิ่งขึ้น เพื่อตอบสนองนโยบายดังกล่าวนี้ รัฐบาลได้เลือกพัฒนาจังหวัดขอนแก่นให้เป็นจังหวัดศูนย์กลางแห่งแรก⁶²

การกำหนดและดำเนินนโยบายดังกล่าวสะท้อนให้เห็นแนวคิดเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมและแบบศูนย์รวมอำนาจโดยอาศัยหลักทฤษฎีความจำเป็นแบบไม่สมดุลดังอธิบายแล้วในบทที่ 3 หัวข้อสภาพเศรษฐกิจในช่วงการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ นโยบายดังกล่าวนี้ให้ความสำคัญกับเมืองมากกว่าชนบท เพราะเป้าหมายประการแรกคือ การรวมศูนย์อำนาจทางเศรษฐกิจไว้ในตัวเมืองระดับประเทศคือกรุงเทพฯ และอาศัยระดับภาคคือขอนแก่น โดยหวังว่าเมืองศูนย์กลางเหล่านี้จะกระจายความเจริญออกสู่เมืองรอบนอกและชนบทโดยทั่วไปเป็นอันดับต่อไป

งบประมาณในการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

การวางแผนเพื่อพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือระหว่างพ.ศ.2505-2509 นั้นใช้งบประมาณ 2 ส่วน คือ จากงบประมาณแผ่นดิน และจากเงินช่วยเหลือและเงินกู้จากภายนอก โดยในส่วนของเงินช่วยเหลือและเงินกู้จากภายนอกนั้น แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของการเมืองระหว่างประเทศดังรายละเอียดที่อธิบายในแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังนี้

ส่วนงบประมาณช่วยเหลือและเงินกู้จากภายนอกก็ได้รวมอยู่ที่ประเทศไทย หวังว่าจะได้รับเพิ่มขึ้นจากประเทศที่เป็นมิตร ตามนโยบายขอรับความช่วยเหลือเพื่อพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นพิเศษ(Northeast Development Assistance Fund) เพราะภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความสำคัญอย่างยิ่งในด้านการเมืองและยุทธศาสตร์⁶³

⁶² แผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2505-2509, หน้า 4.

⁶³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 41.

นอกจากเงินช่วยเหลือจากต่างประเทศแล้ว ในส่วนที่เป็นงบประมาณแผ่นดิน รัฐบาลได้จัดสรรให้พัฒนาสาขาต่าง ๆ 6 สาขา คือ สาขาการเกษตรและสหกรณ์ อุตสาหกรรมและพลังงาน การคมนาคม การพัฒนาการท่องเที่ยว ที่ดิน และสาธาณูปโภค การสาธารณสุข และการศึกษาดังรายละเอียดในตารางที่ 16 ดังนี้

ตารางที่ 16 : อัตราส่วนแยกตามสาขาจากงบประมาณแผ่นดิน พ.ศ.2505-2509

สาขา	งบประมาณ(ล้านบาท)	อัตราส่วน(%)
1.การเกษตรและสหกรณ์	788.1	36
2.อุตสาหกรรมและพลังงาน	137.3	6
3.การคมนาคม	657.0	30
4.พัฒนาการท่องเที่ยว ที่ดิน และสาธาณูปโภค	325.2	15
5.การสาธารณสุข	106.8	5
6.การศึกษา	179.2	8
รวม	2,193.6	100

ที่มา : ส่วนวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ
สำนักนายกรัฐมนตรื, แผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2505-2509,
(พระนคร: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ, 2504), หน้า 44.

อย่างไรก็ตามถ้าพิจารณาเงินกู้และงบช่วยเหลือจากภายนอกในแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือระหว่าง พ.ศ.2505-2509 สาขาที่สำคัญอันดับแรกกลายเป็นสาขาการคมนาคม สาเหตุมาจากการรับเงินช่วยเหลือและเงินกู้จะต้องดำเนินตามโครงการสนับสนุนยุทธศาสตร์ของสหรัฐอเมริกา ดังปรากฏในตารางดังนี้

ตารางที่ 17 : งบเงินช่วยเหลือจากภายนอกที่ต้องการเพิ่มเติมแยกตามประเภท(พ.ศ.2505-2509)

(ล้านบาท)

สาขา	ประเภทวิชาการ	สำรวจเพื่อลงทุน	สนับสนุนยุทธศาสตร์	รวม
1.เกษตรและสหกรณ์	91	5	-	96
2.อุตสาหกรรมและพลังงาน	61	-	-	61
3.คมนาคม	-	40	490	530
4.พัฒนาท้องถิ่น ที่ดิน และสาธารณูปโภค	41	5	170	216
5.การสาธารณสุข	35	-	-	35
6.การศึกษา	62	-	-	62
รวม	290	50	660	1,000

ที่มา : ส่วนวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี,
แผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2505-2509 (พระนคร: สำนักงานสภาพัฒนาการ
เศรษฐกิจแห่งชาติ, 2504), หน้า 45.

ตารางที่ 18 : รวมงบประมาณเงินพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือแยกตามสาขา (พ.ศ.2505-2509)

(ล้านบาท)

สาขา	งบประมาณ	เงินช่วยเหลือ/เงินกู้	รวม	อัตราส่วน
1.เกษตรและสหกรณ์	778.1	1,121	1,909.1	32
2.อุตสาหกรรมและพลังงาน	137.3	321	438.3	7
3.คมนาคม	657.0	1,870	2,527.0	42
4.พัฒนาท้องถิ่น ที่ดิน และสาธารณูปโภค	325.2	456	781.2	13
5.การสาธารณสุข	106.8	35	141.8	2
6.การศึกษา	179.2	62	241.2	4
รวม	2,193.6	3,845	6,038.6	100

ที่มา : ส่วนวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี,
แผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2505-2509 (พระนคร: สำนักงานสภาพัฒนาการ
เศรษฐกิจแห่งชาติ, 2504), หน้า 46.

จากตารางที่ 17 และ 18 จำนวนเงินงบประมาณภาคตะวันออกเฉียงเหนือในระยะ 5 ปี พิจารณาโดยส่วนรวมทั้งหมด จะเห็นว่าสาขาการคมนาคมนั้นได้รับงบประมาณสูงที่สุดคือ 2,527 ล้านบาท (อัตราส่วนร้อยละ 42) ในขณะที่อันดับสองคือสาขาการเกษตรและสหกรณ์ได้รับงบประมาณ 1,909.1 ล้านบาท (อัตราส่วนร้อยละ 32) ทั้ง ๆ ที่รัฐบาลระบุไว้ชัดเจนว่าจะพัฒนาสาขาการเกษตรและสหกรณ์เป็นอันดับแรก เนื่องจากประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นเกษตรกรโดยส่วนใหญ่ นอกจากนี้เมื่อพิจารณาไปที่การลงทุนในสาขาการเกษตรซึ่งมี 10 โครงการ หลายโครงการมีเป้าหมายเพื่อเป็นปัจจัยพื้นฐานให้กับการลงทุนภาคอุตสาหกรรมมากกว่า ดังเช่น โครงการชลประทานเป็นโครงการชลประทานเพื่อผลิตกระแสไฟฟ้ามากกว่า เป็นโครงการชลประทานเพื่อการเกษตรในภาค

ส่วนสาขาอื่น ๆ นั้น แม้ว่าสาขาการเกษตรจะเอื้ออำนวยประโยชน์แอบแฝง แต่ก็ค่อนข้างน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับสาขาอุตสาหกรรม ดังเช่นสาขาการคมนาคมที่มีเป้าหมายหลักตามโครงการยุทธศาสตร์ของสหรัฐอเมริกาเพื่อต่อต้านภัยคอมมิวนิสต์ ซึ่งกำลังขยายตัวในกลุ่มประเทศอินโดจีน เป้าหมายรองลงมาของสาขาการคมนาคมในทางเศรษฐกิจคือ เพื่อการขนส่งสินค้าประเภทสิ่งบริโภคให้กับทหารสหรัฐอเมริกาตามฐานทัพต่าง ๆ ในจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ นครราชสีมา อุบลราชธานี อุตรธานี นครพนม หนองคาย และสกลนคร ประโยชน์ทางเกษตรกรรมจึงเป็นเพียงผลพลอยได้เมื่อถนนอันเป็นเส้นทางคมนาคมสะดวกขึ้น ขณะเดียวกันความต้องการสินค้าประเภทสิ่งบริโภคจากส่วนกลางก็เพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้ตลาดการค้าภายในภาคตะวันออกเฉียงเหนือขยายตัวมากยิ่งขึ้น นั่นหมายถึงเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้รับประโยชน์จากการจ้างแรงงานและการเพิ่มปริมาณผลิตพืชผลทางการเกษตรตามความต้องการของรัฐบาลที่เน้นเพื่อการผลิตเพื่อการส่งออก

ส่วนสาขาอื่น ๆ คือ สาขาพัฒนาการท้องถิ่น ที่ดินและสาธารณสุข ปลอดภัย การสาธารณสุข และสาขาการศึกษา แม้ว่าตามนโยบายภายในแผนฯจะเป็นการกระจายการพัฒนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แต่แนวคิดเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมแบบไม่สมดุลนั้น ทำให้เป้าหมายหลักกลับกลายเป็นการพัฒนาเมืองหรือตัวจังหวัด และก็เป็นเพียงบางจังหวัดเท่านั้น คือขอนแก่นและสกลนคร ดังนั้นกลุ่มคนที่รับผลประโยชน์จึงได้แก่ กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในตัวจังหวัด(เมือง)มากกว่าคนที่อาศัยอยู่นอกจังหวัด(ชนบท) ซึ่งอยู่รอบนอกเป็นส่วนใหญ่ ในขณะที่สาขาอุตสาหกรรมยังไม่สามารถพัฒนาได้มากเพราะแหล่งทรัพยากรทางธรรมชาติที่จะนำไปแปรรูปทางอุตสาหกรรมมีเพียงเกลือหิน (rocksalt) สำหรับอุตสาหกรรมเคมีเป็นหลัก⁶⁴

อย่างไรก็ตามหากพิจารณาการพัฒนาในสาขาต่าง ๆ ในภาพรวม ภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะได้รับประโยชน์จากปัจจัยพื้นฐานเป็นสำคัญ ทั้งนี้ปัจจัยพื้นฐานเหล่านี้ได้มีการก่อตัวภายใต้โครงการบูรณะปรับปรุงทะนุบำรุงมาตั้งแต่ภายหลังการทำสนธิสัญญาตามข้อตกลงกับสหรัฐอเมริกา

⁶⁴ แผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2505-2509, หน้า 4.

เมื่อวันที่ 19 ตุลาคม พ.ศ.2493 เป็นต้นมา โครงการการพัฒนาในสาขาต่าง ๆ ที่รัฐบาลระบุไว้ก็ล้วนเป็นโครงการที่รวบรวมมาจากกระทรวง ทบวง กรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและมีข้อผูกพันกับความช่วยเหลือระหว่างรัฐบาลไทยกับรัฐบาลสหรัฐอเมริกา ดังอาจพิจารณาจากโครงการและเป้าหมายในแต่ละสาขาดังต่อไปนี้

1) สาขาการคมนาคม

สาขาการคมนาคมมี 4 โครงการ ได้แก่ การสร้างทางหลวงแผ่นดิน การสร้างทางรถไฟ การขนส่งทางอากาศ และการปรับปรุงโทรคมนาคมและการสื่อสาร ดังรายละเอียดในตาราง ที่ 19 ดังนี้

ตารางที่ 19 : โครงการและเป้าหมายของสาขาการคมนาคม พ.ศ.2505-2509

โครงการ	จุดหมาย พ.ศ.2509
1.ทางหลวงแผ่นดิน	1.ก่อสร้างทางหลวงใหม่ 4 สาย รวมระยะทาง 965 กิโลเมตร ได้แก่ สายบัวชุม-เลย อุดรธานี-วังสะพุง หล่มสัก-ชุมแพและโชคชัย-เดชอุดม 2.บูรณะทางหลวงแผ่นดินสายประธาน 6 สาย รวมระยะทาง 1,542 กิโลเมตร ได้แก่สายบ้านไผ่-อุบลราชธานี นครราชสีมา-หนองคาย เลย-ขอนแก่น บ้านไผ่-สกลนคร อุดรธานี-นครพนม และนครพนม-อุบลราชธานี
2.การรถไฟ	3.ก่อสร้างทางเชื่อมภาคตะวันออกเฉียงเหนือกับฝั่งทะเลตะวันออก สร้างทางรถไฟแก่งคอย-บัวใหญ่ที่ยังเหลืออยู่ระยะทาง 189 กิโลเมตร และจะสร้างจนถึงมุกดาหารระยะทาง 280 กิโลเมตร
3.ขนส่งทางอากาศ	ปรับปรุงขยายสนามบินให้ได้มาตรฐาน 4 จังหวัด รวมทั้งหมด 7 แห่ง และก่อสร้างสนามบินที่พอใช้การได้ ในอีก 8 จังหวัด
4.โทรคมนาคมและสื่อสาร	ปรับปรุงไปรษณีย์อำเภอ 15-20 แห่ง และดำเนินการคมนาคม สื่อสารและโทรศัพท์ให้ทั่วถึงทั้งภาค รวมทั้งท้องถิ่นที่ห่างไกลด้วย และจัดตั้งสถานีวิทยุขนาดใหญ่ขึ้น 1 แห่ง

ที่มา : แผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2505-2509, หน้า 36-37.

จากการนำเสนอการพัฒนาในสาขาต่าง ๆ ของแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2505-2509 และโครงการทะนุบำรุงภาคตะวันออกเฉียงเหนือระหว่างพ.ศ.2494-2503 จะเห็นว่าสาขาการคมนาคมนั้นได้รับงบประมาณสูงสุด สาขารองลงมาคือสาขาการเกษตรและสหกรณ์ ทั้งนี้รัฐบาลได้ให้เหตุผลในการพัฒนาการคมนาคมน่า

อุปสรรคที่เป็นอยู่ในเวลานี้ คือค่าขนส่งยังแพงมาก ทำให้กิจการอุตสาหกรรมไม่รอดหน้าไปได้ และในด้านการเกษตร ราคาพืชผลในท้องที่ เกษตรกรได้รับจากที่ห่างไกลต่ำกว่าราคาขายส่งและปลีกในตลาดกลางมาก เพราะต้องขนส่งระยะทางไกล อาศัยเหตุนี้การพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะดำเนินไปไม่ได้ไกล ถ้าหากเส้นทางคมนาคมในภาคนี้ยังคงอยู่ในสภาพเสื่อมโทรมและบกพร่องดังที่เป็นอยู่ในเวลานี้⁶⁵

อย่างไรก็ตามหากพิจารณาช่วยเหลือและเงินกู้จากภายนอก จะเห็นว่าการศึกษาการคมนาคมได้รับงบประมาณสูงสุดนั้นเป็นไปตามนโยบายทางยุทธศาสตร์ของสหรัฐอเมริกาที่ต้องการจะให้ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นแนวต่อต้านคอมมิวนิสต์ในภูมิภาคอินโดจีนซึ่งดำเนินมาตั้งแต่พ.ศ.2492 และวิกฤตมากขึ้นใน พ.ศ.2496 และพ.ศ.2504 ดังปรากฏจากโครงการทะนุบำรุงภาคตะวันออกเฉียงเหนือฉุกเฉิน พ.ศ.2496-2497 โครงการนี้เน้นการสร้างทางคมนาคมเส้นยุทธศาสตร์ที่เป็นเส้นทางหลวงแผ่นดินในขณะนั้น คือ เส้นทางบัวชุม-เลย อุดรธานี-วังสะพุง หล่มสัก-ชุมแพ โขกชัย-เดชอุดม บ้านไผ่-อุบลราชธานี นครราชสีมา-หนองคาย เลย-ขอนแก่น บ้านไผ่-สกลนคร อุดรธานี-นครพนมและนครพนม-อุบลราชธานี จะเห็นว่าเป็นถนนวงเดียวตามเส้นทางที่เชื่อมกับถนนมิตรภาพ กรุงเทพฯ-สระบุรี สระบุรี-นครราชสีมา-หนองคาย เพื่อมุ่งไปสู่จังหวัดชายแดนที่ติดกับพรมแดนประเทศลาวและกัมพูชา และเพื่อเชื่อมกับข่ายงานฐานทัพสหรัฐอเมริกาซึ่งตั้งอยู่ในจังหวัดนครพนม อุดรธานี ขอนแก่น อุบลราชธานี และนครราชสีมา

2) สาขาการเกษตรและสหกรณ์

สาขาการเกษตรและสหกรณ์มี 10 โครงการได้แก่ ชลประทาน คันคว่ำทดลองและส่งเสริมพืชไร่ คันคว่ำและส่งเสริมการเลี้ยงไหม ส่งเสริมการทำนา ส่งเสริมการประมงน้ำจืด ส่งเสริมการปศุสัตว์ คุ้มครองและป้องกันรักษาป่า คันคว่ำและส่งเสริมการเพาะเลี้ยงกุ้ง พัฒนาการสหกรณ์ และโครงการสินเชื่อการเกษตร ดังรายละเอียดในตารางที่ 20

⁶⁵ แผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2505-2509, หน้า63.

ตารางที่ 20 : โครงการและเป้าหมายของสาขาการเกษตรและสหกรณ์ พ.ศ.2505-2509

โครงการ	จุดหมาย พ.ศ.2509
1.ชลประทาน	1.สร้างเขื่อนขนาดใหญ่ 5 เขื่อน และเพื่อการชลประทานโดยเฉพาะ 2.เขื่อน เป็นเนื้อที่ชลประทานทั้งหมด 700,000 ไร่ และพลังงานไฟฟ้า ประมาณ 50,000 กิโลวัตต์ 3.สร้างอ่างเก็บน้ำขนาดปานกลาง 10 อ่าง ประมาณจุน้ำ 175 ล้าน ลูกบาศก์เมตร เป็นเนื้อที่ชลประทานประมาณ 100,000 ไร่ 4.สร้างอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กเพื่อประโยชน์ต่าง ๆ ปีละ 2-5 อ่างทุกปี
2.คั้นคว่ำทดลองและ ส่งเสริมพืชไร่	1.จัดตั้งสถานีกิจกรรมเพิ่มขึ้น 3 แห่งและหน่วยบูรณะเกษตร 9 แห่ง ซึ่ง จะมีครบทุกจังหวัด หน่วยบูรณะการเกษตรจะทำหน้าที่คั้นคว่ำ ทดลองและส่งเสริมสาธิตในเนื้อที่แห่งละ 30,000-50,000 ไร่ และให้ ส่งเสริมการจัดตั้งกลุ่มชาวไร่ขึ้นแบบเดียวกับกลุ่มชาวนาที่ได้ปฏิบัติอยู่แล้ว 2.ตั้งศูนย์เครื่องมือทุนแรงขึ้น 3 แห่ง โดยให้ช่วยราษฎรปราบดินและ ไถไร่ ปีละ 3,000-5,000 ไร่ 3.ตั้งศูนย์ปราบโรคและศัตรูพืชขึ้น 3 ศูนย์ ให้ดำเนินการปราบปราม ทั่วถึงทุกจังหวัด 4.ตั้งหน่วยส่งเสริมเคลื่อนที่รับช่วงงานคั้นคว่ำทดลองจากสถานีกิจกรรม และหน่วยบูรณะการเกษตร ไปเผยแพร่ให้ทั่วถึงทุกจังหวัด ทั้งนี้จะเร่ง การปลูกพืชที่มีความต้องการในตลาดต่างประเทศ แต่ยังมีผลิตได้ไม่ เพียงพอหรือมีคุณภาพต่ำ เช่น ปอ ฝ้าย ข้าวโพด ละหุ่ง และมัน
3.คั้นคว่ำและส่งเสริมการ เลี้ยงไหม	1.ปรับปรุงสถานีส่งเสริมการเลี้ยงไหม 5 แห่ง โดยเฉพาะที่อุบลราชธานี ให้จัดเป็นศูนย์คั้นคว่ำทดลอง โดยจะขยายพันธุ์ไหมผสมและหม่อน จากต่างประเทศ
4.ส่งเสริมการทำนา	1.ให้เกษตรกรมีข้าวพันธุ์ดีเพียงพอสำหรับเนื้อที่ 13.5 ล้าน ไร่ เพื่อให้ผล ผลิตเพิ่มขึ้น 120,000 ตัน 2.ส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกพืชหมุนเวียนและพืชสลับในเขตชลประทาน 3.ตั้งหน่วยปราบศัตรูข้าวเคลื่อนที่ขึ้นประจำสถานีข้าวให้ปฏิบัติการใน เนื้อที่ป้องกัน 1.5 ล้าน ไร่ทุกปี

โครงการ	จุดหมาย พ.ศ.2509
5.ส่งเสริมการประมงน้ำจืด	1.ตั้งสถานีประมงเพิ่มขึ้น 9 แห่ง เพื่อให้มีครบทุกจังหวัด ให้เร่งการขยายพันธุ์ปลาในอ่างเก็บน้ำชลประทานและแหล่งน้ำธรรมชาติ ให้ส่งเสริมการจับปลาล้างปลาและทำนาปลา
6.ส่งเสริมการปศุสัตว์	1.ปรับปรุงขยายสถานีที่มีอยู่แล้วให้มีมาตรฐานสูงขึ้นและมีพันธุ์พอแจกจ่ายราษฎร โดยเฉพาะโค สุกร และไก่ 2.ขยายศูนย์บำรุงพันธุ์สุกรให้มากขึ้นทุกจังหวัด ควรมีจังหวัดละไม่น้อยกว่า 10 ศูนย์ 3.เร่งงานตอนสัตว์ให้ครบทุกจังหวัดและตั้งศูนย์ผสมเทียมขึ้น 3 แห่ง 4.ปราบปรามและควบคุมกำจัดโรคสัตว์ที่เป็นอันตรายร้ายแรงให้หมดไป 5.จัดทำทุ่งหญ้าสาธารณะสำหรับเลี้ยงสัตว์ขึ้นตามเขตชลประทานและแหล่งธรรมชาติ ให้มีหญ้าดีเพียงพอและควบคุมการใช้ทุ่งหญ้าที่ให้บังเกิดประโยชน์แก่ส่วนรวม ทุ่งหญ้านี้ควรมีจังหวัดละไม่น้อยกว่า 1 แห่ง และมีสถานอาหารสัตว์ย่อย 3 แห่ง

ที่มา : แผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2505-2509, หน้า 30-33.

2.1)โครงการชลประทาน

โครงการชลประทานมีเป้าหมายเพื่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่เนกประสงค์เป็นผลผลิตพลังงานไฟฟ้าจากน้ำถึง 5 เขื่อน เพื่อบริการเอกชนรายใหญ่ที่ลงทุนในภาคอุตสาหกรรมต่าง ๆ และครึ่งหนึ่งของประเภทอุตสาหกรรมที่กำหนดใช้วัตถุดิบที่ไม่เกี่ยวข้องกับผลผลิตภาคเกษตรกรรมหรือรายได้ของเกษตรกร ดังจุดหมายส่วนเอกชนประเภทกิจกรรมอุตสาหกรรมขนาดใหญ่และวัตถุดิบที่คาดว่าจะใช้ ดังรายละเอียดในตารางที่ 21 ดังนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 21 : จุดหมายส่วนเอกชน ประเภทอุตสาหกรรมขนาดใหญ่และวัตถุดิบที่คาดว่าจะใช้ใน

พ.ศ.2505-2509

อุตสาหกรรม	วัตถุดิบที่คาดว่าจะใช้
1.เคมี	เกลือหินและแร่ธาตุมบางชนิด
2.ปุ๋ย	ลิกไนท์
3.กระดาษ	ไม้สนและไม้เนื้ออ่อน
4.ทอกระสอบ	ปอแก้ว
5.ทอผ้าและปั่นด้าย	ฝ้าย
6.กลั่นน้ำมันพืช	พืชน้ำมันต่าง ๆ เช่น ถั่ว ละหุ่ง และงา
7.เหมืองแร่	แร่ต่าง ๆ เช่น เหล็ก ทองแดง ยิบซั่ม และแมงกานีส
8.น้ำตาลทรายขาว	อ้อย
9.การก่อสร้าง	หินอ่อนและวัสดุก่อสร้างอื่น ๆ
10.ผลิตภัณฑ์ก่อสร้าง	เศษไม้และวัตถุดิบอย่างอื่น เช่น กากอ้อย เป็นต้น
11.ถลุงแร่	แร่ต่าง ๆ เช่น ตะกั่ว แมงกานีส และเหล็ก
12.ผลิตภัณฑ์เชือกและพรม	ปอแก้ว
13.ผลิตภัณฑ์น้ำมันสนหรือชันสน	สน
14.ผลิตภัณฑ์ครั่ง	ครั่ง
15.ผลิตภัณฑ์แป้ง	ข้าวและพืชไร่บางชนิด
16.อาหารสัตว์	ข้าวโพด รำ และอื่น ๆ
17.พลาสติก	
18.โรงแรม	
19.ผลิตภัณฑ์สิ่งทอ เช่น รองเท้า เครื่องนุ่งห่ม เครื่องใช้ประจำบ้าน และอื่น ๆ	
20.โรงสีไฟ โรงเลื่อย โรงน้ำแข็ง โรงฆ่าสัตว์และอื่น ๆ ที่ควรขยายเป็นขนาดใหญ่	

ที่มา : แผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2505-2509, หน้า 11-12.

ในขณะที่การสร้างเขื่อนชลประทานภาคเกษตรกรรมนั้นเป็นเพียงเขื่อนขนาดเล็ก และมีเพียง 2 ใน 8 เขื่อน ที่เป็นเขื่อนชลประทานภาคเกษตรกรรม คือเขื่อนลำตะคอง และเขื่อนลำพระเพลิงเท่านั้น

ส่วนการชลประทานสร้างอ่างเก็บน้ำจะเห็นว่าเป็นโครงการที่สืบเนื่องมาจากโครงการชลประทาน พ.ศ.2494 ของกรมชลประทาน จำนวนอ่างเก็บน้ำที่สร้าง ผลปรากฏว่ายังมีน้อยมาก เมื่อเปรียบเทียบกับพื้นที่การเพาะปลูกและความต้องการเพื่อการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีพื้นที่ถือทำการเกษตรประมาณ 25.1 ล้านไร่⁶⁶ แต่การสร้างอ่างเก็บน้ำสามารถส่งน้ำบริการได้เพียง 100,000 ไร่

2.2)โครงการคันคว่ำและส่งเสริมพืชไร่

จากจุดหมายของโครงการจะเห็นว่าเป็นการเพิ่มจำนวนสถานที่และเจ้าหน้าที่รัฐบาล ขยายบทบาทหน้าที่การปฏิบัติงาน โดยเฉพาะข้าราชการฝ่ายปกครอง ดังจะเห็นได้ว่างานในส่วน of กระทรวงเกษตรและสหกรณ์เปิด โอกาสให้ฝ่ายปกครอง(กระทรวงมหาดไทย)เข้าร่วมปฏิบัติการ ซึ่งลักษณะการดำเนินงานเช่นนี้ยังคงเป็นลักษณะเดียวกับการดำเนินงานในช่วงก่อนวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ

ในส่วนของการส่งเสริมการปลูกพืชไร่บางชนิด เช่น ปอแก้ว ฝ้าย และข้าวโพด ทำให้เกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตื่นตัวและขยายเนื้อที่เพาะปลูกพืชดังกล่าว เพื่อตอบสนองกับราคาในตลาดโลกที่มีราคาดี แต่เกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือก็ยังคงเน้นการปลูกข้าวเป็นพืชหลักเช่นเดิม โดยเฉพาะข้าวเหนียว ทั้งนี้เกษตรกรมีความคุ้นเคยและการลงทุนในการเพาะปลูกยังต่ำ หากขายไม่ได้ยังสามารถเก็บไว้บริโภคและทำพันธุ์ต่อไปได้⁶⁷

2.3)โครงการคันคว่ำและส่งเสริมการเลี้ยงไหม

โครงการนี้มีเป้าหมายเพื่อปรับปรุงสถานเป็นศูนย์การคันคว่ำทดลอง 5 แห่ง โดยเฉพาะจังหวัดอุบลราชธานี โดยเน้นการขยายพันธุ์ไหมและหม่อนจากต่างประเทศ การปรับปรุงตามเป้าหมายดังกล่าวไม่พอแก่ความต้องการ เพราะเทคนิคและวิธีการยังอยู่ในขั้นเริ่มต้น อีกทั้งประชาชนทั่วไปในภาคตะวันออกเฉียงเหนือส่วนใหญ่ปลูกหม่อนเลี้ยงไหมเพื่อการทอผ้าไหมเป็นงานหัตถกรรมดั้งเดิมของตนเอง ไม่ได้เน้นเพื่อการค้าขายหรือขยายเป็นหัตถอุตสาหกรรม

⁶⁶ สำนักงานปลัดเกษตร, กองเศรษฐกิจการเกษตร, ภาวะตลาดและราคาผลิตผลเกษตรกรรมและปศุสัตว์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย พ.ศ.2507 (ม.ป.ท., ม.ป.ป.), หน้า 119.

⁶⁷ โปรดดูรายละเอียดในอุทิศ นาคสวัสดิ์, การศึกษาสภาวะทางเศรษฐกิจของประชาชนในเขตพัฒนาอำเภอภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (รายงานการวิจัย) (กรุงเทพฯ: กองวิจัยและประเมินผล กรมพัฒนาชุมชน, 2508).

2.4)โครงการสินเชื่อการเกษตร

โครงการนี้แม้จะมีการกำหนดเป้าหมายไว้ชัดเจน แต่ในทางปฏิบัติตามจริง ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ที่รัฐบาลตั้งขึ้นนั้น ปรากฏว่าตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการในพ.ศ.2509 และเมื่อตั้งขึ้นมาแล้วกลับปล่อยสินเชื่อให้แก่กลุ่มเกษตรกรที่มีฐานะทางเศรษฐกิจเท่านั้น เกษตรกรรายย่อยมักจะใช้สินเชื่อในรูปแบบการกู้ยืม ข่ายข้าวเขียว ปอเขียวกับพ่อค้าคนกลาง ซึ่งต้องถูกคึดคอกเบี้ยราคาแพงและถูกกดราคาพืชผล ดังนั้นเกษตรกรซึ่งส่วนใหญ่มีฐานะยากจนอยู่แล้ว จึงแทบจะไม่มีโอกาสได้สินเชื่อไปลงทุนเพื่อทำการขยายพื้นที่ หรือซื้อปุ๋ยมาเพิ่มผลผลิต⁶⁸

3)สาขาการพัฒนาท้องถิ่น ที่ดินและการสาธารณสุขโลก

การพัฒนาในสาขาการพัฒนาท้องถิ่น ที่ดินและการสาธารณสุขโลก มี 8 โครงการ คือ โครงการพัฒนาการท้องถิ่น โครงการปรับปรุงขยายนิคมสร้างตนเอง โครงการสำรวจและจำแนกประเภทที่ดิน โครงการจัดสรรที่ดิน โครงการทางหลวงจังหวัดและชนบท โครงการไฟฟ้าจังหวัด โครงการประปาจังหวัดและภูมิภาค และโครงการพัฒนานคร โครงการเหล่านี้แต่เดิมคือโครงการภายใต้การดูแลของกระทรวงมหาดไทย โดยกรมมหาดไทย และกรมประชาสงเคราะห์ในสมัยก่อนการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ เมื่อรัฐบาลได้จัดทำเป็นแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ โครงการเหล่านี้จึงถูกรวบรวมมาไว้ในสาขานี้ ดังปรากฏในตารางที่ 22 ดังนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁶⁸ โปรดดูรายละเอียดในธนาคารแห่งประเทศไทย สาขาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, รายงานภาวะเศรษฐกิจและการเงิน พ.ศ.2519 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รายจังหวัด (ม.ป.ท., 2520).

ตารางที่ 22 : โครงการและเป้าหมายสาขาการพัฒนาการท่องเที่ยว ที่ดินและการสาธารณสุข

พ.ศ.2505-2509

โครงการ	จุดหมาย พ.ศ.2509
1.พัฒนาการท่องเที่ยว	เพื่อปรับปรุงหลักการพัฒนาการท่องเที่ยวตามหลักการใหม่ ซึ่งคณะกรรมการปรับปรุงการพัฒนาท่องเที่ยวจะกำหนดขึ้น และเพิ่มหน่วยปฏิบัติงานท่องเที่ยวที่มีอยู่แล้วเดิม 183 หน่วย อีก 337 หน่วย พร้อมทั้งจัดตั้งช่วยเหลือทางวิชาการท่องเที่ยวขึ้น 2 แห่ง ที่จังหวัดอุดรธานี และอุบลราชธานี
2.ปรับปรุงขบวนการนิคมสร้างตนเอง	ปรับปรุงขบวนการนิคมสร้างตนเอง 9 แห่ง เพื่อให้ราษฎรได้เข้าอยู่อาศัยอีก 20,000 ครอบครัวและจัดตั้งนิคมชาวเขาขึ้นอีก 1 แห่งที่จังหวัดเลย
3.สำรวจและจำแนกประเภทที่ดิน	เพื่อแยกเนื้อที่ป่าไม้ออกจากที่ดินเสียก่อน แล้วทำโครงการสำรวจเนื้อที่ดินและสงวนป่าในเนื้อที่ป่าไม้ 40 ล้านไร่
4.จัดสรรที่ดิน	เพื่อจัดสรรที่ดินปีละ 40,000 ไร่ ก่อน เมื่อโครงการจำแนกประเภทที่ดินได้เสร็จสิ้นลงแล้วให้เร่งรัดการจัดสรรที่ดินในที่ที่จะไม่สงวนไว้เป็นป่า
5.ทางหลวงจังหวัดและชนบท	เพื่อบูรณะและก่อสร้างทางหลวงจังหวัดและชนบทรวม 50 สาย รวมระยะทาง 2,000 กิโลเมตร
6.ไฟฟ้าจังหวัด	เพื่อให้ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีไฟฟ้าใช้โดยทั่วถึงในภาคพอประมาณ ให้เร่งรัดปรับปรุงระบบสายส่งและจำหน่าย
7.ประปาจังหวัดและภูมิภาค	ให้มีการประปาในแหล่งชุมชนและมีน้ำเพื่ออุปโภคบริโภคโดยทั่วถึงทั้งภาค สำหรับการประปาให้กำหนดการผลิตเพิ่มขึ้นหนึ่งเท่า เป็นจังหวัดละ 1,000 ลูกบาศก์เมตร
8.พัฒนานคร	เพื่อพัฒนาตัวจังหวัดขอนแก่นและสกลนครให้เป็นนครศูนย์กลางในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยให้มีการวางผังเมืองบริการต่าง ๆ และกิจการอุตสาหกรรมและพาณิชย์โดยสมบูรณ์ รวมทั้งนิคมอุตสาหกรรม(Industrial estates) ในระยะยาวต่อไป จะจัดตั้งเพิ่มขึ้นที่อุดรธานีและมุกดาหาร

ที่มา : แผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2505-2509, หน้า 37-38.

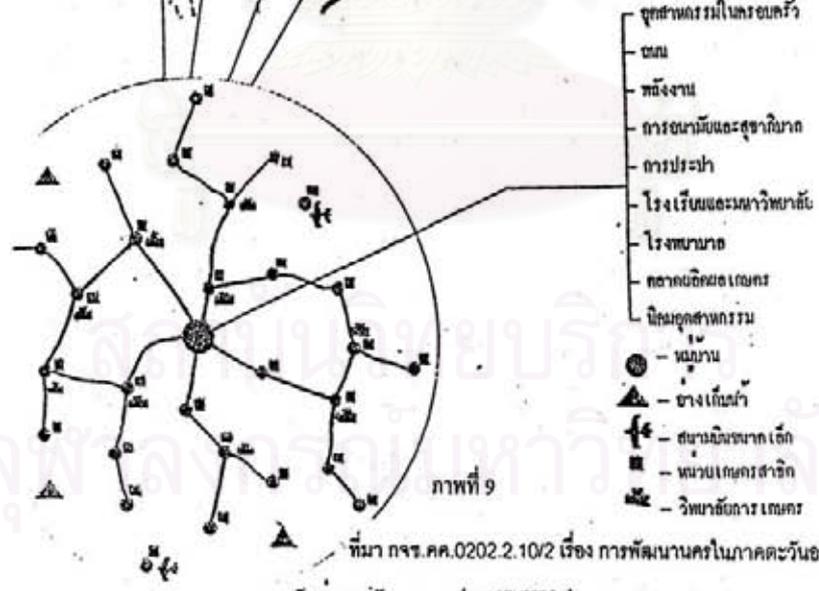
โครงการและจุดหมายข้างต้นจะเห็นว่ามีเป้าหมายเพื่อสร้างระบบสาธารณูปโภคให้ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น การสร้างทางหลวงจังหวัดและชนบท เพื่อเชื่อมทางหลวงแผ่นดินถึง 50 สาย เป็นระยะทาง 2,000 กิโลเมตร การดำเนินการตามโครงการดังกล่าวในระยะแรกนั้นได้ก่อสร้างในเขตที่มีผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์แทรกซึมและบริเวณที่เป็นที่ตั้งฐานทัพอากาศของสหรัฐอเมริกาเพื่อการเคลื่อนย้ายทหารและตำรวจเข้าไปถึงได้และเพื่อเป็นการลำเลียงเข้าสู่ฐานทัพอากาศ⁶⁹

ส่วนโครงการพัฒนานครนั้น นโยบายตามโครงการดังกล่าวเน้นความสำคัญเฉพาะจังหวัดขอนแก่นและสกลนครเพื่อจะพัฒนาเป็นนครที่เป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจตามแนวคิดเสรีนิยมความจำริญแบบไม่สมดุล การดำเนินงานนั้นรัฐบาลได้วางผังเมือง บริการต่าง ๆ และกิจการอุตสาหกรรมและพาณิชย์ที่สมบูรณ์ รวมทั้งนิคมอุตสาหกรรม ดังปรากฏในแผนที่ศูนย์พัฒนาชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (AGRIMETRO) ดังนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁶⁹ ทักซ์ เกลิมเต็ชเรณ, การเมืองระบบพ้อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ, หน้า 298-299.

ศูนย์พัฒนาศูนย์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (AGRIMETRO)

ที่มา กจร.ศค.0202.2.10/2 เรื่อง การพัฒนานครในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ,หน้า
 คำอธิบายศูนย์บริการชุมชน (AGRIMETRO)

4) สาขาอุตสาหกรรมและพลังงาน

โครงการในสาขาอุตสาหกรรมและพลังงานมี 7 โครงการคือ โครงการสำรวจน้ำบาดาล โครงการสำรวจแร่และวัตถุพิบ โครงการสำรวจธรณีฟิสิกส์ทางอากาศ โครงการสำรวจพลังงาน โครงการจัดตั้งโรงงานไฟฟ้าไอน้ำ โครงการส่งเสริมอุตสาหกรรมในครอบครัว และโครงการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรม ดังรายละเอียดในตารางที่ 23 ดังนี้

ตารางที่ 23 : โครงการและเป้าหมายของสาขาอุตสาหกรรมและพลังงาน พ.ศ.2505-2509

โครงการ	จุดหมาย พ.ศ.2509
1.สำรวจน้ำบาดาล	เพื่อขุดบ่อเพื่อการสาธารณูปโภค อุตสาหกรรมและการเกษตร ปีละประมาณ 200 บ่อ
2.สำรวจแร่และวัตถุพิบ	เพื่อสำรวจแร่และวัตถุพิบทั่วทั้งภาคด้วยความช่วยเหลือจากต่างประเทศ โดยเฉพาะจังหวัดเลย ให้มีศูนย์กลางสำรวจ 1 แห่ง ที่เลยหรือขอนแก่น และให้สำรวจค้นหาน้ำมันแก๊สและวัตถุก่อสร้าง และให้ส่งเสริมการค้าหาน้ำมันของเอกชน
3.สำรวจธรณีฟิสิกส์ทางอากาศ	เพื่อสำรวจทั่วทั้งภาค โดยอาศัยการช่วยเหลือจากต่างประเทศ
4.สำรวจพลังงาน	เพื่อสำรวจแหล่งพลังงานและความต้องการตลอดจนระบบการส่งไปทั่วทั้งภาค โดยอาศัยการช่วยเหลือจากต่างประเทศ
5.จัดตั้งโรงไฟฟ้าไอน้ำ	เมื่อมีการสำรวจแน่นอนและมีเหตุผลยืนยันว่าการสร้างให้มีการจัดตั้งโรงไฟฟ้าไอน้ำขึ้น ซึ่งจะต้องเป็นไปตามผลสำรวจและคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญต่างประเทศที่เชื่อถือได้
6.ส่งเสริมอุตสาหกรรมในครอบครัว	เพื่อส่งเสริมอุตสาหกรรมในครอบครัวให้กว้างขวางและถูกตามหลักวิชาการ จะขอความช่วยเหลือจากต่างประเทศเพื่อตั้งศูนย์ฝึกอบรมและทำตัวอย่างอุตสาหกรรมในครอบครัวขึ้น
7.จัดตั้งนิคมอุตสาหกรรม	เพื่อจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมขึ้นในภาคนี้หรือให้เป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมประเภทต่าง ๆ ทำนองเดียวกับต่างประเทศ

ที่มา : แผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2505-2509, หน้า 34-35.

ตารางที่ 23 ข้างต้นแสดงให้เห็นว่าเป้าหมายหลักของโครงการก็เพื่อบริการภาคอุตสาหกรรม เช่น โครงการสำรวจแร่และวัตถุพิบ การผลิตน้ำมันของเอกชนหรือโครงการจัดตั้งโรงงานไฟฟ้าพลังไอน้ำเพื่อป้อนอุตสาหกรรม ตลอดจนโครงการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรม เพื่อให้เมืองนครเป็นศูนย์กลางของอุตสาหกรรมประเภทต่าง ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

5) สาขาการศึกษา

โครงการในสาขาการศึกษามีทั้งหมด 6 โครงการ คือ โครงการประถมศึกษา โครงการมัธยมศึกษา โครงการอาชีวศึกษา โครงการวิทยาลัยเทคนิค โครงการฝึกหัดครู โครงการสถาบันชั้นสูงเพื่อการเกษตรและวิศวกรรม ดังรายละเอียดในตารางที่ 24 ดังนี้

ตารางที่ 24 : โครงการและเป้าหมายของสาขาการศึกษา พ.ศ.2505-2509

โครงการ	จุดหมายพ.ศ.2509
1.ประถมศึกษา	เพื่อตั้งโรงเรียนและอัตรารครูให้พอรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลายเพิ่มขึ้น 30,000 คน
2.มัธยมศึกษา	เพื่อให้ให้นักเรียนจบชั้นเตรียมอุดมศึกษาร้อยละ 10 ของจำนวนทั่วประเทศ
3.อาชีวศึกษา	ให้มีโรงเรียนเกษตรกรรมและอาชีวชั้นสูงเพิ่มขึ้น ทั้งนี้ให้มองในแง่ของการหางานทำเมื่อสำเร็จการศึกษาแล้ว
4.วิทยาลัยเทคนิค	ให้ตั้งเพิ่มขึ้นอีก 1 แห่ง ที่อุดรธานี
5.ฝึกหัดครู	เพื่อตั้งวิทยาลัยครูเพิ่มอีก 2 โรงเรียน
6.สถาบันชั้นสูงเพื่อการเกษตรและวิศวกรรม (Agricultural and Mechanical Sciences)	เพื่อตั้งสถาบันชั้นปริญญาในสาขาวิชาการเกษตรและวิศวกรรม 1 แห่ง ที่จังหวัดขอนแก่น

ที่มา : แผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2505-2509, หน้า 39-40.

ตารางข้างต้นแสดงให้เห็นว่า โครงการนี้กำหนดเป้าหมายต่ำมากเมื่อเทียบกับจำนวนเยาวชนในวัยศึกษาทั้งหมดของภาค เช่น โครงการประถมศึกษา จำนวนนักเรียนที่เข้าเรียนในชั้นประถมศึกษาตอนปลาย รวมจำนวนเพิ่มขึ้นใน 5 ปี 30,000 คน โครงการมัธยมศึกษาคาดว่านักเรียนที่จะจบชั้นเตรียมอุดมศึกษาในพ.ศ.2509 มีประมาณ 1,200 คน (ร้อยละ 10 ของทั่วประเทศ) หรือโครงการวิทยาลัยเทคนิค โครงการสถาบันชั้นสูงเพื่อการเกษตรและวิศวกรรมที่มีเป้าหมายเพียงบางจังหวัดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือ จังหวัดอุดรธานีและจังหวัดขอนแก่น ในขณะที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีจำนวนเยาวชนในอัตราส่วนถึงร้อยละ 54 ของจำนวนประชากรทั้งหมด⁷⁰ ทั้งนี้เนื่องด้วยงบประมาณพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีอัตราส่วนเพียงร้อยละ 3.76 หรือเป็นจำนวนเงินประมาณ 241.2 ล้านบาท⁷¹

⁷⁰ ส่วนวางผังพัฒนาเศรษฐกิจ สำนักสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, แผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2505-2509, หน้า 72.

⁷¹ แผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2505-2509, หน้า 46.

6) โครงการการสาธารณสุข

โครงการสาธารณสุขมี 3 โครงการ คือ โครงการพัฒนาการอนามัย โครงการปรับปรุงโรงพยาบาลจังหวัด และโครงการจัดตั้งโรงพยาบาลภาค ดังรายละเอียดในตารางที่ 25 ดังนี้

ตารางที่ 25 : โครงการและเป้าหมายของสาขาการสาธารณสุข พ.ศ.2505-2509

โครงการ	จุดหมาย พ.ศ.2509
1.พัฒนาการอนามัย	1.ลดอัตราการ วัณโรค ไข้จับสั่นและพยาธิลำไส้ให้หมดสิ้นไปทั้งภาค 2.จัดตั้งสถานอนามัยชั้น 1 ให้ครบทุกอำเภอโดยใช้หลักการใหม่ เพื่อให้ทำหน้าที่เป็นโรงพยาบาลอำเภอ 3.พัฒนาการท้องถิ่นและโภชนาการโดยประสานกับพัฒนาการท้องถิ่น
2.ปรับปรุงโรงพยาบาล จังหวัด	เพื่อปรับปรุงโรงพยาบาลที่มีอยู่ 13 แห่งให้ได้มีมาตรฐานและมีเตียงเพิ่มขึ้น 450 เตียง
3.จัดตั้งโรงพยาบาลภาค	เพื่อตั้งโรงพยาบาลภาค 3 แห่ง ที่ขอนแก่น อุบลราชธานี และ นครราชสีมา

ที่มา : แผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2505-2509, หน้า38-39.

ตารางแสดงโครงการและเป้าหมายข้างต้น แสดงให้เห็นว่าโครงการส่วนใหญ่ มุ่งเน้นการก่อสร้างและปรับปรุงการสาธารณสุขตั้งแต่ระดับอำเภอ จังหวัดและภาค ที่สำคัญคือเน้น เฉพาะในตัวเมืองของจังหวัดมากกว่าชนบทรอบนอกของจังหวัด ดังนั้นการพัฒนาในด้านนี้จึงมีอัตราต่ำ สุดเมื่อเทียบกับสาขาการพัฒนาด้านอื่น ๆ คือ เพียงอัตราส่วนร้อยละ 2 เท่านั้น⁷²

ข. แผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2510-2514 และพ.ศ.2515-2519

ภายหลังการจัดทำแผนพัฒนาและดำเนินงานตามแผนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2505-2509 แล้ว แผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือไม่ได้ปรากฏเป็นรูปเล่มเหมือนฉบับแรกเท่าที่ ผู้วิจัยค้นพบจากหนังสือแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 2 และ 3⁷³ นั้น สารเนื้อหาของแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือคือ “นโยบายที่จะกระจายการพัฒนาออกไปให้ถึงมือประชาชน ในท้องถิ่นทุกภาคโดยจะเร่งรัดการพัฒนาเขตชนบทและเขตทุรกันดารห่างไกลเป็นพิเศษ” จากนโยบาย นี้ นำไปสู่การดำเนินงานที่สำคัญ 2 ประการ คือ

⁷² แผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2505-2509.

⁷³ สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ.2515-2519) (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2515), หน้า167-183.

- 1) *การจัดสรรงบประมาณ* รัฐบาลจัดสรรงบประมาณให้แก่กิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งเป็นการปูพื้นฐานทางด้านเศรษฐกิจและสังคมในชนบทเพิ่มขึ้น เช่น ระบบคมนาคมชลประทาน พลังงาน การสาธารณสุข การศึกษา ฯลฯ นอกจากนี้ยังได้ริเริ่มและขยายงาน โครงการพัฒนาต่าง ๆ ที่มีลักษณะเป็นการสนับสนุนท้องถิ่นโดยตรง เช่น โครงการพัฒนาชนบท และโครงการเร่งรัดพัฒนาชนบท
- 2) *การวางแผนพัฒนาภาค* รัฐบาลวางแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือโดยละเอียดขึ้น โดยเริ่มจากการจัดทำแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือก่อน เพื่อให้สามารถเร่งรัดพัฒนาความเจริญของภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือให้ทัดเทียมกับภาคอื่น ๆ นอกจากนี้ยังได้เริ่มวางแผนในระดับจังหวัดทั้ง 15 จังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือด้วย

การดำเนินงานดังกล่าวข้างต้น ประสิทธิ์ ตงยั้งศิริ อธิบายเหตุผลในการวางแผนพัฒนาภาคในประเทศไทย ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการจัดทำแผนพัฒนาภาคในแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2510-2514 และแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2515-2519 ด้วย ดังนี้

- 1) เนื่องจากรัฐบาลได้พิจารณาเห็นว่าภาคต่าง ๆ เป็นส่วนประกอบที่สำคัญในระบบเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองของประเทศ ดังปรากฏในคำนำเอกสารแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือฉบับแรก พ.ศ.2505-2509^{*}
- 2) เนื่องจากรายได้และความเป็นอยู่ของประชาชนในภาคต่าง ๆ มีความเหลื่อมล้ำกันมาก ทั้งนี้จะเห็นจากรายได้เฉลี่ยต่อคนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือในปี 2503 มีเพียง 1,076 บาท ภาคกลางมีรายได้ถึง 3,225 บาท ภาคใต้ 2,515 บาท ภาคเหนือ 1,420 บาท และมวลรวมผลิตภัณฑ์ของแต่ละภาคก็แตกต่างกันออกไปคือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีมวลรวมผลิตภัณฑ์ของภาคเพียงร้อยละ 18 ในมวลรวมผลิตภัณฑ์ของประเทศ ในขณะที่ภาคกลางมีร้อยละ 52 ภาคใต้ร้อยละ 14.1 และภาคเหนือร้อยละ 15.9

^{*} โปรดดูรายละเอียดในหัวข้อแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2505-2509

- 3) เนื่องจากความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและสังคมที่ผ่านมา ตกไปถึงมือประชาชนที่อาศัยอยู่ตามชนบทที่ห่างไกลน้อยมาก หรือไปไม่ถึงเลยก็ได้ พื้นที่ บางแห่งก็ล่อแหลมต่อการแทรกซึมจากภายนอก จึงจำเป็นต้องมีโครงการเร่งรัดพัฒนาเพื่อเสริมสร้างความกินดีอยู่ดีให้ประชาชนชาวชนบท และเชื่อมโยงพื้นที่ต่าง ๆ เข้าหากัน เช่น การเร่งรัดพัฒนาชนบท การพัฒนาชุมชน และโครงการพัฒนาพิเศษอื่น ๆ เป็นต้น⁷⁴

ประสิทธิ์ ตงยั้งศิริ⁷⁵ กล่าวว่านโยบายการพัฒนาภาคเพิ่งจะมีอย่างเป็นทางการครั้งแรกในระยะของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 2 พ.ศ.2510-2514 เมื่อรัฐบาลวางนโยบายในแผนว่าจะสนับสนุนให้ส่วนภูมิภาคและท้องถิ่นต่าง ๆ ที่ราชอาณาจักรได้พัฒนาเจริญก้าวหน้าไปตามแนวทางที่สอดคล้องกับความต้องการของแต่ละท้องถิ่นและบังเกิดผลสนองนโยบายส่วนกลางในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งท้องถิ่นที่ยังล้าหลังในความเจริญ เนื่องจากอยู่ในเขตทุรกันดารและห่างไกล รัฐมีนโยบายที่จะส่งเสริมเป็นพิเศษ เพื่อให้สามารถเร่งรัดพัฒนาได้เร็วที่สุด

อย่างไรก็ตามในระยะของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 2 รัฐบาลสามารถดำเนินงานเพียงจัดเตรียมวางแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 3 พ.ศ.2515-2519 ส่วนการดำเนินงานตามแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังคงดำเนินตามแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2505-2509

การวางแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือดังกล่าวชัดเจนขึ้นเมื่อมีการตั้งคณะกรรมการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2510 โดยมีพลเอกประภาส จารุเสถียร รองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยในขณะนั้นเป็นประธานคณะกรรมการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และให้มีการจัดตั้งคณะอนุกรรมการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งมี ม.ล.เดช สนิทวงศ์ ประธานกรรมการบริหารสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติเป็นประธาน เป็นผู้พิจารณาดำเนินการจัดวางแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ฉบับที่ 3 พ.ศ.2515-2519 ขึ้น และในการจัดทำแผนพัฒนาภาคในระยะ 5 ปีข้างหน้าจัดทำเป็นแผน 2 ระดับ คือ แผนพัฒนาภาคและแผนพัฒนาระดับจังหวัดเป็นการทดลอง คณะอนุกรรมการฯ ติดต่อขอความช่วยเหลือจากองค์การยูซอม ให้จัดส่งผู้เชี่ยวชาญมาช่วยดำเนินการจัดทำแผนพัฒนาภาคดังกล่าว ซึ่งยูซอมได้ว่าจ้างบริษัทหลุยส์ เบเยอร์ แอนด์ ซิสเต็ม แอสโซซิเอทส์ มา

⁷⁴ ประสิทธิ์ ตงยั้งศิริ, “การวางแผนพัฒนาภาค,” ในไพโรจน์ สิตปรีชา, บรรณาธิการ, การวางแผนเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2515), หน้า 196-197.

⁷⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 197-198.

เป็นที่ปรึกษา การดำเนินงานระหว่างคณะกรรมการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือและบริษัทหลุยส์ เบเยอร์ แอนด์ ซิสเต็ม แอสโซซิเอทส์ เริ่มต้นตั้งแต่เดือนกรกฎาคมพ.ศ. 2512 ถึงเดือนกันยายน พ.ศ.2514⁷⁶

ต่อมาในพ.ศ.2515 บริษัทหลุยส์ เบเยอร์ แอนด์ ซิสเต็ม แอสโซซิเอทส์ จัดทำรายงานเรื่องการ พัฒนาเศรษฐกิจภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จากรายงานดังกล่าวผู้วิจัยพบรายละเอียดการจัดสรรงบประมาณ การพัฒนาตามสาขาต่าง ๆ ในแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2510-2514 และแผนพัฒนาภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2515-2519 ดังรายละเอียดในตารางที่ 26 ดังนี้

ตารางที่ 26 : แสดงงบประมาณตามแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2510-2514 และพ.ศ.2515-2519

สาขา	แผนพัฒนาพ.ศ.2510-2514		แผนพัฒนาพ.ศ.2515-2519	
	ล้านบาท	เปอร์เซ็นต์	ล้านบาท	เปอร์เซ็นต์
การเกษตร				
-ชลประทาน	1,102	8.5	914	4.9
-การวิจัยและทดลองพันธุ์พืช	250	1.9	496	2.7
-ป่าไม้,ปศุสัตว์และการประมง	332	2.6	579	3.2
-อื่น ๆ (การพัฒนาที่ดิน,การให้สินเชื่อ)	187	1.4	198	1.1
รวม	1,871	14.4	2,187	11.9
อุตสาหกรรม,เหมืองแร่และการค้า	10	0.1	138	0.7
การคมนาคมและการสื่อสาร				
-ทางหลวง	3,100	23.9	3,270	17.8
-ค่าบำรุงรักษาทางหลวง	311	2.4	765	4.2
-อื่น ๆ	1,026	7.9	193	1.1
รวม	4,437	34.2	4,227	23.0
พลังงาน	375	2.9	374	2.0
การสาธารณสุข,โภชนาการและสวัสดิการ (รวมถึงโครงการเกี่ยวกับน้ำต่างๆ การพัฒนาชุมชน สวัสดิการและเทศบาล)	1,558	12.0	2,204	12.0
สาธารณสุข	815	6.3	2,012	10.9
การศึกษา	3,892	30.0	7,243	39.5
รวมงบประมาณทั้งหมด	12,958	100	18,385	100

ที่มา : สมศรี ชัยวิชชา แปลจาก Louis Berger, Inc.(Development Economic Group) & Systems Associates, Inc. ,
Northeast Thailand Economic Development Study, Final Report, Volume I-II (January 31, 1972), pp. 4-7.

⁷⁶ ประสิทธิ์ ดงยิ่งศิริ, “การวางแผนพัฒนาภาค,” ในไพโรจน์ สิตปรีชา, บรรณาธิการ, การวางแผนเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, หน้า 201-204.

ตารางแสดงงบประมาณตามแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2510-2514 และพ.ศ.2515-2519 ข้างต้น แสดงให้เห็นว่าสัดส่วนงบประมาณได้เพิ่มขึ้นมากกว่าแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือในพ.ศ.2505-2509 ซึ่งมียอดงบประมาณทั้งสิ้น 6,038.6 ล้านบาท⁷⁷ เมื่อเปรียบเทียบกับแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2510-2514 และ พ.ศ.2515-2519 มีงบประมาณเป็น 12,958 ล้านบาทและ 18,385 ล้านบาทตามลำดับ นอกจากนี้การให้ความสำคัญกับสาขาการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2510-2514 ได้รวมโครงการถนนยุทธศาสตร์ตามโครงการพัฒนาชนบทถึง 700 ล้านบาท⁷⁸ ทั้งนี้เพราะสถานการณ์ในช่วงนี้เป็นช่วงที่เกิดวิกฤตในลาวและเวียดนามเหนือ รวมทั้งปัญหาภัยพิบัติด้วย อันนำมาสู่สถานการณ์ความรุนแรงที่เกิดจากภัยคอมมิวนิสต์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ขณะเดียวกันสหรัฐอเมริกาได้ตั้งฐานทัพในจังหวัดนครราชสีมา สกลนคร นครพนม อุตรดิตถ์ และ อุบลราชธานี ดังนั้นงบประมาณการพัฒนาในสาขาต่าง ๆ จึงพัฒนาไปตามความเติบโตของระบบเศรษฐกิจโดยรวม ขณะเดียวกันก็มุ่งเน้นการป้องกันภัยคอมมิวนิสต์อย่างเข้มข้นขึ้น

ดังนั้นสถานการณ์วิกฤตในลาวและเวียดนามเหนือดังกล่าวจึงน่าจะส่งผลต่องบประมาณสาขาเกษตรด้วย กล่าวคือ แม้ว่าสาขาเกษตรจะช่วยแก้ปัญหาภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยตรงก็ตาม แต่ผลปรากฏว่างบประมาณสาขานี้กลับลดปริมาณลงจากเดิมร้อยละ 32 เป็นร้อยละ 14.4 และร้อยละ 11.9 ในแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2510-2514 และพ.ศ.2515-2519 ตามลำดับ ขณะเดียวกันงบประมาณทางการสาธารณสุขปกคลุมลดร้อยละ 1 จากแผนเดิม ร้อยละ 13 เป็นร้อยละ 12 ใน พ.ศ.2510-2514 และ พ.ศ.2515-2519

นอกจากนี้นายเรณู สุวรรณสิทธิ์ ผู้อำนวยการสำนักงบประมาณขณะนั้นได้สะท้อนเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและเหตุการณ์อื่นๆ ของระยะเริ่มต้นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 2 ในคำนำรายงานผลงานของรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร รอบปีที่ 4 ปีงบประมาณ 2510 ว่า

ปีงบประมาณ 2510 ที่เพิ่งผ่านไป เริ่มขึ้นด้วยอุทกภัยในภาคอีสานซึ่งรุนแรงอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อนเลยในความทรงจำของผู้ยังมีชีวิตอยู่ ตามด้วยน้ำท่วมภาคใต้ในกลางปี แล้วสิ้นปีลงด้วยปัญหาปริมาณข้าวและราคาข้าวภายในประเทศสูงขึ้น แต่ราคาของผลิตผลอื่นตกต่ำลง อุทกภัยในภาคอีสานและภาคใต้ได้ทำความเสียหายแก่ทรัพย์สินและพืชผลเป็นอันมาก⁷⁹

⁷⁷ โปรดดูรายละเอียดในตารางแสดงงบประมาณพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2505-2509

⁷⁸ Louis Berger Inc., p. 4.

⁷⁹ สำนักงบประมาณ, ผลงานของรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจรเป็นนายกรัฐมนตรี รอบปีที่ 4

นายเรณู สุวรรณสิทธิ์ อธิบายว่าผลกระทบจากเหตุการณ์ดังกล่าวส่งผลให้การดำเนินการพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติของรัฐบาลล่าช้ามากขึ้น เนื่องจากสาเหตุหลัก ๆ ดังต่อไปนี้

1. แผนพัฒนาแห่งชาติฉบับที่ 2 ขยายสาระไปสู่การพัฒนาสังคมด้วย ทำให้ต้องใช้เงินลงทุนจากรัฐบาลและเอกชนเพิ่มขึ้นเป็น 130,700,000,100 บาท ในระยะ 5 ปี และประมาณว่าต้องใช้งบประมาณแผ่นดินเพื่อการพัฒนาและการบริหารจำนวน 134,480,000,000 บาทในระยะเดียวกัน
2. รัฐบาลมีความจำเป็นในทางการทหารและรักษาความปลอดภัยมากขึ้น เนื่องจากเหตุการณ์ในประเทศเวียดนามได้รุนแรงขึ้น รัฐบาลจึงได้ส่งกำลังเข้าร่วมกับมิตรประเทศในการป้องกันเสรีภาพแห่งเอเชียอาคเนย์
3. ราคาของผลผลิตทางการเกษตรได้ตกต่ำลง โดยเฉพาะปอและยางพารา
4. ปัญหาการควบคุมราคาข้าว
5. ปัญหาโจรสลัดมากขึ้น⁸⁰

การสะท้อนความยากลำบากในการดำเนินแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 2 ข้างต้น จะเห็นว่าแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติขยายสาระถึงความสำคัญในการพัฒนาสังคมด้วย อันส่งผลต่อการจัดงบประมาณสาขาสังคมเพิ่มขึ้น ดังปรากฏว่างบประมาณทางการศึกษาเพิ่มจากร้อยละ 4 ในแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2505-2509 เป็นร้อยละ 30 ในแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2510-2514 และเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 39.5 ในแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2515-2519 นอกจากนี้สาขาการสาธารณสุขก็เพิ่มขึ้นจากแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือฉบับแรกจากร้อยละ 2 เป็นร้อยละ 10.9 แสดงให้เห็นว่าการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้ขยายไปสู่ความสำคัญของสังคมอันเกี่ยวข้องกับการพัฒนาประชากรเพื่อให้มีความรู้และอนามัยที่ดีขึ้น สอดคล้องกับการขยายแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 2 ที่เพิ่มความสำคัญของสังคมเข้าไป

ต่อมาใน พ.ศ.2515-2519 การดำเนินงานตามแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือฉบับที่ 3 พ.ศ.2515-2519 ไม่สามารถดำเนินงานได้ตามเป้าหมาย เนื่องจากผลกระทบทางการเมืองภายในประเทศมีการเปลี่ยนแปลงคณะรัฐบาลในการบริหารประเทศหลายคณะ และผลกระทบทาง

⁸⁰ สำนักงบประมาณ, ผลงานของรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจรเป็นนายกรัฐมนตรี รอบปีที่ 4 ปีงบประมาณ 2510, หน้าคำนำ.

การเมืองภายนอก เนื่องจากประเทศสหรัฐอเมริกาต้องถอนทัพออกจากประเทศไทยเริ่มตั้งแต่ พ.ศ.2512-2518 ส่งผลต้องประมาณที่จะดำเนินการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือลดน้อยลง

กล่าวโดยสรุปสาขาการพัฒนาที่สำคัญในแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2510-2514 และแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือพ.ศ.2515-2519 ยังคงเน้นการพัฒนา สาขาการคมนาคมเป็นหลัก เนื่องจากความสัมพันธ์ระหว่างไทยและสหรัฐอเมริกาในการร่วมกัน ป้องกันภัยคอมมิวนิสต์ที่ต้องการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือให้มีความสมบูรณ์ทางยุทธศาสตร์ ในภูมิภาคอินโดจีน ขณะเดียวกันเพื่อผลทางจิตวิทยาต่อประชาชนในชนบท โดยเฉพาะภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งอยู่ติดกับประเทศลาวและเวียดนาม การขยายสาระทางสังคมในการพัฒนาภาค ตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งน่าจะเป็นเหตุผลส่วนหนึ่งในการเพิ่มงบประมาณในสาขาทางสังคมเพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตามการดำเนินนโยบายตามแผนพัฒนาดังกล่าวไม่สามารถดำเนินได้เต็มที่ เนื่องจากสถานการณ์ทางการเมืองภายในประเทศในช่วง พ.ศ.2516-2519 และการถอนฐานทัพของทหาร สหรัฐอเมริกาในพ.ศ.2512-2518 ทั้งนี้อาจพิจารณาจากการตั้งคณะกรรมการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือและโครงการพัฒนาชนบทที่เกิดขึ้นและดำเนินการไปพร้อมกับการดำเนินงานตามแผน พัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือระหว่าง พ.ศ.2505-2519

4.3.2.2. คณะกรรมการวางแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ก. ที่มาของคณะกรรมการวางแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

คณะกรรมการวางแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นั้น ผู้วิจัยพบว่าเริ่มต้น นับแต่พ.ศ.2493 ซึ่งเป็นปีที่รัฐบาลไทยจัดตั้งสภาเศรษฐกิจแห่งชาติ ตามพระราชบัญญัติสภาเศรษฐกิจ แห่งชาติ พ.ศ.2493 คณะกรรมการชุดนี้มีหน้าที่วิเคราะห์วิจัยสภาพการณ์เศรษฐกิจและเป็นที่ปรึกษา ของรัฐบาลในส่วนที่เกี่ยวกับปัญหาทางการเงิน การคลัง และการเศรษฐกิจโดยทั่วไป ภายในสภา เศรษฐกิจแห่งชาติมีการจัดตั้ง “คณะกรรมการดำเนินการผังเศรษฐกิจของประเทศ” เพื่อทำการ พิจารณาคำขอของงบประมาณวิสามัญลงทุนซึ่งกำลังขยายตัวมากขึ้น นับได้ว่าการเริ่มดำเนินงานของคณะ กรรมการชุดนี้เป็นก้าวสำคัญก้าวแรกที่น่ามาสู่การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจในสมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในระหว่างพ.ศ.2503-2504

นอกจากนี้ในพ.ศ.2494 รัฐบาลได้จัดตั้งคณะกรรมการทางเศรษฐกิจขึ้นอีก คณะหนึ่งคือ “คณะกรรมการร่วมมือทางเศรษฐกิจและวิชาการกับต่างประเทศ” (ก.ส.ว.) มีหน้าที่ ประสานงานที่เกี่ยวกับการช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและวิชาการกับประเทศสหรัฐอเมริกา ให้กับ กระทรวง ทบวง กรมต่าง ๆ ของรัฐบาลตามสนธิสัญญาความตกลงว่าด้วยความร่วมมือทางเศรษฐกิจ และวิชาการระหว่างประเทศไทยกับสหรัฐอเมริกา

คณะกรรมการดำเนินการส่งเสริมธุรกิจของประเทศและคณะกรรมการร่วมมือทางเศรษฐกิจและวิชาการกับต่างประเทศ (ก.ศ.ว.) ทั้งสองชุดได้ร่วมมือประสานงานกันมาโดยตลอด โดยมีเลขาธิการสภาเศรษฐกิจแห่งชาติทำหน้าที่เป็นกรรมการและเลขานุการของก.ศ.ว. อีกตำแหน่งหนึ่งด้วย (ซึ่งในขณะนั้นคือ ม.ล.เดช สนิทวงศ์) การดำเนินงานของคณะกรรมการทั้งสองจะเน้นการประสานงานกับสหรัฐอเมริกาในเรื่องงบประมาณช่วยเหลือเป็นสำคัญ ซึ่งในขณะนั้นความเข้าใจในการจัดทำโครงการและบุคลากรมีจำนวนน้อย จึงทำให้การดำเนินงานประสานเกี่ยวกับการจัดทำโครงการพัฒนาขององค์กรต่าง ๆ มีความไม่ชัดเจน ไม่แน่นอน ส่งผลให้การดำเนินนโยบายบางโครงการต้องล่าช้าและไม่ได้รับผลเท่าที่ควร

อย่างไรก็ตาม ต่อมาเมื่อรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามได้ติดต่อขอให้ทางธนาคารโลกส่งคณะผู้แทนเข้ามาสำรวจสถานะเศรษฐกิจของประเทศไทยในพ.ศ.2499 คณะสำรวจเศรษฐกิจดังกล่าวได้เดินทางมาสำรวจเศรษฐกิจไทยระหว่างเดือนกรกฎาคม พ.ศ.2500 จนถึงเดือนมิถุนายน พ.ศ.2501 และได้จัดทำรายงานเรื่อง A Public Development Program for Thailand

ข้อเสนอในรายงานเรื่องดังกล่าวที่เกี่ยวกับการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทย คือ ข้อเสนอให้รัฐบาลจัดตั้งหน่วยงานวางแผนพัฒนาการเศรษฐกิจระดับชาติขึ้นเป็นการถาวร โดยมอบหมายให้มีหน้าที่ศึกษาติดตาม วิเคราะห์ วิจัยสถานะเศรษฐกิจ และให้มีหน้าที่จัดทำแผนพัฒนาการเศรษฐกิจของประเทศ การดำเนินงานของหน่วยงานวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจระดับชาติอยู่ในความรับผิดชอบของเลขาธิการ และให้จัดตั้งสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ (National Economic Board) อันประกอบด้วยนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงที่เกี่ยวข้องใกล้ชิดกับการพัฒนาเศรษฐกิจ เช่น เกษตร อุตสาหกรรม เศรษฐการ คมนาคม เป็นกรรมการ เลขาธิการสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติเป็นเลขานุการ และเนื่องจากความจำเป็นต้องมีการประสานงานอย่างใกล้ชิดระหว่างการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ การวิจัย การจัดทำสถิติ ตลอดจนการร่วมมือทางวิชาการและเศรษฐกิจกับต่างประเทศ คณะสำรวจสภาการเศรษฐกิจธนาคารโลกเสนอให้รวมกิจการของสำนักงานสถิติกลาง ส่วนรายได้ประชาชาติ และก.ศ.ว. เข้าไว้ในสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติที่จะจัดตั้งขึ้นด้วย

การจัดตั้งสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติใหม่ตามข้อเสนอดังกล่าว ได้เกิดขึ้นใน พ.ศ.2502 เมื่อมีการออกพระราชบัญญัติสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ พ.ศ.2502 เพื่อทำหน้าที่วางแผนพัฒนาการเศรษฐกิจในระดับชาติ ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ.2502 คณะกรรมการสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ พ.ศ.2502 ประกอบด้วยนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน รองนายกรัฐมนตรีสองท่านเป็นรองประธาน (พลเอกถนอม กิตติขจร และพลโทประภาส จารุเสถียร) ผู้ชำนาญกิจการด้านต่าง ๆ ทั้งที่เป็นข้าราชการและผู้ประกอบอาชีพอื่นที่คณะรัฐมนตรีแต่งตั้ง 45 ท่าน เป็นกรรมการ เลขาธิการสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติเป็นกรรมการและเลขานุการ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงทุก

กระทรวงเป็นที่ปรึกษา และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการพัฒนาเศรษฐกิจ ทำหน้าที่เป็นประธานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจสาขาต่าง ๆ ที่อยู่ในความรับผิดชอบของกระทรวง

ต่อมาเมื่อมีการดำเนินการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504-2509) ในพ.ศ.2503 รัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ตระหนักถึงความสำคัญของภาคตะวันออกเฉียงเหนือจากสถานการณ์วิกฤตในลาวและเวียดนามเหนือ จึงได้จัดทำแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2505-2509 ขึ้นต่างหากเป็นพิเศษ เพื่อรวบรวมโครงการพัฒนาการในภาคตะวันออกเฉียงเหนือในการจัดสรรงบประมาณขอความช่วยเหลือจากประเทศสหรัฐอเมริกาและธนาคารโลกซึ่งพร้อมจะช่วยเหลือเป็นกรณีพิเศษ การดำเนินการจัดทำแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือดังกล่าว รัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ได้แต่งตั้งคณะกรรมการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือพ.ศ.2504 ขึ้นเพื่อทำหน้าที่ประสานงานกับสภาพพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติและองค์กรของรัฐที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นายกรัฐมนตรี	ประธานกรรมการ
2. ม.ล.เดช สนิทวงศ์ ประธานกรรมการบริหารสภาพพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ	รองประธานกรรมการ
3. นายสุนทร หงส์ตารมภ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง	กรรมการ
4. นายบุญชัย เจริญไชย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม	กรรมการ
5. พลตรีหลวงวิจิตรวาทการ ปลัดบัญชาการสำนักนายกรัฐมนตรี	กรรมการ
6. นายป๋วย อึ๊งภากรณ์ นายสิริ ปกาสิต ผู้อำนวยการสำนักงบประมาณ	กรรมการ
7. นายบุญชนะ อัดถาวร รองเลขาธิการสภาพพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ	กรรมการ
8. นายบุญธรรม ทองไข่มุกด์ รองผู้อำนวยการสำนักงบประมาณ	กรรมการและเลขานุการ ⁸¹

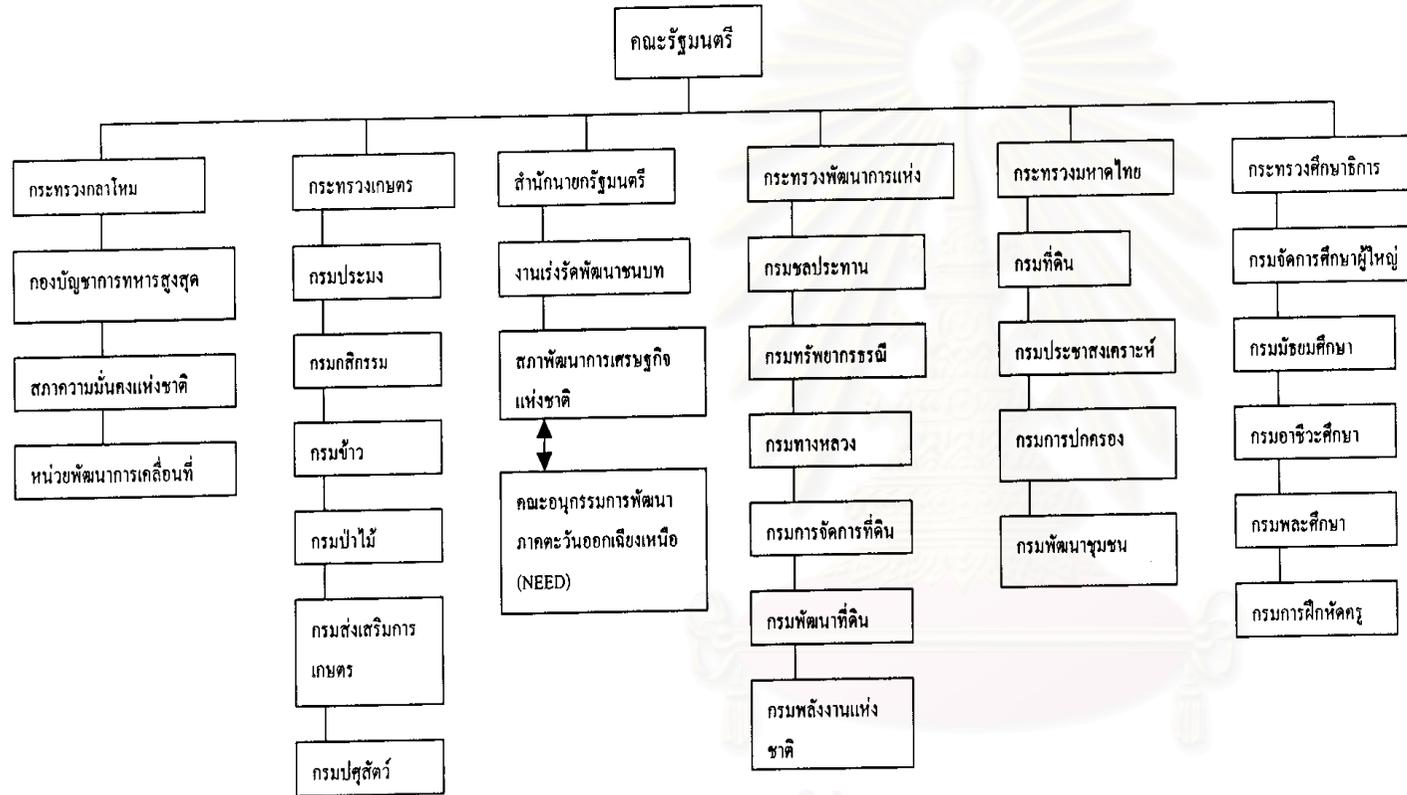
⁸¹ ส่วนวางผังพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ สำนักงานสภาพพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, แผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2505-2509 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สลากรีนแบ่งรัฐบาล, 2505), หน้าคำนำ.

คณะกรรมการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือข้างต้นดำเนินงานและ
ประสานงานกับองค์กรของรัฐต่าง ๆ ดังรายละเอียดในแผนภูมิที่ 8 ดังนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภูมิที่ 8 : แสดงองค์กรของรัฐที่มีบทบาทในการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือในระดับโครงสร้างส่วนบน

ที่มา : สมศรี ชัยวนิชชา แปลจาก Joint Thai-U.S. Military Research And Development Center, *Counterinsurgency Organizations and Programs in Northeast Thailand(U) : Volume 5 Development Organizations and Programs* (Office of the Secretary of Defense Advanced Research Project Agency), p.5.

แผนภูมิที่ 8 ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า การกำหนดแผนพัฒนาและการดำเนินนโยบาย การพัฒนาเกี่ยวข้องกับองค์กรของรัฐในหลายกระทรวง ได้แก่ กระทรวงกลาโหม กระทรวงเกษตร สำนักนายกรัฐมนตรี กระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ กระทรวงมหาดไทย และกระทรวงศึกษาธิการ นอกจากนี้กระทรวงต่าง ๆ เหล่านี้มีเป้าหมายเน้นนโยบายการพัฒนาเพื่อความมั่นคงเป็นหลัก ตามสถานการณ์ของวิกฤตการณ์จากภัยคอมมิวนิสต์ ดังปรากฏในโครงการของหน่วยงานเร่งรัดพัฒนาชนบท และโครงการพัฒนาเคลื่อนที่ ซึ่งดำเนินงานใน พ.ศ.2505 และเพิ่มความสำคัญใน พ.ศ.2507 เป็นต้นมา ในจังหวัดสกลนคร นครพนม อุดรธานี ร้อยเอ็ด เลย และอุบลราชธานี ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ถูกโจมตีโดยกลุ่มผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ หน่วยงานเหล่านี้ได้เข้าไปพัฒนาถนนยุทธศาสตร์และทำสงครามจิตวิทยาเพื่อดึงมวลชนให้มีความสำนึกในรัฐชาติไทย

ข) คณะกรรมการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2507

คณะกรรมการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการเปลี่ยนแปลงอีกครั้งภายหลังจากการอสังกรรมของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในปลายเดือนธันวาคม พ.ศ.2506 รัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจรขึ้นบริหารแทน จอมพลถนอม กิตติขจรตระหนักในความสำคัญของการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือเช่นเดียวกับสมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เนื่องจากสถานการณ์ในลาวและเวียดนามเหนือรุนแรงมากขึ้น ขณะเดียวกันรัฐบาลสหรัฐอเมริกาความประสงค์จะใช้ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยเป็นที่ตั้งฐานทัพเพื่อการยุทธในเวียดนามเหนือและลาว ดังนั้นเพื่อประสานการดำเนินงานพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือให้มีสภาพที่สมบูรณ์ในยุทธศาสตร์ดังกล่าว จึงมีการแต่งตั้งคณะกรรมการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ. 2507 ดังนี้

1. พลเอกประภาส จารุเสถียร	ประธานกรรมการ
2. ม.ล.เดช สนิทวงศ์	รองประธานกรรมการ
3. นายสุนทร หงส์ลดารมภ์	กรรมการ
4. นายบุญย์ เจริญไชย	กรรมการ
5. นายทวี แรงขำ	กรรมการ
6. นายบุญชนะ อัตราก	กรรมการ
7. พันเอกพระยาศรีวิศาลวาจา	กรรมการ
8. นายสิริ ปกาสิต	กรรมการ
9. นายพ่วง สุวรรณรัฐ	กรรมการ
10. นายมาลัย หุวะนันท	กรรมการ
11. นายอรรถ วิสูตรโยธาภิบาล	กรรมการ

12. นายพรหม สุตรสุคนธ์	กรรมการ
13. นายเถลิง ชำรงนาวาสวัสดิ์	กรรมการ
14. นายบุญธรรม ทองไข่มุกต์	กรรมการและเลขานุการ
15. พันโทขุนทะยานราอรอน	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
16. นายคำริ น้อยมณี	แทนอธิบดีกรมพัฒนาชุมชน ⁸²

คณะกรรมการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2507 ยังคงมีหน้าที่ในการกำหนดนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือเหมือนคณะกรรมการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือชุดแรก แต่มีการปรับปรุงหน่วยงานให้สอดคล้องกับโครงการต่อต้านภัยคอมมิวนิสต์ภายใต้การดูแลของกระทรวงกลาโหม โดยจัดตั้งหน่วยงานก.ร.ป.กลางและมีหน่วยงานพัฒนาการเคลื่อนที่ เพื่อดำเนินการพัฒนาเคลื่อนที่ในพื้นที่ที่มีผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์แทรกซึม ทั้งนี้เดิมมีสภาความมั่นคงแห่งชาติและมีหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ทำหน้าที่ดังกล่าว ซึ่งตั้งขึ้นใน พ.ศ.2505 นอกจากนี้ยังมีการแต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อทำหน้าที่ปรับปรุงแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยตรง ดังมีรายนามต่อไปนี้

ม.ล.เดช สนิทวงศ์	ประธานกรรมการ
นายทวี แรงขำ	กรรมการ
นายบุญชนะ อัดถากร	กรรมการ
นายมาลัย หุวะนันทน์	กรรมการ
ผู้แทนสำนักงานประมาณ	กรรมการ
ผู้แทนสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ	กรรมการและเลขานุการ ⁸³

นอกจากคณะกรรมการปรับปรุงแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือนี้แล้ว คณะกรรมการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังได้แต่งตั้งคณะกรรมการประสานงานและวางแผนปฏิบัติพัฒนาชนบทดังนี้

⁸² สจข.อก.0201.2.22/1 เรื่องรายงานการประชุมคณะกรรมการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ครั้งที่ 1, 13 กุมภาพันธ์ 2507, หน้า 1.

⁸³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 2.

1. นายบุญธรรม ทองไข่มุกด์	ประธานกรรมการ
2. อธิบดีกรมพัฒนาชุมชน	กรรมการ
3. นายอรรถ วิสูตรโยธาภิบาล	กรรมการ
4. นายแพทย์มลิ ไทยเหนือ	กรรมการ
5. นายทำนอง สิงคาลวนิช	กรรมการ
6. นายคำริ น้อยมณี	กรรมการ
7. ดร.เถลิง ชำรงนาวาสวัสดิ์	กรรมการ
8. พลตรีเชวง ยังเจริญ	กรรมการ
9. พันเอกเลิศรบ สีตะบุตร	กรรมการ
10. ผู้แทนกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ	กรรมการ
11. ผู้แทนกรมวิเทศสหการ	กรรมการ
12. ผู้แทนกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม	กรรมการ
13. นายพรหม สุตรสุคนธ์	กรรมการ
14. นายประสงค์ สุขุม	กรรมการและเลขานุการ
15. นายเสน่ห์ นาคสุสุข	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ ⁸⁴

คณะกรรมการชุดนี้มีหน้าที่พิจารณาวางแผนเพื่อต่อต้านเผชิญกับฝ่ายตรงข้าม และวางแผนสำหรับการปกครองในท้องถิ่นกันดารด้วย⁸⁵

การแต่งตั้งคณะกรรมการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือดังกล่าวข้างต้น สะท้อนให้เห็นความสำคัญของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทั้งในทางเศรษฐกิจและความมั่นคงแห่งชาติ ซึ่งรวมงานทั้งสองด้านไว้ในหน่วยงานเดียวกันเพื่อประสาน โครงการและดำเนิน โครงการให้ใกล้ชิดกัน มากขึ้นเพื่อมุ่งเน้นดึงมวลชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือให้ภักดีต่อรัฐบาลส่วนกลาง ข้อสังเกตที่สำคัญ ในการแต่งตั้งคณะกรรมการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือข้างต้น พบว่าคณะกรรมการบางท่านใน คณะกรรมการกลางซึ่งมีพลเอกประภาส จารุเสถียรเป็นประธาน เมื่อมีการตั้งกรรมการเพื่อทำหน้าที่ ปรับปรุงแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยตรงต่อมา ก็จะเป็นประธานในคณะกรรมการในชุด ใหม่ด้วย ดังเช่น ม.ล.เดช สนิทวงศ์ เป็นรองประธานกรรมการในชุดแรก ได้เป็นประธานคณะกรรมการ ปรับปรุงแผนพัฒนาภาค นายทวี แรงขำ เป็นกรรมการในชุดแรก ได้เป็นกรรมการในชุดเดียวกับที่ ม.ล.เดช สนิทวงศ์ เป็นประธานกรรมการ เช่นเดียวกันกับนายมาลัย หุวะนันท์

⁸⁴ สจข.อก.0201.2.22/1 รายงานการประชุมคณะกรรมการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ครั้งที่ 1, หน้า 3.

⁸⁵ เรื่องเดียวกัน.

ส่วนการแต่งตั้งคณะกรรมการประสานงานและวางแผนปฏิบัติการพัฒนาชนบท กรรมการที่ได้รับแต่งตั้งในชุดแรกก็จะมาเป็นประธานและกรรมการในการทำงานในคณะกรรมการชุดนี้เช่นเดียวกัน ดังเช่น นายบุญธรรม ทองไข่มุกต์ เป็นกรรมการและเลขานุการในชุดแรกที่ได้รับแต่งตั้งให้เป็นประธานกรรมการในชุดนี้ นายอรรถ วิสูตรโยธาภิบาล เป็นกรรมการในชุดแรกที่ได้รับแต่งตั้งให้เป็นกรรมการในชุดใหม่ด้วย ทำให้เห็นว่ากรรมการบางท่านต้องทำงานในหลายคณะกรรมการที่ต้งขึ้น แสดงให้เห็นถึงการดำเนินงานของกรรมการที่ซับซ้อน แต่ก็อาจเป็นไปได้ว่าเพื่อการดำเนินงานวางแผนพัฒนาของคณะกรรมการในแต่ละชุดสามารถประสานงานกันได้

ค) คณะอนุกรรมการประสานงานพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (NEED)

การวางแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเฉพาะแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2510-2514 และพ.ศ.2515-2519 ยังมีคณะกรรมการจากองค์การยูเอชเอ็มที่รัฐบาลสหรัฐอเมริกา ส่งเข้ามาช่วยโดยเฉพาะ คือ คณะกรรมการที่ปรึกษาการวางแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (THE NEED PLANNING ADVISORY GROUP) ซึ่งได้เริ่มงานในพ.ศ.2511 ถึงพ.ศ.2514 มีรายนามดังนี้

1. Dr.C.E. Stonier	Chief of Party	December 1968-May1971
2. Mr.J.W. Fay	Chief of Party	May 1971-August 1971
3. Dr.A. Barber	Deputy Chief of Party	October 1968-Aug.1971
4. Dr.G. Hill	Adviser, Agriculture	January 1969-April 1971
5. Dr.W. Wallace	Adviser, Transportation	November1968-Aug.1970
6. Mr.R. Larson	Adviser, Manpower	December 1968-June 1970
7. Dr.G. Windham	Adviser, Social Services	May 1969-November1970
8. Mr. R. Hill	Adviser, Water Resources	September 1969-Dec.1970
9. Mr.A. Amutsaers	Village Model Development	July 1969- November 1969
10. Mr.P. Adler	Adviser, Changwat Planning (with Accelerated Rural Development Dept.)	January 1969-Nov.1969
11. Mr.D. Jelinek	Adviser, Marketing	January 1970-June 1971
12. Mr.D. Sherman	Adviser, Infrastructure	August 1970-Feb.1971
13. Dr.W. Derafols	Adviser, Agribusiness	May 1971-August 1971 ⁸⁶

⁸⁶ Louis Berger, Inc.(Development Economic Group) & Systems Associates, Inc., **Northeast Thailand Economic Development Study**, Final Report, Volume II, (Bangkok, January 31, 1972), p.5.

คณะกรรมการชุดนี้มีหน้าที่รวบรวมข้อมูลจากแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2505-2509 และ พ.ศ.2510-2514 นำมาประมวลเพื่อพิจารณาวางแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2515-2519 ร่วมกับคณะกรรมการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ตั้งขึ้นใน พ.ศ.2507 ซึ่งมีพลเอกประภาส จารุเสถียร เป็นประธานคณะกรรมการ โครงการและการดำเนินงานวางแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือของคณะกรรมการที่ปรึกษาชาวต่างชาติชุดนี้ส่วนใหญ่มุ่งเน้นการประสานโครงการพัฒนาที่ได้รับความช่วยเหลือจากองค์การยูซอม(USOM) ได้แก่ โครงการการพัฒนาท้องถิ่น ที่ปรับเปลี่ยนให้ท้องถิ่นตั้งแต่ระดับหมู่บ้าน ตำบล และอำเภอได้มีส่วนในการคิดโครงการพัฒนาและนำเสนอเข้าสู่การพิจารณาในระดับจังหวัดและระดับภาคที่จังหวัดขอนแก่น ซึ่งเป็นศูนย์กลางในการรวบรวมและพิจารณาโครงการพัฒนาที่ได้นำเสนอมาเพื่อกลั่นกรองและนำเสนอการพิจารณาต่อคณะกรรมการสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติเป็นขั้นสุดท้ายเพื่อพิจารณาอนุมัติโครงการพัฒนา

ต่อมาใน พ.ศ.2510 คณะกรรมการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้มีมติเมื่อ 16 ตุลาคม 2510 มอบหมายงานให้คณะอนุกรรมการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดำเนินงานวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (พ.ศ.2515-2519) ร่วมกับบริษัท หลุยส์ เบเยอร์ แอนด์ ซิสเต็ม แอสโซซิเอตส์ (Louis Berger, Inc. & Systems Associates, Inc.) การตั้งคณะกรรมการดังกล่าวนี้เป็นความพยายามที่จะพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามแนวคิดการพัฒนาภาค⁸⁷

ต่อมาใน พ.ศ.2512 คณะกรรมการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้แต่งตั้งคณะกรรมการชุดใหญ่ 5 คณะ⁸⁸ เพื่อแต่งตั้งเป็นคณะอนุกรรมการทำงานวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2515-2519 โดยเฉพาะขึ้นเพื่อประสานงานกับคณะกรรมการที่ปรึกษาชาวต่างชาติดังกล่าวข้างต้น

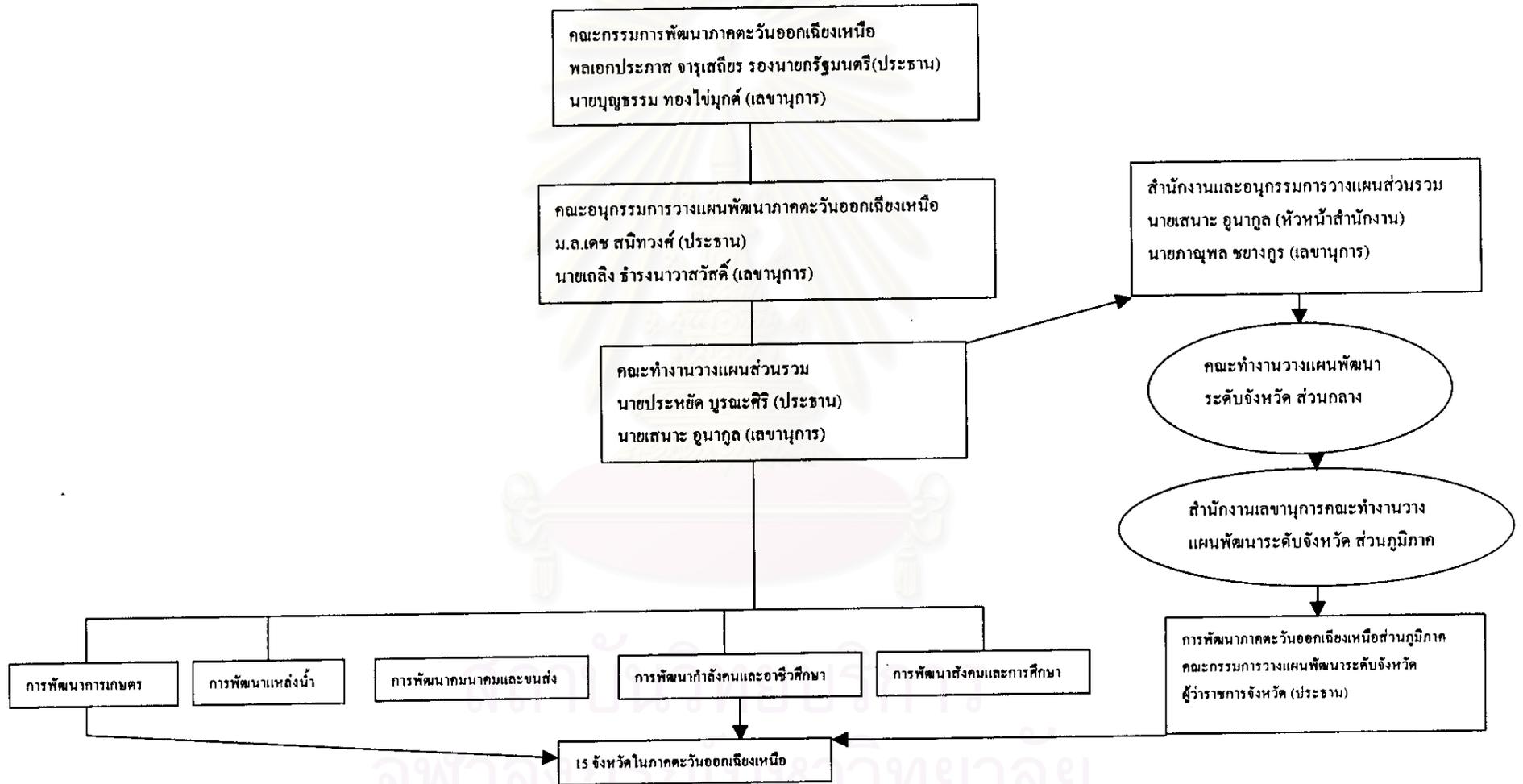
การดำเนินงานของคณะกรรมการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือชุดต่าง ๆ ที่กล่าวมาสามารถพิจารณาโครงสร้างคณะกรรมการฯ ได้ดังในแผนภูมิที่ 9 ต่อไปนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁸⁷ โปรดดูรายละเอียดการพัฒนาภาคในเสนาะ อุณาภูล, นโยบายการเงินการคลังและการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจประเทศไทย (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์รามินทร์, 2515), หน้า 608-656.

⁸⁸ โปรดดูรายละเอียดคณะกรรมการ 5 ชุดนี้ในภาคผนวก ข

แผนภูมิที่ 9 : โครงสร้างคณะกรรมการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2512-2513

ที่มา : สุวิทย์ ชี้งวรรณ, พัฒนาระบบทุนในประเทศไทย, ฉบับแก้ไขปรับปรุงครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ: ม.ป.ท., 2512), หน้า418.

แผนภูมิที่ 9 แสดงให้เห็นว่าคณะกรรมการทุกชุด ได้แก่ คณะกรรมการวางแผนส่วนรวม คณะกรรมการพัฒนาการเกษตร คณะกรรมการพัฒนาแหล่งน้ำ คณะกรรมการพัฒนาคมนาคมและขนส่ง คณะกรรมการพัฒนากำลังคนและอาชีวศึกษา คณะกรรมการพัฒนาสังคมและการศึกษา และคณะทำงานระดับจังหวัด ได้ดำเนินการร่วมกับบริษัท หลุยส์ เบเยอร์ แอนด์ ซิสเต็ม แอสโซซิเอทส์ เป็นผู้ให้คำปรึกษา และมีเลขาธิการสภาพัฒนาการแห่งชาติเป็นผู้อำนวยการ โครงการในการจัดทำแผนพัฒนาระดับจังหวัดขึ้นในทั้ง 15 จังหวัดของภาค เพื่อรับผิดชอบร่างแผนพัฒนาระดับจังหวัด โดยมีศูนย์การวางแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนืออยู่ที่จังหวัดขอนแก่น เพื่ออำนวยความสะดวกด้านวิชาการวางแผนแก่เจ้าหน้าที่ ใน 15 จังหวัด

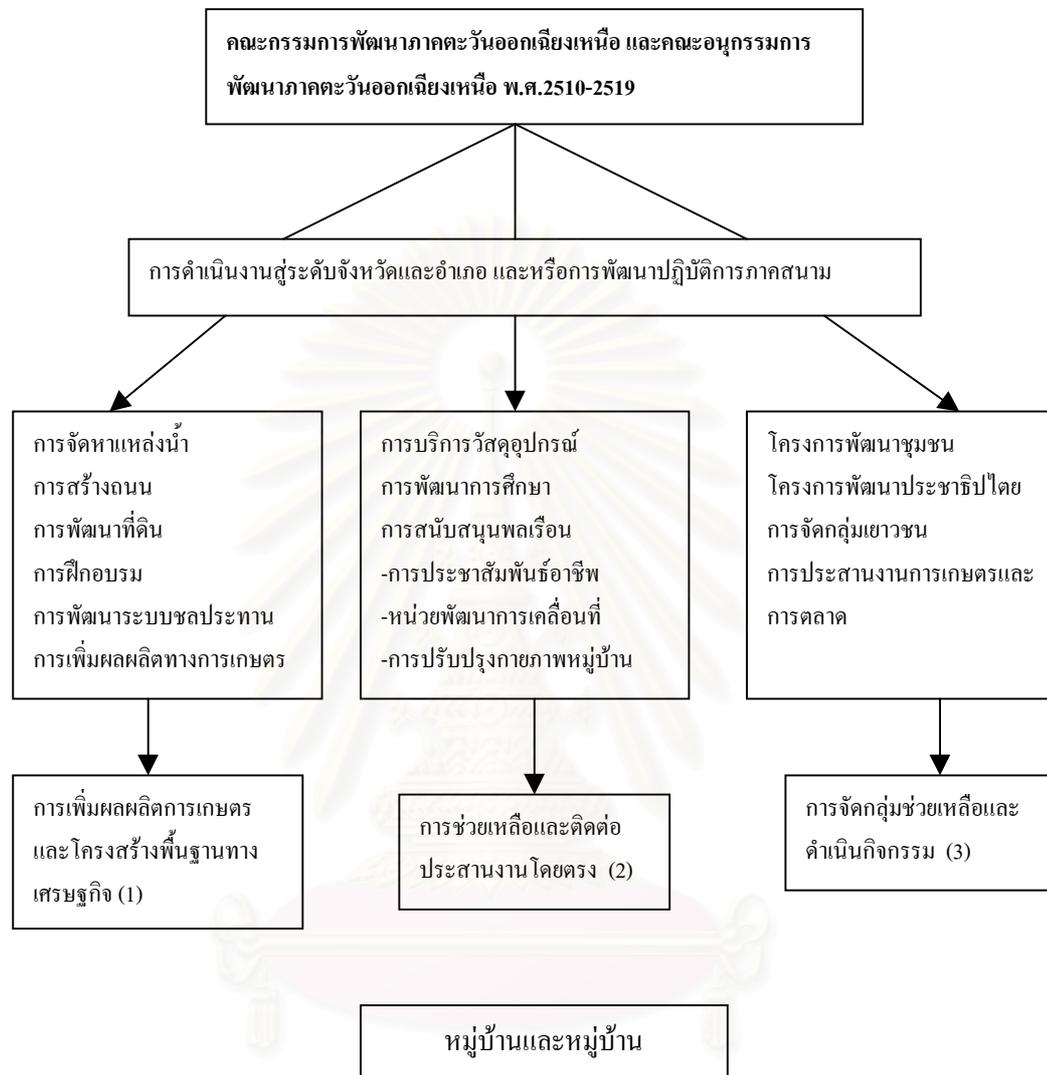
การดำเนินงานร่วมกันของคณะกรรมการดังกล่าวข้างต้นมีเป้าหมายในการกำหนดนโยบายและจัดทำเป็น โครงการในการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังนี้

- (1) โครงการที่มีเป้าหมายยกระดับโครงสร้างพื้นฐานทางการเกษตรและโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ
- (2) โครงการที่มีเป้าหมายให้ความช่วยเหลือหมู่บ้านโดยตรง
- (3) โครงการที่มีเป้าหมายในการจัดองค์กรหมู่บ้านเพื่อให้กลุ่มช่วยเหลือกันเองและเป็นกลุ่มที่ทำกิจกรรมต่าง ๆ

พิจารณาจากแผนภูมิที่ 10 แสดงโครงสร้างและเป้าหมายของโครงการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2510-2519 ดังนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภูมิที่ 10 : แสดงโครงสร้างและเป้าหมายของโครงการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2510-2519

ที่มา : สมศรี ชัยวนิชยา แปลจาก Joint Thai-U.S. Military Research And Development Center, **Counterinsurgency Organization and Programs in Northeast Thailand(U): Volume 5 Development Organizations and Programs** (Office of the Secretary of Defense Advanced Research Projects Agency), p.13.

จากแผนภูมิที่ 10 ผู้วิจัยจะแบ่งหัวข้อในการอธิบายออกเป็น 3 หัวข้อย่อยดังนี้*

(1) โครงการสร้างโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจและเกษตรกรรม

การสร้างถนน เรื่องที่ใหญ่ที่สุดในการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือคือ การสร้างถนนเปิดทางเข้าไปสู่หมู่บ้านเพื่อการตลาดและทำให้หมู่บ้านและเจ้าหน้าที่สามารถประสานงานในด้านการต่อต้านผู้ก่อการร้าย โดยเหตุผลดังกล่าวถนนจำนวนมากจึงถูกสร้างขึ้นในภาค ตั้งแต่ระดับทางหลวง ถนนจังหวัด และถนนเชื่อมต่อ สร้างโดยกรมทางหลวงไปยังทางหลวง ถนนบุกเบิก และการสร้างระบบบริการขนส่งโดยจังหวัดภายใต้โครงการเร่งรัดพัฒนาชนบทไปยังหมู่บ้าน รวมทั้งการสร้างถนนเชื่อมต่อโดยหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่และการก่อสร้างของบริษัทหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ ซึ่งเป็นบริษัทรับเหมาก่อสร้างของหน่วย USOM ที่ได้ที่ดินถูกเปิดใช้ ก็มักมีการตั้งหมู่บ้านใหม่ ๆ เกิดขึ้น รถยนต์และรถบรรทุกสามารถนำสินค้าและบริการเข้าสู่พื้นที่ที่ไม่สามารถเข้าถึงได้และรูปแบบของชีวิตชาวชนบทก็เริ่มเปลี่ยนแปลง

การปรับปรุงที่ดิน โครงการชลประทานขนาดใหญ่ของกรมชลประทานได้ดำเนินการก่อสร้างล้อมรอบบริเวณที่ราบโคราช ซึ่งไม่เพียงแต่จะเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ด้วยการเพิ่มพื้นที่ชลประทานเท่านั้น แต่ยังช่วยควบคุมระบบน้ำท่วมที่มักจะทำลายพืชผลหรือทำให้ต้องชะลอการเพาะปลูกในบางส่วนของภาค ทั้งนี้รัฐบาลได้ดำเนินโครงการหลายโครงการสำหรับการชลประทานขนาดเล็กและบ่อน้ำเพื่อส่งกระจายระบบชลประทานให้ทั่วภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กรมชลประทานจะทำหน้าที่ประสานงานกับหน่วยงานอื่น ๆ เช่น การบริหารงานจังหวัด สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท หรือรัฐมนตรีกระทรวงเกษตร เพื่อจัดสรรงบประมาณบางส่วนมาช่วยจัดทำโครงการชลประทานซึ่งมีงบประมาณไม่เพียงพอ

แผนการพัฒนาที่ดินของกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ คือ การสำรวจและวิจัยดินและน้ำและการพังทลายของดิน จากผลการสำรวจและวิจัยดังกล่าวพบว่า โครงการที่ควรดำเนินการ คือ โครงการที่ให้ชาวนาใช้พื้นที่ปลูกหญ้าและปลูกพืชคลุมดิน ตลอดจนการปลูกพืชหมุนเวียน โครงการเหล่านี้ได้นำมาวางแผนเพื่อรักษาสภาพดินและทรัพยากรน้ำ

* ผู้วิจัยสรุปและแปลจาก Joint Thai-U.S. Military Research And Development Center,

แผนกป่าไม้ของกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติดำเนินการเพื่อการอนุรักษ์ป่าไม้และพยายามนำเสนอกฎหมายการตัดต้นไม้ การเผาป่าเพื่อทำไร่ และการเลี้ยงสัตว์ในพื้นที่อนุรักษ์ อย่างไรก็ตาม โครงการหรือกิจกรรมดังกล่าวนี้มักขัดแย้งกับกิจกรรมทางประเพณีของคนในหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

การปรับปรุงพืชผล การประมง และการปศุสัตว์ ทั้งหมดนี้มีกระทรวงเกษตรเป็นผู้รับผิดชอบ กระทรวงเกษตรมีสำนักงานประจำอยู่ในจังหวัดต่าง ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและในบางอำเภอ นอกจากนี้ยังมีสถานีทดลองและวิจัยรอบจังหวัดขอนแก่นและจังหวัดนครราชสีมา องค์กรของรัฐทั้งหมดเน้นการบริการอย่างมีเอกภาพภายใต้การจักระบบของหน่วยงานต่าง ๆ

โครงการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือส่วนใหญ่เป็นไปเพื่อปรับปรุงคุณภาพและการเพิ่มผลผลิตโดยมีหน่วยงานระดับกรมรับผิดชอบโดยตรง โครงการหลายโครงการได้ใช้ทุนในโครงการเร่งรัดพัฒนาชนบท บางโครงการใช้งบประมาณของจังหวัด

กระทรวงเกษตร มีหน้าที่เกี่ยวกับพืชผลทั้งหมด ยกเว้นกรมข้าวซึ่งมีเจ้าหน้าที่ดูแล โดยเฉพาะกรมประมงดูแลในเรื่องการเพิ่มปริมาณปลาในบริเวณแหล่งน้ำธรรมชาติ สระน้ำ อ่างเก็บน้ำ และทุ่งนา

กรมพัฒนาปศุสัตว์ ให้การบริการด้านสัตวแพทย์และการบำรุงเลี้ยงสัตว์ นอกจากนี้ทั้งกระทรวงเกษตรและกรมการข้าวมีโครงการควบคุมแมลงและเชื้อโรคในพืช การพัฒนาเพื่อปรับปรุงเมล็ดพันธุ์ และการประชาสัมพันธ์การใช้ปุ๋ย การใช้เครื่องจักรกลการเกษตร และการปรับปรุงเทคนิคการทำไร่ กระทรวงเกษตรยังผลักดันพร้อมทั้งประชาสัมพันธ์ให้มีการปลูกพืชเงินสด เช่น ปอ ถั่ว ข้าวโพดฝ้าย และการเพิ่มการเพาะเลี้ยงไหม หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ได้อบรมโครงการประชาสัมพันธ์การปลูกพืชเงินสดเข้าไปในหมู่บ้านต่าง ๆ

(2) การช่วยเหลือโดยตรงไปยังชาวบ้าน

การบริการสาธารณะ ชาวบ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือดำรงชีพตามธรรมชาติเป็นเวลากว่าศตวรรษ โดยอาจจะไม่คุ้นเคยกับบริการที่ทันสมัยเหมือนอย่างคนในเมือง โครงการพัฒนาการในช่วงดังกล่าวเริ่มต้นดำเนินการโดยการนำพลังงานไฟฟ้าภายใต้โครงการพลังงานไฟฟ้าพลังงานน้ำขนาดใหญ่และพลังงานไฟฟ้าระบบดีเซล มีโครงการทำน้ำประปาจากบ่อน้ำตื้น บ่อน้ำบาดาล และอ่างเก็บน้ำ โครงการเหล่านี้เป็นโครงการของการไฟฟ้าแห่งชาติและการไฟฟ้าภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การไฟฟ้าของจังหวัด กองน้ำใต้ดินของกรมทรัพยากรธรณี และกรมชลประทานภายใต้การบริหารงานของกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ นอกจากนี้ยังมีกรมสุขภาพของกระทรวงสาธารณสุขมี

โครงการทำบ่อน้ำบาดาลอนามัย กรมพัฒนาชุมชน และหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่มีโครงการบ่อน้ำ อนามัยเช่นกัน ส่วนโครงการเร่งรัดพัฒนาชนบทได้จัดทำโครงการนำกินน้ำใช้อย่างมีสุขภาพด้วย

กรมประชาสัมพันธ์ กระทรวงมหาดไทยได้เตรียมการช่วยเหลือเพื่อตอบสนองความ จำเป็นในการดำรงชีวิตและช่วยบรรเทาชาวบ้านที่ได้รับภัยพิบัติจากน้ำท่วมและความแห้งแล้ง ซึ่งมักจะ เกิดขึ้นประจำในภาคตะวันออกเฉียงเหนือในแต่ละปี นอกจากนี้กรมการข้าวซึ่งเป็นหน่วยงานของ กระทรวงเกษตรได้เข้ามาเยียวยาโดยการแจกข้าวสารและเมล็ดพันธุ์ กรมประชาสัมพันธ์ยังได้จัดการ งบประมาณในการฟื้นฟูชีวิตของชาวบ้านในบริเวณที่ได้รับภัยพิบัติจากน้ำท่วม อันเป็นผลมาจากการ สร้างอ่างเก็บน้ำ ภายใต้โครงการพลังงานไฟฟ้าขนาดใหญ่และการสร้างเขื่อน

โครงการหมู่บ้านพึ่งตนเอง กรมพัฒนาชุมชนและหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ได้จัดทำ โครงการแห่งชาติที่สนับสนุนการสร้างปัจจัยพื้นฐาน โดยเกณฑ์ชาวบ้านให้ใช้แรงงานและเงิน สนับสนุนในการปรับปรุงหมู่บ้านของพวกเขา โครงการพัฒนาประชาธิปไตย ได้ทำการประชาสัมพันธ์ และได้รับงบประมาณส่วนหนึ่งจากกรมพัฒนาชุมชน ในโครงการพัฒนาหมู่บ้าน ซึ่งได้ผ่านการดำเนิน การคัดเลือกในระดับสภาตำบล นอกจากนี้ยังได้รับงบประมาณให้เปล่าบางส่วนจากกรมพัฒนาชุมชน ด้วย โครงการเร่งรัดพัฒนาชนบท มีโครงการพัฒนาหมู่บ้านแรกตั้งสำหรับหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ใกล้โครงการ สร้างถนนในโครงการพัฒนาเร่งรัดพัฒนาชนบท USOM ได้จัดหาทางขยายความรู้ความชำนาญในการ ใช้เครื่องมือเพื่อสร้างถนนหมู่บ้านและโครงสร้างอาคารขนาดเล็กภายใต้โครงการเหล่านี้ รวมถึงโครงการ ทำบ่อน้ำตื้น บ่อน้ำ ถนน บ้านพักครู หอคอย ม้านั่งของหมู่บ้าน

การบริการการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการและกระทรวงมหาดไทยมุ่งไปสู่จังหวัดและ การบริการระดับอำเภอ ให้มีส่วนร่วมในการตอบสนองเพื่อสร้างโรงเรียนประถมศึกษา กระทรวงศึกษา ธิการดำเนินการในโครงการพัฒนาระดับโรงเรียนมัธยมศึกษา การฝึกอบรมครูและโรงเรียนอาชีวศึกษา โครงการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่และผู้พิการ การดำเนินการเพื่อตอบสนองความต้องการในด้านช่างศิลป์ ที่มีความชำนาญและฝึกอบรมครู การเน้นความสำคัญของโครงการบริการการศึกษา คือ การขยายและ ปรับปรุงโรงเรียนอาชีวศึกษาและเทคนิค (รวมถึงโรงเรียนเกษตรกรรม) และโรงเรียนฝึกอบรมครู โรงเรียนเหล่านี้ยังมีจำนวนน้อยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือขณะนั้น(พ.ศ.2511) โครงการสร้างถนน ของโครงการเร่งรัดพัฒนาชนบท(ส่วนใหญ่อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ)ได้ฝึกอบรมบุคลากรในการ ควบคุมเครื่องจักรและผู้จัดการ/ผู้อำนวยการ ก็ได้รับการฝึกอบรมผ่านสถาบันทางเทคนิคจากวิทยาลัย เทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือในจังหวัดนครราชสีมา ซึ่งได้รับความช่วยเหลือจากยูซอม นอกจากนี้ ยูซอม ยังได้ช่วยเหลือทางกระทรวงศึกษาธิการในการฝึกอบรมทางธุรกิจการค้าเคลื่อนที่ เช่น เปิดให้มี การฝึกอบรม ช่างตัดกางเกง ช่างตัดเสื้อผ้า ช่างผม ช่างซ่อมวิทยุและช่างไม้ เป็นต้น

(3) **โครงการเพื่อให้ชาวบ้านจัดองค์กร** มีเป้าหมายให้ชาวบ้านจัดกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางการค้าขาย การเกษตร เงินทุนกู้ยืม การตลาด ฯลฯ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

การประสานงานและกลุ่มต่าง ๆ การจัดหาสินเชื่อให้ในอัตราต่ำจะทำให้การค้าขายสามารถดำเนินการได้ สิ่งนี้เป็นวัตถุประสงค์ของโครงการธุรกิจเกษตรกรรม สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท ซึ่งประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารไปยังกลุ่มชาวบ้านในการติดต่อ กลุ่มชาวบ้านสามารถกู้ยืมเงินจากธนาคารพาณิชย์ 5 แห่ง รวมทั้งธนาคารเพื่อการเกษตร ทั้งนี้การบริหารงานดังกล่าวเป็นไปภายใต้การควบคุมของเลขานุการกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติและข้าราชการ 3 คนจากสำนักงานประมาณ

รูปแบบต่าง ๆ ในการติดต่อประสานงานและบริหารงานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือดังกล่าว รวมถึงการให้สินเชื่อทางสังคม สินเชื่อสหภาพ (โดยเฉพาะกลุ่มครู) การติดต่อประสานงานการตลาดพืชผล (ข้าวและปอ) และการปรับปรุงที่ดินร่วมกัน บางโครงการเน้นการกู้ยืมเพื่อซื้อปุ๋ย ยาฆ่าแมลง และเครื่องจักรกลการเกษตร บางโครงการเป็น โครงการเงินทุนเพื่อติดตั้งเครื่องปั้มน้ำและระบบชลประทาน โดยความร่วมมือกับกรมชลประทาน กระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ

นอกจากนี้รัฐบาลยังเน้นโครงการรวมตัวกันของสินเชื่อหมู่บ้านขนาดเล็ก (ซึ่งเป็นศูนย์กลางการกู้ยืมเงินในด้านการใช้จ่ายในครัวเรือน) นำไปสู่การจัดตั้งกลุ่มองค์กรที่ใหญ่ขึ้นที่จะนำไปสู่การปรับปรุงไร่และการรับผิดชอบร่วมกันของสมาชิกทั้งกลุ่ม ตั้งแต่ระดับอำเภอและกลุ่มประสานงานไร่ อันเป็นการขยายการบริการและโอกาสทางการเกษตร

กระทรวงเกษตรสนับสนุนโครงการยุวเกษตรกรประมาณ 4-11 กลุ่ม เพื่อเป็นศูนย์กลางการศึกษาและฝึกเทคนิคไร่ โครงการเร่งรัดพัฒนาชนบท สนับสนุนกลุ่มเยาวชนภายใต้โครงการฝึกอบรมผู้นำเยาวชนที่อยู่ในหมู่บ้านที่เป็นศูนย์กลางในการต่อต้านผู้ก่อการร้าย ที่ศูนย์กลางการศึกษาผู้ใหญ่ Thai-UNESCO (ศ.อ.ศ.อ.) ในจังหวัดอุบลราชธานี ขณะเดียวกันกรมพัฒนาชุมชนได้มีโครงการรวมกลุ่มเยาวชนหญิงชายมาฝึกอบรมความเป็นผู้นำในหมู่บ้านด้วย

การช่วยเหลือในการบริหารงานและการจัดองค์กรหมู่บ้าน สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท มีวัตถุประสงค์สำคัญในโครงการเร่งรัดพัฒนาชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือคือ การช่วยเหลือรัฐบาลในการกระจายอำนาจการบริหารควบคุมการปกครองไปยังระดับจังหวัด โดยการเพิ่มทรัพยากร ผู้ปฏิบัติงานและผู้มีอำนาจหน้าที่ของรัฐบาล รูปแบบนี้ได้รวมไปถึงในระดับอำเภอซึ่งมีหน่วยเร่งรัดพัฒนาชนบทได้แต่งตั้งตัวแทนให้สามารถขยายโครงการพัฒนาชนบทของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้ เพื่อช่วยในการบริหารงานและดูแลการพัฒนาหมู่บ้านให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของรัฐบาล

นอกจากนี้ความตั้งใจของการจัดองค์กรที่เกี่ยวข้องกับรัฐบาล เป็นไปเพื่อให้มีผลต่อข้อมูลข่าวสารของสภาตำบล ภายใต้โครงการพัฒนาประชาธิปไตยและคณะกรรมการหมู่บ้าน รวมถึงการฝึกอบรมผู้นำหมู่บ้าน โดยกรมพัฒนาชุมชน การพัฒนาเหล่านี้เป็นงานที่เกี่ยวข้องกับกระทรวงมหาดไทยและกรมการปกครอง และหน่วยงานพัฒนาชุมชน ผลของการดำเนินการตามโครงการดังกล่าวเป็นการเพิ่มความผูกพันในการติดต่อปะทะสังสรรค์กับชาวบ้านตามความจำเป็นในการสร้างการเรียนรู้ ดังนั้นชาวบ้านก็จะตระหนักในความเป็นพลเมืองของชาติ

การบริหารงานระดับจังหวัดและระดับอำเภอ เน้นความใกล้ชิดระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ลงไปทำงานในโครงการพัฒนาร่วมกับองค์กรของชาวบ้านที่จัดตั้งขึ้น ขณะเดียวกันเจ้าหน้าที่ระดับอำเภอและจังหวัดก็ทำหน้าที่ช่วยเหลือติดต่อประสานงานการดำเนินการตามโครงการพัฒนาของชาวบ้านกับรัฐบาลส่วนกลางด้วย ทั้งนี้การประสานงานดังกล่าวนี้ได้ดำเนินการอย่างจริงจัง เมื่อมีการตั้งกองบัญชาการปราบปรามภัยคอมมิวนิสต์และตำรวจตระเวนชายแดน ในเดือนมกราคม พ.ศ.2509 เป็นต้นมา

การดำเนินงานตามโครงการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือดังกล่าวมีโครงการที่ได้รับอนุมัติจากงบประมาณภาคตะวันออกเฉียงเหนือปี 2512 ประมาณ 20 ล้านบาท และดำเนินการในปี 2513 ดังรายละเอียดในตารางที่ 27 ดังนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 27 : แสดงโครงการที่ได้รับอนุมัติจากงบประมาณตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2512

หน่วย : พันบาท

จังหวัด	โครงการ	วงเงิน
1.ขอนแก่น	1.จัดซื้อเครื่องจักรกลสำหรับโครงการพัฒนาถนนเข้าสู่หมู่บ้าน	755.00
	2.โครงการช่วยเหลือการขาดแคลนน้ำบริโภค	300.00
2.เลย	1.โครงการส่งเสริมการเลี้ยงโค กระบือในทุุกอำเภอ	574.40
	2.โครงการส่งเสริมการเลี้ยงไหมอำเภอวังสะพุง อำเภอภูกระดึง และอำเภอเมือง	53.40
	3.โครงการพัฒนาแหล่งน้ำตำบลนาธาน อำเภอเมือง	33.60
	4.โครงการพัฒนาแหล่งน้ำบ้านหนองพระ ตำบลนาคินคำ อำเภอเมือง	24.00
	5.โครงการพัฒนาแหล่งน้ำ ตำบลนาโปรง อำเภอเมือง	45.00
	6.โครงการสร้างฝายน้ำล้น ห้วยน้ำเก็บ อำเภอท่าลี่	50.00
	7.โครงการเสริมทำนบกั้นน้ำห้วยล้นควาย ตำบลผาน้อย อำเภอวังสะพุง	30.00
	8.โครงการเสริมทำนบกั้นน้ำสวยและทำประตูระบายน้ำ ตำบลผาน้อย อำเภอวังสะพุง	20.00
	9.โครงการปิดทำนบกั้นน้ำบ้านผาน้อย อำเภอวังสะพุง	30.00
	10.โครงการสร้างทำนบกั้นน้ำทุ่งผักก้าม ตำบลวังสะพุง อำเภอวังสะพุง	20.00
	11.โครงการสร้างทำนบกั้นน้ำบ้านนาม ตำบลวังสะพุง อำเภอวังสะพุง	15.00
	12.โครงการเสริมทำนบกั้นน้ำห้วยอีเลิศ ตำบลปากบอง อำเภอวังสะพุง	10.00
	13.โครงการซ่อมทำนบกั้นน้ำบ้านบรื่องโปรง ตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง	10.00
3.หนองคาย	1.โครงการสร้างถนนจากบ้านพระธาตุพังพาน บ้านฝาง อำเภอเมือง	320.00
	2.โครงการสร้างทางหลวงชนบท กิ่งอำเภอสังคม	355.00
	3.โครงการซ่อมทางและสะพานชนบท กิ่งอำเภอสังคม	315.00
	4.โครงการสร้างฝายน้ำล้นห้วยน้ำสวย อำเภอเมือง	200.00
4.อุดรธานี	1.โครงการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อบรรเทาการขาดแคลนน้ำ-ปรับปรุงหนองแคว	1,000.00
5.นครพนม	1.โครงการปรับปรุงทางลำลอง อำเภอบ้านแพง	670.00
	2.โครงการสร้างทางลำลอง สายบ้านดงหลวง-บ้านนาหลัก อำเภอนาแก	235.25
	3.โครงการส่งเสริมการเลี้ยงโค อำเภอมุกดาหาร	584.55
6.สกลนคร	1.โครงการสร้างทำนบกั้นน้ำห้วยลาดกะเมอ อำเภอเมือง	180.00
	2.โครงการสร้างทำนบกั้นน้ำห้วยหวด ตำบลเต่ารอย อำเภอเมือง	151.70
	3.โครงการสร้างอ่างเก็บน้ำและคลองส่งน้ำบึงคำอ้อ บ้านพัฒนา บ้านคำบึก ตำบลพันนา อำเภอสว่างแดนดิน	687.30
	4.โครงการส่งเสริมการเลี้ยงไหม อำเภอวานรนิวาส	40.50

หน่วย : พันบาท

จังหวัด	โครงการ	วงเงิน
7.กาฬสินธุ์	1.โครงการจัดหาน้ำดื่มมาใช้และเพื่อการเกษตร อำเภอคันโท อำเภอขามเฒ่า อำเภอสหัสขันธ์ อำเภอเมือง อำเภอกมลาไสย	307.50
	2.โครงการส่งเสริมการเลี้ยงโค กระบือ ภูแฝก อำเภอภูพานิชย์	356.90
	3.โครงการสร้างสะพานที่กิ่งอำเภอสมเด็จ และอำเภอภูพานิชย์	321.00
8.นครราชสีมา	1.โครงการส่งเสริมการเลี้ยงโคพันธุ์ดี อำเภอด่านขุนทด	107.00
	2.โครงการสร้างทางสายครบุรี-บ้านกุดโบสถ์ อำเภอครบุรี	595.60
	3.โครงการจัดหาน้ำเพื่อการบริโภค	500.00
9.บุรีรัมย์	1.โครงการสร้างทางสาย อำเภอเมืองลำปลายมาศ-ต่อเขต อำเภอชุมพวง จังหวัดนครราชสีมา	1,200.00
	2.โครงการจัดหาเครื่องจักรกลหนักเพื่อสร้างทาง	548.60
10.สุรินทร์	1.โครงการสร้างทางสายสังขะ-ศรีขรภูมิ	1,200.00
11.ศรีสะเกษ	1.โครงการสร้างทางสายบ้านห้วยปลีอง-คูซอด-ยางชุมน้อย	1,000.00
	2.โครงการจัดหาน้ำอุปโภคบริโภค	200.00
12.อุบลราชธานี	1.โครงการสร้างทางสายวารินชำราบ-ห้วยขยุง	1,200.00
	2.โครงการสร้างทางสายคอนจิก-บุญทริก	1,000.00
13.มหาสารคาม	1.โครงการลาดยางถนนศรีสวัสดิ์ อำเภอเมือง	900.00
	2.โครงการสร้างประตูระบายน้ำที่ลำห้วยเสียว ตำบลหนองแสง อำเภอวาปีปทุม	240.00
	3.โครงการลอกลำคลองคูคักและสร้างประตูระบายน้ำที่ ลำห้วยสายบาตร ตำบลคูทอง อำเภอเขียงยืน	194.00
	4.โครงการขุดลอกคลองสมถวิลและกุดนางใย	430.00
14.ร้อยเอ็ด	1.โครงการจัดหาเครื่องมือหนักชุดพัฒนาหมู่บ้าน	755.00
	2.โครงการจัดหาแหล่งน้ำ อำเภอเมือง อำเภอเสละภูมิ อำเภออาจสามารถ อำเภอปทุมรัตต์ อำเภอโพนทอง อำเภอพนมไพร	790.00
15.ชัยภูมิ	1.โครงการจัดหาเครื่องสูบน้ำช่วยเหลือชาวนา	360.00
	2.โครงการสร้างทางสายชัยภูมิ-หนองบัวแดง	753.80
	3.โครงการส่งเสริมการเลี้ยงโคฟุ้ง อำเภอจัตุรัส	320.00

ที่มา : สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ สำนักงานรัฐมนตรี, แผนพัฒนาการเศรษฐกิจ
และสังคมแห่งชาติ, ฉบับปรับปรุงประจำปี 2513 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2513),
หน้า 38-42.

โครงการต่าง ๆ ใน 15 จังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจากตารางข้างต้นเป็นผลจากการดำเนินงานของคณะกรรมการทั้งฝ่ายไทยและรัฐบาลสหรัฐอเมริกา จะเห็นได้ว่าโครงการส่วนใหญ่จะเป็นการสร้างระบบชลประทานขนาดเล็กและเป็นการปรับปรุงบูรณะจากโครงการเดิมที่มีอยู่แล้ว นอกจากนี้ก็เป็นโครงการปศุสัตว์ การเลี้ยงไหม การปรับปรุงทาง เป็นต้น

อย่างไรก็ตามการดำเนินงานตามโครงการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือดังกล่าวข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่าเป็นการดำเนินการที่ต้องอาศัยข้าราชการในส่วนกลางเป็นหลัก ส่งผลต่อการประสานงานและการไม่สามารถดำเนินการได้เต็มที่ เพราะข้าราชการดังกล่าวต้องทำงานประจำตามตำแหน่งหน้าที่ที่ตนสังกัด ดังปรากฏการกล่าวถึงปัญหาในการรายงานของบริษัทหลุยส์ เบเยอร์ แอนด์ ซิสเต็ม แอสโซซิเอทส์ ดังนี้

1. คณะอนุกรรมการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความสับสนในบทบาทหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย กล่าวคือ คณะอนุกรรมการฝ่ายสหรัฐอเมริกาเห็นว่า คณะอนุกรรมการมีหน้าที่เป็นเพียงที่ปรึกษาเท่านั้น ในขณะที่รัฐบาลไทยและคณะอนุกรรมการฝ่ายไทยเห็นว่า มีหน้าที่ในการจัดตั้งโครงสร้างกิจกรรมการวางแผนพัฒนา
2. การประชุมคณะกรรมการทั้งหมดเป็นไปได้ได้น้อยมาก เนื่องจากข้อจำกัดของคณะกรรมการแต่ละคณะมีจำนวนสมาชิกที่มากและหลากหลายหน่วยงาน ซึ่งต้องมีหน้าที่ปฏิบัติงานตามต้นสังกัดของตนเป็นหลัก
3. คณะกรรมการที่ทำหน้าที่ให้คำปรึกษาไม่สามารถดำเนินงานตามระยะเวลาที่กำหนดได้อย่างมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตามคณะกรรมการบางส่วนก็สามารถสะท้อนผลการดำเนินงาน การปฏิบัติงานพัฒนาตามโครงการในแต่ละกรณีได้พอสมควร
4. ในระดับรัฐบาลไทยส่วนกลางมีบทบาทในการดำเนินงานน้อยมาก เนื่องมาจากการรายงานผลที่แตกต่างกันในแต่ละระดับ จึงเป็นเรื่องยากที่คณะอนุกรรมการฝ่ายสหรัฐอเมริกาจะรู้ได้ถึงความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นอย่างแท้จริง⁸⁹

⁸⁹ Louis Berger, Inc, p.1.

ในรายงานการดำเนินงานข้างต้นแสดงให้เห็นว่าการดำเนินนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือขณะนั้น ในระดับส่วนบนและส่วนล่างไม่สามารถประสานงานกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ในส่วนคณะกรรมการระดับจังหวัดก็ประสบปัญหาการขาดแคลนเจ้าหน้าที่ประจำของหน่วยงานวางแผนพัฒนาระดับจังหวัด ให้ทำหน้าที่วางแผนพัฒนาจังหวัดซึ่งมีฐานะเป็นสำนักงานประจำ แต่เจ้าหน้าที่ประจำสำนักงานนี้ เช่น หัวหน้าส่วนแผนงาน ซึ่งเป็นเลขานุการของสำนักงานฯ และเป็นเจ้าหน้าที่วิชาการด้านวางแผนเป็นเพียงข้าราชการของสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท ที่องค์การบริหารส่วนจังหวัดยี่มดัวมาช่วยราชการชั่วคราวเท่านั้น⁹⁰ อย่างไรก็ตามเป้าหมายในการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือด้านความมั่นคงกลับบรรลุวัตถุประสงค์ในการสร้างความภักดีกับรัฐบาลไทย ดังจะพิจารณาจากโครงการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือต่อไป

4.3.2.3 โครงการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ก.โครงการพัฒนาชุมชน

โครงการพัฒนาชุมชนเป็นโครงการที่มีพัฒนาการมาจากโครงการบูรณะชนบท พ.ศ.2485, พ.ศ.2494 และ พ.ศ.2496 ต่อมากระทรวงศึกษาธิการได้มีโครงการมูลสารศึกษา (ศ.อ.ศ.อ.) ในพ.ศ.2497 โครงการนี้ได้ทำหน้าที่ฝึกอบรมสารนิเทศก์ให้ทำหน้าที่พัฒนาชุมชนและท้องถิ่น ต่อมาในระหว่างพ.ศ.2499-2501 โครงการพัฒนาชุมชนได้เกิดขึ้นจากกรมประชาสงเคราะห์และกรมมหาดไทย กระทรวงมหาดไทย ในพ.ศ.2501 กรมมหาดไทยได้จัดทำ “โครงการพัฒนาการท้องถิ่นทดลอง” ขึ้นพร้อม ๆ กับจัดตั้งสำนักงานพัฒนาท้องถิ่น คัดเลือกปลัดอำเภอ เข้ารับการอบรมเป็นปลัดพัฒนาการรุ่นแรก 47 คน ได้ส่งออกไปปฏิบัติงานในเขตพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 15 จังหวัด ภาคกลางและภาคใต้อีก 6 จังหวัด

โครงการพัฒนาชุมชนจึงเกิดขึ้นจาก 2 หน่วยงานคือ กระทรวงศึกษาธิการและกระทรวงมหาดไทย ต่อมาภายหลังได้อยู่ภายใต้การบริหารงานของกรมประชาสงเคราะห์และกรมมหาดไทย⁹¹ ทั้งนี้ใน พ.ศ.2502 กรมมหาดไทยได้รับโอนงานพัฒนาชุมชนจากกรมประชาสงเคราะห์พร้อมกับรับโอนสารนิเทศก์จากกระทรวงศึกษาธิการมาสังกัดกรมมหาดไทย 206 คน เมื่อวันที่ 21 สิงหาคม พ.ศ.2502 นับตั้งแต่นั้นกรมมหาดไทยได้เป็นผู้รับผิดชอบดำเนินงานพัฒนาการท้องถิ่น ตาม “โครงการพัฒนาท้องถิ่นแห่งชาติ” และในปีเดียวกันนี้ได้ยกระดับสำนักงานพัฒนาการท้องถิ่นเป็นส่วนพัฒนาการท้องถิ่นสังกัดกรมมหาดไทยและเทียบตำแหน่งปลัดพัฒนาการกับสารนิเทศก์เป็นพัฒนากร

⁹⁰ สมชาย วัฒนา, “บทบาทของหัวหน้าส่วนแผนงานในการวางแผนองค์การบริหารส่วนจังหวัด,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2515), หน้า 65-67.

⁹¹ ต่อมาได้มีการเปลี่ยนเป็นกรมการปกครอง

ตามกฎ ก.พ. ฉบับที่ 240 นอกจากนี้กรมมหาดไทยได้ปรับปรุงโครงการพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ เสนอ นายกรัฐมนตรีพิจารณาและ นายกรัฐมนตรี ได้มีบัญชาให้คณะกรรมการสภาพัฒนาการเศรษฐกิจ ร่วมกับผู้แทนกรมมหาดไทยรับเอาโครงการพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติเข้าไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ตามพระราชบัญญัติแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ พ.ศ.2504⁹²

ในพ.ศ.2504 คณะมนตรีองค์การสนธิสัญญาป้องกันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ส.ป.อ.) ลงมติอนุมัติให้องค์การ ส.ป.อ. อุปถัมภ์การจัดตั้งศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชนในประเทศไทย คณะรัฐมนตรีอนุมัติให้กระทรวงมหาดไทยรับความช่วยเหลือจากองค์การส.ป.อ. และพิจารณาประกอบการจัดตั้งศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชนขึ้นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่จังหวัดอุบลราชธานี และให้ชื่อว่า “ศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชนไทย-ส.ป.อ. จังหวัดอุบลราชธานี (ศวพ. อุบลฯ)” และเริ่มดำเนินการตั้งแต่วันที่ 30 พฤศจิกายน พ.ศ. 2504 เป็นต้นมา ในระยะแรกมีพื้นที่รับผิดชอบ 15 จังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ต่อมาในพ.ศ.2505 ได้มีพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม ฉบับที่ 10 พ.ศ.2505 แยกงานพัฒนาชุมชนออกจากงานกรมมหาดไทย โดยจัดตั้งกรมขึ้นใหม่จากส่วนการพัฒนการท่องเที่ยวเป็นกรมพัฒนาชุมชน สังกัดกระทรวงมหาดไทย ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ.2505⁹³ และมีการเปิดเขตพัฒนาอำเภอตามนโยบายใหม่เฉพาะภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เมื่อวันที่ 30 ตุลาคม พ.ศ.2505

ในปีเดียวกันนี้ได้เกิดสถานการณ์ในลาวและในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยจากภัยคอมมิวนิสต์ รัฐบาลได้มีนโยบายให้ทำโครงการพัฒนาชุมชนขึ้นตามสถานการณ์และความจำเป็น คือ โครงการพัฒนาการเคลื่อนที่ ซึ่งกระทรวงกลาโหมเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินงานโดยวิธีรวมกำลังส่วนราชการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเข้าช่วยบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้ราษฎรในท้องถิ่นทุรกันดารแบบทันทีทันใด โดยได้มีการจัดตั้งกองอำนาจการกลางขึ้นในพระนคร และจัดตั้งกองอำนาจการเขตไว้ในส่วนภูมิภาค ให้ร่วมกันพิจารณาหาวิธีการดำเนินงานโดยรีบด่วน

กล่าวโดยสรุปโครงการพัฒนาชุมชนที่รัฐบาลไทยได้กำหนดเป็นนโยบายพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือข้างต้น ผู้วิจัยพิจารณาเห็นว่าขึ้นอยู่กับสถานการณ์และวัตถุประสงค์ที่เกิดขึ้นตามบริบทในแต่ละสมัย โดยเฉพาะใน พ.ศ. 2502 เป็นต้นมา ปัญหาภัยคอมมิวนิสต์ได้วิกฤตมากขึ้น รัฐบาลไทยจึงได้กำหนดนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือร่วมกับองค์กรภายนอก(ประเทศ

⁹² สุวิทย์ อังวรพันธ์, พัฒนาการชนบทในประเทศไทย, หน้า 100.

⁹³ ราชกิจจานุเบกษาฉบับพิเศษ 39 (30 กันยายน 2505) เรื่องพระราชบัญญัติโอนกิจการบริหารของกระทรวงมหาดไทย พ.ศ.2505.

สหรัฐอเมริกา)เป็นพิเศษ โดยเฉพาะในช่วง พ.ศ.2507-2519 รัฐบาลได้ตั้งสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท ขึ้นมาเร่งรัดพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยตรง

ข.หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่

หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่เป็นหน่วยพัฒนาการที่ใช้ทหารดำเนินการในพื้นที่ที่มีการแทรกซึมของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ โดยในวันที่ 30 มกราคม 2505 กองบัญชาการทหารสูงสุดได้เสนอมาตรการและหลักการในการป้องกันและปราบปรามภัยคอมมิวนิสต์ในประเทศไทย โดยอาศัยแผนและแนวคิดจากสภาความมั่นคงแห่งชาติ ข้อเสนอของกองทัพบกและข้อเสนอของจัสแมคจัดทำเป็นแผนร่วมกัน

กองบัญชาการทหารสูงสุดเสนอให้จัดตั้งส่วนอำนวยการขึ้นทำหน้าที่ป้องกันและปราบปรามการดำเนินงานของคอมมิวนิสต์โดยยึดถือมาตรการป้องกัน (Passive Measure) เป็นหลักดำเนินงาน ส่วนมาตรการปราบปราม (Action Measure) จะเป็นวิธีสุดท้าย การดำเนินมาตรการป้องกันมีความสำคัญอยู่ที่เร่งขจัดท้องถิ่นที่มีลักษณะอ่อนแอในภูมิภาคทุกส่วนของประเทศไทยให้หมดสิ้นไปโดยเร็วที่สุด ด้วยการพัฒนา ปรับปรุง ตลอดจนเร่งรัดฐานะความเป็นอยู่ การกินคืออยู่ดีของประชาชนให้สูงขึ้นในทุก ๆ ด้านโดยเร่งด่วน ทั้งนี้ยึดหลักการปรับปรุง เร่งรัดและสร้างความเจริญให้แก่ท้องถิ่นเหล่านั้น คงเป็นส่วนหน้าที่รับผิดชอบของส่วนราชการต่าง ๆ ตามปกติ แต่เนื่องจากท้องถิ่นทุรกันดารบางส่วนมีความสำคัญต่อเสถียรภาพของรัฐบาลและความสงบสุขของประเทศ ดังนั้นโครงการของรัฐบาลในท้องถิ่นเหล่านี้ควรจัดทำเป็นโครงการเร่งด่วน แต่ถ้ายังไม่มีส่วนราชการใดมีโครงการเพื่อสร้างความเจริญในท้องถิ่นเหล่านั้น กองบัญชาการทหารสูงสุดเสนอให้จัดส่งหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ออกไปดำเนินงานในทันทีทันใด ทั้งนี้เพื่อปล้ำล้างคำโฆษณาชวนเชื่อของฝ่ายคอมมิวนิสต์และพยายามให้ประชาชนมาเป็นฝ่ายรัฐบาลโดยเร็วที่สุด

กองบัญชาการทหารสูงสุดได้เสนอข้อพิจารณาดังกล่าวต่อจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในฐานะเป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุด จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ให้ผ่านเรื่องไปยังกระทรวงกลาโหมและคณะรัฐมนตรีพิจารณาอีกครั้งหนึ่ง ในที่สุดที่ประชุมคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 6 มีนาคม 2505 ลงมติรับหลักการและให้กระทรวงที่เกี่ยวข้องให้ความร่วมมือ

ในวันที่ 16 มีนาคม พ.ศ.2505 กองบัญชาการทหารสูงสุดดำเนินการตามมติคณะรัฐมนตรีดังกล่าวโดยเชิญรัฐมนตรีว่าการกระทรวงที่เกี่ยวข้องและนายทหารชั้นผู้ใหญ่ทั้ง 3 เหล่าทัพมาประชุมพิจารณาเพื่อดำเนินการในขั้นต่อไป ในที่ประชุมครั้งนี้ พล.อ.อ.ทวิ จุลละทรัพย์ เสนาธิการทหารชี้แจงถึงหลักดำเนินงานของคอมมิวนิสต์และข้อเสนอของจัสแมคต่อที่ประชุมว่า

การปฏิบัติการของคอมมิวนิสต์แบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ ขั้นที่หนึ่ง ดำเนินการในการโฆษณาชวนเชื่อ แทรกซึม ก่อวณ และบ่อนทำลาย ขั้นที่สอง ก่อการจลาจล การปฏิวัติหรือสงครามทางการเมือง ขั้นที่สาม รุกรานด้วยกำลัง หรือในรูปกองโจร ดังนั้นการป้องกันและปราบปรามคอมมิวนิสต์ ควรจะใช้วิธีการในลักษณะเกลือจิ้มเกลือ กล่าวคือคอมมิวนิสต์ทำอะไร เราก็ควรใช้วิธีการอย่างนั้น และปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้น

อย่างไรในเวียดนาม ฝ่ายเวียดนามที่ส่งทหารไปช่วยราษฎรเก็บเกี่ยวเมื่อถึงฤดูกาลเก็บเกี่ยว ในขณะที่เดียวกันก็ได้รับส่วนแบ่งจากราษฎรเป็นเครื่องยังชีพจากการกระทำของคอมมิวนิสต์ที่แนบเนียนเช่นนี้ นอกจากจะเป็นผลดีในด้านส่งกำลังบำรุงแล้ว ยังผลให้ได้รับความนิยมนและการสนับสนุนจากราษฎรด้วยตรงกันข้าม ทหารฝ่ายเวียดนามเมื่อเคลื่อนที่ไปที่ใด ก็ใช้วิธีการเรียกเกณฑ์ข้าวปลาอาหารจากราษฎร ก่อให้เกิดความไม่เป็นมิตร จากตัวอย่างนี้จึงเห็นได้ว่าสิ่งใดที่คอมมิวนิสต์ ทำได้รัฐบาลก็ควรจะทำได้และควรทำให้ดีกว่า⁹⁴

แม้ว่ารัฐบาลจะประกาศว่าการที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ มีความประสงค์ให้ส่งหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ไปท้องถื่นทุรกันดารนั้น เนื่องจากคำนึงถึงความผาสุกของประชาชนในท้องถื่นเหล่านั้นเป็นสำคัญก็ตาม แต่จากข้อเท็จจริงดังกล่าวข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นว่าการจัดส่งหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ หรือการริเริ่มให้มีการปรับปรุงท้องถื่นทุรกันดารโดยเร่งด่วน ล้วนเป็นมาตรการหนึ่งในการป้องกันและต่อต้านและการดำเนินงานของคอมมิวนิสต์ในประเทศ

ในที่สุดเมื่อวันที่ 10 เมษายน พ.ศ.2505⁹⁵ ที่ประชุมคณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบตามที่กองบัญชาการทหารสูงสุดเสนอแนะทุกประการ โดยให้จัดตั้งกองอำนวยการรักษาความปลอดภัยแห่งชาติ(กรป.กลาง) เป็นส่วนอำนวยการกลางรับผิดชอบวางแผนและดำเนินการป้องกันและปราบปรามการปฏิบัติการของคอมมิวนิสต์ในประเทศไทย รวมทั้งประสานขีดความสามารถของส่วนราชการต่าง ๆ เพื่อผลในการปฏิบัติการตามภารกิจที่ได้รับมอบหมาย กรป.กลางเป็นหน่วยราชการพิเศษที่ฝากการ

⁹⁴ บันทึกการประชุมข้อพิจารณาของฝ่ายอำนวยการในการป้องกันการดำเนินงานของคอมมิวนิสต์ในประเทศไทย ณ ห้องประชุมกองบัญชาการทหารสูงสุด กระทรวงกลาโหม วันที่ 16 มีนาคม 2505 อ้างถึงในทิพย์รัตน์ วาณิชชา, “การปรับปรุงท้องถื่นทุรกันดารในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (พ.ศ.2501-2506),” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521), หน้า 186-187.

⁹⁵ “ข้อพิจารณาของฝ่ายอำนวยการในการป้องกันการดำเนินงานของคอมมิวนิสต์ในประเทศไทย,” รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี, 10 เมษายน 2505.

บังคับบัญชาไว้กับกองบัญชาการทหารสูงสุด โดยมีผู้บัญชาการทหารสูงสุดเป็นผู้อำนวยการโดยตำแหน่ง⁹⁶ ทั้งนี้โดยให้หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่อยู่ภายใต้การดำเนินงานของกองอำนวยการรักษาความปลอดภัยแห่งชาติ (กรป.กลาง)

ขั้นตอนในการปฏิบัติงานของหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ มีดังนี้⁹⁷

- (1) ขั้นตอนก่อนออกปฏิบัติงาน
- (2) การจัดหน่วยและการปฏิบัติงาน
- (3) ระยะเวลาปฏิบัติงาน

(1) ขั้นตอนก่อนออกปฏิบัติงาน

ก่อนส่งหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ไปปฏิบัติการในพื้นที่ กรป.กลางจะเป็นผู้กำหนดพื้นที่ โดยนำรายละเอียดจากแหล่งข่าวต่าง ๆ ทั้งฝ่ายทหารและพลเรือนมาประกอบการพิจารณาและขออนุมัติจากผู้บัญชาการทหารสูงสุดในฐานะผู้อำนวยการ กรป.กลางโดยตำแหน่ง หลังจากนั้นเจ้าหน้าที่ กรป.กลางจะดำเนินการประสานกับทางจังหวัดเพื่อหาข้อมูลและรายละเอียดเพิ่มเติม เมื่อได้รายละเอียดครบถ้วนแล้ว กรป.กลางจะแจ้งให้ส่วนราชการที่เกี่ยวข้องรับทราบ หลังจากนั้นจะเชิญผู้แทนจากส่วนราชการที่เกี่ยวข้องดังกล่าวเข้าร่วมประชุมพร้อมกับคณะกรรมการจังหวัดและอำเภอที่เกี่ยวข้องเพื่อตกลงถึงรายละเอียดในการปฏิบัติงาน และการสำรวจสภาพภูมิประเทศ รวมถึงความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นนั้น หลังจากนั้นจะเป็นการประชุมร่วมกันอีกครั้งเพื่อแบ่งสรรภาระงานของแต่ละฝ่ายตามอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ

หลังจากที่มีการแบ่งสรรภาระงานแล้ว ผู้แทนจากส่วนราชการต่าง ๆ จะเสนอรายละเอียดที่จะปฏิบัติงาน ตลอดจนอัตรากำลังที่จะเข้าร่วมในหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ต่อ กรป.กลางทางกรป.กลางก็จะนำรายละเอียดดังกล่าวเข้าที่ประชุมโดยมีนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน เมื่อได้รับการอนุมัติแล้ว กรป.กลางก็จะดำเนินการทำคำสั่งปฏิบัติการเพื่อส่งการแก่หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ต่อไปซึ่งคำสั่งนี้จะเป็นคำสั่งปฏิบัติการ ส.⁹⁸

⁹⁶ กองบัญชาการทหารสูงสุด กระทรวงกลาโหม, การจัดการและแนวปฏิบัติการรักษาความปลอดภัยแห่งชาติ เพื่อป้องกันการดำเนินงานของคอมมิวนิสต์ในประเทศไทย (29 พฤษภาคม 2505), หน้า 2.

⁹⁷ ทิพย์รัตน์ วาณิชชา, “การปรับปรุงท้องถิ่นทุรกันดารในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (พ.ศ.2501-2506),” หน้า 195-230.

⁹⁸ คำสั่งปฏิบัติการ ส. หมายถึงคำสั่งปฏิบัติการจากจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในฐานะเป็นประธานกองอำนวยการกลางรักษาความมั่นคงปลอดภัยแห่งชาติ

นอกจากนี้ก่อนส่งหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ออกปฏิบัติงาน ทร.กลางจะใช้เวลาประมาณ 2-3 สัปดาห์ จัดอบรมเจ้าหน้าที่ในหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ ให้มีความรู้ความเข้าใจในงานที่ได้รับมอบหมาย รวมทั้งแผนการสนับสนุนของทร.กลางและส่วนราชการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง หลังจากนั้นเจ้าหน้าที่ในหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่จะเตรียมการให้พร้อมเพื่อเคลื่อนที่ออกปฏิบัติงานได้ตามที่กำหนด

(2) การจัดหน่วยและการปฏิบัติงาน

หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่หน่วยหนึ่งจะประกอบด้วยเจ้าหน้าที่จากส่วนราชการต่าง ๆ ทั้งฝ่ายทหารและพลเรือน ประมาณ 150-160 คน หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่แต่ละหน่วยจะมีชุดปฏิบัติการ 3 ชุด คือ ศูนย์บังคับหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่⁹⁹ ชุดพัฒนาการเคลื่อนที่ และชุดประจำหมู่บ้านตัวอย่าง¹⁰⁰ ทร.กลางได้บรรจุเจ้าหน้าที่จากส่วนราชการต่าง ๆ ตามกลไกของการจัดหน่วยดังนี้

(ก) กองบังคับการหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ มีผู้บังคับหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่เป็นหัวหน้า ประกอบด้วยเจ้าหน้าที่จากส่วนราชการต่าง ๆ ทั้งฝ่ายทหารและพลเรือน ดังนี้

เจ้าหน้าที่ฝ่ายทหาร นอกจากผู้บังคับหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ และรองผู้บังคับหน่วยแล้ว ยังมีหัวหน้าแพทย์ทหาร นายทหารธุรการ นายทหารจิตวิทยา นายทหารควบคุมการช่าง นายทหารยานยนต์ นายทหารบริการ และนายทหารสื่อสาร

เจ้าหน้าที่กระทรวงมหาดไทย ได้แก่ นายอำเภอซึ่งเป็นผู้ช่วยผู้บังคับหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ ผู้ว่าราชการจังหวัดซึ่งเป็นที่ปรึกษา ผู้แทนกรมการปกครอง พัฒนาการ และเจ้าหน้าที่จากกรมประชาสัมพันธ์

เจ้าหน้าที่กระทรวงศึกษาธิการ ได้แก่ ผู้แทนจากกระทรวงศึกษาธิการ หรือศึกษาธิการจังหวัด หรือผู้ช่วยศึกษาธิการจังหวัด

เจ้าหน้าที่กระทรวงสาธารณสุข ได้แก่ นายแพทย์ พนักงานอนามัย และพนักงานพยาธิ

เจ้าหน้าที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้แก่ เจ้าหน้าที่กรมส่งเสริมการเกษตร กรมการข้าว กรมกสิกรรม กรมประมง กรมปศุสัตว์ กรมส่งเสริมสหกรณ์ กรมชลประทาน

เจ้าหน้าที่กระทรวงคมนาคม ได้แก่ เจ้าหน้าที่กรมทางหลวง

เจ้าหน้าที่กระทรวงอุตสาหกรรม ได้แก่ เจ้าหน้าที่จากกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม และกรมทรัพยากรธรณี

⁹⁹ ชื่อนี้ใช้เรียกในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ แต่ต่อมาเปลี่ยนเป็น ฐานปฏิบัติการหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ (ฐปค. นพค.)

¹⁰⁰ ต่อมาเปลี่ยนเป็นฐานปฏิบัติการย่อย (ฐปย.)

เจ้าหน้าที่กรมประชาสัมพันธ์ ได้แก่ ปาฐก และช่าง

เจ้าหน้าที่ฝ่ายพลเรือนซึ่งประจำอยู่ที่กองบังคับการ ซึ่งนอกจากจะเป็นที่ปรึกษาผู้บังคับหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่แล้ว ยังมีฐานะเป็นหัวหน้าสายงานพัฒนาในสาขาของตน ซึ่งต้องรับผิดชอบงานพัฒนาทั้งสิ้นของหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่

ในคำสั่งปฏิบัติการ ส. ฉบับต่าง ๆ ได้กำหนดหลักการไว้ในทำนองเดียวกันว่า เมื่อหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่จัดตั้งกองบังคับการขึ้นแล้วก็จะจัดส่งชุดพัฒนาการเคลื่อนที่ 2-3 ชุด ออกปฏิบัติการตามหมู่บ้านต่าง ๆ ในเขตที่รับมอบหมาย ฝ่ายเจ้าหน้าที่ซึ่งมิได้ออกไปกับชุดพัฒนาการเคลื่อนที่ก็จะออกสำรวจสภาพภูมิประเทศและความต้องการของราษฎรในหมู่บ้าน เพื่อจัดทำโครงการระยะยาวต่อไป ในขณะที่เดียวกันก็จะให้บริการต่าง ๆ แก่ราษฎรตามหมู่บ้านด้วย ทั้งนี้เพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลและประชาชนให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น

(ข) ชุดพัฒนาการเคลื่อนที่ เป็นส่วนประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งของหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ จัดตั้งขึ้นเพื่อดำเนินงานทางด้านจิตวิทยาโดยเฉพาะ ดังที่พลตรีเจริญ พงษ์พานิช (ยศในขณะนั้น) ผู้บังคับการหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่บ้านนาคู รายงานต่อจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ว่า

เจ้าหน้าที่ชุดพัฒนาการเคลื่อนที่ที่จะดำเนินงานหนักไปในทางด้านการรักษาพยาบาล การประชาสัมพันธ์ การประชาสัมพันธ์ และการบันเทิงโดยเคลื่อนที่ไปยังตามหมู่บ้านต่างๆ ในการดำเนินงานนั้น แสดงให้ประชาชนได้ทราบถึงความหวังใจของรัฐบาลและให้ประชาชนมีความหวังที่จะเห็นท้องถิ่นของตนมีความเจริญขึ้น¹⁰¹

เมื่อเป็นหน่วยที่จัดตั้งขึ้นเพื่อดำเนินการทางด้านจิตวิทยาโดยเฉพาะจึงได้ถือหลักปฏิบัติว่าจะพยายามเข้าถึงจิตใจของชาวบ้านให้มากที่สุด โดยการให้การบริการต่าง ๆ และชักจูงใจชาวบ้านให้เห็นถึงความหวังใจของรัฐบาล และการกระตุ้นให้ชาวบ้านร่วมแรงร่วมใจในการปรับปรุงหมู่บ้านของตน เพื่อให้ชาวบ้านเห็นประโยชน์ที่จะได้รับจากการที่หน่วยราชการของรัฐได้เข้าไปเยือน

(ค) หมู่บ้านพัฒนาตัวอย่าง หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ที่จะเลือกหมู่บ้านใดหมู่บ้านหนึ่ง อำเภอละ 1 หมู่บ้าน เพื่อดำเนินการปรับปรุงในทุก ๆ ด้าน ให้เป็นตัวอย่างที่หมู่บ้านใกล้เคียงจะนำไปเป็นแนวทางปรับปรุงหมู่บ้านของตน หมู่บ้านตัวอย่างนี้ หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ที่จะจัดสร้างสาธารณูปโภคและสิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็นอื่น ๆ เช่น ถนนภายในหมู่บ้าน และบ่อน้ำบาดาล

¹⁰¹ กรมประชาสัมพันธ์, “นายกรัฐมนตรีตรวจราชการจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ,” ข่าวในประเทศ ภาคค่ำ วันที่ 4 มกราคม 2506, วิทยสารประจำวัน 4 (7 มกราคม 2506): 2.

เป็นต้น ในขณะที่เดียวกันก็จัดวางแผนผังหมู่บ้านให้ถูกต้องตามหลักสุขภาพิบาล พร้อมส่งเสริมอาชีพของราษฎรในหมู่บ้านด้วยการสาธิตให้ถูกต้องตามหลักวิชาการ¹⁰² การปฏิบัติงานส่วนใหญ่จะทำในพื้นที่ของจังหวัดชายแดนภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งในขณะนั้นกำลังอยู่ในสถานการณ์ภัยคอมมิวนิสต์ กอปรกับหมู่บ้านในจังหวัดชายแดนภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นท้องถิ่นที่ทุรกันดารซึ่งเหมาะแก่การแทรกซึมของคอมมิวนิสต์ ดังนั้นการดำเนินงานของหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่จึงเริ่มต้นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นอันดับแรก ดังปรากฏในผลการปฏิบัติงานของหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ในจังหวัดต่าง ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ¹⁰³

(3) ระยะเวลาปฏิบัติงาน

กรป.กลางแบ่งระยะเวลาการปฏิบัติงานของหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ออกเป็น 3 ระยะด้วยกันคือ¹⁰⁴

ระยะแรก (45-60 วัน) โดยถือเวลาการปฏิบัติงานของชุดพัฒนาการเคลื่อนที่เป็นหลัก ในขณะที่เจ้าหน้าที่ในกองบังคับการหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่และหมู่บ้านพัฒนาตัวอย่างกำลังให้บริการประชาชน พร้อมทั้งสำรวจสภาพท้องถิ่นและความต้องการของประชาชนเพื่อเป็นข้อมูลประกอบการพิจารณาในการวางโครงการระยะยาว โดยจะใช้เวลาในการเยี่ยมเยียนและแวะพักหมู่บ้านในพื้นที่ดำเนินงาน 1-2 วัน หรือ 3-4 วัน จนทั่วเขตที่รับผิดชอบ หลังจากนั้นจะเดินทางกลับส่วนกลาง

ระยะที่สอง (ประมาณ 2-12 เดือน) เป็นช่วงเวลาปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ประจำกองบังคับการหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่และหมู่บ้านพัฒนาตัวอย่าง การปฏิบัติงานในระยะนี้เป็นการดำเนินงานสืบต่อจากที่ปฏิบัติไว้แล้วในระยะที่หนึ่ง ในระยะนี้หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่จะรวบรวมข้อมูลจากการสำรวจในระยะแรกมาจัดทำเป็นโครงการระยะยาว เสนอของบประมาณจากรัฐบาลเพื่อดำเนินการต่อไป หรือมิฉะนั้นก็อาจมอบหมายให้ส่วนราชการที่มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงรับไปดำเนินการต่อไป

¹⁰² กรมประชาสัมพันธ, “นายกรัฐมนตรืตรวจราชการต่างจังหวัด,” ข่าวในประเทศภาคค่ำ วันที่ 8 มกราคม 2506, *วิทยุสารประจำวัน* 6 (8 มกราคม 2506): 2.

¹⁰³ โปรดดูรายละเอียดแผนภูมิการดำเนินงานของหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ในจังหวัดต่าง ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในภาคผนวก ค

¹⁰⁴ เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์, *คำบรรยายเรื่องกองอำนวยการกลางรักษาความปลอดภัยแห่งชาติ (กรป.กลาง)*, (เอกสารโรเนียวจัดเตรียมเพื่อบรรยายแก่นักศึกษาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ 11 วันที่ 27 มีนาคม 2512, หน้า 20-21, อ้างถึงใน ทิพย์รัตน์ วานิชชา, “การปรับปรุงท้องถิ่นทุรกันดารในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (พ.ศ.2501-2506),” หน้า 206.

ระยะที่สาม เมื่อปฏิบัติงานไปได้ประมาณ 1 ปี หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ก็จะเริ่มมอบงานให้ฝ่ายจังหวัดและคณะกรรมการหมู่บ้านรับผิดชอบต่อไป ทั้งนี้เจ้าหน้าที่ของหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ที่ยังคงทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาและให้ความช่วยเหลือไปพลางก่อนจนกว่าทางจังหวัดและกรมพัฒนาชุมชนจะรับผิดชอบโดยเด็ดขาด

อย่างไรก็ดีเมื่อมีการตั้งสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท หน่วยเร่งรัดพัฒนาชนบทก็รับภาระหน้าที่ในการเป็นผู้รับผิดชอบงานพัฒนาการท้องถิ่นทุกรักษาดารแทนต่อมา

ค.โครงการเร่งรัดพัฒนาชนบท พ.ศ.2507-2519

การพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือนอกจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจ โครงการพัฒนาชุมชนที่มีโครงการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือในรูปแบบต่าง ๆ แล้ว โครงการเร่งรัดพัฒนาชนบทภายใต้การดำเนินงานของสำนักเร่งรัดพัฒนาชนบทที่จัดตั้งขึ้นใน พ.ศ.2507 เป็นอีกโครงการหนึ่งที่มีบทบาทในการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กล่าวคือ ใน พ.ศ.2507 เกิดวิกฤตการณ์จากภัยคอมมิวนิสต์ขึ้นทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คณะกรรมการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือกับส.ป.อ. ร่วมกันจัดตั้งสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบทขึ้นในสำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี เพื่อมุ่งพัฒนาท้องถิ่นทุกรักษาดารอย่างจริงจัง โดยเฉพาะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กำหนดเขตเร่งรัดพัฒนาชนบท 6 จังหวัดที่ผู้ก่อการร้ายแทรกซึมบ่อนทำลายหนัก คือ จังหวัดนครพนม สกลนคร อุบลราชธานี หนองคาย อุดรธานี และจังหวัดเลย

ต่อมาใน พ.ศ.2508 ได้กำหนดเขตเร่งรัดพัฒนาชนบทเพิ่มขึ้นอีก 5 จังหวัด คือ กาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ด อุดรดิษฐ์ น่าน และเขียงราย และเริ่มดำเนินการเร่งรัดพัฒนาชนบททั้ง 11 จังหวัด ด้วยเงินงบประมาณฝ่ายไทยประมาณ 6,000,000 บาท และเงินงบประมาณจากสหรัฐอเมริกาประมาณ 2,377,000 เหรียญสหรัฐฯ

ใน พ.ศ.2509 มีการดำเนินงานเร่งรัดพัฒนาชนบทขึ้นอีก 3 จังหวัดคือ สุรินทร์ บุรีรัมย์ และศรีสะเกษ รวมเป็น 14 จังหวัด ด้วยเงินงบประมาณฝ่ายไทยประมาณ 78,100,000 บาท และเงินงบประมาณจากสหรัฐอเมริกาประมาณ 4,624,000 เหรียญสหรัฐฯ

พ.ศ.2510 มีการดำเนินการเร่งรัดพัฒนาชนบทเพิ่มขึ้นอีก 4 จังหวัดคือ ชัยภูมิ ขอนแก่น มหาสารคาม และเพชรบูรณ์ รวมเป็น 18 จังหวัดด้วยเงินงบประมาณฝ่ายไทยประมาณ 167,000,000 บาท กับเงินงบประมาณจากสหรัฐอเมริกาประมาณ 10,870,000 เหรียญสหรัฐฯ ต่อมาใน พ.ศ.2511 มีการตกลงงบประมาณเร่งรัดพัฒนาชนบทจากเงินงบประมาณฝ่ายไทย 270,000,000 บาท และงบประมาณจากสหรัฐอเมริกาประมาณ 13,500,000 เหรียญสหรัฐฯ*

* โปรดดูรายละเอียดโครงการต่าง ๆ ระดับอำเภอใน 15 จังหวัดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือในภาคผนวก ง

จากยอดเงินงบประมาณ โครงการเร่งรัดพัฒนาชนบทที่สูงดังกล่าวข้างต้น จะเห็นว่ารัฐบาลไทยกับรัฐบาลสหรัฐอเมริกาแสดงความมุ่งมั่นที่จะต่อต้านคอมมิวนิสต์อย่างเต็มที่ ดังที่นายปีเตอร์ เจ เดวิส (Peter J. Davies) ผู้ช่วยผู้อำนวยการสำนักงานกิจการชนบทยูซอเม กล่าวถึง จุดประสงค์ของสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบทที่ต้งขึ้นดังนี้

จุดประสงค์ใหญ่ คือ ร.พ.ช.ต้องการเอาชนะการแทรกซึมของ คอมมิวนิสต์โดยใช้จิตวิทยาต่อสู้ มุ่งไปในทางเอาชนะจิตใจ ประชาชน โดยแสดงความห่วงใยในความเป็นอยู่ของประชาชน และแสดงสมรรถภาพของรัฐบาลไทยว่าสามารถจะปฏิบัติการ ให้ความช่วยเหลือด้วยการปรับปรุงการปกครองท้องถิ่น และใช้ แผนงาน ร.พ.ช. เป็นเครื่องมือช่วยให้ประชากรเกิดความเข้าใจ รู้ว่าตนมีความสำคัญและเกิดการดำเนินงานร่วมกันขึ้น เหล่านี้ทำให้เกิดการวางแผนและปฏิบัติงานในด้านหมู่บ้าน ความสนับสนุน ของรัฐบาลในด้านนี้ ก่อให้เกิดความมั่นใจ และความนับถือใน ความสามารถของกันและกันระหว่างราษฎรและรัฐบาล¹⁰⁵

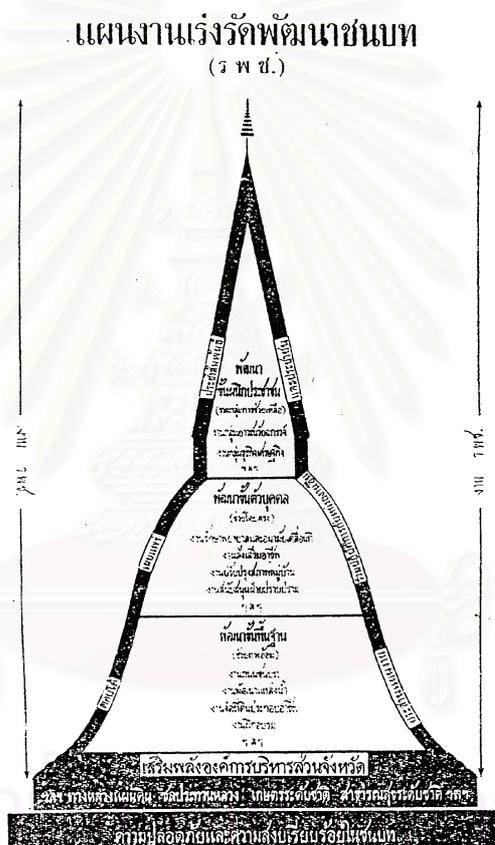
จุดประสงค์ดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงในชนบท ซึ่งเป็นนโยบายของสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท ดังจะพิจารณาจากวัตถุประสงค์พื้นฐานสำคัญ 3 ประการของโครงการเร่งรัดพัฒนาชนบท ดังนี้

- 1) วางแผนปฏิบัติงานที่จะใช้กิจกรรมทางพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ในระดับชาวบ้าน เพื่อผนึกความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับชาว ชนบท ซึ่งจะเป็นการสร้างความต้านทานให้แก่ชาวชนบทต่อสู้ การแทรกซึมและบ่อนทำลาย
- 2) ก่อให้เกิดกิจกรรมพัฒนาเศรษฐกิจระดับหมู่บ้านที่มีความคล่องตัว และความถาวรในลักษณะที่จะดำเนินการต่อไปเองได้

¹⁰⁵ ปีเตอร์ เจ เดวิส, “เบื้องหลัง สำนักงาน ร.พ.ช. กรมพัฒนาชุมชน และสำนักงานกิจการชนบทของ ยูซอเม,” วารสารสมาคมไทย-อเมริกัน 1 (2510): 28.

- 3) สร้างเสริมพลังขององค์การบริหารส่วนจังหวัดและส่วนท้องถิ่นให้มีความสามารถที่จะดำเนินการโครงการพัฒนาต่าง ๆ ในระดับหมู่บ้านได้อย่างมีประสิทธิภาพ¹⁰⁶

วัตถุประสงค์พื้นฐานสำคัญ 3 ประการดังกล่าวข้างต้นนำมาสู่แผนปฏิบัติงานของสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบทที่เรียกว่า “แผนพุทธเจดีย์” ดังแผนภาพที่ 10 และแผนภาพที่ 11 แสดงเขตเร่งรัดพัฒนาชนบทดังนี้

ที่มา : ประสงค์ สุขุม, “การพัฒนาเพื่อความมั่นคงในชนบท”, วารสารข่าวพาณิชย์ 2 (20 สิงหาคม 2513): 510.

¹⁰⁶ ประสงค์ สุขุม, “การพัฒนาเพื่อความมั่นคงในชนบท,” วารสารข่าวพาณิชย์ 2 (20 สิงหาคม 2513): 509.

จังหวัดในเขตเร่งรัดพัฒนาชนบท

ARD CHANGWADS

ภาพที่ 10

จังหวัดในเขตเร่งรัดพัฒนาชนบท

ที่มา : ประสงค์ สุขุม, "การพัฒนาเพื่อความมั่นคงในชนบท", วารสารข่าวพาณิชย 2 (20 สิงหาคม 2513): 511.

จากแผนภาพที่ 9 “แผนพุทธเจดีย์” อันเป็นแผนยุทธศาสตร์ในการต่อต้านคอมมิวนิสต์ ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน โดยการดำเนินงานขั้นแรกที่เป็นฐานเจดีย์ ประกอบด้วยการก่อสร้างถนนเข้าสู่หมู่บ้านต่าง ๆ เพื่อเข้าหาประชาชนโดยเร็วที่สุด การดำเนินงานในขั้นที่สองคือองค์เจดีย์ ซึ่งประกอบด้วยงานช่วยเหลือประชาชนทั้งปวง คืองานซ่อมสร้างแหล่งน้ำทุกประเภท งานส่งเสริมอาชีพ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นอาชีพเกษตรกรรม งานรักษาพยาบาลเคลื่อนที่และงานผู้ช่วยพยาบาลชนบทที่ประจำอยู่ตามตำบล และงานพัฒนาหมู่บ้านด้านต่าง ๆ เช่น ปรับปรุงถนนในหมู่บ้าน ปรับปรุงบริเวณโรงเรียนและลานวัด เป็นต้น ส่วนการดำเนินงานขั้นที่สามนั้นเป็นยอดเจดีย์ ซึ่งประกอบด้วยงานธุรกิจเศรษฐกิจ ที่จัดขึ้นเป็นกลุ่มเกษตรกร กลุ่มสหกรณ์แบบใหม่ และบางครั้งเป็นบริษัทจำกัดเพื่อทำธุรกิจ งานยอดเจดีย์นี้ก่อให้เกิดผลประโยชน์ทางการเงินร่วมกันระหว่างชาวบ้านกับชาวบ้านและกับจังหวัด และยังรวมไปถึงงานจัดกลุ่มเยาวชนหนุ่มสาวในชนบทด้วย¹⁰⁷

กล่าวโดยสรุปการดำเนินงาน โครงการเร่งรัดพัฒนาชนบทของสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบทและรัฐบาลสหรัฐอเมริกา จะเห็นว่าเป็นโครงการที่ตั้งขึ้นมาเพื่อวัตถุประสงค์ในการต่อต้านภัยคอมมิวนิสต์โดยตรง โดยเฉพาะในช่วง พ.ศ.2507-2513 ที่สถานการณ์ภัยคอมมิวนิสต์วิกฤตและรุนแรงมากขึ้น รัฐบาลสหรัฐอเมริกาได้ใช้ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคตะวันออกของไทยเป็นฐานทัพเพื่อเป็นแนวยุทธศาสตร์ในการต้านภัยคอมมิวนิสต์ให้กับรัฐบาลฝ่ายขวาของประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคอินโดจีน

ง.โครงการเงินผัน

โครงการเงินผันเป็นโครงการที่เกิดขึ้นภายใต้รัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช โครงการนี้เป็นโครงการเพื่อการพัฒนาชนบททุกภูมิภาคของประเทศ โดยเฉพาะภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้ถูกกำหนดให้ช่วยเหลือเป็นพิเศษ พร้อมกับภาคใต้และภาคกลางที่มีปัญหาภัยธรรมชาติอันเป็นนโยบายเร่งด่วนและนโยบายหลักของรัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ดังปรากฏในการแถลงนโยบายต่อรัฐสภา ในปี 2518 ดังนี้

เป็นที่ทราบกันอยู่ว่าชาวไร่นาของเราส่วนใหญ่กำลังทุกข์ยากด้วยเหตุที่การเพาะปลูกได้ผลน้อย เพราะขาดน้ำบ้าง ศัตรูพืชรังควานมาก ยิ่งหนีสินด้วยแล้ว ส่วนมากก็มีท่วมท้นล้นตัวทีเดียว แผนปฏิบัติการรีบด่วนของรัฐบาลชุดนี้จึงอยู่ที่ช่วยให้มีรายได้เพิ่มขึ้นทันทีเพื่อจะได้

¹⁰⁷ โปรดดูรายละเอียดในประสงค์ สุขุม, ผู้ภัยแผ่นดิน (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539), หน้า 117-125.

บรรเทาทุกข์ยากของชาวไร่ชาวนาลงอย่างฉับพลัน กล่าวคือ จะจัดสรรงบประมาณมอบหมายให้สภาตำบลใช้จ้างแรงงานในท้องถิ่น บุคคลลงทำฝายเก็บน้ำ เป็นต้น ทั้งนี้โดยกำหนดเป้าหมายไว้ว่า บริเวณซึ่งกำลังเดือดร้อนเพราะถูกภัยธรรมชาติ เช่น ในเขตอีสาน ภาคใต้และที่ราบภาคกลางจะเป็นเขตที่ได้รับการช่วยเหลือบรรเทาทุกข์เป็นพิเศษ ปริมาณเงินที่รัฐบาลจะจัดสรรให้เพื่อการนี้จะไม่น้อยกว่า 2.5 พันล้านบาทและจะจัดสรรให้ทันที เพื่อให้ทันใช้ในช่วงเวลาก่อนที่จะถึงฤดูกาลทำไร่ทำนา ซึ่งเป็นระยะเวลาที่ชาวไร่ชาวนากำลังว่างงาน การจัดสรรเงินงบประมาณเพื่อการนี้ จะทำโดยส่วนหนึ่งจะตัดรายการรายจ่ายที่เห็นว่าไม่รีบด่วนพอจะรอไว้ก่อนได้ หรือที่มีความจำเป็นน้อยกว่างบประมาณรายจ่ายปี 2518¹⁰⁸

คำแถลงนโยบายดังกล่าวข้างต้นของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช อาจพิจารณาถึงจุดมุ่งหมายของโครงการเงินผันได้ดังนี้

- 1) จุดมุ่งหมายทางเศรษฐกิจ
 - (1.1) เพื่อเพิ่มรายได้ให้แก่ประชาชน
 - (1.2) เพื่อช่วยให้ประชาชนมีงานทำในฤดูแล้ง
 - (1.3) เพื่อส่งเสริมการขยายตัวทางเศรษฐกิจ

นอกจากนี้ถ้อยแถลงของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ยังได้กล่าวอ้างให้เห็นถึงการขยายตัวทางเศรษฐกิจดังนี้

รัฐบาลนี้เชื่อมั่นว่าการจ่ายเงินเพื่อพัฒนาตำบลในวงเงินไม่เกิน 2,500 ล้านบาทนี้ ถ้าสภานุมัติให้ดำเนินการได้ จะก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งด้านเศรษฐกิจและความมั่นคงของชาติเป็นอเนกประการ ในทางด้านเศรษฐกิจจะสามารถสร้างงานให้แก่เกษตรกรซึ่งปกติจะว่างงานในฤดูแล้งได้ถึงประมาณ 6 แสนคน และนอกจากจะช่วยสร้างงานให้แก่เกษตรกรผู้ยากจนมีรายได้เพิ่มขึ้นโดยตรงแล้ว ภาวะเศรษฐกิจขณะนี้ชะงักงัน ไม่ขยายตัว

¹⁰⁸ สละ ลิขิตกุล, “คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรี: ชีวิตและงาน,” โหมเดอรัมแมนฉบับพิเศษ (กรุงเทพฯ: ศึกษาสัมพันธ์, ม.ป.ป.), หน้า 43-44.

เท่าที่ควร ก็จะได้รับการกระตุ้นให้ฟื้นฟูอีกด้วย เพราะเมื่อเกษตรกรได้รับค่าจ้างแรงงานแล้ว ย่อมจะนำรายได้นั้นไปจับจ่ายซื้อของกินของใช้ตามฐานะตามต้องการของตน ซึ่งก่อให้เกิดความต้องการสินค้าและบริการต่างๆ เพิ่มขึ้น อาจกล่าวได้ว่าภายในระยะเวลาหนึ่งปีหลังจากการดำเนินการตามโครงการนี้ รายได้ของประชาชนทุกด้านทุกสาขาจะเพิ่มขึ้นรวมกันประมาณ 5,000 ล้านบาท¹⁰⁹

2) จุดมุ่งหมายทางการเมือง

นอกจากจุดมุ่งหมายทางเศรษฐกิจตามที่กล่าวถึงแล้ว โครงการเงินผันยังมีจุดมุ่งหมายทางการเมือง ดังนี้

2.1) การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น ดังปรากฏคำแถลงนโยบายของรัฐบาลของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ดังนี้

รัฐบาลนี้ได้พิจารณาเห็นว่า การปรับปรุงภาวะการทำกิน ภาวะความเป็นอยู่ของประชาชนในชนบท ซึ่งเป็นปัญหาเร่งด่วนของชาตินั้น จะสำเร็จมิได้เลย ถ้ายังมีได้แก้ไขและปรับปรุงกลไกการบริหารในระดับต่างๆ เสียใหม่ ฉะนั้นภารกิจรีบด่วนที่รัฐบาลนี้จะดำเนินการไปพร้อมๆ กับการแก้ปัญหาดังกล่าวแล้วก็คือการแก้ไขและปรับปรุงการบริหารท้องถิ่น หัวใจของนโยบายการบริหารของรัฐบาลนี้คือการบริหารประเทศที่จะอำนวยให้ประชาชนมีภาวะในทางเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ดีขึ้น โดยเร็ว ดังนั้นการปฏิรูปการบริหารของรัฐ จึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ รัฐบาลนี้จึงได้กำหนดแผนเร่งด่วนที่จะดำเนินการปรับปรุงกลไกการบริหารในขั้นต้นนี้ไว้ 2 ประการ คือ

1. กระจายอำนาจการบริหารสู่ท้องถิ่น โดยให้จังหวัดเป็นศูนย์กลางในการบริหารอย่างแท้จริง

2. ส่งเสริมการบริหารท้องถิ่นโดยสภาตำบล

รัฐบาลนี้มีนโยบายที่จะกระจายการบริหารไปสู่ท้องถิ่น และจะสนับสนุนให้ท้องถิ่นปกครองตนเองได้ ดังนั้น โครงการพัฒนาตำบลจึงมีส่วนสำคัญที่จะส่งเสริมระบอบการบริหารดังกล่าว โดยยึดถือความ

¹⁰⁹ สละ ลิขิตกุล, “คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรี: ชีวิตและงาน,” หน้า 45.

ต้องการของประชาชนในแต่ละตำบลเป็นหลักสำคัญ เป็นการปูพื้นฐานการปกครองระบอบประชาธิปไตยให้กับประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ เมื่อประชาชนรู้จักการปกครองตัวเอง ความสำนึกในสิทธิและหน้าที่จะเกิดขึ้นเป็นการปกครองที่รัฐบาลนี้พึงประสงค์¹¹⁰

2.2) การสร้างเสถียรภาพทางการเมืองในชนบท

เกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม ได้อธิบายถึงจุดมุ่งหมายของโครงการเงินผันเพื่อสร้างเสถียรภาพทางการเมืองในชนบทว่า¹¹¹ รัฐบาลต้องการใช้โครงการผันเงินเป็นเครื่องมือต่อต้านยุทธวิธีป่าล้อมเมืองของฝ่ายตรงข้าม โดยรัฐบาลหวังว่าเมื่อได้มีการผันเงินออกไปสู่ชนบทก็จะทำให้ประชาชนมีความรู้สึกว่าคุณได้รับการเหลียวแลจากรัฐบาลและก็จะจะไม่ไปหลงเชื่อคำยุยงของฝ่ายตรงข้าม นอกจากนี้เมื่อมีการผันเงินออกไป ประชาชนคงไม่มีเวลาไปรวมหัวกันคิดต่อต้านรัฐบาล ซึ่งจะช่วยให้รัฐบาลมีเวลาที่จะจัดระเบียบการปกครองในชนบทเพื่อสร้างเสถียรภาพในการปกครอง อีกทั้งสถานการณ์ในภูมิภาคอินโดจีนขณะนั้นได้ส่งผลต่อความมั่นคงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย กล่าวคือรัฐบาลสหรัฐอเมริกาต้องถอนฐานทัพออกจากไทย ในขณะที่ฝ่ายคอมมิวนิสต์กำลังได้รับชัยชนะในเวียดนาม ลาว และกัมพูชา¹¹²

การดำเนินงานโครงการเงินผัน

เกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม ได้อธิบายถึงการดำเนินงานของโครงการเงินผันของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ว่า¹¹³ โครงการเงินผันเป็นโครงการเร่งด่วนที่รัฐบาลเสนอขอใช้งบประมาณพิเศษกลางปี โดยใช้กลไกของกระทรวงมหาดไทยเป็นเครื่องมือในการดำเนินงาน ซึ่งมีวิธีการโดยให้มีคณะกรรมการบริหารงานโครงการดังนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹¹⁰ สละ ลิขิตกุล, “คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรี: ชีวิตและงาน,” หน้า 58-92.

¹¹¹ เกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม, โครงการผันเงินในเชิงเศรษฐศาสตร์การเมือง (กรุงเทพฯ : สมาคมเศรษฐศาสตร์ ธรรมศาสตร์, 2518), หน้า 18.

¹¹² สละ ลิขิตกุล, เรื่องเดียวกัน, หน้า 136.

¹¹³ เกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม, เรื่องเดียวกัน, หน้า 19-28.

1) กรรมการระดับชาติ หรือ ปชล.¹¹⁴

กรรมการระดับชาติหรือกรรมการส่วนกลางนั้นเป็นคณะกรรมการที่มีอำนาจสูงสุดและรับผิดชอบในโครงการเงินผัน คณะกรรมการประกอบด้วยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยเป็นประธานกรรมการ ปลัดกระทรวงมหาดไทยเป็นรองประธานกรรมการ และกรรมการจากหน่วยงานต่าง ๆ รวม 14 คน คณะกรรมการชุดนี้จะทำงานประสานในทางปฏิบัติ ตลอดจนการวางแผนและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ กับรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง

2) กรรมการ ปชล.ระดับเขต

การดำเนินงานตามโครงการเงินผันได้มีการกระจายอำนาจไปสู่ภูมิภาคต่าง ๆ เพื่อให้ทำงานตามนโยบายของกรรมการ ปชล. โดยได้แบ่งเขตในการดำเนินงานออกเป็น 9 เขต แต่ละเขตมีกรรมการบริหารเรียกว่า “คณะอนุกรรมการ ปชล.เขต” ประกอบด้วยผู้ตรวจราชการกระทรวงมหาดไทยเป็นประธานอนุกรรมการ และผู้แทนจากหน่วยราชการต่าง ๆ คือจากคณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดิน กรมบัญชีกลาง สำนักงานประมาณ กรมการปกครอง กรมพัฒนาชุมชน สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท กรมชลประทาน และสำนักนโยบายวางแผนมหาดไทย

คณะอนุกรรมการเขตดังกล่าว ล้วนเป็นข้าราชการประจำทั้งสิ้น คณะอนุกรรมการนี้ถือว่าเป็นกรรมการที่ดำเนินงานโดยตรง ซึ่งมีหน้าที่ตรวจสอบโครงการที่สภาพัฒนบค. เสนอมาและมีอำนาจที่จะอนุมัติให้ดำเนินการได้

เขตการดำเนินการในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีดังนี้

เขตที่ 3 เป็นเขตในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง 7 จังหวัด ประกอบด้วยจังหวัดนครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ อุบลราชธานี และยโสธร

เขตที่ 4 เป็นเขตในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน 9 จังหวัด ประกอบด้วยจังหวัดอุดรธานี หนองคาย สกลนคร นครพนม เลย ขอนแก่น ร้อยเอ็ด มหาสารคาม และกาฬสินธุ์

3) กรรมการ ปชล.ระดับตำบล

คณะกรรมการในระดับตำบล หรือเรียกว่า “คณะกรรมการ ปชลต.” ประกอบด้วยกำนันเป็นประธาน ผู้ใหญ่บ้านหนึ่งคน แพทย์ประจำตำบลหนึ่งคน และราษฎรผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งเป็นสมาชิกสภาตำบลอีก 2 คน และเลขานุการคณะกรรมการ ซึ่งเป็นครูใหญ่ในตำบล เป็นผู้ช่วยดำเนินการในกิจการของคณะกรรมการ ปชลต. คณะกรรมการในระดับตำบลจะเป็นผู้รับผิดชอบการดำเนินงานตามโครงการต่าง ๆ ในตำบลของตน กล่าวคือ เมื่อได้รับการอนุมัติโครงการและงบประมาณจากปชล.เขตแล้ว คณะกรรมการ ปชลต.จะเป็นผู้บริหารและดำเนินงานตามโครงการที่ได้รับอนุมัติ

¹¹⁴ ปชล.ย่อมาจาก คณะกรรมการ โครงการพัฒนาท้องถิ่นและช่วยประชาชนในชนบทให้มีงานทำในฤดูแล้ง

ประเภทและลักษณะของโครงการ

เกริกเกียรติ พิพัฒนเสวีธรรม ได้อธิบายประเภทและลักษณะของโครงการเงินแผ่นดินนี้¹¹⁵

1) ประเภทของโครงการ

โครงการต่าง ๆ ที่จะทำในโครงการเงินแผ่นดินเพื่อพัฒนาตำบล แบ่งออกเป็นโครงการหลักที่สำคัญ 3 ประเภท คือ

ประเภทที่ 1 เป็นโครงการเกี่ยวกับการก่อสร้างโดยตรง ได้แก่ การขุดคูคลอง งานสร้างถนน ถนน ถังน้ำ อ่างเก็บน้ำ สะพาน ไม้ฝายกั้นน้ำ หรืองานอื่นซึ่งมีลักษณะคล้ายกัน

ประเภทที่ 2 เป็นโครงการเกี่ยวกับการซ่อมสร้างของที่มีอยู่เดิมแล้ว ได้แก่ งานซ่อมปรับปรุงขยายต่อเติมงานประเภทที่ 1 หรืออาคารงานก่อสร้างสาธารณะ เช่น โรงเรียน สถานีอนามัย ที่ทำการศูนย์ตำบล

ประเภทที่ 3 งานติดตั้งเสาไม้คอนเพื่อวางสายไฟฟ้าอันเป็นงานประเภทกิจการไฟฟ้า ตามโครงการก่อสร้างไฟฟ้าพัฒนาของการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค

2) ลักษณะของโครงการ

นอกจากรัฐบาลได้กำหนดประเภทของโครงการดังกล่าวแล้ว ลักษณะของโครงการดังกล่าวจะต้องมีลักษณะดังนี้

(1) เป็นงานที่สามารถจัดทำให้เสร็จสิ้นทั้งโครงการ หรือเป็นส่วนใหญ่ได้ภายในระยะเวลาตั้งแต่เดือนเมษายน จนถึง 31 กรกฎาคม 2518

(2) เป็นงานที่สามารถใช้แรงงานได้ทั้งหมด หรือเป็นส่วนใหญ่ และเป็นแรงงานในท้องถิ่นทั้งหมดหรือเป็นส่วนใหญ่

(3) เป็นงานที่ไม่ซ้ำกับงานตามโครงการที่ได้รับอนุมัติไปก่อนแล้ว

(4) เป็นงานตามโครงการที่ไม่ผูกพันกับเงินงบประมาณในปีต่อไป ทั้งนี้ในกรณีที่มีความจำเป็นเกิดขึ้น หรือมีกรณีพิเศษที่ต้องยกเว้นบางประการเกี่ยวกับประเภทและลักษณะของโครงการในขั้นต้น คณะรัฐมนตรีได้มอบอำนาจให้แก่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยเป็นผู้ใช้ดุลพินิจพิจารณาสั่งการ

ผลการดำเนินงาน

ผลการดำเนินงานตามโครงการเงินแผ่นดินในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สรุปรูปเป็นตารางที่ 28 ดังนี้

¹¹⁵ เกริกเกียรติ พิพัฒนเสวีธรรม, โครงการเงินแผ่นดินในเชิงเศรษฐศาสตร์การเมือง, หน้า 23-24.

ตารางที่ 28 : แสดงผลการดำเนินงานตามโครงการ ปชส.2518 แยกเป็นประเภทและ
เขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 16 จังหวัด

(หน่วย : ล้านบาท)

ประเภทโครงการ	จำนวนโครงการ			จำนวนเงิน			ร้อยละ
	เขต 3	เขต 4	รวม	เขต3	เขต 4	รวม	
1. ถนน	2,360	3,178	5,538	288.46	197.40	485.86	66.22
2. คู คลอง ทำนบ ฝายกั้นน้ำ	1,132	1,427	2,559	48.00	61.79	109.76	14.06
3. สะพาน	195	281	476	12.34	11.21	23.55	3.01
4. โรงเรียน	520	583	1,103	23.09	18.34	41.43	5.31
5. ถังน้ำ อ่างเก็บน้ำ	356	564	920	14.64	15.65	30.29	3.88
6. งานติดตั้งเสาไม้ คอน	16	33	49	0.53	1.96	2.49	0.32
7. ที่ทำการตำบล	58	127	185	2.12	4.72	6.84	0.88
8. สถานีอนามัย	22	27	49	0.51	0.53	1.04	0.13
9. อื่น ๆ	2,027	2,761	4,833	58.61	80.91	139.52	17.87
รวม	6,731	8,981	15,712	388.30	392.48	780.78	100
จำนวนจังหวัด	7	9	16				
จำนวนตำบล	807	808	1,615				
เฉลี่ยเงินต่อตำบล	483,455 บาท						
เฉลี่ยเงินต่อจังหวัด	4,879,875 ล้านบาท						

ที่มา : เกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม, โครงการเงินผันในเชิงเศรษฐศาสตร์การเมือง

(กรุงเทพฯ: สมาคมเศรษฐศาสตร์ ธรรมศาสตร์,2518), หน้า 43.

ตารางแสดงผลการดำเนินงานตามโครงการเงินผันในภาคตะวันออกเฉียงเหนือดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่าการสร้างถนนยังคงมาเป็นอันดับหนึ่ง รองลงมาเป็นโครงการขุดคูคลอง ทำนบ ฝายกั้นน้ำ ซึ่งสะท้อนความต้องการและความจำเป็นของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

โครงการเงินผันจึงนับว่าเป็นโครงการพัฒนาชนบทที่เป็นจุดเปลี่ยนครั้งสำคัญในการพัฒนา กล่าวคือ เป็นโครงการที่ประชาชนมีโอกาสคิดและดำเนินโครงการ โดยรัฐบาลเป็นผู้ออกงบประมาณให้ อย่างไรก็ตามหากพิจารณาจากจุดประสงค์ทางการเมืองจะเห็นว่าโครงการเงินผันนี้มีจุดประสงค์ที่ไม่แตกต่างจากโครงการเร่งรัดพัฒนาชนบทและโครงการพัฒนาเคลื่อนที่

4.4 สรุป

การศึกษาสถาบันและองค์กรของรัฐในการกำหนดและดำเนินนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ(พ.ศ.2494-2519) ผู้วิจัยพบว่าสถาบันรัฐสภามีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการกำหนดและดำเนินนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กล่าวคือสถาบันรัฐสภามีอำนาจหน้าที่สำคัญในการตรากฎหมาย การควบคุมการบริหารราชการแผ่นดิน และการให้ความเห็นชอบต่อรัฐบาลในการดำเนินการเรื่องสำคัญ เช่น การประกาศสงคราม และการทำสัญญากับต่างประเทศ เป็นต้น กลไกสำคัญที่ตอบสนองบทบาทของสภาในด้านนี้คือ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นผู้มีบทบาททำให้กระบวนการนิติบัญญัติดำเนินไปสู่เป้าหมายของการปกครองแบบรัฐสภาด้วยการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในสภาผู้แทนราษฎร เช่น การเสนอญัตติ การตั้งกระทู้ถามและกระทู้ถามด่วน การเสนอและพิจารณา ร่างพระราชบัญญัติ ตลอดจนการเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐมนตรีบางคนในคณะรัฐบาลหรือการเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐบาลทั้งหมด รวมทั้งการลงมติเรื่องต่าง ๆ ด้วย การดำเนินกิจกรรมดังกล่าวเป็นไปเพื่อให้มีการพิจารณาปัญหาที่เกิดขึ้นอันจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาของรัฐบาลต่อไปด้วย ด้วยเหตุนี้ สถาบันรัฐสภาจึงมีส่วนสำคัญยิ่งในกระบวนการกำหนดนโยบายของรัฐบาลในระบอบประชาธิปไตย

แม้ว่าการกำหนดนโยบายการพัฒนาภูมิภาค โดยโครงสร้างทางการบริหาร บทบาทการกำหนดและการตัดสินใจจะขึ้นอยู่กับนายกรัฐมนตรีและคณะรัฐมนตรีต่าง ๆ จากกระทรวงต่าง ๆ ก็ตาม แต่สำหรับกรณีการกำหนดนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นั้น สถาบันรัฐสภาซึ่งมีกลไกโดยสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจากภาคต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้มีส่วนร่วมในกระบวนการกำหนดนโยบาย และสะท้อนปัญหาของภาคตะวันออกเฉียงเหนือในด้านการศึกษา ความมั่นคง ทุพภิกขภัย รวมทั้งสะท้อนให้เห็นผลการดำเนินนโยบายตามโครงการพัฒนาของรัฐด้วย

การดำเนินกิจกรรมของสถาบันรัฐสภาจากการศึกษาในรายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร นั้นอยู่ภายใต้บริบทของการรัฐประหารทำให้บางช่วงเวลาสถาบันรัฐสภาเป็นรัฐสภาจากการแต่งตั้ง เช่น ระหว่างพ.ศ.2501-2511 และระหว่าง พ.ศ.2514-2517 หลังจากนั้นในระหว่าง พ.ศ. 2518-2519 ซึ่งเป็นรัฐสภาที่มาจากการเลือกตั้ง ช่วงระยะเวลาที่สมาชิกสภาผู้แทนมาจากการแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมีบทบาทค่อนข้างน้อยที่จะผลักดันให้รัฐบาลกำหนดนโยบายในการพัฒนา บางช่วงเวลาสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไม่มีบทบาทเลยโดยเฉพาะสมัยรัฐบาลคณะรัฐประหารจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ด้วยเหตุผลว่าระบบสภาผู้แทนราษฎรนั้นมักจะนำความยุ่งยากและนำความไม่มั่นคงมาสู่รัฐบาล อย่างไรก็ตามรัฐบาลคณะรัฐประหารก็ใช้วิธีการพิจารณาปัญหาต่างๆ และออกกฎหมายโดยผ่านคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญแทนสถาบันรัฐสภา

การทำหน้าที่ของสถาบันรัฐสภาที่ส่งผลต่อการกำหนดและการดำเนินนโยบายของรัฐบาล ผู้วิจัยแบ่งการศึกษาออกเป็น 3 ระยะเวลา คือ ระยะเวลา พ.ศ.2495-2501, ระยะเวลา พ.ศ.2512 และ พ.ศ.2514 และ ระยะเวลา พ.ศ.2518-2519 ดังมีรายละเอียดตามลำดับดังนี้

ระยะเวลา พ.ศ.2495-2501 ประเด็นปัญหาและข้อเสนอแนะของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่เสนอต่อรัฐบาล คือ ปัญหาการศึกษาได้แก่ การขาดแคลนครู ขาดแคลนตำรา การศึกษา ปัญหาเศรษฐกิจที่ส่งผลต่อการผลิตทางการเกษตร ได้แก่ ราคาพืชผลตกต่ำ ภัยแล้ง น้ำท่วม หนูกัดกินต้นข้าว โรคระบาดสัตว์

ระยะเวลา พ.ศ.2512 และ พ.ศ.2514 ประเด็นปัญหาและข้อเสนอแนะของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่เสนอต่อรัฐบาล คือ ปัญหาความมั่นคงทางการเมืองระหว่างประเทศจากสถานการณ์ในภูมิภาคอินโดจีน โดยเฉพาะปัญหาที่ประเทศสหรัฐอเมริกาใช้ดินแดนภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นที่ตั้งฐานทัพ ปัญหาที่สำคัญต่อมาคือ ปัญหาทุพภิกขภัย ซึ่งยังคงมีต่อเนื่อง นอกจากนี้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังสะท้อนให้เห็นถึงผลการดำเนินนโยบายพัฒนาการชลประทาน ที่ส่งผลกระทบต่อประชาชนในพื้นที่ เนื่องจากไม่ได้รับค่าชดเชย และได้รับความเสียหายจากการสร้างอ่างเก็บน้ำที่ไม่สามารถรับปริมาณน้ำที่มาก ทำให้อ่างเก็บน้ำพังทลาย ส่งผลให้เกิดน้ำท่วมไร่นา

ระยะเวลา พ.ศ.2518-2519 ประเด็นปัญหาและข้อเสนอแนะของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่เสนอต่อรัฐบาล คือ ปัญหาภัยคอมมิวนิสต์ อันเป็นผลกระทบมาจากปัญหาความมั่นคงทางการเมืองระหว่างประเทศ ทั้งนี้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือสะท้อนให้เห็นถึงการดำเนินงานขององค์กรของรัฐที่เข้าไปปฏิบัติการในพื้นที่ซึ่งสร้างความเดือดร้อนให้แก่ประชาชน ดังเช่นกรณีหน่วย กรป.กลาง บ้านส้มเฒ่า อำเภอน้ำขุ่น จังหวัดอุดรธานี ปัญหาสำคัญต่อมาคือ ปัญหาทุพภิกขภัยทวีเพิ่มขึ้น ไม่ว่าจะเป็นภัยแล้งหรือน้ำท่วม ขณะเดียวกันปัญหาการดำเนินโครงการพัฒนาชลประทาน โดยเฉพาะการสร้างเขื่อน บางโครงการดำเนินการล่าช้า บางโครงการดำเนินการล้มเหลวเนื่องจากชำรุด

นอกจากปัญหาดังกล่าวแล้ว ปัญหาการเพิ่มผลผลิตเนื่องมาจากการขาดแคลนปุ๋ยและปุ๋ยราคาแพงก็เป็นเรื่องสำคัญที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเสนอให้รัฐบาลหาทางแก้ไข ปัญหาการเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลาง ก็เป็นปัญหาที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไม่ละเลยที่จะเสนอรัฐบาล

การสะท้อนปัญหาและข้อเสนอแนะของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือระหว่าง พ.ศ.2495-2519 ข้างต้น รัฐมนตรีและนายกรัฐมนตรีที่ถูกตั้งกระทู้ถามได้นำปัญหาและข้อเสนอแนะไปดำเนินการ ในการดำเนินการโครงการต่าง ๆ ที่จะพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังเช่นปัญหาทุพภิกขภัย รัฐบาลได้จัดทำโครงการชลประทานสร้างอ่างเก็บน้ำและเขื่อน ปัญหาความมั่นคง

รัฐบาลได้จัดทำโครงการสร้างถนนเชื่อมต่อระหว่างจังหวัด หมู่บ้าน โครงการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร รัฐบาลดำเนินการให้มีการวิจัยและทดลองปฎิบัติให้เหมาะกับสภาพดิน ภายได้โครงการบูรณะชนบท โครงการพัฒนาชนบท โครงการเร่งรัดพัฒนาชนบท โครงการปรับปรุงพืชผลและการปศุสัตว์ แผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นต้น

ดังนั้นสถาบันรัฐสภาจึงเป็นสถาบันที่สำคัญที่มีส่วนร่วมในกระบวนการกำหนดนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือในการผลักดันและเสนอให้รัฐบาลและองค์กรของรัฐที่เกี่ยวข้องกำหนดและดำเนินนโยบายพัฒนา ขณะเดียวกันก็สะท้อนผลการดำเนินนโยบายการพัฒนาขององค์กรของรัฐด้วย

การศึกษาขององค์กรของรัฐที่มีส่วนในการกำหนดและดำเนินนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือของรัฐบาลไทย ผู้วิจัยแบ่งการศึกษาเป็น 2 ระยะ คือระยะที่ 1 ระหว่าง พ.ศ.2494-2503 และระยะที่ 2 ระหว่าง พ.ศ.2504-2519 ดังรายละเอียดจากแผนภูมิที่ 4 และแผนภูมิที่ 5

ระยะ พ.ศ.2494-2503 องค์กรของรัฐที่มีบทบาทสำคัญคือ กระทรวงมหาดไทย ซึ่งประกอบด้วยกรมการปกครอง กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงกลาโหม กระทรวงเกษตร ซึ่งประกอบด้วยกรมชลประทาน กรมกสิกรรม และกระทรวงศึกษาธิการ ร่วมกับองค์กรจากประเทศสหรัฐอเมริกา คือ STEM และ JUSMAG กำหนดนโยบายและดำเนินนโยบายพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือภายใต้โครงการบูรณะชนบทพ.ศ.2494 และพ.ศ.2496 โครงการปรับปรุงงานเกษตร พ.ศ.2493-2503 โครงการบูรณะปรับปรุงภาคตะวันออกเฉียงเหนือฉุกเฉิน พ.ศ.2496-2497 โครงการศูนย์การศึกษาอบรมผู้ใหญ่จังหวัดอุบลราชธานี (ศ.อ.ศ.อ.) พ.ศ.2497 โครงการพัฒนาการท่องเที่ยว พ.ศ.2499-2503 คณะกรรมการบริหารราชการแผ่นดินภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 14 สิงหาคม พ.ศ.2500

การกำหนดนโยบายการพัฒนาเพื่อดำเนินโครงการภายใต้ นโยบายการพัฒนาเหล่านี้เป็นผลมาจากบริบททางการเมืองการปกครอง การต่างประเทศเป็นสำคัญมากกว่าสภาพเศรษฐกิจและทุกภิกขภัยซึ่งเป็นปัญหาพื้นฐานสำคัญของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังจะพบว่ารัฐบาลมุ่งเน้นการสร้างเส้นทางยุทธศาสตร์และเตรียมการสร้างเสบียงอาหารในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เนื่องจากสถานการณ์วิกฤตในเวียดนามและลาว ขณะเดียวกันแม้ว่าสภาพเศรษฐกิจและทุกภิกขภัยจะขยายตัวมากขึ้น ประกอบกับปริมาณประชากรเพิ่มขึ้น รัฐบาลกลับไม่ดำเนินนโยบายการพัฒนาเพื่อบรรเทาปัญหาดังกล่าวโดยตรง กล่าวคือ โครงการพัฒนาที่ถูกกำหนดและดำเนินการนั้นส่วนใหญ่เป็นโครงการที่ได้รับความร่วมมือและผลักดันจากความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกา เพื่อต่อต้านภัยคอมมิวนิสต์ในภูมิภาคอินโดจีนตามข้อตกลงร่วมกันภายใต้สนธิสัญญาที่เริ่มต้นในปลาย พ.ศ.2493 เป็นต้นมา

ต่อมา พ.ศ.2499-2500 ปัญหาทางเศรษฐกิจและทุกภิกขภัยของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่งผลให้ประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือต้องอพยพเข้ากรุงเทพฯ และเมืองใหญ่ ๆ จำนวนมาก และกลายเป็นปัญหาสาธารณสุขที่ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ถึงการดำเนินนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือไม่ทัดเทียมเหมือนภาคอื่น ๆ ผลจากการเป็นปัญหาสาธารณสุขดังกล่าวทำให้รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามต้องจัดตั้งคณะกรรมการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือในวันที่ 14 สิงหาคม พ.ศ.2500 เพื่อแก้ไขปัญหาทั้งเฉพาะหน้าและถาวร

ระยะพ.ศ.2504-2519 ผู้วิจัยพบว่า องค์กรของรัฐที่เกี่ยวข้องและจัดตั้งขึ้นเพื่อกำหนดและดำเนินนโยบายพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือในสมัยรัฐบาลคณะรัฐประหารจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ รัฐบาลให้ความสำคัญกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นพิเศษ เนื่องจากสถานการณ์ทางการเมืองภายใน และที่สำคัญสถานการณ์ทางการเมืองภายนอกที่ผู้นำรัฐบาลยังคงความสัมพันธ์กับประเทศสหรัฐอเมริกาภายใต้นโยบายด้านกึ่งคอมมิวนิสต์ร่วมกัน องค์กรของรัฐที่เกี่ยวข้องคือ สำนักงานรัฐมนตรี กระทรวงมหาดไทย กระทรวงอุตสาหกรรม กระทรวงเศรษฐกิจ กระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ สภาความมั่นคงแห่งชาติ สภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ คณะกรรมการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ องค์กรของรัฐเหล่านี้ร่วมมือและได้รับความช่วยเหลือจากประเทศสหรัฐอเมริกาผ่านองค์กร USOM ส.ป.อ.และธนาคารโลก(World Bank) กำหนดนโยบายและดำเนินนโยบายภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ โดยแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือฉบับแรก พ.ศ.2505-2509 รัฐบาลคณะรัฐประหารจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จัดทำขึ้นเป็นพิเศษแยกจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504-2509)

การดำเนินนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือดำเนินการภายใต้คณะกรรมการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ แต่งตั้งขึ้นเป็นครั้งแรกในพ.ศ.2504 คณะกรรมการชุดนี้เป็นคณะกรรมการสภาพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติมาตั้งแต่สมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม การแต่งตั้งคณะกรรมการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือดังกล่าวมีวัตถุประสงค์ที่จะรวบรวมโครงการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือจากกระทรวง ทบวง กรมที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาจัดทำเป็นแผนพัฒนาและจัดทำงบประมาณขอความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกาเป็นพิเศษ ทั้งนี้เป็นไปตามข้อเสนอแนะและข้อตกลงร่วมกันระหว่างรัฐบาลไทยกับรัฐบาลสหรัฐอเมริกา

การจัดทำแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือพ.ศ.2505-2509 ฉบับแรก สาขาการพัฒนาที่ รัฐบาลให้ความสำคัญมากที่สุดคือสาขาการคมนาคม รองลงมาเป็นสาขาการเกษตรและสหกรณ์ การให้ความสำคัญแก่สาขาการคมนาคมนั้นเป็นไปภายใต้แผนยุทธศาสตร์ของสหรัฐอเมริกาเพื่อต่อต้านกึ่งคอมมิวนิสต์ซึ่งกำลังขยายตัวในกลุ่มประเทศอินโดจีน

ต่อมาภายหลังการออกสัญกรรมของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในเดือนธันวาคม พ.ศ.2506 รัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร ก็ยังคงให้ความสำคัญกับการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยการตั้งคณะกรรมการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2507 และมอบหมายให้พลเอกประภาส จารุเสถียร เป็นประธานคณะกรรมการดังกล่าว การดำเนินงานภายใต้คณะกรรมการดังกล่าวได้เพิ่มความสำคัญในการจัดทำแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือในแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ฉบับที่ 2 และฉบับที่ 3 ภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 2 (พ.ศ.2510-2514) และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 3 (พ.ศ.2515-2519) ร่วมกับรัฐบาลสหรัฐอเมริกา กล่าวคือ มีการตั้งคณะกรรมการเพื่อวางแผนพัฒนาภาคขึ้นอีกจำนวน 7 ชุด ในระหว่างพ.ศ.2512-2514 คือ คณะกรรมการประสานงานและวางแผนปฏิบัติพัฒนาชนบท 5 ชุด และคณะอนุกรรมการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ(NEED) ไทย 1 ชุด สหรัฐอเมริกา (บริษัทหลุยส์ เบเยอร์ แอนด์ ซิสเต็ม แอสโซซิเอทส์) 1 ชุด เหตุผลในการตั้งคณะกรรมการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือหลายชุดดังกล่าว มาจากการที่สหรัฐอเมริกาต้องเริ่มถอนทัพจากเวียดนามและพ่ายแพ้ต่อรัฐบาลเวียดนามเหนือ รวมทั้งการเรียกร้องของประชาชนในประเทศสหรัฐอเมริกาเองที่ให้ถอนทหารออกจากสมรภูมิอินโดจีน อย่างไรก็ตามผู้นำรัฐบาลสหรัฐอเมริกายังคงตระหนักถึงความสำคัญของภัยคอมมิวนิสต์และเห็นว่า รัฐบาลไทยมีนโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์อย่างเข้มแข็ง การช่วยเหลือในการพัฒนาชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันภัยคอมมิวนิสต์ซึ่งกำลังขยายตัวจากเวียดนามเหนือสู่ลาว และเขมร ดังนั้นสาขาการพัฒนาก็ได้รับงบประมาณในการพัฒนามากที่สุดจึงเป็นสาขาการคมนาคม ขณะเดียวกันสาขาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสังคมก็มีการปรับงบประมาณเพิ่มขึ้น ทั้งนี้เพื่อผลทางจิตวิทยา ในการดึงมวลชน ดังจะพิจารณาเห็นได้จากเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของโครงการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือดังนี้

- 1) ยกระดับโครงสร้างพื้นฐานทางการเกษตรและพื้นฐานทางเศรษฐกิจ
- 2) ช่วยเหลือพัฒนาหมู่บ้านในด้านการดำเนินชีวิต
- 3) สร้างกิจกรรมระหว่างหมู่บ้านโดยจัดตั้งองค์กรหมู่บ้านร่วมกัน

การดำเนินนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือดังกล่าวดำเนินงานภายใต้โครงการพัฒนาชุมชน โครงการพัฒนาการเคลื่อนที่ และโครงการเร่งรัดพัฒนาชนบท โครงการเหล่านี้ล้วนเป็นไปภายใต้ยุทธศาสตร์ต่อต้านภัยคอมมิวนิสต์ในภูมิภาคอินโดจีนทั้งสิ้น โดยมีจังหวัดเป้าหมายในการพัฒนาคือจังหวัดที่อยู่ตามแนวชายแดน จังหวัดที่มีคอมมิวนิสต์แทรกซึมและจังหวัดที่เป็นศูนย์อำนาจการปกครอง เช่น จังหวัดอุดรธานี นครพนม หนองคาย สกลนคร อุบลราชธานี นครราชสีมา ขอนแก่น และกาฬสินธุ์

ดังนั้นการกำหนดและดำเนินนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือของรัฐบาลไทยในช่วงเวลาดังกล่าว จะเห็นได้ว่าบริบททางการเมืองการปกครองยังคงเป็นปัจจัยหลักในการกำหนดและดำเนินนโยบายการพัฒนา ดังจะพบว่าใน พ.ศ.2518-2519 แม้ว่ารัฐบาลสหรัฐอเมริกาจะถอนทัพออกจากไทยก็ตาม รัฐบาลมีนโยบายเงินผันเพื่อแก้ปัญหาความมั่นคงทางการเมืองการปกครองเป็นสำคัญ ส่วนการดำเนินนโยบายพัฒนาสาขาการเกษตรและสหกรณ์ โดยเฉพาะโครงการชลประทานนั้น ผลปรากฏว่าการดำเนินงานเป็นไปอย่างล่าช้า และโครงการชลประทานส่วนใหญ่มักเป็นโครงการเพื่อผลิตกระแสไฟฟ้า ระบบการส่งน้ำตามเขื่อนชลประทานและอ่างเก็บน้ำไม่สามารถดำเนินการตามเป้าหมาย ดังจะพบว่าในปลายแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ฉบับที่ 3 การชลประทานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือสามารถส่งน้ำเพื่อการเกษตรได้เพียงแค่ 2.4 ล้านไร่ จากเนื้อที่ทั้งหมดของภาค 109 ล้านไร่ นอกจากนี้ผลจากการกำหนดและดำเนินนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือดังกล่าวยังส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือกับรัฐบาลไทย และความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือด้วย ดังจะวิเคราะห์ในบทต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 5

ผลของการดำเนินนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ของรัฐบาลไทยระหว่าง พ.ศ. 2494-2519

5.1 การเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจตามแนวนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจของรัฐบาลไทย

5.1.1 สภาพเศรษฐกิจภาคตะวันออกเฉียงเหนือก่อนพ.ศ.2494

เมื่อประเทศไทยเริ่มเปิดประตูการค้ากับต่างประเทศอย่างชัดเจนภายหลังสนธิสัญญาเบาว์ริง พ.ศ.2398 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภาคที่รับผลกระทบจากการขยายตัวทางการค้าน้อยที่สุด เนื่องจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือในขณะนั้นยังอยู่ในฐานะหัวเมืองชั้นนอกและหัวเมืองประเทศราช ต่อมาเมื่อมีการปฏิรูปการปกครองในพ.ศ.2444-2445 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 การติดต่อระหว่างรัฐบาลกลางที่กรุงเทพฯ กับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นอกจากจะมีถนน และทางเกวียนแล้วก็มีเพียงเส้นทางรถไฟจากกรุงเทพฯ ถึงนครราชสีมาที่สะดวกและเชื่อมโยงภาคตะวันออกเฉียงเหนือกับรัฐบาลกลางที่กรุงเทพฯ เท่านั้น ดังนั้นการทำมาหากินของราษฎรในภูมิภาคนี้จึงค่อนข้างเป็นอิสระและขึ้นอยู่กับเจ้าเมืองที่ปกครอง ราษฎรส่วนใหญ่ทำการผลิตเพียงเพื่อยังชีพ ส่วนเกินที่เหลือนำไปแลกเปลี่ยนเป็นเงินเพื่อนำไปเสียภาษีให้กับเจ้าเมืองที่ปกครอง ซึ่งจะนำภาษีที่เก็บได้ส่งรัฐบาลกลางที่กรุงเทพฯ อีกต่อหนึ่ง ต่อมาสภาพการติดต่อคมนาคมโดยเส้นทางรถไฟซึ่งเริ่มต้นในพ.ศ.2443 ถึงนครราชสีมา ได้ขยายถึงอุบลราชธานีในพ.ศ.2473 และขอนแก่นใน พ.ศ.2476

นอกจากนี้ที่ตั้งและสภาพภูมิศาสตร์ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือนับเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดวิถีการผลิตที่แตกต่างจากภาคอื่น ๆ ของประเทศไทย กล่าวคือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นที่ราบสูง สภาพพื้นดินมีลักษณะเป็นดินปนทรายและเป็นดินเค็ม การไหลบ่าของแม่น้ำในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมักจะไหลย้อนกลับไปทางชายขอบที่ติดกับแม่น้ำโขง ดังนั้นการเพาะปลูกจึงต้องปรับสภาพให้เข้ากับการไหลบ่าของแม่น้ำและน้ำฝนตามฤดูกาลตามธรรมชาติ ซึ่งบางปีจะมีฝนทิ้งช่วงนานทำให้เกิดความแห้งแล้ง บางปีมีน้ำฝนมากทำให้เกิดน้ำท่วม ส่งผลให้เกิดความเสียหายในการเพาะปลูกอยู่เป็นประจำนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

อย่างไรก็ตามการขยายเส้นทางรถไฟได้นำไปสู่การผลิตเพื่อการค้าในสัดส่วนที่เพิ่มขึ้นอย่างช้า ๆ ทั้งนี้เพราะการเผยแพร่ขยายของเศรษฐกิจทุนนิยมโลกในช่วงต้น ๆ ยังต้องการเพียงแค่วัตถุดิบและตลาดสำหรับระบายสินค้าอุตสาหกรรมขั้นต้น(ผ้าและน้ำตาล) รัฐบาลส่วนกลางไม่ได้สนใจที่จะดำเนินการการค้าขายที่ขยายตัวขึ้นอย่างช้า ๆ ประชาชนที่อยู่ห่างไกลจากรัฐบาลกลางในภาคต่าง ๆ จึงยังคงทำการผลิตเพื่อยังชีพเป็นสำคัญ

การสำรวจสำมะโนประชากร ตั้งแต่พ.ศ. 2480 ถึง พ.ศ.2490 อัตราการเพิ่มของประชากรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ดังจะพบว่าใน พ.ศ. 2490 อัตราการกระจายตัวของประชากรสูงถึงร้อยละ 35.6 นับว่าสูงสุดในระดับประเทศ ดังที่นำเสนอแล้วในบทที่ 2

เมื่อเปรียบเทียบการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรภาคตะวันออกเฉียงเหนือกับภาคอื่น ๆ แล้วพบว่าในแต่ละปีภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีจำนวนประชากรมากกว่าทุกภาค คือ มีจำนวนถึง 1 ใน 3 ของประชากรทั้งประเทศ อัตราการเพิ่มขึ้นสูงสุดใน พ.ศ. 2490 นั้น เป็นผลมาจากการสร้างเส้นทางรถไฟจนถึงอุบลราชธานี ขอนแก่น และอุดรธานี ทำให้การอพยพเข้าสู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือสะดวกขึ้น นอกจากนี้ยังเป็นผลจากนโยบายการพัฒนาสาธารณสุขและอนามัยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีโรงพยาบาลประจำจังหวัดทุกจังหวัด¹ ตลอดจนนโยบายการเพิ่มประชากรของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามด้วย การเพิ่มจำนวนประชากรจำนวนมาก และการมีประชากรในภาคถึง 1 ใน 3 ของประเทศเป็นปัจจัยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการผลิตที่เพิ่มขึ้น โดยการขยายเนื้อที่เพาะปลูกเพิ่มขึ้น ขณะเดียวกันความต้องการตอบสนองต่อการขยายตัวทางการค้าในตลาดโลกก็เพิ่มมากขึ้น ยิ่งเป็นปัจจัยเสริมให้รัฐบาลกำหนดนโยบายส่งเสริมพัฒนาให้ราษฎรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภูมิภาคอื่น ๆ ของประเทศทำการเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจตามความต้องการของตลาดโลก อาทิ ข้าว ข้าวโพด ยาง ปอ มันสำปะหลัง ถั่วเหลือง เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงที่ประเทศไทยมีความสัมพันธ์กับประเทศสหรัฐอเมริกา นับตั้งแต่ พ.ศ.2492 เป็นต้นมา ส่งผลให้แนวคิดเศรษฐกิจเสรีนิยมเข้ามาพร้อมกับนโยบายสกัดกั้นภัยคอมมิวนิสต์ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

5.1.2 การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจระหว่าง พ.ศ. 2494-2519

อัตราการเพิ่มของประชากรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว นับตั้งแต่ พ.ศ. 2490 อัตราการกระจายตัวของประชากรสูงถึงร้อยละ 35.6 นับว่าสูงสุดในระดับประเทศ และใน พ.ศ. 2513 ได้กลับมามีอัตราการกระจายตัวของประชากรสูงร้อยละ 35.6 อีกครั้ง ดังปรากฏในตารางที่ 29 ดังนี้

¹ กรมศิลปากร, บันทึกผลงานของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม 2491-2499 (กรุงเทพฯ: กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, 2500), หน้า 232-236. (พิมพ์เนื่องในโอกาสจิตสมัยคล้ายวันเกิดครบ 5 รอบ ของ ฯพณฯ จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี, 14 กรกฎาคม 2500)

ตารางที่ 29 การกระจายตัวของประชากรเป็นรายภาค พ.ศ. 2480, 2490, 2503, 2513 และ พ.ศ. 2523

ปี	ทั่วประเทศ	ภาคกลาง (ไม่รวมกรุงเทพฯ)	กรุงเทพฯ	ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	ภาคเหนือ	ภาคใต้
จำนวนประชากร						
2480 ⁽¹⁾	14,464,105	3,556,390	890,453	4,952,292	3,223,234	1,841,736
2490 ⁽¹⁾	17,442,689	4,250,016	1,178,881	6,210,281*	3,642,711	2,160,800
2513 ⁽²⁾	34,397,374	7,534,516	3,077,361	12,025,140	7,488,683	4,271,674
2523 ⁽²⁾	44,824,536	9,726,272	4,697,071	15,698,874	9,074,103	5,628,216
อัตราส่วน						
2480	100	24.6	6.2	34.2	22.3	12.7
2490	100	24.4	6.7	35.6*	20.5	12.4
2503	100	23.4	8.1	34.2	21.8	12.5
2513	100	21.9	8.9	35.6	21.8	12.4
2523	100	21.7	10.5	35.0	20.2	12.6

ที่มา : ⁽¹⁾ สถิติพยากรณ์รายปี กรมประมวลสถิติพยากรณ์ กรมเลขาธิการรัฐมนตรี

⁽²⁾ สำมะโนประชากร พ.ศ. 2503, สำมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ. 2513 และ 2523
สำนักงานสถิติแห่งชาติ

เมื่อเปรียบเทียบการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรภาคตะวันออกเฉียงเหนือกับภาคอื่น ๆ แล้วพบว่าในแต่ละปีภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะมีจำนวนประชากรมากกว่าทุกภาคคือ มีจำนวนถึง 1 ใน 3 ของประชากรทั้งประเทศ อัตราการเพิ่มขึ้นสูงสุดใน พ.ศ. 2490 และเพิ่มสูงขึ้นอีกครั้งใน พ.ศ. 2513 การเพิ่มประชากรดังกล่าวสามารถอธิบายเหตุสำคัญประการหนึ่งได้ว่าเป็นผลมาจากการที่รัฐบาลสร้างเส้นทางคมนาคมที่สะดวกทั้งทางรถไฟและถนนเชื่อมต่อ ส่งผลให้ประชากรภาคอื่น ๆ อพยพเข้าไปตั้งหลักแหล่งเพื่อค้าขายและบุกเบิกทำการเกษตรเพิ่มขึ้น ขณะเดียวกันผลจากนโยบายการพัฒนาสาธารณสุขและอนามัย การสร้างโรงพยาบาลประจำทุกจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ² รวมทั้งนโยบายเพิ่มประชากรก็มีส่วนทำให้ประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว

² กรมศิลปากร, บันทึกผลงานของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม 2491-2499, หน้า 232-236.

ผลจากการเพิ่มประชากรดังกล่าวส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือด้วย กล่าวคือ ประชาชนมีความต้องการในการบริโภคเพิ่มขึ้น ความต้องการรายได้ขยายตัวเพิ่มขึ้น ขณะเดียวกันพื้นที่ในการเพาะปลูกยังคงต้องอาศัยธรรมชาติเป็นหลัก ประชาชนจึงต้องทำการบุกเบิกเพื่อหาที่ทำกินใหม่ ๆ ที่อุดมสมบูรณ์กว่า ขณะเดียวกันก็มีการอพยพเพื่อหาอาชีพเสริมนอกฤดูกาลทำนา หรือในช่วงที่ต้องประสบภัยทางธรรมชาติในเมืองอย่างเช่นกรุงเทพฯ ในระหว่างพ.ศ.2499-พ.ศ.2500 มีการสำรวจการอพยพของประชากรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การอพยพประชากรในประเทศไทยเมื่อ พ.ศ. 2500 ผลการสำรวจพบสาเหตุของการอพยพว่า มีปัญหาทางเศรษฐกิจคือไม่สามารถทำการผลิตข้าวได้เพียงพอต่อการบริโภคอันเนื่องมาจากความแห้งแล้งและภัยธรรมชาตินับตั้งแต่ พ.ศ.2496 เป็นต้นมา นอกจากนี้ยังมีสาเหตุจากทางสังคมคืออพยพตามมาอยู่กับญาติในกรุงเทพฯ โดยหวังจะเปลี่ยนอาชีพใหม่คือ การขี่สามล้อรับจ้าง การรับจ้างในโครงการสร้างถนน³

นอกจากนี้ยังพบอีกว่านอกจากประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะอพยพมาสู่กรุงเทพฯ แล้ว ประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังอพยพไปสู่จังหวัดอื่น ๆ ในภูมิภาคเดียวกันที่มีความอุดมสมบูรณ์กว่าด้วย⁴

ในต้นทศวรรษ 2490 ชาวนาชาวไร่มีโอกาสเข้าถึงพื้นที่ทำกินใหม่ ๆ ที่ไกลออกไปในเขตป่าเขาบนที่ราบสูง ซึ่งเป็นผลมาจากการสร้างทางหลวงสายต่าง ๆ ด้วยเงินช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกา เพื่อเหตุผลทางด้านยุทธศาสตร์ การทำสงครามต่อต้านคอมมิวนิสต์ในเวียดนามเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการบุกเบิกจองที่ดินใหม่ ๆ เพื่อทำไร่และปลูกพืชเศรษฐกิจใหม่ ๆ นอกจากข้าว⁵

สำหรับชาวนาชาวไร่แล้ว การบุกเบิกพื้นที่ใหม่ ๆ ในทศวรรษ 2490 เป็นกระบวนการต่อเนื่องกัน ผู้บุกเบิกเข้าไปในพื้นที่ราบสูงจำนวนมากก็คือชาวนาที่หลีกเลี่ยงปัญหาเศรษฐกิจมาจากเขตปลูกข้าว การบุกเบิกในเขตพื้นที่ราบสูงยังเป็นผลพวงของแรงผลักดันจากเมืองให้มีการขยายผลผลิตส่วนเกินจากภาคเกษตรเพิ่มขึ้นเพื่อเอาไปสร้างบ้านแปงเมือง ในช่วงนี้ต่างจากช่วงก่อนพ.ศ.2490 ตรงที่รัฐบาลส่งเสริมธุรกิจการเกษตรขนาดใหญ่ของเอกชน จึงทำให้เกิดการขยายเนื้อที่เพาะปลูกพืช

³ Marian R. Meinkoth, การอพยพของประชากรในประเทศไทย, แปลโดยไพศาล ชัยมงคล, สุบินศิริ เนาว์ถิ่นสุข และมนตรี เจนวิทย์การ (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2514), หน้า 10-17 และ หน้า 60-61.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 52-59.

⁵ ผาสุก พงษ์ไพจิตร, เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพฯ (กรุงเทพฯ: ตรีสวิน(ซีลค์เวอร์มบูกส์), 2539), หน้า 84-85.

เศรษฐกิจในเขตที่ราบสูงอย่างรวดเร็วเพื่อตอบสนองความต้องการของตลาดโลกและกลุ่มผลประโยชน์ของรัฐบาล ดังกรณีปรากฏการณ์ใน พ.ศ. 2492 รัฐบาลได้มี “โครงการเศรษฐกิจอีสาน” ขึ้นมา โครงการนี้คือการจัดองค์การข้าวภาคอีสาน องค์การนี้ประกอบด้วยพ่อค้าไทยและจีนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือรวมตัวกันเป็นสมาคมข้าวอีสาน โดยอยู่ในความอุปการะขององค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึกภาคอีสาน ตั้งสำนักงานอยู่ที่กรุงเทพฯ องค์การนี้ทำการติดต่อและผูกขาดจากบริษัทข้าวไทยจำกัด⁶ รวมทั้งดำเนินนโยบายเศรษฐกิจแบบชาตินิยม กล่าวคือ การดำเนินการเศรษฐกิจใด ๆ ต้องขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของรัฐโดยตรง⁷ นอกจากนโยบายเรื่องข้าวแล้ว รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามยังส่งเสริมการปลูกพืชไร่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือด้วย⁸

ดังนั้นจะเห็นว่ารัฐบาลสามารถควบคุมการผลิตข้าวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยตรง ขณะเดียวกันรัฐบาลยังลงทุนด้านการชลประทาน เพื่อให้ราษฎรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือสามารถขยายเนื้อที่และเพิ่มผลผลิตการปลูกข้าวให้มากขึ้น ดังปรากฏใน พ.ศ. 2493 กรมชลประทานเตรียมการเบื้องต้นที่จะเปิดโครงการชลประทานประเภทอ่างเก็บน้ำ (Tank Irrigation) ขึ้นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ⁹ เพื่อเป็นการเพิ่มผลผลิตในการปลูกข้าวและการขจัดความแห้งแล้งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ¹⁰ และใน พ.ศ. 2495 เป็นต้นมา จะเห็นว่ามีกาฟันฟูการเพาะปลูกข้าวเพิ่มมากขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของรัฐและการเพิ่มขึ้นของประชากร นอกจากนี้หลังจากที่รัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมการเพาะปลูกพืชไร่ในพ.ศ.2497 การเพาะปลูกพืชไร่ก็เ็นทางเลือกของชาวนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่จะขยายเนื้อที่เพาะปลูกนอกเหนือจากการทำนา พืชไร่ที่สำคัญ คือ ปอ ฝ้าย ข้าวโพด

⁶ สจข.(2) สร.0201.22.1/2 เรื่องรายงานการประชุมคณะกรรมการเศรษฐกิจ ครั้งที่ 25 ณ ทำเนียบรัฐบาล, 3 มกราคม 2492.

⁷ โปรดดูรายละเอียดการดำเนินการเศรษฐกิจชาตินิยม ใน ศิริรัตน์ ช่วงสกุล, “การขึ้นมามีบทบาททางเศรษฐกิจของกลุ่มทหาร(พ.ศ. 2481-2500),” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536).

⁸ สจข.มท.0201.2.2.5/34 เรื่องนโยบายเกี่ยวกับการผลิตข้าว ส่งเสริมการทำพืชไร่ ส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์ และอุตสาหกรรม, 19 พฤษภาคม 2497.

⁹ สจข. มท.0201.2.1.11/24 เรื่องของขั้วญปีใหม่จากกรมชลประทาน พ.ศ. 2494.

¹⁰ เรื่องเดียวกัน.

ถั่วเขียว อ้อย ละหุ่ง ถั่วลิสง งา ถั่วเหลือง มะพร้าว นุ่นและจ๊วน้อย (ดังรายละเอียดในตารางที่ 29 และ 30) ดังจะวิเคราะห์รายละเอียดต่อไป

แม้ว่ารัฐบาลจะมีนโยบายส่งเสริมการเพาะปลูกข้าวและพืชไร่เพิ่มขึ้น แต่สภาพที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งมีลักษณะเป็นที่ราบแอ่งกระทะจากเทือกเขาที่ล้อมรอบเป็นส่วนใหญ่ ประกอบกับลักษณะพื้นดินเป็นดินทรายและดินเค็ม การเพาะปลูกในจังหวัดต่าง ๆ จึงไม่ได้ผลเต็มที่ส่งผลให้จังหวัดในภาคส่วนใหญ่มีความเสียหายในการเพาะปลูกมากน้อยตามลักษณะที่ตั้งของแต่ละจังหวัด ดังปรากฏรายละเอียดในตารางที่ 30 แสดงเนื้อที่เสียหายรายจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ. 2495-2501 และตารางที่ 31 แสดงเนื้อที่เกี่ยวเกี่ยวรายจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2495 – 2501 ดังนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 30 แสดงเนื้อที่เสียหายรายจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ. 2495-2501

(หน่วย : ไร่)

จังหวัด	เนื้อที่เสียหาย											
	จำนวน						เป็นอัตราส่วนต่อเนื้อที่เพาะปลูก					
	2495	2497	2498	2499	2500	2501	2495	2497	2498	2499	2500	2501
กาฬสินธุ์	9,040	123,315	37,469	79,677	14,835	18,452	1	16	4	9	3	4
ขอนแก่น*	12,095	169,108	83,423	83,447	61,019	160,668	1	18	7	7	7	14
ชัยภูมิ	-	35,654	22,712	9,731	1,813	25,144	-	5	3	1	-	3
นครพนม*	33,975	16,401	13,508	19,741	7,727	14,792	7	3	3	4	1	3
นครราชสีมา*	36,701	458,285	176,376	32,163	188,109	64,628	5	45	12	2	26	6
บุรีรัมย์	1,676	145,181	195,620	188,109	57,921	94,916	1	28	24	21	26	11
มหาสารคาม*	963	119,797	165,719	49,236	375,394	196,944	-	22	16	5	61	24
ร้อยเอ็ด	24,616	176,953	176,549	155,774	95,206	105,543	3	21	14	17	12	12
เลย	30	18,318	5,182	2,085	8,042	-	-	18	3	2	8	-
ศรีสะเกษ	3,068	280,182	96,169	91,115	13,056	-	-	33	12	10	3	-
สกลนคร	23,105	44,020	11,057	60,523	10,830	5,326	2	4	1	7	1	1
สุรินทร์	-	358,651	102,588	25,940	8,165	-	-	84	13	3	3	-
หนองคาย	30,588	1,256	25,948	17,069	2,925	7,000	9	-	9	6	1	2
อุดรธานี	12,086	29,795	17,542	72,068	1,200	209,215	1	3	1	6	1	16
อุบลราชธานี	13,203	402,081	95,345	96,783	46,250	83,835	1	17	4	4	2	3

ที่มา : ปรับปรุงจากสำนักงานสถิติแห่งชาติ, สำนักนายกรัฐมนตรี, สมุดสถิติรายปี บรรพ 23 และบรรพ 24 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2506 และ 2507), หน้า 264 และหน้า 164.

หมายเหตุ : ยโสธร นับรวมอยู่ในจังหวัดอุบลราชธานี

ตารางที่ 31 แสดงเนื้อที่เก็บเกี่ยวรายจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ. 2495-2501

(หน่วย : ไร่)

จังหวัด	เนื้อที่เก็บเกี่ยว											
	จำนวน						เป็นอัตราส่วนต่อเนื้อที่เพาะปลูก					
	2495	2497	2498	2499	2500	2501	2495	2497	2498	2499	2500	2501
กาฬสินธุ์	916,220	629,280	809,084	825,358	506,883	447,930	99	84	96	91	97	96
ขอนแก่น*	432,749	785,048	122,7691	1,116,032	807,075	967,476	99	82	93	93	93	86
ชัยภูมิ	356,410	661,344	655,987	770,451	743,813	709,734	100	95	97	99	100	97
นครพนม*	479,409	535,781	447,428	469,858	488,372	485,345	93	97	97	96	99	97
นครราชสีมา*	691,275	553,071	1,261,776	1,560,030	526,384	1,009,381	95	55	88	98	74	94
บุรีรัมย์	306,397	377,279	612,532	716,837	174,604	771,150	99	72	76	79	74	89
มหาสารคาม*	572,101	432,716	843,701	982,941	242,610	618,228	100	78	84	95	39	76
ร้อยเอ็ด	948,952	660,733	1,084,455	1,407,659	713,833	784,037	97	79	86	90	88	88
เลย	98,428	81,035	94,572	124,519	86,771	88,960	100	82	95	98	2	100
ศรีสะเกษ	952,048	577,724	700,909	861,934	430,114	843,088	100	67	88	90	97	100
สกลนคร	927,856	978,072	911,692	869,127	912,159	914,264	98	96	99	93	99	99
สุรินทร์	483,580	68,860	695,885	759,805	301,476	875,230	100	16	87	97	97	100
หนองคาย	315,617	344,736	268,824	284,968	289,323	292,306	99	97	99	94	99	98
อุดรธานี	1,083,242	1,158,717	1,203,173	1,115,768	1,203,770	1,074,307	99	97	99	94	99	84
อุบลราชธานี	2,572,774	1,969,532	2456467	2,663,606	2,029,503	2,402,050	99	83	96	96	98	87

ที่มา : ปรับปรุงจากสำนักงานสถิติแห่งชาติ, สำนักนายกรัฐมนตรี, สมุดสถิติรายปี บรรพ 23 และบรรพ 24 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2506 และ 2507), หน้า 265 และหน้า 165.

หมายเหตุ : ยโสธร นับรวมอยู่ในจังหวัดอุบลราชธานี

จากตารางที่ 30 แสดงเนื้อที่เสียหายรายจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือระหว่าง พ.ศ.2495-2501 แสดงให้เห็นว่าจังหวัดที่มีพื้นที่เสียหายมากที่สุด คือ จังหวัดนครราชสีมา รองลงมาเป็นจังหวัดบุรีรัมย์ มหาสารคาม ร้อยเอ็ด ศรีสะเกษ สุรินทร์ ขอนแก่น กาฬสินธุ์ และอุบลราชธานี จังหวัดที่มีพื้นที่เสียหายเหล่านี้ตั้งอยู่ตอนกลางของภาคซึ่งได้รับอิทธิพลของเทือกเขาตงพญาเย็น สันกำแพง พนมดงรัก ภูพาน เพชรบูรณ์ และเทือกเขาเพชรบูรณ์เป็นเทือกเขาที่ล้อมรอบภาคมากที่สุด เทือกเขาดังกล่าวนี้จะทำให้เกิดฝนตามแต่อิทธิพลของลมมรสุมที่พัดผ่านในแต่ละปี ซึ่งส่วนใหญ่มักส่งผลให้เกิดความแห้งแล้งเป็นเวลานานและบางปีอาจมีปริมาณน้ำฝนมากส่งผลให้เกิดอุทกภัย

อย่างไรก็ตามการเพิ่มประชากรจากการอพยพย้ายถิ่นเนื่องจากมีความสะดวกจากเส้นทางคมนาคมระหว่างภาคเพิ่มขึ้น และนโยบายการขยายการเพาะปลูกเพื่อการค้าระหว่างประเทศของรัฐบาล ส่งผลต่อการขยายเนื้อที่เพาะปลูกของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพิ่มขึ้นด้วย ดังจะพิจารณาจากตารางที่ 31 แสดงเนื้อที่เก็บเกี่ยวรายจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2495-2501 แสดงให้เห็นการขยายพื้นที่เพาะปลูกข้าวและพืชไร่เพิ่มขึ้นในแต่ละปีในทุกจังหวัดของภาค แม้ว่าสภาพที่ตั้งทางภูมิศาสตร์จะส่งผลให้เกิดความเสียหายในเนื้อที่เพาะปลูกก็ตาม แสดงให้เห็นว่าแม้ว่าลักษณะที่ตั้งและภูมิศาสตร์ส่งผลต่อเนื้อที่และผลผลิตในการเพาะปลูก แต่การเพิ่มเนื้อที่การเพาะปลูกก็เป็นการชดเชยกับผลผลิตต่อไร่ที่ได้รับความเสียหายจากลักษณะที่ตั้งและภูมิศาสตร์ ดังจะเห็นว่าจังหวัดนครราชสีมา แม้ว่าเป็นจังหวัดที่มีพื้นที่เสียหายในการเพาะปลูกมากที่สุด แต่เป็นจังหวัดที่ขยายเนื้อที่เพาะปลูกมากที่สุดด้วย นอกจากนี้จังหวัดขอนแก่น มหาสารคาม และอุบลราชธานี ก็มีการขยายเนื้อที่เพาะปลูกเพิ่มขึ้นเช่นเดียวกัน กอร์ปกับเมื่อพิจารณาจากตารางที่ 32 แสดงการบรรทุกลินค้าส่งและรับของสถานีรถไฟในจังหวัดต่าง ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือกับกรุงเทพฯ จะเห็นว่ามีการเปลี่ยนแปลงการผลิตเพื่อการยังชีพไปสู่การผลิตเพื่อการค้าที่ขยายตัวมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับการเพิ่มประชากรและนโยบายการค้าเพื่อการส่งออกของรัฐบาล ดังรายละเอียดในตารางที่ 32 ต่อไปนี้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 32 ตารางแสดงการบรรทุกสินค้าส่งและรับของสถานีรถไฟจังหวัดต่าง ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ. 2495-2501

(หน่วย : ตัน)

ระยะทาง จากกทม.	สถานี	ส่ง						รับ					
		2495	2497	2498	2499	2500	2501	2495	2497	2498	2499	2500	2501
113	สระบุรี	12,537	6,415	13,550	6,983	5,068	3,724	3,589	5,290	4,728	7,875	10,803	8,947
125	แก่งคอย	2,068	2,464	2,604	6,703	6,162	1,201	7,370	5,818	34,410	20,348	7,945	953
180	ปากช่อง	6,374	7,247	8,279	4,408	2,854	131	5,667	5,937	5,818	5,719	4,953	980
224	สีคิ้ว	9,878	12,126	14,432	18,459	16,137	9,255	4,097	4,718	4,628	4,214	6,003	2,109
264	นครราชสีมา	*42,829	37,272	45,601	59,426	55,805	21,890	*48,856	66,277	55,327	59,037	50,040	36,251
266	ชุมทางถนนจิระ	6,321	4,777	4,062	6,868	11,959	3,482	19,894	20,650	16,550	18,264	17,262	14,291
295	โนนสูง	4,277	3,178	1,344	6,071	5,991	2,017	1,453	1,849	2,334	3,107	3,229	3,583
346	บัวใหญ่	12,298	16,621	20,102	32,314	34,369	19,630	7,270	8,895	9,558	9,401	7,789	4,284
378	เมืองพล	15,720	15,274	12,996	15,199	20,625	9,340	4,043	5,234	5,938	6,736	7,534	2,937
408	บ้านไผ่	22,837	22,818	16,806	28,402	32,170	21,056	16,574	26,943	23,271	25,400	29,827	20,006
450	ขอนแก่น	*22,591	55,947	28,758	42,736	54,651	54,054	*15,536	27,124	28,540	30,580	31,806	31,585
569	อุดรธานี	*64,917	47,265	50,542	55,649	72,670	85,128	*39,423	44,008	152,147	51,652	66,153	52,467
346	ลำปลายมาศ	18,194	19,689	17,232	18,883	23,190	16,187	5,273	4,704	5,207	6,857	6,731	4,453
376	บุรีรัมย์	15,503	20,571	52,878	25,843	29,878	24,105	7,406	8,563	10,156	10,619	10,542	9,607
420	สุรินทร์	17,823	16,140	14,803	21,204	24,406	15,616	12,027	15,848	20,966	16,944	22,609	22,928
453	ศรีขรภูมิ	8,383	8,078	2,248	5,883	4,656	2,953	2,259	2,228	2,723	1,871	2,273	1,663
494	อุทุมพรพิสัย	4,821	2,452	1,381	1,763	3,031	890	2,199	2,531	5,864	3,616	4,132	2,676
515	ศรีสะเกษ	6,120	4,599	5,942	8,392	12,724	10,770	7,804	10,773	16,920	10,756	11,474	8,190
575	อุบลราชธานี	*45,360	18,235	20,177	37,965	55,417	41,296	*27,121	39,908	53,589	50,956	61,090	59,593
	อื่น ๆ	94,491	35,787	323,381	329,013	348,732	314,335	27,802	11,732	311,800	101,015	61,192	134,823

ที่มา : สำนักงานสถิติกลาง, สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ, สมุดสถิติรายปีประเทศไทย บรรพ 32 พ.ศ. 2499-2501, หน้า 394-395.

จากตารางที่ 32 แสดงการบรรทุกสินค้าส่งและรับของสถานีรถไฟจังหวัดต่าง ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ. 2495-2501 แสดงให้เห็นว่าสถานีรถไฟที่เป็นศูนย์กลางการรับส่งสินค้าที่สำคัญของภาคคือ สถานีนครราชสีมา อุรธานี อุบลราชธานี บ้านไผ่ และขอนแก่น สถานีรถไฟเหล่านี้โดยเฉพาะสถานีนครราชสีมาและอุบลราชธานีเป็นศูนย์กลางให้กับจังหวัดต่าง ๆ ในตอนล่างของภาค ส่วนสถานีจังหวัดอุรธานี บ้านไผ่ และขอนแก่นเป็นศูนย์กลางให้กับจังหวัดต่าง ๆ ในตอนเหนือของภาค ทั้งนี้จังหวัดอื่นๆที่ไม่มีเส้นทางรถไฟผ่านหรือบางจังหวัดมีสถานีรถไฟอยู่ห่างจากเขตเพาะปลูกมาก ประชาชนจึงต้องขายสินค้าให้กับพ่อค้าคนกลาง พ่อค้าคนกลางก็จะรวบรวมสินค้าและรับส่งสินค้าตามสถานีที่เป็นศูนย์กลาง และกระจายการรับส่งสินค้าจากสถานีรถไฟต่อกับทางถนนระหว่างจังหวัดต่อไป¹¹ การเปลี่ยนแปลงกิจกรรมดังกล่าวจะเห็นว่ามีปริมาณเพิ่มขึ้นภายหลังจากที่รัฐบาลมีนโยบายการผลิตข้าว ส่งเสริมการทำพืชไร่ ส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์และอุตสาหกรรมในพ.ศ.2497

ใน พ.ศ. 2497 รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามเปลี่ยนแปลงนโยบายเกี่ยวกับการผลิตข้าว ส่งเสริมการทำพืชไร่ ส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์และอุตสาหกรรม ดังปรากฏในหนังสือที่ น.ว.125/2497 สำนักนายกรัฐมนตรีถึงอธิบดีกรมต่าง ๆ ผู้ว่าราชการภาค ผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอและกิ่งอำเภอ ทุกจังหวัด ลงวันที่ 19 พฤษภาคม 2497 ว่า

ด้วยในคราวประชุมคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 12 พฤษภาคม 2497 ได้พิจารณาเห็นว่า ปรากฏตามรายงานแสดงผลทางสถิติกรรมของโลกว่า ข้าวที่ได้ผลิตขึ้นในประเทศต่าง ๆ มีปริมาณเพียงพอแก่ผู้บริโภคแล้ว นอกจากนั้นยังมีการผลิตอาหารทางวิทยาศาสตร์ซึ่งสามารถใช้บริโภคแทนข้าวขึ้นได้อีกด้วย ฉะนั้นตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป ประเทศไทยจะยึดเอาข้าวเป็นสินค้าหลักอย่างเดียวสำหรับเป็นมูลฐานการเศรษฐกิจและการเงินของประเทศชาติตลอดจนของประชาชนย่อมจะไม่มีประสิทธิประสาทผลเจริญงอกงามสมปรารถนาได้¹²

ผลการประชุมคณะรัฐมนตรีลงมติดังกล่าว รัฐบาลมีนโยบายหลักมูลฐานการส่งเสริมการผลิตของชาติ ดังต่อไปนี้

¹¹ สัมภาษณ์ นายเสรี ธีระวงษ์, อดีตปลัดอำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา, 20 ตุลาคม 2548.

¹² สจข.มท.0201.2.2.5/34 เรื่องนโยบายเกี่ยวกับการผลิตข้าว ส่งเสริมการทำพืชไร่ ส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์ และอุตสาหกรรม, 19 พฤษภาคม 2497.

1. การผลิตข้าว ลงมติว่าไม่ควรจะส่งเสริมเพิ่มปริมาณพื้นที่ทำนาให้ทวียิ่งขึ้น อีก การเพิ่มปริมาณพื้นที่ทำนาข้าวขึ้นอีกนั้นควรเพิ่มขึ้นให้เพียงพอแก่พลเมืองที่เพิ่มขึ้นเท่านั้น แต่ควรปรับปรุงที่นาซึ่งเพาะปลูกอยู่ในปัจจุบันให้ผลิตข้าวได้ปริมาณมากขึ้นและมีคุณภาพดีขึ้น โดยใช้พันธุ์ข้าวที่ดีเพาะปลูกใช้เครื่องทุ่นแรงกับวิทยาศาสตร์ช่วยในการเพาะปลูก ปรับปรุงวิธีเก็บเกี่ยวข้าวและเก็บรักษาข้าวเพื่อรักษามาตรฐานคุณภาพข้าวให้คงที่อยู่เสมอ เครื่องสีข้าวที่ล้ำสมัยก็ควรจะได้ปรับปรุงแก้ไขหรือจัดหาเครื่องใหม่ ๆ ที่มีคุณภาพสูงมาแทนของเดิม เพื่อให้การสีข้าวได้เปอร์เซ็นต์ดีขึ้น

2. การทำพืชไร่ ลงมติว่าต้องเร่งรัดส่งเสริมขึ้นเป็นสินค้าหลักมูลฐานสำหรับการเศรษฐกิจและการเงินของชาติเท่าเทียมกับการทำนาข้าวสาลีไป ให้กระทรวงเศรษฐกิจจัดการเร่งรัดหาตลาดและหาปริมาณความต้องการในตลาดต่างประเทศ แล้วแจ้งไปยังกระทรวงเกษตรเพื่อจัดการแนะนำให้ราษฎรผลิตขึ้นตามลำดับได้ ถือเป็นราชการประจำสาลีไป

3. การเลี้ยงสัตว์ ลงมติว่าต้องเร่งรัดส่งเสริมให้ทวีกว้างขวางยิ่งขึ้น และผลิตผลจากการเลี้ยงสัตว์ขึ้นเป็นสินค้าหลักมูลฐานสำหรับการเศรษฐกิจและการเงินของประเทศชาติเท่าเทียมกับการทำนาข้าวสาลีไป ให้กระทรวงเศรษฐกิจจัดการเร่งรัดหาตลาดและหาปริมาณความต้องการในตลาดต่างประเทศ แล้วแจ้งไปยังกระทรวงเกษตรเพื่อจัดการแนะนำให้ราษฎรผลิตขึ้นตามลำดับ ได้ถือเป็นราชการประจำสำคัญต่อไปเช่นเดียวกับการส่งเสริมการทำพืชไร่

4. การทำนาเกลือ ลงมติว่าต้องส่งเสริมทั้งปริมาณและคุณภาพให้ดียิ่งขึ้น และยกการผลิตผลจากนาเกลือขึ้นเป็นสินค้าหลักมูลฐานสำหรับการเศรษฐกิจและการเงินของประเทศชาติเช่นเดียวกัน ให้กระทรวงเศรษฐกิจจัดการเร่งรัดหาตลาดและหาปริมาณความต้องการในตลาดต่างประเทศ แล้วแจ้งไปยังกระทรวงสหกรณ์เพื่อจัดการแนะนำให้ราษฎรผลิตขึ้นตามลำดับ ได้ถือเป็นราชการประจำสำคัญต่อไปเช่นเดียวกับการส่งเสริมการทำพืชไร่

5. การส่งเสริมอุตสาหกรรม ลงมติว่าโดยที่นานาประเทศกำลังจัดระบบเศรษฐกิจในทางให้สามารถเลี้ยงตนเองได้โดยไม่ต้องสั่งซื้อสินค้าจากต่างประเทศ ฉะนั้นประเทศไทยเราจึงจำเป็นที่จะต้องเร่งรัดส่งเสริมการผลิตเครื่องอุปโภคบริโภคที่จำเป็นแก่การครองชีพ เพื่อมิให้ต้องซื้อจากต่างประเทศ และถ้าการอุตสาหกรรมประเภทใดผลิตได้เพียงพอ รัฐบาลก็มีนโยบายที่จะช่วยเหลือผู้ผลิตให้สามารถดำเนินงานได้โดยมั่นคงและให้ยกผลิตผลจากการประกอบ

อุตสาหกรรมเครื่องอุปโภคบริโภคของชาติขึ้นเป็นหลักมูลฐานสำหรับการ เศรษฐกิจและการเงินของประเทศชาติสืบไปให้กระทรวงอุตสาหกรรมรับไป ดำเนินการแนะนำส่งเสริมให้บังเกิดผลตามนโยบายนี้โดยถือเป็นราชการ ประจำสำคัญต่อไป¹³

การเปลี่ยนแปลงนโยบายทางการเกษตรดังกล่าวของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม แสดงให้เห็นถึงปัจจัยความต้องการของตลาดโลก ซึ่งรัฐบาลจะต้องปรับให้สอดคล้อง และสภาวะเศรษฐกิจของประเทศไทยที่จะต้องขึ้นอยู่กับการค้าภายนอก ดังนั้นการเน้นการผลิตเพื่อการยังชีพจึงต้องมีการเปลี่ยนแปลงให้เป็นการผลิตเพื่อการค้า อันเป็นผลมาจากการผลักดันของสหรัฐอเมริกา ธนาคารโลกและกองทุนการเงินระหว่างประเทศผลักดันให้รัฐบาลไทยปฏิบัติตามระเบียบเศรษฐกิจระหว่างประเทศและยอมรับนโยบายเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมในช่วง พ.ศ. 2492-2503¹⁴

ผลจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว อาจพิจารณาจากการขนส่งและรับสินค้าตามสถานีรถไฟต่าง ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือในตารางที่ 32 นอกจากจะแสดงให้เห็นการขยายตัวทางการค้ามากกว่า การยังชีพแล้ว ยังสะท้อนให้เห็นว่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นแหล่งทางเศรษฐกิจที่สำคัญต่อรัฐบาลส่วนกลางในการผลิตสินค้าทางการเกษตรโดยเฉพาะข้าว พืชไร่ และปศุสัตว์¹⁵ ดังสถิติแสดง ปริมาณของสินค้ารับส่งตามสถานีที่เป็นศูนย์กลางของภาค ดังเช่นสถานีนครราชสีมา ขอนแก่น อุตรธานี และอุบลราชธานี จะเห็นว่ามีปริมาณรับส่งที่ขยายตัวเพิ่มขึ้นในระหว่าง พ.ศ.2495-2501 ทั้งนี้ โดยเฉพาะหลังพ.ศ.2497 ความต้องการสินค้าจากส่วนกลางกลับเพิ่มปริมาณขึ้น ดังเช่นสถานี นครราชสีมาในพ.ศ.2495 มีปริมาณรับสินค้า 48,856 ตัน ในพ.ศ.2497 ปริมาณรับสินค้าเพิ่มเป็น 66,277 ตัน และในพ.ศ.2498 มีปริมาณรับสินค้า 55,327 ตัน พ.ศ.2499 มีปริมาณรับสินค้า 59,037 ตัน พ.ศ.2500 มีปริมาณรับสินค้า 50,040 ตัน แต่ในพ.ศ.2501 กลับลดปริมาณลงเหลือ 36,251 ตัน เนื่องจากการขนส่งทางถนนหลวงที่เชื่อมต่อกับกรุงเทพฯกับนครราชสีมาสำเร็จใน พ.ศ.2500 ส่งผลให้การ บรรทุกสินค้าโดยรถบรรทุกเป็นทางเลือกใหม่

¹³ สจข.มท.0201.2.2.5/34 เรื่องนโยบายเกี่ยวกับการผลิตข้าว ส่งเสริมการทำพืชไร่ ส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์ และอุตสาหกรรม, 19 พฤษภาคม 2497.

¹⁴ รังสรรค์ ชนะพรพันธุ์, กระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจประเทศไทย: บทวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์ และเศรษฐกิจการเมือง พ.ศ. 2475-2530 (กรุงเทพฯ: มาสเตอร์เพส, 2532), หน้า 35.

¹⁵ สำนักงานสถิติกลาง, สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ, สมุดสถิติรายปีประเทศไทย บรรพ 32 พ.ศ. 2499-2501, หน้า 396-397. (ตารางสถิติการขนส่งสินค้าทางรถไฟ)

ขณะเดียวกันหากพิจารณาปริมาณการส่งสินค้าสถานีนครราชสีมาในพ.ศ.2495 ปริมาณส่งสินค้า มีปริมาณ 42,829 ตัน พ.ศ.2497 มีปริมาณส่ง 37,272 ตัน พ.ศ.2498 มีปริมาณส่ง 45,601 ตัน พ.ศ.2499 มีปริมาณส่ง 59,426 ตัน แต่ในพ.ศ.2500 ปริมาณส่งสินค้าเริ่มลดลงเป็น 55,805 ตัน และในพ.ศ.2501 ปริมาณส่งเหลือเพียง 21,890 ตัน เนื่องจากการขนส่งทางถนนสะดวกกว่าทางรถไฟ ลักษณะเช่นนี้จะเห็นว่าแตกต่างกับสถานีอุดรธานีซึ่งเส้นทางถนนเชื่อมต่อยังไม่สำเร็จพบว่าปริมาณรับสินค้าในแต่ละปีมีปริมาณเพิ่มขึ้น ดังปรากฏในพ.ศ.2495 มีปริมาณ 39,423 ตัน พ.ศ.2497 มีปริมาณ 44,008 ตัน พ.ศ.2498 มีปริมาณถึง 152,147 ตัน พ.ศ.2499 มีปริมาณ 51,652 ตัน พ.ศ.2500 มีปริมาณ 66,153 ตัน และพ.ศ.2501 มีปริมาณ 52,467 ตัน ขณะเดียวกันปริมาณการส่งสินค้าในพ.ศ.2495 มีปริมาณ 64,917 ตัน พ.ศ.2497 มีปริมาณ 47,265 ตัน พ.ศ.2498 มีปริมาณ 50,542 ตัน พ.ศ.2499 มีปริมาณ 55,649 ตัน พ.ศ.2500 มีปริมาณ 72,670 ตัน และพ.ศ.2501 มีปริมาณ 85,128 ตัน ลักษณะปริมาณการรับส่งสินค้าที่เพิ่มขึ้นเช่นนี้จะเห็นจากสถานีบ้านไผ่ ขอนแก่น และบัวใหญ่ด้วย

อย่างไรก็ตามจากการสำรวจสถานะเศรษฐกิจการจัดการสหกรณ์บำรุงที่ดินภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ. 2502 โดยไชยรงค์ ชูชาติและคณะ กลับพบว่า

ในปี 2501 สมาชิกได้ใช้ที่ดินทำการเพาะปลูกเพียงหนึ่งหมื่น 5 พันกว่าไร่ หรือเท่ากับประมาณ 3 ใน 4 ของที่ดินที่ทำการเพาะปลูกได้ข้าวเป็นพืชที่สมาชิกปลูกมากกว่าพืชชนิดอื่นๆ โดยมีการปลูกถึงเกือบ 94 เปอร์เซ็นต์ของเนื้อที่ทั้งหมด เนื้อที่ที่เหลือสมาชิกใช้ทำการปลูกถั่วต่าง ๆ พริก และอื่น ๆ แสดงให้เห็นว่า ไม่ว่าดินฟ้าอากาศในภาคนี้จะเหมาะต่อการเพาะปลูกพืชผลอื่น ๆ สักเพียงใดก็ตาม สมาชิกก็ยังคงนิยมทำกันเป็นส่วนใหญ่ เพราะข้าวถึงแม้ว่าจะมีราคาถูกกว่าพืชอื่น ๆ ถ้าสมาชิกมีข้าวเหลือกินเหลือใช้และมีความประสงค์ที่จะขายก็ยังหาตลาดได้ง่ายกว่าพืชผลอื่น ๆ หรือถ้าสมาชิกปรารถนาจะเก็บข้าวไว้กินข้าวก็ยังเป็นพืชผลที่เสียหายได้ยากกว่าพืชผลบางชนิดการทำนาจึงเป็นการปลอดภัยต่อการเสี่ยงในเรื่องราคาและการหาตลาดจำหน่ายดีกว่าพืชผลอย่างอื่น¹⁶

¹⁶ ไชยรงค์ ชูชาติ, ทองรวย ชังเทศ, อาคม สุทธิพันธ์ และอำนาจ ชุมสมุทร, รายงานผลการสำรวจสถานะเศรษฐกิจการจัดการสหกรณ์บำรุงที่ดินภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประเทศไทย พ.ศ. 2502 (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2502), หน้า 79.

ลักษณะการผลิตที่เน้นการปลูกข้าวมากกว่าพืชเศรษฐกิจอื่น ๆ แสดงให้เห็นว่าประชากรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังคงมุ่งผลิตเพื่อยังชีพมากกว่าการผลิตเพื่อการค้า อย่างไรก็ตามเมื่อรัฐบาลดำเนินการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 พ.ศ.2504-2509 และแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2505-2509 ซึ่งกำหนดนโยบายเศรษฐกิจเสรีนิยมอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรม จากนโยบายดังกล่าวนี้ส่งผลให้ประชากรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้เปลี่ยนแปลงการผลิตเพื่อการค้าอย่างชัดเจน ดังปรากฏในตารางแสดงเนื้อที่เพาะปลูกและจำนวนผลผลิตของพืชไร่ที่ใช้เป็นอาหาร พืชไร่ที่ผลิตน้ำมัน และพืชไร่ที่ผลิตเส้นใย โปรดดูตารางที่ 33-35 ดังนี้

ตารางที่ 33 พืชไร่ที่ใช้เป็นอาหาร : เนื้อที่เพาะปลูกและจำนวนผลผลิตในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ. 2493-2510

อัตราส่วน 1,000 ไร่ , 1,000 ตัน

พ.ศ.	ข้าวโพด		ถั่วเขียว		มันสำปะหลัง		อ้อย	
	เนื้อที่	ผลผลิต	เนื้อที่	ผลผลิต	เนื้อที่	ผลผลิต	เนื้อที่	ผลผลิต
2493	82	11.1	21.9	2.4	-	-	81.9	190.8
2494	138	21.6	24.7	3.0	-	-	116.5	409.6
2495	156	25.7	33.9	3.1	-	-	141.0	499.1
2496	151	24.5	25.9	3.0	-	-	201.2	715.5
2497	152	29.6	45.7	6.9	-	-	229.9	928.2
2498	160	33.2	47.9	7.4	-	-	240.5	1,012.3
2499	210	49.4	49.1	7.8	-	-	229.7	975.9
2500	237	55.8	54.2	9.1	4.3	7.0	232.8	992.0
2501	326	78.8	50.5	8.2	3.7	3.3	239.0	1,097.9
2502	440	112.3	50.6	7.8	25.9	39.9	275.2	1,213.4
2503	506	154.2	55.1	8.9	33.8	60.1	283.7	1,134.0
2504	329	75.6	32.7	5.7	31.8	56.6	228.5	873.1
2505	277	68.0	27.0	4.6	38.9	61.4	187.5	698.1
2506	247	64.4	20.3	3.3	52.6	92.3	229.8	1,021.9
2507	253	63.4	24.2	3.6	51.4	100.3	296.2	1,201.0
2508	296	69.2	33.5	4.4	78.6	167.5	244.2	986.2
2509	436	110.8	19.8	3.0	70.8	126.5	169.4	626.7
2510	524	122.7	34.6	4.3	80.6	157.5	148.8	591.7

ที่มา : ปรับปรุงจากแผนกประมวลสถิติเกษตร กองเศรษฐกิจการเกษตร สำนักงานปลัดกระทรวง

กระทรวงเกษตร, สถิติการเกษตรของประเทศไทย 2510 (ม.ป.ท., 2513), หน้า 55, 57, 59, 61.

ตารางที่ 34 พืชไร่ที่ใช้ผลิตน้ำมัน : เนื้อที่เพาะปลูกและจำนวนผลผลิตในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

พ.ศ. 2493-2510

อัตราส่วน 1,000 ไร่ , 1,000 ตัน

พ.ศ.	ละหุ่ง		ถั่วลิสง		งา		ถั่วเหลือง		มะพร้าว	
	เนื้อที่	ผลผลิต	เนื้อที่	ผลผลิต	เนื้อที่	ผลผลิต	เนื้อที่	ผลผลิต	เนื้อที่	ผลผลิต
2493	6.1	1,911	85	10,786	16.1	1,110	1.3	122	13	7,537
2494	35.3	5,747	101	16,243	14.7	1,003	2.0	264	61	33,037
2495	25.0	4,740	97	15,961	18.5	1,800	3.9	515	62	33,202
2496	12.6	3,196	112	18,290	21.6	2,161	2.9	409	67	37,596
2497	44.6	7,913	152	27,282	23.1	2,496	8.2	974	87	45,292
2498	43.1	7,644	170	28,141	26.1	2,853	9.4	1,435	88	45,846
2499	55.6	12,026	172	31,450	33.8	3,924	8.7	1,462	88	50,744
2500	57.5	12,609	197	36,825	39.9	4,953	10.2	1,694	88	51,349
2501	43.5	9,269	174	32,469	43.6	5,126	8.5	1,504	88	48,356
2502	52.0	10,092	179	32,454	44.7	5,731	8.6	1,425	76	35,764
2503	56.3	13,343	208	41,091	48.9	7,208	5.1	890	121	66,817
2504	119.5	14,490	179	35,290	35.9	5,363	3.5	556	127	71,498
2505	111.9	13,562	131	26,062	19.2	2,960	2.9	477	171	95,486
2506	83.0	16,077	161	37,672	20.5	2,714	3.4	578	182	102,704
2507	83.0	16,485	142	32,154	24.2	2,527	1.9	311	182	104,000
2508	87.4	11,372	164	35,122	43.0	4,030	3.8	590	185	105,600
2509	87.9	12,846	170	33,932	36.8	3,533	4.8	740	188	96,000
2510	46.7	5,820	184	32,382	17.8	1,720	2.9	372	218	115,197

ที่มา : ปรับปรุงจากแผนกประมวลสถิติเกษตร กองเศรษฐกิจการเกษตร สำนักงานปลัดกระทรวง

กระทรวงเกษตร, สถิติการเกษตรของประเทศไทย 2510, หน้า 66, 68, 70, 72, 74.

ตารางที่ 35 พืชที่ใช้เส้นใย : เนื้อที่เพาะปลูกและจำนวนผลผลิตในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
พ.ศ. 2493-2510

อัตราส่วน 1,000 ไร่ , 1,000 ตัน

พ.ศ.	ฝ้าย		นุ่นและจันทน์		ปอกระเจา		ปอแก้ว		ป่านรามิ	
	เนื้อที่	ผลผลิต	เนื้อที่	ผลผลิต	เนื้อที่	ผลผลิต	เนื้อที่	ผลผลิต	เนื้อที่	ผลผลิต
2493	136.7	12,803	-	-	4	326	30.1	4,614	8.3	583
2494	153.7	15,395	-	-	10	1,016	82.3	19,567	11.2	709
2495	141.1	13,474	-	-	1	100	66.0	13,004	7.2	443
2496	153.3	13,987	-	-	2	368	44.9	9,735	7.3	573
2497	131.3	13,989	-	-	4	630	35.6	7,957	6.0	518
2498	119.3	14,386	-	-	4	476	49.8	9,571	1.8	94
2499	146.6	19,583	-	-	7	1,310	106.1	16,506	4.7	394
2500	151.6	22,276	83.2	91,501	5	1,170	76.1	17,503	2.4	273
2501	156.6	22,002	81.4	84,397	5	1,097	126.0	29,274	2.1	338
2502	161.0	20,818	91.8	98,977	4	711	272.8	49,162	2.1	348
2503	186.2	25,740	113.4	122,641	6	941	849.3	176,402	3.1	487
2504	130.5	15,161	118.9	113,478	48	7,961	1,131.8	224,208	4.1	571
2505	130.0	14,689	112.0	90,900	38	4,653	691.7	130,473	4.4	553
2506	116.3	13,546	169.0	138,933	6	1,115	924.8	204,290	2.4	266
2507	121.8	15,483	170.0	145,000	7	1,255	1,337.3	297,083	2.6	288
2508	121.8	15,863	121.0	145,500	14	2,030	2,366.3	521,078	2.8	304
2509	125.1	17,298	122.0	107,600	14	1,977	3,243.0	649,141	2.8	334
2510	200.4	20,451	147.5	141,527	6.5	938	2,139.5	414,593	1.0	125

ที่มา : ปรับปรุงจากแผนกประมวลสถิติเกษตร กองเศรษฐกิจการเกษตร สำนักงานปลัดกระทรวง
กระทรวงเกษตร, สถิติการเกษตรของประเทศไทย 2510, หน้า 79, 81, 83, 85.

จากตารางที่ 33-35 แสดงให้เห็นปริมาณเนื้อที่และผลผลิตของพืชไร่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือระหว่าง พ.ศ. 2493-2510 พบว่าปริมาณของพื้นที่และผลผลิตเพิ่มขึ้นเป็นเท่าตัวภายหลังแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504-2509) แสดงให้เห็นผลของการดำเนินนโยบายการพัฒนาและส่งเสริมของรัฐบาลที่มุ่งจะให้ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเปลี่ยนวิถีจากการปลูกข้าวเพียงอย่างเดียวไปสู่วิถีการปลูกพืชไร่นับตั้งแต่รัฐบาลเริ่มกำหนดนโยบายอย่างเป็นทางการในพ.ศ. 2497 และต่อมารัฐบาลกำหนดนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504-2509) ดังตารางที่ 33 แสดงพืชไร่ที่ใช้เป็นอาหาร ได้แก่ ข้าวโพด ถั่วเขียว มันสำปะหลัง และอ้อย มีผลผลิตเพิ่มขึ้นหลังพ.ศ.2497 และเพิ่มเป็นเท่าตัวหลัง พ.ศ.2500 เป็นต้นมา ขณะเดียวกันปริมาณพืชไร่ที่ใช้ผลิตน้ำมันในตารางที่ 34 ได้แก่ ละหุ่ง ถั่วลิสง งา ถั่วเหลือง มะพร้าว มีผลผลิตเพิ่มขึ้นหลังพ.ศ.2497 และเพิ่มเป็นเท่าตัวหลัง พ.ศ.2500 เป็นต้นมา ลักษณะการเพิ่มปริมาณเช่นนี้สำหรับพืชเส้นใย ในตารางที่ 35 ได้แก่ ฝ้าย นุ่นและจิ้งนอย ปอกระเจา ปอแก้ว ป่านรามิ มีปริมาณผลผลิตเพิ่มขึ้นในลักษณะเดียวกันกับพืชไร่ที่ใช้เป็นอาหารและผลิตน้ำมัน ปริมาณผลผลิตที่เพิ่มขึ้นของพืชไร่เหล่านี้เป็นไปเพื่อตอบสนองการค้าระหว่างประเทศซึ่งมีความต้องการวัตถุดิบจากพืชไร่ดังกล่าวเพิ่มขึ้น

ดังนั้นโครงสร้างทางเศรษฐกิจการเกษตรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือจึงเป็นโครงสร้างหลักที่ทำรายได้ให้แก่ประชากรในภาค ทั้งนี้การกำหนดนโยบายของรัฐบาลในแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ. 2505-2509 แผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2510-2514 และพ.ศ.2515-2519 เน้นความสำคัญในการเพิ่มผลิตผลทางการเกษตรเพื่อการส่งออก ซึ่งรัฐได้กำหนดไว้ในจุดหมายส่วนเอกชน อันได้แก่ การผลิตในด้านเกษตรซึ่งครอบคลุมถึงการกสิกรรม ประมง ปศุสัตว์ และป่าไม้ จุดหมายรวมนี้ประมาณขึ้นโดยอาศัยตัวเลขซึ่งมาจากการผลิตและการส่งออกนอกประเทศ¹⁷ ทั้งนี้ส่วนจุดหมายของรัฐคือการบริหารงบประมาณต่อโครงการต่าง ๆ ที่จะก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการผลิตทางการเกษตร เพื่อสนับสนุนจุดหมายเอกชนที่เน้นการผลิตเพื่อการส่งออก ดังปรากฏในตารางที่ 36 และตารางที่ 37 แสดงงบประมาณพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังนี้

¹⁷ ส่วนวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ, แผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ. 2505-2509 (พระนคร: สำนักสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ, 2504), หน้า 10.

ตารางที่ 36 แสดงงบประมาณพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ระหว่าง พ.ศ. 2505-2509

(ล้านบาท)

สาขา	งบประมาณ	งบช่วยเหลือ และเงินกู้	รวม	อัตรา ส่วน
การเกษตรและสหกรณ์	784.1	1,121	1,909.1	32
อุตสาหกรรมและพลังงาน	137.3	301	438.3	7
การคมนาคม	657.0	1,870	2,527.0	42
พัฒนาการท้องถิ่น ที่ดินและการ สาธารณสุขโลก	325.2	456	781.2	13
การสาธารณสุข	106.8	35	141.8	2
การศึกษา	179.2	62	241.2	4
รวม	2,193.6	3,845	6,038.6	100

ที่มา : ส่วนวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ, แผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ. 2505 - 2509, หน้า 46.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 37 แสดงงบประมาณพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2510-2514
และพ.ศ.2515-2519 แยกตามสาขา

สาขา	แผนพัฒนาพ.ศ.2510-2514		แผนพัฒนาพ.ศ.2515-2519	
	ล้านบาท	เปอร์เซ็นต์	ล้านบาท	เปอร์เซ็นต์
การเกษตร				
-ชลประทาน	1,102	8.5	914	4.9
-การวิจัยและทดลองพันธุ์พืช	250	1.9	496	2.7
-ป่าไม้,ปศุสัตว์และการประมง	332	2.6	579	3.2
-อื่น ๆ (การพัฒนาที่ดิน,การให้ สินเชื่	187	1.4	198	1.1
รวม	1,871	14.4	2,187	11.9
อุตสาหกรรม,เหมืองแร่และการค้า	10	0.1	138	0.7
การคมนาคมและการสื่อสาร				
-ทางหลวง	3,100	23.9	3,270	17.8
-คำบำรุงรักษาทางหลวง	311	2.4	765	4.2
-อื่น ๆ	1,026	7.9	193	1.1
รวม	4,437	34.2	4,227	23.0
พลังงาน	375	2.9	374	2.0
การสาธารณสุข,โรคและสวัสดิการ (รวมถึงโครงการเกี่ยวกับน้ำต่างๆ การพัฒนาชุมชน สวัสดิการและ เทศบาล)	1,558	12.0	2,204	12.0
การสาธารณสุข	815	6.3	2,012	10.9
การศึกษา	3,892	30.0	7,243	39.5
รวมงบประมาณทั้งหมด	12,958	100	18,385	100

ที่มา : ปรับปรุงจาก Louis Berger, Inc.(Development Economic Group) & Systems Associates, Inc.,
Northeast Thailand Economic Development Study, Final Report, Volume I-II (January 31,
1972), pp.4-7.

ตารางที่ 36 และ 37 กลับแสดงให้เห็นว่ารัฐมุ่งเน้นการพัฒนาด้านการคมนาคมเป็นอันดับแรกมากกว่าการพัฒนาทางการเกษตร โดยรัฐบาลให้เหตุผลว่าเพื่อให้เกิดการความสะดวกแก่เจ้าหน้าที่ของรัฐในการนำเทคโนโลยีการผลิตทางการเกษตรไปสู่พื้นที่ทางการเกษตรในภาคได้อย่างรวดเร็ว นอกจากนี้การขนส่งพืชผลทางการเกษตรเพื่อการค้าจะช่วยให้เกิดการขยายตัวการเพาะปลูกเพิ่มขึ้นต่อมาระหว่าง พ.ศ.2508-2513 รัฐบาลยังคงเน้นการคมนาคมเป็นอันดับแรก เนื่องจากเหตุผลทางด้านความมั่นคงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยมีโครงการเร่งรัดพัฒนาชนบทซึ่งมุ่งเน้นงานถนนชนบทเป็นสำคัญ ดังปรากฏรายละเอียดในตารางที่ 38 ดังนี้

ตารางที่ 38 แสดงผลงานถนนชนบท ตามโครงการเร่งรัดพัฒนาชนบท ปีงบประมาณ 2508-2513

จังหวัด	2508-09 กม.	2510 กม.	2511 กม.	2512 กม.	2513 กม.	รวม
1.กาฬสินธุ์	6.000	14.400	48.436	65.067	56.472	190.375
2.ขอนแก่น	-	-	-	7.950	24.885	32.835
3.ชัยภูมิ	-	-	-	9.600	24.381	33.981
4.หนองคาย	30.310	20.748	67.342	24.390	53.507	196.297
5.นครพนม	44.500	20.867	26.733	97.483	75.146	264.729
6.บุรีรัมย์	-	-	20.528	19.912	68.988	109.428
7.มหาสารคาม	-	-	-	15.000	28.999	43.999
8.ร้อยเอ็ด	3.120	18.720	62.494	33.650	16.589	134.573
9.เลย	21.000	18.000	46.163	65.755	63.393	214.311
10.ศรีสะเกษ	-	1.158	16.279	15.483	35.646	68.566
11.สกลนคร	23.375	38.225	115.968	87.789	76.615	341.972
12.สุรินทร์	-	-	23.312	24.008	41.094	88.414
13.อุดรธานี	24.500	53.850	48.200	47.528	76.053	250.131
14.อุบลราชธานี	39.450	12.360	61.914	82.008	63.903	259.635
รวม	192.255	198.328	537.369	595.623	705.641	2229.246

ที่มา : ปรับปรุงจากตารางผลงานถนนชนบท ปีงบประมาณ 2508-2513 ใน สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท
สำนักนายกรัฐมนตรี, งานเร่งรัดพัฒนาชนบท 2509-2513 (พระนคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2514),
หน้า 44.

จากตารางที่ 38 แสดงผลงานถนนชนบทตามโครงการเร่งรัดพัฒนาชนบท ปีงบประมาณ 2508-2513 แสดงให้เห็นว่ารัฐบาลมุ่งเน้นถนนชนบทในจังหวัดชายแดนและจังหวัดที่เป็นเขตแทรกซึมคอมมิวนิสต์เป็นสำคัญ ดังเช่นจังหวัดกาฬสินธุ์ มีปริมาณถนนชนบท 190.375 กิโลเมตร จังหวัดหนองคาย มีปริมาณถนนชนบท 196.297 กิโลเมตร จังหวัดนครพนม มีปริมาณถนนชนบท 264.729 กิโลเมตร จังหวัดร้อยเอ็ด มีปริมาณถนนชนบท 134.573 กิโลเมตร จังหวัดเลย มีปริมาณถนนชนบท 214.311 กิโลเมตร จังหวัดสกลนคร มีปริมาณถนนชนบท 341.972 กิโลเมตร จังหวัดอุดรธานี มีถนนชนบท 250.131 กิโลเมตร และอุบลราชธานี มีปริมาณถนนชนบท 259.635 กิโลเมตร

ส่วนการจัดสรรงบประมาณด้านการเกษตรและสหกรณ์นั้น รัฐบาลจัดสรรเป็นอันดับสองงบประมาณเพื่อพัฒนาการเกษตรรัฐบาลเน้นในด้านชลประทาน การตั้งสถานีทดลองค้นคว้าวิจัยพืชผลปศุสัตว์ โดยมีเป้าหมายให้ประชากรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือสามารถเพิ่มผลผลิตทางเกษตรและรายได้เพิ่มขึ้น

อย่างไรก็ดีการจัดสรรงบประมาณดังกล่าวเป็นไปเพื่อสนับสนุนให้ส่วนเอกชนมุ่งเน้นการผลิตเพื่อการส่งออก โดยรัฐได้กำหนดและส่งเสริมพืชจำนวน 11 ชนิด ได้แก่ ข้าว ข้าวโพด ปอ ถั่วต่าง ๆ (ถั่วเหลือง ถั่วเขียว ถั่วลิสง) มันสำปะหลัง งามะหุง อ้อย ฝ้าย ยาสูบ นุ่น ให้ประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมุ่งผลิต ดังปรากฏในตารางที่ 39 ดังนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 39 แสดงจุดหมายส่วนเอกชน การผลิตด้านการเกษตร

พืช	ผลผลิตในปี 2502		เป้าหมายการผลิต		
	(1,000 ตัน)	อัตราส่วน %	2504	2509	ปริมาณเพิ่มขึ้น
1. ข้าว	2,077.10	27.83	2,260.00	2,380.00	120.00
2. ข้าวโพด	112.30	35.40	320.00	400.00	80.00
3. ปอ	59.20	98.40	150.00	200.00	50.00
4. ถั่วต่าง ๆ (ถั่วเหลือง ถั่วเขียว ถั่วลิสง)	41.70	21.73	46.70	55.04	4.34
5. มันสำปะหลัง	39.90	3.28	52.28	56.26	9.98
6. งา	5.70	34.96	7.59	11.12	9.98
7. ละหุ่ง	10.00	29.70	13.44	19.69	6.25
8. อ้อย	1,213.40	24.32	1,326.25	1,492.48	166.23
9. ฝ้าย	20.80	55.61	27.28	40.56	12.88
10. ยาสูบ	22.30	33.23	25.47	31.44	5.57
11. นุ่น	99.00	25.89	131.77	193.31	61.54
รวม	3,691.50	25.23	4,355.58	4,439.90	524.32

ที่มา : ส่วนวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี,
แผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ. 2505 - 2509, หน้า 15-17

พืชทั้ง 11 ชนิดที่รัฐได้กำหนดเป็นนโยบายข้างต้น ส่งผลสำคัญให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเน้นการขยายพื้นที่เพาะปลูกพืชไร่มากขึ้น ขณะเดียวกันก็ยังคงเน้นการผลิตข้าวเพิ่มขึ้นตามด้วย ทั้งนี้สภาวะทางเศรษฐกิจของภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติดังกล่าวส่งผลให้เกิดขยายตัวเพื่อการค้ามากขึ้นอันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงนโยบายเศรษฐกิจระดับประเทศที่มุ่งผลิตเพื่อการค้าและการส่งเสริมอุตสาหกรรมที่เริ่มต้นอย่างเป็นทางการใน พ.ศ. 2497 ดังปรากฏว่าปริมาณเนื้อที่ในการปลูกพืชไร่ได้ขยายตัวเพิ่มขึ้น ขณะเดียวกันปริมาณเนื้อที่ในการปลูกข้าวก็เพิ่มขึ้นด้วย และมีปริมาณสัดส่วนที่มากกว่าพืชไร่โดยเฉพาะใน พ.ศ.2513 และ พ.ศ.2518 ปริมาณเนื้อที่ในการปลูกข้าวสูงถึง ร้อยละ 72.20 และ 71.60 ขณะเดียวกันปริมาณเนื้อที่การเพาะปลูกพืชไร่มีปริมาณเพิ่มขึ้นชัดเจนในพ.ศ.2508 และ พ.ศ.2518 ร้อยละ 14.47, 12.03 และ 16.84 เรียงตามลำดับ ดังรายละเอียดจากตารางที่ 40 แสดงการใช้ประโยชน์ในที่ดินถือครองทำการเกษตรของภาคตะวันออกเฉียงเหนือระหว่าง พ.ศ. 2493-2518

ตารางที่ 40 แสดงการใช้เนื้อที่เพาะปลูกข้าวและพืชไร่

พ.ศ.	ที่นา / ไร่	ร้อยละ	พืชไร่ / ผลผลิต / ไม้ดอกไม้ผล	ร้อยละ
2493	14,509,934	64.10	2,768,602	12.24
2498	15,036,147	64.32	2,181,703	9.32
2503	15,552,483	67.82	2,460,413	9.80
2508	15,895,114	55.44	4,154,145	14.47
2513	29,224,562	72.20	4,865,139	12.03
2518	34,140,078	71.60	8,030,851	16.84

ที่มา : ปรับปรุงจากสุวิทย์ ธีรศาสตร์, ตารางการใช้ประโยชน์ที่ดินที่ถือครองทำการเกษตรของภาคอีสาน จาก พ.ศ. 2493-2538, หน้า 240.

จากตารางที่ 40 แม้ว่ารัฐจะกำหนดนโยบายในการส่งเสริมให้มีการปลูกพืชไร่เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจไปสู่การค้าและอุตสาหกรรม แต่ประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังคงให้ความสำคัญกับการผลิตข้าวเป็นหลักเหมือนในช่วงก่อนแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ดังปรากฏว่ามีการทำนาเกินกว่าร้อยละ 50 จนถึงร้อยละ 70 ของพื้นที่ทำการเกษตรทั้งหมด ขณะเดียวกันพื้นที่ในการเพาะปลูกพืชไร่กลับมีเพียงร้อยละ 9 ถึงร้อยละ 16 ของพื้นที่ทำการเกษตรทั้งหมดระหว่าง พ.ศ.2493-2518 ทั้งนี้ประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือส่วนมากมักปลูกข้าวไว้เพื่อการบริโภค ถ้าเหลือจึงนำออกจำหน่าย¹⁸ ดังปรากฏในตารางที่ 41 ดังนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹⁸ อุทิศ นาคสวัสดิ์, การศึกษาสถานะทางสังคมและเศรษฐกิจของประชาชนในเขตพัฒนาอำเภอภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (รายงานการวิจัย กองวิจัยและประเมินผล กรมการพัฒนาชุมชน, 2508), หน้า 143.

ตารางที่ 41 แสดงอันดับความสำคัญของพืชที่ปลูกในจังหวัดต่าง ๆ

อันดับความสำคัญของพืช	ชัยภูมิ	เลย	อุดรธานี	สกลนคร	นครพนม	อุบลฯ	กาฬสินธุ์	มหาสารคาม
1	ข้าว	ข้าว	ข้าว	ข้าว	ข้าว	ข้าว	ข้าว	ข้าว
2	ปอ	ฝ้าย	ปอ	พืชผัก	ปอ	พืชผัก	ปอ	ปอ
3	นุ่น	งา	อ้อย	อ้อย	ยาสูบ	ปอ	นุ่น	ยาสูบ
4	ฝ้าย	-	มะพร้าว	ปอ	พืชผัก	ยาสูบ	ฝ้าย	พืชผัก
5	กล้วย	-	นุ่น	-	มะพร้าว	-	พืชผัก	-
6	-	-	ฝ้าย	-	-	-	-	-
7	-	-	พืชผัก	-	-	-	-	-

ที่มา : อุทิศ นาคสวัสดิ์, การศึกษาสภาวะทางสังคมและเศรษฐกิจของประชาชนในเขตพัฒนาอำเภอภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, รายงานการวิจัย กองวิจัยและประเมินผล กรมการพัฒนาชุมชน, 2508, หน้า 184.

หมายเหตุ : ตารางนี้เป็นการสุ่มการวิจัยจากจังหวัดที่เป็นตัวอย่างการศึกษา เพื่อเป็นตัวแทนกลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ตอนกลาง และตอนล่าง ของอุทิศ นาคสวัสดิ์

จากตารางที่ 41 ข้างต้นแสดงอันดับความสำคัญของพืชที่ปลูกในจังหวัดต่าง ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือข้างต้น แสดงให้เห็นว่าแม้ว่ารัฐจะกำหนดนโยบายส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจ 11 ชนิด แต่พืชเศรษฐกิจที่ประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือปลูก ได้แก่ ข้าว ปอ ฝ้าย นุ่น ยาสูบ กล้วย มะพร้าว และพืชผัก แสดงให้เห็นว่าประชาชนยังคงผลิตเพื่อยังชีพเป็นหลัก ขณะเดียวกันการขยายตัวของรัฐก็ทำให้ประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือต้องขยายการผลิตเพื่อส่งออกตามนโยบายรัฐด้วย

อย่างไรก็ดี มูลค่าของผลผลิตทางการเกษตรในช่วง พ.ศ. 2503-2512 ก็มีการขยายตัวเพิ่มขึ้น 1-2 % จากภาพรวมของมูลค่าผลผลิตของทั้งประเทศ ดังปรากฏในตารางที่ 42 ดังนี้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 42 แสดงมูลค่าผลผลิตทางการเกษตรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ระหว่าง พ.ศ. 2503-2512

ล้านบาท

พืช/ปศุสัตว์	2503	2504	2505	2506	2507	2508	2509	2510	2511	2512	อัตราการเพิ่ม 2503-2512	วิเคราะห์การประมาณการจาก สภาพการณ์ใน พ.ศ. 2512
ข้าว	2,442	2,459	3,231	3,463	3,186	3,852	4,826	2,490	3,455	3,829	3.4	แบบเดียวกับอดีต
มะพร้าว	31	34	34	48	48	49	45	43	44	45	3.8	ผลผลิตคงที่
อ้อย	93	74	56	89	92	60	50	47	54	51	-5.3	ยากที่จะฟื้นฟู
ข้าวโพด	110	54	48	46	45	53	85	88	103	122	2.1	ประมาณ 14%
ถั่วลิสง	91	75	57	83	71	77	73	69	69	79	-0.7	มีแนวโน้มที่จะฟื้นฟู
ถั่วต่าง ๆ	44	30	34	35	35	30	29	22	22	25	-7.0	ผลผลิตตกต่ำ
มันสำปะหลัง	14	13	14	21	23	30	29	35	47	50	17.4	ประมาณ 25%
ยาสูบ	159	132	73	108	87	107	122	128	124	137	1.0	มีแนวโน้มเติบโต
ฝ้าย	74	43	42	39	45	46	50	60	72	84	4.5	ประมาณ 20%
ปอ	333	423	246	386	562	984	1,225	936	360	706	10.4	ผลผลิตคงที่
นุ่น	70	65	52	80	83	83	61	52	55	56	-1.6	ผลผลิตตกต่ำ
งา	22	16	9	8	8	12	11	6	6	6	-11.0	ผลผลิตตกต่ำ
กระเทียม	148	213	196	244	175	172	181	172	181	197	-0.1	ฟื้นฟื้นฟู
ผักต่าง ๆ	30	39	49	71	73	74	112	120	132	144	18.5	ประมาณ 9%
ผลไม้	650	702	599	693	513	556	505	611	648	691	0	ประมาณ 5%

พืช/ปศุสัตว์	2503	2504	2505	2506	2507	2508	2509	2510	2511	2512	อัตราการเพิ่ม 2503-2512	วิเคราะห์การประมาณการจาก สภาพการณ์ใน พ.ศ. 2512
พืชทุกชนิด	4311	4,379	4,740	5,419	5,046	5,200	6,655	4,879	5,372	6,232	3.4	ผลผลิตคงที่
วัว ควาย	323	329	379	407	385	383	426	426	445	466	3.7	ลดลงอย่างเบาบาง
หมู	156	170	188	219	180	169	236	256	278	281	6.5	แบบเดียวกับอดีต
ไก่ เป็ด	266	271	281	290	301	309	320	331	342	353	3.3	แบบเดียวกับอดีต
ไข่	193	208	192	195	205	213	214	221	230	236	2.0	เพิ่มขึ้น
อื่นๆ	10	9	9	9	8	11	12	13	13	13	4.9	แบบเดียวกับอดีต
ปศุสัตว์	953	987	1,048	1,120	1,079	1,085	1,208	1,247	1,308	1,349	3.8	แบบเดียวกับอดีต
ไม้ซุง	65	72	94	121	123	155	165	200	213	185	14.2	ลดลง 5%
ถ่าน	235	252	281	291	278	271	277	251	262	271	0.5	แบบเดียวกับอดีต
ของป่า	58	63	68	69	112	95	57	66	95	124	5.5	แบบเดียวกับอดีต
ป่าไม้	358	307	443	482	513	521	499	517	570	500	4.9	เพิ่มขึ้น 6%
ประมง	153	156	176	168	189	256	276	268	290	313	9.3	ลดลง 5%
การเกษตร ทั้งหมด	5,775	5,909	5,417	7,190	6,827	7,062	8,638	6,911	7,540	8,274	3.77	1 หรือ 2%

ที่มา : Louis Berger, Inc. (Development Economic Group) & Systems Associates, Inc., **Northeast Thailand Economic Development Study,**

Final Report Vol. II, Appendix (January 31, 1972), pp. iii-1

จากตารางที่ 42 ข้างต้นแสดงมูลค่าของรายได้จากผลผลิตทางการเกษตรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แสดงให้เห็นว่ารายชุกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมิได้มุ่งเน้นผลิตพืชเศรษฐกิจเพื่อการค้าเพียงอย่างเดียว หากแต่ได้มุ่งเน้นการผลิตเพื่อยังชีพแบบเดิม ทั้งนี้เนื่องมาจากการเพาะปลูกพืชไร่เพื่อสนองการค้าระหว่างประเทศนั้นให้รายได้ที่ไม่แน่นอน รายชุกรต้องประสบภาวะขาดทุน จึงกลับไปพึ่งพารายได้แบบเดิมที่มาจากกรเพาะปลูกข้าว หางของป่า บุกรเบิกป่าเพื่อตัดไม้ซุง ทำกรเลี้ยงสัตว์ เผาถ่าน และกรประมง อันเป็นรายได้ที่แน่นอนกว่า

อย่างไรก็ตามภาพรวมของอัตราความก้าวหน้าของมวลรวมผลิตภัณฑ์ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติทั้ง 3 ฉบับ แสดงให้เห็นว่าเศรษฐกิจภาคเกษตรเป็นองค์ประกอบสำคัญที่สุดของโครงสร้างทางเศรษฐกิจของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สัดส่วน(Share) ของเศรษฐกิจภาคกรเกษตรคิดเป็นร้อยละ 45 ของกรผลิต และรายได้ทั้งสิ้นของภาคใน พ.ศ. 2518 กรค้าและบริการมีส่วนเป็นอันดับสองประมาณร้อยละ 22.8 และเป็นสาขาที่มีอัตราการขยายตัวค่อนข้างสูง ในช่วง 10 ปีก่อน พ.ศ. 2520 ทั้งนี้เป็นผลมาจากกิจกรรมเกี่ยวกับทหารสหรัฐอเมริกาในหลายจังหวัดของภาคนี้¹⁹ ทั้งนี้อาจพิจารณาได้จากอัตราความก้าวหน้าของมวลรวมผลิตภัณฑ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือในตารางที่ 43 ดังนี้²⁰

ตารางที่ 43 อัตราความก้าวหน้าของมวลรวมผลิตภัณฑ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเฉลี่ยต่อปี ตามราคาคงที่ พ.ศ. 2505 ในระยะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-3

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ	เปอร์เซ็นต์
ฉบับที่ 1 (2504 – 2509)	8.9
ฉบับที่ 2 (2510 – 2514)	5.6
ฉบับที่ 3 (2515 – 2519)	6.0

ที่มา : กองบัญชาประชาชนชาติ สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

¹⁹ กรมเศรษฐกิจกรพาณิชย์, ภาวะเศรษฐกิจและสังคมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย (กรุงเทพฯ: กระทรวงพาณิชย์, 2520), หน้า 7.

²⁰ เรื่องเดียวกัน.

จากตารางที่ 43 จะเห็นว่าแม้ว่ามวลรวมผลิตภัณฑ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะมีอัตราความก้าวหน้าค่อนข้างดี ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1(พ.ศ.2504-2509) ถึงร้อยละ 8.9 แต่ต่อมาในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2510-2514) และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ.2515-2519) กลับลดลงเหลือร้อยละ 5.6 และร้อยละ 6 เนื่องจากภาวะทุพภิกขภัยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือในตอนต้นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 2 การถอนทหารสหรัฐอเมริกาออกจากฐานทัพที่ตั้งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และสภาวะวิกฤตราคาน้ำมันที่เพิ่มขึ้นแล้วในบทที่ 4 อย่างไรก็ตามภาพรวมของอัตราความก้าวหน้าดังกล่าวถือว่ายังคงอยู่ในเกณฑ์ค่อนข้างดี แต่ขณะเดียวกันจากข้อมูลสภาวะความยากจนในประเทศไทยในตารางที่ 44 กลับพบว่าประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือต้องประสบภาวะความยากจนที่สุดเมื่อเทียบกับภาคอื่น ๆ ของประเทศไทย ดังปรากฏรายละเอียดในตารางต่อไปนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 44 สภาวะความยากจนในประเทศไทย พ.ศ. 2519

หน่วย : %ของประชากร

	พ.ศ. 2519
ทั่วราชอาณาจักร	32.43
ภาคเหนือ	33.20
-ในหมู่บ้าน	36.37
-เขตสุขาภิบาล	38.97
-เขตเทศบาล	17.84
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	44.92
-ในหมู่บ้าน	48.54
-เขตสุขาภิบาล	47.48
-เขตเทศบาล	20.90
ภาคกลาง	12.99
-ในหมู่บ้าน	14.26
-เขตสุขาภิบาล	24.27
-เขตเทศบาล	11.45
ภาคใต้	30.71
-ในหมู่บ้าน	33.84
-เขตสุขาภิบาล	40.02
-เขตเทศบาล	21.69

หมายเหตุ : ไม่รวมกรุงเทพมหานคร

ที่มา : สมภพ มานะรังสรรค์, พัฒนาการของภาคเกษตรและผลกระทบต่อชาวไร่ชาวนาไทยในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง – พ.ศ. 2536, หน้า 125.

ตารางที่ 44 แสดงสภาวะความยากจนในประเทศไทย พ.ศ.2519 ข้างต้น สะท้อนให้เห็นถึงการพัฒนาที่ไม่เท่าเทียมกันตั้งแต่ระดับภาคและภายในภาคของแต่ละภาค โดยเฉพาะภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จะเห็นว่าในหมู่บ้านมีสภาวะความยากจนถึงร้อยละ 48.54 เขตสุขาภิบาลร้อยละ 47.48 และเขตเทศบาลร้อยละ 20.90 สภาวะความยากจนส่วนใหญ่อยู่ในหมู่บ้านซึ่งประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพเป็นชาวนาชาวไร่ที่ทำการเพาะปลูกเพื่อยังชีพและส่งออก

สภาวะความยากจนของชาวนาชาวไร่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือนั้นเป็นผลมาจาก การเพาะปลูกได้เพียงฤดูเดียวคือฤดูฝน ดังนั้นผลผลิตที่ได้จากการปลูกข้าวและพืชเศรษฐกิจจึงมี ปริมาณต่ำ²¹ สาเหตุที่ผลผลิตข้าวในภาคตะวันออกเฉียงเหนืออยู่ในระดับต่ำเพราะ

ก. สภาพดินส่วนใหญ่เป็นทราย เก็บน้ำไม่อยู่ ถ้าฝนตกน้อยน้ำจะไม่ขัง ซึ่งจะทำให้ข้าวไม่ เจริญเติบโต เพราะข้าวจะนำอาหารในดินมาใช้ได้ก็ต่อเมื่อมีน้ำขัง น้ำจะช่วยละลายสารอาหารในดิน ให้ไปหล่อเลี้ยงต้นข้าว

ข. สภาพดินเค็ม จากการสำรวจใน พ.ศ. 2518-2519 พบดินเค็มถึง 17.8 ล้านไร่ หรือร้อยละ 16.9 ของพื้นที่ภาค กระจายอยู่ถึง 14 จังหวัด และพื้นดินเค็มมีแนวโน้มเพิ่มเป็น 37.2 ล้านไร่ หรือร้อยละ 34.96 ของพื้นที่ภาค สภาพดินเค็มดังกล่าวทำให้พืชต่าง ๆ ที่ปลูกมีปัญหา

ค. สภาพฝนทิ้งช่วงซึ่งมักเกิดขึ้นบ่อย ๆ ทำให้น้ำที่ขังอยู่แห้งไปหมด ในรอบ 25 ปี มีฝนทิ้งช่วง ประมาณ 30-40 ครั้ง จังหวัดที่ฝนทิ้งช่วงมากที่สุดได้แก่ จังหวัดเลย ชัยภูมิ นครราชสีมา และศรีสะเกษ โดยฝนมักจะทิ้งช่วงในสัปดาห์ที่ 2 ของเดือนมิถุนายนถึงสัปดาห์แรกของเดือนสิงหาคม ซึ่งเป็นช่วงที่ ข้าวกำลังต้องการน้ำ²²

ง. รัฐสร้างระบบชลประทานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเมื่อเปรียบเทียบกับพื้นที่ทำนา ของภาคและภาคอื่นๆ ของประเทศ²³ ในพ.ศ.2519 การพัฒนาชลประทานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีเพียง 2.4 ล้านไร่เท่านั้น จากเนื้อที่ทั้งหมดของภาค 109 ล้านไร่ การปลูกข้าวทำได้เพียงร้อยละ 75 ของพื้นที่ชลประทาน ขณะที่พื้นที่นอกชลประทานต้องพึ่งพาน้ำฝนและแหล่งน้ำจากธรรมชาติเท่านั้น²⁴

นอกจากนี้สภาวะความยากจนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นั้นมาจากสาเหตุ 2 ประการ คือปัญหาด้านประสิทธิภาพในการผลิต และปัญหาด้านการตลาด²⁵

²¹ โฆสิต ปั้นเปี่ยมรัษฎ์, การพัฒนาประเทศไทย: แนวคิดและทิศทาง (กรุงเทพฯ: ดอกเบญจ, 2526), หน้า 15.

²² สุวิทย์ ชีรสาคัด, ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านอีสาน 2484-2544 (กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์, 2546), หน้า 272-282.

²³ ในพ.ศ. 2528 พื้นที่ชลประทานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีเพียง 30% ของเนื้อที่ทำการเกษตร โปรดดูรายละเอียดในสมภพ มานะรังสรรค์, เศรษฐกิจชนบทไทย: วิธีการผลิตและตลาดของภาคเกษตรกรรมไทยปัจจุบัน (กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์, 2528), หน้า 23-30.

²⁴ กองนโยบายการพาณิชย์ กรมเศรษฐกิจการพาณิชย์ กระทรวงพาณิชย์, ภาวะเศรษฐกิจและสังคมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย (ม.ป.ท., 2520), หน้า 63.

²⁵ สมภพ มานะรังสรรค์, เศรษฐกิจชนบทไทย: วิธีการผลิตและตลาดของภาคเกษตรกรรมไทยปัจจุบัน (กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์, 2528), หน้า 23-30.

ก. ปัญหาด้านประสิทธิภาพในการผลิตในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีพื้นที่การเกษตรมากที่สุดของทุกภูมิภาคในประเทศไทย แต่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการใช้ที่ดินที่ไม่ถูกต้องและไม่เหมาะสมในการเพาะปลูกเกือบครึ่งหนึ่ง คือ 28.17 ล้านไร่ จากทั้งหมด 60.24 ล้านไร่ ผลที่ตามมาจากการใช้ที่ดินไม่เหมาะสมดังกล่าวก็คือความเสื่อมโทรมของดินอันเกิดจากการชะล้างพังทลายของดินทำให้ความอุดมสมบูรณ์ของดินลดลงอย่างรวดเร็ว ผลที่ตามมาก็คือผลผลิตทางการเกษตรต่อไร่ตกต่ำลง การเพาะปลูกได้ผลผลิตไม่เพียงพอต่อการบริโภค ต้องมีการขายที่ดินทำกินออกไปโดยการบุกรุกที่ดิน ทำลายป่าเพื่อหาที่ดินผืนใหม่ต่อไปเรื่อย ๆ รวมตลอดถึงการ ‘อพยพ’ ตัวเองออกไปขายแรงงานในภาคอื่น ๆ

ข. ปัญหาด้านการตลาดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ผลผลิตทางการเกษตรสำคัญ ๆ ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือประกอบไปด้วยข้าวและพืชไร่ที่สำคัญ ๆ ได้แก่ ปอ อ้อย ฝ้าย มันสำปะหลัง ข้าวโพด เป็นต้น พืชเศรษฐกิจที่กล่าวมานี้ต้องเผชิญกับวิกฤตทางด้านราคา โดยเฉพาะอย่างยิ่งปอ ใน พ.ศ. 2502 ราคา กิโลกรัมละ 1.25 บาท แต่ต้องขายให้พ่อค้าคนกลาง 80 สตางค์ หรือ 50 สตางค์²⁶ มันสำปะหลัง กิโลกรัมละ 25-30 สตางค์ เป็นต้น นอกจากนี้ปัญหาดังกล่าวแล้วโครงการของรัฐบาลที่เกี่ยวกับการจัดตั้งองค์กรของรัฐที่เกี่ยวกับการวิจัยและส่งเสริมการเกษตรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือนั้น ผลปรากฏว่าส่วนใหญ่ยังจำกัดอยู่ในขอบเขตกล่าวคือในขอบเขตเนื้อที่ของสถานีทดลองและภายในเขตรับผิดชอบของสถานีทดลองเท่านั้น ยังไม่ได้กระจายไปดำเนินการในเนื้อที่ของเกษตรกรจริง ๆ มากนัก ประกอบกับสถานีทดลองก็มีอยู่เฉพาะจังหวัดสำคัญ ๆ ได้แก่ นครราชสีมา ขอนแก่น กาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ด มหาสารคาม สุรินทร์ สกลนคร นครพนม เลย และอุบลราชธานีเท่านั้น จึงส่งผลกระทบต่อตลาดและการสาธิตในท้องถิ่น ซึ่งจะเป็นองค์กรที่เชื่อมโยงผลงานวิจัยให้มีผลต่อการส่งเสริมในระดับไร่นามีการดำเนินการประสานงานกับราษฎรในภาคน้อยมาก²⁷

อย่างไรก็ตามแม้ว่ารัฐบาลได้นำนโยบายพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นกรณีพิเศษในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติทั้ง 3 ฉบับแรก เพื่อที่จะยกระดับรายได้และขจัดความยากจนของราษฎรในภาค แต่นโยบายการพัฒนาดังกล่าวก็มีปัญหา ดังจะเห็นได้จากการสรุปปัญหาของกฤษฎ สมบัติศิริ ดังนี้

²⁶ สุวิทย์ วีระสาสวัต, ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านอีสาน 2484-2544, หน้า 278.

²⁷ กองนโยบายการพาณิชย์ กรมเศรษฐกิจการพาณิชย์ กระทรวงพาณิชย์, ภาวะเศรษฐกิจและสังคมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย (ม.ป.ท., 2520), หน้า 70. และ สัมภาษณ์ นवलจันทร์ ศรีสมบัติ, นักวิชาการเกษตร 5 ศูนย์พืชไร่จังหวัดอุบลราชธานี กรมส่งเสริมการเกษตร, 16 กุมภาพันธ์ 2548.

1) การพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ผ่านมา มุ่งถึงวัตถุประสงค์หลายด้าน โดยเฉพาะทางด้านการปกครอง ความมั่นคงแห่งชาติ และการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉะนั้นโครงการพัฒนาส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์แตกต่างกัน จึงยากต่อการประสานงานและไม่มีผลเชื่อมโยงกันเท่าที่ควรที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านโครงสร้างเศรษฐกิจของภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้ นอกจากนี้โครงการที่ได้รับความช่วยเหลือจากต่างประเทศก็ไม่ประสานสอดคล้องกันเท่าที่ควร

2) การลงทุนโครงการพัฒนาส่วนใหญ่เน้นทางด้านโครงการขั้นพื้นฐานขนาดใหญ่และโครงการขั้นพื้นฐานชนบท โดยเฉพาะถนนและเขื่อน ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในลักษณะกระจัดกระจายไม่เชื่อมโยงกันเท่าที่ควร โดยเฉพาะข่ายถนนเศรษฐกิจในชนบทและการให้บริการจากเขื่อนใหญ่ทางด้านการส่งน้ำยังไม่ถึงระดับไร่นา ขณะเดียวกันโครงการขยายบริการทางด้านเศรษฐกิจ โดยเฉพาะด้านส่งเสริมการเกษตรที่จะช่วยการผลิตและการตลาดยังมีสัดส่วนไม่สมดุลกับโครงการขั้นพื้นฐานที่ลงทุนไปและเมื่อเปรียบเทียบกับโครงการบริการทางด้านสังคม นอกจากนั้นการจัดรูปสถาบันการเกษตรและสถาบันชนบทยังอยู่ในระดับต่ำมาก

3) การลงทุนพัฒนาโครงการด้านการเกษตร ไม่เชื่อมโยงเป็นระบบเดียวกัน กล่าวคือ โครงการพัฒนาบูรณะแหล่งน้ำ ป่าไม้ การชลประทาน และการใช้ที่ดินไม่ประสานสัมพันธ์กัน ส่วนใหญ่เน้นแต่การชลประทานและการพลังงาน และขาดการบูรณะต้นน้ำลำธาร และการใช้ที่ดินอย่างมีประสิทธิภาพ

4) การประสานงานวางแผนและการปฏิบัติงานของโครงการสาขาต่าง ๆ ในระดับภาคยังไม่ประสานกันและมีลักษณะซ้ำซ้อน และปราศจากเป้าหมายและแผนงานที่แน่นอนในแต่ละพื้นที่หรือจังหวัด นอกจากนั้นการวางแผนและโครงการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือส่วนใหญ่ทำมาจากระดับกระทรวง และขาดการวิเคราะห์ปัญหา และความต้องการจากภาคและท้องถิ่น เพื่อนำมาประกอบการสรรหาโครงการที่เหมาะสมในลักษณะสมบูรณ์แบบ²⁸

²⁸ กฤษ สมบัติศิริ, “นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ,” ใน สมาคมเศรษฐศาสตร์เกษตรแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์, เศรษฐกิจการเกษตรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (รายงานการประชุมวิชาการ, มิถุนายน 2518), หน้า 21-22.

จากข้อสรุปปัญหาในการดำเนินนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือดังกล่าว เมื่อมาบรรจบกับปัจจัยพื้นฐานทางที่ตั้งและสภาพภูมิศาสตร์ การขยายตัวของประชากรอย่างรวดเร็ว จึงส่งผลให้สภาพเศรษฐกิจของภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความล้าหลังกว่าภาคอื่น ๆ ดังที่ได้วิเคราะห์ในข้างต้นแล้ว

กล่าวโดยสรุปการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจระหว่าง พ.ศ.2494-2519 อันเป็นผลมาจากการกำหนดนโยบายพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มุ่งเน้นการเกษตรเพื่อการค้าภายนอกตามแนวคิดเศรษฐกิจเสรีนิยมซึ่งรัฐบาลใช้เป็นแนวคิดหลักในการกำหนดนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจ ผลจากนโยบายนี้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตการผลิตตามแนวนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจของราษฎรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ส่วนใหญ่มีอาชีพเป็นเกษตรกร กล่าวคือ ราษฎรขยายเนื้อที่การเพาะปลูกพืชไร่และเพาะปลูกข้าวเพื่อการค้าและส่งออกไปจำหน่ายยังตลาดต่างประเทศ ในขณะที่ด้วยกันรัฐบาลมีโครงการพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐานคือถนน น้ำ ไฟฟ้า ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นกรณีพิเศษภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติทั้ง 3 ฉบับ รวมทั้งจัดตั้งองค์กรที่ทำการวิจัยและส่งเสริมการเกษตรกระจายในจังหวัดต่าง ๆ ที่สำคัญในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แต่โครงการพัฒนาเหล่านี้ยังขาดการประสานกันอย่างเป็นระบบ ขาดการวิเคราะห์ปัญหาที่แท้จริงของภาคและท้องถิ่น นอกจากนี้องค์กรที่รัฐได้จัดตั้งขึ้นยังไม่สามารถนำผลการวิจัยเพื่อเพิ่มผลผลิตให้กับราษฎรในภูมิภาคได้

ดังนั้นการผลิตเพื่อยังชีพจึงยังคงเป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงอยู่ที่สำคัญของราษฎรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังปรากฏว่าราษฎรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังคงเน้นการขยายพื้นที่การเพาะปลูกเพื่อเพิ่มผลผลิตเพื่อการค้าและการส่งออก แต่ขณะเดียวกันราษฎรยังคงเน้นการเพาะปลูกข้าวเป็นพืชหลักที่สำคัญของภาคมาตลอดตั้งแต่อดีตจนถึงช่วงที่ศึกษา ทั้งนี้เพราะข้าวเป็นพืชหลักที่สำคัญ ถ้าหากขายไม่ได้ ราคาไม่ดีก็สามารถเก็บไว้กินได้ ในขณะที่พืชผลอื่น ๆ เช่น ปอราคามักขึ้นอยู่กับตลาดต่างประเทศและพ่อค้าคนกลาง ส่งผลให้ราษฎรต้องขาดทุน จากสภาพดังกล่าวจึงทำให้ราษฎรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือต้องอพยพแรงงานจากการทำเกษตรในนาไร่ไปสู่แรงงานนอกภาคการเกษตร เช่น เป็นกรรมกรรับจ้างทั่วไป กรรมกรตามโรงงานในกรุงเทพฯ และจังหวัดที่มีโรงงานอุตสาหกรรม ขับริดแท็กซี่ เป็นแม่บ้าน เป็นหญิงขายบริการ²⁹ เป็นต้น

²⁹ ไปรดคูรายละเอียดยใน ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์, “โสภณกับนโยบายของรัฐบาลไทย พ.ศ.2411-2503,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526), หน้า 143-145 และ 163.

นอกจากนี้ยังส่งผลต่อสัมพันธภาพทางการเมืองการปกครองของรัฐบาลและประชาชนใน
ท้องถิ่นซึ่งต้องปรับเปลี่ยนก่อนนโยบายการพัฒนาของรัฐที่กำหนดขึ้น และส่งผลต่อสัมพันธภาพของ
ประชาชนในท้องถิ่นที่ต้องปรับเปลี่ยนจากสังคมแบบยังชีพสู่สังคมนการผลิตเพื่อการค้าดังจะกล่าว
ต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5.2 สัมพันธภาพทางการเมืองการปกครองของรัฐบาลและประชาชนในท้องถิ่น

5.2.1 สภาพการเมืองการปกครองก่อนพ.ศ.2494

ในอดีตดินแดนภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีสถานภาพทางการเมืองในฐานะหัวเมืองประเทศราช และหัวเมืองชั้นนอก ประชาชนในท้องถิ่นมีความเป็นอิสระและขึ้นอยู่กับเจ้าเมืองที่ปกครอง การเปลี่ยนแปลงการปกครองครั้งสำคัญที่มีต่อดินแดนภาคตะวันออกเฉียงเหนือก็คือ การปฏิรูปการปกครองเป็นแบบเทศาภิบาล และการเก็บภาษีเป็นเงินตราในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ผลของการปฏิรูปดังกล่าวได้สะท้อนสัมพันธภาพทางการเมืองการปกครองของรัฐบาลและประชาชนในท้องถิ่น กล่าวคือ มีการต่อต้านรัฐบาลด้วยรูปแบบ “กบฏผู้มีบุญ” เนื่องจากสถานภาพทางการเมืองผลิตถูกกระทบกระเทือนจากที่เคยเสียส่วยที่เป็นของปามาสู่การเสียภาษีเป็นเงินตรา อย่างไรก็ตาม รัฐบาลสามารถจัดการต่อต้านดังกล่าวได้อย่างสิ้นเชิงในที่สุด ขณะเดียวกันรัฐได้พัฒนาระบบการศึกษาเพื่อสร้างจิตสำนึกความเป็น “รัฐชาติไทย” และพัฒนาระบบคมนาคมเพื่อเชื่อมโยงภูมิภาคให้ใกล้ชิดและรวดเร็วเพิ่มขึ้น ส่วนของโครงสร้างการผลิตรัฐบาลกลางไม่ได้ไปเปลี่ยนแปลง ดังจะพบว่ามี การเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตเพื่อการยังชีพไปสู่วิถีการผลิตเพื่อการค้าอย่างค่อยเป็นค่อยไป

ส่วนนโยบายการบริหารการปกครองดังกล่าว รัฐบาลกลางอาศัยการปฏิรูประบบราชการเข้าสู่ส่วนกลาง จึงทำให้ระบบราชการมีลักษณะรวมศูนย์มากขึ้น มีกฎเกณฑ์มีระเบียบที่ชัดเจน แน่นนอนมากขึ้น แต่ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลส่วนกลางกับหมู่บ้านชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก ยกเว้นในบริเวณที่ระบบเศรษฐกิจแบบใหม่เข้าไปถึง ดังเช่นในเมือง นครราชสีมา สุรินทร์ บุรีรัมย์ อุบลราชธานี และขอนแก่น เป็นต้น แม้ว่ารัฐจะจัดสวัสดิการต่าง ๆ ให้แก่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพิ่มมากขึ้น แต่มักจะเน้นไปทางความมั่นคงของชาติเป็นหลัก ส่วนบทบาททางด้าน การพัฒนาเศรษฐกิจของชาติและท้องถิ่น รัฐบาลมีบทบาทน้อยมาก ผู้มีบทบาทในการพัฒนาเศรษฐกิจที่สำคัญคือ กลุ่มเจ้าของโรงสีและกลุ่มพ่อค้า ซึ่งส่วนมากมักเป็นพ่อค้าต่างชาติที่เป็นชาวจีน และกลุ่มพ่อค้านี้ก็ยังคงมีอิทธิพลมาจนกระทั่งปัจจุบัน³⁰

³⁰ โปรดดูรายละเอียดใน ชุมพล แนวจำปา, “การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนบน พ.ศ.2443-2468,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529). นิภาพร กุลมาตย์, “สภาพเศรษฐกิจของชุมชนบัวใหญ่ พ.ศ.2474-2506,” (ปริญญาโทบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2542). เพ็ญแข คชเดช, “บทบาททางเศรษฐกิจและการเมืองของคนไทยเชื้อสายจีนในเขตเทศบาลนครอุดรธานี พ.ศ.2480 ถึง พ.ศ.2540,” (ปริญญาโทบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2543). ร.ต.ท.ไวพจน์ ชันสุวรรณ, “บทบาททางเศรษฐกิจ และการเมืองของชาวไทยเชื้อสายจีนเขตเทศบาลเมืองมหาสารคาม,” (ปริญญาโทบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2543). เป็นต้น

สภาพการเมืองการปกครองของไทยเปลี่ยนแปลงอีกครั้งหนึ่งใน พ.ศ.2475 อันเป็นการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาสู่ระบอบประชาธิปไตย การเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ทำให้ราษฎรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีตัวแทนผู้บริหารผ่านระบบรัฐสภา ผู้แทนราษฎรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้ใช้โอกาสนี้สะท้อนให้ผู้นำรัฐบาลส่วนกลางเห็นถึงความไม่เท่าเทียมกันในการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ข้อเสนอดังกล่าวนำไปสู่การยกเลิกการเก็บภาษีที่ไม่เป็นธรรมบางประการต่อราษฎรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น ภาษีรวงผึ้ง³¹ งดเงินการเก็บภาษีค่านาและรัชชูปการ เนื่องจากราษฎรประสบภาวะแห้งแล้งทำนาไม่ได้³² อย่างไรก็ตาม ภาษีที่รัฐจำเป็นต้องเก็บจากรัฐบาลทหารขึ้นมาปกครองประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในทศวรรษ 2490 ผู้แทนราษฎรเหล่านี้ถูกปราบปรามและถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้นำในการแบ่งแยกดินแดนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ขณะเดียวกันสถานการณ์ทางการเมืองระหว่างประเทศในภูมิภาคอินโดจีนก็นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงนโยบายระหว่างประเทศที่ผูกพันกับประเทศสหรัฐอเมริกาในการร่วมกันทำสงครามในเกาหลี การต่อต้านภัยคอมมิวนิสต์ในประเทศเวียดนาม ลาว และกัมพูชาที่เริ่มต้นใน พ.ศ.2492 และมีความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการในปลาย พ.ศ.2493 เป็นต้นมา ตามสนธิสัญญาแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจและวิชาการและสนธิสัญญาว่าด้วยความร่วมมือทางทหาร ภายใต้สนธิสัญญาทั้ง 2 ฉบับนำไปสู่การพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จุกเงินใน พ.ศ.2496-2497 การสร้างและบำรุงทางตลอดจนการกำหนดโครงการพัฒนาให้จังหวัดต่าง ๆ ทำการผลิตทางการเกษตรเพื่อรองรับสถานการณ์ในเวียดนามและลาว ผลจากการกำหนดนโยบายดังกล่าวไม่ได้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการผลิตและการค้า เพราะรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ดำเนินนโยบายเศรษฐกิจชาตินิยม ซึ่งกลุ่มผู้นำของรัฐร่วมผลประโยชน์กับกลุ่มโรงสีและพ่อค้าในภาคตะวันออกเฉียงเหนืออย่างแน่นแฟ้น โดยรวมกลุ่มโรงสีและพ่อค้าเข้าร่วมกิจการบริษัททหารสามัคคี จำกัดในการรับซื้อสินค้าเกษตรจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และต่อมามีการดำเนินการจัดตั้งโรงงานผลิตน้ำตาล ทอกระสอบ เป็นต้น บริษัทเหล่านี้ต่อมาได้ล้มเลิกกิจการเหตุเพราะขาดทุนในต้นทศวรรษ 2500

ดังนั้นจะเห็นว่าสัมพันธ์ภาพทางการเมืองการปกครองก่อนพ.ศ.2494 ระหว่างรัฐบาลไทยกับประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือไม่ได้มีความเปลี่ยนแปลงมากนัก รัฐบาลยังคงเน้นการพัฒนาเพื่อความมั่นคงทางการเมืองและรัฐชาติเป็นสำคัญ ขณะที่ประชาชนในเขตชนบทที่ห่างไกลแม้รัฐจะเพิ่มสวัสดิการในการพัฒนาระบบชลประทานให้ แต่ระบบชลประทานเหล่านั้นก็มีได้พอเพียงกับสภาพของที่ตั้งและสภาพภูมิศาสตร์และการขยายตัวทางการค้าที่เพิ่มขึ้น

³¹ สลค. รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 14 พ.ศ.2480.

³² เรื่องเดียวกัน.

5.2.2 สัมพันธภาพของรัฐบาลไทยกับประชาชนในท้องถิ่นระหว่าง พ.ศ.2494-2519

สภาพการเมืองการปกครองของรัฐบาลไทยก่อนพ.ศ.2494 ที่มีผลต่อภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นปัจจัยพื้นฐานที่นำมาสู่การพิจารณา “ปัญหาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” และนำไปสู่การขยายตัวของคอมมิวนิสต์ ซึ่งมีรากฐานที่เริ่มตั้งแต่ปลาย พ.ศ.2463 ขบวนการคอมมิวนิสต์เวียดนามเคยใช้ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นฐานปฏิบัติการและที่ลี้ภัย โดยการสนับสนุนชาวไทยเชื้อสายเวียดนามและชาวจีนโพ้นทะเล ขบวนการเสรีไทยให้การสนับสนุนขบวนการคอมมิวนิสต์ดังกล่าวในการต่อต้านกองทหารญี่ปุ่น ในพ.ศ.2483 โดยมีศูนย์ปฏิบัติการอยู่ในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลง พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยพยายามที่จะดำเนินการโดยอาศัยนักการเมืองจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือผ่านระบบรัฐสภา แต่เมื่อรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ใช้มาตรการปราบปรามคอมมิวนิสต์อย่างเข้มงวดตามนโยบายต่างประเทศที่ต้องสัมพันธ์กับประเทศสหรัฐอเมริกา พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (CPT) จึงตกลงใจที่จะสร้างฐานการสนับสนุนของประชาชนในหมู่บ้านชนบท³³

ขบวนการเคลื่อนไหวของคอมมิวนิสต์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนื่อดังกล่าว เป็นผลมาจากการไม่สามารถดำเนินการเคลื่อนไหวในกรุงเทพฯ เนื่องจากรัฐบาลใช้มาตรการปราบปรามอย่างเข้มแข็ง นอกจากนี้ภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังเป็นภูมิภาคที่มีประชาชนต่อต้านรัฐบาลเป็นพื้นฐานอยู่ก่อนแล้ว อีกทั้งยังมีที่ตั้งเหมาะสมทางยุทธศาสตร์ เพราะมีเขตติดต่อกับประเทศลาว ซึ่งมีการเคลื่อนไหวของคอมมิวนิสต์ลาว ทำให้การติดต่อเข้าออกและแทรกซึมได้สะดวก การเข้าร่วมขบวนการคอมมิวนิสต์ของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือนั้นยากที่จะกล่าวว่ามีขอบเขตกว้างขวางเพียงใด แต่อาจกล่าวได้ว่าเป็นชาวนาผู้ยากจนที่ต้องสูญเสียที่ทำกินและไม่มีรายได้ ก่อนหน้านั้นชาวนาเหล่านี้พยายามที่จะเรียกร้องขอความช่วยเหลือโดยผ่านผู้แทนตามระบบรัฐสภาให้รัฐบาลลงมาช่วยเหลือปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคม แต่ผู้แทนราษฎรเหล่านี้ก็ถูกปราบปรามและไม่ได้รับการตอบสนอง³⁴ ส่งผลให้ชาวนาที่อยู่ในบริเวณที่เรียกว่า “ล่อแหลมต่อความมั่นคง” (Sensitive Areas) เข้าร่วมขบวนการคอมมิวนิสต์ แต่ชาวนาเหล่านี้ไม่ได้เป็นคอมมิวนิสต์ในความหมายที่มีได้มีอุดมการณ์มาร์กซิสต์หรือเป็นสมาชิกของพรรคคอมมิวนิสต์

การดำเนินการของขบวนการคอมมิวนิสต์จึงสามารถอยู่ได้นานในบริเวณที่มีการเคลื่อนไหว เนื่องจากได้รับการสนับสนุนทางด้านกำลังคน เสบียงอาหาร การสนับสนุนทางการเงิน และมีเครือข่ายการข่าวที่มีประสิทธิภาพ มีเหตุผลที่จะอธิบายได้ว่าการสนับสนุนขบวนการคอมมิวนิสต์ของ

³³ สุเทพ สุนทรเกสัช, หมู่บ้านอีสานยุค “สงครามเย็น” สังคมวิทยาของหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, ศิลปวัฒนธรรมฉบับพิเศษ, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: มติชน, 2548), หน้า 13.

³⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 14-15.

ประชาชนส่วนใหญ่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นผลมาจากความยากจนและประชาชนส่วนใหญ่ถูกเอารัดเอาเปรียบ ในการรณรงค์เพื่อหาการสนับสนุนจากชาวบ้าน ขบวนการคอมมิวนิสต์มุ่งประเด็นไปที่การจัดผลประโยชน์ระหว่างชาวนาผู้ยากจนกับรัฐบาล โดยวาดภาพให้เห็นว่ารัฐบาลไทยเป็นรัฐบาลของชนชั้นนายทุนที่มุ่งตัดดวงผลประโยชน์จากชนชั้นชาวนาผู้ยากจน การสูญเสียประโยชน์อันเป็นผลมาจากการถูกเอารัดเอาเปรียบของประชาชนในภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แทนที่จะมองว่าเป็นผลที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ของสถานะที่มีลักษณะเฉพาะทางนิเวศวิทยา กลับได้รับการพิจารณาว่าเป็นผลมาจาก “การถูกทอดทิ้ง ความไม่สนใจใยดี และความล้มเหลวในการบริหารของรัฐบาล”³⁵

ความเคลื่อนไหวของคอมมิวนิสต์ดังกล่าว นำมาสู่การเปลี่ยนแปลงยุทธศาสตร์ของรัฐบาลต่อการตอบโต้ขบวนการคอมมิวนิสต์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยมีการปรับเปลี่ยนและกำหนดนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนืออย่างเป็นระบบ โดยตระหนักว่าการสูญเสียทางเศรษฐกิจของประชาชนเป็นสาเหตุมูลฐานของการก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ และการเอาชนะขบวนการคอมมิวนิสต์คงจะไม่สามารถเอาชนะได้ด้วยวิธีการทหารอย่างเดียว ดังนั้นในช่วง พ.ศ.2505 เป็นต้นมา รัฐบาลได้จัดหน่วยเร่งรัดพัฒนาชนบทโดยนำพลเรือนเข้าร่วมด้วยในเขตพื้นที่เป้าหมายที่ยากจนและแปลกแยกทางการเมืองมากที่สุด ดังกรณีตัวอย่างในพื้นที่ “สีแดง” หรือ “พื้นที่สีชมพู” ในจังหวัดกาฬสินธุ์ สกลนคร และนครพนม รัฐบาลใช้หน่วยเคลื่อนที่ของทหาร (Mobile Development Unit-MDU) เข้าไปสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐานในหมู่บ้าน อย่างเช่น ถนน ฝายกั้นน้ำ อ่างเก็บน้ำ และบ่อน้ำ มีหน่วยให้บริการแพทย์แก่ชาวบ้าน หน่วยข่าวและประชาชน(ชาวบ้าน) สัมพันธ์ พร้อมทั้งกองกำลังคุ้มกันหมู่บ้าน หน่วยพัฒนาการทหารจะเข้าไปตั้งฐานปฏิบัติการอยู่ในบริเวณที่ตั้งของตำบลที่มีหมู่บ้านในเขตปกครองตำบลล้อมรอบ ทำงานร่วมกับผู้นำท้องถิ่นและชาวบ้านอย่างใกล้ชิด เมื่อเสร็จภารกิจในพื้นที่หนึ่งก็จะเคลื่อนย้ายไปยังพื้นที่เป้าหมายอื่น ๆ ต่อไปตลอดระยะเวลาของการทำสงครามแย่งชิงประชาชนระหว่างฝ่ายคอมมิวนิสต์กับรัฐบาล ดังนั้นเมื่อโครงการพัฒนาดิ่งสู่จุดลง ประโยชน์ที่ชาวบ้านได้รับย่อมเป็นรูปธรรมทางด้านวัตถุและสวัสดิการจากรัฐบาล เมื่อเปรียบเทียบกับสิ่งที่ได้รับจากฝ่ายคอมมิวนิสต์ซึ่งส่วนใหญ่มักเป็นเรื่องอุดมการณ์ (เช่น การขจัดความไม่เท่าเทียมกันทางชนชั้นและอิทธิพลครอบงำของจักรวรรดินิยมอเมริกาให้หมดสิ้นไป ฯลฯ) ดังนั้นจึงไม่น่าแปลกใจว่าชาวบ้านจะมีความรู้สึกในทางบวกต่อทหารซึ่งเป็นตัวแทนของรัฐบาล³⁶ นอกจากโครงการดังกล่าวแล้วรัฐบาล

³⁵ สุเทพ สุนทรเกตุช, หมู่บ้านอีสานยุค “สงครามเย็น” สังคมวิทยาของหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, หน้า 14-15.

³⁶ โปรตดูรายละเอียดยใน ทิพย์รัตน์ วานิชชา, “การปรับปรุงท้องถิ่นทุรกันดารในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (พ.ศ.2501-2506),” หน้า 222-230.

ยังมีโครงการพัฒนาชุมชนรับหน้าที่พัฒนาหมู่บ้านต่อจากโครงการพัฒนาเคลื่อนที่และโครงการเร่งรัดพัฒนาชนบทด้วย ขณะเดียวกันก็จัดทำแผนพัฒนาภาคเพื่อปรับปรุงและเพิ่มรายได้ให้กับประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

อย่างไรก็ตามแม้ว่ารัฐบาลจะประสบความสำเร็จในการจูงใจประชาชนในพื้นที่เป้าหมายดังกล่าว แต่โครงการพัฒนาท้องถิ่นที่ผ่านหน่วยงานจังหวัดตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติกลับไม่สามารถดำเนินการได้ผลตามเป้าหมายดังปรากฏในบทความเรื่อง “ตุ๊กตา” ที่ฟรานซิส คริปป์ส์ และสง่า อุทสินธุ์³⁷ สะท้อนให้เห็นจากการสัมภาษณ์ผู้ว่าราชการจังหวัดคือ นายโบว์แดง จันตะเสน และจากการลงพื้นที่สำรวจทัศนคติของประชาชนในพื้นที่พัฒนาของโครงการพัฒนาของรัฐบาลแล้ว นำมาสรุปให้เห็นถึงปัญหาที่โครงการพัฒนาไม่ประสบความสำเร็จนั้นมาจากสัมพันธภาพของข้าราชการที่ปฏิบัติงานในท้องถิ่นกับประชาชนดังนี้

ข้าราชการหลายหน่วยงานไม่สามารถที่จะสร้างความเข้าใจในตัวเองว่าเขาเองมีส่วนร่วมกับปัญหาและความยากจนของประชาชน ในท้องถิ่นที่ประชาชนอยู่ในทุกวันนี้ เพราะเขาไม่คิดเสียเลยว่า สังคมของเขากับสังคมของชาวบ้านเป็นสังคมเดียวกันที่จะต้องร่วมกันต่อสู้กับปัญหาที่จะแก้ไขไม่ได้ในอนาคต เพราะโดยมากข้าราชการไม่ได้เป็นคนพื้นเมืองในถิ่นนั้น เพียงแต่ได้รับคำสั่งให้ไปประจำและคอยที่จะย้ายไปอยู่ที่อื่นที่เขาอาจจะหาความสุขสบายแต่ตัวเขาเองได้ เป็นที่รู้จักอยู่แล้วว่าศูนย์กลางของข้าราชการก็คือกรุงเทพฯ ซึ่งมีลักษณะเป็นเมืองเจริญแล้ว มีความแตกต่างอย่างลิบลับกับสภาพความเป็นอยู่ในชนบท เมื่อสังคมของชาวบ้านกับสังคมของข้าราชการต้องแยกกันดังนี้แล้วต่างฝ่ายก็ต่างไม่พยายามทำความเข้าใจกัน ชาวบ้านอาจจะเข้าใจว่าโครงการที่หน่วยราชการทำคือโครงการพัฒนาการเพื่อประโยชน์ของผู้ดำเนินการเอง มิใช่ของประชาชน³⁸

ปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่งคือ การเพิ่มประชากรอย่างรวดเร็วในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่งผลให้ประชาชนต้องทำการบุกเบิกพื้นที่ใหม่ ๆ เพื่อทำไร่ ซึ่งบางพื้นที่ไม่มีความอุดมสมบูรณ์ ราษฎรก็จำเป็นต้องบุกเบิกเพราะต้องการที่ทำกิน³⁹ ขณะเดียวกันทัศนคติของประชาชนในท้องถิ่นต่อข้าราชการที่เข้าไปแนะนำและปฏิบัติการโครงการพัฒนาในด้านต่าง ๆ นั้น ประชาชนมองว่าเป็น “เจ้านาย” ที่

³⁷ ฟรานซิส คริปป์ส์ และสง่า อุทสินธุ์, “ตุ๊กตา,” สังคมศาสตร์ปริทัศน์, 4 (มิถุนายน 2509): 4-9.

³⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 5.

³⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 7.

มาปกครองตน งานวิจัยของเรื่อง **Security and Development in the Northeast Thailand: Official-villager contacts and Villager Loyalties** สะท้อนให้เห็นถึงรายละเอียดของระดับความสัมพันธ์ของข้าราชการทั่วไป นายอำเภอ ปลัดอำเภอ เจ้าหน้าที่เกษตร เจ้าหน้าที่กรมพัฒนาชุมชน ครู เจ้าหน้าที่ป่าไม้ อนามัย นายทะเบียน เจ้าหน้าที่ที่ดิน เจ้าหน้าที่หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ ตำรวจ เจ้าหน้าที่กรมการข้าว เจ้าหน้าที่แนะนำการใช้ปุ๋ย ผลปรากฏว่าระดับที่ชาวบ้านให้ทัศนคติในด้านลบมากที่สุดคือตำรวจ ส่วนที่ชาวบ้านให้ทัศนคติในด้านบวกมากที่สุดคือนายอำเภอ ส่วนที่ชาวบ้านมีทัศนคติปานกลางคือเจ้าหน้าที่หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ ปลัดอำเภอ เจ้าหน้าที่เกษตร อนามัย นายทะเบียน ส่วนที่มีทัศนคติลบเรียงตามลำดับ คือ ครู เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน เจ้าหน้าที่ป่าไม้ เจ้าหน้าที่ที่ดิน⁴⁰

นอกจากนี้โครงการพัฒนาที่ต้องลงทุนมาก แต่กลับได้ผลประโยชน์น้อยต่อประชาชน เช่น โครงการชลประทานเพื่อผลิตกระแสไฟฟ้า กรณีโครงการเขื่อนน้ำพุง ปรากฏว่าการผลิตกระแสไฟฟ้าจากเขื่อนนี้ ผลประโยชน์ได้ตกอยู่กับประชาชนที่อาศัยอยู่ในเมืองเท่านั้น ขณะที่ชาวบ้านที่อยู่ในพื้นที่โครงการกลับไม่ได้รับผลประโยชน์เท่าที่ควร

ดังนั้นภาพรวมของโครงการพัฒนาที่รัฐบาลดำเนินการในภาคตะวันออกเฉียงเหนือก็เปรียบเสมือน “ตุ๊กตา” ที่มีความหมายสองประการคือ ประการแรก ตุ๊กตาเป็นของเล่นเพื่อความสนุกสนานของตนเอง คือไม่มีผลประโยชน์โดยตรงแก่คนอื่น ประการที่สอง ผู้เล่นมักจะสมมุติว่าตุ๊กตาเป็นของจริง ซึ่งแท้ที่จริงแล้วคือของปลอมที่ให้ความสุขแก่ผู้เล่น⁴¹

การสะท้อนความรู้สึกถึงโครงการพัฒนาของรัฐบาลที่เปรียบเสมือน “ตุ๊กตา” ข้างต้นแสดงให้เห็นถึงสัมพันธภาพทางการเมืองการปกครองของรัฐบาลและประชาชนในท้องถิ่นที่ยังคงมีทัศนะในเชิงจารีตเหมือนการปกครองในอดีต แม้ว่ารัฐบาลในขณะนั้นจะมีเจตนาที่จะปรับเปลี่ยนให้ประชาชนมีทัศนคติต่อความหมายที่ดีภายใต้คำว่า “การพัฒนา” ตามแบบระบอบประชาธิปไตย แต่ “การพัฒนา” ดังกล่าวก็มีได้มาจากความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น หากแต่ว่าถูกกำหนดเป้าหมายจากความสัมพันธ์ภายนอกกับประเทศมหาอำนาจเพื่อผลประโยชน์ทางอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

⁴⁰ Southeast Asia Collection, Thailand Northeastern Region 94-28, Founders memorial Northern Illinois University, Chulalongkorn University, Department Official Administration National Research Council, and Research Division, USOM/Thailand, **Security and Development in the Northeast Thailand: Official-villager contacts and Villager Loyalties**, (September, 1968), pp.27-37.

⁴¹ ฟรานซิส คริปป์ส และสง่า อุทธสินธุ์, “ตุ๊กตา,” : 4.

โครงการพัฒนาในหมู่บ้านในชั้นแรกมีจุดมุ่งหมายที่จะเข้าถึงประชาชนให้มีความจงรักภักดีต่อชาติ จึงขยายบริการออกไปโดยเจ้าหน้าที่พัฒนาจากส่วนกลาง ทั้งนี้หลังพ.ศ.2504 การพัฒนาดังกล่าวก็ “เร่งรัด” ขึ้น แม้ว่าสถานการณ์ในลาวคูจะมีเสถียรภาพมากขึ้นก็ตาม ผู้นำอเมริกันและไทยก็เกิดความวิตกกังวลยิ่งขึ้นจากการคุกคามต่อความมั่นคงของประเทศและจากกำลังที่ยังเข้มแข็งอยู่ของฝ่ายประเทศลาว ทั้งนี้จะเห็นชัดเจนขึ้นใน พ.ศ.2505 เมื่อจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์สั่งให้กองทัพเข้าไปร่วมในโครงการพัฒนาชนบท ด้วยการก่อตั้งหน่วยพัฒนาเคลื่อนที่ของกองทัพบกสามหน่วย ซึ่งได้รับการสนับสนุนทางการเงินจากสหรัฐอเมริกาอย่างมาก งานพัฒนาประเทศจึงรุดหน้าไปอย่างรวดเร็ว เพราะกองทัพอยู่ในเขตอันตราย ขณะที่โครงการดั้งเดิมอื่นที่ยังหลงเหลืออยู่ก็คงดำเนินสืบไปภายใต้กรมพัฒนาชุมชน⁴²

ส่วนผลการดำเนินงานของหน่วยงานพัฒนาเคลื่อนที่ โตชิโอะ ยัตสึชิโร (Toshio Yatsushiro) สรุปว่า

โครงการเร่งรัดพัฒนาท้องถิ่นภายใต้การดำเนินงานของหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่กำลังก่อให้เกิดความขมขื่นและความขุ่นเคืองใจขึ้นในหมู่ชาวชนบทของหมู่บ้านสองสามแห่ง ซึ่งหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่คัดเลือกมาเพื่อการพัฒนาอย่างเร่งรัด ความอกสั่นขวัญหนีเกิดขึ้นอย่างมากเป็นพิเศษในหมู่บ้านที่ได้รับการเยี่ยมชมซึ่งเป็นหมู่บ้านที่ไม่มีโรงเรียนและถนนที่ใช้ได้ตลอดทั้งปีสำหรับเชื่อมหมู่บ้านกับโลกภายนอก สองสามปีที่แล้วหมู่บ้านแห่งนี้เป็นแหล่งของลัทธิคอมมิวนิสต์ ชุมชนที่รัฐบาลอนุเคราะห์ในละแวกนี้จะมีโรงเรียนที่ดี ถนนดี ๆ และแม้กระทั่งมีไฟฟ้าใช้ด้วย นอกจากนี้ยังได้รับเงินจำนวนถึง 500,000 บาท เพื่อปรับปรุงถนนที่เชื่อมกับทางหลวงสายใหญ่ซึ่งคืออยู่แล้วให้ดียิ่งขึ้น เหตุนี้จึงเข้าใจได้ว่าทำไมความไม่พอใจจึงสามารถแพร่กระจายออกไปได้อย่างง่ายดายจากหมู่บ้าน “ไม่มี” และในหมู่บ้านที่ถูกทอดทิ้ง ซึ่งตั้งอยู่ใกล้ ๆ กับชุมชนที่ได้รับการพัฒนาดังกล่าวแล้ว⁴³

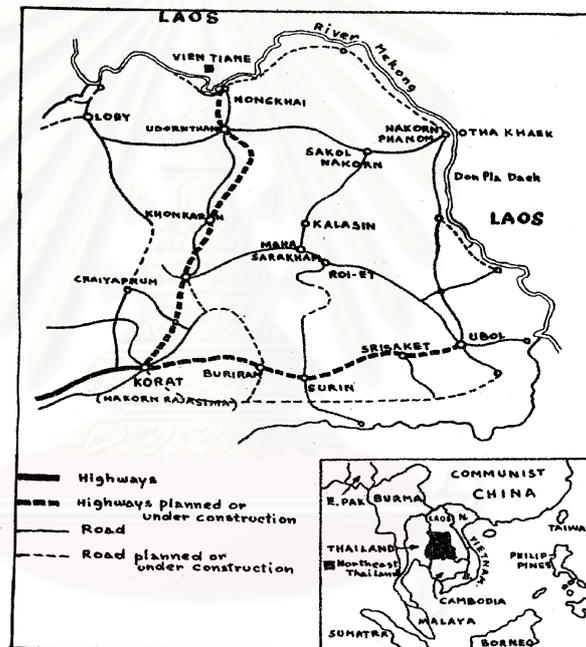
⁴² ทักซ์ เกลิมเตียร์น , การเมืองระบบพ็อซุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ, หน้า 299.

⁴³ Toshio Yatsushiro, *The Appeal of Communism in Northeast Thailand*, USOM Community Development in Thailand, (n.d.), p.5.

ผลการดำเนินงานดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความไม่เท่าเทียมกันในการพัฒนาซึ่งก่อให้เกิดสัมพันธภาพในเชิงลบต่อโครงการและรัฐบาล อย่างไรก็ตามในพ.ศ.2507 รัฐบาลมีนโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์อย่างเร่งด่วนขึ้น โดยจัดทำโครงการเร่งรัดพัฒนาชนบทเพิ่มขึ้นเพื่อฟื้นฟูความศรัทธาและหาข่าวสารเกี่ยวกับการคุกคามรัฐบาล

การดำเนินงานภายใต้โครงการเร่งรัดพัฒนาชนบทส่วนใหญ่มุ่งเน้นไปในการสร้างโครงสร้างพื้นฐานด้านถนนเชื่อมหมู่บ้านกับจังหวัดเป็นหลัก ดังจะพิจารณาได้จากแผนภาพที่ 11 แสดงโครงการตัดถนนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังนี้

ROADS IN NORTHEAST THAILAND

แผนภาพที่ 11

แสดงการตัดถนนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามโครงการเร่งรัดพัฒนาชนบท

ที่มา : Bangkok Post , April 1968, p.31.

การดำเนินการสร้างถนนในภาคตะวันออกเฉียงดังกล่าวข้างต้นส่งผลในด้านบวกดังนี้

การสร้างถนนก็มีผลในทางตรงข้ามหลายประการ ประการแรก มีผลกระทบต่อด้านเศรษฐกิจในทางบวกอยู่บ้าง ชาวชนบทไม่กึ่งคนได้งานก่อสร้างในระยะสั้น และเจ้าของที่ดินในบริเวณนั้นไม่กึ่งรายได้รับค่าชดเชยจากการขุดเอาดินหรือศิลาแลงไปจากที่ดินของตนซึ่งทำให้เกิดเป็นบ่อและต่อมาก็ใช้เป็นบ่อเลี้ยงปลา ยังมีรายงานอีกด้วยว่าคนที่อยู่ใกล้ ๆ กับถนนของ รพช. มีรายได้สูงกว่าธรรมดาเล็กน้อย และค่าขนส่งลดลงอย่างฮวบฮาบสำหรับหมู่บ้านที่ตั้งอยู่โดดเดี่ยวแบบสมัยก่อน⁴⁴

ส่วนในด้านลบ การสร้างถนนดังกล่าวส่งผลให้ราคาสินค้าเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะสินค้าประเภทบริโภคส่งผลให้ประชาชนซึ่งมีรายได้น้อยอยู่แล้วต้องจับจ่ายใช้สอยมากขึ้น⁴⁵ นอกจากนี้ยังส่งผลให้ชาวนาต้องสูญเสียที่ดินในการทำถนนโดยไม่ได้รับค่าชดเชยจากรัฐบาล⁴⁶ ขณะเดียวกันก็ก่อให้เกิดการแก่งกำไรที่ดินและเกิดมีระบบเจ้าของที่ดินที่มีได้อยู่ในที่ดินนั้น ๆ เพิ่มขึ้น⁴⁷ การเวนคืนที่ดินเพื่อทำถนนมีผลมากกว่าการประหยัดอันเกิดจากการลดค่าขนส่ง กล่าวคือ มีผลกระทบต่อจิตใจชาวบ้าน ที่สำคัญคือรัฐบาลไม่ได้มีโครงการที่จะให้ประชาชนในหมู่บ้านที่ได้ทำถนนสามารถทำการเพาะปลูกเพิ่มขึ้นจากเนื้อที่ที่ขาดหายไป ขณะเดียวกันประชาชนยังต้องเสียภาษีในอัตราใหม่ที่สูงขึ้นด้วย

นอกจากนี้การจัดทำถนนบางโครงการมักไม่ได้รับความร่วมมือจากชาวบ้าน เนื่องจากระดมแรงงานชาวบ้านนั้นอยู่ในช่วงฤดูกาลเก็บเกี่ยวในไร่นา ส่งผลให้ชาวบ้านไม่พอใจเจ้าหน้าที่รัฐที่เข้าไปดำเนินการและไม่ให้ความร่วมมือ⁴⁸

นอกจากโครงการสร้างถนนข้างต้นแล้ว ยังมีโครงการพัฒนาด้านการเกษตรของกระทรวงเกษตรซึ่งทำการวิจัยทดลองพันธุ์พืชไร่ใหม่และต้องการให้ประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพาะปลูกหลังฤดูกาลเก็บเกี่ยวข้าว เมื่อเจ้าหน้าที่นำเมล็ดพันธุ์และดำเนินการฝึกอบรมให้กับชาวบ้านกลุ่มเป้าหมาย ผลปรากฏว่าชาวบ้านมิได้มีความต้องการเพาะปลูกพืชดังกล่าว ซึ่งชาวบ้านให้เหตุผลว่าหลังฤดูกาลเก็บเกี่ยวแล้ว พื้นดินที่ปลูกข้าวจะแห้งแล้งและปริมาณน้ำที่จะหล่อเลี้ยงพืชไร่ที่เสนอแนะ

⁴⁴ ทักซ์ เกลิมเต็รชณ, การเมืองระบบพหุชนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ, หน้า 303.

⁴⁵ ทักซ์ เกลิมเต็รชณ, เรื่องเดียวกัน.

⁴⁶ เรื่องเดียวกัน.

⁴⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 304.

⁴⁸ USOM, *Summary of Village Attitude and Conditions in Relation to Rural Security in Northeast Thailand* (Bangkok: USOM Research Division, 1967), p 27.

ให้เพาะปลูกนั้นไม่เพียงพอ สิ่งที่ชาวบ้านต้องการจากองค์กรของรัฐก็คือเครื่องไถที่ช่วยบุกเบิกผืนป่าเพื่อปรับสภาพให้เป็นพื้นที่ในการเพาะปลูกใหม่มากกว่า⁴⁹

การนำเสนอข้อมูลและการวิเคราะห์ข้างต้น จะเห็นว่าผลการดำเนินนโยบายของรัฐบาลมุ่งเน้นด้านความมั่นคงภายใน นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจได้ส่งผลกระทบต่อสัมพันธภาพระหว่างรัฐบาลกับประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือทั้งในด้านบวกและในด้านลบ ผลในด้านลบจะเห็นได้ว่าส่งผลกระทบต่อความเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตและสังคมในระยะยาว ทำให้มีการอพยพขยายแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรมในเขตเมืองมากขึ้น และที่สำคัญคือมีการขยายแรงงานไปยังภูมิภาคตะวันออกเฉียงกลาง ลักษณะเช่นนี้ยังเป็นผลกระทบต่อเนื่องมาจากกระทั่งถึงสมัยรัฐบาลปัจจุบัน

5.3 สัมพันธภาพระหว่างประชาชนในท้องถิ่น

5.3.1 สภาพวิถีชีวิตของประชาชนก่อน พ.ศ.2494

สภาพวิถีชีวิตของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือก่อนพ.ศ.2494 นั้นดำเนินไปตามสภาพเศรษฐกิจที่พึ่งตนเองเป็นหลัก ความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนจึงดำเนินไปอย่างพึ่งพากันในท้องถิ่น ดังสะท้อนให้เห็นจากคำบรรยายของสมเด็จพระยาเจ้าราชานุภาพที่เสด็จตรวจราชการมณฑลอุดรและมณฑลอิสาน ในพ.ศ.2449 ว่า

ตั้งแต่เข้าเขตมณฑลอุดรมาได้ไปเที่ยวตามหมู่บ้านราษฎรตามทางที่ผ่านมาหลายแห่ง บางแห่งเป็นบ้านใหญ่ตั้งมาช้านานหลายชั่วคน ลองได้ถามถึงประเพณีการสมาคมของชาวบ้านเหล่านี้ตามที่พวกชาวบ้านชี้แจง ได้ความประหลาดน่าพิศวงอย่าง 1 คือ ชาวบ้านเหล่านี้ครั้งหนึ่งมีบ้านอยู่แห่ง 1 มีเขาริเวณพอกันอยู่และมีช้างนางเก็บไว้พอกินปี 1 ในลานบ้านปลูกพริก มะเขือ ข่า ตะไคร้ สำหรับต้มแกง นอกบ้านมีสวนผลไม้ เช่น ก้อย อ้อย หมาก มะพร้าว และมีที่ปลูกหม่อนสำหรับเลี้ยงไหม ต่อเขตสวนไปถึงทุ่งนา ต่อมมีที่นาและโคกระบือพอทำได้ข้าวกินทุกครัวเรือน ถึงฤดูทำนาก็ช่วยกันทำทั้งชายหญิง เด็กผู้ใหญ่สิ้นฤดูทำนา ผู้ชายไปเที่ยวหาของขาย ผู้หญิงอยู่บ้านเลี้ยงไหมและทอผ้า ทำเครื่องนุ่งห่ม เศษอาหารที่เหลือใช้เลี้ยงไก่แลสุกรไว้ขาย การกินของชาวบ้านแถวนี้ทำได้เองเกือบไม่ต้องซื้อหาสิ่งอันใด สิ่งที่ต้องซื้อก็คือ เครื่องเหล็ก เช่น

⁴⁹ USOM, Summary of Village Attitude and Conditions in Relation to Rural Security in Northeast Thailand , p 9.

จอบ เสียม มีดพรว้า เป็นต้น และเครื่องถ้วยชาม บางทีก็ซื้อด้ายทอผ้า หรือผ้าฝืน และของอื่น ๆ ที่ชอบใจซึ่งพ่อค้าหาไปขาย เงินทองที่จะใช้ซื้อหากก็มีพอเพียง เพราะมีโคกระบือที่ออกลูกเหลือใช้ แลมีหมูและไก่เลี้ยงไว้ด้วยเศษอาหารเหลือ บริโภค ขายได้เงินซื้อของต้องการได้พอปรารถนา ต่างครัวต่างเป็นอิสระแก่กัน ไม่มีใครเป็นบ่าว ไม่มีใครเป็นนายใคร ลูกบ้านอยู่ในปกครองของผู้ที่เป็นหัวหน้า ครอบครัวยุคก่อนแล้วก็มีผู้ใหญ่บ้านแลกำนันต่อขึ้นไปดูปกครองกันง่ายดาย แต่ว่าทั้งตำบลนั้นจะหาเศรษฐีที่มั่งมีเงินแต่ 200 บาทขึ้นไปไม่มีเลย คนยากจนถึง ต้องเป็นบ่าวคนอื่นก็ไม่มีเลยสักคนเดียว คงอยู่กันมานานเช่นนี้นับด้วยร้อยปีแล้ว เพราะเหตุว่าพวกเขาชาวบ้านทำไร่นาหาเลี้ยงตัวได้โดยไม่จำเป็นต้องใช้เงิน ความรู้สึกต้องการตัวเงินไม่รุนแรง เงินก็ไม่มีอำนาจเหมือนในเมืองที่ว่าเป็นศิริโยย จึงไม่มีใครสะสม แต่จะว่ายากจนก็ไม่ได้ เพราะเลี้ยงตัวได้โดยผาสุกไม่อดคัด เมื่อได้ความดังกล่าวมา ได้อธิบายให้หมอแบรดค็อกเป็นชาวอเมริกันตอบว่า พวกโซเซียลลิสต์ในเมืองฝรั่งที่วุ่นวายกันต่างๆ ก็ต้องการจะเป็นอย่างชาวบ้านนี้นั่นเอง ที่แท้สมาคมอย่างพวกโซเซียลลิสต์ต้องการมีอยู่ในเมืองนี้มานานนับด้วยร้อยปีพ้นปีแล้ว สมกับสุภาษิตที่กล่าวว่า “ไม่มีอะไรแปลกใหม่ในโลกนี้”⁵⁰

คำบรรยายดังกล่าวข้างต้นนอกจากจะสะท้อนให้เห็นถึงสภาพวิถีการดำเนินชีวิตของประชาชนแล้ว ยังสะท้อนให้เห็นถึงสัมพันธภาพของประชาชนในท้องถิ่นที่พึ่งพากัน ช่วยเหลือกันในการผลิต และการอยู่ร่วมกัน ลักษณะวิถีชีวิตดังกล่าวยังคงมีปรากฏในหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือในปัจจุบัน⁵¹

ต่อมาเมื่อรัฐบาลกลางมีนโยบายปรับปรุงเส้นทางคมนาคมที่สะดวกขึ้นเพื่อเชื่อมการติดต่อกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือให้ใกล้ชิดมากขึ้น สิ่งที่เปลี่ยนแปลงตามมาก็คือ การขยายตัวทางการค้าระหว่างภาคเพิ่มขึ้น การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตแบบแลกเปลี่ยนสิ่งของและการพึ่งพามาสู่วิถีชีวิตการใช้เงินตราและการค้าเริ่มมีอิทธิพลและมีบทบาทในสังคมและวัฒนธรรมของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังจะพบว่าส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงสัมพันธภาพตั้งแต่ระดับหมู่บ้าน และระดับหมู่บ้านกับเมืองดังจะอภิปรายต่อไป

⁵⁰ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, เรื่องเที่ยวที่ต่าง ๆ ภาคที่ 4 ว่าด้วยเที่ยวมณฑลนครราชสีมา มณฑลอุดรและมณฑลร้อยเอ็ด (ม.ป.ท., 2466), หน้า 12-13.

⁵¹ William J. Klausner, **สะท้อนวัฒนธรรมไทย** เล่ม 1, แปลโดย ชัดคิยา วรรณสุด (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2537), หน้า 129-160. และฉัตรทิพย์ นาถสุภา, **เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต**, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์, 2540), หน้า 65-66.

5.3.2 การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของประชาชนพ.ศ.2494-2519

5.3.2.1 สัมพันธภาพระดับหมู่บ้าน

ก. การอพยพแรงงาน

ก่อนที่จะมีการสร้างทางรถไฟสายตะวันออกเฉียงเหนือ ประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเดินทางมาทำงานบริเวณที่ราบภาคกลางรอบ ๆ กรุงเทพฯ เป็นเวลาเพียงสองสามเดือนเพื่อหารายได้ที่เป็นเงินตราสำหรับใช้ในยามจำเป็น ประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจึงมีเงินหมุนเวียนน้อยและอาจมีความต้องการเงินอย่างรีบด่วน เช่น การต้องการซื้อควายและซื้อที่นา เป็นต้น ขึ้นอยู่กับความจำเป็นของแต่ละครอบครัว ดังเช่น อาจเกิดความต้องการเงินตรา ถ้าหากสัตว์ที่ใช้งานเกิดเจ็บตายหรือตายเพราะอุบัติเหตุในทันทีทันใด หรือผู้เฒ่าผู้แก่เกิดตายลงไป อันหมายถึงที่นาซึ่งมีขนาดเล็กอยู่แล้วจะต้องถูกแบ่งสับปันส่วนกันออกไปอีก ระยะเวลาที่จากบ้านนั้นขึ้นอยู่กับแรงงานในครอบครัว ถ้าแรงงานในครอบครัวมีพอที่จะทำงานในหมู่บ้านของตนได้ หัวหน้าครอบครัวก็อาจไปหนึ่งปีหรือหกเดือน ซึ่งระยะนั้น ๆ จะตรงกับช่วงเวลาที่ม้งงานในนาน้อยที่สุดในหมู่บ้านของตน ถ้าแรงงานของเขาเป็นที่ต้องการจริง ๆ ในหมู่บ้านของเขาเอง ชาวบ้านจะไปทำงานที่อื่นในตอนนอกฤดูทำนาคือหลังการเก็บเกี่ยวในเดือนธันวาคม ประชาชนในหมู่บ้าน โดยเฉพาะผู้ชายมักเดินทางมากรุงเทพฯ และจังหวัดต่าง ๆ ในที่ราบภาคกลางเพื่อเป็นแรงงานในนา นอกจากนี้ยังช่วยตัดไม้โค่นป่าและเปิดพื้นดินแห่งใหม่สำหรับปลูกข้าวประเภทโค่นไม้เผาป่า ทำงานโยธากับหน่วยงานของรัฐบาลในการขุดคลองสร้างถนน⁵²

แรงงานที่เหลือในช่วงเดือนธันวาคมถึงเดือนเมษายนในภาคจึงเป็นแรงงานผู้สูงอายุ ผู้หญิงและเด็กเป็นส่วนใหญ่ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุ ผู้หญิง และเด็กยังคงดำเนินไปตามสภาพโครงสร้างของสังคมแบบเดิมคือ เป็นสังคมที่เป็นครอบครัวขยาย ผู้สูงอายุอยู่ในฐานะเป็นที่เคารพสูงสุด รองลงมาเป็นผู้หญิงและเด็ก อันเป็นสัมพันธภาพแบบเครือญาติ โดยมีสังคมตามแบบจารีตประเพณีและศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยว

อย่างไรก็ตามภายหลังจากการลงนามในสนธิสัญญาว่าด้วยความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและการทหารในปลาย พ.ศ.2393 และพ.ศ.2494 เป็นต้นมา รัฐบาลไทยได้เริ่มโครงการพัฒนาต่าง ๆ โดยได้รับความช่วยเหลือด้านงบประมาณการลงทุนจากประเทศสหรัฐอเมริกาและองค์การระหว่างประเทศ ส่งผลให้มีการอุตสาหกรรมเกิดขึ้นและขยายตัว ทำให้เกิดความต้องการแรงงานราคาถูกเพิ่มขึ้นเพื่อตอบสนองโครงการพัฒนาด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะอุตสาหกรรม ประกอบกับปัญหาของสภาพที่ตั้งและภูมิศาสตร์ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือในช่วงระหว่างพ.ศ.2498-2500 และในช่วงพ.ศ.2510 เป็นช่วงที่เกิดภาวะแห้งแล้งและน้ำท่วมอย่างรุนแรง ส่งผลให้เกิดการขาดแคลนน้ำและอุทกภัยในพื้นที่

⁵² William J. Klausner, *สะท้อนวัฒนธรรมไทย*, หน้า 89-90.

เพาะปลูก นอกจากนี้ความต้องการเงินตราในการใช้สอยในวิถีชีวิตประจำวันก็เพิ่มขึ้น ดังนั้นความต้องการในภาคอุตสาหกรรมที่ขยายตัวและความต้องการรายได้ที่เป็นเงินตรา จึงส่งผลให้มีการอพยพแรงงานที่เป็นผู้หญิงและเด็กเพิ่มขึ้น⁵³ ความผูกพันในสถาบันครอบครัวแบบเครือญาติเริ่มมีแรงยึดเหนี่ยวระหว่างกันน้อยลง โดยเฉพาะในช่วงที่มีการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504-2509) เป็นต้นมา ดังปรากฏในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตในหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ของ วิลเลียม เจ คลอสเนอร์ ที่กล่าวถึงหนุ่มสาวที่อพยพเพื่อขายแรงงานในกรุงเทพฯ ดังนี้

พวกเขาจะขี้อายน้อยลง โฝงผางและตรงไปตรงมามากขึ้นและบางรายก็อาจจะเริ่มโอ้อวดและหยาบคายขึ้น หรืออื่น ๆ รูปแบบของกลับมาเยี่ยมบ้านก็เป็นไปในทำนองเดียวกัน คือกลับมาเพียงสัปดาห์เดียวหรือสองสัปดาห์โดยเลือกเวลากลับอย่างฉลาด คือให้ตรงกับเทศกาลงานฉลองในหมู่บ้านหรือการประกอบพิธีต่างๆ ของครอบครัว ดังนั้นหนุ่มสาวพวกนี้จึงไม่มีโอกาสที่จะซึมซาบในวิถีชีวิตแบบชาวบ้าน ความกดดันของชุมชนตลอดทั้งไม่อาจเข้าช่วยงานประจำในไร่นาได้อย่างจริงจัง อย่างไรก็ตามพวกเขาอาจจะช่วยทำงานทั้งวันทั้งคืนในการทำอาหารและจัดเตรียมงานฉลองหรืองานพิธีต่างๆ เกี่ยวกับพาราสิหรือซุบซิบนินทา อบอุนอยู่ท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่คุ้นเคยและกิจกรรมที่เคยทำในวัยเด็ก งานฉลองและพิธีกรรมเหล่านั้นจะเป็นเครื่องดึงดูจิตใจหนุ่มสาวเหล่านี้ให้กลับมาสู่ครอบครัวศาสนาและหมู่บ้านของเขา แต่เมื่อได้สัมผัสความสดชื่นและสายธารแห่งวัฒนธรรมที่มีชีวิตชีวาของหมู่บ้านแล้ว พวกเขาก็กลับไปยังโลกของเงินตราและแสงสีอันเป็นโลกที่เป็นอิสระจากอำนาจควบคุมดูแลของพ่อแม่และในบางกรณียังเป็นโลกที่เขาสามารถตัดดวงผลประโยชน์ทางสังคมและทางการศึกษาได้อย่างที่เขาไม่เคยตระหนักถึงเลย เมื่ออยู่ในหมู่บ้านภูมิลำเนา ดังนั้นชาวบ้านหนุ่มสาวเหล่านี้จึงค่อย ๆ คิดถึงการตั้งถิ่นฐานอย่างถาวรอยู่ในกรุงเทพฯ และในเมืองศูนย์กลางอื่น ๆ อย่างช้า ๆ แต่ทว่าอย่างมั่นใจโดยการแต่งงานและเริ่มชีวิตใหม่ในเมือง⁵⁴

⁵³ William J. Klausner, *สะท้อนวัฒนธรรมไทย* เล่ม 1, หน้า 91-92.

⁵⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 104-105.

ข้อความดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ในหมู่บ้าน แม้จะยังมีข้อผูกพันระหว่างผู้อพยพไปต่างถิ่นกับครอบครัวในท้องถิ่น แต่ความผูกพันที่จะทำให้กลับมาดำรงชีวิตในหมู่บ้านที่ตนจากมากลับลดน้อยลง ทั้งนี้เหตุผลที่ทำให้ไม่กลับไปในถิ่นฐานที่จากมามีหลายสาเหตุ ดังเช่น การจากมาถึงสองสามปีแล้ว แต่มีเงินเพียงเพื่อยังชีวิตไปวันต่อวันก็อาจเกิดความละอายที่จะกลับบ้าน หรือมีลูกนอกสมรสกลายเป็นเมียชู้ หรือการไม่สามารถจะอยู่ในครอบครัวประเพณีของหมู่บ้านได้อีก ได้แก่ การมีอิสระที่ไปดูภาพยนตร์กับเพศตรงข้ามในตอนกลางคืน โดยไม่มีอะไรต่อกัน ตลอดไปจนถึงการประพฤติผิดศีลธรรม การลักขโมย และโดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้ชีวิตความเป็นอยู่อย่างไม่ถูกสุขอนามัย ทุกสิ่งทุกอย่างเหล่านี้อาจเป็นไปได้ในบรรยากาศสภาพแวดล้อมใหม่ ๆ ฉะนั้นปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้หนุ่มสาวยังอยู่ในกรุงเทพฯ ก็คือการเป็นอิสระพ้นจากการควบคุมของครอบครัวและศาสนายังคงมีอยู่ในหมู่บ้าน⁵⁵

ดังนั้นแรงงานที่เหลือในหมู่บ้านจึงเหลือเพียงผู้สูงอายุ และเด็กเล็กโดยส่วนใหญ่ ซึ่งยังคงยึดอยู่กับสังคมและศาสนาอย่างเหนียวแน่น โดยมีผู้นำคือพระสงฆ์ ซึ่งทำหน้าที่เป็นศูนย์รวมในหมู่บ้านให้กับครอบครัวและสังคมยึดเหนี่ยวและพึ่งพา

ข.ศาสนา : พระสงฆ์กับชุมชน

พระสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีบทบาทอย่างมากในการช่วยชาวบ้านแก้ไข ปัญหาประจำวันทางโลก ในหมู่บ้านต่าง ๆ จะเห็นพระภิกษุสามเณรช่วยสร้างบ่อน้ำ สร้างสะพาน หรือเชื่อมกั้นน้ำเล็ก ๆ สร้างถนนสายใหม่ในหมู่บ้าน สร้างศาลาที่ประชุมของหมู่บ้านหรือโรงเรียน ขณะเดียวกันกิจกรรมลักษณะเดียวกันภายในอาณาเขตวัด พระภิกษุและสามเณรก็ทำกิจกรรมของตนเอง ดังนั้นพระสงฆ์จึงมีบทบาททั้งทางด้านปัญญาและทางด้านร่างกาย

การดำเนินกิจกรรมพัฒนาหมู่บ้าน หากจะให้โครงการดังกล่าวมีโอกาสสำเร็จลุล่วงด้วยดีแล้ว อย่างน้อยที่สุดโครงการเหล่านั้นจะต้องได้รับอนุมัติจากพระภิกษุสงฆ์เสียก่อน⁵⁶ การที่พระสงฆ์ให้บริการเพื่อสนองสังคมหมู่บ้านนั้น เหตุผลประการแรกคือ เป็นการสนองตอบอย่างจริงจังต่อการที่ชาวบ้านธรรมดาขาดความรู้บางด้าน และอีกประการหนึ่ง ก็เป็นการสนองตอบในเรื่องบริการของรัฐในด้านต่าง ๆ นั้นยังมีอยู่น้อยก่อนการมีการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ เช่น โรงเรียน การอนามัย ความมั่นคงปลอดภัย และด้านศาล การธนาคาร สวัสดิการสังคม และการวางแผนพัฒนาชุมชน ต่อเมื่อรัฐขยายบริการดังกล่าวมากขึ้นในช่วงการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ แม้ว่า

⁵⁵ William J. Klausner, *สะท้อนวัฒนธรรมไทย* เล่ม 1, หน้า 111.

⁵⁶ สุเทพ สุนทรเกศิช, “หมู่บ้านอีสาน ยุค “สงครามเย็น” สังคมวิทยาของหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ,” หน้า 1-94.

พระสงฆ์จะต้องลดบทบาทลงบ้าง แต่พระสงฆ์ยังคงทำหน้าที่เป็นศูนย์รวมโครงการพัฒนาใหม่ ๆ เช่น โครงการพัฒนาชุมชนอย่างเข้มแข็ง ดังนั้นพระสงฆ์จึงยังคงมีบทบาทกับชุมชนหมู่บ้านมาโดยตลอดแม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตของชาวบ้านที่พึ่งพาโลกภายนอกมากกว่าศาสนาก็ตาม⁵⁷ ทั้งนี้โดยพื้นฐานแล้วชาวบ้านมีชีวิตอยู่ภายใต้เศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง จึงมีความรู้สึกที่ว่าทุก ๆ คนรวมทั้งพระสงฆ์จะต้องเป็นส่วนหนึ่งในรูปแบบของการทำงานร่วมมือร่วมแรงกันอันมีบทบาทสำคัญในการสร้างไว้ซึ่งเสถียรภาพทางสังคมและทางเศรษฐกิจ ตลอดจนการดำรงอยู่ของหมู่บ้าน ชาวบ้านไม่รู้สึกว่าการที่พระสงฆ์ควรได้รับการยกเว้นจากการแลกเปลี่ยนบริการซึ่งกันและกันในเรื่องเช่นนี้ ชาวบ้านและพระสงฆ์ต่างก็อยู่ในชุมชนเดียวกัน ดังนั้นแม้ไม่แสดงออกอย่างโจ่งแจ้ง แต่ชาวบ้านมีความรู้สึกว่าการที่พระสงฆ์มีสัมพันธภาพกับชุมชนอย่างใกล้ชิด พระสงฆ์จึงไม่ควรแยกตนจากชีวิตประจำวันของชาวบ้าน หากพระสงฆ์ไม่รวมกิจกรรมของชุมชนก็มักได้รับความเคารพนับถือน้อย⁵⁸

เมื่อพระสงฆ์มีความผูกพันกับชีวิตชาวบ้าน วัดซึ่งเป็นที่อาศัยของพระสงฆ์จึงเป็นสถานที่ทำกิจกรรมต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง เช่น ถ้ามีการเลือกตั้งทางการเมือง บริเวณวัดก็จะเป็นสถานที่จัดตั้งให้มีการลงคะแนนเสียง หากมีการแสดงภาพยนตร์เพื่อจูงใจชาวบ้านให้รักดีต่อรัฐบาลกลาง บริเวณวัดก็จะถูกจัดเป็นสถานที่แสดง หรือการแสดงโครงการสาธิตของหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ หน่วยเร่งรัดพัฒนาชนบท และหน่วยพัฒนาชุมชนหมู่บ้าน วัดก็มักถูกเลือกเป็นสถานที่รวมชุมชนในหมู่บ้านในการร่วมกิจกรรมที่แต่ละหน่วยจัดขึ้น⁵⁹ นอกจากนี้ความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาในการบำรุงวัด เช่น การจัดกิจกรรมผ้าป่าสามัคคี ทอดกฐิน ตามเทศกาล ก็พบว่ายังคงมีบทบาทในการยึดโยงผู้ขายแรงงานในต่างถิ่นให้กลับมาอยู่เสมอ ดังสะท้อนจากคำกล่าวของพลเอกประภาส จารุเสถียร ประธานคณะกรรมการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในพิธีเปิดการประชุมทางวิชาการครั้งที่ 3 ของสมาคมไทย-อเมริกัน ณ มหาวิทยาลัยขอนแก่น เมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน 2514 ว่า

มีอีกเรื่องหนึ่งที่ผมใคร่จะเรียนให้ทราบก็คือ เรื่องนักอุตสาหกรรมเขาพูดถึงเรื่องคนภาคตะวันออกเฉียงเหนือว่าวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือนี้มีมากเหลือเกิน ไปตั้งโรงงานเท่าไรก็ขาดทุนเพราะว่าโรงงานอุตสาหกรรมนี้ต้องทำติดต่อกันเรื่อยไป แต่นี่พอทำไปได้อาทิตย์สองอาทิตย์ พอสตางค์เต็ม

⁵⁷ สัมภาษณ์ พระครูสังวรธรรมวงศ์, เจ้าอาวาสวัดดอนสวรรค์ บ้านค้อเขียว อำเภวาริชภูมิ จังหวัดสกลนคร, 5 พฤษภาคม 2548.

⁵⁸ William J. Klausner, *สะท้อนวัฒนธรรมไทย* เล่ม 1, หน้า 173-174.

⁵⁹ สัมภาษณ์ พระครูสังวรธรรมวงศ์, 5 พฤษภาคม 2548.

กระเป๋าก็ต้องไปทำบุญเสียแล้ว โรงงานเขาก็ขาดคนแล้วไปทำบุญกันนี้ไม่ใช่ไปทีละคนสองคน ยกไปทำบุญกันทั้งโรงงานเลย นี่จะทำบุญกันนั้นก็หยุดงานไปทำบุญกัน โรงงานอุตสาหกรรมนี้พอไปหยุดงานเข้าวันหนึ่งมันเสียเงินเป็นล้าน เรื่องทำบุญหรือวัฒนธรรมต่าง ๆ นั่นก็เป็นของคืออยู่เราต้องรักษาไว้ แต่การรักษาไว้นั้นอย่าให้ขัดต่อการทำมาหากิน ...นี่เป็นเรื่องที่โรงงานอุตสาหกรรมไม่กล้ามาตั้งทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มาตั้งอยู่แล้วอย่าง โรงงานทอกระสอบต้องไปขนคนมาจากเมืองแพร่ เขาบอกว่าอยู่กับพวกภาคตะวันออกเฉียงเหนือนี้ไม่ไหว ทำบุญบอยเหลือเกิน⁶⁰

คำกล่าวข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงความผูกพันอย่างแนบแน่นระหว่างวัดกับคนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แม้ว่ารัฐบาลจะมีนโยบายขยายอุตสาหกรรม แต่ก็ประสบกับวิถีชีวิตของชาชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งมีสัมพันธภาพระหว่างสังคมกับศาสนาอย่างแนบแน่นและเกี่ยวโยงสังคมกับหมู่บ้านให้ร่วมกันดำเนินวิถีชีวิตที่ปรับเปลี่ยนอย่างช้า ๆ แต่มั่นคง

5.3.2.2 สัมพันธภาพระดับหมู่บ้านกับเมือง

ก. การขยายตัวของเมืองและความสัมพันธ์กับหมู่บ้าน

ภายหลังจากที่เส้นทางคมนาคมโดยเส้นทางรถไฟสามารถเชื่อมต่อภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งเริ่มต้นใน พ.ศ.2430 และสิ้นสุดพ.ศ.2476 เส้นทางรถไฟทั้งหมดสามารถเชื่อมโยงการคมนาคมกระจายทั่วทั้งภาค เมืองที่เส้นทางรถไฟผ่านจึงมีการขยายตัวในฐานะเป็นศูนย์กลางการคมนาคมและการติดต่อ ได้แก่ นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ อุบลราชธานี ขอนแก่น เมืองเหล่านี้มีการอพยพเข้าของพ่อค้าจากส่วนกลางและพ่อค้าต่างประเทศ โดยเฉพาะคนจีน เพื่อตั้งหลักแหล่งทำมาหากิน

ต่อมาภายหลังการลงนามร่วมกันตามสนธิสัญญาว่าด้วยความร่วมมือและเศรษฐกิจระหว่างรัฐบาลไทยกับรัฐบาลสหรัฐอเมริกาในปลาย พ.ศ.2493-2494 และการร่วมปฏิบัติการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือฉุกเฉินระหว่าง พ.ศ.2496-2498 ส่งผลให้รัฐบาลไทยเริ่มสนใจพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือในด้านการเพาะปลูกและการทำถนนเชื่อมต่อระหว่างภาค ดังปรากฏว่ารัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามได้รับความช่วยเหลือจากประเทศสหรัฐอเมริกาสร้างถนนมิตรภาพสาย

⁶⁰ ประภาส จารุเสถียร, “คำกล่าวเปิดการประชุมทางวิชาการ ครั้งที่ 3 ของสมาคมไทย-อเมริกัน ณ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 9 พฤศจิกายน 2514,” ข่าวสารสมาคมไทย-อเมริกัน 4 (1 มกราคม 2515): 9.

สระบุรี-นครราชสีมา เสร็จในพ.ศ.2500 และถนนเส้นนี้มีการสร้างขยายต่อถึงขอนแก่นและหนองคายในพ.ศ.2506 และ พ.ศ.2508 ตามลำดับ

ภายหลังแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504-2509) เป็นต้นมา รัฐบาลเน้นการสร้างถนนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นสำคัญตามนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจและป้องกันภัยคอมมิวนิสต์ ดังจะพิจารณาจากตารางที่ 44 และตารางที่ 45 ดังนี้

ตารางที่ 45 แสดงพัฒนาการการสร้างถนนลาดยางสายสำคัญในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ถนนสาย	ชื่อถนน	ช่วง	ระยะทาง(กม.)	ก่อสร้าง พ.ศ.
2	มิตรภาพ	-สระบุรี-หนองคาย	508	2498-2508
		สระบุรี-นครราชสีมา	152	2502-2508
		ขอนแก่น-หนองคาย	166	2503-2504
		นครราชสีมา-ขอนแก่น	190	2498-2508
22	สกลนคร-อุดรธานี	-อุดรธานี-นครพนม	252	2511-2515
23	บ้านไผ่-อุดรธานี	-บ้านไผ่-อุดรธานี	278	2503-2516
		บ้านไผ่-บรบือ	23	2503
		บรบือ-มหาสารคาม	42	2516
		มหาสารคาม-ร้อยเอ็ด-ยโสธร	115	2511-2513
		ยโสธร-อุบลราชธานี	98	2509-2512
24	โขกชัย-เดชอุดม	-โขกชัย-เดชอุดม	325	2513
		โขกชัย-ปราสาท	130	2513-2516
		ปราสาท-ขุขันธ์	100	2513-2516
		ขุขันธ์-เดชอุดม	95	2516-2518
12	มลิวัลย์-หล่มสัก-ชุมแพ	-ขอนแก่น-ชุมแพ-หล่มสัก	199	2504-2514
		ขอนแก่น-ชุมแพ	82	2504-2512
		ชุมแพ-หล่มสัก	117	2512-2514

ที่มา : ปรับปรุงจากสุวิทย์ ชีรสาคัด และช่อ วายุพัถร์, บทบาทของยานยนต์ญี่ปุ่นในการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจสังคมอีสานหลังสงครามโลกครั้งที่สองถึงปัจจุบัน, 1995, หน้า 118. (รายงานการวิจัยสนับสนุนการวิจัยโดย The Sumitomo Foundation)

ตารางที่ 46 แสดงพัฒนาการการสร้างถนนลาดยางสายรองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ถนนสาย	ชื่อถนน	ช่วง	ระยะทาง(กม.)	ก่อสร้าง พ.ศ.
201	อีสานใต้-อีสานเหนือ	สีคิ้ว-ชัยภูมิ-ชุมแพ-เลย	344	2510-2515
214	อีสานใต้-อีสานกลาง	ห้องจอม-สุรินทร์-ร้อยเอ็ด-กาฬสินธุ์	270	2513-2520
219	อีสานใต้-อีสานกลาง	ประโคนชัย-บรบือ	170	n.a.-2528
212	อีสานใต้-อีสานเหนือ	อุบลราชธานี-มุกดาหาร-นครพนม-เลย	448	2510-2518
209+ 2216+ 2046+ 2042	อีสานกลาง-แม่น้ำโขง	ขอนแก่น-ยางตลาด-โพนทอง-กุฉินารายณ์-มุกดาหาร	243	2506-2523
202	อีสานตะวันตก-แม่น้ำโขง	เขมราฐ-ยโสธร-สุวรรณภูมิ-ชัยภูมิ	360	2516-2527
213	อีสานกลาง-อีสานเหนือ	กาฬสินธุ์-สกลนคร	128	n.a.*
225	ภาคกลาง-อีสานกลาง	ขอนแก่น-ชัยภูมิ-นครสวรรค์	420	2527-2530
304	อีสานใต้-ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	นครราชสีมา-กบินทร์บุรี-ฉะเชิงเทรา	237	2510-2513
203+21	อีสานเหนือ-ภาคเหนือ-ภาคกลาง	พุกแค(สระบุรี)- บึงสามพัน-เพชรบูรณ์-เลย	400	n.a. *

หมายเหตุ * n.a. หมายถึงไม่มีข้อมูลปรากฏ

ที่มา : ปรับปรุงจากสุวิทย์ ชีรสวัสดิ์ และช่อ วายุพัคตร์, บทบาทของยานยนต์ญี่ปุ่นในการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจสังคมอีสานหลังสงครามโลกครั้งที่สองถึงปัจจุบัน, 1995, หน้า 119. (รายงานการวิจัยสนับสนุนการวิจัยโดย The Sumitomo Foundation)

ตารางที่ 45-46 ข้างต้นแสดงให้เห็นการสร้างถนนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เฉพาะถนนลาดยางสายสำคัญและสายรองในช่วงระหว่างก่อนการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1-3 (พ.ศ.2504-2519) นอกจากถนนดังกล่าวแล้วยังมีถนน เชื่อมระหว่างจังหวัดและหมู่บ้านตามโครงการเร่งรัดพัฒนาชนบทอีกด้วย สะท้อนให้เห็นการขยายตัวของเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพิ่มขึ้น และนโยบายการพัฒนาเมืองหลักเพื่อเป็นศูนย์กลางภาค ได้แก่ ขอนแก่น นครราชสีมา และอุบลราชธานี ในแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือฉบับแรก พ.ศ.2505-2509 ต่อมาในแผนพัฒนาภาคตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ.2515-2519) รัฐบาลมีนโยบายเน้นการพัฒนาภาคอีกครั้งเพื่อลดช่องว่างความเจริญระหว่างเมือง และชนบท โดยกำหนดเมืองหลักภายในภาคเพื่อทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางกระจายความเจริญจาก โครงการพัฒนาต่างๆ เมืองหลักที่ริเริ่มคือ ขอนแก่น นครราชสีมา และอุดรธานี โดยให้จังหวัด ขอนแก่นเป็นศูนย์กลางการบริหาร จังหวัดนครราชสีมาเป็นศูนย์กลางของการอุตสาหกรรม และ จังหวัดอุดรธานีเป็นเมืองหลักชายแดน นโยบายดังกล่าวนี้ส่งผลต่อการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วและมี บทบาททางสังคมและเศรษฐกิจในระดับภาคและประเทศส่วนรวม รวมทั้งยังส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลง จากสังคมหมู่บ้านสู่สังคมเมืองที่ขยายขึ้น โดยเฉพาะการค้าขายที่เคยมีตามหมู่บ้านมีการขยายไปอยู่ใน ตัวจังหวัด ประชาชนต้องเดินทางเข้าสู่จังหวัดเพื่อค้าขายและซื้อสิ่งของในการบริโภคซึ่งส่วนใหญ่จะ ส่งมาจากกรุงเทพฯ⁶¹ ดังนั้นการขยายตัวของเมืองจากนโยบายของรัฐบาลดังกล่าวจึงนำมาสู่ความ สัมพันธ์ระหว่างเมืองกับหมู่บ้านในการปรับเปลี่ยนสภาพเศรษฐกิจและการบริโภค ดังผลการศึกษา ของวิลเลียม เจ คลอสเนอร์ (William J. Klausner) ซึ่งทำการศึกษามูลบ้านหนองขอน อำเภอเมืองใน จังหวัดอุบลราชธานี ดังนี้

ทุกวันนี้เศรษฐกิจของหมู่บ้านหนองขอนถือเงินตราเป็นหลักแทนการ แลกเปลี่ยนสินค้ากันมากยิ่งขึ้น เวลานี้ชาวบ้านนำผลิตผลไปขายที่ตลาดเมือง อุบลฯ และซื้อสิ่งของจำเป็นจากที่นั่นมา ชาวบ้านหนองขอนนี้นำปูนและผักที่

⁶¹ โปรตดูรายละเอียดใน คารารัตน์ เมตตาริกานนท์ และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข, *ชาวจีนในอำเภอสองแห่ง ของจังหวัดยโสธร: การศึกษาเปรียบเทียบเฉพาะกรณี* (รายงานการวิจัยของ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2532). นิภาพร กุลมาตย์, “สภาพเศรษฐกิจของชุมชนบัวใหญ่ พ.ศ.2474-2506,” (ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2542). นิรุบล อึ้งอารุณะวิ, “สภาพเศรษฐกิจของชุมชนบ้านไผ่ ระหว่าง ปี พ.ศ.2476-2506,” (ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2543). เพ็ญแข คชเดช, “บทบาททางเศรษฐกิจและการเมืองของคนไทยเชื้อสายจีนในเขตเทศบาลนครอุดรธานี พ.ศ.2480 ถึงพ.ศ.2540,” (ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา (กลุ่มสังคมศาสตร์) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2543).

เหลือเพื่อไปขายที่ตลาด เงินที่ได้มาก็เอาไปซื้อสิ่งจำเป็น เช่น ข้าว ปลา ร้า หรือเกลือ อาหารบางชนิด เช่น เนื้อหมู เนื้อวัว และปลาหู ซึ่งแต่ก่อนชาวบ้านรับประทานก็แต่ในเวลาที่มีงานเท่านั้น มาบัดนี้ชาวบ้านไปซื้อของที่ตลาดที่ละเล็กละน้อยและค่อนข้างประจำ ด้วยเงินที่ได้จากการขายพืชผล เช่น ปอ และจากเงินเดือนของหนุ่มสาว ชาวบ้านพูดกันว่าไปตลาดใช้เวลา น้อยกว่าและเหนื่อยน้อยกว่า ...เท่าที่ผ่าน ๆ มานั้น คนหนุ่มสาวนับเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เงินหลังไหลเข้าสู่หมู่บ้าน การที่จะได้เงินมานั้นคนหนุ่มสาวจำเป็นจะต้องออกจากชนบทไปหางานทำในเมือง เมื่อเร็ว ๆ นี้ เงินรายได้จากค่าจ้างแรงงานรายวันในเมืองอุบลฯ กลายเป็นสิ่งดึงดูดความสนใจมากขึ้น⁶²

กล่าวโดยสรุปการขยายตัวของเมืองและความสัมพันธ์กับหมู่บ้านที่เปลี่ยนแปลงดังกล่าวข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงสัมพันธภาพระหว่างประชาชนในระดับหมู่บ้านกับเมืองที่ขยายตัวขึ้น จากภาวะการปรับเปลี่ยนของวิถีชีวิตทางเศรษฐกิจและการบริโภค

ข. ชวานา ชาวไร่กับพ่อค้า

ในอดีตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การเพาะปลูกข้าวคืออาชีพหลักที่สำคัญที่สุดในการยังชีพ ต่อมาในพ.ศ.2497 รัฐบาลมีนโยบายให้ปลูกพืชไร่ ชวานาภาคตะวันออกเฉียงเหนือจึงปรับเปลี่ยนมาปลูกพืชไร่และขยายตัวมากที่สุดในช่วงระหว่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-3 (พ.ศ.2504-2519) ส่งผลให้ชวานาหันมาเป็นชาวไร่ เนื่องจากรัฐบาลส่งเสริมและราคาดีกว่าข้าวที่ปลูก ดังสถิติราคาเฉลี่ยสินค้าข้าวเปลือกและปอรายเดือนในท้องที่ อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่นขายข้าวได้ราคาต่ำกว่าปอแก้ว ดังรายละเอียดในตารางที่ 46 ดังนี้

⁶² William J. Klausner, *สะท้อนวัฒนธรรมไทย* เล่ม 1, หน้า133-134.

ตารางที่ 47 สถิติราคาเฉลี่ยสินค้าข้าวเปลือกและปอรายเดือนในท้องที่ อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น

รายการ กก./บาท	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
ข้าวเปลือก เจ้าแดงชั้น ดี	1.02	1.00	0.96	1.00	1.09	1.18	1.12	1.10	1.09	1.05	1.01	0.84
ข้าวเปลือก เจ้าขาวชั้นดี	0.97	0.89	0.84	0.84	0.90	0.95	1.00	1.01	1.03	0.95	0.92	0.73
ข้าวเปลือก เหนียว	0.69	0.70	0.62	0.64	0.63	0.64	0.64	0.64	0.61	0.57	0.57	0.52
ปอแก้ว พอกเกรดเอ	2.46	2.46	1.91	1.89	1.95	-	-	-	2.21	2.40	2.60	2.63
ปอแก้ว พอกเกรดบี	2.46	2.28	1.75	1.64	1.75	-	-	1.95	2.03	2.14	2.45	2.40

ที่มา : ศูนย์เกษตรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทำพระ ขอนแก่น, รายงานประจำปี พ.ศ.2513 : รายงานเศรษฐกิจและ
สังคมชนบท (ม.ป.ท., ม.ป.ป.), หน้า 108.

ตารางที่ 47 ข้างต้นแสดงให้เห็นราคาปอแก้วทั้งเกรดเอและเกรดบีมีราคาดีกว่าการปลูกข้าว แม้ว่าราคาปอนั้นจะดีกว่าข้าว แต่ราคาก็ขึ้นลงไม่แน่นอนในแต่ละปี และยังคงขึ้นกับการกำหนดราคาจากตลาดโลกและพ่อค้าคนกลางที่ทำหน้าที่รับซื้อ ซึ่งมักจะกดราคาและหักค่าขนส่ง⁶³ ดังนั้นชาวนา ชาวไร่จึงมักประสบกับการขาดทุน

นอกจากนี้รัฐบาลยังมีนโยบายส่งเสริมการเพิ่มผลผลิตในการเพาะปลูกข้าวและพืชไร่โดยใช้เครื่องจักรกลการเกษตรและปุ๋ยเคมีที่นำเข้ามาจากต่างประเทศ ชาวนาชาวไร่จึงต้องมียาลงทุนในการทำนาทำไร่เพิ่มขึ้น ในขณะที่พ่อค้าคนกลางทำหน้าที่เป็นนายหน้าเครื่องจักรกลการเกษตรและปุ๋ยเคมีมาขายให้กับชาวนาชาวไร่⁶⁴ ชาวนาชาวไร่จึงต้องลงทุนเพิ่มขึ้นในการเพาะปลูก ในช่วงต้นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 2 (พ.ศ.2510-2514) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือประสบกับภาวะทุพภิกขภัยและประเทศไทยประสบภาวะวิกฤตน้ำมันขึ้นราคา ตลอดจนการถอนทหารสหรัฐอเมริกาออกจากประเทศไทย ส่งผลให้ชาวนาได้ผลผลิตจากการเพาะปลูกข้าวและพืชไร่ต่ำ

⁶³ สัมภาษณ์ นางสมบุญ นุญรอด, อดีตข้าราชการจังหวัดอุบลราชธานี, ณ ศาลาการเปรียญวัดมหรานาราม อำเภอมือ จังหวัดอุบลราชธานี, 24 มกราคม 2548.

⁶⁴ สัมภาษณ์คนเดียวกัน.

ขณะเดียวกันรายได้เสริมจากการเป็นแรงงานในฐานที่พักก็ต้องหดหายไปกับการถอนที่พักออกจากประเทศไทย ส่งผลให้ชาวนา ชาวไร่ต้องเป็นหนี้กับพ่อค้ามากขึ้น เนื่องจากต้องกู้ยืมเงินมาลงทุนในการบุกเบิกที่ดินและลงทุนเพาะปลูกข้าวและพืชไร่ใหม่ ดังตารางที่ 48 แสดงภาวะหนี้สินและการคาดคะเนปริมาณหนี้สินของเกษตรกรภาคตะวันออกเฉียงเหนือแยกตามรายจังหวัด พ.ศ.2515 ดังนี้

ตารางที่ 48 แสดงภาวะหนี้สินและการคาดคะเนปริมาณหนี้สินของเกษตรกรภาคตะวันออกเฉียงเหนือแยกตามรายจังหวัด พ.ศ.2515

จังหวัด	เกษตรกรที่เป็นหนี้จาก จำนวนเกษตรกรที่สำรวจ (ร้อยละ)	จำนวนหนี้เฉลี่ย(บาท)		
		ต่อราย	ต่อครอบครัว	ทั้งหมด
สกลนคร	56.7	3,912.62	2,220.68	124,212,209
ร้อยเอ็ด	52.50	5,535.43	2,906.10	208,474,495
มหาสารคาม	50.00	3,991.58	1,995.78	106,261,847
ยโสธร	38.70	4,764.38	1,815.00	รวมกับอุบลฯ
อุบลราชธานี	54.29	4,449.47	2,415.43	323,539,602
สุรินทร์	77.42	2,660.83	2,060.00	142,006,100
นครราชสีมา	47.37	5,108.33	2,419.74	295,638,994
ขอนแก่น	55.36	4,553.45	2,522.88	237,541,766
หนองคาย	14.63	4,245.00	621.22	25,763,857
อุดรธานี	47.50	5,832.58	2,700.0	277,886,400
ชัยภูมิ	68.29	3,744.64	2,557.32	255,952,201
รวม	50.88	4,427.00	2,252.32	2,461,969,788

ที่มา : ปรับปรุงจาก พันธุม ดิษยมล และคนอื่น ๆ, **สินเชื่อเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย** (กรุงเทพฯ: คณะเศรษฐศาสตร์และบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2516), หน้า 12, 16, 17 และ หน้า 20.

จากตารางที่ 48 แสดงให้เห็นว่าจังหวัดที่ชาวต่างชาติเป็นหนี้ส่วนใหญ่เกินร้อยละ 50 จังหวัดที่ชาวต่างชาติเป็นหนี้มากที่สุดคือจังหวัดสุรินทร์ ถึงร้อยละ 77.42 รองลงมาได้แก่ จังหวัดชัยภูมิ ร้อยละ 68.29 จังหวัดที่เป็นหนี้ที่น้อยที่สุดคือจังหวัดหนองคาย เพียงร้อยละ 14.63

อย่างไรก็ตามจากสถิติเงินให้กู้ยืมและให้เครดิตของธนาคารพาณิชย์แยกตามวัตถุประสงค์วงเดือน ธันวาคม พ.ศ. 2519 กลับแสดงให้เห็นว่าเงินกู้ยืมเป็นการกู้ยืมเพื่อการค้ามากกว่าการเกษตร ดังจะพิจารณาจากตารางที่ 49 ดังนี้

ตารางที่ 49 เงินให้กู้ยืมและให้เครดิตของธนาคารพาณิชย์แยกประเภทตามวัตถุประสงค์

(หน่วย : พันบาท)

สาขา	วงเดือน ธันวาคม 2519							
	กาฬสินธุ์	ขอนแก่น	ชัยภูมิ	นครพนม	นครราชสีมา	บุรีรัมย์	มหาสารคาม	ยโสธร
1.การเกษตร	6,207	26,489	3,638	4,129	79,233	12,391	2,127	12,083
กลีกรวม	(6,179)	(21,126)	(3,683)	(1,662)	(67,296)	(10,149)	(2,063)	(12,029)
เลี้ยงสัตว์	(5)	(5,114)	-	(160)	(7,516)	(2,054)	(40)	(55)
ประมง	-	(137)	-	(25)	(26)	-	(24)	-
ป่าไม้	(23)	(72)	-	(2,282)	(4,395)	(188)	-	-
2.การเหมืองแร่	-	-	-	-	6,722	460	-	-
3.อุตสาหกรรม	5,614	83,619	26,579	3,129	94,529	58,014	1,108	9,909
4.การรับเหมา	5,556	34,580	4,642	2,569	30,021	9,701	6,675	1,177
ก่อสร้าง								
5.การค้า	42,596	506,368	65,473	65,560	403,060	88,414	25,568	30,572
6.การธนาคารและสถาบันการเงินอื่น	-	33	301	350	-	-	-	14
7.ธุรกิจอสังหาริมทรัพย์	-	1,262	-	320	2,009	-	-	24
8.การสาธารณสุข-ปิโตร	1,106	1,617	1,482	494	12,819	2,988	-	145
9.การบริการ	1,098	32,358	3,681	1,121	99,636	2,743	7,257	1,321
10.การบริโภคส่วนบุคคล	3,783	34,464	2,066	6,183	61,144	5,901	29,173	12,370
รวม	65,951	720,789	107,930	83,855	789,173	180,612	71,908	67,835

(มีต่อ)

ตารางที่ 49 (ต่อ)

(หน่วย : พันบาท)

งวดสิ้นเดือนธันวาคม 2519								
ร้อยเอ็ด	เลข	ศรีสะเกษ	สกลฯ	สุรินทร์	หนองคาย	อุดรฯ	อุบลฯ	รวมทั้งภาค
7,978	9,940	8,205	6,385	10,212	6,049	27,337	18,843	241,391
(7,098)	(8,656)	(7,321)	(2,026)	(2,287)	(4,245)	(10,377)	(14,741)	(181,337)
(880)	(535)	(50)	(694)	(807)	(1,018)	(1,080)	(4,102)	(24,110)
-	-	-	(240)	(394)	(786)	(340)	(100)	(2,112)
-	(749)	(434)	(3,425)	(6,724)	-	(15,540)	-	(33,832)
-	-	-	-	-	-	-	-	7,182
15,291	13,758	23,327	6,566	5,621	1,082	15,465	32,506	396,135
4,414	6,724	-	7,332	1,991	1,094	7,999	38,441	162,926
84,719	35,619	115,230	48,936	100,252	46,031	321,331	217,183	2,196,912
-	-	-	-	-	-	-	-	948
-	-	-	1,785	94	-	3,648	103	9,465
29	958	-	1,159	-	595	10,948	4,199	38,539
7,488	10,233	177	723	6,122	10,469	13,198	11,732	209,353
17,126	10,314	7,627	12,231	3,478	6,620	40,020	47,780	300,280
137,044	87,556	154,566	85,117	127,770	71,940	439,946	370,887	3,562,880

ที่มา : ปรับปรุงจากธนาคารแห่งประเทศไทย สาขาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อ้างถึงในธนาคารแห่งประเทศไทย สาขาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, รายงานภาวะเศรษฐกิจและการเงิน 2519 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (รายจังหวัด), หน้า 52-53. (เอกสารอัดสำเนา)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 49 ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่าจังหวัดใหญ่ที่เป็นศูนย์กลางของภาค ได้แก่ ขอนแก่น นครราชสีมา อุบลราชธานี และอุดรธานี ส่วนใหญ่มีปริมาณการกู้ยืมเพื่อลงทุนในสาขาเกษตรกรรมน้อยกว่าการกู้ยืมเพื่อลงทุนสาขาอุตสาหกรรม ยกเว้นจังหวัดอุดรธานี กล่าวคือ จังหวัดขอนแก่นกู้ยืมเพื่อเกษตรกรรม 26,489,000 บาท จังหวัดนครราชสีมา 79,233,000 บาท จังหวัดอุบลราชธานี 18,843,000 บาท จังหวัดอุดรธานี 27,337,000 บาท จังหวัดขอนแก่นกู้ยืมเพื่ออุตสาหกรรม 83,619,000 บาท จังหวัดนครราชสีมา 94,529,000 บาท จังหวัดอุบลราชธานี 32,506,000 บาท จังหวัดอุดรธานี 15,465,000 บาท

นอกจากนี้ยังพบว่าการกู้ยืมในสาขาการค้า(ดังที่ผู้วิจัยทำตัวหนา)นั้น ปรากฏว่าทุกจังหวัดมีการกู้ยืมเงินเพื่อการค้าสูงกว่าทุกสาขาที่กู้ยืม ซึ่งให้เห็นว่าพ่อค้ามีเครดิตดีกว่าชาวนาชาวไร่ในการกู้ยืมเงิน ทั้งนี้ในสาขาการบริการและการบริโภคส่วนบุคคลก็มีปริมาณมิใช่น้อยเช่นเดียวกัน สาขาดังกล่าวนี้บุคคลที่เกี่ยวข้องก็คือพ่อค้าเช่นเดียวกัน ดังนั้นผลกระทบจากการขยายตัวของเมืองและนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจของรัฐบาลตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติทั้งสามฉบับที่มุ่งสร้างความเติบโตทางเศรษฐกิจ การลงทุนของเอกชนและอุตสาหกรรม จึงส่งผลให้ภาคการเกษตรโดยเฉพาะชาวนาชาวไร่ที่ยากจนมีโอกาสน้อยมากที่จะได้รับการอนุมัติให้กู้ยืมและให้สินเชื่อ แม้ว่าในพ.ศ.2509 รัฐบาลจะตั้งธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ โดยมีสาขาในทุกจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือก็ตาม เหตุผลสำคัญของธนาคารที่ไม่ให้กู้ยืมและสินเชื่อดังกล่าวมาจากการพิจารณาว่าชาวนาชาวไร่ที่ยากจนไม่มีเครดิตหรือศักยภาพที่จะใช้เงินคืนธนาคาร⁶⁵

สัมพันธภาพระหว่างชาวนาชาวไร่และพ่อค้าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แม้ว่าจะยังคงมีความสัมพันธ์ในด้านการค้าขาย แต่การขยายตัวของเมืองและการปรับเปลี่ยนนโยบายการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมของรัฐบาล กลับส่งผลให้พ่อค้าได้รับโอกาสมากกว่าชาวนาชาวไร่ที่ยากจนซึ่งต้องพึ่งพาธรรมชาติในการลงทุนเป็นหลัก นอกจากนี้กลไกราคายังถูกกำหนดจากการค้าระหว่างประเทศและพ่อค้าในท้องถิ่น รวมทั้งไม่ได้รับการยอมรับในการกู้ยืมเงินและสินเชื่อจากธนาคารพาณิชย์ทั้งของเอกชนและของรัฐบาล ชาวนาชาวไร่จึงต้องหันไปกู้ยืมพ่อค้าหรือยอมยก

⁶⁵ ดูรายละเอียดในกองเศรษฐกิจการเกษตร สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตร, รายงานการศึกษา เรื่องภาวะตลาดและราคาผลผลิตเกษตรกรรมและปศุสัตว์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย พ.ศ.2507 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สหกรณ์ฯสงแห่งประเทศไทย, 2511), หน้า 24-27. กองเศรษฐกิจการเกษตร สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตร, รายงานผลการก้าวหน้าโครงการเศรษฐกิจการเกษตรและวางแผนไร่นาในจังหวัดกาฬสินธุ์ มหาสารคาม ร้อยเอ็ด พ.ศ.2509, หน้า 61. (เอกสารอัดสำเนา) และอุทิศ นาคสวัสดิ์, รายงานการวิจัยเรื่องการศึกษาสถานะทางสังคมและเศรษฐกิจของประชาชนในเขตพัฒนาอำเภอภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (กรุงเทพฯ: กองวิจัยและประเมินผลกรมพัฒนาชุมชน, 2508), หน้า 85-86.

ผลผลิตที่กำลังเก็บเกี่ยวได้ให้พ่อค้าเพื่อใช้หนี้สินและกู้ยืมเงิน นอกจากนี้ภาวะพื้นฐานของที่ตั้ง และภูมิศาสตร์ที่แห้งแล้งและน้ำท่วมในฤดูฝน ยังคงเป็นปัจจัยพื้นฐานที่ทำให้ชาวนาชาวไร่ เพาะปลูกได้ผลผลิตน้อย แม้ว่าโครงการพัฒนาทางด้านชลประทาน เช่น เขื่อน อ่างเก็บน้ำ จะเป็น โครงการสำคัญที่รัฐบาลต้องการช่วยเหลือชาวนาชาวไร่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แต่โครงการ เหล่านั้นไม่สามารถส่งน้ำเพียงพอต่อการผลิตเพื่อการค้าที่ขยายตัวเพิ่มขึ้นภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ดังนั้นชาวนาชาวไร่ที่ยากจนจึงต้องอพยพมาขายแรงงานในเมืองใหญ่ ๆ และ กรุงเทพฯ เพื่อหารายได้ที่เป็นเงินตราจุนเจือครอบครัวซึ่งอยู่ในหมู่บ้านชนบทที่ตนเองจากมา

กล่าวโดยสรุปการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่ขยายตัวเพื่อการค้าระหว่างประเทศนับตั้งแต่ ช่วงก่อนและหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 จนถึงช่วงระหว่าง พ.ศ.2494-2519 ตาม นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจของรัฐบาลไทย แม้ว่าจะส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตจากการผลิตเพื่อ การยังชีพไปสู่วิถีการผลิตเพื่อการค้าตามแนวคิดเศรษฐกิจทุนนิยมของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แต่ผลสะท้อนจากการศึกษาแสดงให้เห็นว่าประชาชนยังคงยังชีพด้วยวิถีการผลิตของท้องถิ่น เป็นสำคัญ โดยเฉพาะการปลูกข้าว ในขณะที่ความสัมพันธระหว่างประชาชนและ รัฐบาลก็ยังคงดำเนินอยู่ภายใต้แนวความคิดการปกครองท้องถิ่นเหมือนสมัยก่อนเปลี่ยนแปลงการ ปกครอง ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างคนในท้องถิ่น ระหว่างหมู่บ้านกับชุมชน แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลง เพื่อการแสวงหาโอกาสในการยังชีพ โดยการอพยพย้ายถิ่นขายแรงงานในกรุงเทพฯ และเขตเมืองใน จังหวัดต่าง ๆ แต่ความผูกพันบนพื้นฐานสังคมและครอบครัวก็ยังสามารถผูกพันให้มีความสัมพันธ์ กันอย่างใกล้ชิด ในขณะที่ความสัมพันธระหว่างชาวนาชาวไร่กับพ่อค้าดูเหมือนจะมีความสัมพันธ์ ในเชิงธุรกิจเพื่อการค้ามากขึ้น โดยการถูกเอารัดเอาเปรียบในการตั้งราคาผลผลิตและการให้กู้ยืมเงิน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 6

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภาคที่รัฐบาลไทยให้ความสนใจอย่างชัดเจนนับตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองท้องถิ่นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เนื่องจากเหตุผลทางความมั่นคงที่ไทยต้องเสียดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงให้แก่ฝรั่งเศสในระหว่าง พ.ศ.2444-2445 ในขณะที่รัฐบาลไทยมีแนวคิดที่จะพัฒนาประเทศให้ทันสมัยตามแบบอารยประเทศ จึงมีการปรับปรุงประเทศในด้านต่าง ๆ ให้ทันสมัยและดีขึ้น สำหรับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ขณะนั้นการคมนาคมมีเพียงทางเรือและทางเกวียนเท่านั้น ทำให้การเดินทางและการติดต่อมีความยากลำบาก ส่งผลต่อการปกครองท้องถิ่นเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นรัฐบาลไทยจึงมีนโยบายที่จะปรับปรุงทางถนนและสร้างเส้นทางรถไฟเชื่อมต่อระหว่างกรุงเทพฯ กับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การสร้างเส้นทางรถไฟรถไฟสายกรุงเทพฯ-นครราชสีมา เริ่มต้นขึ้นในพ.ศ.2430 และได้สำเร็จลงใน พ.ศ.2443

ผลจากการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองท้องถิ่นและการปรับปรุงทางถนนและการสร้างเส้นทางรถไฟเชื่อมต่อระหว่างกรุงเทพฯ กับภาคตะวันออกเฉียงเหนือดังกล่าว ส่งผลให้รัฐบาลไทยมีนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือในด้านการเกษตร การพัฒนาระบบชลประทาน และการปกครองท้องถิ่นในเวลาต่อมา

อย่างไรก็ตามภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 นโยบายการปกครองท้องถิ่นต่าง ๆ ได้ก่อร่างสร้างสถาบันและองค์กรในการบริหารและพัฒนาจากศูนย์กลางการปกครองผ่านองค์กรของรัฐตั้งแต่ระดับกระทรวง ทบวง กรม ไปสู่ระดับภาค ระดับจังหวัด ระดับอำเภอและระดับหมู่บ้าน ขณะเดียวกันก็มีสถาบันรัฐสภาซึ่งเปิดโอกาสให้แต่ละท้องถิ่นมีตัวแทนจากการเลือกตั้งในการร่วมกระบวนการกำหนดนโยบายการพัฒนา ดังจะพบว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือนั้นมีบทบาทสำคัญในการนำเสนอรัฐบาลและสาธารณชนให้ทราบถึงปัญหา ความอดอยาก ความไม่เท่าเทียมในการของการพัฒนาและผลของการดำเนินนโยบายการพัฒนาตามสภาพของบริบททางการเมืองโดยตลอด*

* โปรดดูรายละเอียดในอำ บัญไทย, **กฤดาการบนที่ราบสูง**, (กรุงเทพฯ:อมรินทร์พริ้นติ้งพับลิชชิ่ง, 2543). และ ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์, “การรวมกลุ่มทางการเมืองของ “ส.ส.อีสาน” พ.ศ.2476-2494,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาคุยฎีบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), 2543. เป็นต้น

สถาบันรัฐสภาที่มีอำนาจหน้าที่สำคัญในการตรากฎหมาย การควบคุมการบริหารราชการแผ่นดิน และการให้ความเห็นชอบต่อรัฐบาลในการดำเนินการเรื่องสำคัญ เช่น การประกาศสงคราม และทำสัญญากับต่างประเทศ เป็นต้น กลไกสำคัญที่ตอบสนองบทบาทของรัฐบาลในด้านนี้คือ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทำหน้าที่ในกระบวนการนิติบัญญัติ ตลอดจนการเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐมนตรีบางคนในคณะรัฐบาลหรือการเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐบาลทั้งคณะ รวมทั้งการลงมติเรื่องต่าง ๆ ด้วย การดำเนินกิจกรรมดังกล่าวเป็นไปเพื่อให้มีการพิจารณาปัญหาที่เกิดขึ้น อันจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาและการกำหนดนโยบายของรัฐบาลต่อไปด้วย ด้วยเหตุนี้สถาบันรัฐสภาจึงมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในกระบวนการกำหนดนโยบายของรัฐบาลในระบอบประชาธิปไตย

แม้ว่าการกำหนดนโยบายการพัฒนาภูมิภาคโดยโครงสร้างทางการบริหาร บทบาทการกำหนดและการตัดสินใจจะขึ้นอยู่กับนายกรัฐมนตรีและคณะรัฐมนตรีจากกระทรวงต่าง ๆ ก็ตาม แต่สำหรับกรณีการกำหนดนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นั้น สถาบันรัฐสภาซึ่งมีกลไกโดยสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจากภาคต่าง ๆ และที่สำคัญคือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้มีบทบาทสำคัญในกระบวนการกำหนดนโยบาย และสะท้อนปัญหาของภาคตะวันออกเฉียงเหนือในด้านการศึกษา ความมั่นคง ทุพภิกขภัย รวมทั้งสะท้อนให้เห็นผลการดำเนินนโยบายตามโครงการพัฒนาของรัฐ โดยผ่านการตั้งกระทู้ถามคณะรัฐบาลถึงความก้าวหน้าในการดำเนินการแก้ไขปัญหาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และติดตามผลการดำเนินงานพัฒนาในโครงการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*

* อย่างไรก็ดี ในบางช่วงเวลาสถาบันรัฐสภาไม่สามารถดำเนินกิจกรรมได้อย่างต่อเนื่อง เนื่องจากอยู่ภายใต้บริบทของการรัฐประหาร ทำให้บางช่วงเวลาสถาบันรัฐสภาเป็นรัฐสภาจากการแต่งตั้ง เช่น ระหว่าง พ.ศ. 2501-2511 และระหว่าง พ.ศ. 2514-2517 หลังจากนั้นในระหว่าง พ.ศ. 2518-2519 ซึ่งเป็นรัฐสภาที่มาจากการเลือกตั้งช่วงระยะเวลาที่สมาชิกสภาผู้แทนมาจากการแต่งตั้ง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมีบทบาทค่อนข้างน้อยที่จะผลักดันให้รัฐบาลกำหนดนโยบายในการพัฒนา บางช่วงเวลาสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไม่มีบทบาทเลย โดยเฉพาะในรัฐบาลคณะรัฐประหารของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ทั้งนี้ด้วยเหตุผลว่าระบบรัฐสภานั้น สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมักจะนำความยุ่งยากและนำความไม่มั่นคงมาสู่รัฐบาล อย่างไรก็ตาม รัฐบาลคณะรัฐประหารก็ใช้วิธีการพิจารณาปัญหาต่าง ๆ และออกกฎหมายโดยผ่านคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญแทนสถาบันรัฐสภา

ผลการศึกษาพบว่า สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีบทบาทในการนำเสนอปัญหาของภาค สะท้อนผลการดำเนินงานนโยบายการพัฒนา และให้ข้อเสนอแนะแก่รัฐบาลในการแก้ไขและพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยผ่านระบบรัฐสภา ดังปรากฏประเด็นปัญหาและข้อเสนอแนะของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่นำเสนอต่อรัฐบาลในช่วงเวลาที่ผู้วิจัยศึกษา ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ระยะ คือ ระยะที่ 1 พ.ศ.2495-2501, ระยะที่ 2 พ.ศ.2512 และ พ.ศ.2514 และระยะที่ 3 พ.ศ.2518-2519 ดังนี้

ระยะที่ 1 พ.ศ.2495-2501 ปัญหาการศึกษา ได้แก่ การขาดแคลนครู ขาดแคลนตำราการศึกษา ปัญหาเศรษฐกิจที่ส่งผลต่อการผลิตทางการเกษตร ได้แก่ ราคาพืชผลตกต่ำ ภัยแล้ง น้ำท่วม หนูกัดกินต้นข้าว และโรคระบาดสัตว์

ระยะที่ 2 พ.ศ.2512 และ พ.ศ.2514 ปัญหาความมั่นคงทางการเมืองระหว่างประเทศจากสถานการณ์ในภูมิภาคอินโดจีน โดยเฉพาะปัญหาที่ประเทศสหรัฐอเมริกาใช้ดินแดนภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นที่ตั้งฐานทัพ ปัญหาสำคัญต่อมาคือ ปัญหาเกี่ยวกับทุกภิกขภัย ซึ่งยังคงมีอยู่ต่อเนื่อง นอกจากนี้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังสะท้อนให้เห็นถึงผลของการดำเนินนโยบายพัฒนาการชลประทานที่ส่งผลกระทบต่อประชาชนในพื้นที่ เนื่องจากไม่ได้รับค่าชดเชย และได้รับความเสียหายจากการสร้างอ่างเก็บน้ำที่ไม่สามารถรองรับปริมาณน้ำที่มากได้ ทำให้อ่างเก็บน้ำพังทลาย ส่งผลให้น้ำท่วมไร่นาเสียหาย

ระยะที่ 3 พ.ศ.2518-2519 ปัญหาภัยคอมมิวนิสต์ อันเป็นผลกระทบมาจากปัญหาความมั่นคงทางการเมืองระหว่างประเทศ ทั้งนี้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้สะท้อนให้เห็นถึงการดำเนินงานขององค์กรของรัฐที่เข้าไปปฏิบัติการในพื้นที่ซึ่งสร้างความเดือดร้อนให้แก่ประชาชน ดังเช่น กรณีหน่วย กรป.กลาง บ้านส้มเส้า อำเภอเพ็ญ จังหวัดอุดรธานี ปัญหาสำคัญต่อมาคือ ปัญหาทุกภิกขภัย ไม่ว่าจะเป็นภัยแล้งหรือน้ำท่วมทวีความรุนแรงเพิ่มขึ้นยิ่งไปกว่านั้นการดำเนินโครงการพัฒนาชลประทานซึ่งรัฐบาลมีเป้าหมายจะช่วยแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำในฤดูแล้งกลับก่อให้เกิดปัญหาแก่ราษฎร โดยเฉพาะการสร้างเขื่อน บางโครงการดำเนินการล่าช้า บางโครงการดำเนินการล้มเหลว เนื่องจากเขื่อนชำรุด ทำให้น้ำท่วมในพื้นที่นาไร่ของราษฎร

นอกจากปัญหาดังกล่าวแล้ว ปัญหาการเพิ่มผลผลิตเนื่องมาจากการขาดแคลนปุ๋ยและปุ๋ยมีราคาแพงก็เป็นเรื่องสำคัญที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเสนอให้รัฐบาลหาทางแก้ไข ปัญหาการเอารัดเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลาง เป็นปัญหาสำคัญที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไม่ละเลยที่จะเสนอรัฐบาล

การสะท้อนปัญหาและข้อเสนอแนะของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือระหว่าง พ.ศ.2495-2519 ข้างต้น รัฐมนตรีและนายกรัฐมนตรีที่ถูกตั้งกระทู้ถามได้นำปัญหาและข้อเสนอแนะไปดำเนินการในโครงการต่าง ๆ เพื่อที่จะพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังเช่นปัญหาทุพภิกขภัย รัฐบาลจัดทำโครงการชลประทานสร้างอ่างเก็บน้ำและเขื่อน ปัญหาความมั่นคง รัฐบาลจัดทำโครงการสร้างถนนเชื่อมต่อระหว่างจังหวัดและหมู่บ้าน ปัญหาการเพาะปลูกได้ผลผลิตต่อไร่น้อย รัฐบาลดำเนินการให้มีโครงการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร ดังตัวอย่างโครงการส่งเสริมการปลูกพืชไร่ 11 ชนิด เพื่อการค้าและการส่งออกนอกเหนือจากข้าวซึ่งเป็นพืชหลัก นอกจากนี้รัฐบาลยังดำเนินการให้มีการวิจัยและทดลองปุ๋ยให้เหมาะกับสภาพดิน ภายใต้โครงการบูรณะชนบท โครงการพัฒนาชนบท โครงการเร่งรัดพัฒนาชนบท โครงการปรับปรุงพืชผลและการปศุสัตว์ แผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นต้น

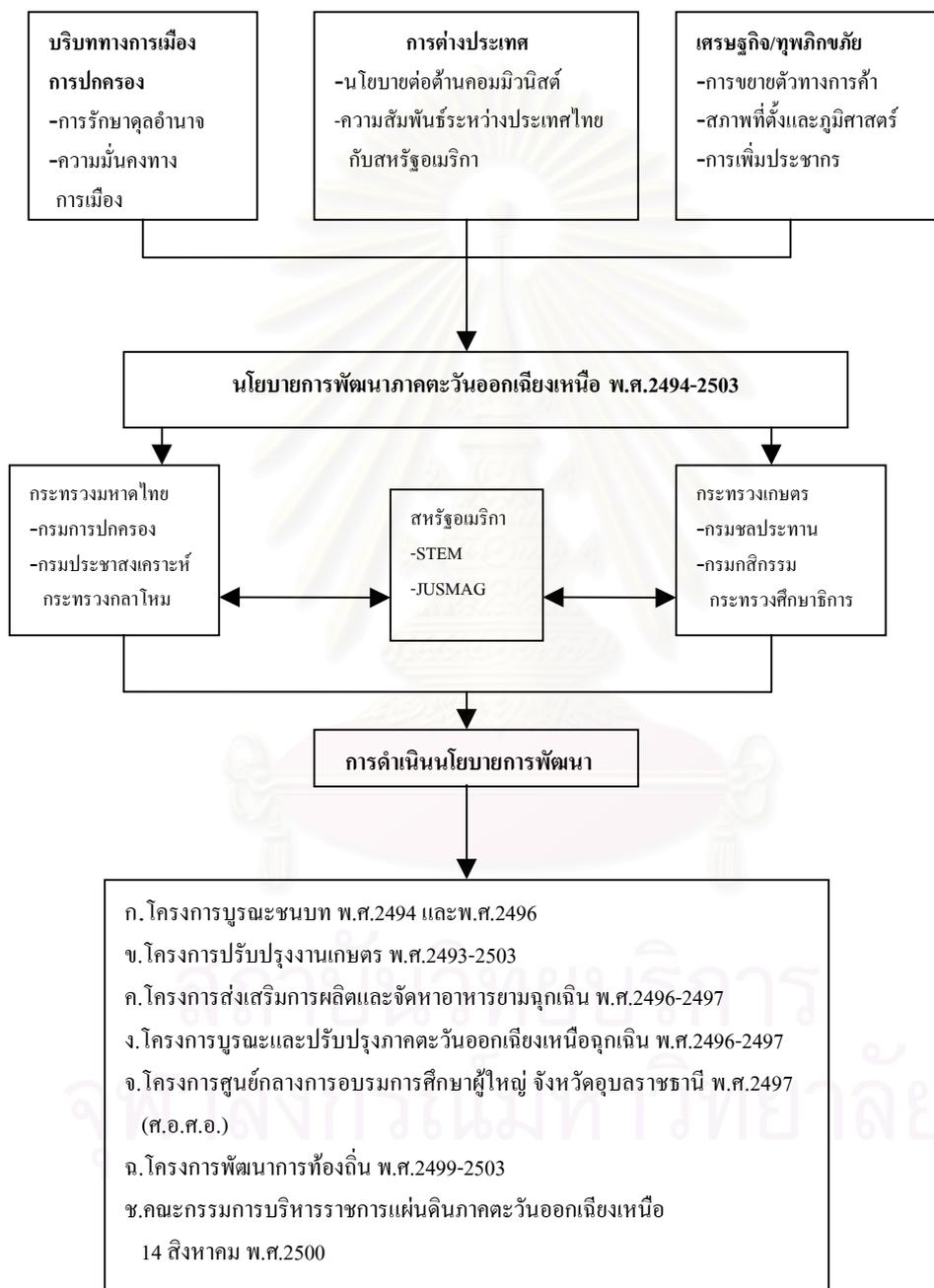
จากบทบาทของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือข้างต้น แสดงให้เห็นถึงการผลักดันและเสนอให้รัฐบาลและองค์กรของรัฐที่เกี่ยวข้องในการกำหนดและดำเนินนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ขณะเดียวกันก็สะท้อนผลการดำเนินนโยบายการพัฒนาขององค์กรของรัฐในทางหนึ่งด้วย สถาบันรัฐสภาจึงเป็นสถาบันสำคัญที่มีบทบาทสำคัญในกลไกของการบริหารงานประเทศภายใต้ระบอบการปกครองประชาธิปไตยแม้ว่าบางครั้งจะไม่สามารถมีบทบาทอย่างชัดเจนที่สุดในการกำหนดนโยบาย เนื่องจากอยู่ภายใต้บริบทของรัฐบาลคณะรัฐประหารโดยส่วนใหญ่ก็ตาม

ส่วนการดำเนินงานนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผู้วิจัยพบว่าองค์กรของรัฐซึ่งอยู่ภายใต้การบริหารของกระทรวง ทบวง กรมต่าง ๆ และราชการส่วนท้องถิ่น มีบทบาทสำคัญในกระบวนการกำหนดและดำเนินนโยบายการพัฒนาในบริบททางสังคมอันเป็นปัจจัยและปัญหาที่นำไปสู่การก่อตัวในการกำหนดและดำเนินนโยบายของรัฐบาลในแต่ละสมัย* ดังปรากฏในระยะเวลาการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พ.ศ.2494-2503 และระยะการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พ.ศ.2504-2519 ได้แก่ บริบททางการเมืองการปกครองระหว่าง พ.ศ.2494-2500 และบริบททางการเมืองการปกครอง พ.ศ.2500-2519 อีกช่วงหนึ่ง มีทั้งปัจจัยทางการเมืองภายในและการเมืองระหว่างประเทศ และเศรษฐกิจและทุพภิกขภัย ซึ่งก่อตัวตั้งแต่ระยะก่อนวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ.2494-2503) และระยะวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504-2509) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2510-2514) และ ฉบับที่ 3 (พ.ศ.2515-2519)* ดังจะพิจารณาได้จากแผนภูมิที่ 1 และ แผนภูมิที่ 2

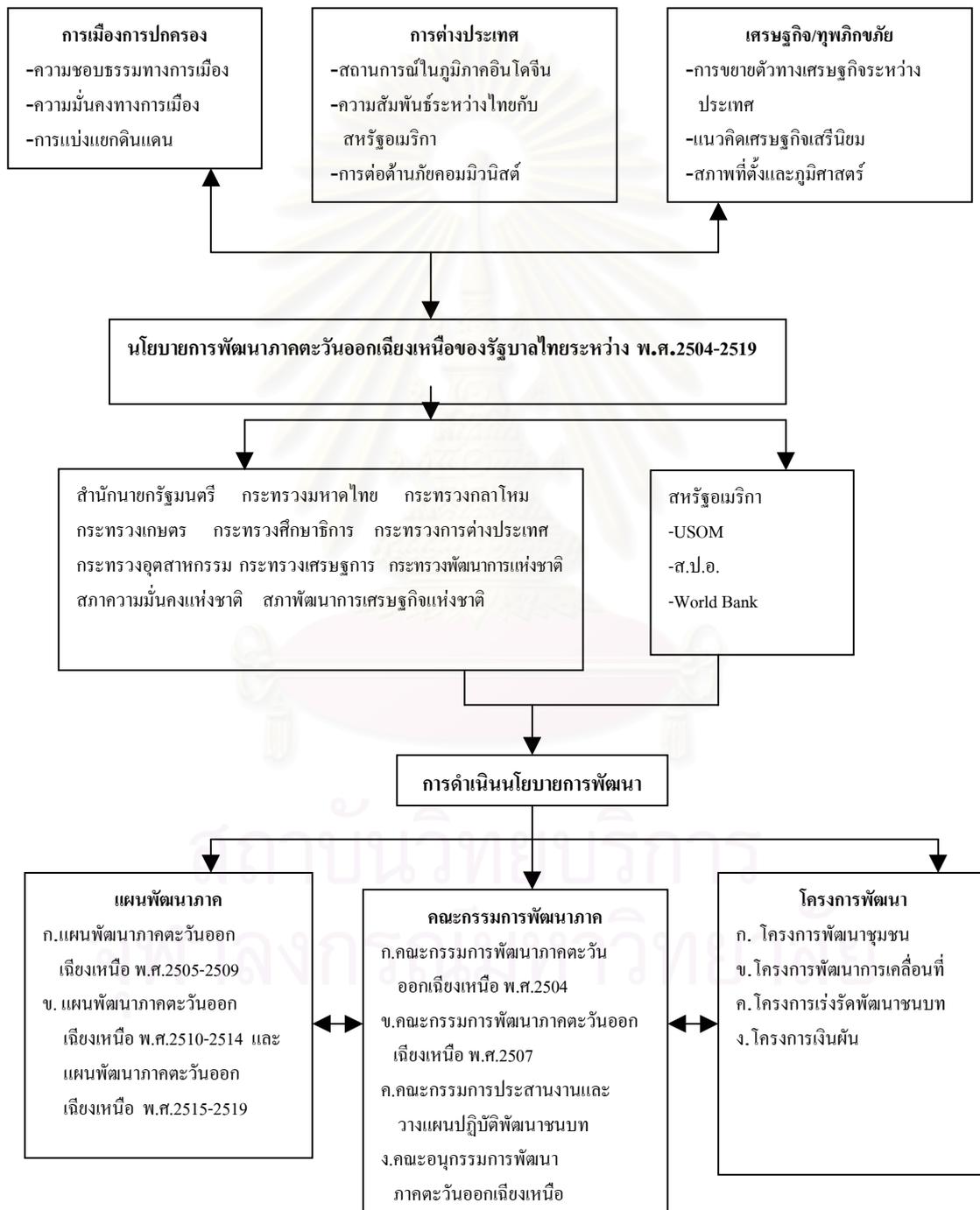
* ดูรายละเอียดในบทที่ 4 , หน้า 154-272.

* ดูรายละเอียดในบทที่ 3, หน้า 69-153.

แผนภูมิที่ 1 โครงสร้างบริบททางการเมืองการปกครอง การต่างประเทศและเศรษฐกิจที่ส่งผลต่อ
การกำหนดนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือของรัฐบาลไทย พ.ศ.2494-2503

**แผนภูมิที่ 2 : โครงสร้างบริบททางการเมืองการปกครอง การต่างประเทศ และเศรษฐกิจ
ที่ส่งผลต่อการกำหนดนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือของ
รัฐบาลไทย ระหว่าง พ.ศ.2504-2519**

จากแผนภูมิที่ 1 และ แผนภูมิที่ 2 ผู้วิจัยพบว่า องค์การของรัฐมีส่วนในการกำหนดและดำเนินนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือของรัฐบาลไทยนั้นมี 2 ระยะ คือ ระยะที่ 1 ก่อนการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ (พ.ศ.2494-2503) และระยะที่ 2 การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (พ.ศ.2504-2519)

ระยะที่ 1 ก่อนการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ พ.ศ.2504 (พ.ศ.2494-2503) องค์การของรัฐที่มีบทบาทสำคัญ ได้แก่ กระทรวงมหาดไทย ประกอบด้วย กรมการปกครอง กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงกลาโหม กระทรวงเกษตร ประกอบด้วย กรมชลประทาน กรมกสิกรรม และกระทรวงศึกษาธิการ ร่วมกับองค์กรจากประเทศสหรัฐอเมริกา คือ STEM และ JUSMAG องค์กรเหล่านี้ได้มีบทบาทในการกำหนดนโยบายและดำเนินนโยบายพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือภายใต้โครงการบูรณะชนบท พ.ศ.2494 และ พ.ศ.2496 โครงการปรับปรุงงานเกษตร พ.ศ.2493-2503 โครงการบูรณะปรับปรุงภาคตะวันออกเฉียงเหนือฉุกเฉิน พ.ศ.2496-2497 โครงการศูนย์กลางการอบรมการศึกษาผู้ใหญ่ จังหวัดอุบลราชธานี (ส.อ.ส.อ.) พ.ศ.2497 โครงการพัฒนาการท่องเที่ยว พ.ศ.2499-2503 คณะกรรมการบริหารราชการแผ่นดินภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 14 สิงหาคม พ.ศ.2500

การกำหนดนโยบายการพัฒนาเพื่อดำเนินนโยบายการพัฒนาภายใต้โครงการเหล่านี้เป็นผลมาจากบริบททางการเมืองการปกครอง และการต่างประเทศเป็นสำคัญมากกว่าสภาพเศรษฐกิจและทุกภิกขภัย ซึ่งเป็นปัญหาพื้นฐานสำคัญของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังจะพบว่ารัฐบาลมุ่งเน้นการสร้างเส้นทางยุทธศาสตร์ และเตรียมการสร้างเสบียงอาหารในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เนื่องจากสถานการณ์วิกฤตในเวียดนามและลาว ขณะเดียวกันแม้ว่าสภาพเศรษฐกิจและทุกภิกขภัย จะขยายตัวมากขึ้น ประกอบกับปริมาณประชากรเพิ่มขึ้น รัฐบาลกลับไม่ดำเนินนโยบายการพัฒนาเพื่อบรรเทาปัญหาดังกล่าวโดยตรง กล่าวคือ โครงการพัฒนาที่ถูกกำหนดและดำเนินการนั้นส่วนใหญ่เป็นโครงการที่ได้รับความร่วมมือและผลักดันจากความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกา เพื่อต่อต้านภัยคอมมิวนิสต์ในภูมิภาคอินโดจีน ตามข้อตกลงร่วมกันภายใต้สนธิสัญญาที่เริ่มต้นในปลาย พ.ศ.2493 เป็นต้นมา

ต่อมา พ.ศ.2499-2500 ปัญหาทางเศรษฐกิจและทุกภิกขภัยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือส่งผลให้ประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือต้องอพยพเข้ากรุงเทพฯ และเมืองใหญ่ ๆ จำนวนมาก สภาพการณ์ดังกล่าวกลายเป็นปัญหาสาธารณะที่ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ถึงการดำเนินนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนืออย่างไม่ทัดเทียมกับภาคอื่น ๆ การก่อตัวและการขยายตัวของปัญหาเศรษฐกิจและทุกภิกขภัยนี้กลายเป็นปัญหาสาธารณะ ส่งผลให้รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามต้องจัดตั้งคณะกรรมการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือในวันที่ 14 สิงหาคม พ.ศ.2500 เพื่อแก้ไขปัญหาที่เฉพาะหน้าและถาวร

ระยะที่ 2 การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (พ.ศ.2504-2519) ผู้วิจัยพบว่ารัฐบาลสมัยคณะรัฐประหารจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (พ.ศ.2502-2506) และรัฐบาลสมัยจอมพลถนอม กิตติขจร (พ.ศ.2506-2516) ให้ความสำคัญกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นพิเศษ เนื่องจากมีสถานการณ์ทางการเมืองภายในที่มีนัยอันสัมพันธ์กับสถานการณ์ทางการเมืองภายนอก จึงทำให้รัฐบาลไทยยังคงดำเนินความสัมพันธ์กับประเทศสหรัฐอเมริกาภายใต้นโยบายด้านภัยคอมมิวนิสต์ร่วมกัน

องค์กรของรัฐที่เกี่ยวข้องและจัดตั้งขึ้นเพื่อกำหนดและดำเนินนโยบายพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือในสมัยรัฐบาลคณะรัฐประหารจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์นั้น ได้แก่ สำนักนายกรัฐมนตรี กระทรวงมหาดไทย กระทรวงอุตสาหกรรม กระทรวงเศรษฐกิจ กระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ สภาความมั่นคงแห่งชาติ สภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ คณะกรรมการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ องค์กรของรัฐเหล่านี้ร่วมมือและได้รับความช่วยเหลือจากประเทศสหรัฐอเมริกาผ่านคณะผู้แทนบริหารเพื่อการพัฒนาระหว่างประเทศของสหรัฐอเมริกาประจำประเทศไทยหรือองค์การยูซอม* (USOM) องค์การสนธิสัญญาว่าด้วยการป้องกันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (SEATO) และธนาคารโลก (World Bank) ในการกำหนดนโยบายและดำเนินนโยบายภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ พร้อมกับการจัดทำแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือฉบับแรก พ.ศ.2505-2509 ขึ้นเป็นพิเศษแยกจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504-2509)

นโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้ดำเนินการภายใต้คณะกรรมการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์แต่งตั้งขึ้นเป็นครั้งแรกในพ.ศ.2504 คณะกรรมการชุดนี้เป็นคณะกรรมการสภาพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติมาตั้งแต่สมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม การแต่งตั้งคณะกรรมการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2504 มีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมโครงการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือจากกระทรวง ทบวง กรมที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาจัดทำเป็นแผนพัฒนาและจัดทำงบประมาณขอความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกาเป็นพิเศษ ทั้งนี้เป็นไปตามข้อเสนอแนะและข้อตกลงร่วมกันระหว่างรัฐบาลไทยกับรัฐบาลสหรัฐอเมริกา

* USOM ย่อมาจาก U.S. Operations Mission

โรเบิร์ต เจ มัสแคต, สหรัฐอเมริกากับการพัฒนาเศรษฐกิจและความมั่นคงในประเทศไทย, แปลโดย กุศุมลย์ รัชตะนันท์, สัจฉวิ สายบัว และ ศิระพร บุณนาค (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2536), หน้า 18.

การจัดทำแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2505-2509 ฉบับแรก สาขาการ พัฒนาที่รัฐบาลให้ความสำคัญมากที่สุด คือ สาขาการคมนาคม รองลงมาเป็นสาขาการเกษตรและ สหกรณ์ การให้ความสำคัญแก่สาขาการคมนาคมนั้นเป็นไปภายใต้แผนยุทธศาสตร์ของสหรัฐ อเมริกาเพื่อต่อต้านภัยคอมมิวนิสต์ ซึ่งกำลังขยายตัวในกลุ่มประเทศอินโดจีน

ต่อมาภายหลังการอสังกรรมของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในเดือนธันวาคม พ.ศ.2506 รัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจรยังคงให้ความสำคัญกับการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยการ แต่งตั้งคณะกรรมการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2507 และมอบหมายให้พลเอกประภาส จารุเสถียร เป็นประธานคณะกรรมการ การดำเนินงานของคณะกรรมการฯได้เพิ่มสำคัญในการ จัดทำแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือฉบับที่ 2 และฉบับที่ 3 ภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและ สังคมแห่งชาติฉบับที่ 2 (พ.ศ.2510-2514) และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 3 (พ.ศ.2515-2519) ร่วมกับรัฐบาลสหรัฐอเมริกา กล่าวคือ มีการตั้งคณะกรรมการเพื่อวางแผนพัฒนา ภาคขึ้นอีกจำนวน 7 ชุดในระหว่าง พ.ศ.2512-2514 คือ คณะกรรมการประสานงานและวางแผน ปฏิบัติพัฒนาชนบท 5 ชุด และคณะอนุกรรมการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (NEED) ไทย 1 ชุด สหรัฐอเมริกา (บริษัทหลุยส์ เบเยอร์ แอนด์ ซิสเต็ม แอสโซซิเอทส์) 1 ชุด

เหตุผลในการตั้งคณะกรรมการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือหลายชุดดังกล่าว เนื่องมา จากสหรัฐอเมริกาต้องเริ่มถอนทหารออกจากเวียดนามและพ่ายแพ้ต่อรัฐบาลเวียดนามเหนือ อีกทั้ง ประชาชนในประเทศสหรัฐอเมริกาเองที่เรียกร้องให้รัฐบาลของตนถอนทหารออกจากสมรภูมิอินโดจีน อย่างไรก็ดีตามผู้นำรัฐบาลสหรัฐอเมริกาก็ยังคงตระหนักถึงความสำคัญของภัยคอมมิวนิสต์ และเล็งเห็น ว่ารัฐบาลไทยมีนโยบายการต่อต้านคอมมิวนิสต์อย่างเข้มแข็งมาโดยตลอด ดังนั้นการช่วยเหลือใน การพัฒนาชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือย่อมจะเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันภัยคอมมิวนิสต์ซึ่งกำลัง ขยายตัวจากเวียดนามเหนือสู่ลาวและเขมร ด้วยเหตุนี้สาขาการคมนาคมจึงได้รับงบประมาณในการ พัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือมากที่สุด ขณะเดียวกันสาขาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสังคมก็มีการ ปรับเพิ่มงบประมาณเพื่อผลทางจิตวิทยาในการดึงมวลชนให้มาภักดีต่อรัฐบาลกลาง ดังจะพิจารณา จากเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของโครงการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 3 ประการดังนี้

- 1) ยกระดับโครงสร้างพื้นฐานทางการเกษตรและพื้นฐานทางเศรษฐกิจ
- 2) ช่วยเหลือพัฒนาหมู่บ้านในด้านการดำเนินชีวิต
- 3) สร้างกิจกรรมระหว่างหมู่บ้านโดยจัดตั้งองค์กรหมู่บ้านร่วมกัน

การดำเนินนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือดังกล่าว ดำเนินการภายใต้โครงการพัฒนาชุมชน โครงการพัฒนาการเคลื่อนที่ และโครงการเร่งรัดพัฒนาชนบท โครงการเหล่านี้ล้วนเป็นไปภายใต้ยุทธศาสตร์ต่อต้านภัยคอมมิวนิสต์ในภูมิภาคอินโดจีนทั้งสิ้น จังหวัดที่เป็นเป้าหมายของการพัฒนาคือจังหวัดที่อยู่ตามแนวชายแดน จังหวัดที่มีคอมมิวนิสต์แทรกซึม และจังหวัดที่เป็นศูนย์อำนาจการปกครอง เช่น จังหวัดอุดรธานี นครพนม หนองคาย สกลนคร อุบลราชธานี นครราชสีมา ขอนแก่น และกาฬสินธุ์

การกำหนดและดำเนินนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือของรัฐบาลไทยในช่วงสมัยจอมพลถนอม กิตติขจร และรัฐบาลสมัยต่อมา จะเห็นได้ว่าบริบททางการเมืองการปกครองยังคงเป็นปัจจัยหลักในการกำหนดและดำเนินนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังจะพบว่าใน พ.ศ.2518-2519 แม้ว่ารัฐบาลสหรัฐอเมริกาได้ดำเนินการถอนทัพออกจากไทยก็ตาม แต่ปัญหาคอมมิวนิสต์และปัญหาเศรษฐกิจอันเนื่องมาจากทุกภิกขภัย ยังคงส่งผลให้ราษฎรในภาคตะวันออกเฉียงเหนืออพยพเข้ามาขายแรงงานในกรุงเทพฯ และเขตเมืองในจังหวัดต่าง ๆ รัฐบาลจึงมีนโยบายเงินผันเพื่อแก้ปัญหาความมั่นคงทางการเมืองการปกครองเป็นสำคัญ ส่วนการดำเนินนโยบายพัฒนาสาขาเกษตรกรรม โดยเฉพาะโครงการชลประทานนั้น ผลปรากฏว่าการดำเนินงานเป็นไปอย่างล่าช้า และโครงการชลประทานส่วนใหญ่มักเป็นโครงการเพื่อผลิตกระแสไฟฟ้าเพื่อป้อนเข้าสู่ระบบอุตสาหกรรมที่กำลังขยายตัว นอกจากนี้ระบบการส่งน้ำจากเขื่อนชลประทานและอ่างเก็บน้ำก็ไม่สามารถดำเนินการได้ผลตามเป้าหมาย ดังจะพบว่าในปลายแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือฉบับที่ 3 การชลประทานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือสามารถส่งน้ำเพื่อการเกษตรได้เพียงแค่ 2.4 ล้านไร่ จากเนื้อที่ทั้งหมดของภาค 109 ล้านไร่ ดังนั้นประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจึงทำการเพาะปลูกไม่ได้ผลเท่าที่ควรจะเป็นเหมือนภาคอื่น ๆ ที่มีความอุดมสมบูรณ์ของพื้นดินมากกว่า ส่งผลให้ประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือต้องอพยพย้ายถิ่นเพื่อแสวงหาที่ทำกินใหม่ และปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของตนโดยการขายแรงงานในภาคอุตสาหกรรมที่ขยายตัวในกรุงเทพฯ และเมืองใหญ่ ๆ

ผลจากการกำหนดและดำเนินนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยภาพรวมทั้งหมดดังที่กล่าวมานี้ ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยปรับเปลี่ยนตามแนวคิดเศรษฐกิจแบบทุนนิยมตามแบบประเทศเสรีนิยมในตะวันตก ซึ่งนำโดยประเทศสหรัฐอเมริกา ดังผลการศึกษาพบว่า ประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะเน้นการผลิตเพื่อยังชีพเป็นสำคัญ โดยการเพาะปลูกข้าวเป็นพืชหลัก เพราะข้าวนี้ให้ความมั่นคงในวิถีการดำเนินชีวิต หากผลผลิตขายไม่ได้ก็ยังสามารถเก็บไว้ดำรงชีพต่อไปได้ ขณะเดียวกันประชาชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือก็ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตไปสู่การผลิตเพื่อการค้าระหว่างประเทศมากขึ้น เนื่องจากการขยายตัวของจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว รวมทั้งนโยบายการส่งเสริมการเพาะปลูกพืชไร่ ได้แก่

ฝ้าย ปอ ข้าวโพด อ้อย มันสำปะหลัง ถั่วต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศที่ขยายตัวมากขึ้นตามนโยบายเศรษฐกิจของรัฐบาล

อย่างไรก็ตาม แม้ว่ารัฐบาลมีนโยบายมุ่งเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตเพื่อยังชีพมาสู่การผลิตเพื่อการค้าซึ่งจะขยายตัวมาสู่ระดับภาคมากขึ้น แต่ในแง่การปฏิบัติของเจ้าหน้าที่องค์กรของรัฐบาลในระดับส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ก็ยังคงดำเนินลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชนเหมือนสมัยก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เพราะผู้ปกครองยังคงมีแนวคิดการปกครองท้องถิ่นในฐานะเป็นเจ้านาย การตัดสินใจและการดำเนินนโยบายการพัฒนาจึงเป็นไปตามแนวคิดขององค์กรของรัฐบาลกลางเป็นหลัก แม้ว่ารัฐบาลจะมีโครงการที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดและดำเนินนโยบายก็ตาม ดังปรากฏในโครงการศูนย์กลางการอบรมการศึกษาผู้ใหญ่ จังหวัดอุบลราชธานี (ศ.อ.ศ.อ.) พ.ศ.2497 โครงการพัฒนาการท้องถิ่น พ.ศ.2499-2503 โครงการพัฒนาชุมชน เป็นต้น

ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือในระดับหมู่บ้าน กรอบความคิดแบบจารีตของสังคมและศาสนายังคงเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวความผูกพันระหว่างสถาบันครอบครัวและชุมชน แม้ว่าจะมีการอพยพย้ายถิ่นออกไปสู่สังคมเมืองหลวงในกรุงเทพฯ และซึมซับค่านิยมในสังคมแบบใหม่ตามอิทธิพลของสังคมตะวันตกที่ขยายตัวในสังคมเมือง เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างชายหญิงที่ใกล้ชิดกันง่ายขึ้น การแต่งกายตามยุคสมัย ความเคารพต่อสถาบันครอบครัวลดน้อยลง แต่เมื่อถึงเทศกาลงานบุญกุศล ผ้าป่าสามัคคี ผู้อพยพย้ายถิ่นจะกลับไปยังหมู่บ้านของตน แสดงให้เห็นถึงความผูกพันตามแบบจารีตของสังคม ขณะเดียวกันสถาบันศาสนาซึ่งมีพระสงฆ์เป็นผู้นำในชุมชนทั้งทางด้านจิตใจและเป็นผู้นำในการพัฒนาหมู่บ้านมาตั้งแต่อดีตก็ยังคงมีบทบาทสำคัญในหมู่บ้าน เมื่อรัฐบาลมีโครงการพัฒนาหมู่บ้าน พระสงฆ์จะทำหน้าที่เป็นผู้ประสาน ดำเนินงานและร่วมมือเป็นอย่างดี

ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนในระดับเมืองกับหมู่บ้าน ผลการศึกษาพบว่า ในด้านการค้าประชาชนในหมู่บ้านถูกเอารัดเอาเปรียบจากพ่อค้าในท้องถิ่นด้วยตนเองมากขึ้น แม้ว่ารัฐบาลจะมีโครงการให้สินเชื่อแก่เกษตรกร แต่สถานภาพทางการเงินของเกษตรกรไม่สามารถประกันการชำระหนี้คืนธนาคารได้ ธนาคารที่ขยายตัวเพื่อช่วยเหลือเกษตรกรในจังหวัดต่าง ๆ ของภาคกลับช่วยเหลือให้เงินกู้แก่เกษตรกรที่ร่ำรวยและพ่อค้า ส่งผลให้เกิดความแตกต่างระหว่างรายได้ทางเศรษฐกิจที่ห่างมากขึ้นทั้งในระดับจังหวัดและระดับภาคของประเทศ

จากผลการศึกษาวิเคราะห์กระบวนการกำหนดนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือของรัฐบาลไทย ระหว่างพ.ศ.2494-2519 ดังที่อภิปรายมาข้างต้น ทำให้สรุปได้ว่านโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือระหว่าง พ.ศ.2494-2519 อยู่ในภาวะของการก่อสร้างแผนให้เป็นแผนพัฒนาภาคภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และมีการดำเนินงานตามนโยบายในรูปแบบโครงการและคณะกรรมการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยมุ่งเป้าหมายพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อความมั่นคงของชาติภายใต้ยุทธศาสตร์การเมืองภายในและการเมืองระหว่างประเทศ ในขณะที่เดียวกันก็สามารถเห็นผลทั้งด้านบวกและด้านลบ และพัฒนาการของการดำเนินนโยบายภายใต้แผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2505-2509

เมื่อพิจารณาถึงกระบวนการกำหนดนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตั้งแต่การก่อตัวของปัจจัย/ปัญหาในระดับท้องถิ่น ระดับภาค และระดับประเทศ การก่อตัวของนโยบาย การจัดทำนโยบายและเสนอร่างนโยบาย การได้รับอนุมัติหรือประกาศเป็นนโยบาย จนถึงขั้นตอนการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติตามโครงการต่าง ๆ ตลอดจนการประเมินผลการดำเนินนโยบายอันเป็นแนวคิดที่เกี่ยวข้องในการวิจัยนี้ (ดังที่กล่าวไว้ในบทที่ 1) ผลการวิเคราะห์นโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยใช้กรอบแนวคิดดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยเข้าใจถึงกระบวนการในการกำหนดนโยบายอย่างเป็นขั้นตอน อีกทั้งภาวะเงื่อนไขของสังคมแวดล้อมอันเป็นบริบทสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อ การกำหนดและดำเนินงานตามนโยบายและแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือภายใต้ นโยบายระดับท้องถิ่นและระดับชาติ นอกจากนี้ผู้วิจัยได้ค้นพบข้อมูลใหม่ในการกำหนดนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งก่อตัวมาตั้งแต่ช่วงก่อนการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ดังเช่น โครงการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือฉุกเฉินในระหว่าง พ.ศ.2494-2497 การดำเนินการวางแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือในสมัยรัฐบาลพล.ท.ถนอม กิตติขจร(พ.ศ.2501-2502) และในช่วงวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ดังเช่น แผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2505-2509 แผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 2 และฉบับที่ 3 ในเอกสารของบริษัทหลุยส์ เบเยอร์แอนด์ ซิสเต็ม แอสโซซิเอทส์ ซึ่งเป็นผู้จัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติให้กับรัฐบาลไทย คณะกรรมการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือในช่วงหลังการอสัญกรรมของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นต้น ข้อมูลใหม่เหล่านี้ช่วยให้ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์กระบวนการกำหนดนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้อย่างชัดเจนและเป็นรูปธรรมตามโครงสร้างของบริบทของสังคมไทย ดังปรากฏในแผนภูมิที่ 1 และแผนภูมิที่ 2

ผลการดำเนินงานโครงการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือของรัฐบาลไทยในระยะเวลาที่ศึกษา หากประเมินผลโดยภาพรวมจากการสังเคราะห์ผลการวิจัย อาจกล่าวได้ว่าโครงการต่าง ๆ อันเนื่องมาจากนโยบายและแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยส่วนใหญ่ ผู้วิจัยเห็นว่าบรรลุผลในระดับหนึ่ง ดังตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนจากโครงการด้านการคมนาคมและการขนส่ง รัฐบาลสามารถขยายเส้นทางรถยนต์และรถไฟเชื่อมต่อเส้นทางต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้น อันจะส่งผลต่อนโยบายการขยายตัวของเศรษฐกิจและส่งเสริมการค้าในระดับท้องถิ่นและระหว่างภาค* แต่อย่างไรก็ตามรัฐบาลก็ยังไม่สามารถยกระดับรายได้ของประชากรส่วนใหญ่ของภาคซึ่งเป็นเกษตรกรได้ ทั้งนี้เนื่องมาจากโครงการพัฒนาของรัฐบาล โดยเฉพาะโครงการด้านการชลประทาน ซึ่งน่าจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาลักษณะเฉพาะของที่ตั้งและสภาพภูมิศาสตร์ ช่วยเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่และสามารถเก็บกักน้ำไว้ใช้ในฤดูแล้งนั้นยังไม่บรรลุผลในการแก้ไขพื้นที่แห้งแล้งได้ ดังสะท้อนจากตารางแสดงโครงการชลประทานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ต่อไปนี้

ตารางที่ 50 แสดงโครงการชลประทานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือใน
แผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2505-2509

เขื่อน	เนื้อที่ชลประทาน (ไร่)	พลังงานไฟฟ้า (กิโลวัตต์)	ราคางาน	หมายเหตุ
1.ลำพระเพลิง	70,000	5,000	116.6	กู้ DLF 2504
2.ลำปาว	100,000	15,000	121.3	กู้ DLF 2504
3.ลำตะคอง	30,000	-	90.8	กำลังจะขอกู้ AID
4.ลำอูน	100,000	-	75.0	กำลังจะขอกู้ AID
5.น้ำพอง	250,000	25,000	300.0	จะกู้เยอรมัน
6.น้ำพุง	50,000	3,000	50.0	จะกู้เยอรมัน
7.โคมน้อย	100,000	5,000	140.0	จะกู้เยอรมัน
รวม	700,000	53,000	893.5	

ที่มา : แผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 2505-2509, หน้า 107.

* โปรดดูตารางที่ 36, 37, 38 ในบทที่ 4 และ ตารางที่ 45, 46 ในบทที่ 5

จากตารางที่ 50 จะเห็นได้ว่าโครงการชลประทานบางโครงการกลับถูกสร้างขึ้นมาเพื่อผลิตกระแสไฟฟ้าเพื่อประโยชน์ทางการค้าและการอุตสาหกรรม มีเพียง 2 โครงการที่ใช้เพื่อเกษตรกรรม ทั้ง ๆ ที่พื้นที่โดยส่วนใหญ่ยังใช้ประโยชน์เพื่อเกษตรกรรม โครงการพัฒนาแหล่งน้ำในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของรัฐบาลจึงตอบสนองท้องถิ่นในส่วนที่ยังชีพด้วยวิถีเกษตรกรรมไม่ได้ผลเท่าที่ควรจะเป็น นอกจากนี้โครงการดังกล่าวข้างต้นไม่ได้เป็นโครงการใหม่ หากแต่เป็นโครงการเก่าที่ดำเนินมาตั้งแต่ พ.ศ.2482 จนถึงพ.ศ.2519 โครงการชลประทานดังกล่าวสามารถเก็บน้ำได้เพียง 6 โครงการดังนี้

ตารางที่ 51 แสดงปริมาณกักเก็บน้ำในโครงการชลประทานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2519

โครงการ	เก็บน้ำได้ (ล้าน ล.บ.เมตร)	เนื้อที่ชลประทาน (ไร่)
1.ลำพระเพลิง	149	57,000
2.ลำปาว	1,340	338,000
3.ลำตะคอง	310	238,000
4.ลำอูน	-	302,000
5.น้ำพอง	524	200,000
6.โคมน้อย	-	150,000
รวม	2,323	1,285,000

ที่มา : **Thailand Irrigation Program Review**, IBRD, Report, No.1379 A-TH, December 1976

อ้างในอภิศักดิ์ โสมอินทร์, **ภูมิศาสตร์ชนบท** (มหาสารคาม: อภิชาติการพิมพ์, 2522), หน้า 165.

ตารางที่ 51 สะท้อนให้เห็นว่าปริมาณน้ำที่กักเก็บมีเพียง 1,285,000 ไร่ นั่นเป็นพื้นที่เพาะปลูกซึ่งได้รับประโยชน์จากโครงการจริง ๆ เป็นเพียงส่วนน้อยเท่านั้น เมื่อเปรียบเทียบกับขีดความสามารถในการส่งน้ำ กล่าวคือพื้นที่ที่ได้รับประโยชน์จากการควบคุมน้ำ เพื่อการเพาะปลูก รวมทั้งพื้นที่ของอ่างเก็บน้ำอื่น ๆ อีก ในฤดูฝนจะมีเพียงประมาณ 312,500 ไร่ และพื้นที่ที่สามารถปลูกพืชในฤดูแล้งได้มีเพียง 62,500 ไร่ หรือประมาณร้อยละ 5 ของขีดความสามารถในการส่งน้ำของโครงการเขื่อนชลประทานทั้งหมด เนื่องมาจากสาเหตุดังนี้

1. ข้อบกพร่องทางด้านเทคนิคของระบบคลองส่งน้ำ
2. การก่อสร้างคลองซอยสายย่อยยังขาดการประสานงานกับการก่อสร้างคลองส่งน้ำสายใหญ่
3. คลองส่งน้ำสายใหญ่ชำรุด เพราะไม่ได้มีการบำรุงรักษาเพียงพอ
4. ขาดงบประมาณ¹

นอกจากนี้บางโครงการกลับสร้างความเสียหายให้แก่ประชาชน ทำให้เกิดภาวะน้ำท่วมในเขตชลประทาน ดังกรณีเขื่อนพังทลาย ประชาชนต้องอพยพออกจากพื้นที่ หรือเขื่อนบางแห่งไม่สามารถเก็บกักน้ำไว้เพื่อส่งไปช่วยเหลือเกษตรกรในพื้นที่เป้าหมายของโครงการในแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่กำหนดไว้ได้

เมื่อพิจารณาถึงปัจจัยการก่อตัว ผลและผลกระทบของการดำเนินการพัฒนาภายใต้แผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผู้วิจัยเห็นว่า หากรัฐบาลในขณะนั้นได้มีการกำหนดและดำเนินนโยบายการพัฒนาโดยพิจารณาถึงลักษณะเฉพาะของที่ตั้งทางภูมิศาสตร์และมิติทางสังคมและวัฒนธรรมอันหล่อหลอมมาจากภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมาประกอบพิจารณาตลอดจนคำนึงถึงปัญหาของท้องถิ่นและความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น การดำเนินนโยบายในระดับภาคก็จะสอดคล้องและตอบสนองผลตามนัยยะของ “การพัฒนา” เพื่อยกระดับรายได้และคุณภาพของชีวิต ดังนิยามความหมายของ “การพัฒนา” ที่มุ่งเน้นว่า การพัฒนาเป็นกระบวนการทางสังคมที่ผลิตผลออกมาในรูปที่อาจอธิบายหรือวัดได้ด้วยเกณฑ์ทางเศรษฐศาสตร์อันได้แก่การเปรียบเทียบรายได้ของประชากรกับประเทศที่เจริญและพัฒนาแล้ว เช่นสหรัฐอเมริกา

อนึ่ง เมื่อพิจารณาในด้านงบประมาณในการดำเนินโครงการพัฒนาในขอบเขตของช่วงเวลาการศึกษา อาจกล่าวได้ว่าแหล่งทุนสำคัญ คือ ความช่วยเหลือจากรัฐบาลสหรัฐอเมริกาโดยมีผลประโยชน์ของผู้ให้ทุนแอบแฝง คือ การขยายเศรษฐกิจทุนนิยมและการป้องกันภัยคอมมิวนิสต์ โดยนัยยะนี้จึงกล่าวได้ว่านโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือของรัฐบาลไทยระหว่าง พ.ศ.2494-2519 เป็นผลผลิตอันเนื่องมาจากการลงทุนทางเศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกาผ่านสนามรบในเวียดนามเหนือ เพื่อสร้างพันธมิตรในภูมิภาคอินโดจีน* นโยบายทางการเมืองระหว่างประเทศดังกล่าว รัฐบาลไทยได้ให้ความร่วมมือและสนับสนุนอย่างเต็มที่ โดยมีเป้าหมายร่วมกันในด้านความสัมพันธ์

¹ อภิศักดิ์ โสมอินทร์, ภูมิศาสตร์ชนบท (มหาสารคาม: อภิศักดิ์การพิมพ์, 2522), หน้า 165.

* ดังปรากฏในคำกล่าวของ Rostow นักเศรษฐกิจเสรีนิยมของสหรัฐอเมริกาและเป็นบุคคลที่มีบทบาท

ทางการเมืองระหว่างประเทศ คือ การป้องกันภัยคอมมิวนิสต์ในภูมิภาคอินโดจีน นอกเหนือจากเป้าหมายในด้านการเมืองภายใน และเศรษฐกิจของชาติ

อย่างไรก็ดี แม้ว่าประเทศไทยจะได้รับผลประโยชน์อย่างมากในด้านงบประมาณการให้ความช่วยเหลือพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและความช่วยเหลือแลกเปลี่ยนทางวิชาการ โดยเฉพาะในการจัดทำแผนพัฒนาในระดับภาคและระดับประเทศ นับตั้งแต่มีการสำรวจรายงานสถานะเศรษฐกิจของประเทศไทยใน พ.ศ.2500 การพัฒนาตามแนวคิดทฤษฎีเศรษฐกิจศาสตร์ตะวันตกได้ปรากฏชัดเจนในจังหวัดหลักที่เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจในระดับภาค ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา ขอนแก่น อุบลราชธานี และอุดรธานี ตามเป้าหมายของรัฐบาลและความเจริญในตัวเมืองของบางจังหวัดเท่านั้น แต่เมื่อพิจารณาการพัฒนาในระดับตำบลและระดับอำเภอ ซึ่งอยู่ห่างไกลออกไป กลับไม่ได้รับผลจากการดำเนินนโยบายการพัฒนาของรัฐเท่าที่ควร นั่นคือวิถีชีวิตอันอดอยากยังคงอยู่ ทั้งนี้เนื่องจากเงื่อนไขจากสภาพที่ตั้งและภูมิศาสตร์จึงส่งผลให้ประชาชนต้องอพยพไปประกอบอาชีพอื่น ปัญหาดังกล่าวส่งผลให้เกิดปัญหาการย้ายถิ่น อย่างไรก็ตาม ความเจริญที่ขยายตัวอย่างไม่เท่าเทียม กลับเป็นผลดีในด้านวัฒนธรรมโดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน ดังจะเห็นได้ว่าวิถีชีวิตและการดำเนินกิจกรรมในท้องถิ่นยังคงมีครอบครัวและศาสนาเป็นแกนหลักพันผูกให้เกิดความสำนึกในความเป็นท้องถิ่นนิยมและภูมิภาคนิยมดำรงอยู่ท่ามกลางภาวะของความเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างทางสังคมอันซับซ้อนมากขึ้น

จากประเด็นที่ผู้วิจัยได้อภิปรายมาทั้งหมดนี้ ย่อมชี้ให้เห็นว่าผลของการศึกษาสามารถอธิบายปรากฏการณ์ในประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองและเศรษฐกิจ ในช่วงพ.ศ.2494-2519 ผ่านการวิเคราะห์พัฒนาการของนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือของรัฐบาลไทย ทั้งนี้ผู้วิจัยได้พยายามอธิบายเชื่อมโยงให้เห็นปรากฏการณ์ดังกล่าวในมิติทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา เศรษฐศาสตร์ และประวัติศาสตร์ท้องถิ่น อันสัมพันธ์กับบริบทของสังคมไทยตั้งแต่ระดับท้องถิ่น ระดับภาค ระดับภูมิภาค และระดับโลก โดยอาศัยระเบียบวิธีทางประวัติศาสตร์ในการวิเคราะห์เป็นสำคัญ

ในการตัดสินใจในกำหนดและดำเนินนโยบายการพัฒนาทั้งในประเทศสหรัฐอเมริกาและต่างประเทศ กล่าวถึงนโยบายที่มีต่อประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ว่า “*That we are in Asia to stay, not merely in a military sense, but politically and economically as well.*” อ้างถึงใน Nick Cullather, “Development Doctrine and Modernization Theory,” ใน Alexander Deconde, Richard Dean Burns, and Fredrik Logewell, eds. in Chief Louis B. Ketz, Executive Editor, **Encyclopedia of American Foreign Policy**, 2nd ed. (New York: Charles Scribner’s Sons, 2002), p.483.

ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยขอเสนอแนะผลจากการศึกษา 3 ประการ ดังนี้

ประการแรก รัฐบาลควรดำเนินนโยบายการพัฒนาผสมผสานระหว่างนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจกับนโยบายการปกครองท้องถิ่นให้มีความสัมพันธ์กัน โดยศึกษาข้อมูลและความต้องการจากประชาชนในระดับหมู่บ้าน จังหวัด และภาคอย่างแท้จริง รัฐบาลควรจัดความสมดุลระหว่างความมั่นคงทางการเมืองกับปัญหาและความต้องการของหมู่บ้าน รวมทั้งจารีตประเพณีซึ่งเป็นรากฐานทางวัฒนธรรมของภาค

ประการที่สอง องค์กรของรัฐบาลที่จัดตั้งขึ้นเป็นการพิจารณาปัญหาและกำหนดนโยบายโดยผู้บริหารจากส่วนกลางเป็นหลัก การติดตามและประเมินผลอยู่ในระดับโครงสร้างส่วนบนในการบริหารราชการส่วนภูมิภาค ประชาชนในหมู่บ้าน และจังหวัดมีโอกาสน้อยในการสะท้อนผลการพัฒนา แม้ว่ารัฐบาลจะมีตัวแทนผ่านพัฒนากรที่จัดตั้งขึ้น แต่พัฒนากรเหล่านี้โดยส่วนมากเป็นคนต่างถิ่น ความผูกพันที่จะก่อให้เกิดแนวคิดในการพัฒนาหมู่บ้าน จังหวัด และภาคจึงมีน้อย ดังนั้น รัฐบาลควรศึกษาและพิจารณาบทบาทขององค์กรของรัฐบาลที่จัดตั้งขึ้น โดยการติดตามและประเมินผลจากประชาชนในท้องถิ่น อันจะนำไปสู่การดำเนินนโยบายการพัฒนาตามวัตถุประสงค์ของโครงการที่จัดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

ประการที่สาม ควรส่งเสริมให้มีการศึกษาวิจัยนโยบายการพัฒนาของรัฐบาลเกี่ยวกับการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรของรัฐบาลที่จัดตั้งขึ้น และในช่วงระยะเวลาต่อมาคือ ภายหลังจากเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 ซึ่งรัฐบาลมีการปรับเปลี่ยนนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือสู่การพัฒนาชนบท โดยให้ประชาชนในระดับหมู่บ้าน และจังหวัดมีส่วนร่วมในการกำหนดและดำเนินการพัฒนาหมู่บ้าน จังหวัด และภาคของตนเองมากขึ้น ทั้งนี้การศึกษาในประเด็นดังกล่าวจะทำให้เห็นถึงการปรับเปลี่ยนนโยบายการพัฒนาของรัฐบาลอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

1. เอกสารที่ยังไม่ได้ตีพิมพ์

สำนักจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร

สจข. ก/ป/7/2500/มท.10 เรื่อง กรณีชาวอีสานออกอวยง.

สจข. ก/ป/7/2501/สร.17 นายกรัฐมนตรีกับภาคอีสาน.

สจข. ก/ช/7/2501/สร.17 เรื่อง สหรั้วช่วยฟื้นฟูลือสาน หนังสือพิมพ์สยามนิกร
(27 กุมภาพันธ์ 2501).

สจข. ก/ป/7/2503/สร.8.2 โครงการพัฒนากลุ่มแม่น้ำโขง.

สจข. ก/ป/7/2504/มท.3.9 กบฏแบ่งแยกดินแดนภาคอีสาน.

สจข. ก/ป/7/2505/สร.2.8 การปราบคอมมิวนิสต์ในภาคอีสาน.

สจข. ก/ป/7/2508/พช.11.3 เชื้อนพองหนีบ-น้ำพอง.

สจข. ก/ป/7/2508/พช.11.4 เชื้อนน้ำพุง.

สจข. ก/ป/7/2508/สร.7.3 โครงการพัฒนาชนบท.

สจข. ก/ป/7/2509/มท.1.2.2 ขอนแก่น.

สจข. ก/ป/7/2509/มท.1.3.1 ภาคอีสาน ภาคเหนือ ภาคกลาง.

สจข. ก/ป/7/2509/มท.1.5 การพัฒนาชนบท.

สจข. กค.0202.2.10.3/1 เรื่อง โครงการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2504.

สจข. กค.0301.10/40 บทความเรื่อง การพัฒนาการของประเทศไทย บทบาท
ของรัฐบาล พ.ศ.2500. แก้ไขผู้เชี่ยวชาญการคลัง นายเรณู สุวรรณสิทธิ์.
สจข.(1) กค.1.1.5.4/ปีที่ 22 รายงานเกี่ยวกับศูนย์กลางการเกษตรทางภาคอีสาน
พ.ศ.2506.

สจข. กต.39/30 เรื่อง ญวนที่จังหวัดขอนแก่นก่อความไม่สงบ พ.ศ.2479-2480.

สจข. กร.6 ม/14 เรื่อง รายงานอุปราชภาคอีสานคิดจัดการบำรุงทางน้ำ,
ทางบกในท้องที่ภาคอีสาน พ.ศ.2465.

สจข. กค.0201.2/6 รายงานสถานการณ์เศรษฐกิจของประเทศไทย 2503.

สจข. กค.0201.2/10 นโยบายการปกครองประเทศ พ.ศ.2494-2495.

สจข. กค.0201.2.7/3 โครงการพัฒนาการท้องถิ่น พ.ศ.2499-2500.

สจข. กค.0202.2/กล่อง12/ปีก116 สภาพของประชาชนในภาคอีสาน.

สจข. มท.0201.1.1/1942 ความเห็นของประชาชน.

- สจช. มท.0201.1.1/1944 นายสิริสุรินทร์ ธรรมโชติ เสนอความเห็น.
- สจช. มท.0201.1.1/1946 ข้อคิดเห็นของประชาชน นายอาคม จิตพงสวัสดิ์
 ราษฎรจังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อแก้ไขภาวะเศรษฐกิจในภาคอีสาน.
- สจช. มท.0201.1.2.1/41 คำร้องเรียนของประชาชนในจังหวัดกาฬสินธุ์.
- สจช. มท.0201.1.2.1/772 นักศึกษา 2 สถาบันช่วยเหลือชาวอีสาน.
- สจช. มท.0201.1.64/6 เรื่อง รายงานการปฏิบัติงานของคณะกรรมการบริหาร
 ราชการแผ่นดินภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ระหว่าง 15-31 สิงหาคม 2500.
- สจช. มท.0201.2.1.11/28 โครงการปรับปรุงงานเกษตรในประเทศไทย พ.ศ.2493-2495.
- สจช. มท.0201.2.1.37.2/32 เรื่อง รายงานข้อราชการของจังหวัดสุรินทร์-ศรีสะเกษ
 บุรีรัมย์ พ.ศ.2494.
- สจช. มท.0201.2.1.49/6 เรื่อง รายงานการปฏิบัติงานของคณะกรรมการบริหาร
 ราชการแผ่นดินภาคตะวันออกเฉียงเหนือระหว่าง 18-31 สิงหาคม 2500.
 ส่วนการปกครองภูมิภาค กรมมหาดไทย.
- สจช. มท.0201.2.2.2/34 เรื่อง นโยบายเกี่ยวกับการผลิตข้าว ส่งเสริมการทำพืชไร่
 ส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์และอุตสาหกรรม (19 พฤษภาคม 2497).
- สจช. มท.0201.2.11/24 ของขวัญปีใหม่จากกรมชลประทาน พ.ศ.2494.
- สจช. มท.0201.2.11/29(30) หนังสือที่ ม.1181/2496 สำนักงาน ก.ศ.ว. ถึงเลขาธิการ
 คณะรัฐมนตรี เรื่อง ขอความช่วยเหลือจาก เอ็ม. เอส.เอ. ในการบูรณะและ
 ทนุบำรุงจังหวัดต่าง ๆ ทางภาคอีสาน (21 กรกฎาคม 2496).
- สจช. มท.0201.2.11/29(35) หนังสือที่ 395/2496 กระทรวงมหาดไทยถึง
 ผู้ว่าราชการจังหวัด 3-4 เพื่อแจ้งความไปยังผู้ว่าราชการจังหวัดใน
 ภาค 3-4 เรื่อง การส่งเสริมการกสิกรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
 (28 กรกฎาคม 2496).
- สจช. มท.0201.2.11/29/57 หนังสือที่ มท.7034/2496 จากกรมเลขาธิการ
 คณะรัฐมนตรีถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย
 เรื่อง การขอความช่วยเหลือจาก M.S.A. ในการบูรณะและทนุบำรุง
 จังหวัดต่าง ๆ ทางภาคอีสาน (22 พฤษภาคม 2496).
- สจช. มท.0201.2.25/34 เรื่อง นโยบายเกี่ยวกับการผลิตข้าว ส่งเสริมการทำพืชไร่
 ส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์และอุตสาหกรรม (19 พฤษภาคม 2497).
- สจช. มท.0201.37 เรื่อง ขอความช่วยเหลือจาก MSA ในการบูรณะและ
 ทำนุบำรุงจังหวัดต่าง ๆ ทางภาคอีสาน, 22 พฤษภาคม 2496.

- สจข.(1) มท.3.1.5.18/2/ปีก/4/5 ราชกิจจานุเบกษาฉบับพิเศษ เรื่อง ความตกลง
ว่าด้วยความช่วยเหลือทางทหารระหว่างประเทศไทยกับรัฐบาลสหรัฐอเมริกา
พ.ศ.2493.
- สจข. สข.10/เพิ่มที่ 19 การแข่งขันทางถนนและโครงการพัฒนาภาคอีสาน.
- สจข. สร.0201.2/26 เรื่องโครงการบูรณะชนบทหรือแผนการบูรณะชนบท
และโครงการบูรณะและส่งเสริมสวัสดิภาพของประชาชน
(17 พฤศจิกายน 2485- 26 กรกฎาคม 2495).
- สจข. สร.0201.32/14 เรื่อง ความเคลื่อนไหวทางภาคอีสาน.
- สจข. สร.0201.37 เรื่อง ขอความช่วยเหลือ MSA ในการบูรณะและทำนุบำรุงจังหวัดต่าง ๆ
ทางภาคอีสาน (22 พฤษภาคม 2496).
- สจข. สร.0201.37/1 เรื่อง การบูรณะบำรุงจังหวัดต่าง ๆ ภาคอีสาน
(13 พฤษภาคม-30 ตุลาคม 2496).
- สจข. สร.0201.37/2 ที่ 15/118 เรื่อง การเปลี่ยนชื่อภาคอีสาน (27 พฤษภาคม 2496).
- สจข. สร.0201.51/4 บริษัทค้าพืชผลไทย.
- สจข. สร.0201.51/5 การตั้งบริษัทไทยในจังหวัดต่าง ๆ.
- สจข. สร.0201.51/21 บริษัทจังหวัดต่าง ๆ (พ.ศ.2488-2496).
- สจข. สร.0201.52/59 สมาคมโรงสีภาคอีสาน(พ.ศ.2492).
- สจข. สร.0201.62/45 ประปาเมืองขอนแก่น (พ.ศ.2495-2496).
- สจข. สร.0201.62/47 การประปาและอ่างเก็บน้ำภาคอีสาน.
- สจข. สร.0201.83/39 การอภัยโทษแก่ผู้กระทำผิดฐานส่งเสริมคอมมิวนิสต์และ
นิรโทษกรรม และคืนสิทธิบางประการแก่ผู้กระทำผิดเกี่ยวกับกรณีปัญหา
อินโดจีนและต่อต้านญี่ปุ่น.
- สจข. สร.0201.89/1-7 คอมมิวนิสต์ (พ.ศ.2475-2494).
- สจข.(1) สร.3.1.7.4/6 เรื่อง การเลือกปฏิบัติต่อชนส่วนน้อยในเรื่องสิทธิทาง
การเมืองสหประชาชาติ (10 มิถุนายน-3 กันยายน พ.ศ.2500).
- สจข.(2) สร.0201.2.2.5/1 เรื่อง พระยาสารคามคณาภิบาล (อนงค์ พยัคฆ์พันธ์) เสนอ
โครงการตั้งโรงงานชักเส้นด้ายในภาคอีสาน (22 พฤษภาคม-17 มีนาคม 2476).
- สจข.(2) สร.0201.5/9 การแบ่งเขตต์ปกครองเป็นภาค (ปีพ.ศ.2494).
- สจข.(2) สร.0201.5/26 โครงการบูรณะชนบทหรือแผนการบูรณะชนบทและ
โครงการบูรณะและส่งเสริมสวัสดิภาพของประชาชน
(17 พฤศจิกายน 2485-26 กรกฎาคม 2495).

- สจข.(2) สร.0201.5/51 โครงการบูรณะและส่งเสริมสวัสดิภาพของประชาชน (พ.ศ.2494).
- สจข.(2) สร.0201.5/52 สร้างแหล่งประกอบงานให้ผู้ไร้อาชีพ (พ.ศ.2494).
- สจข.(2) สร.0201.13.1/1 เรื่อง การเจรจาขอความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกา (18 สิงหาคม 2501).
- สจข.(2) สร.0201.22.1/2 เรื่อง รายงานการประชุมคณะกรรมการเศรษฐกิจ ครั้งที่ 25 ณ ทำเนียบรัฐบาล (3 มกราคม 2492).
- สจข.(2) สร.0201.22.1/4 เรื่อง ข้อบังคับวิธีดำเนินงาน การจัดระเบียบการประชุมและกิจการอื่น ๆ ของสภาเศรษฐกิจแห่งชาติ พ.ศ.2493 ออกตามความในพระราชบัญญัติสภาเศรษฐกิจแห่งชาติ พ.ศ.2493.
- สจข.(2) สร.0201.29/30 เรื่อง การส่งเสริมพืชไร่ พ.ศ.2496.
- สจข.(2) สร.0201.35.1/14 ใบปลิวโฆษณาของผู้สมัครเลือกตั้งในจังหวัดต่าง ๆ.
- สจข.(2) สร.0201.36/36 ปันเขตแขวงการปกครองและตั้งยุบย้ายที่ว่าการจังหวัดอุดรธานี.
- สจข.(2) สร.0201.36/37 ปันเขตปกครองและตั้งยุบย้ายที่ว่าการจังหวัดมหาสารคาม.
- สจข.(2) สร.0201.37/1 การบูรณะบำรุงจังหวัดต่าง ๆ ภาคอีสาน (พ.ศ.2496).
- สจข.(2) สร.0201.37/2 ที่ 15/118 เรื่อง การเปลี่ยนชื่อภาคอีสาน (27 พฤษภาคม 2496).
- สจข.(2) สร.0201.39/26 หนังสือจากกระทรวงมหาดไทยถึงเลขาธิการคณะรัฐมนตรี เรื่องขออนุมัติวงเงินเพื่อจัดซื้อข้าวสงเคราะห์ราษฎรซึ่งอตัดข้าวบริโภคนในจังหวัดต่าง ๆ (11 ตุลาคม 2494).
- สจข.(3) สร.0201.8.7.1/13,14 เรื่อง ข้าหลวงใหญ่พระยาสำเร็จการศึกษารัฐมนตรีภูมิกาศ จังหวัดหนองคาย อุดรธานี ขอนแก่น มหาสารคาม พ.ศ.2478.
- สจข.(3) สร.0201.22/2 เรื่อง รัฐมนตรีและข้าราชการผู้ใหญ่กระทรวงเสถียรการตรวจราชการหัวเมือง (พ.ศ.2483).
- สจข.(3) สร.0201.22/4 การตรวจราชการของพระยาพลฯ ในการตรวจราชการหัวเมืองอีสาน.
- สจข.(3) สร.0201.22/5 การตรวจราชการจังหวัดภาคอีสานของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ (18 กุมภาพันธ์ 2492).
- สจข.(3) สร.0201.22/7 เรื่อง รัฐมนตรีกระทรวงเกษตรธิการตรวจราชการหัวเมือง (10-22 มีนาคม 2487).
- สจข.(3) สร.0201.22/11 เรื่อง พันเอกหลวงศฤงคารศิลป รัฐมนตรีเกษตรธิการตรวจราชการหัวเมืองและเสนอความเห็น (7 กันยายน 2483-20 กุมภาพันธ์ 2487).

- สจช.(3) สร.0201.22/25 รัฐมนตรีกระทรวงเกษตรธิการไปตรวจราชการหัวเมือง.
- สจช.(3) สร.0201.22/29 รายงานตรวจราชการภาคตะวันออกเฉียงเหนือของ
หลวงสุวินวิวัฒน์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย (พ.ศ.2497).
- สจช.(3) สร.0201.22/33 จอมพลผิน ชุณหะวัณ ตรวจราชการหัวเมือง.
- สจช.(3) สร.0201.22/33/ปีที่ 2 รายงานตรวจราชการจังหวัดต่าง ๆ ในภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือของพลเอกผิน ชุณหะวัณ (29 มิถุนายน 2499).
- สจช.(3) สร.0201.22/47 ตรวจราชการโดยรองผู้บัญชาการทหารบก (พล.อ.ต.สุทธิสารธรรณ).
- สจช.(3) สร.0201.22/60 การตรวจราชการของนายเลียง ไชยกาล รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม.
- สจช.(3) สร.0201.29/21 โครงการส่งเสริมการผลิตและจัดหาอาหารไว้สำหรับยามฉุกเฉิน พ.ศ.2494.
- สจช.(3) สร.0201.29/21 หนังสือพระช่วงเกษตรศิลปากร รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรธิการ
ถึงเลขาธิการคณะรัฐมนตรี เรื่อง ตอบรับการดำเนินงานโครงการส่งเสริมการผลิต
และจัดหาอาหารไว้สำหรับยามฉุกเฉิน (23 มิถุนายน 2494).
- สจช. อก.0201.2.1/27 การประชุมสัมมนาว่าด้วยการพัฒนาท้องถิ่น พ.ศ.2502.
- สจช. อก.0201.2.1/32 รายงานของนายจอห์น เอ ลอฟตัส ที่ปรึกษาเศรษฐกิจของรัฐบาล
(พ.ศ.2502-2503).
- สจช. อก.0201.2.1/80 นโยบายความมั่นคงแห่งชาติ พ.ศ.2510-2511.
- สจช. อก.0201.2.2.2/1 คณะกรรมการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2505-2507.
- สจช. อก.0201.2.3.8/1-4 United States Operation Mission (USOM).
- สจช. อก.0201.2.14/1 โครงการความช่วยเหลือทางวิชาการของสหประชาชาติ (พ.ศ.2499-2500).
- สจช. อก.0201.2.22/1 รายงานการประชุมคณะกรรมการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
ครั้งที่ 1 (13 กุมภาพันธ์ 2507).

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สำนักงานเลขาธิการคณะรัฐมนตรี สำนักนายกรัฐมนตรี

สลด. บันทึกการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 23/2504, วันอังคารที่ 6 มิถุนายน 2504.

เรื่องที่ 14 หนังสือกราบบังคมทูลถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
(กรณีนายครอง จันดาวงศ์).

สลด. รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 14 พ.ศ.2480.

สลด. ค.ก. 5.4 เรื่อง ธนาคารโลกเสนอจะส่งผู้เชี่ยวชาญมาช่วยในการปรับปรุงทำ
แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติให้สมบูรณ์ และช่วยทำแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ,
14 มิถุนายน 2504.

สลด. คช.17/6 รายละเอียดเอกสาร ก.6 เพิ่มบันทึกการประชุมกรรมการ ก.ศ.ว. และ
กระทำร่วมกันระหว่างไทยกับไอ.ซี.เอ. (18 พฤศจิกายน 2498 ที่ ส.3459/2498).

สลด. คบ.17/6 บันทึกการประชุมกรรมการ ก.ศ.ว. และกระทำร่วมกันระหว่างรัฐบาลไทย
กับไอ.ซี.เอ. (18 พฤศจิกายน 2498 ที่ ส.3459/2498).

สลด. คป.17/5 จ.ม.ที่ ส.3488/2499 ลงวันที่ 28 สิงหาคม 2499 จากนายสุนทร หงส์दारมภ์
กรรมการและเลขานุการ ก.ศ.ว. เรื่อง ปรับปรุงโครงการช่วยเหลือของ
สหรัฐอเมริกาต่อประเทศไทย เสนอเลขาธิการ ค.ร.ม.ฝ่ายบริหาร.

สลด. 3.8/27 เรื่องการแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารราชการแผ่นดินภาคตะวันออกเฉียงเหนือ,
14 สิงหาคม 2500.

สลด.(2) 3.8.2/27 เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการการบริหารราชการแผ่นดิน
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (14 สิงหาคม 2500).

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2. เอกสารชั้นรอง

กฤษฎ สมบัติศิริ. นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.

ในสมาคมเศรษฐศาสตร์เกษตรแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์.

เศรษฐศาสตร์การเกษตรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. รายงานการประชุมวิชาการ (มิถุนายน 2518).

กลาโหม, กระทรวง. กองบัญชาการทหารสูงสุด. การจัดการและแนวปฏิบัติการรักษาความปลอดภัยแห่งชาติ เพื่อป้องกันการดำเนินงานของคอมมิวนิสต์ในประเทศไทย (29 พฤษภาคม 2505).

กาญจณี พลจันทร์. ความเจริญเติบโตของภูมิภาค: ทฤษฎีและการใช้ทฤษฎีในการวิเคราะห์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2522.

การต่างประเทศ, กระทรวง. กรมวิเทศสหการ. คู่มือปฏิบัติราชการกรมวิเทศสหการ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สหกรณ์ขายส่งแห่งประเทศไทย, 2509.

การปกครอง, กรม. การวางแผนพัฒนาจังหวัด อำเภอ ตำบล: ทฤษฎีและปฏิบัติ. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท., 2523.

กุหลาบ สายประดิษฐ์. โฆษณาชวนเชื่อ. ในอดีตที่เป็นบทเรียน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สมบูรณ์การพิมพ์, 2522.

เกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม. โครงการผันเงินในเชิงเศรษฐศาสตร์การเมือง. กรุงเทพฯ: สมาคมเศรษฐศาสตร์ ธรรมศาสตร์, 2518.

เกษตร, กระทรวง. กองเศรษฐกิจการเกษตร สำนักงานปลัดกระทรวง. รายงานผลการสำรวจสถานะเศรษฐกิจของที่ถือครองทำการเกษตร พ.ศ.2496. พระนคร: ม.ป.ท., 2498.

เกื้อ วงศ์บุญสิน. ประชากรกับการพัฒนา. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.

ขจัดภัย บุรุษพัฒน์. ชนกลุ่มน้อยในไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา, 2518.

คณะรัฐมนตรี. ประมวลสุนทรพจน์ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในระยะ 3 ปีการบริหาร. พระนคร: โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2505.

คลอสเนอร์, วิลเลียม เจ. สะท้อนวัฒนธรรมไทย เล่ม 1 และเล่ม 2. แปลโดย ขัตติยา วรรณสุด. กรุงเทพฯ: ศูนย์พัฒนาหนังสือ กรมวิชาการ, 2537.

คริปส์, ฟรานซิส. สภาพอีสาน. แปลโดย ตูลจันทร์. พระนคร: ศีกษิตสยาม, 2514.

- โฆสิต ปั้นเปี่ยมรัษฎ์. การพัฒนาประเทศไทย: แนวคิดและทิศทาง. กรุงเทพฯ: ดอกเบี๋ย, 2526.
- จันทร์หา บวรณฤกษ์ และปิยนาด บุนนาค. การศึกษาผลกระทบทางการเมืองจากความสัมพันธ์ไทย-สหรัฐอเมริกา (พ.ศ.2463-2506). รายงานผลการวิจัยทุนวิจัยรัชดาภิเษกสมโภช, 2521.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์, 2527.
- ชลประทาน, กรม. การพัฒนาน้ำในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและการพัฒนาลุ่มน้ำลำตะคอง. ม.ป.ท., 2515. (พิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศลในโอกาสที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ นายแสวง พูลสุข อธิบดีกรมชลประทาน เชิญผ้าพระกฐินส่วนพระองค์ไปทอดถวายยังที่ชุมนุมสงฆ์ ณ วัดวชิราลงกรณวราราม อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา, 15 พฤศจิกายน 2515)
- ชอบ ดีสวนโลก, สุวิทย์ ชีรสาศวัต, เสกสรรค์ ยงวนิชย์ และชุมพล แนวจำปา. การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในชุมชนลุ่มแม่น้ำมูลตั้งแต่ พ.ศ.2475 ถึงปัจจุบัน. (พ.ศ.2532). รายงานผลการวิจัยทุนสนับสนุนวิจัย สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2532.
- ชอบ ดีสวนโลก, สุวิทย์ ชีรสาศวัต และสุเมธ แก่นมณี. ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจลุ่มแม่น้ำชีระหว่างพ.ศ.2475-2527: กรณีสามหมู่บ้านในจังหวัดร้อยเอ็ด กาฬสินธุ์ และขอนแก่น. รายงานการวิจัย. ม.ป.ท., 2529.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. การปรับปรุง กระทรวง ทบวง กรม. กรุงเทพฯ: ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และธีรศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, บรรณาธิการ. ปรีดี พนมยงค์ และ 4 รัฐมนตรีอีสาน + 1. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2544.
- ชูวงศ์ ฉายะบุตร. วิชาการการปกครองจังหวัดของประเทศไทย. ม.ป.ท.: คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2503.
- เชาวนะ ไตรมาศ. ข้อมูลพื้นฐาน 66 ปี ประชาธิปไตย. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: สถาบันนโยบายการศึกษา, 2542.

- ไชยยงค์ ชูชาติ, ทองรวย ชังเทศ, อาคม สุทธิพันธ์ และอำนวยการ ชุมสมุท. รายงานผลการสำรวจสถานะเศรษฐกิจการจัดการสหกรณ์บำรุงที่ดินภาคตะวันออกเฉียงเหนือประเทศไทย พ.ศ.2502. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2502. (ด้วยความร่วมมือของกรมสหกรณ์ที่ดิน กระทรวงสหกรณ์, ก.ศ.ว.-ยูซอม และมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์).
- ชิมเมอร์แมน, คาร์ล ซี. การสำรวจเศรษฐกิจในชนบทสยาม. แปลโดย นายชิม วีระไวทยะ. เอกสารทางวิชาการหมายเลข 2/013. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2525.
- ดารณี ถวิลพิพัฒน์กุล. การศึกษาศักยภาพในการพัฒนาของชุมชนชนบทในภาคกลางภาคใต้และภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย. รายงานผลการวิจัยทุนวิจัยงบประมาณแผ่นดิน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536.
- ดาร์รัตน์ เมตตาริกานนท์. การรวมกลุ่มทางการเมืองของ “ส.ส. อีสาน” พ.ศ.2476-2494. ใน *คุษฎีบัณฑิตนิพนธ์*. เอกสารประกอบการสัมมนา คุษฎีบัณฑิตนิพนธ์. ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ณ ห้อง 105 อาคารมหาจุฬาลงกรณ์, 30 กรกฎาคม 2544.
- ดาร์รัตน์ เมตตาริกานนท์ และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข. *ชาวจีนในอำเภอสองแห่งของจังหวัดโยธยา: การศึกษาเปรียบเทียบเฉพาะกรณี*. รายงานการวิจัย. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2532.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. *เรื่องเกี่ยวกับต่าง ๆ ภาคที่ 4 ว่าด้วยเกี่ยวมณฑลนครราชสีมา มณฑลอุดร และมณฑลร้อยเอ็ด*. พระนคร: ม.ป.ท., 2466.
- เดช บุนนาค. *ขบถ.ศ.121*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2524.
- เต็ม วิพากษ์พจนกิจ. *ประวัติศาสตร์อีสาน เล่ม 1 และเล่ม 2*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2515.
- ถนอม กิตติขจร, พลเอก. *การไปเยือนภาคอีสานของข้าพเจ้า*. ปาฐกถาที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 7 มีนาคม 2501.
- แถมสุข นุ่มนนท์. *ความสัมพันธ์ระหว่างไทย-สหรัฐอเมริกาภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง*. กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2525.

- แถมสุข นุ่มนนท์. สถานภาพงานวิจัยสาขาประวัติศาสตร์ในประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ.2503-2535. รายงานการวิจัย. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2536.
- ทักษ์ เฉลิมเตียรณ. การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ. แปลโดย พรรณี นัทรพลรักษ์ และ ประกายทอง สิริสุข, ม.ร.ว. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2526.
- ทักษ์ เฉลิมเตียรณ. การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ. แปลโดย พรรณี นัทรพลรักษ์, ประกายทอง สิริสุข, ม.ร.ว. และ ชำรงค์ศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์. ชำรงค์ศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, บรรณาธิการ. พิมพ์ครั้งที่ 2 ปรับปรุงเพิ่มเติม. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2548. (พิมพ์เนื่องในวาระ 72 ปี การปฏิวัติสยาม)
- ธงเจิม ศังขวิช, พลตรี. ภาคอีสานกับความมั่นคงของประเทศไทย. พระนคร: วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, 2507.
- ธนาคารแห่งประเทศไทย สาขาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. รายงานสถานะเศรษฐกิจ และการเงิน พ.ศ.2519 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รายจังหวัด. ม.ป.ท., 2520.
- นิพัทธ์ สระนันทพงษ์. รวมคำแถลงนโยบายของรัฐบาลตั้งแต่คณะแรกจนถึงคณะปัจจุบัน. เอกสารรายงานรัฐสภา, หอสมุดรัฐสภา สำนักงานเลขาธิการ สภาผู้แทนราษฎร, 2544.
- บุญชนะ อัครถาวร. การพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. กรุงเทพฯ: กรมวิเทศสหการ กระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ, 2508.
- บุญชนะ อัครถาวร. พัฒนาการทางเศรษฐกิจของประเทศไทย. กรุงเทพฯ: กรมวิเทศสหการ กระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ, 2508.
- บุญทัน ฉลวยศรี. หนังสือที่ระลึกครบรอบ 80 ปี อภัย จันทวิมล. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2531.
- ประเทือง จินตสกุล. ภูมิศาสตร์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. กรุงเทพฯ: ศิลปบรรณาการ, 2528.
- ประสงค์ สุขุม. ผู้ภัยแผ่นดิน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.
- ประสิทธิ์ ดงยิ่งศิริ. การวางแผนพัฒนาภาค. ใน ไพโรจน์ สิตปรีชา, บรรณาธิการ. การวางแผนเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2515.
- ปาฐกถาของผู้แทนราษฎร เรื่องสภาพของจังหวัดต่าง ๆ. พระนคร: โรงพิมพ์ไทยเขมม, 2478.

- ปิยนาด บุนนาค. การพัฒนาการคมนาคมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. รายงานผลการวิจัยทุนวิจัยรัชดาภิเษกสมโภช จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518.
- ปิยนาด บุนนาค. นโยบายการปกครองของรัฐบาลต่อชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (พ.ศ.2475-2516). พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.
- ผาสุก พงษ์ไพจิตร. เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพฯ. กรุงเทพฯ: ตรีสวีนิ (ซิลค์เวอร์มบุคส์), 2539.
- พันธุ์ม ดิษยมล และคนอื่น ๆ. สินเชื่อเกษตรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย. กรุงเทพฯ: คณะเศรษฐศาสตร์และบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2516.
- ไพฑูรย์ มีกุศล. การปฏิรูปมณฑลอีสาน พ.ศ.2436-2453. กรุงเทพฯ: หน่วยศึกษานโยบาย กรรมการฝึกหัดครู, 2517.
- ไพฑูรย์ มีกุศล. การศึกษาสถานภาพเศรษฐกิจ การเมืองท้องถิ่นอีสาน. กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2527. เอกสารนำเสนอต่อที่ประชุมใหญ่ ประจำปี 2527.
- ไพบุลย์ ช่างเรียน. การปกครองมหานคร. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2516.
- มหาดไทย, กรม. ส่วนการพัฒนากองท้องถิ่น. รายงานประจำปี 2503. ม.ป.ท., ม.ป.ป.
- มหาดไทย, กระทรวง. คำบรรยายในการประชุมข้าหลวงตรวจการกระทรวงมหาดไทย ภาคข้าหลวงประจำจังหวัด ปลัดจังหวัด นายอำเภอ และเลขาการ ข้าหลวงตรวจการกระทรวงมหาดไทยภาค รุ่นที่ 1-3. ม.ป.ท., ม.ป.ป. (15 มกราคม-1 กุมภาพันธ์ 2494 ณ ทำเนียบรัฐบาล).
- มหาดไทย, กระทรวง. กรมพัฒนาชุมชน. โครงการพัฒนาชุมชนแห่งประเทศไทย ชวนนำทรัพยากรของท้องถิ่นมาใช้ให้เป็นประโยชน์. เอกสารทางวิชาการ ฉบับที่ 2/2508. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, 2508.
- มหาดไทย, กระทรวง. บันทึกการเดินทางตรวจราชการภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ของฯพลฯจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์. ม.ป.ท., ม.ป.ป. (พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ ฯพลฯ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ณ เมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส, 17 มีนาคม 2507).
- มหาดไทย, กระทรวง. สำนักงานเลขาธิการรัฐมนตรี. การตรวจราชการและเยี่ยมราษฎร ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของ ฯพลฯ พลเอกประภาส จารุเสถียร รองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย. ม.ป.ท., 2508.

- ไมน์ค็อธ, มาเรียน อาร์. การอพยพประชากรของประเทศไทย. งานแปลของสภาวิจัย
แห่งชาติอันดับที่ 18. แปลโดย ไพศาล ชัยมงคล, สุบินศิริ เนาว์ถันสุข และ
มนตรี เจนวิทย์การ. พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2514.
- รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์. กระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจประเทศไทย: บทวิเคราะห์
เชิงประวัติศาสตร์และเศรษฐกิจการเมือง พ.ศ.2475-2530. กรุงเทพฯ: มาสเตอร์เพส,
2532.
- ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 71 (12 ตุลาคม 2497) เรื่องพระราชบัญญัติส่งเสริมอุตสาหกรรม
พ.ศ.2497.
- ราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ เล่ม 76 ตอนที่ 69 (4 กรกฎาคม 2502) เรื่องพระราชบัญญัติ
สภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ พ.ศ.2502.
- ราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ เล่ม 77 ตอนที่ 85 (20 ตุลาคม 2503) เรื่องประกาศ
แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ.
- ราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ เล่ม 39 (30 กันยายน 2505) เรื่องพระราชบัญญัติโอนกิจการ
บริหารของกระทรวงมหาดไทย พ.ศ.2505.
- รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี. ข้อพิจารณาของฝ่ายอำนวยการในการป้องกัน
การดำเนินงานของคอมมิวนิสต์ในประเทศไทย. (10 เมษายน 2505).
- รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร สมัยสามัญ พ.ศ.2496. ม.ป.ท., ม.ป.ป.
- รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรสมัยสามัญครั้งที่ 17 วันที่ 21 พฤษภาคม 2502
ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาดไทย, ม.ป.ป.
- เลียง ไชยกาล. คำบรรยาย "อีสาน." ม.ป.ท., ม.ป.ป. [จัดพิมพ์เพื่อขายเอาเงินถวายเป็น
การกุศลสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (อ้วน ดิส โส)]. สารประชาชน, 2510.
- วิจิตรวาทการ, หลวง. ของดีในภาคอีสาน. พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์, 2484.
(พิมพ์ถวายพระภิกษุสามเณรในเทศกาลเข้าพรรษา พ.ศ.2484).
- วิชัย บำรุงฤทธิ์. อีสาน: ความจริงที่ขมขื่น. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์, 2517.
- วิเทศสหการ, กรม. คู่มือการปฏิบัติราชการกรมวิเทศสหการ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์
สหกรณ์ขายส่งแห่งประเทศไทย, 2509.
- วิยุทธ์ จำรัสพันธ์, สุวิทย์ ชีรสาคัด และดารารัตน์ เมตตาริกานนท์. การเปลี่ยนแปลงทาง
สังคม วัฒนธรรมและการพัฒนาทางการเมืองในประเทศไทยในช่วง 1950-1990:
กรณีศึกษาภาคอีสาน. รายงานการวิจัย. (ทุนสนับสนุนวิจัยองค์การบริหารวิเทศกิจ
แห่งประเทศไทย) มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2534.

- วีรวงศ์, สมเด็จพระมหา (อ้วน ดิสโต). **นิพนธ์ต่างเรื่อง**. พระนคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2513.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. **แอ่งอารยธรรมอีสาน**. กรุงเทพฯ: มติชน, 2538.
- ศักดิ์ชัย ศิริจันทร์ภาณุ. **การพัฒนาชนบท**. กรุงเทพฯ: ภาควิชาผังเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527.
- ศิลปากร, กรม. **กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. บันทึกผลงานของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ระหว่าง พ.ศ.2491-2499**. กรุงเทพฯ: ศิวพร, 2500. (พิมพ์เนื่องในโอกาสกษัตริย์สมัยคล้ายวันเกิดครบ 5 รอบ ของ ฯพณฯ จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี, 14 กรกฎาคม 2500)
- เศรษฐกิจการเกษตร, กอง. **สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตร. ภาวะตลาดและราคาพืชผลเกษตรกรรมและปศุสัตว์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2507**. รายงานการศึกษา ม.ป.ท., ม.ป.ป.
- เศรษฐกิจการพาณิชย์, กอง. **ภาวะเศรษฐกิจและสังคมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: กระทรวงพาณิชย์, 2520.
- สมภพ มานะรังสรรค์. **พัฒนาการของภาคเกษตรและผลกระทบต่อชาวไร่ชาวนาไทยในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง-พ.ศ.2536**. ม.ป.ท., ม.ป.ป.
- สมภพ มานะรังสรรค์. **เศรษฐกิจชนบทไทย: วิธีการผลิตและตลาดของภาคเกษตรกรรมไทยปัจจุบัน**. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์, 2528.
- สมาคมไทย-อเมริกัน. **การพัฒนาส่วนภูมิภาคและท้องถิ่น**. รายงานการประชุมใหญ่ทางวิชาการ ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: บริษัทประชาชนจำกัด, 2516.
- สมุทร สุรักกะ. **26 การปฏิวัติไทยและรัฐประหาร 2489-2504**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สื่อการพิมพ์, ม.ป.ป.
- สฤษดิ์ ธารรัชต์, จอมพล. **ประมวลสุนทรพจน์ของจอมพลสฤษดิ์ ธารรัชต์ ในระยะ 3 ปีแห่งการบริหารของคณะรัฐมนตรี 10 กุมภาพันธ์ 2502 ถึง 9 กุมภาพันธ์ 2505**. ม.ป.ท., ม.ป.ป.
- สละ ลิขิตกุล. **คึกฤทธิ์ ปราโมชเป็นนายกรัฐมนตรี: ชีวิตและงาน**. โมเดิร์นฉบับพิเศษ. กรุงเทพฯ: ศึกษาสัมพันธ์, ม.ป.ป.
- สาย หุตะเจริญ. **การปกครองภูมิภาค. เทศาภิบาล เล่มที่ 5 (มีนาคม 2498)**.
- สายหยุด เกิดผล และสมชัย รัถวิจิตร. **ยุทธศาสตร์เพื่อการดำรงอยู่ของชาติ**. ม.ป.ท., 2519. อ้างถึงใน ประเทือง จินตสกุล. **ภูมิศาสตร์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**. กรุงเทพฯ: ศิลปบรรณาการ, 2528.

- สำนักงานประมาณ. ผลงานของรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจรเป็นนายกรัฐมนตรี
รอบปีที่ 4 ปีงบประมาณ 2510. พระนคร: โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น กรมการ
ปกครอง, 2511.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. หม่อมหลวงเดช สนิทวงศ์
กับงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชาติ. ม.ป.ท., 2518. (อนุสรณ์ในงาน
พระราชทานเพลิงศพหม่อมหลวงเดช สนิทวงศ์ ณ เมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์
วัดเทพศิรินทราวาส, 17 ธันวาคม 2518).
- สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตร. กองเศรษฐกิจการเกษตร. รายงานผลการก้าวหน้า
โครงการเศรษฐกิจการเกษตรและวางแผนไร่นาในจังหวัดกาฬสินธุ์ มหาสารคาม
ร้อยเอ็ด พ.ศ.2509. (เอกสารอัดสำเนา)
- สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตร. กองเศรษฐกิจการเกษตร. สถิติการเกษตรของประเทศไทย
2510. ม.ป.ท., 2513.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ. โครงการพัฒนาของรัฐสำหรับประเทศไทย.
(คำแปล) รายงานของคณะสำรวจเศรษฐกิจของธนาคารระหว่างประเทศเพื่อการ
บูรณะและวิวัฒนาการ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สลากรีนแบ่งรัฐบาล, 2503.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ. แผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
พ.ศ.2505-2509. พระนคร: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ, 2504.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ. แผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
พ.ศ.2505-2509. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2505.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ. แผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
ฉบับปรับปรุง ประจำปี 2513. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2513.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
ฉบับที่ 3 (พ.ศ.2515-2519). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี,
2515.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ. สำนักงานสถิติกลาง. สมุดสถิติรายปี
ประเทศไทย บรรพ 32 พ.ศ.2499-2501. ม.ป.ท.,ม.ป.ป.
- สำนักนายกรัฐมนตรี. ประมวลสุนทรพจน์จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในปี 2505-2506.
ม.ป.ท., ม.ป.ป.
- สำนักนายกรัฐมนตรี. สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท. งานเร่งรัดพัฒนาชนบท 2509-
2513. พระนคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2514.

สำนักนายกรัฐมนตรี. สำนักงานสถิติแห่งชาติ. สมุดสถิติรายปี บรรพ 23 และบรรพ 24.

กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2506.

สำนักนายกรัฐมนตรี. สำนักงานสถิติแห่งชาติ. สมุดสถิติรายปี บรรพ 23 และบรรพ 24.

กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2507.

สุชาติ ภูมิบริรักษ์. อีสาน ดินแดนแห่งเลือดและน้ำตา. กรุงเทพฯ: อักษรสยามการพิมพ์, 2514.

สุเทพ สุนทรเกสัช. หมู่บ้านอีสานยุค “สงครามเย็น” สังคมวิทยาของหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. ศิลปวัฒนธรรมฉบับพิเศษ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มติชน, 2548.

สุเทพ สุนทรเกสัช และคณะ. สังคมวิทยาของหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.

กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2511.

สุวิทย์ ชีรสาคัด. ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านอีสาน 2488-2544. กรุงเทพฯ:

สร้างสรรค์, 2546.

สุวิทย์ ชีรสาคัด. พัฒนาการใช้ที่ดินและการเปลี่ยนแปลงอาชีพของชาวอีสานในชุมชน

ชานเมืองหลัก: กรณีบ้านกก จังหวัดขอนแก่น. รายงานการวิจัย. ขอนแก่น:

สถาบันวิจัยและพัฒนา, 2535. องค์การบริหารวิเทศกิจแห่งประเทศไทยแคนาดา

(CIDA) มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาแห่งประเทศไทย (TDRI).

สุวิทย์ ชีรสาคัด และช่อ วายุภักย์. บทบาทของยานยนต์ญี่ปุ่นในการเปลี่ยนแปลง

เศรษฐกิจสังคมอีสานหลังสงครามโลกครั้งที่สองถึงปัจจุบัน. รายงานการวิจัย.

สนับสนุนโดย The Sumitomo Foundation, 1995).

สุวิทย์ ชีรสาคัด และดารารัตน์ เมตตาริกานนท์. ประวัติศาสตร์อีสานหลังสงคราม

โลกครั้งที่สองถึงปัจจุบัน. ขอนแก่น: สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม, 2541.

สุวิทย์ ยี่งวรพันธ์. พัฒนาชนบทในประเทศไทย. พิมพ์ครั้งที่ 3 ฉบับแก้ไขปรับปรุง.

กรุงเทพฯ: ม.ป.ท., 2512.

เสนาะ อุณาภูล. นโยบายการเงินการคลังและการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจประเทศไทย.

กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์นรามินทร์, 2515.

หนังสือคู่มือสำหรับจังหวัด: จังหวัดนครพนม, ประเทศไทย เล่มที่ 2: สภาพแวดล้อม

ทางสังคม. กรุงเทพฯ: ศูนย์การวิจัยทางทหารและการพัฒนา, 2510.

อภิศักดิ์ โสมอินทร์. ภูมิศาสตร์ภาคอีสาน. กรุงเทพฯ: พรศักดิ์เอนด์แอสโซซิเอท, 2525.

- อมร รักษาสัตย์ และชัตติยา กรรณสูต, บรรณาธิการ. **ทฤษฎีและแนวความคิดในการพัฒนาประเทศ**. ฉบับแก้ไขเพิ่มเติมครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์แห่งชาติ, 2515.
- อุตร วงษ์ทับทิม. **ปรีดี พนมยงค์กับขบวนการกู้เอกราชในลาว**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิเด็ก, 2543. (จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสฉลองครบรอบ 100 ปี ชาตกาล นายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส, 11 พฤษภาคม 2443 - 11 พฤษภาคม 2543)
- อุทิศ นาคสวัสดิ์. **การศึกษาสถานะทางเศรษฐกิจของประชาชนในเขตพัฒนาอำเภอภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**. รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ: กองวิจัยและประเมินผลกรมพัฒนาชุมชน, 2508.
- แอนดรูส์, เอมซ์ เอ็ม. **รายงานการสำรวจโรคจิตตามชนบทสยาม ครั้งที่ 2 พ.ศ.2477**. แปลโดย กระทรวงเศรษฐกิจ. พระนคร: โรงพิมพ์กรมแผนที่, 2480.
- ฮอลต์, เจราดิน. **ไหมอีสาน**. แปลโดยรัตนา. พระนคร: ศึกษิตสยาม, 2520.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์

- กิติรัตน์ สีหพันธ์. การรวมคณะสงฆ์อีสานเข้ากับคณะสงฆ์ไทย พ.ศ.2434-2468. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2533.
- จารุพิชญ์ เรื่องสุวรรณ. นโยบายของรัฐบาลไทยเกี่ยวกับการผลิตใหม่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ระหว่าง พ.ศ.2444-2503. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2534.
- ชโลธร ผาโคตร. การพัฒนาการปกครองท้องถิ่นไทยในระยะ พ.ศ.2517-2519: ศึกษาในด้านนโยบายการกระจายอำนาจ. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522.
- ชัยชาญ रामโกมุท, พ.อ. แร่งงานกับปัญหาการนัดหยุดงานในประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520.
- ชุมพล แนวจำปา. การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจบริเวณลุ่มแม่น้ำมูลตอนบน พ.ศ.2443-2468. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528.
- दनัย ทองใหญ่. ปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (พ.ศ.2501-2506). วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518.
- ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์. การรวมกลุ่มทางการเมืองของ “ส.ส. อีสาน” พ.ศ.2476-2494. วิทยานิพนธ์ปริญญาคุณวุฒิบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.
- ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์. โสเภณีกับนโยบายของรัฐบาลไทย พ.ศ.2411-2503. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526.
- ทิพย์รัตน์ วานิชชา. การปรับปรุงท้องถิ่นทุรกันดารในสมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ พ.ศ.2501-2506. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526.

- ธงชัย พึ่งกันไทย. **ลัทธิคอมมิวนิสต์และนโยบายต่อต้านของรัฐบาลไทย พ.ศ.2486-2500.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520.
- ธีรชัย บุญมาธรรม. **ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของหัวเมืองกาฬสินธุ์ พ.ศ.2336-2450.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527.
- ธีรวัชร ประนัดสุดจำ. **แนวคิดและบทบาททางการเมืองของนายจำลอง ดาวเรือง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดมหาสารคาม ในช่วงปี พ.ศ.2480-2492.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2541.
- นงลักษณ์ ลิ้มศิริ. **ความสำคัญของกบฏหัวเมืองอีสาน พ.ศ.2325-2445.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2524.
- นาฏนภา ปัจจังกะโต. **บทบาทของคณะสงฆ์ในหัวเมืองอีสานในการสนับสนุนนโยบายการปกครองของรัฐระหว่าง พ.ศ.2435-2503.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2535.
- นิภาพร กุลมาตย์. **สภาพเศรษฐกิจของชุมชนบัวใหญ่ พ.ศ.2474-2506.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2542.
- นิรุบล อึ้งอรุณชะวี. **สภาพเศรษฐกิจของชุมชนบ้านไผ่ ระหว่างปี พ.ศ.2476-2506.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2543.
- บั้งอร ปิยะพันธุ์. **ประวัติศาสตร์ของชุมชนชาวลาเวนหัวเมืองชั้นในสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้น.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2529.
- บัญญัติ สุมา. **การเคลื่อนไหวของพวกคอมมิวนิสต์กับนโยบายป้องกันและปราบปรามของรัฐบาล (พ.ศ.2500-2523).** วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528.
- เบญจพล ศักกรพนัน. **การศึกษาเบื้องต้นการวางแผนโครงสร้างของจังหวัดขอนแก่น.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.

- ปฎิมากร กุ่มเดช. ระบอบเผด็จการกับการพัฒนาเศรษฐกิจในประเทศไทย: ศึกษากรณี
รัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, ภาควิชา
การปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.
- ประจักษ์ ก้องกีรติ. ก่อนจะถึง 14 ตุลาฯ: ความเคลื่อนไหวทางการเมือง วัฒนธรรมของ
นักศึกษาและปัญญาชนภายใต้ระบอบเผด็จการทหาร (พ.ศ.2506-2516).
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545.
- ประนุช ทรัพย์สาร. วิวัฒนาการเศรษฐกิจหมู่บ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของ
ประเทศไทย พ.ศ.2394-2475. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชา
ประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524.
- พยุงศาสตร์ อุทโท. นโยบายของรัฐบาลในการป้องกันและปราบปรามพรรคคอมมิวนิสต์
แห่งประเทศไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือระหว่าง พ.ศ.2508-2523. วิทยานิพนธ์
ปริญญาโทมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2536.
- พิชิต พิทักษ์. “ท้องถิ่น” ในการรับรู้ของชนชั้นนำไทยช่วงสมัยปฏิรูปการปกครอง พ.ศ.2445.
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.
- พิรุณห์ สวัสดิ์รัมย์. การปฏิรูปการศึกษาในมณฑลอีสาน พ.ศ.2442-2475. วิทยานิพนธ์ปริญญา
โทมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2530.
- พีรยา ภูวัฒนาศิริ. แนวคิดและบทบาททางการเมืองของทองอินทร์ ภูริพัฒน์.
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533.
- เพ็ญแข คชเดช. บทบาททางเศรษฐกิจและการเมืองของคนไทยเชื้อสายจีนในเขตเทศบาล
นครอุดรธานี พ.ศ.2480 ถึง พ.ศ.2540. ปริญญาโทมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2543.
- ยูภาพิน ภาระศรี. การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของอีสาน พ.ศ.2505-2515.
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2533.
- ไวพจน์ ชันสุวรรณ, ร.ต.ท. บทบาททางเศรษฐกิจและการเมืองของชาวไทยเชื้อสายจีน
เขตเทศบาลเมืองมหาสารคาม. ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาไทยคดีศึกษา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2543.

- ศิริรัตน์ ช่วงสกุล. การขึ้นมามีบทบาททางเศรษฐกิจของกลุ่มทหาร (พ.ศ.2481-2500).
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536.
- สมชาย วัฒนา. บทบาทของหัวหน้าส่วนแผนงานในการวางแผนองค์การบริหารส่วนจังหวัด.
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิต
พัฒนบริหารศาสตร์, 2515.
- สมศักดิ์ ชันดีวิริยะ โยธิน. กระบวนการกำหนดนโยบายในการจัดสรรงบประมาณเพื่อพัฒนาชนบท.
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.
- สมศักดิ์ นิลนพคุณ. ปัญหาเศรษฐกิจของไทยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 และการแก้ไขของ
รัฐบาล ระหว่าง พ.ศ.2488-2498. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาวิชา
ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร,
2527.
- สุทธชัย ยิ้มประเสริฐ. การเคลื่อนไหวทางการเมืองที่ต่อต้านรัฐบาลสมัยจอมพลแปลก
พิบูลสงคราม (พ.ศ.2491-2500). วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาวิชา
ประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532.
- สุวัฒน์ชัย แสนราช. แนวคิดและบทบาททางการเมืองของนายถวิล อุดล สมาชิกสภาผู้แทน
ราษฎรจังหวัดร้อยเอ็ด พ.ศ.2480-2492. ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2541.
- อภิสิทธิ์ กิจเจริญสิน. แนวคิดและบทบาททางการเมืองของนายเตียง ศิริขันธ์ สมาชิก
สภาผู้แทนราษฎรจังหวัดสกลนคร พ.ศ.2480-2495. ปริญญาโทบริหารธุรกิจ,
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2542.
- อริยา ลิ้มสุวัฒน์. บทบาทของพระภิกษุในการพัฒนาชุมชนชนบทไทย (พ.ศ.2500-2520).
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526.
- อุกฤษฏ์ ปัทมานันท์. สหรัฐอเมริกากับนโยบายเศรษฐกิจไทย (1960-1970). วิทยานิพนธ์
ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526.
- อุราลักษณ์ สติรบุตร. มณฑลอีสานและความสำคัญในทางประวัติศาสตร์. วิทยานิพนธ์
ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.

บทความในหนังสือพิมพ์และวารสาร

คริปป์, ฟรานซิส และ สาง อูทสินธุ์. ศึกดา. **สังคมศาสตร์ปริทัศน์** 4 (มิถุนายน 2509).
ชาญวุฒิ วัชรพุกก์, พ.ต.ท. ชนชั้นนำในกลุ่มผลประโยชน์ไทย: เปรียบเทียบระหว่าง
สมาคมชาวปักยี่ใต้และสมาคมชาวอีสาน. **วารสารสังคมศาสตร์** 17, 2 (2523):
41-84.

ดาร์รัตน์ เมตตาริกานนท์. การเข้ามาครั้งแรกของคอมมิวนิสต์ในภาคอีสาน. **มนุษยศาสตร์
สังคมศาสตร์** 17 (1 มกราคม-มีนาคม 2543): 62-70.

เดวิส, ปีเตอร์ เจ. เบื้องหลังสำนักงาน ร.พ.ช. กรมพัฒนาชุมชน และสำนักงานกิจการ
ชนบทของยูซอม. **วารสารสมาคมไทย-อเมริกัน** 1 (2510): 28.

ถนัด คอมนตร์. ปัญหาทหารต่างด้าวในประเทศไทย และนโยบายต่างประเทศของไทย.
สังคมศาสตร์ปริทรรศน์ 5 (พฤษภาคม 2516).

ไทยรายวัน (21-22 สิงหาคม 2500).

เบลล์, ปีเตอร์ เอฟ. อีสาน: ปัญหาความคืบพัฒนา ผู้ก่อการร้ายและปฏิกริยาโต้ตอบจาก
ทางราชการ. แปลโดย กนกศักดิ์ แก้วเทพ. **จุลสารโครงการตำราสังคมศาสตร์
และมนุษยศาสตร์ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย 3** (กรกฎาคม-กันยายน
2519): 42-53.

ประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 4 ลงวันที่ 20 ตุลาคม 2501. **สยามรัฐ** (23 ตุลาคม 2501).

ประชากร (22 เมษายน 2493).

ประชากร (24 เมษายน 2493).

ประชาสัมพันธ์, กรม. นายกรัฐมนตรีตรวจราชการจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.

(ข่าวในประเทศภาคค่ำ, 4 มกราคม 2506). **วิทยุสารประจำวัน** 4 (7 มกราคม
2506): 2.

ประชาสัมพันธ์, กรม. นายกรัฐมนตรีตรวจราชการต่างจังหวัด. (ข่าวในประเทศภาคค่ำ,

8 มกราคม 2506). **วิทยุสารประจำวัน** 6 (8 มกราคม 2506): 2.

ประภาส จารุเสถียร. คำกล่าวเปิดการประชุมทางวิชาการครั้งที่ 3 ของสมาคม

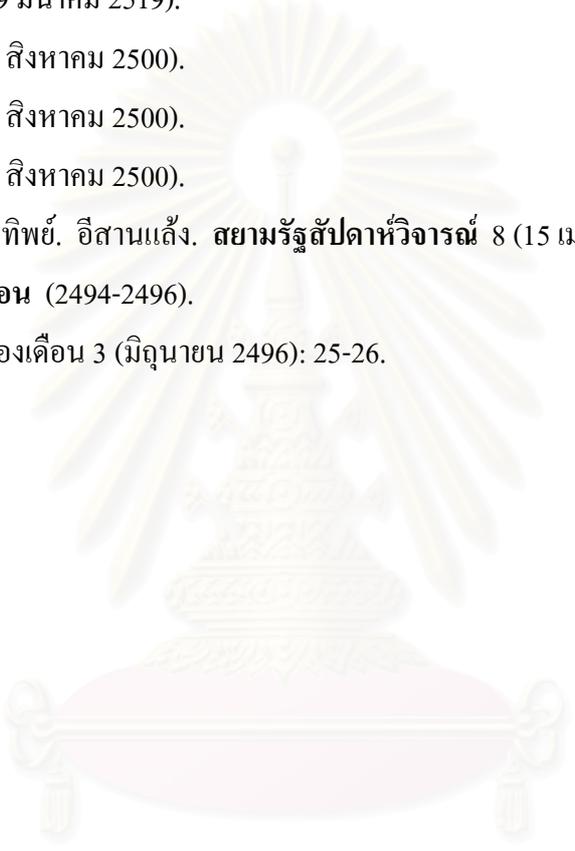
ไทย-อเมริกัน ณ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 9 พฤศจิกายน 2514. **ข่าวสารสมาคม**

ไทย-อเมริกัน 4 (1 มกราคม 2515): 9.

ประสงค์ สุขุม. การพัฒนาเพื่อความมั่นคงในชนบท. **ข่าวพาณิชย์** 2 (20 สิงหาคม

2513): 509.

- ปีตฤมิรายสัปดาห์ 2 (19 สิงหาคม 2500).
ปีตฤมิรายสัปดาห์ 2,72 (26 สิงหาคม 2500).
ปิยะมิตร (2490-2492).
พิมพ์ไทย (27 สิงหาคม 2500).
สยามรัฐ (19 มีนาคม 2519).
สารเสรี (21 สิงหาคม 2500).
สารเสรี (23 สิงหาคม 2500).
สารเสรี (27 สิงหาคม 2500).
เสรี น้อยบัวทิพย์. อีสานแล้ง. สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ 8 (15 เมษายน 2505).
อีสานรายเดือน (2494-2496).
อีสาน รายสองเดือน 3 (มิถุนายน 2496): 25-26.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาษาอังกฤษ

**1. Founders Memorial Library sources: Southeast Asia Collection,
4th Floor, Northern Illinois University**

Southeast Asia Collection,

Thailand 94-1: Mekong Basin Project. Jasper Ingersoll,
Human Dimensions of Mekong River Basin Development
Reviewed by Robert A. Hackenberg, Director, Research Training
Program in Culture Change University of Colorado
Jasper Ingersoll, Human Dimensions of Mekong River Basin
Development : A case study of the Nam Pong Project, Northeast
of Thailand, 1967-1968, Bangkok, 1968.

Southeast Asia Collection,

Thailand Northeastern Region 94-8 : Report of
the study on market news system in the Northeast 1965,
Division of Agricultural Economics, Office of the under-secretary
of State ministry of agriculture, Bangkok, Thailand, 1965.

Southeast Asia Collection,

Thailand Northeastern Region 94-26: Amphoe
Program Inputs in the Changwats of Northeast Thailand,
Research Division USOM/Thailand (January 22, 1968).

Southeast Asia Collection,

Thailand Northeastern Region 94-27: Ampoe and Tambol
Electrification in Northeast Thailand, Research Division
USOM/Thailand (July, 1968). by James R. Hoath and Ralph
E. Dakin with the assistance of Thavorn Koomalayavisai and
Mai Chumpahang.

Southeast Asia Collection,

Thailand Northeastern Region 94-28 : Security
and development in the Northeast Thailand : official-villager
contacts and Villager loyalties, Chulalongkorn University,
Department of Local Administration National Research Council,
and Research Division, USOM/Thailand (September, 1968).

Accelerated Rural Development Task in Thailand, A supplement of the
Bangkok Post (April, 1968).

2. Books

- Bell, Peter F. Note and Comments Thailand's North East: Regional Underdevelopment, "Insurgency" and Official Response. **Pacific Affairs** 42,1 (Spring 1969): 47-54.
- Bell, Peter F. **The Thai State, the Development of Capitalism, and the Rural Areas in Thailand**. n.p., n.d. (Paper presented to the Third Thai-European Seminar).
- Boldwin, David A. Inaugural Address of Harry S. Truman (January 20, 1949). in **Foreign Aid and American Policy: A Documentary Analysis**. New York: Praeger, 1966.
- Brown, David. **The State and ethnic politics in Southeast Asia**. London: Routledge, 1994.
- Caldwell, Alexander J. **American Economic Aid to Thailand**. Lexington, Mass: D.C.Health, 1974.
- Charles, Keyes F. **Isan: Regionalism in Northeastern Thailand**. Ithaca: Cornell University, 1967.
- Charles, Keyes F. **Peasant and Nation: A Thai-Lao Village in a Thai State**. Doctorial dissertation, Cornell University, 1966.
- Colm, Gerhard and Geiger, Theodore. **Country Programming as a Guide to Development**. in Asher, R.E. and Hagem, E.E. **Development of the Emerging Countries**. Washington D.C.: The Bookings Institution, 1962.
- Cripps, Francis. **The Far Province**. London: Hutchinson & Co.Ltd., 1965.
- Darling, Frank C. Rural insurgencies in Thailand: A Comparative Analysis. **South East Asian**.
- Deconde, Alexander, Dean Burns Richard, and Logewell, Fredrik, eds. in Chief, Louis B., and Ketz, Executive Editors. **Encyclopedia of American Foreign Policy**, 2nd ed. New York: Charles Scribner's Sons, 2002.
- Joint Thai - U.S. Military Research and Development Center. **Counterinsurgency Organizations and Programs in Northeast Thailand(U): Volume IV**. Development Organizations and Programs. Office of the Secretary of Defense Advanced Research Project Agency.
- Kirch, Thomas A. The Development and Mobility of the Phu Thai of Northeastern Thailand. **Asian Survey** VI, 7(July 1966): 370-378.
- Louis Berger, Inc. (Development Economic Group) System Associates, Inc. **Northeast Thailand Economic Development Study**. Final Report, Vol. I-II (January 31, 1972).

- Lux, Thomas E. **The Internal Structure and External Relations of Northeastern Village**. Bangkok: n.p., 1966. Final Report to the National Research Council of Thailand.
- Platenius, Hans. **The North-East of Thailand: Its Problems and Potentialities**. Bangkok: National Economic Development Board, 1963.
- Plendleton, Robert L. Land Use in Northeastern Thailand. **Geographical Review** 33 (1943).
- Ramond Firth, Credid. **Capital and Saving in Peasant Society**. London: n.p., 1964.
- Reginald Le May. **The Economic conditions of Northeastern Siam**. Bangkok: Ministry of Commerce and Communications, 1932.
- Spier, R.I. U.S. National Security Policy and the Indian Ocean Area. **The Bulletin** IXV, 1678 (August 23, 1871): 199-203.
- Symposium on Northeast Thailand. **Asian Survey** (n.d.): 349-390.
- Thailand Development Report, July 1969. **U.S. Economic Assistance to Thailand, 1949 through 1967**. U.S. Operations Mission in Thailand (A.I.D). Department of Technical & Economics Cooperation Royal Irrigation Department, Department of Public Relations. (เอกสารอัดสำเนา TIC/CU 15939 ศูนย์เอกสารแห่งประเทศไทย สำนักวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).
- Thailand The Northeast: A Group Discussion. **Asia** 6 (Autumn 1966): 1-27.
- USOM. **Summary of Village Attitude an Condition in relation to Rural Security in Northeast Thailand**. Bangkok: USOM Research Division, 1967.
- USOM. **US. Economic Aid to Thailand Three Decades of Cooperation**. Bangkok: United States Information Services, 1982.
- Yatsushiro Toshio. **The Appeal of Communism is Northeast Thailand**. USOM Community Development in Thailand. n.p., n.d.
- Yatsushiro Toshio. **The Northeast Villager's Approach to their Problem and Needs**. A Study in Village Organization and Leadership in Thailand. Research Division Thailand. (May 1966).

สัมภาษณ์

จุมพล ทองมาก, พลโท. อดีตผู้บังคับการค่าย ม.21 จังหวัดอุบลราชธานี.

สัมภาษณ์, 29 ธันวาคม 2548. ณ บ้านเลขที่ 185 หมู่ 2 ถนนสมเด็จ
ตำบลปทุม อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี.

นวลจันทร์ ศรีสมบัติ. นักวิชาการเกษตร 5 ศูนย์พืชไร่จังหวัดอุบลราชธานี

กรมส่งเสริมการเกษตร. สัมภาษณ์, 16 กุมภาพันธ์ 2548.

ศักดิ์ สายบัว. อดีตนักวิชาการเศรษฐศาสตร์ สถาบันพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ.

สัมภาษณ์, 28 ตุลาคม 2548.

สมบูรณ์ บุญรอด. อดีตข้าราชการจังหวัดอุบลราชธานี. สัมภาษณ์, 24 มกราคม

2548. ณ ศาลาการเปรียญวัดมหายานาราม อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี.

สังวรธรรมวงศ์, พระครู. เจ้าอาวาสวัดคอนสวรรค์ บ้านค้อเขียว อำเภวาริชภูมิ

จังหวัดสกลนคร. สัมภาษณ์, 5 พฤษภาคม 2548.

เสรี ถิระวงษ์. อดีตปลัดอำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา. สัมภาษณ์,

20 ตุลาคม 2548.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 1 แสดงการตั้งกระทู้ถามของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือเกี่ยวกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือในที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎร

(พ.ศ.2495-2519)

ลำดับ	ครั้งที่/ปี วิสามัญ	ส.ส. จังหวัด	ประเภทการเสนอ	หัวข้อ	ผู้ตอบ	คำตอบ
1	2/2495 6 พ.ย. 95	สียง มารังกุล/ บุรีรัมย์	กระทู้ถาม รมต. คลัง	"เงินงบประมาณในการบูรณะจังหวัด" เกี่ยวกับจำนวนเงินงบประมาณเพื่อบูรณะจังหวัดบุรีรัมย์ และผู้รับผิดชอบเงินทั้งหมด	เกา เพียรเลิศ รมต.คลัง	งบประมาณ 8,602,762 บาท และให้คลังจังหวัดเป็นผู้ดูแลเงิน
2	2/2495 6 พ.ย. 95	ญาติ ไหวดี/ สุรินทร์	กระทู้ถาม รมต. มหาดไทย	"การควบคุมเทศบาล"เกี่ยวกับการปฏิบัติงานของเทศบาลลำซำ และการที่คณะเทศมนตรีไม่ยอมลาออกเมื่อเทศบัญญัติตกไป	พลโท เดช เชนประดิษฐ รมช.มหาดไทย	การปฏิบัติงานลำซำเนื่องจากพนักงานไม่เพียงพอและขาดงบประมาณจ้าง และกฎหมายไม่ได้บังคับให้เทศมนตรีต้องลาออก
3	3/2495 วิสามัญ 13 พ.ย.95	แคล้ว นรปติ / ขอนแก่น	กระทู้ถาม รมต. ศึกษาฯ	"เงินอุดหนุนโรงเรียนราษฎร์"	พลอากาศโทหลวงเชิดวุฒา กาศ รมต. ศึกษาฯ	รัฐบาลได้ดำเนินการแล้ว แต่ติดขัดที่งบประมาณในการจ้างครูไม่เพียงพอ
4	3/2495 วิสามัญ 13 พ.ย.95	สียง มารังกุล/ บุรีรัมย์	กระทู้ถาม รมต. คมนาคม	"การขนส่งและการสื่อสาร" การขนส่งลำซำ และการขอตู้รถไฟลำบาก และขอให้ลดค่าระวางเป็นพิเศษแก่พ่อค้าคนไทย และขอโทรศัพท์ทางไกลให้จังหวัดบุรีรัมย์	พันเอก ประมาณ อธิเรกสาร รมช.คมนาคม	รัฐบาลจะได้ดำเนินการแก้ไขต่อไป
5	4/2495 วิสามัญ 20 พ.ย.95	ญาติ ไหวดี/ สุรินทร์	กระทู้ถาม กระทรวงกลาโหม	"การย้ายสถานที่ของทหารบก ไปตั้งอยู่ชานพระนคร"	พลเอก สฤษดิ์ ธนะรัชต์ รมช. กลาโหม	จะย้ายสถานที่จริง และกองทัพบกอินดีจะโอนที่ดินให้กระทรวงศึกษาฯ โดยมีเงื่อนไขว่ากระทรวงศึกษาฯ ต้องโอนงบประมาณให้
6	4/2495	แคล้ว นรปติ/	เสนอร่างพระราช	ร่างพระราชบัญญัติเปลี่ยนแปลงเขตจังหวัด		มติที่ประชุมไม่เห็นด้วย พรบ.นี้ตกไป

วิสามัญ 20 พ.ย.95	ขอนแก่น	บัญญัติ	ขอนแก่นและจังหวัดมหาสารคาม พ.ศ. 2495		
----------------------	---------	---------	--------------------------------------	--	--

ลำดับ	ครั้งที่/ปี วิสามัญ	ส.ส. จังหวัด	ประเภทการเสนอ	หัวข้อ	ผู้ตอบ	คำตอบ
7	5/2495 วิสามัญ 27 พ.ย.95	ร.ท. จารุบุตร เรืองสุวรรณ/ ขอนแก่น	กระทู้ด่วนถาม กระทรวง มหาดไทย	"การช่วยเหลือผู้ประสบภัยเนื่องจากมรสุม"	พลโท เดช เชนประดิษฐ รมช. มหาดไทย	รัฐบาลได้ดำเนินการช่วยเหลือเสร็จเรียบร้อยแล้ว โดยกระทรวงการคลังอนุมัติเงินในการช่วยเหลือเป็นกรณีพิเศษ
8	5/2495 วิสามัญ 27 พ.ย.95	ชาญยุทธ ไชย คำมิ่ง/ กาฬสินธุ์	กระทู้ถาม รมต.ศึกษาฯ	"การสมัครเป็นสมาชิกคุรุสภา" การประกาศรับสมัครครูบังคับให้ผู้สมัครเสียเงินค่าสมาชิกคุรุสภา ในกรณีที่ครู ร.ร.ราษฎร์เป็นสมาชิก หากลาออก ต้องเสียค่าสมัครใหม่ ทำให้เดือดร้อน	พลเอก มังกร พรหมโยธี รมต.ศึกษาฯ	กรณีที่เกิดขึ้นเป็นการตีความที่เคร่งครัดเกินไป การสมัครต้องแล้วแต่ความสมัครใจ รัฐบาลได้ดำเนินการแก้ไขความเข้าใจแล้ว
9	5/2495 วิสามัญ 27 พ.ย.95	วิเชียร สาคะริ ชานนท์/ ชัยภูมิ	กระทู้ถาม กระทรวงอุตสาหกรรมและเกษตร	"การส่งเสริมการปลูกปอ" ผลผลิตปอมีมาก ราคาปอตกต่ำ ต้องการให้รัฐบาลช่วยเหลือเกษตรกร และตั้งโรงงานทอกระสอบเพิ่ม	เลื่อน พงษ์โสภณ รมช.อุตสาหกรรม	รัฐบาลกำลังดำเนินการให้มีการเพิ่มโรงงานทอกระสอบ และสั่งซื้อจักรเพิ่ม
10	5/2495 วิสามัญ 27 พ.ย.95	ดิเรก มณีรัตน์ อรพิน ไชย กาล / อุบลราชธานี	เสนอร่าง พระราชบัญญัติ	ร่างพระราชบัญญัติจัดตั้งจังหวัดยโสธร พ.ศ. 2495		รัฐบาลจะขอรับไปพิจารณาก่อนรับหลักการ
11	5/2495 วิสามัญ 27 พ.ย.95	ทิม ภูริพัฒน์ อัมพร สุวรรณบอล/ ร้อยเอ็ด	เสนอร่าง พระราชบัญญัติ	ร่างพระราชบัญญัติจัดตั้งจังหวัด พ.ศ. 2495		มติที่ประชุมไม่รับหลักการ ร่างพรบ.นี้ตกไป
12	6/2495	ทิม ไชยยงยศ/	กระทู้ถาม รมต.	"พลตำรวจอาสาสมัคร"	พล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์	รัฐบาลได้พิจารณาปรับปรุงอัตราเงินเดือน

	วิสามัญ 4 ธ.ค. 95	ศรีสะเกษ	มหาคไทย	ขอขึ้นเงินเดือนให้พลตำรวจอาสาสมัคร	รมช.มหาคไทย	แล้ว
--	----------------------	----------	---------	------------------------------------	-------------	------

ลำดับ	ครั้งที่ปี	ส.ส. จังหวัด	ประเภทการเสนอ	หัวข้อ	ผู้ตอบ	คำตอบ
13	6/2495 วิสามัญ 27 พ.ย.95	แคล้ว นรปติ/ ขอนแก่น	กระทู้ถาม นายกรัฐมนตรีน	"วิทยุโทรภาพ" การจัดตั้งวิทยุโทรภาพ ใครเป็นผู้ดำเนินการและมีความจำเป็นเพียงใด	จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีน	รัฐบาลจะพิจารณาให้เอกชนเป็นผู้ดำเนินการ
14	6/2495 วิสามัญ 27 พ.ย.95	สอึ้ง มารังกุล/ บุรีรัมย์	กระทู้ถาม รมต.กลาโหม	"ทหารไปในราชการสงคราม" จำนวนทหารที่ส่งไปรบที่ประเทศเกาหลีใต้ และสิทธิพิเศษของทหารเหล่านั้น	พลเอก สฤษดิ์ ธนะรัชต์ รมช.กลาโหม	ทหารที่ส่งไปรบที่ประเทศเกาหลีใต้จนถึง 20 พ.ย. 95 มีจำนวนทั้งสิ้น 5,916 นาย ป่วยเจ็บ 620 นาย ตาย 84 นาย โดยทางราชการถือว่าเป็นทหารผ่านศึก
15	6/1495 วิสามัญ 27 พ.ย.95	ญาติ ไหวดี/ สุรินทร์	กระทู้ถาม รมต.ศึกษาฯ	"ครูประชาบาล" สิทธิของครูประชาบาลไม่เท่าเทียมข้าราชการ	พลเอก มังกร พรหมโยธี รมต.ศึกษาฯ	รัฐบาลได้ดำเนินการตามระเบียบที่มีอยู่แล้ว ส่วนสวัสดิการนั้นยังดัดจัดทิ้งประมาณ
16	7/2495 วิสามัญ 13 ธ.ค.95	ฮีน สืบบุญ การณ / สุรินทร์	กระทู้ถาม รมต. คลัง	"เรื่องหลักเกณฑ์การช่วยเหลือข้าราชการในท้องที่ที่กั้นดาร" ซึ่งไม่เท่าเทียมกัน	พลตรี เภา เพียรเลิศ บริษัทขุฑุททกิจ รมต.คลัง	รัฐบาลได้ดำเนินการช่วยเหลืออย่างเท่าเทียมกันเสมอ
17	7/2495 วิสามัญ 13 ธ.ค.95	วิเชียร สาคะริ ชานนท์/ ชัยภูมิ	กระทู้ถาม รมต.คลัง	"บ้านพักข้าราชการ" ขอให้รัฐบาลสร้างบ้านพักให้ข้าราชการ	พลตรี เภา เพียรเลิศ บริษัทขุฑุททกิจ รมต.คลัง	รัฐบาลยังไม่มิงงบประมาณดำเนินการ
18	7/2495 วิสามัญ 13 ธ.ค.95	อารีย์ ดันติเวช กุล/นม.	กระทู้ถาม รมต. กลาโหม	"ยานเกราะลำเลียง" การสั่งซื้อยานเกราะลำเลียงของบริษัทสายฟ้าแลบ	พลเอก สฤษดิ์ ธนะรัชต์ รมช. กลาโหม	ถือว่าเป็นการซื้อขายโดยชอบธรรม

ลำดับ	ครั้งที่/ปี	ส.ส. จังหวัด	ประเภทการเสนอ	หัวข้อ	ผู้ตอบ	คำตอบ
19	8/2495 วิสามัญ 18 ธ.ค.95	สวัสดิ์ พึ่งตน/ ขอนแก่น	กระทู้ถาม กระทรวงเกษตร	"หนูกัดต้นข้าว" รัฐบาลมีวิธีแก้ไขปัญหาหนูชุกชุมในจังหวัดขอนแก่นอย่างไร	พลเรือโท หลวงสุนาวิน วิวัฒน์ รมต. เกษตร	กระทรวงเกษตรจัดการให้มีการใช้ยาฉีดและยาเบื่อหนู
20	8/2495 วิสามัญ 18 ธ.ค.95	อารีย์ ดันติเวช กุล/นม.	กระทู้ควณถาม รมต. มหาดไทย	"กรณีเกี่ยวเนื่องกับการจับกุมผู้ต้องหาเมื่อวันที่ 10 พ.ย. 2495"	พล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ รมช. มหาดไทย	เรื่องยังอยู่ในระหว่างการสอบสวนของพนักงาน ไม่สามารถจะชี้แจง
21	8/2495 วิสามัญ 18 ธ.ค.95	สวน พรหม ประกาย/อุดรฯ	กระทู้ถาม รมต.อุตสาหกรรม	"อุตสาหกรรมน้ำตาลไทย" รัฐบาลจะตั้งโรงงานที่ อ.กุมภวาปี จ.อุดรฯ ใหม่	เลื่อน พงษ์โสภณ รมช. อุตสาหกรรม	ยังไม่ได้ดำเนินการ เพราะติดขัดที่งบประมาณ
22	9/2495 วิสามัญ 25 ธ.ค.95	นิวัฒน์ พุนศรี ศรีสุวรรณันท์/ ร้อยเอ็ด	กระทู้ควณถาม กระทรวงมหาดไทย	"ราษฎรภาคอีสานอดอยากล้มตาย" รัฐบาลจะดำเนินการช่วยเหลืออย่างไร	พลโท เดช เศษประดิษฐ์ รมช. มหาดไทย	ได้จ่ายข้าวบริโภคเพื่อช่วยเหลือแก่ราษฎรแล้ว
23	10/2495 วิสามัญ 30 ธ.ค.95	แคล้ว นรปติ/ ขอนแก่น	กระทู้ควณถาม กระทรวงมหาดไทย	"การจับกุมเจ้าของบรรณาธิการ นสพ. เกียรติศักดิ์" ตำรวจจับบรรณาธิการและผู้สื่อข่าว เมื่อ 6 ก.ย 2495	พล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ รมช.มหาดไทย	ที่จับกุมเพราะกระทำผิดกฎหมาย ได้ปล่อยตัวชั่วคราวและจะฟ้องร้องต่อไป
24	10/2495 วิสามัญ 30 ธ.ค.95	สอิ่ง มารังกุล/ บุรีรัมย์	กระทู้ถามกระทรวง สาธารณสุข	"เพิ่มแพทย์ประจำตำบล"	พระยาบริรักษ์เวชชการ รมต. สาธารณสุข	ในตำบลให้มีแพทย์ประจำตำบลเพียงคนเดียวเท่านั้นและได้มีการฝึกอบรมเป็นประจำ
25	10/2495 วิสามัญ 30 ธ.ค.95	ญาติ ไหวดี/ สุรินทร์	กระทู้ถาม กระทรวงเศรษฐการ	"การช่วยเหลือพ่อค้าไทย"	นายวรการบัญชา รมต. เศรษฐการ	รัฐบาลได้พยายามช่วยเหลือพ่อค้าไทยอย่างเต็มที่

ลำดับ	ครั้งที่/ปี	ส.ศ. จังหวัด	ประเภทการเสนอ	หัวข้อ	ผู้ตอบ	คำตอบ
26	1/2496 วิสามัญ 8 ม.ค. 96	วิเชียร ศาคะริ ชานนท์/ชัยภูมิ	กระทู้ถาม กระทรวงการคลัง	"คำพาหนะของข้าราชการ"	พลตรี เกา เพียรเลิศ บริษัทภัยพิบัติ รมต.คลัง	ให้ปฏิบัติตามระเบียบราชการเดิมที่มีอยู่
27	1/2496 วิสามัญ 8 ม.ค. 96	ญาติ ไหวดี/ สุรินทร์	กระทู้ถาม นายกรัฐมนตรี	"ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนขององค์ การสหประชาชาติ"	นายกรัฐมนตรีให้นาย วรากรณ์ บัญญา รักษาการ รมต. ต่างประเทศตอบ	รัฐบาลพยายามทำเท่าที่จะทำได้เนื่องจากเป็น ของใหม่
28	4/2496 วิสามัญ 17 ม.ค.96	วิเชียร ศาคะริ ชานนท์/ชัยภูมิ	กระทู้ถามกระทรวง สาธารณสุข	"การสาธารณสุข การมารดาและทารก สงเคราะห์"	พระยาปริวรรตเวชการ รมต. สาธารณสุข	ได้อบรมนางผดุงครรภ์และจัดอุปกรณ์ให้กับ สุขศาลาให้มากขึ้น
29	4/2496 วิสามัญ 17 ม.ค.96	ญาติ ไหวดี/ สุรินทร์	กระทู้ถาม กระทรวงศึกษาธิการ	"ฐานะการโรงของโรงเรียน" ให้ทางรัฐบาล พยายามช่วยเหลือเพื่อยกฐานะความเป็นอยู่ของ ภารโรง	พลเอก มังกร พรหมโยธี รมต. ศึกษาฯ	การโรงมีฐานะเท่ากับข้าราชการ และรัฐบาล จะให้ความช่วยเหลือตามความเหมาะสม
30	3/2496 สามัญ 16 ก.ค.96	ญาติ ไหวดี/ สุรินทร์	กระทู้ถาม รมต. อุตสาหกรรม	"การตั้งธนาคารอุตสาหกรรม" รัฐบาลมีนโยบาย ช่วยเหลืออุตสาหกรรมของรัฐบาลและเอกชน อย่างไร	พลอากาศโท มุนี มหา สันตนะ เวชยันต์รังสฤษฎ์ รมต. อุตสาหกรรม	รัฐบาลได้ให้ความช่วยเหลือในทุกทางโดย เฉพาะด้านเงินทุน แต่ไม่มีโครงการช่วย เหลืออุตสาหกรรมในครัวเรือน

ลำดับ	ครั้งที่/ปี	ส.ศ. จังหวัด	ประเภทการเสนอ	หัวข้อ	ผู้ตอบ	คำตอบ
31	4/2496 สามัญ 23 ก.ค.96	ญาติ ไหวติ/ สุรินทร์	กระทู้ถาม รต. ต่างประเทศ	"สัมพันธไมตรีระหว่างประเทศ"รัฐบาลมีหลัก เสมอภาคในการปฏิบัติต่อทุกประเทศหรือไม่ และการนำเสนอข่าวการเมืองของไทย	พลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์- ประพันธ์ รต. ต่างประเทศ	รัฐบาลถือหลักเสมอภาค และห้ามการนำ เสนอข่าววิพากษ์วิจารณ์การเมืองอันอาจ กระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ
32	5/2496 สามัญ 30 ก.ค.96	ร.ท. จารุบุตร เรืองสุวรรณ/ ขอนแก่น	กระทู้ด่วน ถาม รต. เกษตร	"การเตรียมการช่วยเหลือชาวนาหากเกิดฝน แล้ง" ใน 15 จังหวัดทางภาคอีสาน	พลเรือโท หลวงสุนาวินวิวัฒน์ รต. เกษตร	รัฐบาลได้เตรียมการช่วยเหลือไว้แล้ว
33	6/2496 สามัญ 6 ส.ค.96	ญาติ ไหวติ/ สุรินทร์	กระทู้ถาม กระทรวงมหาดไทย	"การไฟฟ้าและประปา" รัฐบาลจะกระจายให้ ทั่วถึงไปยังท้องถิ่นอย่างไร	พลโท บัญญัติ เทพหัสดิน ณ อยุธยา รต. มหาดไทย	รัฐบาลจะดำเนินการต่อไป
34	6/2496 สามัญ 6 ส.ค.96	แคล้ว นรปติ/ ขอนแก่น	กระทู้ถาม กระทรวงศึกษาธิการ	"การบรรจุและย้ายของครูประจำบาล" ให้ สอนในภูมิลำเนาของตัวเองเพื่อเป็นผลดีใน การปฏิบัติราชการ	พลเอก มังกร พรหมโยธี รต. ศึกษาฯ	รัฐบาลจะดำเนินการต่อไป
35	6/2496 สามัญ 6 ส.ค.96	ชาญยุทธ ไชย คำมิ่ง/กาฬสินธุ์	กระทู้ถาม กระทรวงมหาดไทย	"ความรู้ของสมาชิกสภาเทศบาล" จังหวัด กาฬสินธุ์ลดจาก ม. 3 เป็นประถม 4	พลโท บัญญัติ เทพหัสดิน ณ อยุธยา รต. มหาดไทย	เป็นการกระทำตามกฎหมาย
36	7/2496 สามัญ 13 ส.ค.96	สวัสดิ์ พึ่งตน/ ขอนแก่น	กระทู้ถาม กระทรวงมหาดไทย	"การออกโฉนดที่ดิน" ยังมีอีกหลายจังหวัดที่ ทางราชการยังไม่จัดให้มีการออกโฉนดที่ดิน	พลเอก เดช เดชประดิษฐ รต. มหาดไทย	รัฐบาลจะดำเนินการให้ทั่วถึงทุกจังหวัด

ลำดับ	ครั้งที่/ปี	ส.ศ. จังหวัด	ประเภทการเสนอ	หัวข้อ	ผู้ตอบ	คำตอบ
37	7/2496 สามัญ 13 ต.ค.96	ญาติ ไหวติ/ สุรินทร์	กระทู้ถาม กระทรวงวัฒนธรรม	"การบูรณะปฏิสังขรวัด"	พลโท หลวงสวัสดิ์สรยุทธ รมช. วัฒนธรรม	รัฐบาลยังคงสนับสนุนกิจการนี้อยู่
38	8/2496 สามัญ 20 ต.ค.96	แคล้ว นรปติ/ ขอนแก่น	กระทู้ด่วนถาม กระทรวงมหาดไทย	"การฆาตกรรมนายอารีย์ ลีวีระ"	พล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ รมช. มหาดไทย	ให้กรมตำรวจดำเนินการ
39	8/2496 สามัญ 20 ต.ค.96	สอิ่ง มารังกุล/ บุรีรัมย์	กระทู้ด่วนถาม กระทรวงคมนาคม	"รถไฟสายใต้ตกราง" เมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม 2496 ที่อำเภอทุ่งสง	พลเรือโท หลวงชำนาญ อรรถยุทธ รมช. คมนาคม	รัฐบาลกำลังสอบสวนหาสาเหตุ
40	8/2496 สามัญ 20 ต.ค.96	ทิม ไชยขยงศ/ ศรีสะเกษ	กระทู้ถาม กระทรวงศึกษาธิการ	"ระเบียบการสอบวิชาชุดครูประถม"	พลอากาศโท หลวงชนิด วุฒากาศ รมช. ศึกษาฯ	กระทรวงจัดสอบวิชาชุดครูเพื่อเลื่อน วิทยฐานะของครู ซึ่งถือเป็นการช่วยเหลือครู
41	8/2496 สามัญ 20 ต.ค.96	เทพ โชติณูชิต/ ศรีสะเกษ	เสนอร่าง พระราชบัญญัติ	"ร่างพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2496 (วาระที่ 1)"		มติที่ประชุมให้เรื่องนี้ตกไป
42	9/2496 สามัญ 27 ต.ค.96	แคล้ว นรปติ/ ขอนแก่น	กระทู้ถาม กระทรวงศึกษาธิการ	"การเพิ่มขึ้นของโรงเรียนประจำอำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น"	พลเอก มังกร พรหมโยธี รมต. ศึกษาฯ	ต้องขึ้นอยู่กับงบประมาณ
43	9/2496 สามัญ 27 ต.ค.96	ญาติ ไหวติ/ สุรินทร์	กระทู้ถาม รมต. สาธารณสุข	"การปฏิบัติงานของนายแพทย์" จำนวนแพทย์ไม่เพียงพอ	พระยาปริรักษเวชชการ รมต. สาธารณสุข	รัฐบาลกำลังดำเนินการ
44	10/2496	ชาญยุทธ ไชย	กระทู้ด่วนถาม	"นำท่วมข้าวราษฎร"	พลเรือโท หลวงสุนาวินวิวัฒน์	รัฐบาลจะแก้ไขโดยสร้างอ่างเก็บน้ำ

	สามัญ 3 ก.ย.96	คำมิ่ง/กาฬสินธุ์	รมต. เกษตร		รมต. เกษตร	
--	-------------------	------------------	------------	--	------------	--

ลำดับ	ครั้งที่/ปี	ส.ส. จังหวัด	ประเภทการเสนอ	หัวข้อ	ผู้ตอบ	คำตอบ
45	11/2496 สามัญ 10 ก.ย.96	ดิเรก ภูมิรัตน์/ อุบลราชธานี	กระทู้ถาม นายกรัฐมนตรี	"การสร้างทางขึ้นภูกระดึง"	จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี	รัฐบาลยังไม่อนุมัติเงินสำหรับสร้างทาง แต่จะสนับสนุนการสร้างโรงพยาบาลแทน
46	11/2496 สามัญ 10 ก.ย.96	ดิเรก ภูมิรัตน์/ อุบลราชธานี	เสนอร่าง พระราชบัญญัติ	"ร่างพระราชบัญญัติอนุบาลศึกษา พ.ศ. 2496 (วาระที่ 1)"		มติที่ประชุมไม่รับหลักการ ร่าง พรบ. นี้ตกไป
47	13/2496 สามัญ 17 ก.ย.96	ทิม ภูริพัฒน์/ อุบลราชธานี	กระทู้คว่นถาม กระทรวงวัฒนธรรม	"ผู้ค้าแผงลอยวัดสระเกศได้รับความเดือดร้อน"	พลโท หลวงสวัสดิ์ศรียุทธ รมช. วัฒนธรรม	รัฐบาลดำเนินการเพื่อรักษาความเรียบร้อยและสวยงามของบ้านเมือง
48	13/2496 สามัญ 17 ก.ย.96	ดิเรก ภูมิรัตน์/ อุบลราชธานี	กระทู้คว่นถาม กระทรวงมหาดไทย	"สวัสดิภาพของประชาชนผู้เดินทาง" เป็นภัย อันเกิดจากรถยนต์ชน	พล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ รมช. มหาดไทย	รัฐบาลจะแก้กฎหมายให้เหมาะสมกับกาลสมัย
49	13/2496 สามัญ 17 ก.ย.96	แคล้ว นรปติ/ ขอนแก่น	กระทู้คว่นถาม กระทรวงการคลัง	"ดุลย์การค้ากับต่างประเทศ" ไทยซื้อสินค้าจาก ต่างประเทศมากกว่าส่งสินค้าออก	พลโท เภา เพียรเลิศ บริภัณฑ์ ยุทธกิจ รมต. คลัง	รัฐบาลจะเร่งการผลิตและส่งสินค้าออกให้มากขึ้น
50	13/2496 สามัญ 17 ก.ย.96	ร.ต.ต. สัมฤทธิ์ อินทรตระกูล/ เลย	กระทู้คว่นถาม กระทรวงศึกษาธิการ	"ศึกษาธิการจังหวัดเลยหักเงินเดือนครูประจำ บาล"	พลเอก มังกร พรหมโยธี รมต. ศึกษาฯ	กระทรวงจะสอบสวนไปทางจังหวัด หากมีความผิดจะลงโทษตามกฎหมาย
51	14/2496	สอิ่ง มารังกุล/	กระทู้ถาม	"ท่านนายกรัฐมนตรีไปตรวจราชการภาคตะวันออก"	จอมพล ป. พิบูลสงคราม	รัฐบาลจะให้การพัฒนาต่อไป

	สามัญ 18 ก.ย.96	บุรีรัมย์	นายกรัฐมนตรีน	ออกเฉียงเหนือ"	นายกรัฐมนตรีน	
--	--------------------	-----------	---------------	----------------	---------------	--

ลำดับ	ครั้งที่/ปี	ส.ส. จังหวัด	ประเภทการเสนอ	หัวข้อ	ผู้ตอบ	คำตอบ
52	14/2496 สามัญ 18 ก.ย.96	ญาติ ไหวดี/ สุรินทร์	กระทู้ถาม กระทรวงมหาดไทย	"ภาคตะวันออกเฉียงเหนือกันดารน้ำ"	พลเอก เดช เดชประดิษฐ รมช. มหาดไทย	รัฐบาลจะดำเนินการต่อไป
53	14/2496 สามัญ 18 ก.ย.96	แคล้ว นรปติ/ ขอนแก่น	กระทู้ถาม กระทรวงมหาดไทย	"การจัดให้มีประปาในจังหวัดขอนแก่น"	พลเอก เดช เดชประดิษฐ รมช. มหาดไทย	รัฐบาลดำเนินการแล้ว แต่ติดขัดที่งบประมาณ
54	14/2496 สามัญ 18 ก.ย.96	ทิม ภูริพัฒน์/ อุบลราชธานี	กระทู้ถาม กระทรวงมหาดไทย	"การจัดเดินรถของ รสพ."	พล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ รมช. มหาดไทย	รัฐบาลจะดำเนินการต่อไป
55	15/2496 สามัญ 19 ก.ย.96	เสรี อิศรางกูร ณ อยุรยา/ บุรีรัมย์	กระทู้ถาม กระทรวงกลาโหม	"การเรียกเกณฑ์พลเมืองเข้ารับราชการทหาร" ไม่ได้เรียกเกณฑ์ทุกจังหวัด	พลเอก สฤษดิ์ ธนะรัชต์ รมช. กลาโหม	รัฐบาลกำลังพิจารณา
56	15/2496 สามัญ 19 ก.ย.96	วิเชียร สาระริ ชานนท์/ชัยภูมิ	กระทู้ถาม กระทรวงศึกษาธิการ	"สถานีวิทยุกระจายเสียงกระทรวงศึกษาธิการ"	พลเอก มังกร พรหมโยธี รมต. ศึกษาฯ	รัฐบาลกำลังดำเนินการ
57	15/2496 สามัญ 19 ก.ย.96	ดิเรก ฉนิรัตน์/ อุบลราชธานี	กระทู้ถาม กระทรวงศึกษาธิการ	"การศึกษาของชาติ"	พลเอก มังกร พรหมโยธี รมต. ศึกษาฯ	รัฐบาลกำลังดำเนินการ
58	15/2496	เทพ โชติณัฐิต/	เสนอร่าง	"ร่างพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน"		มติที่ประชุมให้ร่างพระราชบัญญัตินี้ตกไป

	สามัญ 19 ก.ย.96	ศรีสะเกษ	พระราชบัญญัติ	ดิน (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2496"		
--	--------------------	----------	---------------	----------------------------	--	--

ลำดับ	ครั้งที่/ปี	ส.ส. จังหวัด	ประเภทการเสนอ	หัวข้อ	ผู้ตอบ	คำตอบ
59	15/2496 สามัญ 19 ก.ย.96	ร.ท. จารุบุตร เรืองสุวรรณ สวัสดิ์ พึ่งตน/ ขอนแก่น เผล็จ จิราภรณ์/พิจิตร सान์ สาย สว่าง/นครปฐม	เสนอร่าง พระราชบัญญัติ	"ร่างพระราชบัญญัติเทศบาล (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2496 (วาระที่ 1)"		มติที่ประชุมให้ร่างพระราชบัญญัตินี้ตกไป
60	16/2496 (สามัญ 21 ก.ย.96	ญาติ ไหวติ/ สุรินทร์	กระทู้ถาม กระทรวงมหาดไทย	"การสั่งพักข้าราชการ"	พล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ รมช. มหาดไทย	เป็นการปฏิบัติตามกฎหมายและมติคณะรัฐมนตรี
61	16/2496 สามัญ 21 ก.ย.96	แคล้ว นรปติ/ ขอนแก่น	กระทู้ถาม กระทรวงศึกษาธิการ	"โรงเรียนอนุบาล จังหวัดขอนแก่น"	พลเอก มังกร พรหมโยธี รมต. ศึกษาฯ	รัฐบาลจะพิจารณางบประมาณต่อไป
62	16/2496 สามัญ 21 ก.ย.96	สวัสดิ์ พึ่งตน/ ขอนแก่น	เสนอร่าง พระราชบัญญัติ	"ร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวล กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับ 6) พ.ศ. 2496		มติที่ประชุมให้ร่างพระราชบัญญัตินี้ตกไป
63	2/2496 วิสามัญ2 5 พ.ย. 96	อารีย์ ตันติ เวชกุล/ นครราชสีมา	กระทู้ควนถาม กระทรวงมหาดไทย	"เจ้าหน้าที่ตำรวจกรณณ์ต้นชนขณะปฏิบัติหน้าที่" โดยทหารต่างชาติ	พล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ รมช. มหาดไทย	ผู้ขับรถเป็นทหารอเมริกัน พนักงานสอบสวนได้ทำสำนวนฟ้องและเสนอไปทางพนักงานอัยการแล้ว

64	2/2496 วิสามันญ2 5 พ.ย. 96	สอิ่ง มารังกุล/ บุรีรัมย์	กระทู้ถาม กระทรวงวัฒนธรรม	"การอนุมัติเงินเพื่อบูรณะวัดวาอาราม" ของ จังหวัดบุรีรัมย์	พลโท หลวงสวัสดิ์สรยุทธ รมช. วัฒนธรรม	ได้อนุมัติงบประมาณไปตามความเหมาะสม
----	----------------------------------	------------------------------	------------------------------	--	---	------------------------------------

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ลำดับ	ครั้งที่/ปี	ส.ศ. จังหวัด	ประเภทการเสนอ	หัวข้อ	ผู้ตอบ	คำตอบ
65	2/2496 วิสามันต 5 พ.ย. 96	บุญคุ้ม จันท ศรีสุริยวงศ์/ อุครธานี	กระทู้ถาม กระทรวงศึกษาธิการ	"เด็กตามชนบทไม่มีโรงเรียนเรียนหนังสือ"	พลเอก มังกร พรหมโยธี รมต. ศึกษาฯ	รัฐบาลมีโครงการจัดตั้งโรงเรียนเพิ่มขึ้นทุกปี โดยต้องขึ้นอยู่กับงบประมาณที่ได้รับ
66	2/2496 วิสามันต 5 พ.ย. 96	เสรี อิศรางกูร ณ อยุธยา/ บุรีรัมย์	กระทู้ถาม กระทรวงมหาดไทย	"การออกโฉนดที่ดิน" มีพนักงานไม่เพียงพอทำ ให้เกิดความล่าช้าและมีขั้นตอนยุ่งยาก	พลเอก เดช เศรษฐประดิษฐ์ รมช. มหาดไทย	กระทรวงได้พิจารณาขออัตราเพิ่มแล้ว และ เหตุที่ต้องมีขั้นตอนยุ่งยากเพื่อป้องกันความ ผิดพลาด
67	2/2496 วิสามันต 5 พ.ย. 96	แคล้ว นรปติ/ ขอนแก่น	เสนอร่าง พระราชบัญญัติ	"ร่างพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2496"		มติที่ประชุมให้ร่างพระราชบัญญัตินี้ตกไป
68	4/2496 วิสามันต 19 พ.ย.96	อารีย์ ตันติเวชกุล/ นครราชสีมา	กระทู้ด่วนถาม กระทรวงการต่าง ประเทศ	"การถอนทหารจีนคณะชาติจากประเทศพม่า"	พลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ ประพันธ์ รมต. ต่าง ปท.	จะดำเนินการถอนทหารไปยังฟอร์โมซา และ ไทยเสียค่าใช้จ่ายไม่เกิน 2 ล้านบาท
69	4/2496 วิสามันต 19 พ.ย.96	สวัสดิ์ พึ่งตน/ ขอนแก่น	เสนอร่าง พระราชบัญญัติ	"ร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวล กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2496"		มติที่ประชุมไม่รับหลักการ ให้ร่างพระราช บัญญัตินี้ตกไป
70	4/2496 วิสามันต 19 พ.ย.96	สอิ่ง มารังกุล/ บุรีรัมย์	เสนอร่าง พระราชบัญญัติ	"ร่างพระราชบัญญัติเปลี่ยนแปลงเขตจังหวัด นครราชสีมาและจังหวัดบุรีรัมย์ พ.ศ. 2496"		ผู้เสนอไม่ได้อยู่ในที่ประชุมจึงไม่ได้พิจารณา
71	4/2496 วิสามันต 19 พ.ย.96	เสรี อิศรางกูร ณ อยุธยา/ บุรีรัมย์	เสนอร่าง พระราชบัญญัติ	"ร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมาย ลักษณะอาญา (ฉบับที่ 16) พ.ศ. 2496"		มติที่ประชุมไม่เห็นด้วย ให้ร่างพระราช บัญญัตินี้ตกไป

ลำดับ	ครั้งที่/ปี	ส.ส. จังหวัด	ประเภทการเสนอ	หัวข้อ	ผู้ตอบ	คำตอบ
72	5/2496 วิสามัญ2 26 พ.ย. 96	แคล้ว นรปติ/ ขอนแก่น	กระทู้ด่วนถาม กระทรวงศึกษาธิการ	"การสั่งถอนใบอนุญาตของนายชอบ อุทัย เฉลิม"	พลเอก มังกร พรหมโยธี รมต. ศึกษาฯ	เนื่องจากนายชอบเขียนบทความวิพากษ์ วิจารณ์กระทรวงด้วยถ้อยคำก้าวร้าว จึงไม่ เหมาะที่จะอบรมสั่งสอนเด็ก
73	6/2496 วิสามัญ2 3 ธ.ค. 96	แคล้ว นรปติ/ ขอนแก่น	กระทู้ด่วนถาม กระทรวงการสหกรณ์	"การกู้เงินสหกรณ์" ธนาคารสหกรณ์ไม่ สามารถจ่ายเงินให้สมาชิกได้ ทำให้สมาชิกได้ รับความเดือดร้อน	พลเรือเอก ยุทธศาสตร์ โกศล รมต. สหกรณ์	รัฐบาลจะดำเนินการต่อไป
74	6/2496 วิสามัญ2 3 ธ.ค. 96	อารีย์ ตันติ เวชกุล/ นครราชสีมา	กระทู้ถาม กระทรวงเศรษฐกิจ	"รถยนต์นอกโควต้า" อันส่งผลไปทางทุจริต	พลจัตวา ศิริ สิริโยธิน รมช. เศรษฐกิจการ	รัฐบาลจะจัดการตามระเบียบของศุลกากร
75	6/2496 วิสามัญ2 3 ธ.ค. 96	เสรี อิศรางกูร ณ อุทยา/ บุรีรัมย์ เทียม ไชยนันท์/ตาก	เสนอร่าง พระราชบัญญัติ	"ร่างพระราชบัญญัติเทศบาล (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2496"		มติที่ประชุมให้ร่างพระราชบัญญัตินี้ตกไป
76	7/2496 วิสามัญ2 17 ธ.ค. 96	ฟื้น บุญชิต/ อุบลราชธานี	กระทู้ด่วนถาม กระทรวงมหาดไทย	"การจับกุมผู้ต้องสงสัยว่าเป็นคอมมิวนิสต์" จำนวน 40 คน ที่ตำบลโนนกลาง อำเภอพิบูล มังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี	พล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ รมช. มหาดไทย	ขอให้ยื่นเรื่อง ไปเพื่อดำเนินการสอบสวนหา ข้อเท็จจริง
77	7/2496 วิสามัญ2 17 ธ.ค. 96	ทิม ภูริพัฒน์/ อุบลราชธานี	กระทู้ถาม กระทรวงมหาดไทย	"การเปลี่ยนทางเดินรถประจำทางในจังหวัด พระนครและธนบุรี"	พล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ รมช. มหาดไทย	รัฐบาลได้ดำเนินการตามความเหมาะสม

ลำดับ	ครั้งที่/ปี	ส.ส. จังหวัด	ประเภทการเสนอ	หัวข้อ	ผู้ตอบ	คำตอบ
78	7/2496 วิสามัญ2 17 ธ.ค. 96	อารีย์ ตันติ เวชกุล/ นครราชสีมา	เสนอร่าง พระราชบัญญัติ	"ร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยการสำรวจการออก โฉนดที่ดิน (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2496"		มติที่ประชุมไม่เห็นด้วย ร่างพระราชบัญญัตินี้ตกไป
79	8/2496 วิสามัญ2 24 ธ.ค. 96	เสรี อิศรางกูร ณ อยุรยา/ บุรีรัมย์	กระทู้คำถาม กระทรวงมหาดไทย	"การจ้กมแม่ค้าพ่อค้าหาบเร่" ในเขตเทศบาล นครกรุงเทพ เป็นที่เดือดร้อนแก่ชนชั้น กรรมาชีพ	พลเอก เดช เศษประดิษฐ รมช. มหาดไทย	รัฐบาลได้ควบคุมเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยและสวยงามเป็นสง่าแก่บ้านเมือง
80	8/2496 วิสามัญ2 24 ธ.ค. 96	บุญคุ้ม จันท ศรีสุริยวงศ์/ อุดรธานี	กระทู้คำถาม นายกรัฐมนตรี	"การเรียไรเงินสร้างพระเจดีย์พุทธหัตถิและ อนุสาวรีย์พระนเรศวรมหาราช" มีการบังคับเรีย ไรหรือไม่	จอมพล ผิน ชุณหะวัณ รองนายกรัฐมนตรี	ไม่ได้มีการบังคับ
81	8/2496 วิสามัญ2 24 ธ.ค. 96	ผัน บุญชิต/ อุบลราชธานี	กระทู้คำถาม กระทรวงมหาดไทย	"การจับกุมผู้ทุจริตในองค์การข้าวไทย" เมื่อต้น เดือนพฤศจิกายน 2496	พล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ รมช. มหาดไทย	รัฐบาลได้วางระเบียบและวิธีป้องกันการ ทุจริต เพื่อไม่ให้เกิดเหตุเช่นนี้อีก
82	9/2496 วิสามัญ2 29 ธ.ค. 96	อารีย์ ตันติเวชกุล/ นครราชสีมา	กระทู้คำถาม กระทรวงการคลัง	"งบประมาณรายได้ประจำปี พ.ศ. 2496"	พลโท ประยูร ภมรมนตรี รมช. คลัง	รัฐบาลยังไม่ทราบจำนวนที่แน่ชัด
83	9/2496 วิสามัญ2 29 ธ.ค. 96	เสรี อิศรางกูร ณ อยุรยา/ บุรีรัมย์	กระทู้ถาม กระทรวงมหาดไทย	"ผู้ต้องหาว่าเป็นกบฏ 10 พ.ย. 2495"	พล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ รมช. มหาดไทย	รัฐบาลกำลังดำเนินการสอบสวนและจับกุม
84	9/2496 วิสามัญ2 29 ธ.ค. 96	ญาติ ไหวดี/ สุรินทร์	กระทู้ถาม กระทรวงคมนาคม	"การไปรษณีย์"	พลจัตวา ประมาณ อติเรกสาร รมช. คมนาคม	รัฐบาลกำลังดำเนินการ

ลำดับ	ครั้งที่/ปี	ส.ส. จังหวัด	ประเภทการเสนอ	หัวข้อ	ผู้ตอบ	คำตอบ
85	1/2497 วิสามัญ 7 ม.ค. 97	อารีย์ ตันติ เวชกุล/ นครราชสีมา	กระทู้ควนถาม นายกรัฐมนตรี	"เครื่องบินต่างชาติดละเมิดอธิปไตย" และทิ้งระเบิดที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน	จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี	รัฐบาลกำลังดำเนินการ
86	2/2497 วิสามัญ 14 ม.ค. 97	เสรี อิศรางกูร ณ อุรุทยา/ บุรีรัมย์	กระทู้ถาม นายกรัฐมนตรี	"ร้านขายอาหารตามกระทรวง ทบวง กรม" ของงบประมาณเพื่อปลูกสร้างอาคารที่รับประทานอาหาร	พลโท ประยูร ภมรมนตรี รัฐมนตรีสั่งการสำนักนายกรัฐมนตรี	รัฐบาลมีนโยบายสร้างตามกำลังของงบประมาณ
87	2/2497 วิสามัญ 14 ม.ค. 97	อารีย์ ตันติ เวชกุล/ นครราชสีมา	กระทู้ถามกระทรวง การต่างประเทศ	"การรับรองรัฐบาลต่างประเทศ"	พลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนครเชษฐาภาณุ ประพันธ์ มต. ต่างประเทศ	รัฐบาลไม่มีนโยบายรับรองรัฐบาลต่างประเทศใด จึงไม่มีกรณีจะตอบ
88	2/2497 วิสามัญ 14 ม.ค. 97	ทิม ภูริพัฒน์/ อุบลฯ อัมพร สุวรรณบล/ ร้อยเอ็ด	เสนอร่าง พระราชบัญญัติ	"ร่างพระราชบัญญัติแบ่งเขตและจัดตั้งจังหวัด พ.ศ. 2497 (วาระที่ 1)"		มติที่ประชุมให้ร่างพระราชบัญญัตินี้ตกไป
89	3/2497 วิสามัญ 21 ม.ค. 97	เสรี อิศรางกูร ณ อุรุทยา/ บุรีรัมย์	กระทู้ควนถาม กระทรวงมหาดไทย	"หอทะเบียนที่ดินจังหวัดพระนคร" มีขั้นตอนยุ่งยาก ผู้มาติดต่อได้รับความเดือดร้อน	พลเรือโท หลวงเสนาวิวัฒน์ มต. มหาดไทย	รัฐบาลจะพิจารณาแก้ไขต่อไป
90	3/2497 วิสามัญ 21 ม.ค. 97	สอิ่ง มารังกุล/ บุรีรัมย์	กระทู้ควนถาม กระทรวงเศรษฐกิจ	"คุณภาพและราคาข้าวสารที่ส่งไปจำหน่ายในต่างประเทศ"	พันเอก นายวรการบัญชา มต.เศรษฐกิจ	รัฐบาลดำเนินการแล้ว

ลำดับ	ครั้งที่/ปี	ส.ส. จังหวัด	ประเภทการเสนอ	หัวข้อ	ผู้ตอบ	คำตอบ
91	3/2497 วิสามัญ 21 ม.ค. 97	ญาติ ไหวดี/ สุรินทร์	กระทู้ถาม กระทรวงเศรษฐกิจ	"ลูกหนี้ค่าข้าวส่งต่างประเทศ"	พันเอก นายวรการบัญชา รมต.เศรษฐกิจ	รัฐบาลดำเนินการแล้ว
92	3/2497 วิสามัญ 21 ม.ค. 97	แคล้ว นรปติ/ ขอนแก่น	กระทู้ถาม กระทรวงมหาดไทย	"ทางหลวงจังหวัดขอนแก่น"	พลเอก เดช เดชประดิษฐ รมช. มหาดไทย	รัฐบาลดำเนินการแล้ว
93	3/2497 วิสามัญ 21 ม.ค. 97	เสรี อิศรางกูร ณ อุทยา/ บุรีรัมย์	เสนอร่าง พระราชบัญญัติ	"ร่างพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร (ฉบับที่ 6) พ.ศ. 2497 วาระที่ 1"		ผู้เสนอขอถอนร่างพระราชบัญญัติ
94	4/2497 วิสามัญ 22 ม.ค. 97	ทิม ภูริพัฒน์/ อุบลราชธานี	กระทู้ด่วนถาม นายกรัฐมนตรี	"การจุดพลุเพลิงในงานฉลองรัฐธรรมนูญ" ที่ร้าน แสดงสรรพสินค้าญี่ปุ่นใกล้โรงพยาบาลจุฬาฯ เป็นเหตุให้ผู้ป่วยตกใจตาย	จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี	กองอำนวยการจัดงานฉลองรัฐธรรมนูญไม่ได้ยืนยัน เป็นเพียงเสียงลือเท่านั้น แต่จะได้ ระมัดระวังยิ่งขึ้น
95	4/2497 วิสามัญ 22 ม.ค. 97	บุญช่วย อิตถากร/ มหาสารคาม	กระทู้ถาม กระทรวงคมนาคม	"โทรศัพท์ที่อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย" ได้ถูกรื้อถอน เครื่องและสายไปตั้งแต่มหาสงคราม รัฐบาลจะ เร่งจัดทำให้เสร็จภายใน 2 เดือนได้หรือไม่	พลจัตวา ประมาณ อดิเรกสาร รมช. คมนาคม	รัฐบาลจะได้เร่งจัดทำต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ลำดับ	ครั้งที่ปี	ส.ส. จังหวัด	ประเภทการเสนอ	หัวข้อ	ผู้ตอบ	คำตอบ
96	5/2497 วิสามัญ 23 ม.ค. 97	ชาญยุทธ ไชยคำมิ่ง/ กาฬสินธุ์	กระทู้ด่วนถาม กระทรวงมหาดไทย	"ใบขับขี่จักรยานสามล้อ"	พล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ รมช. มหาดไทย	รัฐบาลได้ดำเนินการเพื่อความปลอดภัยและเป็นระเบียบ
97	5/2497 วิสามัญ 23 ม.ค. 97	อารีย์ ตันติ เวชกุล/ นครราชสีมา	กระทู้ถาม กระทรวงมหาดไทย	"การปลูกสร้างอาคารบริเวณเพลิงไหม้ จังหวัด เพชรบุรี พ.ศ. 2493"	พลเอก เดช เดชประดิษฐ รมช. มหาดไทย	รัฐบาลดำเนินการแล้ว
98	5/2497 วิสามัญ 23 ม.ค. 97	แคล้ว นรปติ/ ขอนแก่น	กระทู้ถาม กระทรวงการคลัง	"การกู้เงินจากธนาคารโลก"	พลโท เภา เพียรเลิศ บริษัทสัญชาติ รมต. คลัง	รัฐบาลกำลังดำเนินการอยู่
99	5/2497 วิสามัญ 23 ม.ค. 97	บุญคุ้ม จันทร์ ศรีสุริยวงศ์/ อุดรธานี	กระทู้ถาม กระทรวงการคลัง	"การคืนวังบางขุนพรหม"	พลโท เภา เพียรเลิศ บริษัทสัญชาติ รมต. คลัง	ไม่ทราบเรื่อง จึงไม่สามารถตอบได้
100	5/2497 วิสามัญ 23 ม.ค. 97	บุญช่วย อัครา/ มหาสารคาม	กระทู้ถาม กระทรวงศึกษาธิการ	"สถานที่เรียนชั้นมัธยมมีไม่พอ"	พลเอก มังกร พรหมโยธี รมต. ศึกษาฯ	รัฐบาลจะดำเนินการต่อไป
101	6/2497 วิสามัญ 28 ม.ค. 97	เสรี อิศรางกูร ณ อรุณา/ บุรีรัมย์	กระทู้ด่วนถาม กระทรวงมหาดไทย	"การจับกุมคนหนังสือพิมพ์"	พล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ รมช. มหาดไทย	รัฐบาลดำเนินการตามกฎหมาย

ลำดับ	ครั้งที่/ปี	ส.ส. จังหวัด	ประเภทการเสนอ	หัวข้อ	ผู้ตอบ	คำตอบ
102	6/2497 วิสามัญ 28 ม.ค. 97	บุญช่วย อัคราภรณ์/ มหาสารคาม	กระทู้คำถาม กระทรวงสาธารณสุข	"ราษฎรจังหวัดมหาสารคามเป็นไข้ล้มตาย"	พระยาปริรักษเวชการ รมต. สาธารณสุข	รัฐบาลดำเนินการแล้ว
103	6/2497 วิสามัญ 28 ม.ค. 97	ชาญยุทธ ไชยคำมิ่ง/ กาฬสินธุ์	กระทู้ถาม กระทรวงเกษตร	"อัตราค่าภาคหลวงไม้หวงห้าม" รัฐบาลเก็บค่า ภาคหลวงค่าตัดไม้เพิ่ม 2-4 เท่าตัว ทำให้ราษฎร ได้รับความเดือดร้อน	พล.ต.ต. ลม้าย อุทยานานนท์ รมช. เกษตร	รัฐบาลดำเนินการตามความเหมาะสม หาก เดือดร้อนให้แจ้งเจ้าหน้าที่จะได้แก้ไขต่อไป
104	6/2497 วิสามัญ 28 ม.ค. 97	สียง มารังกุล/ บุรีรัมย์	กระทู้ถามกระทรวง สาธารณสุข	"การสงเคราะห์แม่และเด็ก"	พระยาปริรักษเวชการ รมต. สาธารณสุข	รัฐบาลกำลังดำเนินการ
105	7/2497 (วิสามัญ 29 ม.ค. 97	ญาติ ไหวดี/ สุรินทร์	กระทู้ถาม กระทรวงศึกษาธิการ	"การส่งเสริมลูกเสือและพลศึกษา"	พลเอก มังกร พรหมโยธี รมต. ศึกษาฯ	รัฐบาลกำลังดำเนินการ
106	7/2497 วิสามัญ 29 ม.ค. 97	ชาญยุทธ ไชยคำมิ่ง/ กาฬสินธุ์	กระทู้ถาม กระทรวงศึกษาธิการ	"การห้ามโอนครูไปต่างกระทรวง"	พลโท หลวงเชิดวุฒากาศ รมช. ศึกษาฯ	รัฐบาลกำลังดำเนินการ
107	9/2497 วิสามัญ 4 ก.พ. 97	ยีน สืบบุญ การณ /สุรินทร์	กระทู้คำถาม กระทรวงเกษตร	"หมูเป็นโรคระบาด" ในเขตเทศบาลเมือง สุรินทร์	พล.ต.ต. ลม้าย อุทยานานนท์ รมช. เกษตร	เกิดขึ้นเมื่อเดือนกรกฎาคม 2495 ปรากฏได้ใน เดือนกุมภาพันธ์ 2496 รัฐบาลไม่ได้รับรายงานว่ามีโรคระบาดอีกแต่จะพยายามควบคุม

ลำดับ	ครั้งที่/ปี	ส.ส. จังหวัด	ประเภทการเสนอ	หัวข้อ	ผู้ตอบ	คำตอบ
108	9/2497 วิสามัญ 4 ก.พ. 97	ทิม ภูริพัฒน์/ อุบลราชธานี	กระทู้ควนถาม กระทรวงคมนาคม	"การขึ้นค่าโดยสารรถไฟ" จริงหรือไม่ที่รัฐบาล จะขึ้นค่าโดยสารรถไฟเพื่อหารายได้ชดเชยเงินกู้ และดอกเบี้ยจากธนาคารโลก	พลจัตวา ประมวล อดิเรกสาร รมช. คมนาคม	รัฐบาลยังไม่ได้พิจารณาขึ้นค่าโดยสารแต่ ประการใด
109	9/2497 วิสามัญ 4 ก.พ. 97	ดิเรก มณี รัตน์/ อุบลราชธานี	กระทู้ถาม กระทรวงการคลัง	"เงินตราต่างประเทศ" ดุลย์การค้าระหว่าง ประเทศของไทยในครึ่งปีแรก พ.ศ. 2496	พลโท ประยูร ภมรมนตรี รมช. คลัง	รัฐบาลกำลังดำเนินการ
110	11/2497 วิสามัญ 6 ก.พ. 97	สอิ่ง มารังกุล/ บุรีรัมย์	กระทู้ถาม กระทรวงมหาดไทย	"การตัดทำถนนผ่านที่ดินของราษฎร" จาก อำเภอประโคนชัย ไปกิ่งอำเภอบ้านกรวด	พลเอก เดช เศษประดิษฐ์ รมช. มหาดไทย	รัฐบาลกำลังดำเนินการ
111	11/2497 วิสามัญ 6 ก.พ. 97	ชาญยุทธ ไชยคำมิ่ง/ กาฬสินธุ์	กระทู้ถาม กระทรวงมหาดไทย	"การสร้างทางหลวงจังหวัดสายยางตลาด ขอนแก่น"	พลเอก เดช เศษประดิษฐ์ รมช. มหาดไทย	รัฐบาลกำลังดำเนินการ
112	11/2497 วิสามัญ 6 ก.พ. 97	เสรี อิศรางกูร ณ อยุธยา/ บุรีรัมย์	กระทู้ถาม กระทรวงมหาดไทย	"ตำรวจจราจรไปรักษาความปลอดภัยตามโรง เรียน"	พล.ร.ท. หลวงสุนาวินวิวัฒน์	เป็นการบริการของตำรวจ
113	13/2497 วิสามัญ 12 ก.พ. 97	เอื้อ จัน ทรวงศ์/ นครพนม	กระทู้ถามกระทรวง การต่างประเทศ	"การล่องล้าอชิปไทย" เมื่อวันที่ 20 มกราคม 2492 ฝรั่งเศสนำเรือบรรทุกทหารแล่นเลียบแม่ น้ำโขง	พลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์- ประพันธ์ รมต. ต่าง ปท.	รัฐบาลกำลังเฝ้าดูด้วยความระมัดระวังตาม สมควร

ลำดับ	ครั้งที่/ปี	ส.ส. จังหวัด	ประเภทการเสนอ	หัวข้อ	ผู้ตอบ	คำตอบ
114	13/2497 วิสามัญ 12 ก.พ. 97	เสรี อิศรางกูร ณ อยุธยา/ บุรีรัมย์	กระทู้ถาม กระทรวงกลาโหม	"ฐานะและความเป็นอยู่ของทหาร"	พล.อ.อ. พัน รณนภากาศ ยุทธาคณี รมต. คมนาคม	รัฐบาลกำลังดำเนินการ
115	13/2497 วิสามัญ 12 ก.พ. 97	สียง มารังกุล/ บุรีรัมย์	กระทู้ถาม กระทรวงมหาดไทย	"การลงโทษผู้ว่าราชการจังหวัดที่เกิดไฟไหม้"		ผู้ถามขอผ่านเรื่องนี้ไป
116	13/2497 วิสามัญ 12 ก.พ. 97	ชาญยุทธ ไชยคำมิ่ง/ กาฬสินธุ์	กระทู้ถาม กระทรวงคมนาคม	"การสื่อสารทางไปรษณีย์โทรเลข" มีพนักงาน ไม่เพียงพอ	พลจัตวา ประมาณ อดิเรกสาร รมช. คมนาคม	รัฐบาลกำลังดำเนินการ
117	10/2497 สามัญ 9 ก.ย. 97	ดิเรก มณี รัตน์/ อุบลราชธานี	กระทู้ด่วนถาม กระทรวงมหาดไทย	"เพลิงไหม้หมู่บ้านราษฎรในเขตอำเภอโศธร จังหวัดอุบลราชธานี" เมื่อ 19 พ.ย. 96	พลเรือโท หลวงสุนาวินวัธ	รัฐบาลได้ดำเนินการช่วยเหลือเป็นที่เรียบร้อยแล้ว
118	10/2497 สามัญ 9 ก.ย. 97	แคล้ว นรปดิ/ ขอนแก่น	กระทู้ด่วนถาม กระทรวงเกษตร	"การช่วยเหลือการทำนาของประชากรภาค อีสาน"	พล.ต.ต. ลม้าย อุทยานานนท์ รมช. เกษตร	รัฐบาลกำลังดำเนินการ
119	4/2500 สามัญ 18 ก.ค.2500	สมพร จุรี มาศ/ร้อยเอ็ด	กระทู้ด่วนถาม รมต. ศึกษาธิการ	"ครูไม่พอกับจำนวนนักเรียน" รัฐบาลจะจัดการ เพิ่มและบรรจุครูที่ขาดอยู่ในจังหวัดร้อยเอ็ดให้ ครบได้ไหม	พลตรี เฉลิม พงษ์สวัสดิ์ รมช. ศึกษาฯ	รัฐบาลได้ดำเนินการแล้ว

ลำดับ	ครั้งที่/ปี	ส.ส. จังหวัด	ประเภทการเสนอ	หัวข้อ	ผู้ตอบ	คำตอบ
120	4/2500 สามัญ 18 ก.ค.2500	เกียรติ นาคะพงษ์/ มหาสารคาม	กระทู้ถาม กระทรวงมหาดไทย	"การหายสาบสูญของนายเตียง ศิริขันธ์"	พล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ รมต. มหาดไทย	รัฐบาลกำลังดำเนินการ
121	4/2500 สามัญ 18 ก.ค.2500	ณูวง เอี่ยมศิลา /อุดรธานี	เสนอร่าง พระราชบัญญัติ	"ร่างพระราชบัญญัติยกเลิกกฎหมายว่าด้วย การพิมพ์ พ.ศ. 2500"		มติที่ประชุมไม่รับหลักการ ร่างพระราช บัญญัตินี้ตกไป
122	5/2500 สามัญ 25 ก.ค.2500	กลิ่น ปลั่งนิล/ อุบลราชธานี	กระทู้ด่วนถาม กระทรวงมหาดไทย	"โจรมลยาญแย่ง 4 อดีตรัฐมนตรี"	พล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ รมต. มหาดไทย	รัฐบาลกำลังดำเนินการ
123	5/2500 สามัญ 25 ก.ค.2500	อารีย์ ตันติเวชกุล/ นครราชสีมา	กระทู้ด่วนถาม กระทรวงมหาดไทย	"การพูด การเขียน และการชุมนุมสาธารณะ"	พล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ รมต. มหาดไทย	รัฐบาลได้ดำเนินการตามกฎหมาย และตาม นโยบายของนายกรัฐมนตรี
124	5/2500 สามัญ 25 ก.ค.2500	ทิม ภูริพัฒน์/ อุบลราชธานี	กระทู้ด่วนถาม กระทรวง สาธารณสุข	"เจ้าหน้าที่นิคม โรคเรื้อนบุกรุกที่ดินราษฎร"	สวัสดิ์ คำประกอบ รมช. สาธารณสุข	รัฐบาลกำลังดำเนินการ
125	5/2500 สามัญ 25 ก.ค.2500	ทองปาน วงศ์ สง่า/สกลฯ, ฟอง สิทธิ ธรรมกลิ่น ปลั่งนิล/ อุบลฯ พีร์ /สุพรรณฯ	เสนอร่าง พระราชบัญญัติ	"ร่างพระราชบัญญัติยกเลิกพระราชบัญญัติ ป้องกันการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ พ.ศ. 2495 พ.ศ. 2500"		มติที่ประชุมเห็นสมควรให้ยกเรื่องอื่นขึ้น ปรึกษา ร่างพระราชบัญญัตินี้ตกไป

ลำดับ	ครั้งที่/ปี	ส.ส. จังหวัด	ประเภทการเสนอ	หัวข้อ	ผู้ตอบ	คำตอบ
126	7/2500 สามัญ 2 8 ส.ค.2500	สมพร จูริมาศ/ ร้อยเอ็ด	กระทู้ถาม กระทรวงการคลัง	"เงิน ก.ศ.ศ. และเงินที่เก็บจากแสดมปีฉลอง 25 ศตวรรษ"	พันเอก นายวรการบัญชา รมต. คลัง	รัฐบาลกำลังดำเนินการ
127	7/2500 สามัญ 2 8 ส.ค.2500	เกียรติ นาคะพงษ์/ มหาสารคาม	กระทู้ถาม กระทรวงคมนาคม	"ทางสายชนบท-บ้านไผ่-มหาสารคาม- กาฬสินธุ์-ร้อยเอ็ด" เนื่องจากถนนไม่มีการ ปรับปรุงทำให้ไม่ปลอดภัยแก่ผู้ใช้ถนน	พลโท บัญญัติ เทพหัสดิน ณ อยุธา รมต. คมนาคม	กระทรวงฯ มีนโยบายจะบูรณะให้ดีขึ้นตาม มาตรฐาน แต่ต้องขึ้นอยู่กับงบประมาณ
128	7/2500 สามัญ 2 8 ส.ค.2500	ไสว สวัสดิ สาร/ นครฯ, ชวน กิติศรีวรพันธุ์/ นครพนม	เสนอร่าง พระราชบัญญัติ	"ร่างพระราชบัญญัติปราบปรามคอร์รัปชั่น พ.ศ. 2500"		มติที่ประชุมให้ยกเรื่องอื่นขึ้นปรึกษา พรบ. นี้ตกไป
129	8/2500 สามัญ 2 14 ส.ค.2500	ผัน บุญชิต/ อุบลราชธานี	กระทู้ด่วนถาม กระทรวงศึกษาฯ	"การช่วยเหลือนักเรียนที่จบชั้นมัธยมบริบูรณ์"	พลตรี เฉลิม พงษ์สวัสดิ์ รมช. ศึกษาธิการ	รัฐบาลได้เตรียมกระจายโรงเรียนเตรียม อุดม และโรงเรียนอาชีวะออกต่างจังหวัด ให้เพียงพอกับความต้องการ
130	8/2500 สามัญ 2 14 ส.ค.2500	เทพ โชตินุชิต/ ศรีสะเกษ	กระทู้ด่วนถาม กระทรวงศึกษาฯ	"ผู้มีสิทธิออกเสียงจบอุดมศึกษา" ให้รัฐบาล สำรวจว่ามีจังหวัดใดมีผู้มีสิทธิออกเสียงที่จบ ชั้นประถมเกินกึ่งหนึ่ง	ขุนคลังศึกษากร รมช. ศึกษาธิการ	รัฐบาลจะได้ดำเนินการต่อไป
131	8/2500 สามัญ 2 14 ส.ค.2500	กลิ่น ปลั่งนิล/ อุบลราชธานี	กระทู้ถาม กระทรวงมหาดไทย	"อาคารสงเคราะห์"	พล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ รมต. มหาดไทย	รัฐบาลกำลังดำเนินการ

ลำดับ	ครั้งที่/ปี	ส.ส. จังหวัด	ประเภทการเสนอ	หัวข้อ	ผู้ตอบ	คำตอบ
132	9/2500 สามัญ 2 22 ส.ค.2500	วิเชียร สาครริษา นนท์/ชัยภูมิ	กระทู้ด่วนถาม กระทรวงการคลัง	"ขอให้จัดเงินรายได้ของสลากกินแบ่งเข้าเป็น เงินงบประมาณแผ่นดิน"	พันเอก นายวรการบัญชา รมต. คลัง	รัฐบาลกำลังดำเนินการ
133	9/2500 สามัญ 2 22 ส.ค.2500	อารีย์ ตันติเวชกุล/ นครราชสีมา	กระทู้ถาม นายกรัฐมนตรี	"ต่างประเทศเข้าแทรกแซงกิจการก่อควน ความสงบสุข"	จอมพลอากาศ พัน รณนภากาศ ฤทธาคนี รองนายกรัฐมนตรี	รัฐบาลกำลังดำเนินการ
134	13/2500 สามัญ 2 12 ก.ย.2500	อารีย์ ตันติเวชกุล/ นครราชสีมา	กระทู้ถาม นายกรัฐมนตรี	"ข้าราชการฝักใฝ่ในการเมือง"	จอมพลอากาศ พัน รณนภากาศ ฤทธาคนี รองนายกรัฐมนตรี	รัฐบาลกำลังดำเนินการ
135	13/2500 สามัญ 2 12 ก.ย.2500	ผืน บุญชิต/ อุบลราชธานี	กระทู้ถาม กระทรวงกลาโหม	"การถอนทหารไทยจากประเทศเกาหลี"	จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี	รัฐบาลยังไม่ถอนทหารออกจากเกาหลีทั้ง หมด
136	5/2501 วิสามัญ 2 24 เม.ย. 01	สมพร จูริมาศ/ ร้อยเอ็ด	กระทู้ด่วนถาม รมต. มหาดไทย	"การตายของนักการเมือง" ที่ถูกฆ่าในสมัยรัฐ บาลชุดจอมพล ป. นั้น คณะกรรมการไม่ สามารถดำเนินการสอบสวนเอาตัวผู้สังและ วางแผนมาลงโทษได้	พลโท ประภาส จารุเสถียร รมต. มหาดไทย	รัฐบาลกำลังสะสางคดีอยู่ และจะดำเนินการ ให้เร็วที่สุด
137	11/2501 วิสามัญ 2 5 มิ.ย. 01	พรชัย แสงซัจจ์ /ศรีสะเกษ, สว่าง ตราษ/ ขอนแก่น	เสนอร่าง พระราชบัญญัติ	"ร่างพระราชบัญญัติยกเลิกพระราชบัญญัติ ป้องกันการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ พ.ศ. 2495 (วาระที่ 7)		พรบ. นี้ตกไป เพราะประธานและรอง ประธานสภาฯ ได้ลงจากบัลลังก์โดยมิได้สั่ง อย่างใดจึงถือว่าเลิกประชุมตามข้อบังคับ การประชุมและการปรึกษาของสภาฯ

ลำดับ	ครั้งที่/ปี	ส.ส. จังหวัด	ประเภทการเสนอ	หัวข้อ	ผู้ตอบ	คำตอบ
138	12/2501 วิสามัญ 2 12 มิ.ย. 01	วิเชียร สาครวิชานนท์ /ชัยภูมิ	กระทู้ด่วนถาม รมต. อุตสาหกรรม	"ราคาปอตกต่ำ"	พลโท กฤษ บุญณกันต์ รมต. อุตสาหกรรม	รัฐบาลได้ดำเนินการแล้ว
139	12/2501 วิสามัญ 2 12 มิ.ย. 01	พัฒน นิวาสนนท์/ ชัยภูมิ	กระทู้ด่วนถาม กระทรวง สาธารณสุข	"โรคอหิวาต์ระบาด" ตั้งแต่วันที่ 23 พฤษภาคม 2501	เฉลิม พรหมมาส รมต. สาธารณสุข	รัฐบาลได้ดำเนินการแล้ว
140	12/2501 วิสามัญ 2 12 มิ.ย. 01	ผัน บุญจิต, ดิเรก มณีรัตน์/ อุบลราชธานี	เสนอร่าง พระราชบัญญัติ	"ร่างพระราชบัญญัติจัดตั้งจังหวัดยะโสธร"		มติที่ประชุมอนุมัติให้รัฐบาลรับร่าง พรบ. นี้ไปพิจารณาก่อนรับหลักการ
141	12/2501 วิสามัญ 2 12 มิ.ย. 01	สอิ่ง มารังกุล, ไต้ะ แก้วเสมา/ บุรีรัมย์, ทองดี อิสราชีวิน/ เชียงใหม่	เสนอร่าง พระราชบัญญัติ	"ร่างพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม (ฉบับที่ 6) พ.ศ. 2501		มติที่ประชุมให้ร่าง พรบ. นี้ตกไป
142	13/2501 วิสามัญ 2 19 มิ.ย. 01	จันท จันทชุม/ ร้อยเอ็ด	กระทู้ด่วน ถาม รมต. ศึกษาฯ	"การแก้ปัญหาเกี่ยวกับเด็กไม่มีที่เรียนในปีการ ศึกษา 2501"	หม่อมหลวง ปิ่น มาลากุล รมต. ศึกษาฯ	รัฐบาลกำลังดำเนินการ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ลำดับ	ครั้งที่/ปี	ส.ส. จังหวัด	ประเภทการเสนอ	หัวข้อ	ผู้ตอบ	คำตอบ
143	13/2501 วิสามัญ 2 19 มิ.ย. 01	โตะ แก้วเสมา, สอิ่ง มารังกุล/ บุรีรัมย์, ฉันท จันทุม/ร้อยเอ็ด	เสนอร่าง พระราชบัญญัติ	ร่างพระราชบัญญัตินิรโทษกรรมในโอกาส ครบ 25 พุทธศตวรรษ (ฉบับที่...) พ.ศ.....		มติที่ประชุมไม่รับหลักการ ร่าง พรบ. นี้ตก ไป
144	14/2501 วิสามัญ 2 20 มิ.ย. 01	สุธี ภูพานิช, เปลื้อง วรรณศรี /สุรินทร์, ฟอง สิทธิธรรม/อุบล	เสนอร่าง พระราชบัญญัติ	ร่างพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่...) พ.ศ.....		มติที่ประชุมไม่รับหลักการ
145	14/2501 วิสามัญ 2 20 มิ.ย. 01	ฉันท จันทุม/ ร้อยเอ็ด, ฟอง สิทธิธรรม/อุบล	เสนอร่าง พระราชบัญญัติ	ร่างพระราชบัญญัติยกเลิกกฎหมายว่าด้วยการ พิมพ์ พ.ศ.....		มติที่ประชุมให้เลื่อนการประชุมร่าง พรบ.
146	3/2501 สามัญ 4 ก.ค. 01	อรพิน ไชยกาล/ อุบลราชธานี	กระทู้คำถาม รมต. มหาดไทย	"รัฐบาลไม่สงเคราะห์ผู้มีบุตรมาก"	พลโท ประภาส จารุเสถียร รมต. มหาดไทย	รัฐบาลมีนโยบายจะสงเคราะห์ผู้มีบุตรมาก อยู่ แต่ได้ปรับเปลี่ยนวิธีการตามความ เหมาะสม
147	7/2501 สามัญ 24 ก.ค. 01	อรพิน ไชยกาล/ อุบลราชธานี	กระทู้คำถาม สำนักคณะรัฐมนตรี	"การขอชื้อน้ำตาลแบบอภิสิทธิ์พิเศษ" มี ผู้แทนและรัฐมนตรีบางคนติดต่อขอชื้อน้ำ ตาลจากองค์การน้ำตาลไปจำหน่ายเอากำไร	พลโท กฤษ ภูณณกันต์ รมต. อุตสาหกรรม	รัฐบาลจะดำเนินการกับผู้กระทำความผิด และจะป้องกันไม่ให้เกิดขึ้นอีก
148	7/2501 สามัญ 24 ก.ค. 01	กลั่น ปลั่งนิล/ อุบลราชธานี	กระทู้คำถาม รัฐมนตรี	"บริษัทส่งเสริมเศรษฐกิจแห่งชาติ" มีผู้ถือหุ้น อยู่ในรัฐบาลชุดก่อนและปัจจุบันหลายคน อัน ส่อไปในทางทุจริต	เสริม วินิจฉัยกุล รัฐมนตรีกระทรวงการคลัง	รัฐบาลกำลังดำเนินการ

ลำดับ	ครั้งที่/ปี	ส.ศ. จังหวัด	ประเภทการเสนอ	หัวข้อ	ผู้ตอบ	คำตอบ
149	7/2501 สามัญ 24 ก.ค. 01	ขุนรววาท พิศุทธิ์/อุบลฯ	กระทู้ด่วนถาม รมต. คลัง	"เงินของรัฐหาย 2,500,000 บาท	เสวตร เปี่ยมพงศ์สานต์ รมช. คลัง	รัฐบาลให้เจ้าหน้าที่ตำรวจดำเนินคดีผู้ยก ออกแล้ว
150	8/2501 สามัญ 31 ก.ค. 01	อรพิน ไชยกาล/ อุบลราชธานี	กระทู้ถาม รมต. มหาดไทย	"การจ่ายปิ่นให้กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เพื่อปราบ ปรามโจรผู้ร้าย"	พลโทประกาศ จารุเสถียร รมต. มหาดไทย	ยังไม่สามารถทำได้ในขณะนี้ เพราะคิดขัติ งบประมาณ
151	9/2501 สามัญ 7 ส.ค. 01	อรพิน ไชยกาล/ อุบลราชธานี	กระทู้ด่วนถาม รมต. ศึกษาฯ	"การศึกษา" รัฐบาลมีนโยบายเรียกเงินค่าบำรุง การศึกษาจากนักเรียนและลดเงินอุดหนุน ร.ร. ราษฎร์	หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล รมต. ศึกษาฯ	กระทรวงฯ ได้วางระเบียบเก็บเงินค่าบำรุง จริง แต่มีหลายอัตราและเพื่อประโยชน์ส่วน ร่วมกระทรวงจะระงับหรือถอนคำสั่งนี้
152	9/2501 สามัญ 7 ส.ค. 01	เปลื้อง วรรณศรี /สุรินทร์	กระทู้ด่วนถาม กระทรวงมหาดไทย	"ชาวสุรินทร์อพยพหนีความอดอยาก" เนื่อง จากภาวะฝนแล้งติดต่อกันมา 4-5 ปี	พลโท ประกาศ จารุเสถียร รมต. มหาดไทย	รัฐบาลได้ดำเนินการช่วยเหลือไปบ้างแล้ว และจะดำเนินต่อไปตามกำลังงบประมาณ
153	10/2501 สามัญ 14 ส.ค. 01	ฉันท จันทชุม/ ร้อยเอ็ด	กระทู้ด่วนถาม รมต. คลัง	"ธนาคารแห่งประเทศไทยจ่ายเงินเช็คปลอม" ขององค์การรถไฟแห่งประเทศไทย 8 ล้าน บาท	พลตรี อัมพร จินตกานนท์ รมช. คลัง	เป็นความจริง กระทรวงและธนาคารแห่ง ประเทศไทยได้ให้ตำรวจสอบสวนดำเนิน คดีแล้ว
154	12/2501 สามัญ 28 ส.ค. 01	สุธี ภูวนันท์/ สุรินทร์	กระทู้ด่วนถาม รมต. (สำนักนายกฯ)	"สถานการณ์ในตะวันออกกลาง" สหรัฐฯ ยก พลขึ้นบกที่เลบานอนและอังกฤษส่งทหารเข้า จอร์แดน จะมีผลกระทบต่อไทยหรือไม่	พลตรี พระเจ้าวรวงศ์เชอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ ประพันธ์ รองนายกฯ	รัฐบาลเห็นสมควรให้สหประชาชาติดำเนิน การ และได้ส่งผู้สังเกตการณ์ 7 นายไปเลบา นอนตามคำร้องขอของสหประชาชาติ

ลำดับ	ครั้งที่/ปี	ส.ส. จังหวัด	ประเภทการเสนอ	หัวข้อ	ผู้ตอบ	คำตอบ
155	10/2501 สามัญ 14 ส.ค. 01	ชาญยุทธ ไชยคำ มิ่ง/กาฬสินธุ์, นาถ เงินทาบ, ผัน บุญชิต/ อุบลฯ, บุรณะ จัมปาพันธ์/ศรี สะเกษ, สวัสดิ์/ นครสวรรค์,	เสนอร่าง พระราชบัญญัติ	ร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวล รัษฎากร (ฉบับที่...) พ.ศ....		มติที่ประชุมเห็นสมควรรับหลักการ
156	12/2501 สามัญ 28 ส.ค. 01	กลิ่น ปลั่งนิล/ อุบลราชธานี	กระทู้คำถาม รมต. มหาดไทย	"โจรสลัดขโมยเรือ" ขโมยโค กระบือ ราษฎร และเจ้าหน้าที่ไม่สามารถปราบปรามได้	พลโท ประภาส จารุเสถียร รมต. มหาดไทย	รัฐบาลจะได้ทำการปราบปรามอย่างเข้ม แข็ง
157	12/2501 สามัญ 28 ส.ค. 01	อรพิน ไชยกาล/ อุบลราชธานี	กระทู้คำถาม รมต. เกษตร	"ราษฎรขออนุญาตตัดต้นไม้เพื่อปลูกสร้าง บ้านเรือน" มักประสบปัญหาโคตัวหมด	วิบูล ธรรมบุตร รมต. เกษตร	รัฐบาลจะให้เลิกการจำกัดจำนวน อนุญาต ให้ตัดไม้ได้ตามสภาพของป่าในท้องที่และ ให้เจ้าหน้าที่พิจารณาให้เสร็จใน 60 วัน
158	13/2501 สามัญ 4 ก.ย. 01	กลิ่น ปลั่งนิล/ อุบลราชธานี	กระทู้ถาม รมต. สาธารณสุข	"แพทย์และนางผดุงครรภ์ประจำสุษศาลา"	สวัสดิ์ คำประกอบ รมช. สาธารณสุข	รัฐบาลกำลังดำเนินการ
159	16/2501 สามัญ 19 ก.ย. 01	สมพร จุริมาศ/ ร้อยเอ็ด	กระทู้คำถาม รมต. มหาดไทย	"ความอดอยากของราษฎรและจำนวนคนตาย ในกรณีต่างๆ"	พลโท ประภาส จารุเสถียร รมต. มหาดไทย	รัฐบาลกำลังดำเนินการ

ลำดับ	ครั้งที่/ปี	ส.ส. จังหวัด	ประเภทการเสนอ	หัวข้อ	ผู้ตอบ	คำตอบ
160	1/2512 สามัญ 26 มิ.ย. 12	สุมนา นิตย สุทธิ/ศรีสะเกษ	กระทู้ด่วนถาม กระทรวงมหาดไทย	"ราษฎรขาดแคลนน้ำบริโภค" ที่อำเภอ อุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ	พลเอก ประภาส จารุเสถียร รมต. มหาดไทย	รัฐบาลดำเนินการโดยขุดสร้างน้ำประปา บ่อน้ำตื้น บ่อน้ำบาดาล ขุดสระและที่กักน้ำ ไว้ให้เพียงพอกับการบริโภค
161	3/2512 สามัญ 10 ก.ค.12	เสวตร/ระยอง, เกียรติ นาคะ พงษ์/ มหาสารคาม, สุมนา นิตย สุทธิ/ศรีสะเกษ, ล้วน/นครปฐม	เสนอร่าง พระราชบัญญัติ	ร่างพระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายที่ ดิน (ฉบับที่...) พ.ศ....		ที่ประชุมลงมติให้รัฐบาลรับร่าง พรบ. นี้ไป พิจารณาก่อนรับหลักการ
162	5/2512 สามัญ 24 ก.ค.12	ใหญ่/นครปฐม, สุรินทร์/นครฯ, ไกรสร/ เชียงใหม่,บุญ เกิด หิรัญคำ/ ชัยภูมิ,เนบ/ นครฯ ขุนทอง ภู ผิเดเดือน/ กาฬสินธุ์	เสนอร่าง พระราชบัญญัติ	ร่างพระราชบัญญัติยกเลิกประกาศของคณะ ปฏิวัติ พ.ศ....		ที่ประชุมลงมติให้รัฐบาลรับร่าง พรบ. นี้ไป พิจารณาภายใน 1 ปี

ลำดับ	ครั้งที่/ปี	ส.ส. จังหวัด	ประเภทการเสนอ	หัวข้อ	ผู้ตอบ	คำตอบ
163	5/2512 สามัญ 24 ก.ค.12	เสวตร/ระยอง, สถาปนีย์ ศิริจันทร์/ สกลนคร, นิสิต เวชศิริยานันท์/ ศรีสะเกษ, ทองดี/ เชียงใหม่	เสนอร่าง พระราชบัญญัติ	ร่างพระราชบัญญัติยกเลิกประกาศของคณะ ปฏิวัติ พ.ศ....		ที่ประชุมลงมติให้รัฐบาลรับร่าง พรบ. นี้ไป พิจารณา ก่อนรับหลักการ
164	5/2512 สามัญ 24 ก.ค.12	เสวตร/ระยอง,อ๋ำ/ พัทลุง, สว่าง ตราขุ/ขอนแก่น, ชิต/ภูเก็ต	เสนอร่าง พระราชบัญญัติ	ร่างพระราชบัญญัติยกเลิกประกาศของคณะ ปฏิวัติ พ.ศ....		ที่ประชุมลงมติให้รัฐบาลรับร่าง พรบ. นี้ไป พิจารณา ก่อนรับหลักการ
165	5/2512 สามัญ 24 ก.ค.12	พันเอก สมคิด ศรีสังคม/ อุดรธานี	เสนอร่าง พระราชบัญญัติ	ร่างพระราชบัญญัติยกเลิกประกาศของคณะ ปฏิวัติ ฉบับที่ 49 พ.ศ....		มติที่ประชุมให้แปรญัตติภายใน 7 วัน
166	5/2512 สามัญ 24 ก.ค.12	แคล้ว นรปติ, สว่าง ตราขุ/ ขอนแก่น	เสนอร่าง พระราชบัญญัติ	ร่างพระราชบัญญัติยกเลิกประกาศของคณะ ปฏิวัติ ฉบับที่ 49 พ.ศ....		มติที่ประชุมให้แปรญัตติภายใน 7 วัน
167	5/2512 สามัญ 24 ก.ค.12	แคล้ว นรปติ, สนั่น ชีระศรีโชติ/ ขอนแก่น	เสนอร่าง พระราชบัญญัติ	ร่างพระราชบัญญัติยกเลิกประกาศของคณะ ปฏิวัติ ฉบับที่ 21 พ.ศ....		มติที่ประชุมให้แปรญัตติภายใน 7 วัน

ลำดับ	ครั้งที่/ปี	ส.ส. จังหวัด	ประเภทการเสนอ	หัวข้อ	ผู้ตอบ	คำตอบ
168	5/2512 สามัญ 24 ก.ค.12	สุปิ่น พูลพัฒน์/ กาฬสินธุ์	เสนอร่าง พระราชบัญญัติ	ร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวล กฎหมายอาญา (ฉบับที่...) พ.ศ....		มติที่ประชุมให้แปรญัตติภายใน 7 วัน
169	6/2512 สามัญ 31 ก.ค.12	สถาปนีย์ สิริจันทร์/ สกลนคร	กระทู้ด่วนถาม กระทรวงเกษตร	"โรคระบาดสัตว์" ในเขตอำเภอกุศุดบาก จังหวัดสกลนคร	หม่อมราชวงศ์ จักรทอง ทองใหญ่ รมต. เกษตร	รัฐบาลจะได้ดำเนินการโดยด่วน โดยจัดเจ้าหน้าที่จากส่วนกลางไปตรวจ
170	7/2512 สามัญ 7 ส.ค. 12	บุญเท่ง/ลำปาง, สมพร จูริมาศ/ ร้อยเอ็ด ชาย/ธน บุรี, ร.อ.อ. สมบูรณ์ ไพรินทร์/ ร้อยเอ็ด, วิชัย เเส วะมาตย์/อุบลฯ	เสนอร่าง พระราชบัญญัติ	ร่างพระราชบัญญัติป่าไม้ (ฉบับที่...) พ.ศ....		มติที่ประชุมให้รัฐบาลรับร่าง พรบ. นี้ไป พิจารณาก่อนรับหลักการ
171	8/2512 สามัญ 14 ส.ค.12	เดช วรสีหะ/ ขอนแก่น	กระทู้ด่วนถาม กระทรวงมหาดไทย	"การอพยพของราษฎร" ในภาคอีสานเนื่อง จากภาวะแห้งแล้ง	พลเอก ประภาส จารุเสถียร รมต. มหาดไทย	รัฐบาลได้ดำเนินการช่วยเหลือด้านเกษตร กรรม โดยเฉพาะการจัดหาน้ำ เพื่อแก้ปัญหา และพัฒนาภาค
172	10/2512 สามัญ 21 ส.ค.12	สนั่น ชีระศิริโชติ /ขอนแก่น	กระทู้ด่วนถาม นายกรัฐมนตรี	"การกล่าวของผู้อำนวยการสำนักงบประมาณ ทางโทรทัศน์" ในวันอังคารที่ 12 ส.ค.12 เป็น การกระทำที่ดูหมิ่นศักดิ์ศรีของผู้แทนราษฎร	จอมพล ถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรี	เป็นความเข้าใจผิด ผู้อำนวยการสำนักงบ ประมาณไม่ได้กล่าวถ้อยคำดูหมิ่นผู้แทน ราษฎรแต่อย่างใด

ลำดับ	ครั้งที่/ปี	ส.ศ. จังหวัด	ประเภทการเสนอ	หัวข้อ	ผู้ตอบ	คำตอบ
173	10/2512 สามัญ 21 ส.ค.12	เสรี สุชาติ ประคัลภ์/อุบลฯ, ดิลก บุญเสริม/ มหาสารคาม	เสนอร่าง พระราชบัญญัติ	ร่างพระราชบัญญัติควบคุมการเช่าเคหะและที่ ดิน (ฉบับที่...) พ.ศ....		มติที่ประชุมให้ระงับหลักการ
174	11/2512 สามัญ 28 ส.ค.12	แคล้ว นรปติ, สว่าง ตราฐ/ ขอนแก่น, ทองดี/ เชียงใหม่	เสนอร่าง พระราชบัญญัติ	ร่างพระราชบัญญัติลดยศ จอมพล สฤษดิ์ ชนะรัชต์ พ.ศ....		มติที่ประชุมให้ปิดอภิปราย ร่าง พรบ. นี้ ตกไป
175	11/2512 สามัญ 28 ส.ค.12	เสวตร/ระยอง, วิญญู เสนาวงษ์/ ขอนแก่น, เชาว์ ชัยวิรัตน์/ชัยภูมิ, ร.ต. อำพัน หิรัญ โชติ/ร้อยเอ็ด, ยิ่ง สิทธิธรรม/อุบลฯ	เสนอร่าง พระราชบัญญัติ	ร่างพระราชบัญญัติเทศบาล (ฉบับที่...) พ.ศ...		มติที่ประชุมไม่รับหลักการ
176	12/2512 สามัญ 4 ก.ย.12	ชัย ชิดชอบ/ บุรีรัมย์	กระทู้ถาม กระทรวงเศรษฐกิจ	"การค้าข้าว" กับต่างประเทศ	บุญชนะ อัครการ รมต. เศรษฐกิจการ	รัฐบาลกำลังดำเนินการ

ลำดับ	ครั้งที่/ปี	ส.ส. จังหวัด	ประเภทการเสนอ	หัวข้อ	ผู้ตอบ	คำตอบ
177	13/2512 สามัญ 11 ก.ย.12	สนั่น วีระศิริโชติ/ ขอนแก่น	กระทู้ถาม กระทรวงมหาดไทย	"การป้องกันอุทกภัย" ของจังหวัดหนองคาย เพราะน้ำในแม่น้ำโขงกำลังจะล้นฝั่ง	พลเอก ประภาส จารุเสถียร รมต. มหาดไทย	รัฐบาลได้วางมาตรการป้องกันแล้ว
178	13/2512 สามัญ 11 ก.ย.12	สะไกร สามเสน/ อุดรธานี	กระทู้ถามด่วน กระทรวงเศรษฐกิจ	"ดุลย์การค้าของประเทศ" ไทยขาดดุลย์การค้า กับต่างประเทศ โดยเฉพาะญี่ปุ่น	บุญชนะ อัครถาวร รมต. เศรษฐกิจการ	รัฐบาลกำลังดำเนินการแก้ไข
179	13/2512 สามัญ 11 ก.ย.12	แคล้ว นรปติ/ ขอนแก่น	กระทู้ถามกระทรวง พัฒนาการแห่งชาติ	"การเวนคืนที่ดินสำหรับการสร้างเขื่อนอุบล รัตน์" ที่ อ. ภูเวียง น้ำพอง หนองเรือ จ. ขอนแก่น รัฐบาลจะให้ความช่วยเหลืออย่างไร	พจน์ สารสิน รมต. พัฒนาการแห่งชาติ	รัฐบาลดำเนินการแล้ว
180	13/2512 สามัญ 11 ก.ย.12	เกียรติ นาคะ พงษ์/ มหาสารคาม	กระทู้ถามกระทรวง สาธารณสุข	"หอมและหอมเถื่อน" แพทย์ พยาบาลและ สถานพยาบาลไม่เพียงพอ ทำให้เกิดปัญหา หอมเถื่อนทั่วประเทศ	สมบุญ ผ่องอักษร รมต. สาธารณสุข	รัฐบาลกำลังดำเนินการ
181	13/2512 สามัญ 11 ก.ย.12	ญาติ ไหวดี/ สุรินทร์	เสนอร่าง พระราชบัญญัติ	ร่างพระราชบัญญัติครุ (ฉบับที่...) พ.ศ....		มติที่ประชุมอนุมัติให้รัฐบาลรับไปพิจารณา ก่อนรับหลักการภายใน 120 วัน
182	13/2512 สามัญ 11 ก.ย.12	ขุนทอง ภูพิว เดือน/กาฬสินธุ์, อุทัย/ชลบุรี, ขอบ/ นครฯ สัมพันธ์/ พังงา, วิชัย เสวะ มาตย์/อุบลฯ	เสนอร่าง พระราชบัญญัติ	ร่างพระราชบัญญัติการขนส่ง (ฉบับที่...) พ.ศ....		มติที่ประชุมให้รัฐบาลรับร่าง พรบ. นี้ไป พิจารณา

ลำดับ	ครั้งที่/ปี	ส.ส. จังหวัด	ประเภทการเสนอ	หัวข้อ	ผู้ตอบ	คำตอบ
183	13/2512 สามัญ 11 ก.ย.12	น้อย ทินราช/ นครราชสีมา, ชวาล วรรณศรี/ สุรินทร์,เกษม/ กำแพงเพชร	เสนอร่าง พระราชบัญญัติ	ร่างพระราชบัญญัติทนายความ		มติที่ประชุมให้รัฐบาลรับร่าง พรบ. นี้ไปพิจารณา ก่อนรับหลักการใน 90 วัน
184	14/2512 สามัญ 18 ก.ย.12	นิสิต เวทย์ศิริยา นันท์/ศรีสะเกษ	กระทู้ด่วนถาม นายกรัฐมนตรี	"ผลการปฏิบัติตามนโยบายของรัฐบาล" ในเรื่อง การลดอาหารของสหรัฐฯ การปราบคอร์รัปชั่น และค่าครองชีพของประชาชน	จอมพล ถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรี	รัฐบาลกำลังดำเนินการ
185	14/2512 สามัญ 18 ก.ย.12	แคล้ว นรปติ, สนั่น ธีระศิริโชติ/ ขอนแก่น	เสนอร่าง พระราชบัญญัติ	ร่างพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่...) พ.ศ....		มติที่ประชุมไม่รับหลักการ ร่าง พรบ. นี้ตกไป
186	14/2512 สามัญ 18 ก.ย.12	เสรี สุชาติ ประคัลภ์,ทอง มาก จันทะลือ/ อุบลฯ, ไชยแสง สุก ใส/นครพนม, สถาปนีย์ สิริจันทร์/ สกลนคร, เชาวน์ ชัยวิรัตน์/ชัยภูมิ, เกียรติ นาคะ พงษ์/สาร์คาม	เสนอร่าง พระราชบัญญัติ	ร่างพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่...) พ.ศ....		มติที่ประชุมไม่รับหลักการ ร่าง พรบ. นี้ตกไป

ลำดับ	ครั้งที่/ปี	ส.ส. จังหวัด	ประเภทการเสนอ	หัวข้อ	ผู้ตอบ	คำตอบ
187	14/2512 สามัญ 18 ก.ย.12	เสริม, บุญเรือง/ ลำปาง,จ.ส.อ.ทรง ธรรม/เชียงใหม่, ดำรงสิทธิ์พัฒนา/ พระนคร,บุญแท้/ ลำปาง,ชวน/ตรัง, นิติต เวทย์ศิริยา นันท์/ศรีสะเกษ	เสนอร่าง พระราชบัญญัติ	ร่างพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่...) พ.ศ....		มติที่ประชุมไม่รับหลักการ ร่าง พรบ. นี้ตก ไป
188	14/2512 สามัญ 18 ก.ย.12	ฟอง,ยิ่ง สิทธิ ธรรม /อุบลฯ, พ. อ. สมคิด ศรี สังคม/อุครฯ ทอง ดี/เชียงใหม่	เสนอร่าง พระราชบัญญัติ	ร่างพระราชบัญญัติคณะสงฆ์		มติที่ประชุมให้รัฐบาลรับไปพิจารณาก่อน รับหลักการ
189	14/2512 สามัญ 18 ก.ย.12	ไพฑูรย์/ลำปาง, บุญเย็น วอทอง/ อุบลราชธานี	เสนอร่าง พระราชบัญญัติ	ร่างพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการ แผ่นดิน (ฉบับที่...) พ.ศ....		มติที่ประชุมไม่รับหลักการ ร่าง พรบ. นี้ตก ไป
190	14/2512 สามัญ 18 ก.ย.12	ไพฑูรย์/ลำปาง, บุญเย็น วอทอง/ อุบลราชธานี	เสนอร่าง พระราชบัญญัติ	ร่างพระราชบัญญัติข้าราชการพลเรือน (ฉบับ ที่...) พ.ศ....		มติที่ประชุมไม่รับหลักการ ร่าง พรบ. นี้ตก ไป

ลำดับ	ครั้งที่/ปี	ส.ส. จังหวัด	ประเภทการเสนอ	หัวข้อ	ผู้ตอบ	คำตอบ
191	14/2512 สามัญ 18 ก.ย.12	ไพฑูรย์/ลำปาง, บุญเย็น วอทอง/ อุบลราชธานี	เสนอร่าง พระราชบัญญัติ	พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการส่วน จังหวัด (ฉบับที่...) พ.ศ....		มติที่ประชุมไม่รับหลักการ ร่าง พรบ. นี้ตก ไป
192	15/2512 สามัญ 25 ก.ย.12	วิชัย โกมลวิชัย/ อุบลราชธานี	กระทู้คำถาม กระทรวงกลาโหม	"สมุดคู่มือประจำครอบครัว" ของทหารและ เจ้าหน้าที่แห่งกองทัพไทยเพื่อขอลดอัตราค่า โดยสาร	จอมพล ถนอม กิตติขจร รมต. กลาโหม	เป็นนโยบายของรัฐบาล รัฐบาลได้ดำเนินการ แล้ว
193	15/2512 สามัญ 25 ก.ย.12	สะดวก เชื้อบุญมี/ เลข	กระทู้ถามกระทรวง การต่างประเทศ	"การแต่งตั้งทูต"	จิตติ สุจริตกุล รมช. ต่างประเทศ	รัฐบาลกำลังดำเนินการ
194	15/2512 สามัญ 25 ก.ย.12	บุญเย็น วอทอง, สมนึก ทองรุ่ง โรจน์/อุบลฯ	เสนอร่าง พระราชบัญญัติ	ร่างพระราชบัญญัติสุขภาพิบาล (ฉบับที่...) พ.ศ....		มติที่ประชุมไม่รับหลักการ ร่าง พรบ. นี้ตก ไป
195	15/2512 สามัญ 25 ก.ย.12	เสริม, บุญเท่ง/ ลำปาง, ชวน/ตรัง, บุญเรือง/ เชียงราย, ณีรัฐวุฒิ/ พระนครศรี, วร ศักดิ์/เชียงใหม่, ขุนทอง ภูผิว เดือน/กาฬสินธุ์	เสนอร่าง พระราชบัญญัติ	ร่างพระราชบัญญัติสุขภาพิบาล (ฉบับที่...) พ.ศ....		มติที่ประชุมไม่รับหลักการ ร่าง พรบ. นี้ตก ไป

ลำดับ	ครั้งที่/ปี	ส.ศ. จังหวัด	ประเภทการเสนอ	หัวข้อ	ผู้ตอบ	คำตอบ
196	15/2512 สามัญ 25 ก.ย.12	วิชัย เสวมาตย์/ อุบลฯ, บุญเท่ง/ ลำปาง, ชวน/ตรัง, วรศักดิ์ นิมา นนท์/เชียงใหม่	เสนอร่าง พระราชบัญญัติ	พระราชบัญญัติรถยนต์ (ฉบับที่...) พ.ศ....		มติที่ประชุมไม่รับหลักการ ร่าง พรบ. นี้ตก ไป
197	16/2512 สามัญ 2 ต.ค.12	ยิ่ง สิทธิธรรม/ อุบลราชธานี	กระทู้ด่วนถาม กระทรวงกลาโหม	"การทิ้งระเบิดของทหาร"	พล.อ.อ. ทวี จุลละทรัพย์ รมต. คมนาคม (ตอบแทน รมต. กลาโหม)	รัฐบาลกำลังดำเนินการ
198	16/2512 สามัญ 2 ต.ค.12	ดิลก บุญเสริม/ มหาสารคาม	กระทู้ถามกระทรวง ศึกษาธิการ	"การศึกษาประจำปี 2512"	สุกิจ นิมมานเหมินทร์ รมต. ศึกษาธิการ	รัฐบาลกำลังดำเนินการ
199	16/2512 สามัญ 2 ต.ค.12	สนั่น ชีระศิริโชติ, มิเดช วรสีหะ/ ขอนแก่น, ทองดี/ เชียงใหม่, ไพฑูรย์/ลำปาง, อ่ำ/พัทลุง	เสนอร่าง พระราชบัญญัติ	ร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยการป้องกันข้าราชการ และพนักงานของรัฐบ่อนทำลายเศรษฐกิจ ของชาติ พ.ศ....		มติที่ประชุมไม่รับหลักการ ร่าง พรบ. นี้ตก ไป
200	17/2512 สามัญ 9 ต.ค.12	แคล้ว นรปดิ/ ขอนแก่น	กระทู้ด่วนถาม กระทรวงพัฒนาการ แห่งชาติ	"ชาวนาขาดแคลนน้ำในการทำนา"	พจน์ สารสิน รมต. พัฒนาการแห่งชาติ	รัฐบาลกำลังดำเนินการ

ลำดับ	ครั้งที่/ปี	ส.ส. จังหวัด	ประเภทการเสนอ	หัวข้อ	ผู้ตอบ	คำตอบ
201	17/2512 สามัญ 9 ต.ค.12	ประทีป ทองคำใส/ อุบลราชธานี	กระทู้ถามกระทรง อุตสาหกรรม	"โรงสีข้าวไม่แยกแกลบแยกรำ"	พลโท พงษ์ ปุณณกันต์ รมต. อุตสาหกรรม	รัฐบาลกำลังดำเนินการ
202	17/2512 สามัญ 9 ต.ค.12	ประมวล/ชุมพร, สวัสดิ์/ นครสวรรค์, ญวง เอี่ยม ศิลา/อุบลฯ, ชศ อินทร โกมลย์สุด/โคราช, ชื่น ระวีวรรณ/หนองคาย, สุรินทร์/สมุทรสาคร, ประสิทธิ์/กำแพงเพชร	เสนอร่าง พระราชบัญญัติ	ร่างพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัย (ฉบับที่...) พ.ศ....		มติที่ประชุมให้แปรญัตติภายใน 30 วัน
203	10/2514 วิสามัญ 4 ก.พ.14	แคล้ว นรปติ/ขอนแก่น	กระทู้ถามด่วน กระทรวงกลาโหม	"การกอบกู้ศักดิ์ศรีของชาติ" เนื่องจากสหรัฐฯ ให้สัมภาษณ์ว่าการให้เงินช่วยเหลือทหารไทย มากกว่า 1,000 ดอลลาร์ รวมทั้งการให้เงินส่ง ทหารไทยไปรบที่เวียดนามใต้นั้นดีกว่าการส่ง ทหารสหรัฐฯไปรบเอง	พลเอก กฤษณ์ สีวะรา รมช. กลาโหม	รัฐบาลตกลงจะค่อยๆ ถอนทหารออกมา จากสมรภูมิทั้งสอง
204	10/2514 วิสามัญ 4 ก.พ.14	สุมนา นิตยสุทธิ/ ศรีสะเกษ	กระทู้ด่วนถาม กระทรวงมหาดไทย	"ผู้ว่าราชการจังหวัดห้าม ส.ส. ปราศรัยกับ ราษฎร"	ทวี แรงขำ รมช. มหาดไทย	ผู้ว่าราชการจังหวัดได้ปฏิบัติตามหน้าที่ไม่ ได้ดูหมิ่น ดังนั้นจึงให้พร้อมขอมกัน

ลำดับ	ครั้งที่/ปี	ส.ส. จังหวัด	ประเภทการเสนอ	หัวข้อ	ผู้ตอบ	คำตอบ
205	12/2514 วิสามัญ 11 ก.พ.14	ขุนทอง ภูผิดเดือน/ กาฬสินธุ์	กระทู้คำถาม กระทรวง มหาดไทย	"ครุสั้งักดองค์การบริหารส่วนจังหวัดถูกผู้ก่อ การร้ายรบกวน" ในจังหวัดกาฬสินธุ์	พลเอก ประภาส จารุเสถียร รมต. มหาดไทย	ทางราชการจะได้ดำเนินการในการปกป้อง ครุต่อไป
206	9/2514 สามัญ 13 ส.ค.14	เดช วรสีหะ/ ขอนแก่น	กระทู้คำถาม นายกรัฐมนตรี	"เรื่อดูทรายในแม่น้ำเจ้าพระยาก่อความเดือน ร้อนให้แก่ประชาชน" เพราะทำให้ดั่งลั้งพัง	พล.อ.อ. ทวี จุลละทรัพย์ รมต. คมนาคม	มอบหมายให้กรมเจ้าท่าตรวจสอบดูแลต่อ ไป
207	9/2514 สามัญ 13 ส.ค.14	เกียรติ นาคะพงษ์/ มหาสารคาม	กระทู้คำถาม กระทรวง พัฒนาการแห่งชาติ	"ค่าทดแทนที่ดินสร้างอ่างเก็บน้ำในจังหวัด มหาสารคาม"	บุญรอด บิณสันต์ รมช. พัฒนาการแห่งชาติ	รัฐบาลได้ดำเนินการจ่ายค่าทดแทนแล้วตาม วาระของงบประมาณ
208	9/2514 สามัญ 13 ส.ค.14	ชวน กิตติวีรพันธุ์/ นครพนม	กระทู้ถาม กระทรวงเกษตร	"การตัดไม้ทำลายป่า" ที่อำเภอบึงกาฬ และ อำเภอสรีสงคราม จังหวัดนครพนม	พล.ต.ท. พิษย์ กุลละวณิชย์ รมช. เกษตร	รัฐบาลได้จัดหน่วยป้องกันรักษาป่าและ หน่วยพัฒนาป่าไม้ใน จ. นครพนม ทำหน้าที่ ป้องกันและปราบปรามการกระทำผิดแล้ว
209	10/2514 สามัญ 19 ส.ค.14	วิมล วิมลมาลย์/ นครราชสีมา	กระทู้ถาม กระทรวง มหาดไทย	"คดีชิง ส.ส. อุบลราชธานี" นายวิชัย โกมล วิชัย ถูกคนร้ายลอบยิงเมื่อวันที่ 2 พ.ค. 14 จับ ผู้ต้องสงสัยได้ในวันที่ 12 พ.ค. 14 รัฐบาลได้ ดำเนินการสืบหน้าอย่างไร	พลเอก ประภาส จารุเสถียร รมต. มหาดไทย	ขณะนี้คดีอยู่ในชั้นศาล จึงไม่อาจสอบสวน ใหม่ได้
210	6/2518 สามัญ 3 เม.ย. 18	ประเสริฐ เลิศยะโส/ บุรีรัมย์, ประยงค์ มูลสาร, อุดร ทอง น้อย/ยโสธร	เสนอร่าง ข้อบังคับ	ร่างข้อบังคับการประชุมของสภานิติบัญญัติ แห่งชาติทำหน้าที่รัฐสภา (ฉบับที่...) พ.ศ....		มติที่ประชุมให้ลงคะแนนลับ

ลำดับ	ครั้งที่/ปี	ส.ส. จังหวัด	ประเภทการเสนอ	หัวข้อ	ผู้ตอบ	คำตอบ
-------	-------------	--------------	---------------	--------	--------	-------

211	6/2518 สามัญ 3 เม.ย. 18	ประยูร สุรนิวงศ์/ อุครธานี	เสนอร่าง ข้อบังคับ	ร่างข้อบังคับการประชุมของสภานิติบัญญัติ แห่งชาติทำหน้าที่รัฐสภา (ฉบับที่...) พ.ศ....		มติที่ประชุมให้ลงคะแนนลับ
212	7/2518 สามัญ 4 เม.ย. 18	ประทีป ทองคำใส/ อุบลราชธานี, สมบูรณ์/น่าน	เสนอร่าง พระราชบัญญัติ	ร่างพระราชบัญญัติอาวุธปืน เครื่องกระสุนปืน วัตถุระเบิด ดอกไม้เพลิงและสิ่งเทียมอาวุธปืน (ฉบับที่...) พ.ศ....		กำหนดให้มีการแปรญัตติภายใน 7 วัน
213	7/2518 สามัญ 4 เม.ย. 18	โสภณ วิรัชย์/อุครฯ, สุทัศน์ เงินหมื่น/อุบล อินสอน/เชียงใหม่ อาคม/นครฯ,	เสนอร่าง พระราชบัญญัติ	ร่างพระราชบัญญัติอาวุธปืน เครื่องกระสุนปืน วัตถุระเบิด ดอกไม้เพลิงและสิ่งเทียมอาวุธปืน (ฉบับที่...) พ.ศ....		กำหนดให้มีการแปรญัตติภายใน 7 วัน
214	7/2518 สามัญ 4 เม.ย. 18	ปัญญา/เพชรบูรณ์, วสันต์/นครสวรรค์, สุทิน ใจจิต/ยโสธร,	เสนอร่าง พระราชบัญญัติ	ร่างพระราชบัญญัติอาวุธปืน เครื่องกระสุนปืน วัตถุระเบิด ดอกไม้เพลิงและสิ่งเทียมอาวุธปืน (ฉบับที่...) พ.ศ....		กำหนดให้มีการแปรญัตติภายใน 7 วัน
215	8/2518 สามัญ 10 พ.ย.18	ศิริ ผาสุก/สุรินทร์	กระทู้ถาม กระทรวงพาณิชย์	"การจำหน่ายข้าวสารของทางราชการให้ ประชาชนบริโภค" รัฐบาลหาข้าวสารมา จำหน่ายให้ประชาชนไม่เพียงพอและราคาสูง	ทองหยด จิตตวิระ รมต. พาณิชย์	รัฐบาลจะพิจารณาดำเนินการต่อไป
216	8/2518 สามัญ 10 พ.ย.18	ศิริ ผาสุก/สุรินทร์, อุคร ทองน้อย/ ยโสธร, วิชัย เสวะ มาตย์/อุบลฯ	เสนอร่าง พระราชบัญญัติ	ร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวล กฎหมายที่ดิน		มติที่ประชุมให้รัฐบาลรับร่างไปพิจารณา ก่อนรับหลักการภายใน 60 วัน

ลำดับ	ครั้งที่/ปี	ส.ส. จังหวัด	ประเภทการเสนอ	หัวข้อ	ผู้ตอบ	คำตอบ
217	9/2518 สามัญ 11 เม.ย.18	วิจิตร วงษาบุทศน์/ ชัยภูมิ	กระทู้ถาม รมต. ศึกษาฯ	"การปฏิรูปการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ" ให้โอนงานการศึกษาประชาบาลซึ่งสังกัด อบจ. มาขึ้นกับกระทรวงศึกษาฯ	นิพนธ์ ศศิธร รมต. ศึกษาฯ	รัฐบาลจะเร่งดำเนินการ
218	9/2518 สามัญ 11 เม.ย.18	ประทีป ทองคำใส/ อุบลฯ, ขุนทอง ภู ผิวเดือน/กาฬสินธุ์, แคล้ว นรปติ, เจริญ ปราบณศักดิ์/ ขอนแก่น, สมบูรณ์/น่าน, สุรินทร์/นครฯ, ไชยวัฒน์/ เพชรบูรณ์, ส่งสุข/ เชียงใหม่	เสนอร่าง พระราชบัญญัติ	ร่างพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่...) พ.ศ....		ให้รัฐบาลไปพิจารณาก่อนรับหลักการภายใน 45 วัน
219	10/2518 สามัญ 17 เม.ย.18	เสวตร/ระยอง, ปัญ จะ /เพชรบูรณ์, มานิต ไสยวิจิตร/ กาฬสินธุ์	เสนอร่าง พระราชบัญญัติ	ร่างพระราชบัญญัติป้องกันการปล่อยน้ำเสีย ออกจากโรงงาน พ.ศ....		ให้รัฐบาลรับไปพิจารณาก่อนรับหลักการภายใน 45 วัน
220	11/2518 สามัญ 18 เม.ย.18	บุญเกิด หิรัญคำ/ ชัยภูมิ	ญัตติควน	ขอให้ที่ประชุมสอบถาม พลโท ชาญ อังสุโชติ รมต. ทบวงมหาวิทยาลัย กรณีให้ข่าวว่าคณะ ทหารจะทำการปฏิวัติ	พลโท ชาญ อังสุโชติ	รัฐบาลกำลังดำเนินการสอบสวน

ลำดับ	ครั้งที่/ปี	ส.ส. จังหวัด	ประเภทการเสนอ	หัวข้อ	ผู้ตอบ	คำตอบ
221	11/2518 สามัญ 18 เม.ย.18	ประทีป ทองคำใส/ อุบลราชธานี	กระทู้คำถาม กระทรวงเกษตร และสหกรณ์	"การขาดแคลนปุ๋ยและปุ๋ยราคาแพง"	ทวิช กลิ่นประทุม รมต. เกษตรและสหกรณ์	ปัจจุบันมีโรงงานปุ๋ยทั้งหมด 38 โรงงาน รัฐบาลจะได้จัดโครงการจัดหาปุ๋ยที่ดีได้ มาตรฐานให้แก่เกษตรกร
222	13/2518 สามัญ 25 เม.ย.18	สันต์ อร์ โนนทัย/ ขอนแก่น	กระทู้คำถาม กระทรวง มหาดไทย	"โจรผู้ร้ายชุกชุม" ในท้องที่อำเภอชุมแพ และ ในจังหวัดขอนแก่น	พ.ต.ท. บุญเลิศ เลิศปรีชา รมช. มหาดไทย	รัฐบาลได้กำชับฝ่ายปกครอง คือ กำนัน ผู้ใหญ่บ้านและตำรวจให้ปราบปรามอย่าง จริงจัง
223	13/2518 สามัญ 25 เม.ย.18	วิชัย เสวะมาตย์/ อุบลฯ, ศิริ ฝาสุก/ สุรินทร์, ไกรสร/ เชียงใหม่	เสนอร่าง พระราชบัญญัติ	ร่างพระราชบัญญัติป่าไม้ (ฉบับที่...) พ.ศ....		มติที่ประชุมให้รัฐบาลรับไปพิจารณาก่อน รับหลักการภายใน 60 วัน
224	13/2518 สามัญ 25 เม.ย.18	ขุนทอง ภูผาเดือน, ทองเส็ง ภูวิชัย/ กาฬสินธุ์, คำ คง จันทร์/สุรินทร์, ไกรสร/เชียงใหม่, วิจิตร/สุราษฎร์ฯ	เสนอร่าง พระราชบัญญัติ	ร่างพระราชบัญญัติป่าไม้ (ฉบับที่...) พ.ศ....		มติที่ประชุมให้รัฐบาลรับไปพิจารณาก่อน รับหลักการภายใน 60 วัน
225	14/2518 สามัญ 1 พ.ค. 18	ถวิล พิมพ่มหินทร์/ ร้อยเอ็ด	กระทู้ถาม กระทรวงพาณิชย์	"การพุงราคาสินค้าของเกษตรกร" ที่เดือดร้อน จากราคาสินค้าตกต่ำและถูกพ่อค้าคนกลางเอา เปรียบในสินค้าข้าวเปลือก ปอ ยาสูบและนุ่น	ทองหยด จิตดีวิระ รมต. พาณิชย์	รัฐบาลมอบให้องค์การตลาดฯ พุงราคาปรับ ซื้อข้าวเปลือก และ นุ่น หากจำเป็น กระทรวงอุตสาหกรรมพุงราคาปอ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ลำดับ	ครั้งที่/ปี	ส.ส. จังหวัด	ประเภทการเสนอ	หัวข้อ	ผู้ตอบ	คำตอบ
226	14/2518	ประยูร สุรนิงค์/	กระทู้คำถาม	"ธนาคารพาณิชย์กับการขึ้นค่าเงินบาท"	บุญชู โรจนเสถียร	รัฐบาลกำลังดำเนินการ

	สามัญ 1 พ.ค. 18	อุดรธานี	สำนักนายกรัฐมนตรี		รมต. คลัง	
227	14/2518 สามัญ 1 พ.ค. 18	ไกรสร, อารีชัย, ส่ง สุข/เชียงใหม่, บัญญัติ/สุราษฎร์, ปริญญา/กระบี่, สุร ปาลี/พิษณุโลก, ประเสริฐ/น่าน ขุนทอง/กาฬสินธุ์,	เสนอร่าง พระราชบัญญัติ	ร่างพระราชบัญญัติจัดที่ดินเพื่อการเกษตร พ.ศ....		มติที่ประชุมให้รัฐบาลรับร่าง พรบ. ไป พิจารณาก่อนรับหลักการภายใน 45 วัน
228	14/2518 สามัญ 1 พ.ค. 18	สุทัศน์ เงินหมื่น/ อุบลฯ, โสภณ วีร ชัย/อุดรฯ, อัคร สุ วรรณพ/นครฯ	เสนอร่าง พระราชบัญญัติ	ร่างพระราชบัญญัติอาวูรป็น วัดละเบิด ดอก ไม้เพลิงและสิ่งเทียมอาวูรป็น (ฉบับที่...) พ.ศ....		ให้เสนอต่อวุฒิสภาเพื่อพิจารณาต่อไป
229	15/2518 สามัญ 2 พ.ค.18	ทองปึก เพ็ญเกษ/ ขอนแก่น	ยุติคดีวน	ขออภิปรายซักถามรัฐบาลว่ามีมาตรการอย่าง ไร ในอันที่จะป้องกันชีวิตของพวกนักการ เมืองฝ่ายค้านในกรณีที่น่ายใจแสง สุกใส และ นายแคล้ว นรปติ ถูกขู่ฆ่า	พลตรี ประมาณ อติเรกสาร รมต. กลาโหม	รัฐบาลกำลังดำเนินการ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ลำดับ	ครั้งที่/ปี	ส.ส. จังหวัด	ประเภทการเสนอ	หัวข้อ	ผู้ตอบ	คำตอบ
-------	-------------	--------------	---------------	--------	--------	-------

230	15/2518 สามัญ 2 พ.ค.18	ปกร กุลกำจร/ บุรีรัมย์	กระทู้คำถาม กระทรวง มหาดไทย	"กองทหารเขมรแตกทัพเข้ามาชายแดนไทย"	พันเอก ประกอบ ประยูร โภคราช รชมช. มหาดไทย	รัฐบาลกำลังดำเนินการ
231	15/2518 สามัญ 2 พ.ค.18	ขุนทอง ภูผิวเดือน/ กาฬสินธุ์	กระทู้คำถาม กระทรวงศึกษาฯ	"นักเรียนหาที่เรียนต่อไม่ได้" ของนักเรียนที่ จบชั้น ป. 7 และ ม.ศ. 3 ประจำปีการศึกษา 2517	นิพนธ์ ศศิธร รमत. ศึกษาธิการ	เนื่องจากโรงเรียนมีจำกัด รัฐบาลจะได้ขยาย ออกสู่ภูมิภาคให้พอแก่ความต้องการต่อไป
232	1/2518 สามัญ 2 26 มิ.ย. 18	วิจิตร วงษานุทัศน์/ ชัยภูมิ	กระทู้ถามสำนัก นายกรัฐมนตรี	"การแทรกแซงประเทศเพื่อนบ้าน"	พลตรี ประมาณ อติเรกสาร รองนายกรัฐมนตรี	รัฐบาลจะใช้มาตรการเด็ดขาดไม่ยอมให้ ประเทศใดใช้ไทยเป็นแหล่งสะสมอาวุธ และจะให้หน่วยกาชาดสากลช่วยเหลือด้าน อุปโภคบริโภค
233	7/2518 สามัญ 2 17 ก.ค.18	ถนอม แสงสุริย ธรรม/นครพนม	กระทู้คำถาม รัฐมนตรีเกษตร และสหกรณ์	"การป้องกันสัตว์เกิดโรคระบาด" ในเดือน เมษายน-มิถุนายน ของทุกปี	อนันต์ ภัคดีประไพ รमत. เกษตรและสหกรณ์	รัฐบาลจะได้เพิ่มอัตราสัตวแพทย์ให้เพียงพอ
234	7/2518 สามัญ 2 17 ก.ค.18	ศิริ ผาสุก/สุรินทร์	กระทู้คำถาม สำนักนายกรัฐมนตรี	"ชาวเขมรอพยพเข้ามาในราชอาณาจักรไทย" ในจังหวัดชายแดน เช่น ตราด จันทบุรี บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ	พันเอก ประกอบ ประยูร โภคราช รชมช. มหาดไทย	รัฐบาลจะดำเนินการแก้ไขต่อไป
235	13/2518 สามัญ 2 7 ส.ค. 18	แคล้ว นรปติ/ ขอนแก่น	กระทู้ถาม กระทรวง มหาดไทย	"ราษฎรรอดข้าวอดน้ำ" ในจังหวัดขอนแก่น เนื่องจากไม่ได้ทำนมา 3 ปีติดต่อกัน เพราะ ฝนแล้ง	พันเอก ประกอบ ประยูร โภคราช รชมช. มหาดไทย	รัฐบาลจะให้ความช่วยเหลือด้านชล ประทานตามงบประมาณของราชการ

ลำดับ	ครั้งที่/ปี	ส.ส. จังหวัด	ประเภทการเสนอ	หัวข้อ	ผู้ตอบ	คำตอบ
236	18/2518 สามัญ 2 21 ส.ค.18	สม วาสนา/ อุดรธานี	กระทู้ถาม กระทรวงมหาดไทย	"บ้านาญข้าราชการครูองค์การบริหารส่วน จังหวัด"	พ.ต.ท. บุญเลิศ เลิศปรีชา รมช. มหาดไทย	การจะจ่ายเงินบ้านาญข้าราชการครูสังกัด องค์การบริหารส่วนจังหวัดได้นั้นต้องตาม แต่สภานุมัติ
237	19/2518 สามัญ 2 22 ส.ค.18	สุระ ชัยวิรัตน์/ ชัยภูมิ	กระทู้ถาม กระทรวงมหาดไทย	"การสงเคราะห์ราษฎรผู้ขาดแคลนข้าว บริโภค" ในจังหวัดชัยภูมิ	พันเอก ประกอบ ประยูร โภคราช รมช. มหาดไทย	รัฐบาลจะได้ดำเนินการให้ความช่วยเหลือ ต่อไป
238	19/2518 สามัญ 2 22 ส.ค.18	ขุนทอง กุผิว เดือน/กาฬสินธุ์	กระทู้ถาม รัฐมนตรีกระทรวง เกษตรและสหกรณ์	"การสร้างเขื่อนและอ่างเก็บน้ำในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ" มีความล่าช้า ทำให้เกิดผลเสียหายแก่ประเทศและประชาชน	ทวิช กลั่นประทุม รมต. เกษตรและสหกรณ์	รัฐบาลจะได้ดำเนินการให้เสร็จสิ้นโดยเร็ว
239	23/2518 สามัญ 2 4 ก.ย. 18	โสภณ วีระชัย/ อุดรฯ	กระทู้ถามรัฐมนตรี ว่าการกระทรวง เกษตรและสหกรณ์	"โครงการสร้างเขื่อนห้วยหลวง" ทางตอนบน ของจังหวัดอุดรธานี	ทวิช กลั่นประทุม รมต. เกษตรและสหกรณ์	รัฐบาลจะสร้างต่อและพยายามให้ความช่วย เหลือราษฎรที่เดือดร้อน
240	23/2518 สามัญ 2 4 ก.ย. 18	ปรีชา เพ็ชรสิงห์/ เลย	กระทู้ถามรัฐมนตรี ว่าการกระทรวงต่าง ประเทศ	"ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับลาว" เจ้าหน้าที่ สถานทูตไทยถูกจับขังคุกในลาว 3-4 วัน ทำ ให้อาจเกิดปัญหาเรื่องพรมแดน	พลตรี ชาดิชาย ชุมพะวัน รมต. ต่างประเทศ	กระทู้มีลักษณะสมมติ จึงไม่เห็นสมควรจะ ตอบ
241	24/2518 สามัญ 2 5 ก.ย. 18	สลัด สุวรรณ รอด/หนองคาย	กระทู้ถาม กระทรวงมหาดไทย	"การบำรุงขวัญประชาชนในเขตผู้ก่อการร้าย ชายแดน" ในเขตจังหวัดหนองคาย	พันเอก ประกอบ ประยูร โภคราช รมช. มหาดไทย	รัฐบาลได้ประสานงานกับ กอ.รมน. ในการ ปราบปรามและบำรุงขวัญประชาชน

ลำดับ	ครั้งที่/ปี	ส.ส. จังหวัด	ประเภทการเสนอ	หัวข้อ	ผู้ตอบ	คำตอบ
-------	-------------	--------------	---------------	--------	--------	-------

242	24/2518 สามัญ 2 5 ก.ย. 18	สถาปนีย์ ศรีจันทร์/ สกลนคร	เสนอญัตติคว้น	เจ้าหน้าที่ฝ่ายลาวยิงปืนเข้าในเขตไทย ทำให้ เกิดความเสียหาย รัฐบาลจะประท้วงหรือเจียบ เฉย	พันเอก ประกอบ ประยูร โภคราช รมช. มหาดไทย	เหตุการณ์เกิดขึ้นเมื่อวันที่ 3 กันยายน 2518 เวลาประมาณ 19.30 น. รัฐบาลกำลัง ประสานงานกับกระทรวงการต่างประเทศ
243	7/2518 วิสามัญ 17 ต.ค.18	อัมพล จันทร เจริญ / มหาสารคาม	กระทู้ถามรัฐมนตรี ว่าการกระทรวง สาธารณสุข	"การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่โรงพยาบาล มหาสารคาม" มีกิริยาไม่สุภาพ	ประชุม รัตนเพียร รมต. สาธารณสุข	กระทรวงจะสืบสวนข้อเท็จจริงและจะลง โทษต่อไป
244	7/2518 วิสามัญ 17 ต.ค.18	เริ่มรัฐ จิตรภักดี/ ศรีสะเกษ	กระทู้ถามรัฐมนตรีว่า การกระทรวงเกษตร	"ขอให้เปิดป่าสงวนที่ อำเภอบึงนาราง จังหวัด ศรีสะเกษ" เพื่อทำการเกษตร	นายดาบชัย อัคราช รมช. เกษตร	ได้ดำเนินการแล้ว
245	7/2518 วิสามัญ 17 ต.ค.18	ร.ท. อุทิศ นวล มณี/สกลนคร, ทินกร/ชัยนาท และคณะ	เสนอร่าง พระราชบัญญัติ	ร่างพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพล เรือน พ.ศ....		มติที่ประชุมให้รัฐบาลรับไปพิจารณาก่อน รับหลักการ
246	8/2518 วิสามัญ 24 ต.ค.18	สุรปณี/ พิษณุโลก, ขุนทอง ภูผิว เดือน/กาฬสินธุ์ และคณะ	เสนอร่าง พระราชบัญญัติ	ร่างพระราชบัญญัติจัดที่ดินเพื่อเกษตรกร พ.ศ...		มติที่ประชุม ไม่รับหลักการ
247	1/2518 วิสามัญ2 7 พ.ย. 18	ถวิล พิมพ์มहि นทร์/ร้อยเอ็ด	กระทู้ถาม รมต. คลัง	"การควบคุมราคาสุรา"	นาวาอากาศโท ทินกร พันธ์กระวี รมช. คลัง	รัฐบาลได้ดำเนินการควบคุมให้ขายในราคา เดียวกัน

ลำดับ	ครั้งที่ปี	ส.ส. จังหวัด	ประเภทการเสนอ	หัวข้อ	ผู้ตอบ	คำตอบ
-------	------------	--------------	---------------	--------	--------	-------

248	8/2519 สามัญ 3 มิ.ย. 19	พันเอก สมคิด ศรีสังคม, ไร น่าน อรุณรังษี/ อุครธานี	เสนอร่าง พระราชบัญญัติ	ร่างพระราชบัญญัติจัดตั้งจังหวัดหนองบัวลำภู พ.ศ....		มติที่ประชุมให้รับร่างไปพิจารณาก่อนรับ หลักการ
249	8/2519 สามัญ 3 มิ.ย. 19	สุรน ชื่นสม จิตต์, จารุบุตร เรื่องสุวรรณ, แถม คินุญมี/ ขอนแก่น	เสนอร่าง พระราชบัญญัติ	ร่างพระราชบัญญัติจัดตั้งจังหวัดชุมแพ		มติที่ประชุมให้รับร่างไปพิจารณาก่อนรับ หลักการ
250	9/2519 สามัญ 10 มิ.ย. 19	ทองคำ บาดาล/ กาฬสินธุ์	กระทู้ถามรัฐมนตรี กระทรวงเกษตร และสหกรณ์	"การซื้อเครื่องบิน 5 ลำ ของกระทรวงเกษตร และสหกรณ์" เชื่อว่าการซื้อส่อไปในทาง ทุจริต	พลตรี ประมาณ อติเรกสาร รมต. เกษตรและสหกรณ์	เป็นการดำเนินการโดยไม่ส่อไปในทาง ทุจริต
251	10/2519 สามัญ 17 มิ.ย. 19	องอาจ ตั้งสถิต ชัย/นครราชสีมา	กระทู้ถาม กระทรวงมหาดไทย	"ราษฎรอำเภอห้วยแถลงประสบภาวะขาด แคลนน้ำใช้"	ขุนทอง ภูผิวเดือน รมช. มหาดไทย	รัฐบาลได้มีโครงการแก้ไขทั้งเฉพาะหน้า และถาวรแล้ว
252	10/2519 สามัญ 17 มิ.ย. 19	แคล้ว นรปติ/ ขอนแก่น	กระทู้ถามกระทรวง อุตสาหกรรม	"การสำรวจน้ำมันในอ่าวไทย"	พลตรี ชาดิชาย ชูณหะวัน รมต. อุตสาหกรรม	รัฐบาลให้สัมปทานบริษัทเอกชนชุดค้น
253	5/2519 สามัญ 2 13 ส.ค.19	ทองมาก งาม สุด/หนองคาย	กระทู้ถาม กระทรวงมหาดไทย	"ลาวแทรกซึมเข้ามาอยู่ในลาวอพยพที่จังหวัด หนองคาย"	หม่อมราชวงศ์ เสนีย์ ปราโมช รมต. มหาดไทย	รัฐบาลกำลังดำเนินการ

ลำดับ	ครั้งที่/ปี	ส.ส. จังหวัด	ประเภทการเสนอ	หัวข้อ	ผู้ตอบ	คำตอบ
254	5/2519 สามัญ 2 13 ส.ค.19	แคล้ว นรปติ/ ขอนแก่น	กระทู้ถามด่วน นายกรัฐมนตรีและ รมต. มหาดไทย	"การขว่างระเบิดนักศึกษาที่ขอนแก่น" เมื่อวันที่ 12 มิถุนายน 2519 นักเรียนอาชีวศึกษาขว่างระเบิดใส่นักศึกษามหาวิทยาลัยขอนแก่น	หม่อมราชวงศ์ เสนีย์ ปราโมช รมต. มหาดไทย	รัฐบาลกำลังดำเนินการ
255	5/2519 สามัญ 2 13 ส.ค.19	อร่าม อมรดิษฐ์/ สุรินทร์	กระทู้ถามด่วน กระทรวงเกษตร และสหกรณ์	"การช่วยเหลือชาวนาให้มีต้นกล้าปักดำ" เนื่องจากภาวะฝนแล้ง	ไกรสร ตันติพงศ์ รมช. เกษตรและสหกรณ์	รัฐบาลได้ดำเนินการแล้ว
256	5/2519 สามัญ 2 13 ส.ค.19	สุชน ชื่นสมจิตต์/ ขอนแก่น	กระทู้ถาม สำนักนายกรัฐมนตรี	"การปราบปรามทุจริตในวงราชการและรัฐวิสาหกิจ"	ชวน หลีกภัย รมต. สำนักนายกรัฐมนตรี	รัฐบาลกำลังดำเนินการ
257	5/2519 สามัญ 2 13 ส.ค.19	สุ่ม โพธิเสน/ หนองคาย	กระทู้ถามกระทรวง ศึกษาธิการ	"โรงเรียนมีห้องเรียนไม่เพียงพอ"	พลตรี ศิริ สิริโยธิน รมต. ศึกษาธิการ	รัฐบาลกำลังดำเนินการ
258	6/2519 สามัญ 2 19 ส.ค.19	แคล้ว นรปติ/ ขอนแก่น	เสนอญัตติด่วน	ขอให้นายกรัฐมนตรีชี้แจงเกี่ยวกับการกลับมาของจอมพล ประภาส จารุเสถียร	พลเอก ทวีช เสนีวงศ์ ณ อยุธยา รมต. กลาโหม	ถ้าตำรวจแจ้งข้อหา มา ทางราชการจะส่งตัวจอมพลประภาสไปดำเนินคดีตามกฎหมาย
259	6/2519 สามัญ 2 19 ส.ค.19	ทองมาก รามสูต/ หนองคาย	กระทู้ถามด่วน กระทรวงการต่าง ประเทศ	"รัฐบาลลาวเปลี่ยนเงินสกุลใหม่และราษฎรถูกทหารลาวจับ"	เล็ก นานา รมช. ต่างประเทศ	รัฐบาลกำลังดำเนินการ

ลำดับ	ครั้งที่/ปี	ส.ส. จังหวัด	ประเภทการเสนอ	หัวข้อ	ผู้ตอบ	คำตอบ
260	7/2519 สามัญ 2 20 ส.ค.19	แคล้ว นรปดิ/ ขอนแก่น	กระทู้ถาม กระทรวงพาณิชย์	"การส่งเสริมราคาปอ" เนื่องจากราคาปอไม่ แน่นอน	คล้าย ละอองมณี รมช. พาณิชย์	รัฐบาลกำลังดำเนินการ
261	7/2519 สามัญ 2 20 ส.ค.19	สุ่ม โพธิเสน/ หนองคาย	กระทู้ถามสำนัก นายกรัฐมนตรี	"คนฉวยและคนลาวอพยพก่อเหตุร้าย"	ชูสง่า ฤทธิประศาสน์ รมช. มหาดไทย	รัฐบาลกำลังดำเนินการ
262	7/2519 สามัญ 2 20 ส.ค.19	สะไกร สามเสน/ อุดรธานี	กระทู้ถาม รมต. มหาดไทย	"ชาวฉวยอพยพ"	ชูสง่า ฤทธิประศาสน์ รมช. มหาดไทย	รัฐบาลกำลังดำเนินการ
263	7/2519 สามัญ 2 20 ส.ค.19	แคล้ว นรปดิ/ ขอนแก่น	กระทู้ถาม กระทรวงมหาดไทย	"นักโทษที่ถูกขังลิ้ม"	สมักร สุนทรเวช รมช. มหาดไทย	รัฐบาลกำลังดำเนินการ
264	7/2519 สามัญ 2 20 ส.ค.19	ร.ต.ท. ณรงค์ เทว คุปต์/ อุบลราชธานี	กระทู้ถามสำนัก นายกรัฐมนตรี	"ทหารลาวแดงรุกล้ำพรมแดนไทย"	สมักร สุนทรเวช รมช. มหาดไทย	รัฐบาลกำลังดำเนินการ
265	7/2519 สามัญ 2 20 ส.ค.19	มานิตย์ พรหมมา นนท์/ศรีสะเกษ	กระทู้ถามกระทรวง เกษตรและสหกรณ์	"น้ำในอ่างเก็บน้ำไหลบ่าไปท่วมที่นาของ ราษฎร"	อนูวรรตน์ วัฒนพงศ์ศิริ รมช. เกษตรและสหกรณ์	รัฐบาลกำลังพิจารณาหาทางช่วยเหลือ แต่ ไม่สามารถจ่ายค่าเสียหายได้ เนื่องจากคิด ชัดที่งบประมาณ

ลำดับ	ครั้งที่/ปี	ส.ส. จังหวัด	ประเภทการเสนอ	หัวข้อ	ผู้ตอบ	คำตอบ
266	7/2519 สามัญ 2 20 ส.ค.19	สงวนศักดิ์ ศิริ ชนะ /หนองคาย	กระทู้ถามถามสำนัก นายกรัฐมนตรี	"น้ำในแม่น้ำโขงท่วมตลิ่งพัง"	อนุวรรตน์ วัฒนพงศ์ศิริ รมช. เกษตรและสหกรณ์	รัฐบาลกำลังดำเนินการ
267	7/2519 สามัญ 2 20 ส.ค.19	สุระ ชัยวิรัตน์/ ชัยภูมิ	กระทู้ถามกระทรวง เกษตรและสหกรณ์	"การป่าไม้"	อนุวรรตน์ วัฒนพงศ์ศิริ รมช. เกษตรและสหกรณ์	รัฐบาลกำลังดำเนินการ
268	7/2519 สามัญ 2 20 ส.ค.19	อำพล พันธุ์ ประสิทธิ์/ชัยภูมิ	กระทู้ถาม นายกรัฐมนตรี	"การปราบปรามการถือราษฎรบังหลวงของ รัฐบาล"	ชวน หลีกภัย รมต. สำนักนายกรัฐมนตรี	เป็นนโยบายและหน้าที่ของรัฐบาลอยู่แล้ว
269	7/2519 สามัญ 2 20 ส.ค.19	พ.อ. สมคิด ศรี สังคม/อุดรธานี	กระทู้ถาม กระทรวงคมนาคม	"การชดเชยราคาที่ดินซึ่งทางหลวงตัดผ่านใน จังหวัดอุดรธานี"	ประจุม รัตนเพียร รมช. คมนาคม	รัฐบาลกำลังดำเนินการ
270	7/2519 สามัญ 2 20 ส.ค.19	ประชา บุญช เนตร/เลย	กระทู้ถามกระทรวง ศึกษาธิการ	"การรับนักเรียนเข้าศึกษาประจำปี 2519"	นายดาบชัย อัครราช รมช. ศึกษาฯ	รัฐบาลกำลังดำเนินการ
271	7/2519 สามัญ 2 20 ส.ค.19	นิสิต เวทย์ศิริยา นันท์/ศรีสะเกษ	กระทู้ถามกระทรวง ศึกษาธิการ	"ตำราเรียนขาดแคลน"	นายดาบชัย อัครราช รมช. ศึกษาฯ	รัฐบาลกำลังดำเนินการ

ลำดับ	ครั้งที่/ปี	ส.ส. จังหวัด	ประเภทการเสนอ	หัวข้อ	ผู้ตอบ	คำตอบ
-------	-------------	--------------	---------------	--------	--------	-------

272	8/2519 สามัญ 2 25 ส.ค.19	สุ่ม โปธิเสน/ หนองคาย	กระทู้ด่วนถาม กระทรวงเกษตร และสหกรณ์	"ชลประทาน ลุ่มน้ำโขง" คั้นชลประทานชำรุด เสียหายมาก	อนุวรรตน์ วัฒนพงศ์ศิริ รมช. เกษตรและสหกรณ์	รัฐบาลดำเนินการแล้ว
273	8/2519 สามัญ 2 25 ส.ค.19	แสวง ชวีชะระชุม/ นครพนม	กระทู้ด่วนถาม กระทรวง การต่างประเทศ	"คัดค้านการเปิดพรมแดนด้านลาว"	พิชัย รัตตกุล รมต. ต่างประเทศ	ไทยไม่เคยรับปากต่อผู้แทนฝ่ายลาวว่าจะ เปิดจุดผ่านแดนเพิ่ม
274	8/2519 สามัญ 2 25 ส.ค.19	อำพล พันธุ์ประสิทธิ์/ ชัยภูมิ	กระทู้ถาม กระทรวงเกษตร และสหกรณ์	"ป่าสงวน" รัฐบาลได้ผ่อนผันให้ผู้ทำกินในป่า สงวนจนกว่ารัฐบาลจะจัดสรรที่ดินให้ นั้น มี นโยบายใหม่อย่างไร	พลตรี ประมาณ อติเรกสาร รมต. เกษตรและสหกรณ์	รัฐบาลกำลังดำเนินการ
275	9/2519 สามัญ 2 2 ก.ย. 19	พันโท บุญจง รัศมี /สกลนคร	กระทู้ด่วนถาม รัฐมนตรีว่าการ กระทรวงมหาดไทย	"การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ตำรวจ" วิสามัญ ฆาตกรรมผู้บริสุทธิ์เมื่อวันที่ 12 พ.ย. 18 ที่ บ้านหนองเหมือดเมียง อ.วานรนิวาส สกลฯ	สมบุญ ศิริธร รมช. มหาดไทย	รัฐบาลได้ส่งเรื่องไปยังกรมอัยการแล้ว แต่ กรมอัยการไม่ได้ส่งฟ้องคดีแต่ประการใด
276	10/2519 สามัญ 2 9 ก.ย. 19	ณูวง เอี่ยมศิลา/ อุดรธานี	กระทู้ด่วนถาม รมต. กลาโหม	"การตั้งหน่วย กรป.กลาง บ้านสุขเส้า อ. เพ็ญ จ. อุดรธานี เพื่อปราบปรามผู้ก่อการร้าย" ต้องการให้ย้ายออกไป	หม่อมราชวงศ์ เสนีย์ ปราโมช นายกรัฐมนตรี	ยังไม่มีคามจำเป็นจะย้ายออกไป
277	10/2519 สามัญ 2 9 ก.ย. 19	ญาติ ไหวดี/ สุรินทร์	กระทู้ถาม กระทรวงศึกษาธิการ	"ฐานะของโรงเรียนราษฎร์" ต้องการให้รัฐ บาลให้ความช่วยเหลือเช่นเดียวกับโรงเรียน ของรัฐบาล	พลตรี ศิริ สิริโยธิน รมต. ศึกษาฯ	รัฐบาลได้ดำเนินการแล้ว เพราะถือว่า การ ศึกษาเป็นสิ่งสำคัญ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ลำดับ	ครั้งที่/ปี	ส.ส. จังหวัด	ประเภทการเสนอ	หัวข้อ	ผู้ตอบ	คำตอบ
278	10/2519 สามัญ 2 9 ก.ย. 19	พวงทอง อิสสระวงศ์/ มหาสารคาม	กระทู้ด่วนถาม กระทรวงเกษตร และสหกรณ์	"สัตว์พาหนะใช้งานเกิดโรคระบาด"	อนุวรรตน์ วัฒนพงศ์ศิริ รมช. เกษตรและสหกรณ์	รัฐบาลได้ดำเนินการแล้ว
279	10/2519 สามัญ 2 9 ก.ย. 19	มานิตย์ พรหมมานนท์/ ศรีสะเกษ	กระทู้ถาม	"การช่วยเหลือตำรวจตระเวนชายแดน"		มติที่ประชุมให้ประชุมลับ

ที่มา : รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรสมัยสามัญและวิสามัญ ระหว่าง พ.ศ. 2495-2519,ห้องสมุดรัฐสภา.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จากตารางรายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรในระหว่าง พ.ศ. 2495-2501, 2512, 2514 และ 2518-2519 ข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือนั้นมีบทบาทในการตั้งกระทู้ถามรัฐบาลมากเป็นพิเศษ กล่าวคือ ตั้งกระทู้ถามถึง 133 ครั้ง เป็นกระทู้ถาม 80 ครั้ง และกระทู้ด่วน 53 ครั้ง การตั้งกระทู้ถามด่วนส่วนใหญ่จะเป็นปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดจากทุกข์ภัย เช่น ภัยแล้ง น้ำท่วม หนูกัดกินต้นข้าว โรคระบาดในสัตว์ เป็นต้น รองลงมาจะเป็นปัญหาเกี่ยวกับสถานการณ์ความมั่นคงจากสถานการณ์การเมืองในภูมิภาคอินโดจีน นอกจากนี้สมาชิกสภาผู้แทนเหล่านี้ยังมีส่วนเสนอและพิจารณาเกี่ยวกับพระราชบัญญัติถึง 26 ครั้ง

การดำเนินกิจกรรมของสถาบันรัฐสภาจากการศึกษาในรายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรนั้นอยู่ภายใต้บริบทของการรัฐประหารทำให้บางช่วงเวลาสถาบันรัฐสภาเป็นรัฐสภาจากการแต่งตั้งเช่น ระหว่างพ.ศ.2501-2511 และระหว่าง พ.ศ.2514-2517 หลังจากนั้นในระหว่าง พ.ศ. 2518-2519 ซึ่งเป็นรัฐสภาที่มาจากการเลือกตั้ง * ช่วงระยะเวลาที่สมาชิกสภาผู้แทนมาจากการแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมีบทบาทค่อนข้างน้อยที่จะผลักดันให้รัฐบาลกำหนดนโยบายในการพัฒนาบางช่วงเวลาสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไม่มีบทบาทเลยโดยเฉพาะรัฐบาลคณะรัฐประหารของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ สถาบันรัฐสภาไม่มีโอกาสทำหน้าที่ในกระบวนการนำเสนอปัญหาและผลักดันให้รัฐบาลกำหนดนโยบายการพัฒนา กล่าวคือรัฐบาลต้องการบริหารโดยเด็ดขาดและเห็นว่าระบบสภาผู้แทนราษฎรนั้นมักจะนำความยุ่งยากและนำความไม่มั่นคงมาสู่รัฐบาลดังเช่นที่ปรากฏในสมัยรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม ทั้งนี้รัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และจอมพลถนอม กิตติขจร ใช้วิธีการพิจารณาปัญหาต่างๆ และออกกฎหมาย โดยผ่าน “คณะกรรมการสภาร่างรัฐธรรมนูญ” แทนสถาบันรัฐสภา

ประเด็นปัญหาและข้อเสนอแนะของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2495-2501 ส่วนใหญ่จะเน้นปัญหาการศึกษา ได้แก่ เรื่องการขาดแคลนครู ขาดแคลนตำราการศึกษา ปัญหาบุคลากร ปัญหาดังกล่าวบางปัญหาถ้ารัฐบาลไม่สามารถดำเนินการได้ รัฐบาลมักจะชี้แจงว่าติดขัดในเรื่องงบประมาณ ดังเช่นลำดับที่ 3 เรื่องการอุดหนุนโรงเรียนราษฎรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือให้เท่าเทียมกับโรงเรียนรัฐบาล ลำดับที่ 42 เรื่องการเพิ่มโรงเรียนประจำอำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น ลำดับที่ 61 เรื่องการจัดตั้งโรงเรียนอนุบาลจังหวัดขอนแก่น

ส่วนบางปัญหาที่รัฐบาลสามารถดำเนินการให้ได้หรือมีโครงการที่จะดำเนินการ รัฐบาลอยู่แล้ว ดังเช่นลำดับที่ 119 เรื่องครูไม่เพียงพอแก่นักเรียนในจังหวัดร้อยเอ็ด และลำดับที่ 129 เรื่องการช่วยเหลือนักเรียนที่จบชั้นมัธยมบริบูรณ์ เป็นต้น

* รายงานประชุมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเท่าที่ผู้วิจัยพยายามค้นหาจากห้องสมุดรัฐสภานั้นมิให้ศึกษาเฉพาะ พ.ศ.2495-2501 หลังจากนั้นเว้นไป 10 ปี มาเริ่มอีกครั้งใน พ.ศ.2512, 2514 และ พ.ศ.2518-2519.

นอกจากปัญหาการศึกษาแล้วสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ยังเสนอปัญหาเศรษฐกิจ ที่กระทบต่อการผลิตทางการเกษตร ได้แก่ เรื่องราคาพืชผลตกต่ำ ผลกระทบจากเศรษฐกิจต่างประเทศ ปัญหาทุพภิกขภัย ได้แก่ ปัญหาภัยแล้ง น้ำท่วม หนูกัดกินต้นข้าว โรคระบาดในสัตว์ ปัญหาดังกล่าวรัฐบาลได้ชี้แจงว่ากำลังดำเนินการ ดำเนินการให้แล้วและได้จัดสรรงบประมาณช่วยเหลือเป็นกรณีพิเศษ ดังเช่นลำดับที่ 1 เรื่องเงินงบประมาณในการบำรุงจังหวัดบุรีรัมย์ กระทรวงมหาดไทยกล่าวตอบว่าได้อนุมัติเงินงบประมาณให้จำนวน 8,602,762 บาทและให้คลังจังหวัดบุรีรัมย์เป็นผู้รับผิดชอบในการดำเนินงานเงินงบประมาณดังกล่าว ลำดับที่ 7 เรื่องการช่วยเหลือผู้ประสบภัยจากมรสุมในจังหวัดขอนแก่น ลำดับที่ 22 เรื่องราษฎรอีสานอดอยากล้มตายในจังหวัดร้อยเอ็ด กระทรวงมหาดไทยชี้แจงว่าได้ดำเนินการจ่ายข้าวบริโภคเพื่อช่วยเหลือแล้ว ลำดับที่ 19 เรื่องหนูกัดกินต้นข้าวในจังหวัดขอนแก่น กระทรวงเกษตรชี้แจงว่าได้ดำเนินการให้มีการฉีดยาและให้ยาเบื่อหนูไปกำจัดแล้ว และลำดับที่ 44 เรื่อง น้ำท่วมข้าวราษฎรในจังหวัดกาฬสินธุ์ กระทรวงเกษตรชี้แจงว่าจะดำเนินการแก้ไขโดยด่วนและจะสร้างอ่างเก็บน้ำเพื่อป้องกันปัญหาดังกล่าวในอนาคต และลำดับที่ 138 เรื่องราคาปอตกต่ำ ซึ่งรัฐบาลตอบว่ากำลังอยู่ในระหว่างดำเนินการเป็นต้น อย่างไรก็ตามบางปัญหาที่รัฐบาลไม่สามารถดำเนินการให้รัฐบาลชี้แจงว่าเป็นปัญหาเรื่องงบประมาณ ดังเช่นลำดับที่ 21 เรื่องการตั้งอุตสาหกรรมน้ำตาลไทย ที่อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี ลำดับที่ 38 เรื่องการจัดให้มีประปาในจังหวัดขอนแก่น

นอกจากนี้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังตั้งกระทู้ติดตามเรื่องการตรวจราชการภาคตะวันออกเฉียงเหนือของจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี พ.ศ.2496 ว่า เมื่อตรวจราชการแล้วมีแผนทะนุบำรุงภาคตะวันออกเฉียงเหนืออย่างไร จอมพล ป.พิบูลสงครามได้ตอบกระทู้ดังกล่าวว่า สภาพความแห้งแล้งในบางท้องที่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นั้น รัฐบาลจะนำไปกำหนดเป็นนโยบายในการพัฒนาการชลประทานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือต่อไป ดังปรากฏในลำดับที่ 51

ส่วนปัญหาการคมนาคมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้ตั้งกระทู้ถามเพื่อเสนอให้รัฐบาลดำเนินการ ดังเช่นลำดับที่ 54 เรื่องการเดินรถ ร.ส.พ. ในจังหวัดอุบลราชธานี เนื่องจากมีความจำเป็นในการขนถ่ายสินค้าภายในจังหวัด และระหว่างจังหวัดเพิ่มขึ้น กระทรวงมหาดไทยชี้แจงว่าจะนำข้อเสนอนี้ไปดำเนินการต่อไป และลำดับที่ 127 เรื่องการบูรณะทางสายชนบท-บ้านไผ่-มหาสารคาม-กาฬสินธุ์-ร้อยเอ็ด กระทรวงคมนาคมชี้แจงว่ากระทรวงคมนาคมมีนโยบายที่จะสร้างถนนมาตรฐานให้ แต่ต้องขึ้นอยู่กับกำลังของงบประมาณที่จะจัดสรร

ปัญหาที่น่าสนใจคือการติดตามเรื่องการทุจริตของบริษัทส่งเสริมเศรษฐกิจแห่งชาติ สมัยรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม ในสมัยรัฐบาลพลเอกถนอม กิตติขจร สมัยแรก สมาชิกสภา

ผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือพยายามตั้งกระทู้ถามเพื่อติดตามการดำเนินการของรัฐบาลใหม่ต่อปัญหากรณีดังกล่าว รัฐบาลชี้แจงว่ากำลังดำเนินการสอบสวนและจะหาทางป้องกันมิให้เกิดการทุจริตอีก ดังเช่นลำดับที่ 147 และ 148 เรื่องบริษัทส่งเสริมเศรษฐกิจแห่งชาติส่อไปในทางทุจริตกรณีการขออนุญาตแบบอภิสถิตวิธีระเบียบ

สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรผู้มีบทบาทมากที่สุดในช่วง พ.ศ. 2495-2501 คือ นายญาติ ไหวดี (สุรินทร์) นายแคล้ว นรปติ (ขอนแก่น) นายสอิ่ง มารังกุล (บุรีรัมย์) นายอารีย์ ต้นดิเวชกุล (นครราชสีมา) และนายเสรี อิศรางกูร ณ อยุธยา (บุรีรัมย์)

กระทรวงที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือตั้งกระทู้ถามมากที่สุดคือ กระทรวงมหาดไทย คือ 42 ครั้ง รองลงมาเป็นกระทรวงศึกษา 21 ครั้ง กระทรวงการคลัง 14 ครั้ง สำนักนายกรัฐมนตรี 11 ครั้ง กระทรวงสาธารณสุข 8 ครั้ง กระทรวงเกษตรและกระทรวงคมนาคม 7 ครั้ง กระทรวงกลาโหม 6 ครั้ง กระทรวงอุตสาหกรรม 5 ครั้ง กระทรวงเศรษฐกิจ 5 ครั้ง กระทรวงวัฒนธรรม 3 ครั้ง และกระทรวงสหกรณ์ 1 ครั้ง

รัฐมนตรีที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือตั้งกระทู้ถามมากที่สุดคือ รัฐมนตรีกระทรวงมหาดไทย พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ 18 ครั้ง เป็นกระทู้ถาม 16 ครั้ง และกระทู้ด่วน 2 ครั้ง รองลงมาเป็นรัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการ พล.อ.มังกร พรหมโยธี 13 ครั้ง เป็นกระทู้ถาม 11 ครั้ง และกระทู้ด่วน 2 ครั้ง และรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย พล.อ.ท.เดช เดชประดิษฐ เป็นกระทู้ถาม 13 ครั้ง

การตั้งกระทู้ถามรัฐมนตรีของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือสะท้อนข้างต้นให้เห็นว่า กระทรวงมหาดไทย และกระทรวงศึกษาธิการนั้น มีความสำคัญต่อการปกครองและการพัฒนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนืออย่างมาก ทั้งนี้เนื่องจากหน้าที่หลักของกระทรวงมหาดไทยเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการปกครองท้องถิ่นโดยตรง ขณะเดียวกันกระทรวงศึกษาธิการก็เป็นเครื่องมือสำคัญของรัฐที่จะทำให้ท้องถิ่นมีความรู้ทัดเทียมกับคนในภาคกลางและเข้าใจระบบการปกครองของรัฐบาลไทย

ระหว่าง พ.ศ. 2512-2514 ประเด็นปัญหาและข้อเสนอแนะของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือเสนอกระทู้ถามรัฐบาลที่น่าสนใจคือ ปัญหาความมั่นคงทางการเมืองระหว่างประเทศจากสถานการณ์ในภูมิภาคอินโดจีน โดยเฉพาะปัญหาการที่ประเทศสหรัฐอเมริกาใช้ไทยเป็นที่ตั้งฐานทัพเพื่อยุทธศาสตร์ในเวียดนามใต้ ดังเช่นลำดับที่ 197 เรื่องการทิ้งระเบิดของทหารส่งผลเสียหายต่อราษฎรในจังหวัดอุดรธานี ซึ่งรัฐบาลชี้แจงเพียงว่าจะดำเนินการตรวจสอบให้ ลำดับที่ 203 เรื่องการกอบกู้ศักดิ์ศรีของชาติ เนื่องจากสหรัฐอเมริกาให้สัมภาษณ์ว่า การให้การช่วยเหลือทหารไทยมากกว่า 1,000 ดอลลาร์ รวมทั้งการให้เงินทหารไทยไปรบที่เวียดนามใต้ ถือว่าการส่งทหารสหรัฐฯไปรบแทน พลเอกกฤษณ์ สีวะรา รัฐมนตรีกระทรวงกลาโหมชี้แจงว่า รัฐบาลจะค่อย ๆ ดำเนิน

การถอนทหารออกจากสมรภูมิดังกล่าว ลำดับที่ 205 เรื่องครุสั้งกัตองค์การบริหารส่วนจังหวัดอุบลราชธานี ผู้ก่อการร้ายรบกวน รัฐบาลชี้แจงว่าจะมอบหมายให้ราชการส่วนที่เกี่ยวข้องดำเนินการปกป้องครุสั้งให้

นอกจากปัญหาความมั่นคงทางการเมืองดังกล่าวแล้ว ปัญหาเกี่ยวกับทุกภิกขภัยยังคงเป็นปัญหาที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือให้ความสนใจ ดังเช่นลำดับที่ 160 เรื่องราษฎรขาดแคลนน้ำบริโภคในจังหวัดศรีสะเกษ ลำดับที่ 169 เรื่องโรคระบาดสัตว์ อำเภออุบลราชธานี จังหวัดสกลนคร ลำดับที่ 171 เรื่องการอพยพของราษฎรในภาคอีสานเนื่องจากภาวะแห้งแล้ง บางปัญหาที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเสนอให้เตรียมการป้องกันล่วงหน้า รัฐบาลชี้แจงว่า วางแผนและเตรียมการแล้ว ดังเช่นลำดับที่ 174 เรื่องการป้องกันอุทกภัยของจังหวัดหนองคาย เนื่องจากต้องประสบภาวะน้ำในแม่น้ำโขงเอ่อล้นจนท่วมทุกปี และลำดับที่ 200 เรื่องชวานาขาดแคลนน้ำในการทำนา สิ่งที่น่าสนใจและเป็นข้อสังเกตที่สำคัญคือการสะท้อนผลการพัฒนาระบบการชลประทาน คือ เรื่องการสร้างเขื่อน อ่างเก็บน้ำที่ส่งผลต่อประชาชนในพื้นที่ทำการพัฒนา โดยเฉพาะค่าชดเชย บางโครงการรัฐบาลชี้แจงว่า ดำเนินการและให้กระทรวงที่รับผิดชอบ คือ กระทรวงพัฒนาการแห่งชาติดำเนินการแล้ว ดังเช่นลำดับที่ 179 เรื่อง การเวนคืนที่ดินสำหรับสร้างเขื่อนอุบลรัตน์ ที่อำเภอภูเวียง เขื่อนน้ำพอง ที่อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น ลำดับที่ 207 เรื่อง ค่าทดแทนที่ดินที่สร้างอ่างเก็บน้ำในจังหวัดมหาสารคาม

นอกจากนี้แล้วระหว่างพ.ศ.2512 และพ.ศ.2514 สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคอื่น ๆ ร่วมกันดำเนินงาน คือ การทำหน้าที่เสนอพระราชบัญญัติถึง 43 ครั้ง เนื่องจากเป็นสมัยที่สถาบันรัฐสภากลับมาดำเนินการอีกครั้งเพื่อดำเนินการบริหารประเทศตามรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.2511 พระราชบัญญัติที่สำคัญ คือ พระราชบัญญัติว่าด้วยการปกครองท้องถิ่น ดังเช่น ลำดับที่ 183 185 ถึง 187 พระราชบัญญัติว่าด้วยการบริหารราชการแผ่นดิน ดังเช่นลำดับที่ 189

สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรผู้มียุทธศาสตร์มากที่สุดในช่วง พ.ศ. 2512และ2514 คือ นายแคล้ว นรปดิ (ขอนแก่น) นายสุมนา นิตยสุทธิ (ศรีสะเกษ) นายขุนทอง ภูผาเดือน (กาฬสินธุ์) นายเกียรติ นาคะพงษ์ (มหาสารคาม) ส่วนจังหวัดอื่นอีก 11 จังหวัด จะมีบทบาทแบบกระจายกันไป

กระทรวงที่ถูกตั้งคำถามมากที่สุด คือ กระทรวงมหาดไทย 17 ครั้ง รองลงมาเป็น กระทรวงเกษตร 8 ครั้ง สำนักนายกรัฐมนตรี 7 ครั้ง กระทรวงกลาโหม 4 ครั้ง กระทรวงศึกษาธิการ และ กระทรวง พัฒนาการแห่งชาติ 3 ครั้ง กระทรวงการต่างประเทศ กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงอุตสาหกรรม และกระทรวงพาณิชย์ กระทรวงละ 2 ครั้ง และกระทรวงการคลัง 1 ครั้ง

รัฐมนตรีที่ถูกถามในช่วงนี้มากที่สุดคือ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย คือ นายประจวบ ประยูร โภคผลาก 6 ครั้ง รองลงมาเป็นรัฐมนตรีกระทรวงมหาดไทย คือ พลเอกประภาส จารุเสถียร 5 ครั้ง ส่วนกระทรวงอื่น ๆ ประมาณ 1-3 ครั้ง

ระหว่างพ.ศ.2518-2519 บริบททางการเมืองการปกครองมีการเปลี่ยนแปลงอีกครั้ง ปัญหาที่ยังเป็นปัญหาสำคัญคือ ปัญหาความมั่นคงทางการเมืองระหว่างประเทศ โดยเฉพาะปัญหาภัยคอมมิวนิสต์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังคงติดตามผลการดำเนินการของรัฐบาลเกี่ยวกับการแทรกซึมของคอมมิวนิสต์ และการปฏิบัติงานของหน่วยงานที่ดำเนินการในพื้นที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ก็ให้ความสำคัญเช่นเดียวกัน ดังเช่นลำดับที่ 253 เรื่องลาวแทรกซึมเข้ามาอยู่ในค่ายอพยพที่หนองคาย กระทรวงกลาโหมชี้แจงว่ากำลังดำเนินการตรวจสอบ ลำดับที่ 262 เรื่องชาวญวนอพยพในจังหวัดอุดรธานี รัฐบาลชี้แจงว่ากำลังดำเนินการตรวจสอบ และลำดับที่ 276 เรื่องการตั้งหน่วยกรป.กลาง บ้านส้มเสี้ยว อำเภอน้ำโสม จังหวัดอุดรธานี เพื่อปราบปรามผู้ก่อการร้ายออกไป เนื่องจากสร้างปัญหาให้ชาวบ้าน มรว.เสนีย์ ปราโมช นายกรัฐมนตรีตอบว่า ยังไม่มีความจำเป็นจะต้องย้ายออกไป

สภาพของภาคตะวันออกเฉียงเหนือระหว่างพ.ศ.2518-2519 ปัญหาทุกภิกขภัยได้เพิ่มขึ้น ขณะเดียวกันสถาบันรัฐสภามีโอกาสดำเนินการอีกครั้ง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือสะท้อนปัญหาและเสนอแนะรัฐบาลด้วยการตั้งกระทู้ถามให้ดำเนินการแก้ปัญหาทุกภิกขภัย บางปัญหาที่รัฐบาลสามารถดำเนินการได้ รัฐบาลชี้แจงว่า ดำเนินการอย่างรีบด่วนและมอบหมายให้กระทรวงที่รับผิดชอบดำเนินการแล้ว ลำดับที่ 235 เรื่องราษฎรอดข้าวอดน้ำในจังหวัดขอนแก่น 3 ปีติดต่อกันเพราะฝนแล้ง ลำดับที่ 251 เรื่อง ราษฎรอำเภอห้วยแถลงจังหวัดนครราชสีมา ประสบภาวะขาดแคลนน้ำใช้ รัฐบาลชี้แจงว่ากระทรวงมหาดไทยมีโครงการแก้ไขปัญหาดังกล่าวทั้งหน้าและถาวรแล้ว

ข้อสังเกตที่น่าสนใจคือการสะท้อนผลการดำเนินงานพัฒนาระบบการชลประทาน คือ เรื่องการสร้างเขื่อน อ่างเก็บน้ำ กล่าวคือ บางโครงการรัฐบาลดำเนินการล่าช้า ดังเช่นลำดับที่ 239 เรื่อง การสร้างเขื่อนและอ่างเก็บน้ำในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีความล่าช้า รัฐบาลชี้แจงว่ากำลังหาทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยด่วนแล้ว บางโครงการก็ได้สร้างความเสียหายให้กับประชาชนในพื้นที่ ดังเช่นลำดับที่ 265 เรื่องน้ำในอ่างเก็บน้ำไหลบ่าไปท่วมที่นาของราษฎร รัฐบาลชี้แจงว่ากำลังพิจารณาหาทางช่วยเหลือ แต่ไม่สามารถจะจ่ายค่าเสียหายให้ได้ เนื่องจากติดขัดเรื่องงบประมาณ และลำดับที่ 272 เรื่องชลประทานลุ่มน้ำโขง เนื่องจากคาน้ำชำรุดเสียหายมาก

นอกจากการสะท้อนปัญหาการดำเนินนโยบายการพัฒนาดังกล่าวแล้ว สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ยังสะท้อนปัญหาผลกระทบทางเศรษฐกิจ เนื่องมาจากการขาดแคลนปุ๋ยและและปุ๋ยราคาแพง ดังเช่นลำดับที่ 221 เรื่องการขาดแคลนปุ๋ยและปุ๋ยราคาแพง ปัญหาโรคระบาดในสัตว์ ดังเช่นลำดับที่ 223 เรื่องการป้องกันโรคระบาดสัตว์ในจังหวัดนครพนม ซึ่งรัฐบาลชี้แจงว่าจะดำเนินการให้โดยด่วน ขณะเดียวกันปัญหาการเอาเปรียบของพ่อค้าคนกลางต่อประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และราคาพืชผลตกต่ำ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ก็ให้ความสำคัญ ซึ่งรัฐบาลดำเนินการแก้ไขโดยการพุงราคาสินค้า โดยเฉพาะข้าวเปลือก ปอ ยาสูบ และนุ่น โดยมอบหมายให้องค์การตลาดกลาง กระทรวงพาณิชย์และกระทรวงอุตสาหกรรมเข้าไปดำเนินการ ดังเช่นลำดับที่ 225 เรื่องการพุงราคาสินค้าของเกษตรกรที่เดือดร้อนจากราคาสินค้าตกต่ำและถูกพ่อค้าคนกลางเอาเปรียบในสินค้าข้าวเปลือก ปอ ยาสูบและนุ่น ลำดับที่ 260 เรื่องการส่งเสริมราคาปอเนื่องจากราคาปอไม่แน่นอน และลำดับที่ 260 เรื่องการส่งเสริมราคาปอเนื่องจากราคาปอไม่แน่นอน

สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรผู้มีบทบาทมากที่สุดในช่วง พ.ศ. 2518-2519 คือ นายประทีป ทองคำใส(อุบลราชธานี) นายศิริ ภาสุก(สุรินทร์) นายสุทัศน์ เงินหมื่น(อุบลราชธานี) นายขุนทอง ภูผิวเดือน (กาฬสินธุ์) ส่วนจังหวัดอื่น ๆ อีก 11 จังหวัด จะมีบทบาทแบบกระจายกันไป

บทบาทของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรยังคงสภาพไม่แตกต่างจาก 2 ช่วงที่ผ่านมา กล่าวคือ จังหวัดที่มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเสนอกระทู้มากที่สุด คือ ชัยภูมิ 8 ครั้ง รองลงมาสุรินทร์ และหนองคาย จังหวัดละ 7 ครั้ง ศรีสะเกษ 4 ครั้ง อุบลราชธานี 2 ครั้ง จังหวัดที่เหลือ ได้แก่ ขอนแก่น นครพนม มหาสารคาม เลย สกลนคร อุบลราชธานี จังหวัดละ 1 ครั้ง ส่วนกาฬสินธุ์ นครราชสีมา บุรีรัมย์ ร้อยเอ็ด ไม่มีการตั้งกระทู้ถามจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประจำจังหวัด

รัฐมนตรีกระทรวงที่ถูกตั้งคำถามมากที่สุด คือ รัฐมนตรีกระทรวงเกษตร 12 ครั้ง (นายทวีข กลั่นประทุม 3 ครั้ง นายประมาธอดิเรกสาร 2 ครั้ง นายอนุวรรตน์ วัฒนพงศ์ศิริ 5 ครั้ง นายอนันต์ ภัคดีประไพ 1 ครั้งและนายไกรสร ตันติพงศ์ 1 ครั้ง) รองลงมาเป็นรัฐมนตรีกระทรวงมหาดไทย 11 ครั้ง (นายประกอบ ประยูร โภคกลาง 7 ครั้ง ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช 2 ครั้ง นายสมบุญศิริธร 1 ครั้งและนายสมักร สุนทรเวช 1 ครั้ง) รัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการ 6 ครั้ง (นายดาบชัย อัครราช 2 ครั้ง นายนิพนธ์ ศศิธร 2 ครั้ง และนายศิริ ลีโรชินี 2 ครั้ง) รัฐมนตรีกระทรวงพาณิชย์ 3 ครั้ง (นายทองหยด จิตตวีระ 2 ครั้ง นายคล้าย ละออภมณี 1 ครั้ง) นอกนั้นกระจายกระทรวงละ 1-2 ครั้ง

กล่าวโดยสรุประหว่างพ.ศ.2512และพ.ศ.2514 และพ.ศ.2518 -2519 สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้มีบทบาทและทำหน้าที่ในการสะท้อนให้เห็นการดำเนินการและการปฏิบัติต่อการแก้ปัญหาความมั่นคงทางการเมืองระหว่างประเทศของรัฐบาลขณะนั้น ทั้งนี้ในช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงที่รัฐบาลไทยต้องเผชิญกับภัยคอมมิวนิสต์อันมาจากสถานการณ์ในภูมิภาคอินโดจีนที่กำลังวิกฤตมากขึ้น ในขณะที่เดียวกันปัญหาทุกภิกขภัยและเศรษฐกิจก็ยังคงเป็นปัญหาหลักเช่นเดียวกับในช่วง พ.ศ. 2495-2501 แม้ว่ารัฐบาลในช่วงเวลา พ.ศ. 2512และพ.ศ.2514 และพ.ศ.2518 -2519 จะทุ่มเทงบประมาณลงไปเพื่อพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพียงไร แต่สภาพภาคตะวันออกเฉียงเหนือก็ยังคงล้าหลังทั้งทางเศรษฐกิจและมีความไม่มั่นคงทางการเมืองอยู่แน่นอน

อย่างไรก็ตามการตั้งกระทู้ถามของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือระหว่าง พ.ศ. 2495-2519 นั้น รัฐมนตรีและนายกรัฐมนตรีที่ถูกตั้งกระทู้ถามต่างก็ได้นำปัญหาและข้อเสนอแนะในการตั้งกระทู้ถามไปดำเนินการในรูปของโครงการต่างๆ ที่จะพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังเช่น ปัญหาเศรษฐกิจและทุพภิกขภัย รัฐบาลก็ได้จัดทำโครงการชลประทานสร้างอ่างเก็บน้ำและเขื่อนให้ตลอดจนแจกจ่ายพันธุ์ข้าวยามที่ราษฎรถูกน้ำท่วม โครงการสร้างถนน ไฟฟ้า ประปา โครงการบูรณะชนบท โครงการพัฒนาชนบท โครงการเร่งรัดพัฒนาชนบท โครงการปรับปรุงพืชผลและการปศุสัตว์ เป็นต้น

ข้อสังเกต จากบทบาทของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในช่วงเวลาดังกล่าว คือ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรดังกล่าวมักจะมีภูมิลำเนาอยู่แถบบริเวณลุ่มแม่น้ำมูลและน้ำชี ดังจะพบว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจากจังหวัดอุบลราชธานีเสนอกระทู้ถึง 44 ครั้ง รองลงมาเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดขอนแก่นเสนอกระทู้ถึง 25 ครั้ง สุรินทร์ 18 ครั้ง ร้อยเอ็ด 17 ครั้ง บุรีรัมย์ 16 ครั้ง นครราชสีมา 13 ครั้ง ศรีสะเกษ และชัยภูมิ จังหวัดละ 8 ครั้ง มหาสารคาม 6 ครั้ง อุครธานี 4 ครั้ง นครพนม 2 ครั้ง เลยและสกลนคร จังหวัดละ 1 ครั้ง ส่วนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดหนองคายไม่ได้มีบทบาทเลย สถาบันรัฐสภาจึงเป็นสถาบันที่สำคัญที่มีส่วนร่วมในกระบวนการกำหนดนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือในการผลักดันและเสนอให้รัฐบาลและองค์กรของรัฐที่เกี่ยวข้องกำหนดและดำเนินนโยบายพัฒนา ขณะเดียวกันก็สะท้อนผลการดำเนินนโยบายการพัฒนาขององค์กรของรัฐด้วย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ข

รายชื่อและคณะอนุกรรมการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (NEED) พ.ศ.2513

1) คณะกรรมการวางแผนส่วนรวม

- เลขาธิการสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ประธาน
- นายประสงค์ กาญจนกุล
- แทน-เลขาธิการสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท
- เลขาธิการคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุนเพื่อกิจการอุตสาหกรรม
- เลขาธิการ ก.พ.
- เลขาธิการการพลังงานแห่งชาติ
- รองเลขาธิการสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ
- อธิบดีกรมการปกครอง
- อธิบดีกรมที่ดิน
- อธิบดีกรมวิเทศสหการ
- นายจำรัส ฉายะพงศ์ ผู้แทนสำนักงบประมาณ
(นายพิมล จิตติหมั่น-ผู้แทนสำรอง)
- นายพิทยา สมุทรกลิน ผู้แทนกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ
เศรษฐกิจพิเศษ สำนักวิชาการและวางแผน
- นายสมพร เทพสิทธา ผู้แทนกระทรวงเศรษฐกิจ
รองปลัดกระทรวงเศรษฐกิจ
- ดร.วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์ ผู้แทนกระทรวงอุตสาหกรรม
รักษาการผู้อำนวยการกองเศรษฐกิจอุตสาหกรรม
- ดร.ครุฑ บุญยสิงห์ ผู้แทนกระทรวงเกษตร
นักเกษตรพิเศษ สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตร
- ร.อ.อำนาจ แสงมณี ผู้แทนสำนักงานสถิติแห่งชาติ
นักสถิติโท กองวิชาการสถิติ
- นายคำริ น้อยมณี ผู้แทนกรมพัฒนาชุมชน
รองอธิบดีกรมพัฒนาชุมชน
- ผู้ว่าการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค
- รองผู้ว่าการการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย(ก.ฟ.อ.น.)
- นายกฤษ สมบัติศิริ สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ
- ผู้อำนวยการกองวางแผนกำลังคน สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ

- ดร.เสนาะ อุนากุล สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ เลขานุการ
ผู้อำนวยการกองวางแผนเศรษฐกิจและสังคม
- นายวิทยา ศิริพงษ์ สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ผู้ช่วยเลขานุการ
หัวหน้างานสาขาพลังงาน
- เจ้าหน้าที่กองวางแผนเศรษฐกิจและสังคม ผู้ช่วยเลขานุการ
สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ
- 2) คณะทำงานพัฒนาการเกษตรและชลประทาน
- ปลัดกระทรวงเกษตร ประชาน
- อธิบดีกรมชลประทาน รองประธาน
- ผู้แทนสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท
- ผู้แทนสำนักงบประมาณ
- ผู้แทนกระทรวงเศรษฐกิจ
- ผู้แทนกรมส่งเสริมการเกษตร
- ผู้แทนกรมพัฒนาที่ดิน
- ผู้แทนกรมปศุสัตว์
- ผู้แทนกรมการข้าว
- ผู้แทนกรมกสิกรรม
- ผู้แทนกรมการปกครอง
- ผู้แทนกรมการประมง
- ผู้แทนกรมป่าไม้
- ผู้แทนกรมสหกรณ์ที่ดิน
- ผู้แทนกรมวิเทศสหการ
- ผู้แทนกรมชลประทาน
- ผู้แทนกรมสหกรณ์พาณิชย์และธนกิจ
- ผู้แทนธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร
- วิทยากรสาขาเกษตรและสหกรณ์ เลขานุการ
สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ
- เจ้าหน้าที่สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตร ผู้ช่วยเลขานุการ
(ดร.สมนึก ศรีปลั่ง)
- เจ้าหน้าที่กองวางแผนเศรษฐกิจและสังคม ผู้ช่วยเลขานุการ
สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ
- 3) คณะทำงานพัฒนาการคมนาคมและขนส่ง
- รองผู้อำนวยการสำนักงบประมาณฝ่ายการเมือง ประชาน
- ผู้แทนสำนักงานปลัดกระทรวงคมนาคม
- ผู้แทนกรมทางหลวง

- ผู้อำนวยการกองโครงการสังคม เลขานุการ
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ
- ผู้ช่วยผู้อำนวยการกองวางแผนกำลังคน ผู้ช่วยเลขานุการ
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ
- เจ้าหน้าที่กองวางแผนเศรษฐกิจและสังคม ผู้ช่วยเลขานุการ
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ
- 5) คณะทำงานวางแผนพัฒนาระดับจังหวัด
- อธิบดีกรมการปกครอง ประธาน
- เลขาธิการสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท
- ผู้อำนวยการกองวางแผนเศรษฐกิจและสังคม
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ
- ผู้อำนวยการกองบัญชีประชาชาติ
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ
- ผู้อำนวยการกองวางแผนการศึกษา
- กระทรวงศึกษาธิการ
- ดร.อมร รักษาสัตย์ ที่ปรึกษาด้านการบริหารการพัฒนา
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ
- ผู้แทนกรมการปกครอง
- หัวหน้ากองแผนงานและโครงการสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท
- หัวหน้าหน่วยบริการข้อมูลเพื่อการพัฒนาส่วนภูมิภาค
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ
- หัวหน้ากองวิจัยและประเมินผล กรมการพัฒนาชุมชน
- ผู้แทนสำนักงบประมาณ
- ผู้แทนกรมวิเทศสหการ
- ผู้แทน บก.ปค.
- ผู้แทน กรป.กลาง
- หัวหน้ากองวิชาการ กรมการปกครอง เลขานุการ
- เจ้าหน้าที่กองวางแผนเศรษฐกิจและสังคม ผู้ช่วยเลขานุการ
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ
- เจ้าหน้าที่กองโครงการสังคม ผู้ช่วยเลขานุการ

ที่มา : สจช.(2) มท.0601.2/24 สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ,
 รายชื่อคณะกรรมการวางแผนพัฒนาการภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
 (30 มีนาคม 2513).

ภาคผนวก ค

ตาราง : ผลปฏิบัติงานหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่จังหวัดกาฬสินธุ์ สกลนคร และนครพนม
นับตั้งแต่วันที่เริ่มปฏิบัติการ-พ.ศ.2519

รายการ	หน่วย	กาฬสินธุ์	สกลนคร	นครพนม
1.คมนาคม				
สร้างทางระหว่างหมู่บ้าน	กม.	54.55	200	42
ปรับปรุงเส้นทาง	กม.	38.50	25	142.80
สร้างสะพานคอนกรีต	สะพาน	-	-	-
สร้างสะพานไม้	สะพาน	6	48	12
ปรับปรุงสะพานไม้	สะพาน	-	17	2
ผลิตท่อระบายน้ำ	ท่อ	-	2,203	87
วางท่อระบายน้ำ	แห่ง	37	115	31
2.การส่งเสริมการเกษตร				
ส่งเสริมการปลูกพืชไร่				
-ทำแปลงสาธิต	ไร่	120	13	5
-แจกพันธุ์พืชไร่	ราย	20	215	36
ส่งเสริมการปลูกไม้ยืนต้น				
-ทำแปลงสาธิต	ไร่	-	1	91
-แจกพันธุ์ไม้ยืนต้น	ราย	270	-	4
ส่งเสริมการปลูกใบยาสูบ				
-ทำแปลงสาธิต	ไร่	126	-	3,405
-แจกพันธุ์ยาสูบ	ราย	-	-	300
ส่งเสริมการปลูกใบชา				
-ทำแปลงสาธิต	ไร่	-	-	-
-แจกพันธุ์ชา	ราย	-	-	-
ส่งเสริมการทำนาข้าว				
-ทำแปลงสาธิต	ไร่	-	9	65
-แจกพันธุ์ข้าว	ราย	-	2,066	2,347
-แจกปุ๋ย	กก.	-	170	6,005
-แจกยาปราบศัตรูพืช	ไร่	-	261	2,686
-ช่วยปราบศัตรูพืช	ไร่	-	370	2,991
-อบรมเกษตรกร	ครั้ง	-	-	4

-แจกเอกสารแนะนำการเกษตร	เล่ม	-	228	2,628
ส่งเสริมการประมง				
-ทำบ่อเลี้ยงปลาสาธิต	บ่อ	-	9	7
-แจกพันธุ์ปลา	ตัว	386	22,600	47,400
-ปล่อยปลาในบ่อสาธิต	ตัว	-	-	18,000
-แจกเอกสารแนะนำการประมง	เล่ม	-	100	452
ส่งเสริมการปศุสัตว์				
-เลี้ยงสัตว์สาธิต	ตัว	-	-	126
-ทำคอกสัตว์สาธิต	แห่ง	-	-	7
-แจกพันธุ์สัตว์	ตัว	-	2	303
-ผสมพันธุ์สัตว์	ตัว	62	349	900
-ตอนสัตว์	ตัว	58	134	1,632
-รักษาโรคสัตว์	ตัว	-	121	4,360
-ฉีดวัคซีนป้องกันโรคระบาด	ตัว	-	-	-
-แจกเอกสารการเลี้ยงสัตว์	เล่ม	-	50	1,220
3.การสหกรณ์				
จัดตั้งสหกรณ์การเกษตร	แห่ง	1	1	-
จัดร้านค้าสหกรณ์	แห่ง	-	-	-
จัดส่งเสริมกลุ่มอาชีพเกษตร	แห่ง	-	-	6
จดทะเบียนเป็นสมาชิกสหกรณ์การเกษตร	แห่ง	-	108	-
ประชุมกรรมการดำเนินงานสหกรณ์การเกษตร	ครั้ง	-	-	-
การประชุมสมาชิกสหกรณ์การเกษตร	ครั้ง	-	-	-
4.การพัฒนาแหล่งน้ำ				
สร้างฝายน้ำล้น	ฝาย	1	3	3
ซ่อม ปรับปรุง ฝายล้นน้ำ	ฝาย	-	2	4
สร้างเขื่อนกั้นน้ำ	เขื่อน	-	-	1
ซ่อม ปรับปรุง เขื่อนกั้นน้ำ	เขื่อน	-	1	-
สร้างทำนบกั้นน้ำ	ทำนบ	-	20	2
ซ่อม ปรับปรุง ทำนบกั้นน้ำ	แห่ง	-	3	2
สร้างอ่างเก็บน้ำ	อ่าง	-	-	-
ซ่อม ปรับปรุง อ่างเก็บน้ำ	อ่าง	1	1	-
สร้างสระเก็บน้ำ	สระ	1	5	7
ซ่อม ปรับปรุง สระเก็บน้ำ	สระ	-	-	1
5.การส่งเสริมอุตสาหกรรม				

เครื่องบินดินเผา	แห่ง	-	2	-
เผาอิฐ	แห่ง	-	2	11
สิ่งทอ	แห่ง	-	2	1
จักสาน	แห่ง	-	2	-
เครื่องหวาย	แห่ง	-	-	-
แกะสลัก	แห่ง	-	-	-
เย็บสานทอ	แห่ง	-	-	-
ตีเหล็ก	แห่ง	-	-	-
ทอผ้า	แห่ง	-	-	-
6.การพัฒนาชุมชนและสาธารณูปโภค				
พัฒนาหมู่บ้านตัวอย่าง	แห่ง	5	71.10	140
สร้างทางภายในหมู่บ้าน	กม.	6	7	-
ปรับปรุงเส้นทางในหมู่บ้าน	กม.	60	1	2,409
ทำแผ่นป้ายชื่อ	แผ่น	-	3	1
สร้างที่เก็บน้ำฝน	แห่ง	-	-	-
เจาะบ่อน้ำบาดาล	บ่อ	-	-	-
- ติดสูบโยก	บ่อ	-	-	-
- ติดสูบยนต์	บ่อ	-	-	-
ซ่อม ปรับปรุง บ่อน้ำบาดาล	บ่อ	61	-	8
ขุดบ่อน้ำอานามัย	บ่อ	-	-	-
- ติดสูบโยก	บ่อ	-	31	32
- ติดสูบยนต์	บ่อ	-	-	-
- ไม่ติดสูบ	บ่อ	-	20	10
ซ่อม ปรับปรุง บ่อน้ำอานามัย	บ่อ	15	-	21
สร้างหอดังน้ำ	หอ	5	7	5
สร้างประปาหมู่บ้าน	แห่ง	-	4	4
ซ่อมเครื่องสูบน้ำให้ราษฎร	ราย	-	3	4
หล่อขอบบ่อน้ำ	ขอบ	-	300	4
แจกขอบบ่อน้ำ	ขอบ	-	300	68
สร้างโรงไฟฟ้าหมู่บ้าน	แห่ง	1	3	4
สร้างศาลาประชาคม	แห่ง	3	5	6
สร้างสนามเด็กเล่น	แห่ง	4	7	8
สร้างสนามกีฬา	แห่ง	2	-	5
ปรับปรุงสนามกีฬา	แห่ง	1	-	1
สร้างห้องสมุดประชาชน	แห่ง	-	1	3

สร้างห้องสมุดร่วมกับอาคารอื่น	แห่ง	2	-	-
7.การสาธารณสุข				
ตรวจรักษาและจ่ายยา	ราย	28,477	30,136	58,686
ส่งผู้ป่วยไปรักษาที่โรงพยาบาล	ราย	387	4,057	1,063
รับผู้ป่วยไว้รักษาที่ฐานพัฒนาการ	ราย	-	-	31
ทำคลอด	ราย	34	-	-
ปลูกฝีป้องกันไข้ทรพิษ	ราย	700	-	28,740
ฉีดวัคซีนป้องกันอหิวาตกโรค	ราย	180	6,152	33,412
ฉีดวัคซีน	ราย	-	-	-
สร้างสถานอนามัย	แห่ง	-	4	-
ยกฐานะสถานอนามัย	แห่ง	-	-	-
บูรณะสถานอนามัย	แห่ง	-	-	-
สร้างสถานผดุงครรภ์	แห่ง	-	-	-
สร้างส้วมตัวอย่าง	แห่ง	147	20	-
หล่อหัวส้วม	หัว	-	300	749
หล่อขอบส้วม	ขอบ	100	686	-
แจกขอบส้วม	ขอบ	670	241	455
สร้างบ่อน้ำ	แห่ง	-	-	2
แจกเอกสารแนะนำการอนามัย	เล่ม	-	23,538	1,900
8.การศึกษาและวัฒนธรรม				
สร้างโรงเรียน	หลัง	12	9	7
ซ่อมและปรับปรุงโรงเรียน	หลัง	141	67	21
มอบวัสดุก่อสร้างให้โรงเรียน	ชิ้น	3	899	66
การสร้างวัด				
-กุฏิ	หลัง	-	-	1
-ศาลาการเปรียญ	หลัง	-	-	1
-หอระฆัง	หอ	-	-	-
-หอนันทน์ โรงธรรม	หลัง	-	-	-
-การบูรณะวัด	แห่ง	2	47	9
-มอบวัสดุก่อสร้างให้วัด	ชิ้น	1	898	99
-มอบถังน้ำให้วัด	ใบ	1	720	19
-มอบหนังสือให้ห้องสมุด	เล่ม	-	-	-
9.การประชาสัมพันธ์และจิตวิทยา				
จัดชุดเยี่ยมราษฎร	ครั้ง	-	38	277
ตั้งหอวิทยุกระจายเสียง	หอ	1	42	52

ตั้งเครื่องรับโทรทัศน์	เครื่อง	2	4	6
เผยแพร่ผลงานโดยหน่วย	ครั้ง	-	15	197
เผยแพร่ผลงานทางสื่อมวลชน	ครั้ง	-	-	43
ฉายภาพยนตร์	ครั้ง	14	55	741
สร้างบ้านพักครู	หลัง	-	-	-
สร้างเสาธง	ต้น	4	9	2
มอบอุปกรณ์การสอน	ชิ้น	200	20,128	145
มอบอุปกรณ์การเรียน	ชิ้น	1,308	17,270	442
มอบเครื่องเล่นกีฬา	ชิ้น	17	1,946	1,238
มอบถังน้ำให้โรงเรียน	ใบ	10	320	13
จัดตั้งศูนย์เยาวชน	แห่ง	2	--	5
ส่งเสริมเยาวชนมาชุมนุมที่กรุงเทพฯ	ครั้ง	10	11	7
ชุมนุมเพื่อนเก่าเยาวชน	ครั้ง	8	12	9
นักเยาวชนร่วมพัฒนา	ครั้ง	-	1	22
จัดตั้งกลุ่มเยาวชนในท้องถิ่น	แห่ง	-	-	-
การฝึกอาชีพ	คน	-	-	-
-ขับรถยนต์	คน	-	-	225
-ช่างซ่อมเครื่องยนต์	คน	-	-	-
-การเกษตร	คน	-	-	-
-ช่างก่อสร้าง	คน	-	-	-
-ช่างตัดผมชาย	คน	-	40	60
-ช่างตัดผม,ตัดเสื้อสตรี	คน	-	50	56
-ช่างจิรณียพลอย	คน	-	-	-
-ช่างทำเฟอร์นิเจอร์	คน	-	-	-
ติดภาพและป้ายโฆษณา	ครั้ง	12	-	230
ซ่อมวิทยุให้ราษฎร	แห่ง	-	38	-
แจกเอกสารสิ่งพิมพ์	เล่ม	-	-	14,201
แจกภาพบุคคลสำคัญ	แผ่น	1,350	24,668	25,623
10.การประชานุเคราะห์				
สงเคราะห์คนชรา	คน	2	15	-
สงเคราะห์เด็กยากจน	คน	26	22	50
ช่วยเหลือราษฎรผู้ประสบอัคคีภัย	คน	-	1	1
สร้างบ้านพักราษฎรที่ประสบภัย	หลัง	-	4	8
ช่วยเหลือราษฎรผู้ประสบอุทกภัย	คน	-	-	31
แจกเสื้อผ้า	คน	376	26,819	-

แจกผ้าห่มนอน	ผืน	-	725	180
ช่วยเหลือราษฎรที่ประสบวาทภัย	คน	-	2	-

ที่มา : ปรับปรุงจากทิพย์รัตน์ วาณิชชา, “การปรับปรุงท้องถิ่นทุรกันดารในสมัยจอมพลสฤษดิ์
 ธนะรัชต์ (พ.ศ.2501-2506),” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาประวัติศาสตร์
 บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521), หน้า ภาคผนวก ข. 558-567.

สถาบันวิทยบริการ
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ง

ตารางแสดงโครงการอำเภอในจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 15 จังหวัด

Page 1

Program Inputs

No.	Changvat and Amphoe	Tambon	Village	Population	Health Centers			Drinking Water		Village Radios		VDC Training		CD Prog.	MDU Coverage	VSP Prog.	BDP Prog.	ARD Roads	
					1st Class	2nd Class	Mdwltery Centers	Village Covered by CHDP	Handpump Wells	Artesian Wells	Radio Transmitters at Amphoe and Village Levels	Spares	No. of VDC Members Already Trained					No. of VDC Members Not Trained	No. of Kms. Completed and Shared by Others
1.	Makorn Phanom	75	222	436,432	1	27	8	516	162	9	18+78	2486	292	86	Yes	127	17	--	--
	Muang Phayak	15	138	79,401	0	0	1	99	17	0	2+3	925	191	16	---	1	---	---	---
	Mukdahan	10	137	64,421	0	3	1	59	5	0	---	---	---	---	---	3	---	---	---
	King Don Tan	3	38	12,396	0	1	1	27	27	3	2+9	---	---	---	23	3	---	---	---
	That Phanom	10	105	67,200	0	4	1	106	18	0	2+2	681	197	15	Yes	14	2	---	---
	Tha Uthen	9	112	45,941	0	3	2	24	14	0	2+3	---	---	---	---	1	---	---	---
	Ma Mae	11	113	69,296	1	0	0	104	65	4	2+10	889	0	15	Yes	19	3	---	---
	Kancha-i	7	76	38,080	0	1	0	12	10	0	2+7	---	---	---	Yes	15	3	---	---
	Ban Phaeng	3	34	20,206	0	1	1	51	12	0	2+3	---	---	---	---	1	---	---	---
	Si Songkram	7	69	47,541	0	2	25	22	22	0	2+8	---	---	---	---	1	11	20	---

Program Inputs

No.	Changwat and Amphoe	Tambon	Village	Population	1			2		3		4		5	6	7	8	9		
					Health Centers	Drinking Water	Village Radics	VDC Training	CD Prog.	MDU Coverage	VSO Prog.	DDP Prog.	ARD Roads							
					1st Class	2nd Class	Midwifery Centers	Village Covered by CHDP	Handpump Wells	Artesian Wells	Radio Transmitters at Amphoe and Village Levels	Spares	No. of VDC Members Already Trained	No. of VDC Members Not Trained	No. of CD Workers	"Yes"--It is covered by MDU Program	No. of Villages Covered	No. of Tambons Covered	No. of Kms. Completed and Shared by Others	No. of Kms. Completed in Amphoe Area
2.	Sakon Nakorn	59	666	426,755	3	27	11	759	219	15	16+57	2	2790	2387	73	Yes	16	21	--	--
	Muang	17	169	119,535	4	7	7	189	44	4	2+17	0	773	497	25	--	--	4	--	--
	King Kusuman	4	30	18,477	-	-	-	34	4	0	2+4	0	212	92	--	--	--	2	--	--
	King Kut Bak	3	20	15,580	-	-	-	20	4	0	2+2	1	148	17	--	--	--	2	38	23
	Akat Amnuoi	4	37	26,700	0	1	0	45	46	5	2+4	0	300	118	5	Yes	--	2	30	--
	Wanon-niwat	6	100	60,182	1	5	0	143	37	1	2+6	0	688	318	11	Yes	16	3	30	20
	Sawang Daen Din	10	112	95,095	1	9	0	183	41	0	2+10	0	279	901	12	Yes	--	4	30	--
	Waritchaphum	4	37	26,526	0	2	2	41	20	1	2+3	1	120	149	4	Yes	--	1	38+22+38	7
	Phanna Nikhom	11	101	64,660	0	3	2	113	23	4	2+11	0	270	295	16	Yes	--	3	--	--

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Program Inputs

No.	Changwat and Amphoe		Population	1 Health Centers			2 Drinking Water			3 Village Radios		4 VDC Training		5 CD Prog.	6 MDU Coverage	7 VSO Prog.	8 EDP Prog.	9 ARD Roads	
				1st Class	2nd Class	Midwifery Centers	Village Covered by CHDP	Handpump Wells	Artesian Wells	Radio Transmitters at Amphoe and Village Levels	Spares	No. of VDC Members Already Trained	No. of VDC Members Not Trained	No. of CD Workers	"Yes"--It is covered by MDU Program	No. of Villages Covered	No. of Tambons Covered	No. of Kms. Completed and Shared by Others	No. of Kms. Completed in Amphoe Area
3.	Nong Khai		256,530	4	12	24	272	199	27	12+43	9	1185	155	50	Yes	-	22	--	--
	Muang	11 96	78,205	0	2	6	118	71	16	2+12	0	592	33	13	-	-	5	--	--
	Bung Karn	6 69	31,135	1	4	6	23	63	1	2+6	0	-	-	5	Yes	-	4	--	--
	Phon Phisai	10 120	52,567	1	2	7	31	29	8	2+19	0	493	122	17	Yes	-	4	--	11
	Seka	5 57	22,620	-	-	-	13	4	0	2+5	0	-	-	5	Yes	-	3	--	--
	Tha Bo	5 53	47,053	1	0	5	66	13	0	2+5	0	-	-	5	-	-	4	--	--
	Si Chiangmai	5 49	24,950	1	2	0	17	17	0	2+5	0	-	-	5	-	-	2	--	30
	King Sang Khom	- -	--	0	2	0	4	2	0	-	-	-	-	-	-	-	-	21	--

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Program Inputs

No.	Changwat and Amphoe	Tambon	Village	Population	1 Health Centers			2 Drinking Water			3 Village Radios		4 VDC Training		5 CD Prog.	6 MDU Coverage	7 VSO Prog.	8 DBP Prog.	9 ARD Roads	
					1st Class	2nd Class	Midwifery Centers	Village Covered by CHDP	Handpump Wells	Artesian Wells	Radio Transmitters at Amphoe and Village Levels	Spare	No. of VDC Members Already Trained	No. of VDC Members Not Trained	No. of CD Workers	"Yes"--It is covered by MDU Program	No. of Villages Covered	No. of Tambons Covered	No. of Kms. Completed and Shared by Others	No. of Kms. Completed in Amphoe Area
4.	<u>Udorn Thani</u>	70	987	744,174	5	37	11	591	169	18	16+64	0	2745	226	64	Yes	-	32	--	--
	Phen	8	84	51,568	1	8	0	106	28	1	2+8	0	315	0	14	Yes	-	6	--	36
	Nong Han	9	133	101,223	1	9	6	162	14	4	2+9	0	948	226	21	-	-	6	--	--
	Ban Phu	9	107	56,758	0	3	0	112	22	3	2+9	0	944	0	12	Yes	-	6	--	31
	Ban Dung	5	47	18,997	0	3	1	65	18	1	2+3	0	538	0	7	Yes	-	3	--	28
	Muang	11	172	182,789	1	5	1	53	18	2	2+11	0	-	-	-	-	-	4	--	--
	Nong Bualamphu	10	175	143,330	1	3	2	25	25	0	2+9	0	-	-	10	Yes	-	2	45	--
	King Si Bunruang	-	-	-	-	-	-	4	8	0	-	-	-	-	-	-	-	-	45	--
	King Naklang	-	-	-	-	-	-	6	0	1	-	-	-	-	-	-	-	3	--	--
	Kumpawapi	13	207	139,540	1	3	0	35	24	5	2+10	0	-	-	-	-	-	3	--	--
	Non Sang	5	62	49,969	0	3	0	23	12	1	2+5	0	-	-	-	-	-	2	--	--

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Program Inputs

No.	Changwat and Amphoe	Tambon	Village	Population	1 Health Centers			2 Drinking Water			3 Village Radios		4 VDC Training		5 CD Prog.	6 MDU Coverage	7 VSO Prog.	8 DBP Prog.	9 ARD Roads	
					1st Class	2nd Class	Midwifery Centers	Village Covered by CHDP	Handpump Wells	Artesian Wells	Radio Transmitters at Amphoe and Village Levels	Spares	No. of VDC Members Already Trained	No. of VDC Members Not Trained	No. of CD Workers	"Yes"--It is covered by MDU Program	No. of Villages Covered	No. of Tambons Covered	No. of Kms. Completed and Shared by Others	No. of Kms. Completed in Amphoe Area
5.	<u>Loei</u>	41	400	210,535	5	27	12	304	285	24	12+40	1	1621	132	43	Yes	-	19	--	--
	Chiang Khan	7	62	35,568	1	6	0	65	71	4	2+7	0	433	0	10	Yes	-	7	21	52
	Tha Li	4	38	15,556	1	3	0	37	58	1	2+4	0	299	10	9	Yes	-	3	--	--
	Ban Sai	11	106	33,168	1	10	0	75	23	2	2+11	0	333	0	12	-	-	9	--	--
	Muang	10	87	56,861	1	3	7	39	100	14	2+9	0	-	-	-	Yes	-	-	40	--
	Wangsaphung	6	83	53,064	1	3	3	83	32	1	2+6	0	556	12	12	Yes	-	-	40	--
	Phu Kradung	3	24	16,318	0	2	2	5	1	2	2+3	0	-	-	-	-	-	-	--	--

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Program Inputs

No.	Changwat and Amphoe	Tambon	Village	Population	1 Health Centers		2 Drinking Water			3 Village Radios		4 VDC Training		5 CD Prog	6 MDU Coverage	7 VSO Prog.	8 DDP Prog.	9 ARD Roads		
					1st Class	2nd Class	Midwifery Centers	Village Covered by CHDP	Handpump Wells	Artesian Wells	Radio Transmitters at Amphoe and Village Levels	Spare	No. of VDC Members Already Trained	No. of VDC Members Not Trained	No. of CD Workers	"Yes"--It is covered by MDU Program	No. of Villages Covered	No. of Tambons Covered	No. of Kms. Completed and Shared by others	No. of Kms. Completed in Amphoe Area
6.	<u>Kalasin</u>	44	645	426,795	1	23	26	282	112	11	14+45	2	1647	531	29	Yes	20	12	--	--
	Kuchinarai	10	119	91,008	1	6	1	97	26	7	2+10	0	811	288	9	Yes	20	4	--	30
	Tha Khantho	2	30	19,204	0	2	0	3	5	0	2+2	0	--	--	--	--	--	--	--	--
	Kamalasai	7	116	63,413	0	3	3	25	19	0	2+6	1	--	--	--	--	2	--	--	--
	Yang Talat	8	133	88,766	0	5	10	136	36	3	2+7	1	776	243	20	--	--	3	--	13
	Sahatsakhan	5	78	85,110	0	4	5	7	11	0	2+8	0	60	0	--	--	2	--	--	--
	King Somdet	3	47	--	0	0	3	5	6	0	2+3	0	--	--	--	--	1	--	--	--
	Muang	9	122	79,294	0	3	4	9	9	1	2+9	0	--	--	--	--	--	--	--	--

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Program Inputs

No.	Changwat and Amphoe	Tambon	Village	Population	1 Health Centers			2 Drinking Water			3 Village Radios		4 VDC Training		5 CD Prog.	6 MDU Coverage	7 VSO Prog.	8 DDP Prog.	9 ARD Roads	
					1st Class	2nd Class	Midwifery Centers	Village Covered by CHDP	Handpump Wells	Artesian Wells	Radio Transmitters at Amphoe and Village Levels	Spares	No. of VDC Members Already Trained	No. of VDC Members Not Trained	No. of CD Workers	"Yes"-It is covered by MDU Program	No. of Villages Covered	No. of Tambons Covered	No. of Kms. Completed and Shared by Others	No. of Kms. Completed in Amphoe Area
7.	<u>Ubonratchathani</u>	212	2,198	1,130,712	4	33	70	1057	243	21	38+204	7	2230	3640	128	Yes	20	40	--	--
	Amnatcharoen	21	241	112,569	1	12	10	222	19	3	2+22	0	539	1204	26	-	--	6	22	5
	Loeng Nok Tha	6	88	57,285	0	1	1	22	7	0	2+6	1	--	--	10	-	--	3	27	4
	Khemarat	10	105	60,538	1	1	0	13	2	0	2+7	0	--	--	13	Yes	12	4	--	--
	Det Udom	14	150	90,334	0	1	3	196	23	0	2+11	0	572	834	19	Yes	8	4	--	--
	Buntharik	3	34	19,074	0	1	1	4	1	0	2+3	1	--	--	4	-	--	2	--	--
	Chanuman	4	25	12,386	0	1	0	26	6	0	2+4	0	--	--	4	Yes	--	3	30	--
	Trakarnphutphon	29	179	72,363	0	1	5	13	3	0	2+20	0	--	--	--	-	--	4	19+30	--
	Klong Chiam	8	83	28,325	1	1	2	19	18	2	2+8	1	--	--	9	Yes	--	3	--	--
	Ban Ban	4	35	10,583	0	1	0	16	20	0	2+4	1	--	--	3	Yes	--	2	--	--
	Phibunmansahan	15	146	90,394	1	1	2	18	4	0	2+15	0	--	--	--	Yes	--	2	27	--
	Kut Chum	6	71	32,559	0	1	1	5	7	0	2+6	1	--	--	--	-	--	2	22+19	6
	Phana	5	61	29,495	0	1	2	64	2	0	2+5	0	--	--	6	-	--	3	--	--
	Muang	16	154	101,438	0	2	9	35	26	1	2+15	2	--	--	--	-	--	--	--	--
	Warinchanrap	15	290	113,849	0	1	12	196	40	6	2+11	0	646	971	20	-	--	--	--	--
	Yasothon	15	145	79,434	0	1	2	16	2	3	2+15	0	--	--	--	-	--	--	--	--
	Khuang Nai	14	139	59,303	0	2	6	31	20	4	2+13	0	--	--	--	-	--	--	--	--
	Muang Samsip	15	144	55,853	0	1	8	144	15	1	2+15	0	473	631	14	-	--	--	--	--
	Mahachanachai	11	96	46,257	0	2	0	7	9	0	2+12	0	--	--	--	-	--	--	--	--
	Kham Khuan Kaeo	11	102	58,672	0	1	6	6	15	1	2+12	0	--	--	--	-	--	--	--	--
	King Pa Tiew	-	-	--	-	-	-	4	4	0	--	-	--	--	--	-	--	--	--	--

Program Inputs

No.	Changwat and Amphoe	Tambon	Village	Population	1 Health Centers			2 Drinking Water			3 Village Radios		4 VDC Training		5 CD Prog.	6 MDU Coverage	7 VS Prog.	8 IDP Prog.	9 ARD Roads	
					1st Class	2nd Class	Midwifery Centers	Village Covered by CHDP	Handpump Wells	Artesian Wells	Radio Transmitters at Amphoe and Village Levels	Spares	No. of VDC Members Already Trained	No. of VDC Members Not Trained	No. of CD Workers	"Yes"-It is Covered by MDU Program	No. of Villages Covered	No. of Tambons Covered	No. of Kms. Completed and Shared by Others	No. of Kms. Completed in Amphoe Area
8.	<u>Roi-Et</u>	92	1,321	668,193	4	22	9	274	106	6	20+91	1	971	281	28	--	--	12	--	--
	Pathumrat	3	51	37,676	0	1	1	8	3	1	2+3	0	--	--	--	--	1	--	--	
	Selaphum	10	132	68,332	1	1	1	22	9	0	2+10	0	--	--	--	--	2	--	--	
	Kaset Wisai	6	78	40,406	0	2	0	3	2	0	2+6	0	--	--	--	--	1	30	--	
	Phanom Phrai	11	137	56,195	1	0	0	2	0	0	2+11	0	--	--	--	--	2	--	--	
	Suwannaphum	10	152	82,238	1	2	0	9	3	0	2+10	0	--	--	--	--	2	--	--	
	Phon Thong	11	179	111,040	1	3	1	12	10	0	2+10	1	--	--	--	--	2	--	--	
	King Nong Phork	--	--	--	--	--	--	1	1	0	--	--	--	--	--	--	2	--	--	
	Muang	15	247	122,342	0	4	4	30	6	2	2+15	0	--	--	--	--	--	--	--	
	Chaturaphak Phiman	8	87	45,570	0	4	1	15	7	1	2+8	0	--	--	--	--	--	--	30	
	Thawatchaburi	8	161	66,158	0	3	0	161	64	2	2+8	0	971	281	19	--	--	--	--	
	At Samat	10	97	38,236	0	2	1	11	1	0	2+10	0	--	--	--	--	--	--	--	

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Program Inputs

No.	Changwat and Amphoe	Tambon	Village	Population	1 Health Centers			2 Drinking Water			3 Village Radios		4 VDC Training		5 CD Prog.	6 MDU Coverage	7 VSO Prog.	8 DDP Prog.	9 ARD Roads	
					1st Class	2nd Class	Midwifery Centers	Village Covered by CHDP	Handpump Wells	Artesian Wells	Radio Transmitters at Amphoe and Village Levels	Spares	No. of VDC Members Already Trained	No. of VDC Members Not Trained	No. of CD Workers	"Yes"--It is covered by MDU Program	No. of Villages Covered	No. of Tambons Covered	No. of Kms. Completed and Shared by Others	No. of Kms. Completed in Amphoe Area
9.	Surin	88	1,079	581,732	4	45	17	366	83	1	--	--	987	765	24	Yes	--	--	--	--
	Chumphonburi	6	71	29,237	0	4	0	10	4	0	--	--	--	--	--	Yes	--	--	--	--
	Phrasat	9	89	54,124	0	6	2	27	23	0	--	--	--	--	8	Yes	--	--	--	--
	Sangkha	11	127	60,022	1	4	2	8	2	0	--	--	--	--	--	Yes	--	--	--	15
	Muang	17	242	147,162	1	13	3	243	18	1	--	--	987	765	16	--	--	--	--	--
	Tha Tum	7	75	53,912	1	2	1	9	6	0	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
	Chom Phra	5	58	36,386	0	1	3	8	7	0	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
	Ratanaburi	17	196	98,552	0	6	3	18	5	0	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
	Sikhoraphum	11	153	75,284	1	3	3	30	13	0	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
	Samrong Thap	5	68	27,053	0	6	0	13	5	0	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Program Inputs

No.	Changwat and Amphoe	Tambon	Village	Population	1 Health Centers			2 Drinking Water			3 Village Radios		4 VDC Training Prog.		5 CD Prog.		6 MDU Coverage Prog.		7 VSO Prog.		8 LDP Prog.		9 ARD Roads	
					1st Class	2nd Class	Midwifery Centers	Village Covered by CHDP	Handpump Wells	Artesian Wells	Radio Transmitters at Amphoe and Village Levels	Spares	No. of VDC Members Already Trained	No. of VDC Members Not Trained	No. of CD Workers	"Yes"--It is Covered by MDU Program	No. of Villages Covered	No. of Tambons Covered	No. of Kms. Completed and Shared by Others	No. of Kms. Completed in Amphoe Area				
10.	<u>Buriram</u>	69	878	583,585	7	12	25	94	66	3	---	-	639	0	11	Yes	-	--	--	--	--			
	King Ban Kruat	3	38	9,011	0	1	1	8	2	0	---	-	-	-	-	Yes	-	--	--	--	--			
	Lahansai	4	46	30,023	0	1	1	4	2	0	---	-	-	-	-	Yes	-	--	--	--	--			
	Phrakhonchai	8	94	59,835	1	1	2	14	2	0	---	-	-	-	-	Yes	-	--	--	--	--			
	Nang Rong	7	104	87,693	1	2	4	14	4	0	---	-	-	-	-	Yes	-	--	--	11	--			
	Muang	15	175	134,201	1	2	7	10	15	1	---	-	-	-	-	-	-	--	--	--	--			
	Kra Sang	8	78	46,283	1	1	2	13	23	0	---	-	639	0	11	-	-	--	--	--	--			
	Phutthaisong	9	130	64,754	1	2	2	18	15	0	---	-	-	-	-	-	-	--	--	--	--			
	Lamplaimat	8	111	81,115	1	1	4	9	2	0	---	-	-	-	-	-	-	--	--	--	--			
	Satuk	7	102	70,660	1	1	2	4	1	0	---	-	-	-	-	-	-	--	--	--	--			

สถาบันวิจัยประชากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Program Inputs

No.	Changwat and Amphoe	Tambon	Village	Population	Health Centers		Drinking Water		Village Radios		VDC Training		CD Prog.	MDU Coverage	VSO Prog.	DDP Prog.	AR Roads			
					1st Class	2nd Class	Midwifery Centers	Village Covered by CHDP	Handpump Wells	Artesian Wells	Radio Transmitters at Amphoe and Village Levels	Spares					No. of VDC Members Already Trained	No. of VDC Members Not Trained	"Yes"--It is Covered by MDU Program	No. of Villages Covered
11.	Sisaket	122	1,075	601,356	3	12	73	403	159	3	---	---	736	1050	29	Yes	-	--	--	--
	Kanthararom	21	129	86,323	1	2	13	23	34	0	---	---	---	---	---	-	---	---	26	---
	Kantharalak	15	116	74,337	1	0	7	21	25	0	---	---	---	---	---	Yes	---	---	---	---
	Khu Khan	14	157	89,644	1	1	9	23	20	1	---	---	---	---	---	Yes	---	---	---	---
	Khun Han	4	55	36,976	0	1	6	9	12	0	---	---	---	---	---	Yes	---	---	---	---
	Prang Ku	23	272	32,562	0	1	2	8	1	0	---	---	---	---	---	Yes	---	---	---	---
	Muang	27	187	115,065	0	3	13	24	5	1	---	---	---	---	---	-	---	---	26	---
	Rasisalai	7	52	52,886	0	1	8	23	3	0	---	---	---	---	---	-	---	---	---	---
	Uthumphon Phisai	11	107	113,263	0	3	15	272	59	1	---	---	736	1050	29	-	---	---	---	---

สภามหาวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Program Inputs

No.	Changwat and Amphoe	Tambon	Village	Population	1 Health Centers			2 Drinking Water			3 Village Radios		4 VDC Training		5 CD Prog. Coverage	6 MDU Prog. Coverage	7 VSO Prog. Coverage	8 DDP Prog. Coverage	9 ARD Roads	
					1st Class	2nd Class	Midwifery Centers	Village Covered by CHDP	Handpump Wells	Artesian Wells	Radio Transmitters at Amphoe and Village Levels	Spares	No. of VDC Members Already Trained	No. of VDC Members Not Trained	No. of CD Workers	"Yes"--It is Covered by MDU Program	No. of Villages Covered	No. of Tambons Covered	No. of Kms. Completed and Shared by Others	No. of Kms. Completed in Amphoe Area
12.	<u>Nakorn Ratchasima</u>	142	1,755	1,094,774	---	---	---	144	77	10	---	---	638	3	21	---	---	---	---	---
	Muang	15	179	139,949	---	---	---	7	6	0	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
	Khong	5	78	59,493	---	---	---	3	0	0	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
	Kornburi	5	47	35,070	---	---	---	3	0	0	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
	Chakarat	7	90	40,623	---	---	---	9	0	0	---	---	48	0	---	---	---	---	---	---
	Chokchai	6	87	47,402	---	---	---	9	0	0	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
	Jan Khunthot	10	106	66,586	---	---	---	3	1	1	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
	Non Thai	12	109	73,952	---	---	---	8	0	3	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
	Non Sung	11	147	98,994	---	---	---	15	1	0	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
	Bua Yai	12	208	109,900	Unknown	Unknown	Unknown	6	0	0	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
	Pakthongchai	10	210	63,839	Unknown	Unknown	Unknown	20	22	1	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
	Phimai	8	122	66,336	---	---	---	9	13	1	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
	Sung Noen	10	69	36,827	---	---	---	22	13	1	---	---	425	3	18	---	---	---	---	---
	Si Kieo	4	58	37,014	---	---	---	24	13	3	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
	Pak Chong	4	33	40,653	---	---	---	1	1	0	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
	Chumphuang	9	127	72,686	---	---	---	0	0	0	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
	Huay Thalaeng	4	52	34,263	---	---	---	2	0	0	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
	Prathai	7	129	64,457	---	---	---	1	0	0	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
	Khamthalesor	3	14	6,730	---	---	---	5	1	0	---	---	165	0	3	---	---	---	---	---

Program Inputs

No.	Changwat and Amphoe	Tambon	Village	Population	Health Centers		Drinking Water			Village Radios		VDC Training		CD Prog.	MDU Coverage	VSO Prog.	DDP Prog.	ARD Roads		
					1st Class	2nd Class	Midwifery Centers	Village Covered by CHDP	Handpump Wells	Artesian Wells	Radio Transmitters at Amphoe and Village Levels Spares	No. of VDC Members Already Trained	No. of VDC Members Not Trained	No. of CD Workers	"Yes"--It is Covered by MDU Program	No. of Villages Covered	No. of Tambons Covered	No. of Kms. Completed and Shared by Others	No. of Kms. Completed in Amphoe Area	
13.	Chaiyaphum	55	614	486,473	4	16	16	155	64	12	---	---	857	24	16	---	---	---	---	---
	Kaeng Khro	3	39	44,218	1	2	5	2	0	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
	Khon San	3	39	24,946	0	1	1	5	7	0	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
	Phu Khieo	9	116	93,209	1	1	4	6	7	3	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
	King Ban Thaen	-	-	---	-	-	-	-	-	-	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
	Kasetombun	7	106	66,783	1	1	4	3	1	0	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
	King Nong Bua Daeng	-	-	---	-	-	-	-	-	-	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
	Muang	12	107	95,906	1	4	1	107	36	9	---	---	857	24	16	---	---	---	---	---
	Ban Khwao	3	34	27,829	0	1	1	5	3	0	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
	Khon Sawan	4	46	36,784	0	1	1	8	2	8	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
	Chaturat	9	84	63,634	1	3	6	10	5	0	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
	Bamnetnarong	5	43	33,164	0	2	2	6	1	0	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Program Inputs

No.	Changwat and Amphoe	Tambon	Village	Population	1 Health Centers			2 Drinking Water			3 Village Radios		4 VDC Training		5 CD Prog.	6 MDU Coverage	7 VSO Prog.	8 DDP Prog.	9 ARD Roads	
					1st Class	2nd Class	Midwifery Centers	Village Covered by CHDP	Handpump Wells	Artesian Wells	Radio Transmitters at Amphoe and Village Levels	Spares	No. of VDC Members Already Trained	No. of VDC Members Not Trained	No. of CD Workers	"Yes"--It is Covered by MDU Program	No. of Villages Covered	No. of Tambons Covered	No. of Kms. Completed and Shared by Others	No. of Kms. Completed in Amphoe Area
14.	<u>Maharakham</u>	66	961	499,373	2	17	23	210	103	9	16+66	0	1163	0	16	-	-	-	-	-
	Muang	11	136	86,387	1	3	0	136	30	5	2+11	0	1163	0	16	-	-	-	-	-
	Kantharawichai	6	91	42,004	0	3	2	15	9	1	2+6	0	-	-	-	-	-	-	-	-
	Chiang Yun	5	81	44,254	0	1	3	5	0	0	2+5	0	-	-	-	-	-	-	-	-
	Na Chuak	5	77	31,878	0	1	3	6	6	0	2+5	0	-	-	-	-	-	-	-	-
	Phayakhaphum																			
	Phisai	11	147	70,647	0	3	5	7	12	3	2+10	0	-	-	-	-	-	-	-	-
	Kosumphisai	9	115	70,320	0	3	0	10	8	3	2+9	0	-	-	-	-	-	-	-	-
	Borabu	8	141	70,266	1	1	3	18	19	0	2+9	0	-	-	-	-	-	-	-	-
	Wapipathum	11	173	83,617	0	2	7	13	11	0	2+11	0	-	-	-	-	-	-	-	-

สภามหาวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

No.	Changwat and Amphoe	Tambon	Village	Population	1 Health Centers			2 Drinking Water			3 Village Radios		4 VDC Training		5 CD Prog.	6 MDU Coverage	7 VSO Prog.	8 DDP Prog.	9 ARD Roads	
					1st Class	2nd Class	Midwifery Centers	Village Covered by CHDP	Handpump Wells	Artesian Wells	Radio Transmitters at Amphoe and Village Levels	Spares	No. of VDC Members Already Trained	No. of VDC Members Not Trained	No. of CD Workers	"Yes"-- It is Covered by MDU Program	No. of Villages Covered	No. of Tambons Covered	No. of Kms. Completed and Shared by Others	No. of Kms. Completed in Amphoe Area
15.	<u>Khon Kaen</u>	96	1363	844,075	4	38	3	158	67	6	0+0	40	939	1039	33	-	-	-	-	-
	Phon	11	154	100,984	1	2	0	5	0	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Kranuan	7	70	37,908	0	1	0	3	2	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Chumphae	10	125	89,715	1	3	0	9	2	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	King Sichomphu	-	-	-	-	-	-	2	0	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Nong Song Hong	5	85	46,108	-	-	-	6	2	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Muang	18	249	174,752	1	9	1	58	23	3	-	-	939	1039	33	-	-	-	-	-
	Nong Rua	7	98	32,705	0	5	1	21	17	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Nam Phong	12	157	102,295	0	3	0	15	7	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Ban Phai	11	208	115,411	1	2	0	11	1	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Mancha Khiri	8	101	57,545	0	3	0	5	5	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Chonnabot	-	-	-	0	4	0	5	0	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Phu Wiang	7	116	86,572	0	6	1	18	8	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวสมศรี ชัยวณิชยา เกิดวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ.2507 สำเร็จการศึกษาปริญญาศึกษาศาสตรบัณฑิต วิชาเอกสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร ในปีการศึกษา 2530 ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2535 และได้รับอนุมัติให้ลาศึกษาต่อในระดับดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ใน พ.ศ.2544 โดยได้รับทุนผลิตและพัฒนาอาจารย์ เป็นเวลา 3 ปี (พ.ศ. 2544-2546) ในระหว่างศึกษาได้รับทุนสนับสนุนการทำวิทยานิพนธ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2547 และทุนโครงการปริญญาเอกกาญจนาภิเษก รุ่นที่ 8 จากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (พ.ศ.2547-2550) พร้อมทุนสนับสนุนการทำวิจัยในต่างประเทศ ณ The Center For Southeast Asian Studies, Northern Illinois University, Dekalb ปัจจุบันรับราชการในตำแหน่งอาจารย์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย